

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNDE BÖLGESELLEŞMENİN
DİNAMİKLERİ: İTALYA ÖRNEĞİ ve
KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM**

İbrahim Alper ARISOY

Danışman
Prof. Dr. Semra AYTUĞ

2009

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Avrupa Bütünleşmesinde Bölgeselleşmenin Dinamikleri: İtalya Örneği ve Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18.02.2009

İbrahim Alper ARISOY

DOKTORA TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : İbrahim Alper ARISOY
Anabilim Dalı : Avrupa Birliği
Programı : Avrupa Çalışmaları
Tez Konusu : Avrupa Bütünleşmesinde Bölgeselleşmenin
Dinamikleri: İtalya Örneği ve Karşılaştırmalı Bir
Yaklaşım
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐
Tez, mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin, basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET

Doktora Tezi

Avrupa Bütünleşmesinde Bölgeselleşmenin Dinamikleri: İtalya Örneği ve

Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım

İbrahim Alper ARISOY

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Doktora Programı

Maastricht Anlaşmasıyla AB'nin kuruluşunu takip eden süreçte Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanmasına paralel olarak Batı Avrupa'da bölgeselleşme eğilimleri de artmıştır. Bu süreçte bölgelerin Avrupa bütünleşmesinin itici gücü ve aktörleri oldukları – veya olmaları gerektiği – yolundaki “Bölgeler Avrupası” söylemi özellikle uluslarüstü çevrelerce kabul görüp desteklenmiştir. Bölgelerin bütünleşmenin aktörleri oldukları yolundaki varsayım doğası itibariyle uluslararası niteliklere sahip olan Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmenin dinamiklerine daha yakından bakmayı ve uluslararası nitelikleri devam eden çok düzeyli bir sistemde ulusaltı birimlerin konumunu ilgili kuramsal yaklaşımlar ışığında değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu noktadan hareketle çalışma iki temel amaca yönelmiştir: Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmenin temel dinamiklerini ve aralarındaki karşılıklı etkileşimi ortaya koymak; bu dinamikler arasında yer alan bölgesel birimleri uluslararası ilişkiler kuramının temel savları ışığında ve aktör temelli bir analiz çerçevesinde değerlendirerek açıklayıcı-tanımlayıcı bir yaklaşım geliştirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda hem tarihsel ve jeopolitik arkaplanı itibariyle diğer Batı Avrupa devletlerinin asgari müştereklerini bünyesinde barındıran, hem de günümüzde AB'de gözlenen bölgeselleşme hareketleri bakımından merkezi bir konuma sahip bulunan ve bu yönüyle “Avrupa jeopolitiğinin laboratuvarı” olarak nitelendirilen İtalya'nın deneyimi temel alınmıştır. Bir durum çalışması olarak incelenen İtalya'ya ilişkin gözlem ve verilerden yola çıkarak Batı Avrupa çapında geçerli sonuçlara ulaşma çabası kaçınılmaz olarak karşılaştırmalı bir yaklaşımı beraberinde getirmiş, dolayısıyla çalışma içinde diğer Batı Avrupa ülkelerinin deneyimlerine de yer vermek gerekmiştir. Bu doğrultuda öncelikle kuramsal ve kavramsal çerçeve çizilerek Avrupa bütünleşmesinin genelinde bölgeselleşmeye ilişkin olarak getirilen düzenlemeler ele alınmış, ardından erken aşamalarından itibaren bütünleşme sürecine katılan Batı Avrupa ülkelerinin deneyimleri incelenmiştir. Daha sonra çalışmanın odak noktasını oluşturan İtalya deneyimi ele alınarak çalışmanın bulguları kuramsal bir yaklaşım ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa bütünleşmesi, bölgeselleşme, İtalya, uluslararası ilişkiler kuramı.

ABSTRACT

Ph. D.Thesis

**Dynamics of Regionalisation in European Integration: The Case of Italy and a
Comparative Approach**

İbrahim Alper ARISOY

**Dokuz Eylul University
Institute of Social Sciences
Graduate Department of EU Studies
Doctoral Programme in European Studies**

Along with the acceleration of European integration following the Maastricht Treaty, tendencies towards regionalisation in Western Europe have gained momentum. In this process, the discourse on “Europe of the regions” has come to the fore and has been supported especially at supranational level, with the presumption that the regions are – or are supposed to become – actors of the European Integration. Given the fact that the integration process is still international in nature, this presumption requires a closer look at the dynamics of regionalisation in European integration, taking the actor-based theoretical approaches into consideration and focusing on sub-national units. Departing from this point, the main purposes of the study are as follows: to find out the main dynamics of regionalisation in European integration and the interaction among each other; to develop an explanatory-descriptive approach in the light of the main premises of the international relations theory assessing the role of regional units as sub-national dynamics.

The study was based on the Italian experience, which reflects the common traits of other Western European states in terms of historical and geopolitical background. Besides, as a result of its recent phases of regionalisation, Italy holds a central position in field of regionalisation debates and hence is referred to as “geopolitics laboratory of Europe”. The effort to reach general results to be valid for Western Europe has inevitably brought about a comparative approach and relevant experiences of other Western European states have been included into the study. Thus, after having put the theoretical and conceptual framework along with the main arrangements regarding regionalisation in Western Europe, particular cases of regionalisation have been briefly accounted for. Then the case of Italy has been focused on with details and the findings of the study were formulated as a theoretical approach.

Keywords: European Union, European integration, regionalisation, Italy, International Relations theory.

**AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNDE BÖLGESELLEŞMENİN DİNAMİKLERİ:
İTALYA ÖRNEĞİ ve
KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM**

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	
ŞEKİL LİSTESİ	
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ ve BÖLGESELLEŞME:
KURAMLAR, KAVRAMLAR, DÜZENLEMELER**

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1.1. Bölgeselleşme Kuramları	5
1.1.2. Bölgeselleşme ve Avrupa Bütünleşmesi Kuramları	8
1.1.2.1. Bölgeselleşme ve Neo-fonksiyonalizm	11
1.1.2.2. Bölgeselleşme, Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Hükümetlerarası Yaklaşım	14
1.1.2.3. Bölgeselleşme, Çok Düzeyli Yönetişim ve Aktör Temelli Yaklaşımlar	18
1.1.3. Bölgeselleşmenin Kısıt Koşulları	22
1.1.3.1. Tanım ve Ölçüm Sorunları	22
1.1.3.2. Konunun Sınırlandırması	23
1.1.3.3. Süreç-Yapı İkilemi ve Kuramsal Sorunlar	25
1.1.4. Analiz Düzeyi	26
1.1.5. “Kuramlararası” Perspektiften Disiplinlerarası Yaklaşım: “Durumlar” ve “Bağlamlar”	27
1.1.6. Tarihsel Yöntemden Söylem Çözümlemesine: Metodolojik Araçlar	33
1.2. BÖLGESELLEŞMEYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	36
1.2.1. “Regio”dan NUTS’a “Bölge” Kavramı	37
1.2.2. Bölgeselleşme – Bölge(sel)cilik Ayrımı	40
1.2.3. Ademimerkezileşme – Yetki Devri (Devolution) – Bölgeselleşme İlişkisi	43
1.2.3.1. Bağlam Temelli Yaklaşımlar	44
1.2.3.2. Süreç Temelli Yaklaşımlar	45

1.2.3.3. Spektrum Yaklaşımı ve “Federalleş(tir)me Süreci”	47
1.2.4. Bölgeselleşme-Federalleşme İlişkisi	47
1.2.4.1. Bir Organizasyon ve İlişki biçimi olarak Federasyon	49
1.2.4.2. Normatif bir Yaklaşım olarak “Federalizm”	52
1.2.4.3. Federalleşme Biçimleri	53
1.2.5. Bir <i>Bireyselleşme</i> Süreci olarak Bölgeselleşme	56
1.3. BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE BÖLGESELLEŞME	57
1.3.1. AB Bölgesel Politikaları ve Bölgeselleşmeye Etkisi	57
1.3.2. “Bölgeler Avrupası” Söylemi ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Eğilimler	61
1.3.3. Avrupa Konseyi ve Bölgeselleşme	65

İKİNCİ BÖLÜM

BATI AVRUPA’DA BÖLGESELLEŞME DENEYİMLERİ

2.1. ALMANYA: KOOPERATİF FEDERALİZMDEN REKABETÇİ FEDERALİZME	75
2.1.1. Tarihsel Arkaplan	76
2.1.2. Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Alman Eyaletleri ve Düzeyler arası İlişkiler	77
2.1.2.1. Eyaletlerin AT’de Gayriresmi Temsili (1951-1986)	79
2.1.2.2. Eyaletlerin AT/AB Kurumlarında Resmi Temsili ve Bütünleşme Sürecine Katılımları	83
2.1.2.3. Eyaletlerin Bireysel Olarak Temsili	87
2.1.3. Kooperatif Federalizmden Rekabetçi Federalizme Geçiş Süreci	93
2.2. AVUSTURYA: İMPARATORLUK GELENEĞİNDEN “MITTELEUROPA”YA	96
2.2.1. Tarihsel Arkaplan	97
2.2.2. İdari Düzeyler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme	98
2.3. BELÇİKA: DENGE ARAYIŞINDA ATİPİK FEDERALLEŞME	101
2.3.1. Tarihsel Arkaplan	101
2.3.2. Federalleşme Süreci	102
2.4. İSPANYA: DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ FEDERALİZM	104
2.4.1. Tarihsel Arkaplan ve İspanya’da İdari-Siyasi Yapılanmanın Evrimi	104
2.4.2. İdari-Siyasi Birimler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme	105
2.5. İNGİLTERE: ÜNİTER BİR YAPIDAN “BİRLEŞİK KRALLIĞA”	107
2.5.1. İngiltere’de Mevcut Bölgesel Yapılanma	107
2.5.2. Tarihsel Arkaplan ve Yetki Devri (Devolution) Süreci	108
2.6. İRLANDA: BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE BİR “BÖLGE-DEVLET”	110
2.6.1. Tarihsel Arkaplan	110
2.6.2. İdari Yapı, Bölgeselleşme ve AB’nin Rolü	113

2.7. DANİMARKA VE “DENİZAŞIRI BÖLGESELLEŞME”	118
2.7.1. Danimarka’nın “Bölgeleri”	119
2.7.1.1. Faeroe Adaları	119
2.7.1.2. Grönland	120
2.7.1.3. Güney Jutland	121
2.7.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme	122
2.8. HOLLANDA: BÖLGESELLEŞEN İLLER	125
2.8.1. Tarihsel Arkaplan	126
2.8.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme	128
2.8.3. Avrupa Bütünleşmesinin Etkisi	130
2.9. FRANSA: ADEMİMERKEZİLEŞME SÜRECİNDE ÜNİTER BİR YAPI	131
2.9.1. Tarihsel Arkaplan	131
2.9.2. Fransa’nın Bölgesel Yapısı ve Ademimerkezileşme	132
2.10. İSVEÇ: PARÇALI TEMELLER ÜZERİNDE ÜNİTER BİR MONARŞİ	134
2.10.1. İsveç’te Mevcut Bölgesel Yapılanma	134
2.10.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme	134
2.11. FİNLANDİYA: BÖLGESELLEŞME VE “MAASTRICHT RUHU”	136
2.11.1. Finlandiya’da Mevcut Bölgesel Yapılanma	136
2.11.2. İdari Düzeyler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme1	137
2.12. PORTEKİZ: ÜNİTER BİR “BÖLGE-DEVLET”	137
2.12.1. Tarihsel Arkaplan	138
2.12.2. Mevcut İdari Yapılanma	140
2.12.3. Bölgeselleşme Tartışmaları ve Konunun Avrupa Boyutu	142
2.13. BATI AVRUPA’DA ORTAK BİR DENEYİM OLARAK BÖLGESELLEŞME VE ASGARİ MÜŞTEREKLER	145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **İTALYA’DA BÖLGESELLEŞME ve AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ**

3.1. BİR DURUM ÇALIŞMASI OLARAK İTALYA	147
3.2. AVRUPA JEOPOLİTİĞİ VE İTALYA	151
3.2.1. Jeopolitik Disiplini, Avrupa ve İtalya: Sınırlar ve “Laboratuvar Söylemi”	151
3.2.2. Avrupa Jeopolitiğinin Temel Çizgileri	156
3.2.3. Avrupa-Akdeniz Ekseninde İtalya	159
3.2.4. İtalyan Jeopolitiğinin Temel Çizgileri	166
3.3. İTALYA’DA BÖLGESEL YAPININ TARİHSEL ARKAPLANI	170
3.3.1. Antikite ve Roma Dönemi	171

3.3.2. Ortaçağ	172
3.3.3. Şehir Devletleri	177
3.3.4. Güney İtalya’da İdari Geleneğin Farklılaşması	179
3.3.5. Ulusal Birlik	181
3.4. İTALYA’DA BÖLGESELLEŞME SÜRECİNİN ANA HATLARI	186
3.4.1. Özel Statülü Bölgelerin Oluşumu (1946-1948)	187
3.4.2. 1947 Anayasasına Göre Bölgesel Düzeyde Yasama Yetkisi	194
3.4.2.1. Paralel-paylaşılan Yetki	194
3.4.2.2. Bütünleyici-Uygulamaya yönelik Yetki	198
3.4.2.3. Münhasır-Birincil Yetki	199
3.4.3. 1947 Anayasasına göre İtalya’da Bölgesel Yapılanmanın Kurumsal Unsurları	202
3.4.3.1. Bölge Konseyi	204
3.4.3.2. Bölgesel Yürütme Kurulu (giunta regionale)	206
3.4.3.3. Hükümet Komiseri ve Bölgesel Kontrol Komisyonu	208
3.4.4. Olağan Statülü Bölgelerin Oluşturulması ve Takip Eden Reformlar (1970-1990)	209
3.4.4.1 Bölgesel Yapılanmadaki Gecikmenin Sebepleri	209
3.4.4.2. Olağan Statülü Bölgelerin Kuruluşu	213
3.4.4.3. 14-15 Ocak 1972 Kararnameleri	215
3.4.4.4. 616/1977 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	215
3.4.5. 1990-99 Dönemi Reformları	216
3.4.5.1. 142/1990 Sayılı Kanun	220
3.4.5.2. “Bassanini Kanunları”	221
3.4.5.2.1. 59/1997 Sayılı Kanun (Bassanini I)	226
3.4.5.2.2. Bassanini I Kanununda Yetki Devrine Yön veren Temel İlkeler	231
3.4.5.2.3. Bassanini Kanunlarının Ruhuna İlişkin Değerlendirmeler: Bir Söylem Çözümlemesi Girişimi	233
3.4.6. Anayasal Reform ve “Federalleşme” Süreci (1999, 2001-)	238
3.4.6.1. Anayasal Reformların Siyasal Arkapları	239
3.4.6.2. 1/1999 Sayılı Anayasal Kanun	245
3.4.6.3. 3/2001 Sayılı Anayasal Kanun	248
3.4.6.3.1. İkincillik ilkesi	254
3.4.6.3.2. “Mali Federalizm”	255
3.4.6.3.3. Bölgesel ve Merkezi Düzeyler arasında Karşılıklı Kontrol	257
3.4.6.3.4. Bölgelerin Merkezi Düzeyde Temsili	258
3.5. İTALYA’DA BÖLGESELLEŞMENİN GELECEĞİNE İLİŞKİN PERSPEKTİFLER	260
3.6. İTALYA’DA BÖLGESELLEŞMENİN YAPISAL FAKTÖRLERİ	263
3.6.1. Tarihsel-Jeopolitik Faktörler	264
3.6.2. İç Siyasetten Kaynaklanan Faktörler	269
3.6.2.1. Siyasi Krizin Yapısal Kökenleri	271
3.6.2.2. Krizi Tetikleyen Konjonktürel Şartlar	273
3.6.2.3. Kriz Sonrası Dönemde Federalist Söylemin Yaygınlaşması	274

3.6.3. “Mezzogiorno” Sorunu	277
3.6.4. Bölgeselci hareketler	279
3.6.4.1. Periferik Bölgeler ve Adalar	280
3.6.4.2. Kuzey Ligi Hareketi (Lega Nord)	286
3.6.4.2.1. İdeolojik Arkaplan	286
3.6.4.2.2. Tarihsel Arkaplan	288
3.6.4.2.3. Başarı Faktörleri ve Temel Politikaları	289
3.6.4.2.4. Kuzey Liginin Siyasal Seyri (1992-2006)	293
3.6.4.2.4.1. 1992-96 Dönemi	293
3.6.4.2.4.2. 1996-2000 Dönemi ve Padania Hareketi	295
3.6.4.2.4.3. 2000 Sonrası Dönem	298
3.7. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN İTALYA DENEYİMİNDEKİ ROLÜ	302
3.7.1. Avrupa Bütünleşmesi, Küreselleşme ve Bölgeselleşme İlişkisi	302
3.7.2. İtalya’da Bölgesel Elit ve AB	307
3.7.3. Bütünleşme Sürecinde Federalist Eğilimler	309
3.7.4. AB Bölgesel Politikalarının İtalya’da Bölgeselleşme üzerine Etkisi	312
3.7.5. AB’nin Derinleşme Süreci ve Bölgeselleşme	315
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BÖLGESELLEŞMENİN DİNAMİKLERİ:	
BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE DÜZEYLERARASI ETKİLEŞİM VE AKTÖR	
TEMELLİ BİR YAKLAŞIM	
4.1. Bölgeselleşmenin Temel Faktör ve Dinamikleri: Çok Düzeyli Etkileşim	320
4.2. Bölgeler Avrupası Söylemine ilişkin Eleştirel Hususlar	326
4.3. Dinamik bir Süreç olarak Bölgeselleşme: Parçalı temeller üzerinde Bireyselleşme - Aktörleşme	328
SONUÇ	335
KAYNAKLAR	340
EKLER	381

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
a.g.e.	adı geçen eser
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.y.	adı geçen yer
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
Alm.	Almanca
AN	(Alleanza Nazionale) Ulusal İttifak Partisi
BAB	Batı Avrupa Birliği
bkz.	Bakınız
CDA	(critical discourse analysis) eleştirel söylem analizi
CdL	(Casa delle Libertà) Özgürlükler Evi
CODER	(Commission de Développement Économique Régional) Bölgesel Ekonomik Gelişim Komisyonu.
CoR	Committee of the Regions
DC	(Democristiani, Democrazia Cristiana) Hıristiyan Demokratlar
Ddl.	(disegno di legge) kanun tasarısı

der.	derleyen, derleyenler
DL	(Democrazia e Libertà) Demokrasi ve Özgürlük fraksiyonu
D.Lgs.	(decreto legislativo) kararname
D.P.C.M.	(decreto del presidente del consiglio dei ministri), başbakanlık kararnamesi
Dpr.	(decreto presidente repubblica) cumhurbaşkanlığı kararnamesi
DS	(Democratici di Sinistra) Sol Demokratlar
Ecofin	Ekonomik ve Finansal Konsey
ERDF	(European Regional Development Fund) Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ERT	(European Roundtable of Industrialists) Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası
ESF	(European Social Fund) Avrupa Sosyal Fonu
FEOGA	(Fonds Européen d'Orientation et de Garantie Agricole) Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu
Fr.	Fransızca
IGC	(intergovernmental conference)
IULA	(International Union of Local Authorities) Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca

İt.	İtalyanca
Lat.	Latince
LFV	(Liga Fronte Veneto) Veneto Cephesi Ligi
LL	(Lega Lombarda) Lombard Ligi
LN	(Lega Nord) Kuzey Ligi
m.	madde
MPA	(Movimento per l'Autonomia) Otonomi Hareketi
NCI	(New Community Instrument) Yeni Topluluk Aracı
NUTS	(Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) Teritoryal İstatistik Birimleri Sınıflandırma Sistemi
PACA	Provence-Alpes-Côte d'Azur Bölgesi
par.	paragraf
PCI	(Partito Comunista Italiano) İtalyan Komünist Partisi
PdL	(Polo della Libertà) Özgürlükler Kutbu
PdL	(Popolo della Libertà) Özgürlüğün Halkı
PLI	(Partito Liberale Italiano) İtalyan Liberal Partisi
PRI	(Partito Repubblicano Italiano) İtalyan Cumhuriyetçi Partisi
PSd'Az	(Partito Sardo d'Azione) Sardinya Eylem Partisi
PSDI	(Partito Socialista Democratico Italiano) İtalyan Sosyalist Demokratik Partisi

PSI	(Partito Socialista Italiano) İtalyan Sosyalist Partisi
PSIUP	(Partito Socialista Italiano di Unità Proletaria) İtalyan Proletarya Birliği Sosyalist Partisi
PSLI	(Partito Socialista dei Lavoratori Italiani) İtalyan Emekçilerin Sosyalist Partisi
PSU	(Partito Socialista Unitario) Üniter Sosyalist Parti
PSU	(Partito Socialista Unificato) Birleşik Sosyalist Parti
Rdl.	(regio decreto legge) kraliyet kanunu
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Unolpa	(Unione Nord Occidentale Lombarda per l'Autonomia) Özerklik için Kuzeybatı Lombard Birliği
UV	(Union Valdôtaine) Aosta Vadisi Birliği
vd.	ve diğerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: BÖLGESELLEŞMENİN DİNAMİKLERİ (s. 322)

Şekil 2: SÜREÇLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER (s.331)

EKLER

EK A: BATI AVRUPA'DA BÖLGESEL YAPILANMAYA İLİŞKİN HARİTALAR

EK B: BATI AVRUPA'DA COĞRAFİ PARÇALILIĞIN TARİHSEL ARKAPLANINA İLİŞKİN HARİTALAR

EK C: İTALYA'DA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KURULAN HÜKÜMETLER VE OLUŞTURULAN KOALİSYONLAR

EK D: İTALYA'DA KRİZ DÖNEMİ SONRASI KOALİSYON OLUŞUMLARI

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa merkezli bir bölgesel bütünleşme hareketi olarak ortaya çıkan ve kurumsal düzlemdeki ifadesini AB’de bulan Avrupa bütünleşmesi süreci, özellikle Soğuk Savaşın bitimini takip eden yıllardan itibaren bir yandan yeni bir ivmeyle genişlemesine devam ederken diğer yandan da kurumsal yapısındaki köklü değişikliklerle AB jargonunda ‘derinleşme’ (deepening) olarak adlandırılan bir yapısal dönüşüm sürecine girmiştir. Uluslarüstü yapılanmadaki değişikliklere odaklanan analizlerin gölgesinde kalması bakımından ilk bakışta pek dikkati çekmemekle birlikte, üye devletlerin Birlik politikalarına uyum sürecinde geliştirdikleri refleksler ve uygulamaya koydukları reformların zamanla bu devletlerin idari-siyasi yapılanmalarında yol açtığı köklü değişiklikler de esasen derinleşme sürecinin ulusal düzeydeki uzantıları olarak ortaya çıkmaktadır. Üye devletlerin bu süreç karşısında gösterdikleri tepkiler her birinin tarihsel arkaplanına, siyasi ve idari geleneklerine bağlı olarak değişmekle birlikte, bazan yetki devri (devolution), bazan ademimerkezeleşme (decentralisation), hatta bazan da federalleşme olarak karşımıza çıkan idari-siyasi dönüşümler ortak bir eğilime işaret etmekte, bu eğilim zaman zaman birbirinin yerine de kullanıldığı gözlenen tüm benzer kavramları genel bir çerçevede kapsayan ‘bölgeselleşme’ olgusuyla ifade edilmektedir.

Bu sürece bağlı olarak ulusaltı idari-siyasi yapılanmaların bütünleşme sürecindeki etkilerinin giderek daha fazla hissedilmesi, hatta yer yer birer aktör olarak algılanmaları, hem uluslararası hem de uluslarüstü yapılanmaları bünyesinde barındıran Avrupa bütünleşmesi bağlamında uluslararası ilişkiler kuramının temel savlarının geçerliliğini ne derece koruduğuna ilişkin birtakım soruları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, bölgeselleşme sürecinin işleyiş biçimine ilişkin gözlemler hem henüz inşa halinde bir siyasal bütünleşme projesi olarak AB’nin geçirdiği dönüşümleri derinlemesine kavramak, hem de bütünleşme sürecine iştirak eden aktörler arasındaki ilişkileri uluslararası ilişkiler kuramının ve Avrupa

bütünleşmesini açıklamaya yönelik diğer kuramsal yaklaşımların ışığında yeniden değerlendirmek bakımından önemli görünmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmada güdülen temel amaçlar, farklı düzeylerdeki aktörlerin karşılıklı etkileşimine bağlı olarak ivme kazanan bölgeselleşme sürecinde hangi aktörlerin ne şekilde ön plana çıktığının belirlenmesi, düzeyler ve dolayısıyla da aktörler arasındaki ilişki ve etkileşimlerin eldeki veriler ölçüsünde aydınlatılarak söz konusu sürecin mümkün ölçüde kuramsal bir çerçeveye oturtulması ve AB'nin bu süreç üzerindeki etkisinin ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda, klasik yaklaşım çerçevesinde şekillenen “aktör” kavramı çok düzeyli bir sistem dahilinde ulusaltı düzeye yoğunlaşarak ele alınacak, bu sistemin aynı zamanda inşa halinde bir yapıya karşılık gelmesine bağlı olarak, analiz düzeyine yönelik dinamik bir yaklaşım benimsenecektir. Bu temel amaçların yanı sıra, çalışma boyunca ortaya çıkacak bulguların bütünleşme sürecinin başlıca eğilimlerine ve geleceğine ışık tutması, bir ölçüde de mevcut kuramsal yaklaşımlara bölgeselleşme bağlamında açılım getirmesi umulmaktadır.

Esasen yalnız bölgeselleşme bağlamında değil, genel olarak Avrupa bütünleşmesinin doğasını ve işleyişini açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımların da henüz genelgeçer bir çerçeveye oturmadığı gözlenmektedir. Özellikle doksanlı yıllardan itibaren bütünleşme sürecinin ivme kazanmasına bağlı olarak Avrupa çalışmaları alanında üretilen literatürün hacim kazandığı gözlenmekle birlikte, henüz Avrupa bütünleşmesini kapsamlı bir biçimde açıklayacak genelgeçer bir kuram üzerinde uzlaşmaya varılamamıştır. Mevcut kuramlar da birbirlerine alternatif getirmekten çok, inşa halindeki bu karmaşık yapının farklı boyutlarını ortaya koyan tamamlayıcı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında birincisi siyasal bir *yapı* olarak AB'nin yol açtığı yapısal dönüşüm üzerinde yoğunlaşan, ikincisi de AB'yi bir *süreç* olarak algılayıp bu süreçte üye devletler arasındaki ilişkileri vurgulayan iki ana eğilim belirlemiştir. “Kurumsalci” (institutionalist) olarak nitelendirilen ilk gruptaki yaklaşımlardan ‘çok düzeyli yönetim’ (multi-level governance) ön plana çıkarken uluslararası ilişkiler disiplinden gelip bu disiplinin temel kuramları doğrultusunda çalışan araştırmacılar

da hükümetlerarası işbirliği yaklaşımına (intergovernmentalism) ağırlık vermişler, üye devletlerin birer *aktör* olarak aralarında yaptıkları *büyük pazarlıkları* Birliğin derinleşme sürecinin temel itici güçleri olarak yorumlamışlardır. Bu iki ana eksende gelişen yaklaşımlar federalizm ve neo-fonksiyonalizm gibi diğer güçlü kuramsal yaklaşımlarla birlikte bütünleşme sürecini tek başlarına açıklamaktan çok söz konusu sürecin farklı boyutlarını ön plana çıkararak tamamlayıcı yaklaşımlar olarak görülmektedir. İşte tam da bu noktada hem bütünleşme sürecinin üye ülkelerdeki yapısal dönüşüm üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini örneklemesi bakımından, hem de daha geniş anlamda Birliğin geleceğine yönelik perspektiflere ışık tutması bakımından bölgeselleşme süreci oldukça belirleyici bir bağımsız değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa bütünleşmesine iştirak eden ülkelerin, bölgeselleşmeden ne şekilde etkilendiklerine ilişkin veriler ve bu ülkelere ilişkin olarak yapılan karşılaştırmalı hukuk ve siyaset bilimi ağırlıklı durum çalışmaları özellikle doksanlı yıllardan itibaren hacimli bir literatür oluşturmuştur. Bu çalışmaların hemen tamamında uluslararası otoritenin bölgeselleşmeyi doğrudan ve dolaylı olarak teşvik ettiği büyük ölçüde kabul görmektedir. Fakat uluslararası otorite tarafından oynanan başat rolün ulusal, özellikle de ulusaltı düzeyde nasıl muhattap bulunduğu; nasıl bir karşılıklı iletişim-etkileşim sürecinin işlediği; bu süreçte ne gibi iletişim kanallarının, araçlarının ve platformlarının söz konusu olduğu; bu kanal, araç ve platformlar üzerinde sürecin dinamiklerinden hangisinin ne ölçüde etkin olduğu ve nihayet bu sürecin tarafları ne yönde dönüştürdüğü soruları henüz net cevaplara kavuşmamıştır. Bu duruma bağlı olarak, en az ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu bütünleşme süreci kadar karmaşık bir yapı arzeden bölgeselleşme sürecinin uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeydeki “aktörleri” arasındaki etkileşimin ne şekilde gerçekleştiğine yönelik kuramsal açıklamalara da yer veren çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde kaldığı dikkati çekmektedir. Öte yandan birbirinden farklı bağlamlarda gelişmeler de ulusal deneyimlerin ortak noktaların varlığı ve bunların temel belirleyicisinin de bütünleşme süreci olması, söz konusu olguyu daha geniş bir düzlemde, yani AB ölçeğinde incelemeyi gerektirmektedir. Ne var ki her bir üye ülkenin tek tek incelenmesi çalışmanın kapsamını aşacağından, ilgili üye ülkelerde yaşanan

bölgeselleşme deneyimlerini örneklemek üzere bunlarla asgari müştereklere sahip bir üye devleti ele almak uygun görülmüştür. Bu doğrultuda tarihsel ve jeopolitik arkaplanının yanısıra mevcut bölgeselleşme deneyimi açısından da AB’de merkezi bir konuma sahip olan İtalya’nın deneyimi çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Bununla birlikte çalışmanın konusu Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmenin dinamikleri olduğundan, İtalya deneyiminin ortaya koyduğu veriler diğer belli başlı Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek ve dinamiklerin işleyişine yönelik olarak Batı Avrupa çapında genelgeçer sonuçlara varılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde yer verilecek olan kuramsal ve kavramsal çerçevenin ardından ikinci bölümde Batı Avrupa’da gözlenen bölgeselleşme deneyimleri ana hatlarıyla ele alınacak, bu ufuk turu çalışmanın karşılaştırmalı analize dayalı kısımlarına temel teşkil edecektir. Üçüncü bölümde İtalya’da bölgeselleşme tarihsel arkaplanı, temel faktörleri, süreçte rol oynayan başlıca aktörler ve sürece yön veren temel hukuk belgeleri doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenecektir. Son olarak çalışma boyunca elde edilen gözlem ve veriler açıklayıcı-tanımlayıcı bir yaklaşım ışığında değerlendirilecek, Avrupa bütünleşmesine yönelik genelgeçer tespitlere varılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ ve BÖLGESELLEŞME: KURAMLAR, KAVRAMLAR, DÜZENLEMELER

1.1. Kuramsal Çerçeve

1.1.1. Bölgeselleşme Kuramları

Bölgesel yapılara ilişkin kuramsal modellerin çoğu ulusal bütünleşme sürecine ilişkin olup Roma İmparatorluğunun batı kanadının çöküşünden itibaren Avrupa'nın batı kesimlerinde gözlenen yüksek düzeydeki coğrafi parçalılığın ulusal bütünleşme süreçlerinde nasıl azal(tıl)dığı üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu bakımdan “Bölgeselleşme/Bölge(sel)cilik kuramları” kapsamında ele alınan modellerin önemli bir kısmı aynı zamanda bütünleşme kuramları olup temel kaygıları ulusal yapıların oluşum sürecinde bölgesel sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların nasıl giderildiğini açıklamaktır¹. Bunların bir kısmı ulus-devlet inşa sürecine eğilmekte olup “modernleşme kuramları” (modernization theories) kapsamında değerlendirilirken² konuyu daha derinlemesine ele alan jeopolitik temelli yaklaşımlar ulusal yapılanmalar içindeki merkez-çevre (periferi) ikilemi üzerinde durmuşlar, ulusal bütünleşme sürecinde ön plana çıkan merkezin kendisine bağlı sınırlar içindeki periferik bölgeleri sosyo-ekonomik ve kültürel yönden nasıl bütünleştirdiği sorusundan hareketle merkez ve çevre arasında çeşitli düzeylerde kurulan bütünleştirici bağlantılar üzerine yoğunlaşmışlardır³.

Diğer yandan bu çalışmanın konusuna biraz daha yakın duracak şekilde, özellikle 1960'lı ve 70'li yıllardan itibaren ön plana çıkan bir takım yaklaşımlar da bu kez ulusal bütünleşme sürecinde belli bir aşamaya gelmiş yapılarda gözlenen

¹ Bu modellerin ayrıntılı analizi için bkz. Aylin Avcı Güney, **Regionalism as a Failure of National Integration: A Case Study of Italy**, yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, Aralık 1998, ss. 5-20.

² Celia Applegate, “A Europe of Regions: Reflections on the Historiography of Sub-national Places in Modern Times”, **American Historical Review**, sayı: 104 (4), Ekim 1999, ss. 1158-1159; Güney, ss. 6-9.

³ Güney, ss. 12-15; Büyük ölçüde Stein Rokkan tarafından temsil edilen bu yaklaşımın Batı Avrupa'daki parçalı yapı ile etkileşimli bir analizi için bkz. Stein Rokkan, “Territories, Centres and Peripheries: Toward a Geoethnic-Geo-economic-Geopolitical Model of Differentiation within Western Europe”, Jean Gottmann (der.), **Centre and Periphery: Spatial Variation in Politics**, Sage Publications, Londra, 1980, ss. 163-203.

parçalılaşma (fragmentation)⁴ eğilimleri üzerinde durmuştur⁵. Kaçınılmaz olarak yukarıda değinilen “modernleşme paradigması”nın sorgulanmasını da beraberinde getiren⁶ bu yaklaşımlar özellikle etnik temelli ulusaltı ayrılıkçı hareketleri açıklamaya yönelerek analizlerinde ulusal bütünleşme ve modernleşme sürecindeki öncü kesimlerin kültürel hegemonyası veya bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklarını temel almışlardır⁷. Bu yaklaşımların hemen tamamında periferideki grupların öncelikle ekonomik açıdan ülkenin kalanına ve özellikle de merkeze nazaran geri planda kaldıkları, bu geri kalmışlığın yer yer kültürel siyasal ve etnik renklerle desteklendiği ve ayrılıkçı hareketleri tetiklediği üzerinde durulmuştur⁸. Fakat bu tür hareketlerin Kuzey Ligi örneğinde görüleceği gibi ekonomik yönden gelişmiş bölgelerden de kaynaklanması ve oldukça karmaşık dinamiklerle şekillenmesi bu tarz yaklaşımların da sorgulanmasına yol açmıştır⁹.

Dolayısıyla konuya çoğunlukla merkez-çevre ikilemi çerçevesinde yaklaşan bu modeller bölgeselleşmeye ilişkin genelgeçer bir yaklaşım getirememişlerdir. Çoğunlukla analize temel aldıkları alan Batı Avrupa ile sınırlı olmasına karşın süreç içindeki faktörleri kısmen vurgulayarak bazılarını ağırlık vermeleri, “postmodern” sıfatıyla tanımlanan ve modernizasyona karşıt olarak konumlandırılan yerelliği, bölgesel olanı ve heterojenliği vurgulayan yaklaşımlar karşısında zayıflamalarına sebep olmuştur¹⁰. Ne var ki genel bir adlandırmayla “yeni bölgeselcilik” olarak

⁴ Etimolojik kökeni Latince “frangere” (kırılmak) fiiline uzanan “fragment” (İt.: frammenta) sözcüğü “parça” anlamına geldiğinden “fragmentation” sözcüğü dilimize pekala “parçalanma” olarak da tercüme edilebilirdi. Fakat devam eden bir süreci ifade eden parçalılaşmanın (İng.: fragmenta(lisa)tion; İt.: frammenta(lizza)zione) nihai aşamasını ifade eden “parçalanma”, İngilizce literatürde “break-up”, “carve-up”, “dissolution” (çözülme) gibi sözcüklerle karşılanmaktayken İtalyanca’da “sfacelo”, “disfacimento”, “disgregamento”, “disgregazione” sözcükleriyle karşılanmaktadır. Bu sebeple her ne kadar “fragmentation” sözcüğü harfiyen tercüme edildiğinde “parçalanma” anlamına gelse de, devam etmekte olan bir sürece karşılık gelmesi bakımından bu sözcük “parçalılaşma” olarak tercüme edilmiştir. Bu çeviri tercihinin bir diğer sebebi de bu sözcükle çalışmanın kuramsal altyapısında önemli bir yer tutan “parçalılık” (fragmentality, frammentalità) arasındaki kavramsal ilişkidir.

⁵ Thomas O. Hueglin, “Regionalism in Western Europe: Conceptual Problems of a New Political Perspective”, **Comparative Politics**, Temmuz 1986, ss. 439-455.

⁶ Applegate, ss. 1164, 1182; Hueglin, ss. 440, 453-454.

⁷ Applegate, 1164; Güney, ss. 20-23; Hueglin, 453.

⁸ Applegate, 1166.

⁹ Güney, 23.

¹⁰ Applegate, ss. 1159, 1182; Güney, ss. 23-24; Bu tarz yaklaşımlar için bkz. Kenichi Ohmae, “The Rise of the Region State”, **Foreign Affairs**, sayı: 72 (2), bahar 1993, ss. 78-87.

anılan¹¹ ve küreselleşmenin getirdiği “yeni ekonomide” gelişmenin bölgesel ölçekte mümkün olacağını öngören bu yaklaşımlar da muhtelif durumlara uygun genelgeçer bir kuramı beraberinde getirememiştir¹². Bu duruma bağlı olarak muhtelif tarihsel-jeopolitik şartlara bağlı olarak gelişen durumları açıklamaya yönelik kapsamlı ve genelgeçer kuram arayışları yerine belirli süreçlere ve durumlara/deneyimlere odaklanan ve kuramsal altyapılarını inceledikleri süreç ve durumlarla/deneyimlerle sınırlayan yaklaşımlar ön plana çıkmıştır.

Esasen tam da bu çalışmanın temelini oluşturan İtalya deneyimini ulusal bütünleşme ve bölgeselcilik ekseninde değerlendiren bir çalışma, söz konusu yaklaşımların hiç birinin bu tekil deneyimi tamamen açıklamada yeterli olmadığını ortaya koymuş bulunmaktadır¹³. Söz konusu çalışmada daha önce önemli ölçüde ihmal edildiği gözlenen tarihsel sürece ağırlık verilmiş, bütünleşme-bölgeselleşme ekseninde tarihsel arkaplanın önemi ortaya konmuştur¹⁴. Bu doğrultuda aşağıda ayrıntılarına değinilecek olan durumsallık yaklaşımı ve tarihsel perspektif bu çalışmanın da ana bileşenleri olarak benimsenmiştir. Çalışmanın odak noktası İtalya deneyimi olarak belirlenirken varılması planlanan hükümlerin “genelgeçerliği” de Batı Avrupa ile sınırlandırılmıştır. Gerek Batı Avrupa’daki diğer bölgeselleşme deneyimlerinde, gerekse İtalya’ya ilişkin kısımda tarihsel arkaplan daima hesaba katılmış, Kıtanın batı kesimini kalanından – ve dünyanın diğer yerlerinden – farklılaştıran unsurlarla Batı Avrupa’nın kendi içindeki deneyimleri farklılaştıran unsurlar büyük ölçüde tarihsel perspektif vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

Yukarıda değinilen yaklaşımların Batı Avrupa’da – özellikle de İtalya’da – yaşanan deneyimleri açıklamada yetersiz kalmasının yanı sıra bağımlı değişken olarak Avrupa bütünleşmesinin belirlenmesi de araştırmanın kuramsal çerçevesinde belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda bölgeselleşme ile bütünleşme arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmak münhasıran Avrupa bütünleşmesini temel alan kuramsal

¹¹ Michael Keating, “Is there a Regional Level of Government in Europe?”, Patrick le Gales, Christian Lequesne (der.), **Regions in Europe**, Routledge, Londra-New York, 1998, s. 16.

¹² John Lovering, “Theory Led by Policy: The Inadequacies of the ‘New Regionalism’ (Illustrated from the Case of Wales)”, **International Journal of Urban and Regional Research**, sayı: 23 (2), ss. 383-393.

¹³ Güney, ss. 23, 283.

¹⁴ Güney, ss. 36-37.

yaklaşımları ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın kuramsal altyapısı klasik bölgeselleşme kuramları doğrultusunda değil, söz konusu süreci farklı boyutlarıyla açıklayarak yer yer normatif tınılarla ona yön vermeye çalışan hükümetlerarası işbirliği, neo-fonksiyonalizm, çok düzeyli yönetim ve federalizm çerçevesinde belirginleşmiştir. Birbirine zıt veya alternatif olmaktan çok sürecin farklı boyutlarını açıklamaya çalışan ve birbirlerini önemli ölçüde tamamlayan¹⁵ söz konusu yaklaşımlar ışığında belirginleşen kuramsal altyapı, ilk bakışta eklektik bir görünüm arz etse de, konunun çok boyutluluğu açısından oldukça elverişli bulunmuştur. Yönteme ilişkin kısımda da değinileceği üzere, konunun çok boyutluluğunun çalışma içinde yer yer farklı yöntemlerin kullanılmasını gerektirdiği gibi, kuramsal altyapının da tamamlayıcı yönleriyle ön plana çıkan farklı yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmesi kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan kuramsal altyapı her ne kadar farklı yaklaşımlar ışığında eklektik olarak nitelendirilebilecek bir biçimde ortaya çıkmış ise de, bu altyapı üzerine inşa edilen ve “parçalılık”, “bireyselleşme” ve “aktörleşme” gibi literatürde *bu bağlamda* kullanıldıklarına rastlanmayan kavramlar çerçevesinde özgün bir yaklaşım belirlemiştir. Bu doğrultuda, yukarıdaki yaklaşımlarda gözlenen merkez-çevre ikilemini temel almak yerine genelde Batı Avrupa’nın, özelde de İtalya’nın tarihsel tecrübeleriyle daha uyumlu bulunan çokmerkezliliği (policentrism) ifade eden “coğrafi parçalılık” kavramı çalışmanın kuramsal altyapısına ilişkin temel referans noktalarından biri olarak benimsenmiştir. Coğrafi parçalılık, çalışmaya konu olan coğrafi bölgenin hemen her kesiminde muhtelif derecelerde gözlenen yapısal bir değişken olarak göze çarparken “bireyselleşme” ve “aktörleşme” kavramlarının da bölgeselleşme sürecinin doğasına ilişkin açılımlar sağlaması beklenmektedir.

1.1.2. Bölgeselleşme ve Avrupa Bütünleşmesi Kuramları

Avrupa bütünleşmesi tabiri dar anlamıyla ele alındığında yalnızca AB’yi ifade etmek üzere kullanılmakla birlikte pan-Avrupa yaklaşımı olarak da adlandırılabilir geniş anlamıyla düşünüldüğünde İkinci Dünya Savaşı sonunda

¹⁵ Jeremy Richardson, “Policy-making in the EU Interests, Ideas and Garbage Cans of Primeval Soup”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001, ss. 22-23.

ortaya çıkan ve tüm kıta Avrupası'nın yanısıra yakın çevresini de kapsayan bütünleşme girişimlerini ve bu girişimler doğrultusunda oluşmuş mekanizma ve süreçler bütünü ifade eder. Bu bağlamda başlangıçta Avrupa Toplulukları benzeri bir bütünleşme girişimi idealiyle ortaya çıkan Avrupa Konseyi (Council of Europe), hatta tüm kıtayı kapsayan pan-Avrupa idealinin uzantısı olarak ortaya çıkan AGİK/AGİT gibi oluşumlar da geniş anlamda Avrupa bütünleşmesinin dış çeperlerini meydana getirmektedirler¹⁶. Öte yandan kıta içindeki bütünleşme girişimlerindeki görüş ayrılıklarından doğan fakat süreç içinde yine birbirine eklenen EFTA/AEA gibi oluşumlarla BAB gibi spesifik nitelikli işbirliği projeleri de geniş anlamda Avrupa bütünleşmesinin kapsamında yer almaktadır¹⁷. Bu açıdan bakıldığında geniş anlamıyla Avrupa bütünleşmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa merkezli olarak kurulan tüm işbirliği girişimlerinin eklektik bir bütünü olarak düşünülebilir. Bu çalışma bağlamında ise Avrupa bütünleşmesi öncelikli olarak Avrupa Birliği'nin derinleşme ve genişleme süreçlerine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte söz konusu eklektik yapının uzantısı olarak değerlendirilen Avrupa Konseyi'ne de bölgeselleşme ile ilgisi ölçüsünde değinilecektir.

Bütünleşme sürecinin bu sınırları belirsiz ve eklektik yapısının yanısıra bilinen tarihte türünün ilk örneğini teşkil etmesi hem süreci açıklamaya hem de yer yer ona yön vermeye yönelik çeşitli kuramsal yaklaşımları gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda genelgeçer bütünleşme kuramları yerine doğrudan doğruya Avrupa bütünleşmesini temel alan kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiş olup bunlar "Avrupa bütünleşmesi kuramları" olarak adlandırılmaktadır¹⁸.

Dolayısıyla Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmeyi kuramsal bir çerçeveye oturtmak zorunlu olarak bütünleşme sürecini açıklamaya çalışan belli başlı yaklaşımları hesaba katmayı gerektirmektedir. Ne var ki yalnız bölgeselleşme

¹⁶ Zeffiro Ciuffoletti, **Federalismo e Regionalismo da Cattaneo alla Lega**, Editori Laterza, Roma-Bari, 1994, ss. 162, 170.

¹⁷ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme**, Gündoğan Yayınları, Ankara 2002, ss. 54-56.

¹⁸ Ben Rosamond, **Theories of European Integration**, Macmillan Press, New York, 2000, ss. 10-11, 16-17.

bağlamında değil, genel olarak Avrupa bütünleşmesinin doğasını ve işleyişini açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımların da henüz genelgeçer bir çerçeve oluşturmaktan uzak olduğu gözlenmektedir¹⁹. Buna göre, doksanlı yılların başından itibaren Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanan derinleşme sürecine bağlı olarak AB çalışmaları alanında üretilen literatürün gerek nicelik gerekse nitelik itibariyle hacim kazandığı gözlenmekle birlikte, söz konusu literatürde konunun kuramsal boyutlarının oldukça geri planda kaldığı²⁰, bu duruma bağlı olarak da henüz Avrupa bütünleşmesini kapsamlı bir biçimde açıklayacak genelgeçer bir kuram üzerinde uzlaşmaya varılamadığı dikkati çekmektedir²¹. Bu sebeple kimi yazarlar söz konusu yaklaşımların çoğunu başlıbaşına birer kuram olarak değil bütünleşme sürecinin bugüne kadarki aşamalarını açıklamaya çalışan birer “dil-söylem” olarak değerlendirmektedirler²². Mevcut yaklaşımlar da birbirlerine alternatif getirmekten çok, inşa halindeki bu karmaşık yapıyı farklı boyutlarıyla yansıtan tamamlayıcı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır²³.

Bu doğrultuda birincisi doğrudan doğruya siyasal bir *yapı* olarak AB üzerinde veya her bir üye ülkedeki yapısal dönüşüm üzerinde yoğunlaşan, ikincisi AB’yi bir *süreç* olarak algılayıp bu süreçte üye devletler arasındaki ilişkileri ön plana çıkaran iki ana eğilim belirmiş, bunların ilki karşılaştırmalı siyaset bilimi ve hukuk, diğeri de uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında gelişmiştir²⁴. Karşılaştırmalı yöntemi benimseyen birinci gruptaki araştırmacılar, zamanla özelde üye ülkelerin geçirdiği değişimin, genelde de bütünleşme sürecinin AB’nin diğer siyasal yapılanmalarda görülmeyen kendine özgü kurumsal dinamikleri hesaba katılmadan salt karşılaştırma vasıtasıyla analiz edilemeyeceğini fark ederek kuramsal açılımlara gitmişler ve genel karakteristikleri itibariyle ‘kurumsalci’ (institutionalist) olarak nitelendirilen

¹⁹ Philippe Schmitter, “Neo-Neofunctionalism”, Antje Wiener, Thomas Diez (der.), **European Integration Theory**, Oxford University Press, Oxford, 2004, ss. 46, 71-72

²⁰ John Peterson, “The Choice for EU Theorists: Establishing a Common Framework for Analysis”, **European Journal of Political Research**, sayı: 39, 2001, s. 291; Schmitter, ss. 45-46.

²¹ Peterson, 289 vd.

²² Schmitter, 46; Schmitter bu bağlamda “more or less elaborate languages” ifadesini kullanmaktadır.

²³ Peterson, ss. 289-290.

²⁴ Peterson, 290.

yaklaşımları geliştirmişlerdir²⁵. İkinci eğilimin uzantısı ise aşağıda değinilecek olan hükümetlerarası işbirliği (intergovernmentalism) modeli üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu yaklaşımların temsilcileri arasındaki tartışmalar süredursun, aslında bütünleşme sürecinin hem bir yapı, hem de bir süreç olmasına bağlı olarak söz konusu yaklaşımların her biri söz konusu süreç/yapının bir yönünü açıklamaktadır²⁶. Bu sebeple bir zamanlar görme özürülülerin bir fili tanımlamalarına benzer bir biçimde kabul edilen bu yaklaşım yakın zamanda yine dile gelmiş, yıllarca tartışılıp denenen kuramlar arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi yıllar önce Puchala tarafından yapılan görmeyen-fil benzetmesinin²⁷ yeniden gündeme getirilerek aynen kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır²⁸. Bu anlayış doğrultusunda Avrupa bütünleşmesini açıklamayı amaçlayan başlıca yaklaşımlar arasındaki tamamlayıcı ilişki bu çalışmanın kuramsal temelleri açısından da temelilke olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda hem başlıca bütünleşme kuramları hem de bölgeselleşmeyle doğrudan ilişkili olmaları bakımından ön plana çıkan neo-fonksiyonalizm, hükümetlerarası işbirliği (intergovernmentalism) ve çok düzeyli yönetim (Multi-level Governance) yaklaşımlarına ağırlık verilecektir. Öte yandan kimilerince bir bütünleşme kuramı olarak görülse de başlı başına bir kuram olmaktan çok normatif yönü ağır basan bir söylemler/yaklaşımlar bütünü olarak dikkati çeken, dolayısıyla daha çok kavramsal çerçevede belirleyici olan federalizm ise bir sonraki alt başlık kapsamında incelenecektir.

1.1.2.1. Bölgeselleşme ve Neo-fonksiyonalizm

Kökenleri itibariyle uluslararası işbirliğini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen fonksiyonalizme dayanan, Avrupa bütünleşmesinin erken aşamalarından itibaren söz konusu sürece münhasıran yeniden formüle edilerek ve sıklıkla revize

²⁵ Helen Wallace, "Studying Contemporary Europe", **British Journal of Politics and International Relations**, cilt 2, no. 1, Nisan 2000, s. 97; Peterson, 290.

²⁶ Richardson, ss. 22-23.

²⁷ Donald Puchala, "Of Blind Men, Elephants and International Integration", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 10, sayı: 3, Mart 1972, ss. 267-284.

²⁸ Thomas Diez, "Speaking 'Europe': the Politics of Integration Discourse", **Journal of European Public Policy**, 6:4, 1999, ss. 598-599; Bu kez Diez AB'yi zoologlarca yeni keşfedilmiş olan ve doğası henüz tam olarak bilinmeyen bir canlıya benzetmektedir.

edilerek her tartışmadan sağ çıkmayı başaran²⁹ neo-fonksiyonalizm, belli bir alanda fonksiyonel nitelikli işbirliğinin beraberinde hukuki-kurumsal yapılanmayı getirmesini, bu yapılanmanın başka alanlarda da işbirliğini gerektirmesini, böylelikle bütünleşmenin aşama aşama ilerlemesini öngörmektedir³⁰. Söz konusu kuram bu işbirliğinin ekonomik alanda başlayıp zamanla siyasal bütünleşmeye doğru evrileceğini ve nihai aşamada federal veya konfederal bir devletin oluşacağını öngörmektedir³¹.

Bu noktada neo-fonksiyonalizmin normatif kuramsal yaklaşımlar arasında kabul edilen federalizmle ilişkisi, bütünleşmeye ilişkin açıklayıcı-tanımlayıcı nitelikleri ağır basan diğer belli başlı kuramlarla olan tamamlayıcılık ilişkisi hakkında fikir verecektir. Buna göre, aşağıda ilgili kısımlarda da değinileceği gibi Avrupa bütünleşmesi sürecinin erken aşamalarında güçlü bir biçimde hissedilen federalizm, Avrupa’da barışı teminat altına almak üzere kurulacak yapının doğrudan federal temeller üzerinde inşasını öngörmekteydi. Fakat İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında yaşanan Avrupa Savunma Topluluğu gibi başarısız deneyimlere bağlı olarak böylesine *hızlı* bir federalizm yaklaşımının uygulanabilirliğinin sınırlı olduğu ortaya çıktı³². Dolayısıyla bir bakıma neo-fonksiyonalizm *aynı* hedefe pratik, pragmatik ve tedrici bir yaklaşımla varmayı öngörmekteydi. Bir başka deyişle AB’nin kurucu babaları tarafından önünde sonunda federal bir yapılanma olarak öngörülen bütünleşme sürecinin nihai formu özü itibariyle değişmeyip doğrudan federal yaklaşımlar yerine federal yapılanmaları aşamalı olarak, fonksiyonel işbirlikleri-ihitiyaçlar doğrultusunda ve yayılma (spillover) etkisi yardımıyla *kendiliğinden* getiren yaklaşımlarla şekillenmiştir. Süreç içinde bu yaklaşımlar bütün olarak değerlendirilirken süreci açıklayıcı-tanımlayıcı bir biçimde “neo-fonksiyonalizm” olarak değerlendirilmiştir. Bugün gelinen noktada Birlik

²⁹ Schmitter, ss. 45-47; Gerçi dışsal niteliği ağır basan şartlarda ve derin kültürel farklılıkların bulunduğu bazı durumlarda neo-fonksiyonalizmin bütünleşme girişimlerini açıklamada yetersiz kaldığı gözlenmektedir (Çınar Özen, “Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations”, **Perceptions**, cilt:3, sayı: 3, Eylül-Kasım 1998, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/September-November1998/ozen.PDF> 03.05.2007). Bu tespit neo-fonksiyonalizmin şimdiye kadar geçerli olarak işlediği gözlenen ve bu çalışmanın da coğrafi kapsamını belirleyen Batı Avrupa’nın kıtanın kalanından yapısal bakımlardan farklılaştığı yönündeki argümanı destekler görünmektedir.

³⁰ Rosamond, ss. 54-65.

³¹ Özen, a.g.e.

³² Ülger, ss. 51-54.

politikalarının ulusal düzeyde “Avrupalılaşıma” (Europeanization)³³ ile, uluslarüstü düzeyde ise “derinleşme” (deepening) ile ifade edilen yapısal dönüşüm süreci üzerindeki etkileri en kapsamlı biçimde halen neo-fonksiyonalizm yaklaşımı çerçevesinde açıklanmaktadır³⁴. Dolayısıyla neo-fonksiyonalizm bakıma bütünleşme sürecinin fiili boyutuna ilişkin doyurucu açıklamalar getirmeye devam etmektedir.

Fonksiyonalizmin bölgeselleşmeyle olan ilişkisi ise söz konusu süreçte bütünleşmenin ve özellikle de uluslarüstü aktörler tarafından belirlenen politikaların etkisini ortaya koyması bakımından belirginleşmektedir. Zira aşağıda görüleceği gibi bölgeselleşme deneyimleri pek çok Batı Avrupa ülkesinde başlangıçta uluslarüstü düzeyde belirlenen politikaların teknik gereklilikleriyle başlamış, söz konusu gerekliliklerin her bir ülkenin iç dinamikleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan “yayılma” etkisiyle bölgesel yapılanmalar iyice belirginleşerek kurumsallaşmaya başlamışlardır.

Yukarıda da kısaca değinildiği gibi federalizm normatif bir yaklaşım olarak federalleşmeye giden sürecin düşünsel temellerinde etkisini gösterirken neo-fonksiyonalizm ise bütünleşmenin bölgeselleşme sürecindeki yapısal-kurumsal dönüşüm sürecindeki etkileri açısından dikkati çekmektedir. Çalışma içinde sıklıkla gözleneceği gibi bütünleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan teknik gerekliliklerin ulusal düzeyde bölgesel yapılanmaları gerektirmesi ve zamanla bölgesel idari-siyasi yapılanmanın temellerinin atılması neo-fonksiyonel yaklaşım kapsamında ve yayılma etkisi bağlamında anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımlar açısından çalışmada yer verilecek gözlemler doğrulayıcı nitelikte olacağından söz konusu yaklaşımları farklı bir yorumla yeniden değerlendirmeye gerek görülmemektedir.

³³ Kabaca Avrupa bütünleşmesine bağlı olarak ulusal düzeyde yaşanan dönüşüm süreçleri bütünü olarak tanımlanabilecek bu kavramın ayrıntıları ve kuramsal boyutlarıyla ilgili olarak bkz. Canan Balkır, vd. “The Impact of Europeanisation on the Institutional and Administrative Transformation, Case Study of Public, Private and Civil Society Institutions in Izmir”, Muhittin Demiray, Hüsamettin İnaç, Rafet Aktaş, Tansel Çetinoğlu, Niyazi Kurnaz (der.), **The Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey within the EU Negotiations** (16-18 Mart 2006 tarihleride Kütahya Dumlupınar Üniversitesi tarafından düzenlenen konferansta sunulan tebliğler), Kütahya, 2006, ss. 987-994; Diğdem Soyaltın, **Avrupalılaşıma ve Türkiye'nin Dönüşüm Süreci**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü AB Anabilim Dalı, İzmir, 2006, ss. 1-36.

³⁴ Özellikle son süreçteki yaklaşımlar için bkz. Schmitter, a.g.e.

Ne var ki aynı durum kökeni klasik uluslararası ilişkiler kuramına dayanan hükümetlerarası yaklaşım ile çok düzeyli yönetim bağlamları için geçerli olmayıp bu iki kuramın bölgeselleşme bağlamında yeniden ele alınıp özgün bir yaklaşım ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira yukarıda değinildiği gibi bu iki yaklaşım bütünleşme sürecinin farklı boyutlarını açıklamakta oldukça yetkin görünmekle birlikte bu yaklaşımlar tarafından bölgeselleşme bağlamında dile getirilen görüşler konuya bu bağlamda tekrar eğilmeyi gerektirmektedir. Zira bölgeselleşme konusu her iki yaklaşımı da ilgilendirmekte olup ilk bakışta iki yaklaşımın savları birbiriyle çelişkili görünmekte, bu bağlamda da çalışmanın temel araştırma soruları ortaya çıkmaktadır.

1.1.2.2. Bölgeselleşme, Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Hükümetlerarası Yaklaşım

Hükümetlerarası yaklaşımın bölgeselleşme açısından önemi, söz konusu yaklaşımın klasik uluslararası ilişkiler kuramıyla olan ilişkisi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Zira aşağıda görüleceği gibi çalışmanın temel araştırma sorularından biri ilgili literatürde pek de belirgin görünmeyen bu ilişkiden kaynaklanmaktadır. Buna göre ulusaltı birimlerin birer aktör olarak ön plana çıktıklarının öne sürüldüğü bir ortamda hala klasik kuram doğrultusundaki uluslararası ilişkilerin devam etmesi bu aktörlerin konumunun sorgulanmasını gerektirmektedir.

Avrupa Bütünleşmesinin yukarıda sözü edilen farklı görünümülerinden biri de süreç/yapının aynı zamanda egemen devletlerin sürekli etkileşim halinde buldukları bir uluslararası sisteme karşılık gelmesidir. Bir başka deyişle bir yandan birtakım yetki alanları uluslarüstü mekanizmalara devredilirken diğer yandan bütünleşmenin aktörleri arasındaki ilişkiler uluslararası ilişkiler çerçevesinde devam etmektedir. Bu bakımdan AB bir yandan başlı başına bir aktör olarak küresel

ölçekteki uluslararası ilişkiler sisteminin parçasını oluştururken aynı zamanda kendi içinde uluslararası ilişkilerin bir *alt sistemini* (sub system) oluşturmaktadır³⁵.

Uluslararası ilişkiler alanında etkili olan iki temel akım olarak dikkati çeken realizm ve liberalizm Avrupa bütünleşmesini açıklamaya çalışan kuramlar üzerinde de etkili olduğundan bu akımların temel savlarına burada kısaca yer vermek uygun görülmektedir. Klasik uluslararası ilişkiler kuramı olarak da anılan realizm şu üç temel varsayıma dayanmaktadır³⁶:

- devletler uluslararası arenada hakim aktörler olarak tutarlı ve rasyonel davranmaktadırlar;
- devletler kendi üzerlerinde otorite tanımadıklarından uluslararası ilişkilere anarşi hakimdir. Devletler bu ortamda kendilerini savunmak durumundadırlar;
- Anarşi halinde devletler arasındaki güven ve işbirliği son derece hassas dengeler üzerinde yürümekte olup her an savaş olasıdır.

Daha esnek ve pozitif bir yaklaşımı temsil eden liberal ekol ise şu varsayımlar çerçevesinde şekillenmiştir³⁷:

- Dünya politikasına yön veren temel aktörler yalnızca devletler değildir. Uluslararası düzeyde AB gibi, ulusaşırı (transnational) ölçekte çokuluslu şirketler gibi, ulusaltı düzeyde de çıkar grupları ve siyasal partiler gibi diğer bir takım aktörler mevcuttur;
- Dolayısıyla devletler arasındaki ilişkilerde söz konusu olan anarşi devletler arasında, devletlerle yukarıda sayılan diğer aktörler arasında veya bu aktörlerin kendi aralarında oluşturulan şebekeler vasıtasıyla önemli ölçüde azaltılabilir;

³⁵ Christopher Hill, Michael Smith, "International Relations and the European Union: Themes and Issues", Christopher Hill, Michael Smith (der.), **International Relations and the European Union**, Oxford University Press, Oxford, 2005, ss. 7-9.

³⁶ Filippo Andreatta, "Theory and the European Union's International Relations", Christopher Hill, Michael Smith (der.), **International Relations and the European Union**, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 23.

³⁷ Andreatta, 24.

- Uluslararası politika tamamen askeri güç tarafından belirlenmemektedir. Özellikle iktisadi nitelikli diğer faktörlerin de etkili olduğu bu süreçte realizmin öngördüğünden daha fazla seçenek söz konusu olup işbirliği ve uluslararası kurumların oluşması bunlar arasındadır.

Temel kaygıları küresel ölçekte uluslararası ilişkileri açıklamak olan bu iki ekol de münhasıran Avrupa bütünleşmesini temel alan yaklaşımlar üzerinde etkili olmuştur. Bunlardan hükümetlerarası yaklaşımın (intergovernmentalism) düşünsel temeli realist kurama dayanmakta olup³⁸ bu yaklaşımın yukarıda sözü edilen liberal çizgi doğrultusundaki uzantısı ise liberal hükümetlerarası yaklaşımdır (liberal intergovernmentalism). Hükümetlerarası yaklaşıma göre uluslararası birer aktör olarak üye devletlerin aralarında yaptıkları *büyük pazarlıklar* bütünleşme sürecinin temel itici gücünü oluşturmaktadır³⁹. Liberal hükümetlerarası yaklaşım ise üye devletlerin yanı sıra ulusaltı idari-siyasi birimler de dahil olmak üzere diğer aktörlerin de sürece etkin olarak katıldıkları varsayımından hareket eder.

Hükümetlerarası yaklaşım ile çok düzeyli yönetim sürecin iki farklı boyutunu açıklamakta olup bu açıdan ilk bakışta birbirleriyle çelişebilecek gibi algılsalar da aslında her biri ele aldıkları konular bakımından tutarlı ve tamamlayıcı özellikler sergilemektedirler. Fakat bu iki yaklaşımın neo-fonksiyonalizmden farkı, temelde açıklayıcı-tanımlayıcı (descriptive) amaçlarla geliştirilmiş iseler de, yer yer normatif bağlamlarda da kullanılabilirlerdir. Örneğin bütünleşme sürecinde her biri birer bağımsız aktör olarak yer alan üye devletlerin rolünü ön plana çıkaran ve bütünleşmenin *öncelikli olarak* bu aktörler arasındaki güç ilişkileri ve diplomatik pazarlıklar yoluyla ilerlediğini savunan hükümetlerarası yaklaşım yer yer sürecin bu şekilde ilerlemeye devam etmesi gerektiği yolundaki argümanları desteklemek için de gündeme getirilmektedir. Diğer yandan bütünleşmenin özellikle Maastricht sonrası süreçte kazandığı yapısal unsurlarına

³⁸ Rosamond, 130.

³⁹ Janne Haaland-Matlary, "International Theory And International Relations Theory: What Does The Elephant Look Like Today And How Should It Be Studied ?", Avrupa Topluluğu Çalışmaları Birliği (European Community Studies Association - ECSA) tarafından 5-6 Mayıs 1994'te Brüksel'de düzenlenen **Federalism, Subsidiarity and Democracy in the European Union** başlıklı konferansta sunulan bildiri, <http://www.ecsanet.org/> , 10.10.2006.

bağlı olarak süreçten çok yapı özelliğini ön planda tutan çok düzeyli yönetim yaklaşımı da öncelikli olarak ulusal, ulusaltı ve uluslarüstü düzeyler arasındaki ilişkileri açıklar görünse de, bu yaklaşım doğrultusunda geliştirilen kimi argümanlar çok düzeyli yönetimi normatif bir yaklaşım olarak ön plana çıkarmakta, kuramsal düzlemde *varolan* ile *olması gereken* arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır.

Bir bütünleşme kuramı olarak hükümetlerarası yaklaşım ile çok düzeyli yönetim arasındaki girift kuramsal ilişki tam da bu çalışmanın temel araştırma sorusu bağlamında şekillenmektedir: çok düzeyli bir sisteme iştirak ederek orada konvansiyonel aktörlerle birlikte etkileşime giren yeni aktörlerin devreye girdiği bir sistemde klasik kuram nasıl işler, veya işler mi? Bu temel araştırma sorusu aslında ilk bakışta pek dikkati çekmeyen kuramsal bir boşluğa da işaret etmektedir. Esasen her ne kadar uluslararası ilişkiler kuramı Avrupa bütünleşmesine yön veren temel kuramsal yaklaşımlar üzerinde – özellikle de hükümetlerarası yaklaşım üzerinde – etkili olmuş ise de söz konusu kuramın temel savlarının Avrupa bütünleşmesi bağlamında pek dile getirilmediği gözlenmekte, bütünleşme kuramlarıyla uluslararası ilişkiler kuramı arasında gözlenen kopukluğun buradakine benzer kuramsal boşluklar doldurularak giderilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir⁴⁰. Ayrıca yukarıda değinilen tamamlayıcılık ilişkisi düşünüldüğünde söz konusu kuramsal yaklaşımlar arasındaki boşluklar bilhassa önem kazanmaktadır.

Yukarıda da değinildiği gibi klasik uluslararası ilişkiler kuramı doğrultusunda şekillenen hükümetlerarası yaklaşımın temel savı rasyonel aktörler olarak davranan ulus-devletlerin bütünleşmenin temel itici gücünü oluşturduklarıdır. Ne var ki bütünleşmenin yeni “aktörleri” olarak bölgelerin analize dahil edilmesi halinde bu yaklaşım yetersiz kalmaktadır. Bu durumda söz konusu yaklaşımın sınanması için bölgelerin *ne derece* birer aktör oldukları sorusu gündeme gelmektedir. Bu sorunun cevabını ararken bölgelerin ulusal ve uluslarüstü kurumlarla hangi iletişim-etkileşim kanalları vasıtasıyla ilişki kurdukları sorusu gündeme gelmektedir.

⁴⁰ Thomas Diez, Richard Whitman, “Analysing European Integration: Reflecting on the English School – Scenarios for an Encounter”, **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 1, ss. 44-45.

Yukarıdaki sorulara hipotez düzeyinde verilebilecek bir takım cevaplar araştırmacıyı çok düzeyli yönetim yaklaşımına yönlendirmektedir. Düzeyler arasındaki ilişkileri tüm düzeylerin sürece etkin ve işbirliğine istekli olarak katılımı *varsayımı* üzerinden açıklayan çok düzeyli yönetim yaklaşımı ise bölgelerin yine kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden rasyonel aktörler olarak değerlendirilmesini gerektiğini ima etmektedir. Bu noktada karşımıza çıkan temel sorular ise şunlardır:

- Bölgeler birer rasyonel aktör olarak değerlendirilebilir mi?
- Bu aktörlerin bütünleşme sürecine doğrudan katılımları ve onu yönlendirebilecek derecede güçlü olabilecekleri düşünülebilir mi?

Kanımızca bu soruların muhtemel cevapları “aktör” kavramının oluşum süreciyle ilişkili olup kavramsal çerçeveye ilişkin alt başlıkta yer alan “bireyselleşme” kavramının bu bağlamda önemli ölçüde açılım sağlaması umulmaktadır. Fakat daha önce çok düzeyli yönetim kavramına yakından göz atarak realist çizgideki yaklaşımlarla olan karmaşık ilişkileri biraz daha belirginleştirilmek gerekmektedir.

1.1.2.3. Bölgeselleşme, Çok Düzeyli Yönetişim ve Aktör Temelli Yaklaşımlar

AB çalışmalarına iştirak eden hemen her kesim tarafından kabul edilmiş olması bakımından dikkati çeken “çok düzeyli yönetim” (multi-level governance) yaklaşımının temelini teşkil eden ve giderek daha sıklıkla kullanıldığı gözlenen “yönetişim” (governance) kavramı öncelikli olarak Batı Avrupa’da gözlenen yeni bir idare anlayışını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Buna göre “yönetişim” en kestirme biçimiyle merkezi hükümetin kamu yönetimi üzerindeki müdahalelerinin azalmasını, buna mukabil yeni politika aktörlerinin giderek daha etkin olmasını ifade etmektedir⁴¹. Avrupa bütünleşmesi bağlamında bu yeni aktörler uluslararası ve ulusaltı birimler olarak iki ana grupta belirginleşmektedir. Zira 1990’ların başından itibaren sıklıkla kullanılmaya başlanan ve kimilerine göre giderek daha da

⁴¹ Maura Adshead, **Developing European Regions?: Comparative Governance, Policy Networks and European Integration**, Ashgate, Aldershot, 2002, s. 153.

“popülerleşen”⁴² çok düzeyli yönetim kavramı başlangıçta Avrupa bütünleşmesi bağlamında ulusal ve uluslararası düzeyler arasındaki etkileşimi ifade etmekten ziyade aşağıda değinilecek olan “bölgeler Avrupası” söylemine paralel olarak ulusaltı idari-siyasi birimleri de kapsamıştır⁴³. Buna göre çok düzeyli yönetim yaklaşımı çeşitli düzeylerdeki bir dizi aktörün karşılıklı etkileşim halinde olduğu akışkan ve açık uçlu bir süreci ifade etmektedir⁴⁴. Bununla birlikte;

- bu modelin belirli bağlamlarda geçerli olması⁴⁵,
- modele temel teşkil eden ulusaltı birimlerin öncelikle yapısal politikalar açısından etkili olması, bir başka deyişle söz konusu modelin tüm politika alanları için geçerli olmaması;
- çok düzeyli yönetişime ilişkin gözlemlerin üye ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermesi;
- ulusaltı birimlerin bütünleşme sürecindeki politikalara katılımının büyük ölçüde tepeden inme gerçekleşmesi ve söz konusu birimlerin oldukça pasif bir konumda bulunmaları

çok düzeyli yönetim modelinin sorgulanmasına neden olmuştur⁴⁶. Buna bağlı olarak bölgeler Avrupası söyleminin öngördüğü biçimde ulusaltı birimlerin tabandan gelen dinamikler şeklinde bütünleşme sürecinde başlı başına birer aktör olarak davranıp davranmadıkları da tartışmaya açılmıştır⁴⁷. Bu doğrultuda Jeffery ulusaltı birimlerin çok düzeyli yönetim çerçevesinde ulusal ve uluslararası düzeyleri etkileyecek kadar aktif olmasını – bir başka deyişle aktörleşmesini – bir takım değişkenlere bağlamış, böylece farklı idari, siyasi hukuki koşullara sahip üye ülkelerin ilgili birimlerinin bütünleşme sürecindeki etkinliklerinin bir *derece*

⁴² Elke Krahnmann, **Multilevel Networks in European Foreign Policy**, Ashgate, Aldershot, 2003, s. 1.

⁴³ Charlie Jeffery, “Sub-National Mobilization and European Integration: Does it Make any Difference?”, **Journal of Common Market Studies**, Mart 2000, s. 7.

⁴⁴ Laura Cram, “Integration Theory and the Study of the European Policy Process”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001, s. 65.

⁴⁵ Krahnmann, 1.

⁴⁶ Claudio M. Radaelli, Marcello G. Bruni, “Beyond Charlemagne’s Europe: A Sub-national Examination of Italy within the EMU”, **Regional and Federal Studies**, cilt: 8, sayı: 2, yaz 1998, s. 47; Jeffery, ss. 7-8.

⁴⁷ Jeffery, ss. 8, 11.

meselesi olduğunu ortaya koymuştur⁴⁸. Buna göre ulusaltı birimlerin hükümetlerarası ilişkilerde bulunmalarına imkan tanıyan mekanizmaların varlığı, bu birimlerin girişimcilikleri (entrepreneurship)⁴⁹, anayasal altyapı ve meşruiyet zemini gibi değişkenler ulusaltı birimlerin Birlik düzeyinde *ne derece* etkin olduklarını değerlendirmeye yardımcı göstergeler olarak belirginleşmektedir⁵⁰. Söz konusu yaklaşım bu çalışmanın temel argümanları arasında yer alan aktörleşmeye ilişkin olarak da önemli ölçüde açılım sağlamaktadır. Zira bu yaklaşım ister çok düzeyli yönetim bağlamında ele alınsın, ister hükümetlerarası işbirliği yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilsin, ulusaltı birimlerin aktörleşmesinin öncelikle dinamik bir süreç olduğunu ve bütünleşme sürecine iştirak eden birimlerin kendilerine özgü koşullara bağlı olarak farklı düzeylerde aktörleştiklerini öngörmektedir⁵¹.

Çalışma içinde yer verilecek gözlemlerle ayrıntıları belirginleşecek olan “aktörleşme” olgusu klasik uluslararası ilişkiler kuramıyla çok düzeyli yönetim arasındaki tamamlayıcı ilişki bağlamında kritik bir hal almaktadır. Buna göre bütünleşme sürecinin Maastricht Anlaşmasını takip eden dönemi günümüze kadar bir bütün olarak ele alındığında, bir yandan çok düzeyli yönetimin neredeyse genelgeçer ölçüde kabul gören bir fenomen halini aldığı ve AB’nin uluslararası düzeyi ifade eden kurumlarının birer aktör, dolayısıyla da başlıbaşına birer dinamik olarak üye devletlerin iç politikalarında kendilerini etkin bir biçimde hissettirdiği, diğer yandan da Birliğe yön veren temel politikaların hala çetin pazarlıklar eşliğinde her biri *bağımsız* birer aktör konumundaki üye devletlerce hükümetlerarası düzeyde belirlendiği gözlenmektedir.

Tam da bu noktada hem bütünleşme sürecinin üye ülkelerdeki yapısal dönüşüm üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini örneklemesi bakımından, hem de daha geniş anlamda Birliğin geleceğine yönelik perspektiflere ışık tutması

⁴⁸ Jeffery, ss.11-18.

⁴⁹ Jeffery tarafından ulusaltı birimlerin aktörleşmesinde belirleyici bir gösterge olarak önerilen girişimcilik aşağıda ele alınacak olan “bireyselleşme” argümanıya da yakından ilişkilidir.

⁵⁰ İlgili kısımlarda ve özellikle de İtalya deneyimine ilişkin değerlendirmelerde görüleceği gibi bu çalışmada aktörleşme düzeyinde etkili olan faktörler tarihsel-yapısal faktörler ve uluslararası düzeydeki politikalar gibi diğer birtakım unsurları kapsayacak şekilde daha geniş bir perspektifle ele alınmıştır.

⁵¹ Jeffery, ss.18-20.

bakımından (geleneksel olarak Fransa ve İngiltere'nin savunduğu “vatanlar/ulus-devletler Avrupası”⁵² veya giderek Birlik politikalarında daha aktif bir rol alan, bu bakımdan uluslarüstü düzeyde bir ‘aktör’ halini alan Komisyonun ‘bölgeler Avrupası’ stratejisi⁵³ gibi), bölgeselleşme süreci kritik bir bağımsız değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda bölgeselleşme sürecinin karşılaştırmalı perspektifi kaybetmeden fakat aynı zamanda konunun karmaşık dinamikleri hakkında ayrıntılı gözlemler sağlayacak bir durum çalışması üzerinden değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Kuramsal düzlemde ise hem kurumsalcı çizgide gelişen çok düzeyli yönetim yaklaşımını, hem de aktörler arası güç ilişkilerini temel alan yaklaşımları göz önünde bulundurarak bir senteze ulaşılmaya çalışılacaktır. Zira her ne kadar klasik kuram çerçevesinde güç kavramı anarşik bir ortamda ele alınmakta ise de kanımızca güç dengesi karşılıklı etkileşimin söz konusu olduğu çok düzeyli sistemler için de pekala geçerli olabilir. Esasen anarşi veya düzenin düzeyi ne olursa olsun aktörlerin birbirlerini etkileme kabiliyetleri doğrudan doğruya güç kavramını da beraberinde getirmektedir⁵⁴. Bu bağlamda güç, herhangi bir aktörün diğer bir aktörün belli bir konudaki davranış ve tercihlerini değiştirmeye yönelik mevcut veya potansiyel yeteneğini ifade etmektedir⁵⁵. Dolayısıyla klasik uluslararası ilişkiler kuramının temelinde yer alan güç kavramının çok düzeyli yapılanmalarda da söz konusu olması kaçınılmaz görünmektedir.

Çalışmanın beslendiği kuramsal arkaplanın zenginliği ve konunun çok boyutlu yapısı ilk bakışta birer dezavantaj olarak görünen kısıt koşulları da beraberinde getirmiş, bu durum çalışmada yararlanılan yöntemlerin tercihinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla temel çizgileri yukarıda ortaya konan kuramsal çerçevenin tamamlanması için aşağıda öncelikle kısıt koşullar ortaya konacak, daha sonra bu koşullar çerçevesinde belirginleşen analiz düzeyi, disiplinlerarasılık ve yöntem çeşitliliği gibi çalışmaya özgü hususlara değinilecektir.

⁵² Bernard Cassen, “L’Europe Minimal de Mme Thatcher”, **Le Monde Diplomatique**, Haziran 1989; Michel Foucher, **La République Européenne**, Belin (Yayımları), Paris, 2000, s. 70.

⁵³ Ingeborg Tömmel, “Transformation of Governance: The European Commission’s Strategy for Creating a ‘Europe of the Regions’”, **Regional and Federal Studies**, cilt: 8, sayı: 2, yaz 1998, ss. 52-75.

⁵⁴ Krahmann, 21.

⁵⁵ A.g.y.

1.1.3. Bölgeselleşmenin Kısıt Koşulları

Bu çalışmayı ortaya çıkaran araştırma sürecinin başından itibaren karşılaşılan ve özellikle yöntem bakımından sorun teşkil eden kısıtlayıcı faktörlerin başlangıç itibariyle çalışma sonuçlarını olumsuz yönde etkileyebilecekleri izlenimi edinilmişse de, zamanla tam da bu kısıtlayıcı faktörlerin hem konunun sağlıklı bir biçimde sınırlandırılmasında, hem kavramsal ve kuramsal açılımlara ulaşmada, hem de yöntem sorununun disiplinlerarası yaklaşım ışığında çözülmesinde birer avantaja dönüştüğü söylenebilir. Buna göre çalışmanın oluşum sürecinde karşılaşılan başlıca kısıtlayıcı faktörler şöyle sıralanabilir:

1.1.3.1. Tanım ve Ölçüm Sorunları

Aşağıda temel kavramlar kısmında da görüleceği gibi, çalışmaya konu olan başlıca kavramların kapsam ve sınırları durum ve bağlama göre değişebilmektedir. Bu belirsizlik sorununu aşabilmek için bazı kavramlar içinden çıktıkları veya kullanıldıkları bağlamlara göre değişen yaklaşımlar çerçevesinde literatürdeki çeşitliliği yansıtacak şekilde ele alınmış, kuramsal bölüm açısından önem arzeden bölgeselleşme gibi temel kavramlar ise çalışma *bağlamında* yeniden tanımlanmıştır.

Öte yandan konunun ölçüm imkanlarına, dolayısıyla sayısal kesinliklere yer vermeyecek bir yapıda olması, buna bağlı olarak kuramsal düzeydeki saptamalar açısından hangi dinamiklerin ne derece aktör niteliği taşıdığı, bunların birbirleri üzerinde ne ölçüde etkide buldukları gibi hususların sayısal olarak ifade edilmeye müsait olmaması da ilk bakışta bir kısıtlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum karşısında, hem analize dahil olan yapıları tanımaya yardımcı olan, hem de bunlardaki değişimi ortaya koyan nitel (kalitatif) veriler benimsenmiş, bu yapıların süreç içinde sergiledikleri bir takım davranış kalıplarını saptayarak bölgeselleşme sürecini aktör/dinamiklerin sahip oldukları bu davranış kalıpları ve bunlardaki değişimin yönü itibariyle ortaya koymak daha uygun bulunmuştur. Esasen bu çalışmanın kuramsal kısmı açısından da temel kaygı nicel (kantitatif) verilere dayalı, statik yönü ağır basan bir analizden çok, yapıların ve aktörlerin değişip dönüştüğü bir

süreci bunların geliştirdikleri tepkileri ve davranış kalıpları çerçevesinde ele almak olduğundan, son tahlilde nicel analiz hayati bir eksiklik teşkil etmemektedir. Zira bazı durumlarda nispeten edilgen konumda görünen birtakım unsurların zamanla giderek daha bağımsız hareket eden birer aktör haline dönüşmeleri ve bu süreçte söz konusu unsurların davranış kalıplarında ortaya çıkan bazı değişiklikler özü itibariyle nitel olup bu çalışmanın kapsamı bakımından dinamikler arasındaki ilişkilerin doğasını daha belirgin bir biçimde yansıtmaktadır.

1.1.3.2. Konunun Sınırlandırması

Bütünleşme ve bölgeselleşme süreçlerinin karmaşık yapısına bağlı olarak bu süreçlere iştirak eden unsurların birbirinden ciddi ölçülerde farklılaşması, dolayısıyla genel tablonun homojenlikten uzak bir görünüm arzemesi ve analizi kolaylaştırabilecek basit tasnif çabalarına meydan okuması, konunun kuramsal açılımlara da elverecek bir biçimde sınırlandırılması açısından ciddi engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre analiz konusunu oluşturan süreç/yapının değişken geometrili doğasına bağlı olarak bu sürece iştirak eden ve/veya yapıyı oluşturan unsurların geniş bir coğrafi düzlemde şu biçimlerde farklılaştığı gözlenmektedir:

- Uzun bir süre gerek klasik uluslararası ilişkiler kuramı, gerekse de onunla aynı doğrultuda gelişen hükümetlerarası işbirliği yaklaşımı doğrultusunda bütünleşme sürecinin temel aktörleri olarak görülen üye devletlerin idari-siyasi yapılanmalarının birbirinden farklılaşması;
- Bu üye devletlerdeki idari-siyasi yapılanmalarını oluşturan ulusaltı düzeydeki birimlerin birbirinden farklılaşması;
- Gerek üye devletlerin idari-siyasi yapılanmalarının gerekse bunları meydana getiren alt birimlerin *zaman içinde* farklılaşması.

Bu duruma bağlı olarak konuya ilişkin literatürün genellikle üye devletlerin her biri üzerinde ayrı ayrı yoğunlaşan durum çalışmalarıyla şekillendiği dikkati

çekmektedir⁵⁶. Halbuki bu çalışmaların Birlik çapında böylesi bir sürecin dikkat çekici boyutlara ulaştığına ve bu süreçte birlik politikalarının önemli rolleri olduğuna işaret etmesi, her ne kadar birbirinden farklı bağlamlarda gelişmeler de ulusal düzeyde gözlenen süreçlerin ortak noktalarının varlığı ve bu ortak noktaların temel belirleyicisinin de bütünleşme süreci olması, söz konusu olguyu daha geniş bir düzlemde, yani AB ölçeğinde incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu durumda da her bir üye ülkenin teker teker incelenmesi çalışmanın kapsamını aşacağından tüm ilgili üye ülkelerde yaşanan bölgeselleşme sürecini örnekleyebilecek, bölgeselleşme bakımından bunların önemli bir kısmıyla asgari müştereklere sahip bir üye devleti ele alan bir durum çalışmasından yola çıkarak konuyu sınırlandırmak hem kaçınılmaz hem de yöntem bakımından daha sağlıklı görünmektedir. Bu noktada hem tarihsel ve jeopolitik arkaplanı itibariyle, hem de günümüzde AB’de gözlenen bölgeselleşme hareketleri bakımından merkezi bir konum teşkil eden ve bu yönüyle “Avrupa jeopolitiğinin laboratuvarı” olarak nitelendirilen⁵⁷ İtalya böylesi bir durum çalışmasına temel teşkil etmek üzere seçilmiş, dolayısıyla bu ülkenin özellikle son 10-15 yılda ivme kazanarak ülkeyi federalleşme sürecine sokan bölgeselleşme deneyimi de bu çalışmanın kuramsal boyutları açısından bir çıkış noktası olarak benimsenmiştir.

Bununla birlikte çalışmanın konusu Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmenin dinamikleri olduğundan, ve başlıca amaç da Batı Avrupa merkezli olarak ortaya çıkan bu süreci yine Batı Avrupa’nın coğrafi bağlamında mümkün ölçüde genelgeçer bir yaklaşımla açıklamak olduğundan, bu çalışmanın yalnızca İtalya’da bölgeselleşmeyi ele alan bir durum çalışması olduğu söylenemez. Nitekim çalışmada İtalya, ilgili başlık altında daha ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, kendine has tarihsel, jeopolitik, siyasi ve idari karakteristikleriyle merkezi bir konum teşkil

⁵⁶ Durum çalışmalarıyla ilgili olarak bkz. Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995; Mario Caciagli, **Regioni d’Europa, Devoluzioni, Regionalismi, Integrazione Europea**, Mulino (Yayınları), Bologna, 2003; Maurice Croisat, Jean-Louis Quermonne, **L’Europe et le Fédéralisme**, Montchrestien (Yayınları), Paris 1999.

⁵⁷ Klaus Stemmermann, “Die Föderalismusdiskussion in Italien: ‘Ein Gespenst ging um in Italien...’ oder der Weg zu einer föderalen Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung”, Günther Ammon, Matthias Fischer, Thorsten Hickmann, Klaus Stemmermann (der.), **Föderalismus und Zentralismus: Europas Zukunft zwischen dem deutschen und dem Fransözischen Modell**, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1996, s. 97.

etmekle birlikte, zaman zaman karşılaştırmalı yaklaşımların ışığında diğer üye ülkelere de analizin hemen her aşamasında göndermede bulunulacaktır. Bir başka deyişle, bu kadar karmaşık değişkenlere sahip bir analiz konusu için her ilgili ülkenin ayrıntılı olarak ele alınması bilimsel bir araştırmada konunun sınırlandırılması ilkesiyle ters düşeceğinden, ayrıca kuramsal bir yaklaşımı hedefleyen böylesi bir çalışmanın gerektireceği mümkün ölçüde basitleştirici ve genelleyci yaklaşımla da uyuşmayacağından, hem diğer ülkelerle pek çok noktada asgari müştereklere sahip olması bakımından hem de salt bölgeselleşme olgusu bakımından en uygun örnekleme teşkil etmesi bakımından İtalya, bu karmaşık sürecin analizinde merkezi bir konuma sahiptir.

1.1.3.3. Süreç-Yapı İkilemi ve Kuramsal Sorunlar

Bağımsız değişken olarak benimsenen bölgeselleşme olgusu bağlamında bağımlı değişken olarak ele alınacak olan Avrupa bütünleşmesinin aynı zamanda hem son derece dinamik bir *süreci* ifade etmesi, hem de bu süreci kurumsal düzlemde temsil eden AB'nin bir *yapı* olarak karşımıza çıkması, dolayısıyla analiz konusunun durum ve bağlama göre bazan süreç boyutunun, bazan da yapı boyutunun ön plana çıkması da başlangıç aşamasında bir yöntem sorununa işaret etmekteydi. Bu sorunu aşmak üzere bu dinamik ve karmaşık süreç/yapı mümkün ölçüde bütüncül (holistik) bir yaklaşım ışığında değerlendirilmeye çalışılmış, bu doğrultuda da gerek kurumsalcı eğilimli yaklaşımlardan, gerekse de süreç analizini ön plana çıkaran kuramsal araçlardan faydalanılmıştır. Esasen yukarıda da belirtildiği gibi tarihsel emsallerden yoksun özgün bir deneyim olarak karşımıza çıkan Avrupa bütünleşmesinin bu her iki boyutunu söz konusu sürecin farklı düzeylerdeki görünümüleriyle harmanlayarak açıklayan bütüncül bir kuram da henüz bulunmamaktadır⁵⁸. Bununla birlikte ilgili literatürün ortaya koyduğu ve ana hatları yukarıda kısaca özetlenen yaklaşımlar, bölgeselleşme sürecini kuramsal bir model çerçevesine oturtmaya yardımcı olacak temel kuramsal araçları yeterli ölçüde sağlamaktadır. Bu bakımdan, yukarıda sözü edilen ana çizgilerden hem kurumsalcı

⁵⁸ Gerçi bütünleşme sürecinin aynı zamanda bir inşa sürecini ifade etmesine, dolayısıyla henüz bu sürecin iki temel boyutunu oluşturan derinleşme ve genişleme süreçlerinin tamamlanmamış olmasına bağlı olarak kimi yazarlar böyle bir çabayı yersiz bulmaktadırlar (Peterson, 294).

çizgide gelişen çok düzeyli yönetim yaklaşımı⁵⁹, hem de uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde süreci ön planda tutacak şekilde gelişen aktör odaklı realist çizgideki yaklaşımlar bu çalışmanın kuramsal altyapısının temel bileşenlerini oluşturmuştur. Diğer yandan ortaya çıkan saptamaların bütünleşme sürecindeki genelgeçerlik düzeyinin belirlenmesinde de karşılaştırmalı perspektiften yararlanılmıştır.

1.1.4. Analiz Düzeyi

Siyaset biliminin geleneksel eğilimleri içinde herhangi bir konunun basitleştirme ve soyutlama amaçlı olarak – fakat aynı zamanda konuyu bir ölçüde çarpıtma riskini de göze alarak – sınırlı bir boyutuyla tek bir analiz düzeyinde ele alındığı gözlenmektedir⁶⁰. Ne var ki, bugün Batı Avrupa siyaseti, klasik bir siyaset bilimi çalışmasında her biri başlıbaşına birer analiz düzeyi olarak ele alınabilecek uluslarüstü, ulusal ve ulusaltı gibi farklı etkileşim düzeyleri bakımından hem karmaşık, hem de oldukça renkli bir tabloyu yansıttığından, bütünleşme sürecinin herhangi bir boyutunu tek bir analiz düzeyiyle sınırlayan yaklaşımların tablonun genelini kavramakta yetersiz kaldığına dikkat çekilmektedir⁶¹. Örneğin hükümetlerarası işbirliği yaklaşımı bütünleşme sürecinin uluslararası düzeydeki işleyişini açıklaması bakımından genelgeçer denebilecek ölçüde kabul görürken, söz konusu yaklaşım yalnızca üye devletler düzeyinde geçerli olduğundan hem bir siyasi yapının inşasını, hem de bu siyasi yapının politika üretme sürecini kapsayan AB’yi etraflıca açıklamakta yeterince etkili bulunamamakta, bu durum karşısında geleneksel tek düzeyli yaklaşımların sınırlarını zorlayarak farklı düzeyleri hesaba katacak bütüncül analizlere başvurulması salık verilmektedir⁶².

⁵⁹ Çalışmanın kapsamına giren düzeyler arasındaki karşılıklı ilişkiler – en azından mevcut durum itibarıyla – henüz ‘yönetişim’ kavramına karşılık gelmeyeceğinden, burada benimsenecek yaklaşımı ilgili literatürdeki ifadesiyle ‘çok düzeyli yönetim’ (multi-level governance) yerine ‘çok düzeyli etkileşim’ olarak adlandırmak daha yerinde olacaktır.

⁶⁰ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi** (üçüncü baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, ss. 69-70.

⁶¹ Peterson, 293.

⁶² Peterson, 291.

Dolayısıyla çok düzeyli bir analizin getireceği bir takım yöntem sorunlarını hatta riskleri göze alarak bölgeselleşme sürecini farklı düzeyler arasındaki etkileşimleri de hesaba katacak şekilde ele almak çalışmanın sağlıklı temellere oturması bakımından son derece önemli bulunmuştur. Bu doğrultuda, temel düzeylere karşılık gelmek üzere farklı kaynaklarda farklı ifadelerle yer alabilen, bazıları zaman zaman birbirlerinin yerine de kullanılabilen *uluslararası*, *hükümetlerarası*, *ulusaşırı*, *uluslarüstü*, *ulusal*, *ulusaltı* ve *bölgesel* gibi sıfatlardan *ulusal* (*national*), *ulusaltı/bölgesel* (*subnational/regional*) ve *uluslarüstü* (*supranational*), ilgili literatürle de uyumlu bir biçimde⁶³ bütünleşme sürecinin üç temel düzeyini ifade etmek üzere benimsenmiştir⁶⁴. Bu sebeple bu çalışmada hem konuyu sınırlandırıp kuramsal açılımlara imkân verecek ölçüde basitleştirmek bakımından, hem de muhtemelen aynı saikle hareket eden diğer çalışmalarla uyum bakımından⁶⁵ bu üç düzeyde etkinlik gösteren dinamikler ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve gözlem sonuçları mümkün ölçüde kuramsal bir yaklaşım çerçevesinde dile getirilmeye çalışılmıştır.

1.1.5. “Kuramlararası” Perspektiften Disiplinlerarası Yaklaşım: “Durumlar” ve “Bağlamlar”

Yukarıda sözü edilen kısıtlayıcı unsurları aşmak üzere benimsenen tutumların doğal ve zorunlu bir sonucu olarak çalışma disiplinlerarası bir çerçeveye oturmuş, belli başlı aşamalarda kullanılan yöntemler ve çalışmanın disipliner bağlamı da bu

⁶³ Kees van Kersbergen, Frans van Waarden, “Governance as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy”, *European Journal of Political Research*, sayı: 43 (2004), ss. 149-150.

⁶⁴ Yalnız bu bağlamda hükümetlerarası düzeye ilişkin bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Çok düzeyli yönetim yaklaşımını temel alan bazı çalışmalarda bir kararalma sistemi olarak analiz edilen AB, kendi içinde düzeylere ayrılarak hükümetlerarası düzeyi temsil eden AB Konseyi en üst düzey olarak değerlendirilmekte ve “sistem üstü düzey” olarak adlandırılmaktadır (Peterson, 296). Fakat bu çalışma açısından birinci derecede önemli olan husus, burada gerçekleştirilen analiz bağlamında herbiri *aynı düzeyde* olan üye devletlerin bölgeselleşmeye ilişkin olarak aralarında yaptıkları pazarlıklar değil, *farklı düzeyler* arasındaki ilişkilidir. Zira bölgeselleşme süreci hükümetlerarası görüşme ve pazarlıkların konusunu oluşturmamakta, ancak bunların dolaylı bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buralarda alınan nispeten genel nitelikli kararlar teknik yönü ağır basan uluslarüstü organlar tarafından işlendikten sonra ulusal ve bölgesel düzeylerde dönüşüme yol açmaktadırlar. Örneğin Ekonomik ve Parasal Birliğe gitme yolunda hükümetlerarası düzeyde alınan kararların bölgeselleşme ile doğrudan doğruya ilgili olduğu iddia edilemez, fakat aşağıda görüleceği gibi bu kararlar doğrultusunda gelişen politikalar bölgeselleşme süreci üzerinde etkili olmuştur.

⁶⁵ Michael Keating, “Europeanism and Regionalism”, Barry Jones; Michael Keating (der.), *The European Union and the Regions*, Oxford University Press, New York, 1995, s. 1.

doğrultuda belirginleşmiştir. Bir başka deyişle, Avrupa Bütünleşmesinin farklı boyutlarını ele alan kuramsal yaklaşımların bölgeselleşme bağlamındaki ortak zeminleri üzerinden yapılacak bir analiz, zorunlu olarak söz konusu süreç/yapı ile ilgilenen disiplinlerin de hesaba katılmasını gerektirmiştir.

Esasen bu çalışmanın hangi disiplin kapsamında yer aldığı sorusunun cevabı en kısa yoldan “Avrupa çalışmaları”⁶⁶ (European studies) olarak verilebilir. Bununla birlikte doksanlı yılların başından itibaren gelişip son yıllarda akademik düzeyde kurumsallaşarak bir anabilim dalı haline gelen bu disiplinin de doğası gereği farklı disiplinlerden beslenmesi, disiplinlerarası yaklaşıma Avrupa çalışmaları bağlamında kısaca değinmeyi gerektirmektedir.

Klasik disiplinler yöntemlerin gerçek hayatta ortaya çıkan birtakım karmaşık sorunlar karşısında yetersiz kalmasına bağlı olarak son 10-15 yılda ivme kazanarak gelişen ve zamanla büyük ölçüde kabul gören disiplinlerarası yaklaşım, bu tarz sorunlara birden fazla disiplinin kavram, tutum ve yöntemleriyle yaklaşmayı ifade eder⁶⁷. Bu bakımdan bazı kaynaklarda “çok disiplinli” (multi-disciplinary), “çoğul disiplinli” (pluri-disciplinary) veya “disiplinlerarası” (transdisciplinary) gibi terimlerle de ifade edilen bu yaklaşım⁶⁸, analiz ve çözümde bağlamsallığa (contextuality) verdiği önem bakımından özellikle durum çalışmalarında etkin sonuçlar sağlamış, bağlamı oluşturan farklı boyutları anlayıp açıklamak üzere farklı yöntemlerin kullanılması etkin çözümler sağlamıştır⁶⁹. Disiplinlerarası yaklaşımın bir diğer boyutu da farklı disiplinler yaklaşımları sentezlemenin yanısıra disiplinlerin *arasında* kalarak gözden kaçan hususları bulup çıkararak, aynı konuyu ilgilendiren fakat ilk bakışta bağlantısız gibi görünen noktalar arasında bağlantılar kurmaya

⁶⁶ Coğrafi bağlamı Avrupa’yı ilgilendiren çalışmaların büyük kısmının AB üzerine yoğunlaşmasına bağlı olarak bu ifadenin yerine zaman zaman zaman zaman “AB çalışmaları” (EU studies) ifadesi de kullanılabilir (Peterson, 289; Wallace, ss. 100, 102). Bu çalışmada gerek AB öncesi tarihsel perspektiflerin önemli ölçüde yer tutması, gerek geniş anlamıyla AB bütünleşmesi kavramının AB’nin mevcut sınırlarını aşması dolayısıyla birinci ifade tercih edilmiştir.

⁶⁷ Garry D. Brewer, Kerstin Löwgrén, “The Theory and Practice of Interdisciplinary Work”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999), s. 315.

⁶⁸ Necdet Teymur, “Disiplinlerin Aralığında(ki) Mekân”, 26-28 Şubat 1998 tarihlerinde “Toplum ve Bilim” ve “Defter” dergileri ortak çalışma grubunca düzenlenen **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek** konulu sempozyumun bildirileri (ikinci baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 272; Bengt Hansson, “Interdisciplinarity: For what purpose?”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999), s. 339.

⁶⁹ Garry D. Brewer, “The Challenges of Interdisciplinarity”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999), s. 329.

imkan tanınmasıdır⁷⁰. Bu bakımdan disiplinlerarası yaklaşım farklı unsurların biraraya getirildiği basit bir sentezi değil, bu unsurların tamamını aşacak orijinal bulgulara ulaştırılan bir düşünce tarzını ifade eder⁷¹.

Belirli sınırlar dahilinde kurgulanan klasik disiplinlerin getirdiği genelgeçer nitelikli yaklaşımların Sosyal Bilimlerin karmaşık doğasına bağlı olarak pek çok olguyu açıklamada giderek yetersiz kalması özellikle Soğuk Savaşın bitimini takip eden yıllarda siyasi coğrafya/jeopolitik alanında kendini göstermiştir. Bu alandaki spesifik bilgi eksikliğinden kaynaklanan pratik ihtiyaçlar alan çalışmalarının önemini artırmış, Avrupa çalışmaları da bu doğrultuda gelişmiştir⁷². Öte yandan küresel ölçekte genelgeçerlik iddiasındaki kuramların gerçeği ne derece yansıttıkları sorgulanırken “büyük kuramlar” (grand theories) olarak nitelendirilen bu tarz kuramların – özellikle de Avrupa bütünleşmesi bağlamında – gerekli olup olmadıkları da tartışmaya açılmıştır⁷³. Bu bağlamda “geniş kapsamlı bir kurama ihtiyacımız var mı?” sorusundan çok “belirli bir bağlamda ortaya çıkan şu veya bu sorunu analiz etmek için hangi kavramsal araçlara ihtiyacımız var?” sorusu daha yerinde bulunmaktadır⁷⁴.

Bu sebeple alan çalışmaları büyük ölçüde durum çalışmaları doğrultusunda gelişmiş, kuramsal yaklaşımlar ise ancak belli bir coğrafi-siyasi bağlamda geçerli olacak şekilde benimsemiştir⁷⁵. Bu tutum aşağıda değinilecek olan yeni jeopolitik anlayışıyla da yakından ilişkilidir. Buna göre jeopolitik disiplininde son yıllarda ön plana çıkan yaklaşımlar her yerde ve her zaman geçerli olacak kuram ve kurallar yerine son derece karmaşık faktörlerle şekillenen ve çoğunlukla belirsizliklerle yüklü durum çalışmalarına öncelik vermektedir⁷⁶. Durumsallık yaklaşımına örnek olarak,

⁷⁰ Anders Karlqvist, “Going Beyond Disciplines, the Meanings of Interdisciplinarity”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999), s. 379; Teymur, ss. 271-276.

⁷¹ Teymur, 274.

⁷² Gerard Toal, “Re-asserting the Regional: Political Geography and Geopolitics in a World Thinly Known”, **Political Geography**, sayı: 22 (2003), s. 654.

⁷³ Ruth Wodak, Gilbert Weiss, “Analyzing European Union Discourses: Theories and Applications,” Ruth Wodak, Paul Chilton (der.), **A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis**, John Benjamin (Yayıncıları), Amsterdam, 2005, s. 125; Toal, 655.

⁷⁴ Wodak, Weiss, 125.

⁷⁵ Janet E. Kodras, “Geographies of Power in Political Geography”, **Political Geography**, sayı: 18 (1999), s. 77.

⁷⁶ Alexandre Defay, **Jeopolitik**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 44.

neo-fonksiyonalizmin daha genelgeçer bir kapsamı hedefleyerek tüm bütünleşme hareketlerini açıklamayı hedefleyen fonksiyonalizmden farklı olarak münhasıran Avrupa bütünleşmesi sürecini açıklamak üzere gelişmesi⁷⁷, dolayısıyla bu kuramın temel savlarının bütünleşme alanını ifade eden siyasi-coğrafi bağlamla sınırlandırılması gösterilebilir. Görüldüğü gibi, tıpkı ortaya çıktığı yıllarda tarih, hukuk, iktisat, siyaset bilimi gibi disiplinlerin bileşimi olarak algılanan Uluslararası İlişkiler gibi⁷⁸ Avrupa çalışmaları da disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmış, fakat kısa sürede akademik düzeyde kurumsallaşma sürecine girmiştir.

Bununla birlikte, her ne kadar başlıbaşına bir disiplin olarak kabul edilse de, siyasi coğrafyayı esas alan diğer alan çalışmaları gibi Avrupa çalışmalarının temel belirleyicileri de klasik disiplinlerden farklı olarak – kimilerine göre yapay olarak oluşturulmuş⁷⁹ - *sınırlar* değil, bu alana giren çalışmaların *bağlamlarıdır*. Bu durumun doğal bir sonucu olarak temel araştırma konusu itibariyle Avrupa çalışmaları kapsamına giren çalışmalar, belli disiplinler sınırları içinde yer almayıp her biri konuları doğrultusunda farklı disiplinlerden beslenmektedir. İşte bu sebeple, temel araştırma konusu ve disiplinlerarası yapısı itibariyle Avrupa çalışmaları kapsamına giren bu çalışmanın hangi disiplinlerden ne şekilde beslendiğinin de kısaca üzerinde durulması gerekmektedir.

Bölgeselleşme süreci Avrupa bütünleşmesinin öncelikli olarak siyasi boyutuyla ilgili olduğundan ve buradaki temel kaygı bu sürece dahil olan aktörler arasındaki güç ilişkilerine ve etkileşimlere ışık tutmak olduğundan, çalışmanın beslendiği temel disiplinler siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler olmuş, ulusal düzeydeki idari-siyasi yapılanmaların uluslararası süreçlerden ne şekilde etkilendiğine ilişkin kısımlar da Kamu Yönetiminin kapsamına girmiştir. Ayrıca çalışmanın belirli bir coğrafi alanı ilgilendirmesi ve çalışma süresince ortaya çıkacak temel savların öncelikli olarak bu coğrafi alana yönelik olması sebebiyle zaman

⁷⁷ Rosamond, ss. 23, 73.

⁷⁸ Chris Brown, **Understanding International Relations**, Macmillan Press, Londra 1997, s. 21.

⁷⁹ Meyda Yeğenoğlu, “Çokkültürlülük Disiplinlerarasılık mıdır?”, 26-28 Şubat 1998 tarihinde “Toplum ve Bilim” ve “Defter” dergileri ortak çalışma grubunca düzenlenen **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek** konulu sempozyumun bildiri (ikinci baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2001, s. 287.

zaman birbirinin yerine de kullanılabilen siyasi coğrafya ve jeopolitik disiplinleri de çalışmanın altyapısında önemli bir yere sahiptir. Öte yandan daha sınırlı bir ölçüde de olsa, bölgeselleşmenin ulusal ve bölgesel düzeydeki etkilerini değerlendirirken anayasa hukuku, idare hukuku, iktisat gibi disiplinlerin verileri de gündeme gelmiştir. Özellikle siyaset bilimi ve hukuk kaynaklı veriler ortak bir bağlamda ele alınmak üzere söylem çözümlemesi yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Örneğin konunun salt hukuki boyutunu ele alacak bir çalışmadan farklı olarak, bölgeselleşme sürecinde yürürlüğe giren mevzuat bu mevzuata hakim olan söylem çerçevesinde değerlendirilmiş, böylelikle kanun koyucunun politik tercihleri ve söz konusu tasarrufların ideolojik arkaplanı hakkında fikir yürütmeye çalışılmıştır. Söylem çözümlemesi vasıtasıyla elde edilen veriler çalışmanın belkemiğini oluşturan İtalya örneğinde ulusal düzeye ilişkin uygulamalar hakkında fikir verirken, diğer yandan uluslararası hatta küresel düzeydeki gelişmelerin İtalya bağlamında yaşanan süreç üzerindeki etkileri de yine aynı yöntem vasıtasıyla belirginleşmiştir.

Çalışmanın disiplinlerarası yapısıyla ilgili olarak dikkati çeken ilginç bir nokta çalışmaya veri ve yöntemleriyle katkıda bulunan belli başlı disiplinlerin de aslında sınırları tam olarak belirlenemeyen, dolayısıyla doğaları itibariyle disiplinlerarası özellikler gösteren çalışma alanlarından meydana gelmesidir. Buna göre siyasi coğrafya veya jeopolitik disiplinlerinin kapsadıkları alan bazı araştırmacılar tarafından coğrafya ve siyaset bilimleri arasında kalan ve her ikisinden de beslenen bir tampon bölgeye benzetilmektedir⁸⁰. Öte yandan uluslararası ilişkiler disiplininin de kökenleri itibariyle disiplinlerarası eğilimlerle şekillenmiş olması doğal olarak aynı sorunu bu disiplinle siyasi coğrafyanın ilişkisi bakımından gündeme getirmekte ve bu sorun karşısında daha esnek ve bağlama göre değişen dinamik bir disiplinlerarası yaklaşım önerilmektedir⁸¹. Bu arada siyasi coğrafya ve jeopolitik disiplinleri arasındaki ilişki de oldukça problematik görünmektedir⁸². Kimileri temel ilgi alanları itibariyle hemen tamamen örtüşen, dolayısıyla da bazan

⁸⁰ Ian S. Lustick, "Geography and Political Science", **Political Geography**, sayı: 18 (1999), s. 901.

⁸¹ Yosef Lapid, "Where Should we Begin? Political Geography and International Relations", **Political Geography**, sayı: 18 (1999), ss. 895-898.

⁸² Peter J. Taylor, "Geopolitics, Political Geography and Political Science", David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra: 2000, s. 375.

aynı disiplini ifade etmek üzere birbirinin yerine kullanılan⁸³ bu terimlerden güç odaklı analizlerde ön plana çıkan jeopolitiği siyasi coğrafyanın bir alt dalı olarak görürken⁸⁴, kimileri bu kavramın kökenlerinin 20. yüzyılın ilk yarısındaki Alman yayılcılığına dayandığını hatırlatarak bu çalışma alanını ifade etmek üzere yalnızca siyasi coğrafya terimini benimsemektedirler⁸⁵. Diğer yandan söz konusu sebeplerden dolayı İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda akademik çevrelerden dışlanan jeopolitik son yıllarda, özellikle de soğuk savaşın sona ermesi ve spesifik coğrafi ve siyasal özellikleriyle farklılaşan kriz alanlarının uluslararası arenada ön plana çıkmasına bağlı olarak daha nesnel ve soğukkanlı yaklaşımlar ışığında yeniden gündeme gelmiştir⁸⁶. Bu yeni jeopolitik anlayışı coğrafya ile siyaset bilimi arasındaki ilişkiyi genelgeçer kural ve kuramlar arayışı içinde sürdürmek yerine daha “mütevazı” spesifik özellikleriyle ön plana çıkan münferit durum ve deneyimler üzerine yoğunlaşmayı tercih etmektedir⁸⁷. Jeopolitik disiplininin bu yeni çağırında belli başlı inceleme alanları olarak Avrupa Birliği, bölgeselleşme ve ademimerkezleşmenin başı çekmesi de bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir⁸⁸.

İşte bu sebeplerden dolayı çağdaş yaklaşımlarla şekillenen jeopolitik disiplini de, çalışmanın beslendiği temel disiplinler arasında yer almaktadır. Çalışma bağlamında siyasi coğrafyadan çok jeopolitik kavramının tercih edilmesinin bir nedeni de bizim akademik geleneğimizde siyasi coğrafyanın daha çok coğrafyanın bir alt dalı olarak görülmesi ve bir disiplin olarak jeopolitiğin bizde pek de olumsuz karşılanmamış olmasıdır. Dolayısıyla zaten farklı disiplinlerin arasında yer alan bu çalışma alanının sınırları pek net görünmemekte⁸⁹, fakat bu durum bir sorunun değil, bu alanda yaşanan dinamizmin ve sağlıklı bir çoğulculuğun göstergesi olarak yorumlanmaktadır⁹⁰.

⁸³ Lustick, 901.

⁸⁴ Taylor, 375.

⁸⁵ Lapid, 898.

⁸⁶ Defay, ss. 43-44.

⁸⁷ Defay, 44.

⁸⁸ Defay, ss. 112-116.

⁸⁹ Kodras, ss. 75, 78; Lapid, ss. 896-897; Toal, 653.

⁹⁰ Toal, 653.

1.1.6. Tarihsel Yöntemden Söylem Çözümlemesine: Metodolojik Araçlar

Yukarıda sözü edilen disiplinler çalışmanın bağlamı bakımından belirleyici bir konuma sahipken çalışmanın metodolojik altyapısı bakımından da tarih belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan tarihsel boyut bilhassa konunun arkaplanının aydınlanması ve çalışmanın sağlam temellere oturması açısından en az yukarıda sözü edilen temel disiplinler kadar önem taşımaktadır. Bu kapsamda tarihsel veriler yalnızca bölgeselleşme ve bütünleşme süreçlerinin başladığı dönemlerden bugüne kadar yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesinde değil, bölgeselleşmenin özellikle Batı Avrupa'ya özgü yapısal faktörleri olarak ortaya çıkan 'parçalılık' gibi kavramların etraflıca analizi için de yer yer Avrupa tarihinin derinliklerine uzanan bir perspektifle ele alınacaktır. Zira tarihsel yönteme başvurulmaksızın ne çalışmanın belkemiğini oluşturan ve aşağıda tanım sorunları çerçevesinde ele alınacak olan temel kavramların ileriki bölümlerde içi doldurulabilir, ne de çalışma boyunca savunulacak olan argümanlar etkin bir biçimde desteklenebilir. Dolayısıyla bir bakıma tarihi *disiplinler üstü* bir konumda gören yaklaşımla, geliştireceğimiz argümanları mümkün ölçüde sağlam temellere oturtmaya çalışacağız.

Görüldüğü gibi çalışmanın disiplinlerarası bir çerçevede gelişmesi başlangıçta özellikle yöntem bakımından birtakım zorluklara işaret etse de aslında bu durum böyle çok boyutlu ve dinamik bir süreci çalışmada önemli ölçüde avantajlar sağlamakta, hatta çalışmanın sağlıklı temellere oturması bakımından vazgeçilmez bir nitelik kazanmaktadır. Esasen disiplinlerarası yaklaşım gerektiren durum çalışmaları çok yönlü analizleri gerektirdiğinden bu çalışmada olduğu gibi birden fazla yöntemin konunun çeşitli boyutlarına yönelik olarak uygulanması salık verilmektedir⁹¹. Böylelikle hem kullanılan bir yöntem diğerinin bir bakıma sağlamasını yapmış olmakta, hem de konunun farklı boyutları farklı yöntemlerle aydınlatılmaktadır⁹². Bu çalışma bağlamında bir örnek vermek gerekirse tarihsel yöntem konunun tarihsel arkaplanını aydınlatıp yakın zamanda yaşanan gelişmelerin yorumlanmasında etkili

⁹¹ Melvin Read, David Marsh, "Combining Research Methods", David Marsh, Gerry Stoker (der.), **Theory and Methods in Political Science** (gözden geçirilmiş ikinci baskı), Palgrave Macmillan, New York, 2002, ss. 235-240; John W. Cresswell, **Research Design: Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches** (ikinci baskı), Sage Publications, California, 2003, ss. 15-16.

⁹² Read, Marsh, 237.

olurken, karşılaştırmalı yöntem benzer tarihsel deneyimlerin benzer jeopolitik ortamlarda ne şekilde etkili olduğu hakkında fikir vermektedir.

Ayrıca yukarıda da değinildiği gibi, nitel araştırma yöntemleri olarak içerik ve söylem çözümleme tekniklerinden de araçsal olarak yararlanılmıştır. Bu iki metodolojik yaklaşımın ilki tümevarımcı bir tutumla araştırmaya konu olan metinlerin incelenerek ön plana çıkan kavramlarla bunlar arasındaki ilişkilerin saptanması ve kavramların birer anahtar sözcük olarak kodlanmasını ifade etmektedir⁹³. Daha önce bilinmeyen veya ilk bakışta dikkati çekmeyen unsurların içerik çözümlemesi vasıtasıyla açıklanarak bir takım önermelere ulaşılması “kuram oluşturma” olarak anılmakta ise de⁹⁴ bu çalışma bağlamında içerik çözümlemesi söylem analizine uzanan daha geniş çaplı bir yaklaşımın ara aşaması olarak düşünülmüştür. Zira bölgeselleşme sürecinin kodifiye edildiği kanun metinleri üzerinde yoğunlaşan analizlerde, öncelikle bir takım anahtar kavramlar saptanmış, bunların birbirleriyle olan ilişkileri belirli bir bağlam çerçevesinde değerlendirilmiştir. Fakat bu aşamada varılacak önermeler başlı başına bir kuram oluşturmaktan çok, bir üst düzeyde yapılacak olan söylem çözümlemesinin temel dayanaklarını oluşturmuşlardır. Esasen ilgili kısımda da görüleceği gibi birtakım hukuki metinlerin içerik analizine tabi tutulması sonucunda bunların ulusal, uluslararası hatta küresel düzeylerde dikkati çeken söylemlerin uzantıları oldukları ortaya çıkmaktadır. “Herhangi bir söyleme⁹⁵ özgü kuralların ortaya konması, dilbilimin cümle sınırlarının ötesine uygulanarak çağdaş dilbilimin son analiz birimi olarak görülen cümleyi aşan ifadelerin söylemle olan ilişkileri doğrultusunda değerlendirilmesi”⁹⁶ olarak tanımlanan söylem çözümlemesi tek bir yöntemi değil, bu genel çerçevede doğrultusunda gelişen farklı anlayış ve yaklaşımların bütünü ifade eder⁹⁷. Bu bakımdan sınırları belirli bir kuramsal çerçeveye sahip olmayan söylem çözümlemesi, sistemli bir kurallar bütünü olmaktan çok yöntem bakımından

⁹³ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (güncelleştirilmiş beşinci baskı), Seçkin Yayınları, Ankara, 2005, ss. 227-228.

⁹⁴ Yıldırım, Şimşek, 227.

⁹⁵ Söylem çözümlemesi yaklaşımına göre “söylem” kavramı kabaca “bir nesneyi inşa eden önermeler sistemi” veya “bir olayın belirli bir versiyonunu bir şekilde birlikte üreten önermeler, öyküler, imajlar, temsiller, metaforlar ve anlamlar kümesi” olarak tanımlanmaktadır (Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 360).

⁹⁶ Bilgin, 361.

⁹⁷ A.g.y.

kendi içinde çeşitlilikler gösteren bir “düşünce aracı” (thinking device) olarak nitelendirilmektedir⁹⁸.

Söylem çözümlemesinde temel alınacak bu yaklaşım doğrultusunda, kanunlar başta olmak üzere bölgeselleşme sürecinin doğası hakkında fikir verebilecek metinlerde yer alan bir takım anahtar kavramlar kullanıldıkları bağlamlar doğrultusunda değerlendirilerek bunların ulusal, uluslararası hatta küresel düzeyde karşılaşılan politik söylemlerle olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikli olarak hukuki metinlerin değerlendirilmesinde başvurulan bu yaklaşıma, farklı dillerde farklı biçimlerde dile getirilen kavramların yer yer tarihsel ve etimolojik veriler ışığında analizi amacıyla da başvurulmuştur.

Böylelikle farklı disiplinlerden gelen verilerin ortak bir zeminde değerlendirilmesine imkan verecek şekilde, bir yöntem olarak söylem çözümlemesinin temel işlevi, kuramlar ve disiplinler arasında bağlantı kurmak olacaktır⁹⁹. Çalışmanın temel kaygularından biri sürece dahil olan aktörler arasındaki ilişkileri bir yandan bölgeler Avrupası ve çok düzeyli yönetim yaklaşımları/söylemleri bağlamında, diğer yandan da aralarındaki güç ilişkileri doğrultusunda değerlendirmek olduğundan, burada benimsenen yöntem tarih, ideoloji ve güç ilişkilerinin dil/söylem üzerindeki etkilerini inceleyen¹⁰⁰ eleştirel söylem çözümlemesine (critical discourse analysis) de yaklaşmaktadır. Fakat çalışmanın geneli açısından benimsenen hedef, normatif imalar çağrıştıracak eleştirel bir yaklaşımdan ziyade, gözlenen sürecin *doğasını* ve bu süreçteki ilişki ve iletişim biçimlerini mümkün ölçüde kuramsal düzleme taşıyarak varılacak *açıklayıcı-tanımlayıcı* (deskriptif) bir yaklaşımdır. Bu sebeple içerik ve söylem çözümlemesi yaklaşımlarına başlı başına kuramsal birer araç olarak değil kuramsal değerlendirmelerde kolaylık sağlayacak tali birer metodoloji aracı olarak başvurulacaktır.

⁹⁸ James Paul Gee, **An Introduction to Discourse Analysis, Theory and Method**, Routledge: New York 1999, s. 96.

⁹⁹ Wodak, Weiss, 125.

¹⁰⁰ Ruth Wodak, “What CDA is about – A Summary of its History, Important Concepts and its Developments”, Ruth Wodak, Michael Meyer (der.), **Methods of Critical Discourse Analysis**, Sage Publications, California, 2001, s. 3.

1.2. Bölgeselleşmeye ilişkin Temel Kavramlar

Başlangıçta istisnai olarak bazı üye ülkelerde ortaya çıkan bölgeselleşmenin zamanla bütünleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi¹⁰¹ önceleri bütünleşme süreci içinde ortaya çıkan bir çelişki olarak algılanmış ise de zamanla bu iki sürecin birbirini desteklediği görüşü hakim olmuştur¹⁰². Buna göre başta bir istisna olarak algılanan bölgeselleşme artık neredeyse bütünleşmenin kurallarından biri olarak görülmekte ve bu iki süreç aynı madalyonun iki yüzü olarak değerlendirilmektedir¹⁰³.

Bununla birlikte bütünleşme süreci içinde bu denli önemli bir yere sahip olan bu kavram en azından ilk bakışta yeterince net bir görüntü arz etmemektedir. Buna göre bütünleşme sürecinin pek çok alanında olduğu gibi, bu çalışma boyunca ‘bölgeselleşme’ olarak adlandırılan süreç ve bu süreçle ilgili olarak sıklıkla gündeme gelen ademimerkezileşme (decentralisation), yetki devri (devolution), ve federalleşme (federalisation) gibi kavramların da kapsam ve sınırlarının tam olarak belirlenemediği dikkati çekmektedir. Bu durum elbette birbirinden oldukça farklı idari-siyasi geleneklere sahip olan üye ülkelerin her birinde yaşanan bölgeselleşme süreçlerinin de hatırı sayılır ölçüde farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Fakat yine de ulusal düzeyde birbirinden farklı bağlamlar içinde gelişen bu tekil süreçlerin AB çapında dikkati çekecek düzeyde ortak noktalarının bulunduğu, farklı deneyimler arasında bölgeselleşmeyi Avrupa bütünleşmesinin en dikkat çekici unsurlarından biri haline getirecek kadar asgari müştereklerin var olduğu görülmektedir. Buna göre Avrupa bütünleşmesi bağlamında bölgeselleşme kavramı farklı örneklerdeki asgari müşterekleri yansıtacak şekilde en yalın ve nötr tabiriyle, ulusal düzeyin altındaki en geniş idari-siyasi yapılanmaların güçlen(diril)mesini ifade eder. Bu tanım kavramın sağlıklı bir zemine oturması bakımından yeterli bir çerçeve sağlıyorsa da, çalışmanın kavramsal temellerinin daha belirgin bir biçimde ortaya konması için söz konusu

¹⁰¹ Jonathan Bradbury, “The political dynamics of sub-state regionalisation: a neo-functionalist perspective and the case of devolution in the United Kingdom”, **British Journal of Politics and International Relations**, cilt 5, sayı: 4, Kasım 2003, s. 543; Caciagli, 9.

¹⁰² Keating (1995), s. 1.

¹⁰³ Caciagli ss. 9, 13.

kavramın literatürde sıkça kullanılan diğer ilgili kavramlarla birlikte daha ayrıntılı olarak ele alınması ve yukarıdaki tanımın çalışmanın kuramsal kısmıyla uyumlu bir biçimde geliştirilmesi, dolayısıyla bir bakıma bölgeselleşme kavramının bu çalışma bağlamında *yeniden tanımlanması* gerekmektedir. Bunun için aşağıda öncelikle “bölge” kavramı ele alınacak, daha sonra bölgeselleşme kavramı ademimerkezileşme, yetki devri ve federalleşme kavramlarıyla birlikte değerlendirilecektir.

1.2.1. “Regio”dan NUTS’a “Bölge” Kavramı

Bizim dilimizdeki gibi Batı Avrupa dillerinde de “bölge” sözcüğü, kendi içinde bir şekilde bütünlük gösteren her türlü coğrafi alanı ifade etmek üzere kullanıldığından son derece geniş ve esnek bir anlam profiline sahiptir¹⁰⁴. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa da başlıbaşına bir bölgeye karşılık gelmekte, bir bölgesel bütünleşme hareketi olarak AB de küresel düzeyde bir *bölgeselleşme* hareketi olarak görülmektedir. Bu yüzden bazı yazarların bu çalışmanın konusunu oluşturan bölgeselleşme kavramını küresel düzeydeki bölgeselleşmeden ayırdetmek üzere ‘ulusaltı bölgeselleşme’ tabirini kullandığı gözlenmektedir¹⁰⁵. Öte yandan etimolojik köken itibariyle düşünüldüğünde “bölme” fiilinden türeyen “bölge” sözcüğü bizim dilimizde öncelikle bir bütünün *parçasını* ifade etmekten bu sözcüğün Latince idare etmek anlamına gelen ‘regere’ fiilinden türeyen “regio” (Lat.), “region” (İng.), “région” (Fr.), “regione” (İt.) gibi karşılıkları ilk çağrışımları bakımından parça-bütün ilişkisinden çok, sınırları belirli bir *yönetim birimini* ifade etmektedir¹⁰⁶. Esasen bu etimolojik açılımın çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak değinilecek olan coğrafi parçalılık olgusuna hatırı sayılır ölçüde ışık tuttuğu söylenebilir. Zira birbirinden tam veya yarı bağımsız irili ufaklı yönetim birimlerinin yüzyıllar boyunca Avrupa kıtasının genel manzarasına hakim olduğu düşünüldüğünde, coğrafi parçalılık özellikle Orta ve Batı Avrupa’nın tarihsel-jeopolitik altyapısı bakımından temel karakteristik olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰⁴ Anssi Paasi, “Place and Region: Regional Worlds and Words”, **Progress in Human Geography**, sayı: 26, 6, (2002), ss. 802-803, 808; Applegate, ss. 1158, 1165, 1182; Keating (1998), 11.

¹⁰⁵ Bradbury, 543.

¹⁰⁶ **Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language**, Gramercy Books, New York, 1996; **Collins Latin Dictionary**, Harper Collins Publishers, Glasgow, 2002.

Muhtemelen bu durumun doğal bir sonucu olarak, büyük ölçüde ulus-devlet öncesi siyasi yapılanmaların izlerini taşıyan idari-siyasi birimler “bölge” sözcüğünün en geniş kullanım alanını oluşturmuş¹⁰⁷, bazı durumlarda ulusal devletlerin ortaya çıkışıyla güçlenen merkez alanına nispetle çevrede kalan ve ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından da çoğunlukla merkezin gerisinde bulunan topraklar da zaman zaman bu kapsamda değerlendirilmiştir. Buna göre Fransa, İtalya, Belçika hatta İngiltere gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde bölge sözcüğü resmi olarak da benimsenmiş, idare hukuku bakımından bu ülkelerin her birinde son derece farklı yapılanmaları ifade etseler de bu sözcük bunların tamamında yerel ve ulusal düzeyler arasındaki yönetim birimlerini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Buna bağlı olarak, bazı ülkelerde farklı isimlerle ifade edilmelerine karşın, ulusal düzeyin hemen altında yer alan ve coğrafi olarak siyasi temsil gücüne sahip idari birimler Avrupa Bölgeler Asamblesi tarafından ‘bölge’ olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁸.

Bu noktada kabaca yerel ve ulusal düzey arasındaki idari-siyasi birimlere karşılık gelen¹⁰⁹ bölge kavramı için AB tarafından benimsenmiş standart bir tanımının da bulunmadığını hatırlamak yerinde olacaktır¹¹⁰. Buna göre Avrupa bütünleşmesi bağlamında bölge kavramı şu kriterler doğrultusunda belirginleşmektedir¹¹¹:

- Coğrafi (kıyı bölgeleri, dağlık bölgeler, kömür madeni bölgeleri, vb.) bölgeler;

¹⁰⁷ Bu durumun en belirgin göstergesi Vestefalya Anlaşması sonrasında benimsenen “cuius regio eius religio” [Lat. kimin yönetim birimi/bölgesi ise orada onun dini (geçerli olur)] ilkesinde yer alan “regio” sözcüğünün içeriğinde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sözcük bugün de yer yer modern Avrupa’nın bölgelerine karşılık gelen ve o dönemde çoğunlukla prenslikler şeklinde örgütlenmiş bulunan fiilen bağımsız veya imparatora oldukça gevşek bağlarla tabi yönetim birimlerini ifade etmekteydi. Söz konusu ilkenin kabulüyle Roma’nın çöküşünden beri kıtanın batısında fiilen hakim durumda bulunan coğrafi parçalılık ilk kez uluslararası bir anlaşmayla tespit edilerek resmîyet kazanmış, dolayısıyla hem seküler uluslararası hukukun hem de modern ulus-devletler sisteminin temeli atılmıştır (Ayşe Füsün Arsava, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesininin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları: Ankara, 1993, s. 1; Jennifer Jackson Preece, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devletler Sistemi**, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001, s. 70).

¹⁰⁸ Caciagli, 15.

¹⁰⁹ Paasi, 806.

¹¹⁰ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (sekizinci baskı), Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s. 455; Liesbet Hooghe, Michael Keating, “The Politics of European Union Regional Policy”, **Journal of European Public Policy**, sayı 1:3, 1994, s. 379.

¹¹¹ Karluk, ss. 454-455.

- Kültürel (etnik çoğunluk, dil, din) bölgeler;
- Tarihsel (tarihteki ortak kökenler, eski sınırlar) bölgeler;
- Yerleşim ve yoğunluk bakımından (merkezi bölgeler, çevredeki bölge yüksek nüfus yoğunluklu bölgeler, kilometre kare başına az sayıda insan uşe uzak bölgeler) farklılaşan bölgeler;
- Tarım, sanayi, turizm, gemi inşa gibi belirli sektörlerin hakim olduğu alanlar;
- Sınırdan bulunup ilgili komşu ülkenin ekonomik faaliyetlerinden etkilenen alanlar;
- Transit bölgeler (Alp Dağları vb.);
- Refah düzeyine bağlı olarak çevresinden farklılaşan yüksek gelir alanları.

Yukarıdaki tanımlamaların hiçbirisi tek başına AB siyasi haritasındaki ulusal veya ulusaltı düzeydeki bölge ayırımını tanımlamaya yeterli bulunmamakla birlikte¹¹² bölgesel politikaların teknik işleyişi açısından gerekli bir takım standart ölçütler geliştirilmiş, böylece üye ülkelerin kendilerine özgü ulusaltı idari-siyasi yapılanmaları bölgesel politikalarla uyumlu olacak şekilde kategorize edilmeye çalışılmıştır¹¹³. Buna göre bölgeselleşmeye konu olan idari-siyasi yapılanmalar AB'nin *teritoryal istatistik birimleri sınıflandırma sistemi* (NUTS)¹¹⁴ kapsamında hem NUTS 1 hem de NUTS 2 kategorilerini ilgilendirdiğinden¹¹⁵ bazı araştırmacılar bölgesel düzeyi ifade etmek yerine Birliğin belli başlı üyeleri arasındaki çeşitliliğe dayanarak 'orta düzey' (meso-level)¹¹⁶ veya 'orta hükümet' (mesogovernment)¹¹⁷ ifadesini kullanmaktadırlar. Bununla birlikte standart bir tanım söz konusu olmasa da üye ülkelerin ulusal düzeyleri ile yerel düzeyleri arasındaki idari-siyasi birimler Birlik tarafından 'bölge' olarak telakki edildiğinden ve AB'nin bölgesel politikaları bu anlayış doğrultusunda geliştiğinden, asgari müşterekleri ön plana çıkaran genel

¹¹² Karluk, 455.

¹¹³ Keating (1995), s. 18.

¹¹⁴ Nomenclature of Units for Territorial Statistics (NUTS); bu sistemin ayrıntıları için bkz. Ergüder Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye için bir Değerlendirme**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara: 2004, ss. 36-44.

¹¹⁵ Keating (1995), a.g.y.

¹¹⁶ Luis Moreno, "Europeanisation, Mesogovernments and 'Safety Nets'", **European Journal of Political Research**, sayı: 42, 2003, ss. 71-82.

¹¹⁷ L. J. Sharpe, "The European Meso: An Appraisal", L. J. Sharpe (der.), **The Rise of Meso Government in Europe**, Sage Publications, Londra 1993, ss. 1-36; Moreno, ss. 271-285.

eğilimlerle uyumlu olarak bu çalışmada da söz konusu idari-siyasi düzeyi ifade etmek üzere gerek AB'nin teknik-bürokratik jargonunda, gerek ilgili literatürde yaygın olarak kabul görmüş olan¹¹⁸ 'bölgesel düzey' ifadesi kullanılacaktır. Bu tercihin bir diğer sebebi de elbette bu çalışmaya temel teşkil eden ve tartışmasız bir bölgeselleşme örneği sunan İtalya'nın bölge kavramına idari-siyasi yapılanmasında da resmi olarak yer vermesidir. Bu doğrultuda hem İtalya örneğiyle hem de genel olarak Avrupa bütünleşmesindeki diğer örneklerle uyumlu olacak şekilde, bölge kavramını temelleri büyük ölçüde tarihsel-jeopolitik unsurlara dayanan ve ulusal düzeyin hemen altında idari-siyasi bakımdan kurumsallaşmış bulunan coğrafi yönetim birimleri olarak kabul edeceğiz.

1.2.2. Bölgeselleşme – Bölge(sel)cilik Ayrımı

Çalışmanın kavramsal çerçevesinin aydınlanması bakımından özellikle batı dillerinde sıklıkla birbirinin yerine kullanılan ve zaman zaman kavram kargaşasına yol açan bölgeselleşme (regionalisation) ve bölge(sel)cilik (regionalism) arasındaki ayrıma da kısaca değinmek gerekmektedir. Yine bölgeselleşmenin karmaşık yapısına bağlı olarak ortaya çıkan bu kavram kargaşası esasen bölgeselcilik sözcüğünün bölgeselleşme lehindeki çeşitli eğilimleri ifade etmek üzere kullanılmasından¹¹⁹, bu bağlamda zaman zaman bir üye devletin kendi inisiyatifiyle ulusaltı idari-siyasi birimleri güçlendirmek üzere yaptığı düzenlemelere karşılık gelmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Keating bölgeselciliği (regionalism) yukarıdan aşağı (top-down) ve aşağıdan yukarı (bottom-up) olarak ikiye ayırırken, merkezi otoritenin yönetimde etkinlik sağlamak ve gereksiz idari-bürokratik yüklerden kurtulmak üzere yaptığı düzenlemeleri yukarıdan aşağıya doğru (top-down) gerçekleştirilen bir tür 'devlet bölgeselciliği' olarak telakki etmektedir¹²⁰. Benzer bir sınıflandırmaya giden bir başka yazar da bölgeselciliği kurumsal (institutional) ve otonomist olarak ikiye ayırmakta, merkezi otoritenin bölgeselleşmeye yönelik düzenlemelerini birinci gruba dahil etmektedir¹²¹. Buna göre kurumsal bölgeselcilik bugün belli başlı Batı Avrupa

¹¹⁸ Caciagli, 15.

¹¹⁹ Hueglin, 439.

¹²⁰ Keating, (1995), s. 2.

¹²¹ Benito Giordano, "Italian regionalism or 'Padanian' nationalism – the political project of the Lega Nord in Italian Politics", **Political Geography**, sayı: 19 (2000), s. 448.

ülkelerinde yaşanan bölgeselleşme süreciyle ilgili bulunurken otonomist bölgeselcilik ise azınlıklar ve ayrılıkçı hareketler bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Bazı çalışmalarda da bölgeselcilik ulusaltı kimlik ve iddiaların merkezi otoriteye rağmen varlığını sürdürmesi olarak tanımlanırken, merkezi otoritenin bu duruma cevaben getirdiği düzenlemeler ademimerkezileşme olarak adlandırılmaktadır¹²². Ne var ki bu ve benzeri yaklaşımlar daha analizin başında sürece yön veren temel aktörlerin bölgeler olduğunu, yani bir bakıma sürecin temel tetikleyicilerinin ulusaltı dinamikler olduğunu, siyasi-idari yapılanmalarda gerçekleştirilen reformların da tabandan gelen taleplere cevaben gerçekleştirildiğini varsaymaktadırlar. Halbuki bu çalışma boyunca da görüleceği gibi bölgeselleşme süreci, bu sürece dahil olan dinamiklerin karşılıklı etkileşimi bakımından çok daha kompleks bir tabloyu yansıtmaktadır.

Öte yandan bazı kaynaklar ulusal ve yerel düzeyler arasında yönetim ve yönetişim yapılarının gelişmesini bölgeselcilik (regionalism) olarak tanımlamaktadır¹²³. Halbuki bu tanım bir sürece işaret etmesi bakımından bölgeselleşme kavramına daha çok uymaktadır. Zira bölgeselcilik, daha geniş bir çerçeveyi ifade eden bölgeselleşme süreci kapsamında yer yer ortaya çıkarak söz konusu sürece ivme kazandırmayı hedefleyen bölgesel dinamiklerin davranış kalıplarını ifade eder. Bu bakımdan bazan daha fazla yetki devri talepleri, bazan da ayrılıkçılık imaları da taşıyacak şekilde ‘etnik bölgeselcilik’ (ethnoregionalism)¹²⁴ gibi ifadelerle de gündeme gelen bu kavram, ancak bölgesel temelli ideolojik bir tutumu yansıttığı durumlarda kullanılmalıdır; bunun dışındaki durumlarda bu çalışmanın asıl konusunu oluşturan *süreci* ön plana çıkaran ‘bölgeselleşme’ kavramını kullanmak daha uygun görünmektedir. Ayrıca kanımızca bu kavram, söz konusu süreçte ulusaltı dinamiklerin rolünü vurgulayarak bir bakıma aceleci bir

¹²² Hueglin, 439.

¹²³ Howard Elcock, “Regionalism and regionalisation in Britain and North America”, **British Journal of Politics and International Relations**, cilt: 5, sayı: 1, Şubat 2003, s. 74.

¹²⁴ Michael Hechter, Margaret Levi, “Ethno-Regional Movements in the West”, John Hutchinson, Anthony D. Smith (der.), **Nationalism**, Oxford University Press, Oxford-New York, 1994, s. 184; Giordano, 448.

tutumu yansıtan bölgeselcilik ifadesinin aksine daha nesnel, soğukkanlı ve gerçekçi bir tutuma işaret etmektedir.

Bölgeselleşme ve bölgeselcilik ayrımına ilişkin belirsizlik bu çalışmaya yön veren temel gözlemlerin başlıca kaynağı olarak belirlenen İtalya örneğinde de dikkati çekmekte, bu durum bu ülkede gelişen literatüre de yansımaktadır. Buna göre bu ülkede başlangıçta ulusal düzeyde bir inisiyatif olarak ortaya çıkan, zamanla uluslarüstü ve ulusaltı dinamiklerin de etkili olmasıyla karmaşık bir süreç halini alan bölgeselleşme olgusunun bir anlam kayması sonucu pek çok kaynakta bölgeselcilik (regionalismo) olarak adlandırıldığı, buna karşın sürece işaret etmesi bakımından aslında daha sağlıklı bir yaklaşımı yansıtan¹²⁵ bölgeselleşme (regionalizzazione) kavramının bu ülkedeki kullanımının nispeten sınırlı bir ölçüde kaldığı gözlenmektedir¹²⁶. İtalya’da bölgeselleşme sürecinin büyük ölçüde yukarıdan aşağıya doğru devlet eliyle gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulursa, bu durumun muhtemelen bu ülkede gelişen literatürde yukarıda sözü edilen ‘devlet bölgeselciliği’ yaklaşımının kabul görmesinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Dolayısıyla bu ülkede ‘regionalismo’ sözcüğü kelimenin sözlük anlamıyla bölgeselci bir hareket olarak ortaya çıkan Kuzey Ligi (Lega Nord) hareketiyle ilgili bağlamlar dışında esasen yine bölgeselleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu durum aslında kavram kargaşasından çok bir tür anlam kaymasından kaynaklandığından, çalışmaya kaynak teşkil eden bazı çalışmalarda bölgeselleşme (regionalizzazione) yerine bölgeselcilik (regionalismo) kavramının kullanılması ciddi bir tanım sorunu olarak görülmemektedir.

¹²⁵ Simon Parker, “Managing the Political Field: Italian Regions and the Territorialisation of Politics in the Second Republic”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, cilt: 8, sayı: 2, Ağustos 2006, s. 235.

¹²⁶ Angelo Mattioni, “Federalismo e regionalismo, considerazioni istituzionali”, Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere (der.), **Il Federalismo nella Storia**, Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Milano, 1998, ss. 157-185; Marco Sabella, “Sabino Cassese, Federalismo e Regionalismo: Un falso problema”, Marco Sabella, Nadia Urbinati (der.), **Quale Federalismo? Interviste sull’Italia del Futuro**, Vallecchi Editore, Floransa, 1994, ss. 51-65; Nadia Urbinati, “Augusto Barbera, Federalismo Democratico e Regionalismo”, Marco Sabella, Nadia Urbinati (der.), **Quale Federalismo? Interviste sull’Italia del Futuro**, Vallecchi Editore, Floransa, 1994, ss. 29-49; Ciuffoletti, a.g.e.

1.2.3. Ademimerkezileşme – Yetki Devri (Devolution) – Bölgeselleşme İlişkisi

Bölgeselleşme kavramının herşeyden önce dinamik bir süreci ifade etmesine bağlı olarak, her biri yer yer örtüşecek biçimlerde benzer süreçlere işaret eden ademimerkezileşme, yetki devri hatta federalleşme kavramlarıyla birlikte kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bu bakımdan kavramsal çerçevenin yeterince belirgin bir biçimde ortaya konması için bölgeselleşmenin bu kavramlarla olan ilişkisine de değinmek gerekmektedir. Bunun için her biri farklı yazarlar tarafından bazan farklı bazan da eşanlımlı biçimlerde kullanılan, dolayısıyla tanım sorunları ve kapsam bakımından en az bölgeselleşme kadar belirsizlikle yüklü bu kavramları teker teker tanımlamaya çalışmak gibi beyhude bir çaba yerine, söz konusu kavramların ilgili literatürdeki kullanımlarına ilişkin temel yaklaşımları ele alacağız. Bu yaklaşımlar bakımından söz konusu kavramların değerlendirilmesinde iki ana eğilimin ortaya çıktığını görüyoruz:

- Bu kavramların bağlamsallık boyutunu ön plana çıkararak bunların belirli durumlar çerçevesinde ele alınması,
- Yaşanan süreçlere ağırlık verilerek söz konusu kavramların benzer süreçlerin farklı aşamalarını ifade edecek şekilde algılanması.

Bu iki yaklaşımı daha iyi anlayabilmek için bu kavramların ne derece örtüşüğünün ortaya konması bakımından literatürde karşılaşılan belli başlı tanım girişimlerine değinmek gerekmektedir.

Bölgeselleşme kavramı devletin merkezi otoritesinin bazı yetki ve işlevlerini periferik yapılara aktardığı bir reformlar bütünü olarak tanımlanırken¹²⁷ ademimerkezileşme (decentralisation)¹²⁸ kavramı da son derece benzer bir kapsamda

¹²⁷ Caciagli, 11.

¹²⁸ Bu kavram için kimi yazarlar “özeksizleştirme” veya “özeksizleştirim” sözcüklerini tercih etmekte olup “özeksiz” tabiri “décentralisé” sıfatının yanı sıra “a-centralisé/a-central” sıfatını da karşılamak üzere kullanılmaktadır. (Onur Karahanoğulları, “Fransa’da 2003 Anayasa Değişikliği: Özeksizleştirilmiş Cumhuriyet”, **Ankara Üniversitesi SBF Türkiye Kamu Yönetimi Ağı Bülteni** sayı: 1, ss. 1-2, 8-9; <http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/bulten/belgeler/02.pdf>, 27.01.2007).

tanımlanabilmektedir¹²⁹. Bu doğrultudaki yaklaşımlardan birine göre yine Avrupa çapında bir trend olarak görülen ademimerkezileşme ulusal düzeyde toplanan güç ve sorumlulukların bir yetki devri (devolution) kapsamında alt düzeylere aktarılmasını ifade eder¹³⁰. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi yetki devri de yine hemen hemen aynı kapsama karşılık gelecek şekilde bir bakıma ademimerkezileşmeyle eşanlamlı olarak algılanmaktadır. Bu bakımdan söz konusu kavram, Belçika gibi ender örneklerde rastlanan ve kimilerince oldukça sağlıklı bulunan¹³¹ yetki devri/ayırışma yoluyla federalleşmeyi (federalism by devolution) nitelendirmek için de kullanılmaktadır¹³². Öte yandan bazı yazarlar da federalizme bir ademimerkezileşme biçimi olarak yaklaşmakta, dolayısıyla federalleşmenin bu sürecin ileri aşamalarından biri olduğunu ima etmektedirler¹³³.

1.2.3.1. Bağlam Temelli Yaklaşımlar

Bu kavramların aynı veya benzer süreçleri ifade etmesine bağlı olarak bazı yazarlar bu sözcükleri içinden çıktıkları bağlamda, her bir üye ülkenin kendine özgü deneyimini ifade etmek üzere kullanmaktadır. Bu durumun önemli bir sebebi her bir ülkenin diğerleriyle pek çok yönden benzeşen ama yer yer de kendine has iç dinamikleriyle şekillenen deneyimlerini ayrı bir terimle ifade etmesidir. Bu durumun en belirgin örneği İngiltere'nin (Birleşik Krallık) yetki devri (devolution) deneyiminde ortaya çıkmaktadır. Buna göre İtalya'da bu süreci karşılaştırmalı bir tutumla ele alan pek çok çalışmada yetki devri kavramının İngiltere'ye özgülüğünü vurgulayacak bir biçimde İtalyanca 'devoluzione' sözcüğü yerine İngilizce

Bunlardan sıklıkla kullanılan birinci sözcük harfiyen tercüme edildiğinde kabaca merkezin tasfiyesine karşılık gelmekteyken, ikincisi daha yalın bir biçimde "merkezin yokluğunu" veya "konu dışı oluşunu" ima etmektedir.

¹²⁹ Hueglin, 439.

¹³⁰ Michiel De Vries, "The Rise and Fall of Decentralization: A Comparative Analysis of Arguments and Practices in European Countries", **European Journal of Political Research**, sayı: 38, 2000, s. 193.

¹³¹ Giulio Tremonti, "Il Federalismo Fiscale", Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere (der.), **Il Federalismo nella Storia**, Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Milano, 1998, s. 195.

¹³² J. Van Ginderachter, "The Belgian Federal Model", Avrupa Topluluğu Çalışmaları Birliği (European Community Studies Association - ECSA) tarafından 5-6 Mayıs 1994'te Brüksel'de düzenlenen **Federalism, Subsidiarity and Democracy in the European Union** başlıklı konferansta sunulan bildiri,

<http://www.ecsanet.org/conferences/ecsaworld2/Ginderachter.htm> , 10.10.2006.

¹³³ Francis G. Castles, "Decentralization and the Post-War Political Economy", **European Journal of Political Research**, sayı: 36 (1999), s. 27; Mattioni ss. 157-175.

‘devolution’ sözcüğünün kullanılmaktadır¹³⁴. Öte yandan yine benzer bir biçimde İspanya’da 1970’lerin sonundan itibaren bu alanda gözlenen gelişmeler de ademimerkezleşmenin tipik örnekleri olarak nitelendirilmektedir¹³⁵.

İtalya’da gözlenen bir başka tutum da siyasi rakiplerin bu benzer süreçleri kendi programları dahilinde yeniden tanımlayarak kullanmalarıdır. Bu bağlamda ademimerkezleşme ülkede yaşanan bölgeselleşme sürecinin erken aşamalarını ifade etmekteyken ilgili kısımda ayrıntılarıyla inceleneceği gibi 1990’lı yıllardan itibaren federalizm ve federalleşme İtalya gündeminde bir bakıma yeniden tanımlanarak günlük siyasi söylemin parçası haline gelmiştir. Bu süreçte hemen tüm partiler federalleşmeden yana tavır koyduklarından söylemlerini birbirlerinden farklılaştırmak üzere yeni kavramlara ihtiyaç duymuşlar, örneğin bu bağlamda merkez sağ kendi “gerçek federalizm” anlayışını “devolution” (yetki devri) sözcüğüyle ifade etmiştir¹³⁶.

1.2.3.2. Süreç Temelli Yaklaşımlar

Ademimerkezleşme, yetki devri ve bölgeselleşme ilişkisinde ikinci bir eğilimi yansıtan yaklaşımların ise yaşanan süreçlere odaklandığı gözlenmektedir. Örneğin kimileri devolution’un bir takım düzenlemeler sonucunda ulaşılan statik bir aşamayı değil, dinamik bir süreci ifade ettiğini vurgulamaktadırlar¹³⁷. Hem benzer bir biçimde süreci vurgulaması, hem de yetki devri kavramının bölgeselleşmeyle ilişkisini ortaya koyması bakımından dikkati çeken bir başka çalışmada ise

¹³⁴ Luciano Vandelli, **Devolution e altre Storie**, Mulino (Yayımları), Bologna, 2002; Alessandro Torre, “Organizzazione territoriale, diritti fondamentali e *devolution* nel Regno Unito”, Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo devolution, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayımları), Milano, 2003, ss. 236-266; Caciagli ss. 34-38.

¹³⁵ Enric Martinez-Herrera, “From nation-building to building identification with political communities: Consequences of political decentralisation in Spain, the Basque Country, Catalonia and Galicia, 1878-2001”, **European Journal of Political Research**, sayı: 41 (2002), s. 431; Roberto Blanco Valdés, “Cinque tesi sul decentramento in Spagna”, Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo devolution, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayımları), Milano, 2003, ss. 105-144; Silvana Labriola, “Il Decentramento Politico: Definizione e Casi”, Silvano Labriola (der.) **Il Decentramento Politico negli Stati dell’Unione Europea**, Maggioli Editore, Rimini, 2001, s. 27.

¹³⁶ Rosella Levaggi, “Il Federalismo Italiano dal Decentramento alla Devolution”, Amedeo Fossati, Rosella Levaggi (der.), **Dal Decentramento alla Devolution: Il Federalismo Fiscale in Italia e in Europa**, Franco Angeli (Yayımları), Milano, 2004, ss. 278-279.

¹³⁷ James Mitchell, “Devolution and the Future of the Union”, Justin Fisher, David Denver, John Benyon (der.), **Central Debates in British Politics**, Longman, Londra, 2002, ss. 33-47.

bölgeselleşme İngiltere deneyimi çerçevesinde doğrudan ve dolaylı seçimle oluşan bölgesel siyasi kurumların gelişimi olarak tanımlanmakta, *devolution* kavramı da bölgeselleşmeyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır¹³⁸. Öte yandan eş anlamlı kullanıma ademimerkezleşme kavramının da konu olduğu gözlenmekte, bu kavramın siyasi yapılanmada meydana getirdiği değişimin bölgeselleşmeye karşılık geldiği ifade edilmektedir¹³⁹. Bu noktada, süreci ön plana çıkaran söz konusu yaklaşımların üniter ve federal yapılanmalar arasındaki ayrımı, kesin kriterler yerine bir spektrum gibi algılayan yaklaşımlarla uyum içinde oldukları gözlenmektedir¹⁴⁰.

Görüldüğü gibi bölgeselleşmeyle yakından ilgili kavramlar arasındaki sınırlar kolay çizilememektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak söz konusu kavramlar genellikle içlerinden çıktıkları bağlama göre anlam kazansa da çoğu kez birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır. Bu durum bu kavramların içerik bakımından gösterdiği zenginlik ve esnekliğe ve içinden çıktıkları durumlar arasındaki benzerliğe bağlı olabileceği gibi, bu süreçlerden herhangi birini *normatif* olarak savunanların *tercihlerinden* de kaynaklanabilir. Bunun en belirgin örneği, İngiltere'nin devolution deneyiminin İtalya'da bir tür model olarak ele alınıp örnek gösterilmesi¹⁴¹ ve bu ülkede özellikle 90'lı yıllardan itibaren yaşanan sürecin "devolution" olarak nitelendirilmesidir¹⁴².

¹³⁸ Elcock a.g.y.

¹³⁹ Silvio Gambino, "Regioni e Diritti Fondamentali. La Riforma Costituzionale Italiana nell'Ottica Comparatistica", Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo devolution, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayımları), Milano, 2003, s. 22.

¹⁴⁰ Beniamino Caravita, "Italy: toward a federal state? Recent constitutional developments in Italy", New Jersey Devlet Üniversitesi (The State University of New Jersey at Camden) Anayasal Çalışmalar Merkezi (Center for State Constitutional Studies) tarafından 22-27 2004 tarihlerinde Bellagio'da düzenlenen "Subnational Constitutions and Federalism: Design and Reform" konulu konferansta sunulan bildiri, <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/caravita.pdf>, 10.07.2005.

¹⁴¹ Vandelli (2003), ss. 25-27.

¹⁴² Carlo Casonato, "'Devolution' and basic rights between unity, equality and diversity: the Italian case", www.jus.unitn.it/dsg/ricerche/biodiritto/docs/devolution_casonato.pdf, 15.07.2005; Simon Parker, "Devolution from below? Italian regions and the reterritorialisation of politics in the Second Republic", 6 Nisan 2005 tarihinde Leeds'te düzenlenen Political Studies Association (PSA) konferansında sunulan bildiri <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2005/Parker.pdf>, 15.07.2005.

1.2.3.3. Spektrum Yaklaşımı ve “Federalleş(tir)me Süreci”

Yukarıdaki değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi, bölgeselleşme kavramı ademimerkezileşmeden federalleşmeye kadar uzanan bir spektrumu ifade edecek şekilde bir tür şemsiye kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte bazı yazarlar süreci oluşturan spektrumun ileri aşamalarının federalleşmeye kadar uzandığına dikkati çekerek bu sürecin tamamını ademimerkezileşmeden başlayarak bir ‘federalleş(tir)me süreci’ (federalizing process) olarak telakki etmektedirler¹⁴³. Bu ifadedeki ettirgenlik imasından da açıkça anlaşılacağı gibi bu tutum bir bakıma federalleşmeye yönelik normatif bir yaklaşımı ifade etmekte, bölgeselleşme yerine ‘federalleş(tir)me süreci’ ifadesi tercih edilerek mevcut sürecin ne yönde ilerlediği kadar ne yönde ilerlemesi gerektiği yolundaki tutum ve tercihler de ortaya konmaktadır. Bu durum özellikle İtalya için dikkat çekici ölçüde geçerlidir, zira bu ülkede özellikle doksanlı yıllardan itibaren federalleşme tartışmaları siyasi arenada merkezi bir konum teşkil etmiş, federalizm bölgeselleşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak algılanmaya başlanmıştır¹⁴⁴. Bu bakımdan federasyon ve federalizm kavramlarını daha ayrıntılı olarak ele almak, federal yapıların nasıl oluştuklarına ilişkin tartışmalara değinmek çalışmanın kavramsal çerçevesinin tamamlanması bakımından oldukça önemli görünmektedir.

1.2.4. Bölgeselleşme-Federalleşme İlişkisi

Tıpkı bölgeselleşme, ademimerkezileşme ve yetki devri kavramlarında olduğu gibi, hem zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaları sebebiyle, hem de bazı durumlarda sınırlarının tam olarak belirlenememesine bağlı olarak “federasyon”, “federalleşme”, “federalizm” gibi terimlerin de yer yer kavram kargaşasına yol açabilecek biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede, yine yukarıdaki temel kavramlarda olduğu gibi bunlar için de kesin tanımlardan çok ilgili literatürde kazandıkları anlamlar ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan, kökenleri zaten Avrupa tarihinin derinliklerinde bulunan ve bir bakıma bu tarihin ürünü olan bu kavramların

¹⁴³ Ilana Ruggiu, “Conferenza Stato-Regioni: un istituto del federalismo ‘sommerso’”, **Le Regioni**, yıl: 28 sayı: 5, Ekim 2000, s. 855; Cassese, 57; Gambino, 42.

¹⁴⁴ Mattioni, ss. 157-162.

aydınlatılmasının – kavramsal çerçevenin yanı sıra – ilerleyen bölümlerde değinilecek tarihsel arkaplana da katkı sağlaması umulmaktadır.

Dilimize batı dillerinden geçmiş olan “federasyon, federal, konfederal” gibi kavramların kökeni Latince “foedus” sözcüğüne dayanmakta olup bunun sözlük anlamı “bir bağ sonucu oluşan birliktelik, bağlaşık olma durumu, lig, sözleşme”, gibi kavramlarla karşılanmaktadır¹⁴⁵. En yalın ve geniş anlamıyla ele alındığında bu kavram, çeşitli grupların işbirliği yapmak üzere birlik oluşturmasını ifade etmekte¹⁴⁶, dolayısıyla söz konusu grupların başlangıç itibariyle birbirinden ayrı ve eşit olduklarını ima etmektedir¹⁴⁷. Bu bakımdan bazıları “foedus”un bunların yanı sıra “pazarlık” kavramıyla da ilişkili olduğunu belirtmektedirler¹⁴⁸. Diğer yandan federal yapıları ve federasyon kavramını inceleyen kimi yazarlar “foedus” kavramının özünde, araçsal ve pragmatik yönü ağır basan basit bir karşılıklı ilişki biçiminden çok, kökleri toplumsal kültürün temellerinde yatan, etik ve kural koyucu (normatif) boyutları ağır basan bir birlikte varolma çabasının bulunduğunu ifade etmektedirler¹⁴⁹. Buna göre, federal bir ilişkinin temelinde, “foedus” ile de akraba olan “fides” yani “inanç” ve “güven” ile, bu kavramlar çerçevesinde yapılan bir “sözleşme” (covenant) yer almaktadır. Bu ilişkinin sınırları ise “karşılıklı tanınma”, “söz verme”, “sözünde durma”, “yemin etme”, “başkalarına karşı taahhütlerde bulunma”, “işbirliği” ve “ortaklık” kavramlarınca belirlenmektedir¹⁵⁰. Dolayısıyla kavramın etimolojik temelleri, bu temelleri oluşturan kavramlara konu olan aktörlerin başlangıçta *bağımsız* olduklarını, federal ilişkiyi belirleyen *bağların* sonradan zaman zaman pazarlığı da içeren karmaşık bir iletişim ve etkileşim süreci sonunda ihdas edildiğini ima etmektedir.

¹⁴⁵ **Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language; Collins Latin Dictionary.**

¹⁴⁶ Oktay Uygun, **Federal Devlet, Temel İlkeler Kuramlar ve Uygulama**, İtalik Yayınları, Ankara 2002, s. 11.

¹⁴⁷ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, Eylül 1986, s. 126; Croisat, Quermonne, 11.

¹⁴⁸ Michael Burgess, **Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950-2000**, Routledge, Londra, 2000, s. 13.

¹⁴⁹ Urbinati, 31, Burgess, ss. 7-8.

¹⁵⁰ Rufus Davis, **The Federal Principle: A Journey through Time in Quest of a Meaning**, University of California Press, Londra, 1978, ss. 46-47’den aktaran: Burgess, ss. 5-6.

1.2.4.1. Bir Organizasyon ve İlişki biçimi olarak Federasyon

Yukarıda ele alınan temel hususlar ve tarihsel tecrübeler ışığında federasyon kavramına genelgeçer ve kesin sınırlara sahip bir tanım getirmek yerine bu kavramın kapsadığı alan oldukça geniş bir alana uygulanabilecek bir özellikler bütünü vasıtasıyla belirlenmeye çalışılmaktadır. Buna göre bir federasyon kavramının ana hatları her biri aynı zamanda birer tanım denemesi olarak görülebilecek şu temel özellikler çerçevesinde belirginleşmektedir¹⁵¹:

- Farklı birimlerin çeşitli düzeylerde ve ortak amaçlarla bir araya gelerek oluşturdukları siyasal bir düzen, bir organizasyon biçimidir;
- Birbirinden farklı ve otonom yapılar ile bu yapıları bir araya getiren üst yapılar, kurumlar, prosedürler ve tekniklerin oluşturduğu bir organizasyon biçimidir;
- Aşağıdan yukarıya doğru yapılanan dinamik, çoğulcu ve organik bir düzendir;
- Karşılıklı olarak kabul edilmiş esaslar (bir anayasa gibi) üzerinde işleyen bir sistem olup sistemi oluşturmak üzere bir araya gelen birimlerin farklılıkları ortaya çıkan yeni yapı içinde korunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında federal bir sistem, bir arada varılmaya yönelik karşılıklı etkileşim sürecinin bu sürece katılan taraflar üzerinde köklü değişikliklere yol açtığı bir pazarlıklar bütünüdür;
- Federasyon, kurumsal bir düzenleme sonucunda egemen bir devlet şeklini alan ve merkezi (federal) idaresinde bölgesel (federe) birimlerin de anayasal temsiliyle diğer devlet türlerinden ayrılan bir siyasal sistemdir;

¹⁵¹ Burgess, ss. 8, 13, 25.

- Karar alma yetki ve otoriterlerinin “yerellik” (subsidiarity)¹⁵² ilkesi uyarınca mümkün olan en alt düzeyde belirlendiği bir sistem olup bu sistem içindeki karar alma süreçleri yerel, bölgesel düzeyde ya da eyalet düzeyindeki katılımlar ve yetki paylaşımları vasıtasıyla işler.

Federasyon kavramını açıklamayı amaçlayan böyle bir özellikler dökümü düzensiz ve belirsizliklerle yüklü bulunabilir, fakat bu yaklaşım, tam da kavramın uygulama alanının genişliğini ortaya koyması bakımından tercih edilmektedir¹⁵³. Örneğin yukarıda sayılan özelliklerden ilkinde federasyon en geniş ve yalın anlamıyla farklı birimleri bir arada tutmayı amaçlayan bir organizasyon biçimi olarak görülürken, konuya uluslararası hukuk açısından yaklaşan son yaklaşımda söz konusu kavram egemen bir devletle özdeşleştirilmiştir. Öte yandan uluslararası hukukta geçerli olan klasik yaklaşımlara göre federasyon ve konfederasyon birbirinden belirgin çizgilerle ayrılan iki farklı kavram olarak telakki edilirken¹⁵⁴ kimi yazarlar iki kavramın da temelinde ortak düşünce ve değerlerin yattığını, iki kavramın da özü itibarıyla benzer kurum ve süreçleri öngördüğünü göz önünde bulundurarak¹⁵⁵ konfederasyonu başlı başına bir alternatif olmaktan çok federasyona giden süreçte “geçici bir aşama” olarak kabul etmektedir¹⁵⁶. Bu doğrultuda hareket eden bazı yazarlar da söz konusu kavramları spektrum yaklaşımı çerçevesinde değerlendirerek federal yapıları kategorize etmek yerine merkezi ve periferik unsurların yetkileri ölçüsünde derecelendirmeyi tercih etmektedirler¹⁵⁷. Bu sebeple kavrama belirgin bir tanım getirmenin onu dar bir alanla kısıtlayabileceği

¹⁵² En geniş tanımıyla kararların mümkün olan en alt düzeyde alınmasını ifade eden ve düşünsel kökleri Avrupa tarihinin derinliklerine uzanan “subsidiarity” ilkesi dilimizde “yerellik”in yanısıra “hizmette yerellik”, “ikincillik”, ve “yetki ikamesi” ifadeleriyle de karşılanmaktadır. Maastricht Anlaşmasıyla birlikte AB hukukunun da başlıca unsurları arasına giren söz konusu ilkenin uygulamaya ilişkin ayrıntıları ve bu farklı kullanımlarla ilgili olarak bkz. Bilal Canatan, **Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliğinde Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınları, Ankara, 2001; Ruşen Keleş, “Yerellik İlkesi (Subsidiarity) ve Avrupa Konseyi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, ss. 7-13; Gül Okutan, Tekinalp/Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku** (güncelleştirilmiş ikinci baskı), Beta Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 91-102; Karahanoğulları, ss. 2-4, 6, 8.

¹⁵³ Burgess, 13.

¹⁵⁴ Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 456, İstanbul, 1975, s. 362.

¹⁵⁵ Burgess, 268.

¹⁵⁶ Zehra Odyakmaz, Ümit Kaymak, İsmail Ercan, **Anayasa Hukuku – İdare Hukuku** (altıncı baskı), Savaş Yayınevi, Ankara 2006, s. 221; Teziç, 127; Croisat, Quermonne, 17; Burgess, 259.

¹⁵⁷ Uygun, ss. 65-66.

düşünülerek yukarıdaki temel özellikler çerçevesinde değerlendirilmesi tercih edilmektedir.

Dolayısıyla, söz konusu temel özelliklerden bir veya birkaçının bulunduğu bir sistem için “federal” sıfatı kullanılmakta, ya da bazı durumlarda–Avrupa Bütünleşmesinde olduğu gibi – eğer federal olma durumu çok belirgin değilse – “federal unsurlara sahip olduğu” kabul edilmektedir¹⁵⁸. Örneğin aşağıda da görüleceği gibi Avrupa Birliği’nde özellikle Tek Avrupa Senedi ile başlayıp Maastricht Anlaşması ile ivme kazanan süreçte Birliğin siyasal yapısındaki federal unsurlar artmış, hatta kimilerine göre AB çoktan fiili bir federasyon halini almıştır. Dolayısıyla karşılıklı etkileşim halindeki farklı bütünleri bir araya getiren bir siyasal yapının federasyon olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı bünyesinde taşıdığı federal unsurların yoğunluğuna bağlı bulunmaktadır. Öte yandan siyasal sistemlerin ve bunları meydana getiren alt birimlerin dünyanın çeşitli yerlerinde birbirinden farklı olması ve farklı şartlar altında işlemeleri her durum için kendine özgü federal yapılar ortaya çıkarmış, dolayısıyla ilgili literatür bu konuda kesin sınırlarla belirlenmiş genelgeçer kuramsal türler yerine uygulanan sistemlerden ve yaşanan deneyimlerden yola çıkarak durum çalışmalarına dayalı modellerden söz etmeyi daha uygun bulmuştur¹⁵⁹: Alman modeli, Belçika modeli, İsviçre modeli gibi. Bununla birlikte federal yapıların belli başlı özelliklerini sıralayıp bir bakıma onları çeşitli boyutlarıyla tanımlayan yukarıdaki yaklaşımların sonuncusu dışında tamamı bu tarz yapıların ortak bir özelliğine işaret etmektedir. Buna göre özellikleri bakımından son derece geniş bir yelpazeyi yansıtan federal yapıların en can alıcı ortak noktası, ancak başlangıç itibarıyla *bağımsız* veya *otonom* birimlerin ortak seçimleri doğrultusunda meydana gelmeleridir.

¹⁵⁸ Burgess, 25.

¹⁵⁹ Teziç, 125; Burgess, 27.

1.2.4.2. Normatif bir Yaklaşım olarak “Federalizm”

Gerek Avrupa bütünleşmesi bağlamında, gerekse İtalya deneyimi çerçevesinde sıklıkla gündeme gelen ve yer yer bölgeselcilik (regionalismo) kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılan¹⁶⁰ federalizmin federasyon ve federalleşme kavramlarıyla olan ilişkisi tıpkı yukarıda sözü edilen bölgeselleşme-bölgeselcilik ilişkisine benzemektedir. Buna göre diğer pek çok alanda olduğu gibi federasyon kavramına ilişkin tartışmalarda da, sosyal bilimlerde genellikle bir kavrama ideoloji olma özelliği katan “-izm” sonekinin kullanılmasıyla türetilen “federalizm” sözcüğü, federal modellerin siyasal bir sisteme uygulanması gerektiğini öngören kural koyucu (normatif) bir yaklaşımı ifade eder. Gerçi federalizm bazı yazarlarca uzun bir süre federasyon kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılmıştır, fakat özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan literatürde federalizmin kural koyucu, felsefi hatta ideolojik yönleri vurgulanmış, böylelikle federasyonla aralarındaki kavramsal ayrım ortaya konmuştur¹⁶¹. Bununla birlikte federasyon kavramının kapsadığı alanın genişliği ve sınırlarının belirsizliği federalizme de yansımış, federalizm kendi içinde büyük ölçüde farklı hatta zaman zaman çelişen düşünceleri barındıran son derece esnek ve belirsizliklerle yüklü bir kavram haline almıştır¹⁶². Bu kapsamda federal bir dünya hükümetinin kurulmasını savunanlardan anarşist eğilimlilere kadar son derece farklı akımların yer aldığı düşünüldüğünde¹⁶³ federalizm kavramının ne kadar geniş bir yelpazeye karşılık geldiği belirginleşmektedir.

Öte yandan Avrupa’daki bütünleşme sürecinin ivme kazanması ve söz konusu süreçte federal unsurların giderek artmasına paralel olarak bütünleşme sürecini açıklamaktan çok ona yön vermeyi amaçlayan ve söz konusu sürecin federal bir yapıyla son bulması gerektiğini savunan yaklaşımlar bir bütün olarak “federalizm” adı altında anılmaya başlamıştır. Bu süreçte söz konusu kavram bazı yazarlarca Avrupa Bütünleşmesi sürecine özgü bir “bütünleşme kuramı” olarak değerlendirilmiştir¹⁶⁴. Bununla birlikte Avrupa bütünleşmesi bağlamındaki anlamıyla

¹⁶⁰ Mattioni, ss. 157-158.

¹⁶¹ Burgess, ss. 23-24.

¹⁶² Rosamond, 23.

¹⁶³ A.g.y.

¹⁶⁴ Rosamond, ss. 23-31.

federalizm, ortak yönleri sözkonusu bütünleşmenin federal temellere oturması gerektiğini savunan, fakat bunun ne zaman, ne şartlar altında ve ne şekilde gerçekleşmesi gerektiği konusunda birbirinden ayrılan yaklaşımları ifade etmek üzere kullanıldığından¹⁶⁵ aslında tutarlı bir bütünü ifade etmemektedir. Benzer bir biçimde, aşağıda ayrıca ele alınacağı gibi İtalya’da da gerek tarihsel süreç içinde gözlenen, gerekse son 15 yıla yayılan tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda kendi içinde tutarlı bir siyasal düşünce akımı olarak federalizmin değil, ancak birbirinden oldukça farklı federalist eğilimlerin söz konusu olduğunu gözlemliyoruz. Diğer yandan, tıpkı yukarıda sözü edilen *regionalismo* kavramı gibi *federalismo* da son derece geniş bir anlam yelpazesine karşılık gelecek şekilde hem birbirinden oldukça farklı yönlerde gelişen söz konusu eğilim ve fikirleri¹⁶⁶, hem de aktüel süreci ifade etmek üzere¹⁶⁷ kullanılmaktadır.

1.2.4.3. Federalleşme Biçimleri

Bu çalışmanın asıl konusu yaşanan süreç olduğundan, aşağıda ilgili bölümlerde federalizmi meydana getiren eğilim ve fikirlere ancak aktüel gelişmelerle ilişkileri ölçüsünde yer verilecek, buradaki argümanlar bakımından ise söz konusu gelişmelerin bir süreç olarak federalleşme kapsamında yer alıp almadığı önem kazanacaktır. Bu bakımdan federalleşme kavramına ve bunun bölgeselleşme bağlamındaki konumuna etraflıca değinmek gerekmektedir. Buna göre federasyon kavramının yukarıda değinilen geniş uygulama alanını biraz daraltıp söz konusu kavramı bir devlet biçimi olarak ele aldığımızda, konunun “devletler arası” (inter-state) ve “devlet içi” (intra-state) boyutları federalleşme biçimlerine ışık tutan temel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır¹⁶⁸. Dolayısıyla federalleşme ya devletlerin bir araya gelerek kurumsal bakımdan yeni bir bütün oluşturmalarıyla gerçekleşir, ya da bir devletin kendi içindeki farklı unsurlarının ayrışarak alt birimler meydana

¹⁶⁵ Rosamond, 23.

¹⁶⁶ Franco Pizzetti, **Federalismo regionalismo e riforma dello Stato**, Giappichelli (Yayımları), Torino, 1998, ss. 23-27.

¹⁶⁷ Andrea Mignone, **La transizione al regionalismo differenziato, Le Riforme Giorno per Giorno**, Andrea Mignone, Luca Destefanis, G.B. Cassulo (der.), Mauro Traverso (Yayımları), Gavi, 2002, s. 15.

¹⁶⁸ Burgess, 16.

getirmeleri sonucunda ortaya çıkar¹⁶⁹. Bu açıdan bakıldığında federasyon bir bütünleşme sürecinin parçası ya da sonucu olabileceği gibi, özellikle siyasal nitelikli bir yetki devriyle başlayan çözülme sürecinin sonucu da olabilir. Ne var ki tarihsel örnekler açısından çoğunlukla birinci tür federalleşmeye rastlanırken (ABD, Almanya, İsviçre), sürecin doğası itibariyle paradoksal bulunabilecek ikinci tür federalleşme biçimine tam olarak uyan hemen tek örnek, 1993 yılında oldukça karmaşık bir federal yapıyı benimseyen Belçika'dır¹⁷⁰. Ne var ki kimileri bu ülkenin 1993'te geldiği noktayı statik bir federal yapı olarak değil, parçalanmaya doğru giden süreçte bir aşama gibi değerlendirmektedir¹⁷¹. Ayrıca mevcut tarihsel örneklerle bakıldığında federe ve federal düzeylerde iki farklı örgütlenmeyi içeren bu devletlerde, merkezi otoritenin federalleşme sonrasında da güçlenme eğilimi gösterdiği¹⁷² ve federe devletin kendisini uluslararası alanda temsil yetkisinin merkezi otorite lehine büyük ölçüde kısıtlanmış durumda olduğu gözlenmektedir¹⁷³. Bu bakımdan ilgili literatürün önemli bir kısmında tarihsel deneyimlerden yola çıkılarak sağlıklı bir federalleşme sürecinin ancak ilk şekilde gerçekleşebileceğine ve yetki devri yoluyla gerçekleşen federalleşme biçiminin yeterince belirgin bir örneğinin bulunmadığına dikkat çekilmektedir¹⁷⁴. Esasen federal yapıların yukarıda değinilen en temel ortak noktası, yani başlangıç itibariyle bağımsız veya otonom birimlerin ortak seçimleri doğrultusunda meydana gelmeleri de bu savı desteklemektedir.

Öte yandan klasik olarak bir devleti ya da bu devletin merkezi düzeydeki organlarını ifade etmek üzere kullanılan “federal” sıfatı günümüzde Avrupa Bütünleşmesi bağlamında da kullanılabilen, bir devlet olmadığı halde Avrupa Birliği'nin de giderek artan düzeyde “federal” özellikler sergilediği ifade edilmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin bir federasyona dönüşmesi halinde oluşacak

¹⁶⁹ Croisat, Quermonne, ss. 12-15; Ginderachter, a.g.y.

¹⁷⁰ Ginderachter, a.g.y.

¹⁷¹ Rudolf Kern, “Dynamik und Gleichgewicht der Sprachgemeinschaften Belgiens – Die Situation nach der Verfassungsreform 1993”, **Minderheiten**, (1997 yılı Nisan ayında İtalya'nın Meran şehrinde Avrupa Halk Partisi (EPP) tarafından düzenlenen “Azınlıklar” konulu sempozyumun bildirileri), ss. 49-50; Labriola, 28.

¹⁷² Teziç, 132; Cassese, 60; Urbinati, 33.

¹⁷³ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap** (gözden geçirilmiş üçüncü baskı), Turhan Kitabevi, Ankara 1993, s. 90.

¹⁷⁴ Tremonti, 195; Urbinati, ss. 31-32.

hiyerarşik düzeylerin geleneksel bir biçimde iki düzeyde değil üç hatta yereli de kapsayacak şekilde dört düzeyde gerçekleşebileceği öngörülmektedir. Eğer bu öngörü gerçekleşirse Avrupa bütünleşmesi sürecinin sonunda ortaya çıkacak siyasi yapı hem devletlerin bir araya gelerek bütünleşmesini, hem de kendi içlerinde yerel ve bölgesel düzeylerde ayrışma süreçlerini içereceğinden son derece kendine özgü yeni bir federalleşme deneyimini meydana getirebilecektir.

Bu durum ilk bakışta paradoksal hatta çelişkili görünecek şekilde¹⁷⁵, yukarıda sözü edilen iki federalleşme türünün de aynı anda farklı düzeylerde yaşanması olarak yorumlanabilir. Bu yargıların doğruluklarının sınanabilmesi, dolayısıyla son derece kendine özgü bir federalleşme sürecinin yaşanıp yaşanmadığının saptanması için öncelikle aktörlerin/dinamiklerin kim oldukları sorusuna cevap aramak gerekmektedir. Zira yukarıda çeşitli vesilelerle vurgulandığı gibi, bugüne kadar yaşanan tarihsel tecrübelerle uyumlu ve sağlıklı bir federalleşme süreci tepeden inme düzenlemelerle değil birer *birey* gibi hareket edebilecek ölçüde bağımsız aktörlerce gerçekleştirilebilir. Bu noktada Avrupa bütünleşmesi sürecine katılıp ona yön veren bağımsız devletlerce getirilen düzenlemelerin uluslararası düzeyde federal yönleri ağır basan yapılar meydana getirdiklerini, dolayısıyla üye devletlerin bu sürecin temel aktörleri olduğunu kabul edebiliriz. Fakat ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi aynı şey bölgeler için – en azından şimdilik – söz konusu değildir.

Dolayısıyla hükümetlerarası düzeyde yaşanan ve temel aktörlerini üye devletlerin oluşturduğu “uluslararası otoriteye yetki ve egemenlik devri süreci” bir tür federalleşme olarak nitelenebilir, fakat aynı ifadeyi ulusal düzeydeki ademimerkezileşme ve yetki devri düzenlemeleri için söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira bu süreçlerde bölgeler yer yer birer aktör gibi davranırlar dahi genel eğilimlerin ulusal düzeyde ayrışmaya işaret etmesi bu bağlamda federalleşme terimini kullanmayı güçleştirmektedir. Esasen federalleşmenin ayrışma yoluyla da gerçekleşebileceğini savunan kimi yazarlar dahi ademimerkezileşmenin bu ikinci federalleşme türü kapsamında değerlendirilemeyeceğini, zira bu süreçte de

¹⁷⁵ Keating (1995), s.1.

asıl karar verenin merkezi otorite olduğunu ifade etmektedirler¹⁷⁶. Bununla birlikte aşağıda özellikle Almanya'ya ilişkin değerlendirmelerde değinileceği gibi, bazı bölgelerin yer yer uluslararası düzeyde etkin olabildiklerini, böylelikle sınırlı düzeyde de olsa bütünleşmeye katkıda bulunan aktörler gibi davranabildiklerini gözlenmektedir. Dolayısıyla ulusal düzeyde getirilen birtakım düzenlemelerle yer yer birer dinamik haline alan bölgeler uluslararası kulvara geçebilmekte ise de bu durum karşısında onları federalleşmenin *aktörleri* olarak değerlendirmek aceleci bir yaklaşım olarak görünmektedir. Zira bu tarz bağlamlarda rol oynayan bölgeler yaşanan sürecin aktörleri olarak değil, belki ancak *faktörleri* olarak değerlendirilebilir. Bu noktada bu çalışmanın bağımsız değişkeni olarak neden federalleşme gibi daha çarpıcı hatta sansasyonel bir kavramın değil de bölgeselleşmenin tercih edildiği de netlik kazanmaktadır. Zira bölgeselleşme, çoğunlukla 'federalizm' sözcüğüyle ifade edilen¹⁷⁷, dolayısıyla ister istemez normatif tercihleri çağrıştıran federalleşmeye nazaran daha nesnel bir kavram olarak karşımıza çıkmakta, dolayısıyla böylesine karmaşık bir tablo karşısında daha soğukkanlı ve gerçekçi bir tutumu yansıtmaktadır¹⁷⁸.

1.2.5. Bir *Bireyselleşme* Süreci olarak Bölgeselleşme

Görüldüğü gibi federalleşme federalleşen birimlerin birer aktör gibi davrandığı bir *bütünleşme* süreci olarak görülmektedir, dolayısıyla merkezi bir yapının bir süreç boyunca gayrimerkezileşerek parçalılık düzeyinin artması genelgeçer anlamda bir federalleşme olarak görülemez. Bu sebeple bazıları Batı Avrupa'da yaşanan sürece bütünleşme sürecinin de eşlik etmesinden yola çıkarak federalleşmenin AB çapında geçerli olduğunu ifade etmekte, tekil ademimerkezileşme-yetki devri vb. süreçlerin aslında Birlik çapındaki federalleşme sürecinin her ülkenin şartları doğrultusunda gelişen ulusal düzeydeki uzantıları olduğunu öne sürmektedir¹⁷⁹. Bu yaklaşımın sınanması ise bölgeselleşmeye konu olan bölgesel idari siyasi yapılanmaların *ne derece* aktör haline geldiklerinin

¹⁷⁶ Croisat, Quermonne, 14.

¹⁷⁷ Cassese, 57.

¹⁷⁸ Urbinati, 33.

¹⁷⁹ A.g.y.

sorgulanmasını gerektirir. Temel kaygısı analize konu olan birimler arasındaki güç ilişkilerini inceleyip açıklamak olan uluslararası ilişkiler kuramının söz konusu birimlerin birer birey gibi davrandıkları varsayımından yola çıkarak, *aktörleşme* süreci bu çalışma boyunca “bireyselleşme” kavramı vasıtasıyla ifade edilecektir¹⁸⁰. İşte bu bakımdan, bölgeselleşme olgusu bu çalışma bağlamında bölgesel idari-siyasi birimlerin güçlenerek birer aktöre dönüştüğü bir *bireyselleşme* süreci olarak tanımlanacaktır.

1.3. Bütünleşme Sürecinde Bölgeselleşme

Avrupa bütünleşmesi sürecinde bölgeselleşme öncelikle AB'nin daha ziyade teknik içerikli bölgesel politikalarıyla ilişkili görünmekle birlikte bu politikaların siyasal düzlemdeki uzantısı durumundaki “Bölgeler Avrupası” söylemi ve Avrupa bütünleşmesinde federalist eğilimlerle de ilişkili görünmektedir. Diğer yandan yukarıda da değinildiği gibi geniş anlamda Avrupa bütünleşmesinin uzantısı sayılan Avrupa Konseyi bünyesindeki mekanizma ve düzenlemeler de bütünleşme sürecinde bölgeselleşmeye ilişkin genel çerçevenin tamamlanması bakımından önem taşımaktadır. Aşağıda sırasıyla bu sözü edilen hususlara yer verilecektir.

1.3.1. AB Bölgesel Politikaları ve Bölgeselleşmeye Etkisi

Roma Anlaşması'nın önsözünde, üye ülkelerin geri kalmış bölgelerinin kalkındırılması ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının giderilmesi öngörülmüş ise de, söz konusu Anlaşmada ortak bir bölgesel politikaya ilişkin hüküm bulunmamaktadır. Ne var ki AB'nin güneye doğru genişlemesi ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri düşük ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla birlikte, bölgeler arasındaki dengesizlikler belirginleşmiştir. Diğer yandan demir-çelik, tekstil, gemi

¹⁸⁰ İlgili literatürde “bireyselleşme” kavramının bu bağlamda kullanıldığına rastlanmamakla birlikte Fransa'da bölgesel yapılanmaya ilişkin bir çalışmada Fransız bölgeleri arasındaki toplumsal ve coğrafi farklılıkların “tarihsel bireysellikler” (historical individualities) olarak adlandırılması benzer bir anlayışı yansıtmaktadır (Applegate, 1160). Ayrıca Jeffery tarafından ulusaltı birimlerin aktörleşmesinde belirleyici bir değişken olarak önerilen “girişimcilik” (entrepreneurship) kavramı da buradaki anlamıyla “bireyselleşme” kavramına oldukça yakın durmaktadır (Jeffery, ss. 14-16, 18.).

inşaatı gibi sektörlerin yoğunlaştığı bölgelerin küreselleşmeyle gelen dönüşüm sürecine intibak edememeleri ve bu bölgeler üzerinde giderek artan rekabet baskısı, daha önce gelişmiş alanlar arasında yer alan bu bölgelerde de sorunlara yol açmıştır¹⁸¹.

Esasen Batı Avrupa'da bulunan ekonomik yönden geri kalmış bölgelerin kalkınması 1970'li yılların sonlarına kadar büyük ölçüde ulus-devlet merkezli programlara bağlı olarak algılanmaktaydı. Ne var ki bir yandan yetmişli yılların uzayan ekonomik kriz ortamı, diğer yandan özellikle finans ve sanayi alanında ivme kazanan küreselleşmeye bağlı olarak bu yaklaşım giderek geri planda kalmıştır. Bu süreçte uluslararası iktisadi sistemin etkisiyle enflasyonla mücadelenin tam istihdam hedefinin önüne geçmesi geri kalmış bölgelerin durumunu daha da kötüleştirmiştir¹⁸².

Bu doğrultuda oluşturulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund – ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund - ESF) daha önce Ortak Tarım Politikası kapsamında oluşturulmuş olan Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (FEOGA) ile birlikte bölgesel politikanın temellerini aşamalı olarak oluşturmuştur. İlerleyen süreçte Tek Avrupa Senedi ile birlikte başlangıçta farklı politika alanları kapsamında oluşan bu üç fonun bölgesel politikanın temelini oluşturduğu hükme bağlanmıştır.

Bu üç fonun yanı sıra 1993 yılında oluşturulan Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guiding - FIFG) ile birlikte AB bölgesel politikalarının temellerini oluşturan bu kaynakların tümü “yapısal fonlar” olarak adlandırılmaktadır. Bu fonların dağıtımı ajans temelli bölgesel yapılanmaları gerektiğinden yapısal fonlar bölgeselleşme sürecinde hızlandırıcı bir etkiye sahip olmuşlardır. Dolayısıyla bölgesel politikaya bağlı olarak, geleneksel bakımdan

¹⁸¹ Karluk, 452.

¹⁸² Ash Amin, John Tomaney, “The Regional Dilemma in a Neo-Liberal Europe”, **European Urban and Regional Studies**, sayı: 2 (2), 1995, s. 171.

bölgesel yapılanmaya sahip olmayan İrlanda, Yunanistan gibi üye ülkelerin de zamanla bölgesel idari yapılanmaya gitmeleri gerekmiş¹⁸³, bütünleşme sürecinin getirdiği bu teknik gereklilikler ademimerkezileşmenin kamu yönetiminin dönüşümünde temel eğilimlerden biri haline gelmesinde etkili olmuştur¹⁸⁴.

Öte yandan İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda'nın Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş süreçlerini kolaylaştırmayı amaçlayan Uyum Fonunun oluşturulması da Birliğin bölgesel politikasıyla ilişkilendirilmektedir¹⁸⁵. Yapısal fonlarla Uyum Fonu doğrudan AB bütçesinden karşılanmakta olup bütçenin yaklaşık üçte birini kapsamaktadır. 2000-2006 dönemi için yıllık 213 milyar Euro'da sabitlenen fonların 195 milyar Euro tutarındaki kısmı Yapısal Fonlara, 18 milyarlık kısmı da Uyum Fonuna ayrılmıştır¹⁸⁶.

Bölgesel politikaların bu temel mali araçlarının yanısıra Avrupa Yatırım Bankası tarafından üye ülkelerdeki bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik olarak verilen krediler de bölgesel politikanın uzantısını oluşturmaktadır. AKÇT mekanizmaları ile Yeni Topluluk Aracı (New Community Instrument – NCI) ise bölgesel politikanın dolaylı mali araçları arasında sayılmaktadır¹⁸⁷. Bunlardan AKÇT Mekanizmaları, yeni ve alternatif iş alanları açmaya yönelik projelere destek olurken 1978 yılında oluşturulan Yeni Topluluk Aracı ise, Topluluk üyelerinin ekonomi politikalarının birbirine yaklaşımını hızlandıran projelere kaynak sağlamakta, özellikle enerji ve sanayi sektörlerine, alt-yapı yatırımları ile bölgesel kalkınma çerçevesinde işsizlikle mücadeleye yönelik projelere kredi vermektedir. Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla verilen bu krediler Birliğin genel bütçesinden karşılanmaktadır.

¹⁸³ Hooghe, Keating, 378.

¹⁸⁴ Michael Keating, Liesbet Hooghe, "Bypassing the Nation-State? Regions and the EU Policy Process", Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001, s. 249.

¹⁸⁵ Karluk, 453.

¹⁸⁶ Keating, Hooghe, 249.

¹⁸⁷ Karluk, 454.

Yukarıda sayılan mali araçların yanısıra özellikle son yıllarda oluşturulan ve belli bir uygulama dönemine yönelik olarak tasarlanan programlar da bölgesel politikanın işleyişinde özellikle de küçük çaplı projeler bakımından önemli birer yere sahiptir. Bu programların başında sınır bölgeleri arasında işbirliğini desteklemeyi amaçlayan Interreg gelmektedir. Bu kapsamdaki diğer programlar ise krizdeki kentsel alanların canlandırılmasını amaçlayan Urban, yerel eylem grupları aracılığıyla kırsal kalkınmayı amaçlayan ve bu yönüyle Avrupa istihdam stratejisinin “Girişimcilik” (Entrepreneurship) başlığıyla da ilişkilendirilebilecek Leader ve yine istihdam politikalarıyla bölgesel politikanın kesişme alanına hitap eden ve bu alanda ayrımcılıkla mücadeleyi esas alan Equal programıdır. Ne var ki, projelerin görünürlüğü ve dikkat çekmesi açısından etkili olsa da bu programlar bölgesel desteğe ayrılan bütçenin ancak % 1’i vasıtasıyla desteklenmektedir¹⁸⁸.

1970’li yıllardan itibaren yürürlüğe konan bölgesel politikalar bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldıramamış ise de¹⁸⁹ bütünleşme sürecine paralel olarak gerek kullanılan araçlar, gerek politika öncelikleri bakımından gelişmeye devam etmiştir. 1987 yılında Tek Avrupa Senedinin kabulünü takip eden 5 yıllık dönemde (1988-1993) yapısal fonlar iki katına çıkarılmış, takip eden dönemde Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş sürecinde yukarıda sözü edilen Uyum Fonu ihdas edilmiştir¹⁹⁰. Bu dönemden itibaren bölgesel politikaların içeriğinde de değişim gözlenmiş, geleneksel olarak bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermeye yönelik altyapı destek fonlarının yerini geri kalmış bölgelerin belirli alanlardaki rekabet güçlerini ve girişimciliklerini artırmaya yönelik projeler almıştır¹⁹¹. Bu uygulamalar Tek Pazarın kuruluşunu takip eden dönemden itibaren Birliğin bölgesel politikalarında neo-liberal ilkeler doğrultusunda şekillenen arz yönlü yaklaşımların etkisi olarak yorumlanmaktadır¹⁹². Bu bağlamda bölge ekonomik gelişmenin temel birimi olarak algılanmaya başlamış, bu birimlerin rekabet gücünün artırılması temel

¹⁸⁸ Karluk, 464.

¹⁸⁹ Amin, Tomaney, 177.

¹⁹⁰ Yapısal Fonlara ilişkin olarak 1988 ve 1993 yıllarında gerçekleştirilen reformların ayrıntılı analizi için bkz. Can, ss. 20-36.

¹⁹¹ Hooghe, Keating, 473; Amin, Tomaney, 177; doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren şekillenen istihdam politikaları da bu uygulamalara paralel niteliktedir.

¹⁹² Amin, Tomaney, ss. 177-178.

kaygılardan biri haline gelmiştir¹⁹³. Bu doğrultuda bölgesel düzeyde rekabet gücünü ve girişimciliği artırmaya yönelik politikalara öncelik tanınmasının bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaktan çok kıta çapında faaliyet gösteren ve küresel ölçekte rakipleri bulunan büyük şirketlerin rekabet gücüne katkıda bulunduğu yolunda eleştiriler mevcuttur¹⁹⁴. Söz konusu eleştirilere göre doksanlı yılların başından itibaren yürürlüğe konan bölgesel politikalar gelişmiş bölgelerin rekabet gücünü ve avantajlarını artırırken geri kalmış bölgelerle gelişmiş bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farkların artmasına yol açmıştır¹⁹⁵. Bu süreçte bölgeselleşmenin ve özellikle de Bölgeler Avrupası yaklaşımının öncelikle gelişmiş bölgeler tarafından desteklenmesi dikkati çekmektedir. Bu bölgelerden “Avrupa’nın dört motoru” olarak anılan Baden Württemberg (Almanya), Rhône Alpes (Fransa), Lombardiya (İtalya) ve Katalonya (İspanya) arasında oluşturulan işbirliği ağında Baden Württemberg’in etkinliği ve yine bu Alman eyaletinin bölgeselleşme ve federal Avrupa vizyonuna öncülük etmesi süreç içinde Alman modelinin etkinliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır¹⁹⁶.

1.3.2. “Bölgeler Avrupası” Söylemi ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Eğilimler

Özellikle Maastricht sonrası süreçte sıklıkla – ve kimilerine göre bilgiç ve buyurgan bir tavırla¹⁹⁷ – kullanılmakla birlikte “bölgeler Avrupası” söyleminin içeriği ve ifade ettiği anlam pek net bulunmamaktadır¹⁹⁸. Buna karşın, 1988 yılında yapısal fonlarda yapılan reformlar sonrasında ulusaltı birimlerin sürece katılımının Birlik düzeyinde teşvik edilmesi, bölgesel politikanın teknik gereklilikleri doğrultusunda oluşturulan ulusaltı idari-siyasi birimlerin özellikle 1990’lı yıllardan itibaren ön plana çıkması, bunların Brüksel’de açtıkları ofislerle Birlik kurumlarıyla doğrudan temasa geçmeye çalışmaları ve yine bu doğrultuda Bölgeler Komitesi’nin

¹⁹³ Keating, Hooghe, ss. 240-241.

¹⁹⁴ Amin, Tomaney, 176.

¹⁹⁵ Amin, Tomaney, ss. 176, 179-180.

¹⁹⁶ Amin, Tomaney, 179.

¹⁹⁷ Applegate, 1158; Jeffery, 2.

¹⁹⁸ Applegate, 1158.

kurulması söz konusu söylemin yaygınlaşmasına ve giderek daha fazla dikkat çekmesine sebep olmuştur¹⁹⁹. Öte yandan “Bölgeler Avrupası” söylemi uluslararası çevrelerde de kısa süre içinde kabul görmüş, hatta Komisyon tarafından desteklenen bir strateji olarak nitelendirilmiştir²⁰⁰. Bu noktada sıklıkla dile getirilen argüman, teknik bir organ olmakla birlikte giderek başlı başına bir bürokratik bir dinamik – dolayısıyla uluslararası bir aktör – haline gelen²⁰¹ Komisyonun diğer uluslararası kurumlar – özellikle de üye devletleri temsil eden Konsey – karşısındaki gücünü artırmak üzere bölgeleri desteklediği yolundadır²⁰². Esasen Süreç içinde Komisyonun özellikle etkin olduğu dikkati çekmekte, söz konusu kurumun yukarıda sözü edilen araçlar vasıtasıyla bir yandan kapsamlı bir bölgeler politikası oluşturmaya çalışırken²⁰³ diğer yandan da fonların dağıtım sistemine bölgesel birimlerin de aktif katılımını desteklediği, böylelikle çok düzeyli yönetim yaklaşımına işlerlik kazandırmaya çabaladığı gözlenmektedir²⁰⁴.

Bu süreçte en önemli dönüm noktası, Bölgeler Avrupası yaklaşımının taraftarlarınca uzun vadede bir bölgeler kamarasına dönüşmesi beklenen Bölgeler Komitesinin (Committee of the Regions - CoR) kurulmasıdır. Komitenin kökeni 1988 yılında kurulan Bölgesel ve Yerel idareler Danışma Konseyi’ne (Consultative Council of Regional and Local Authorities) uzanmakta olup 42 üyesi bulunan bu Konseyin üyeleri Avrupa Komisyonu ve Avrupa Bölgeler Asamblesi (Assembly of European Regions), Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (International Union of Local Authorities - IULA) ve Avrupa Bölgeler ve Komünler Konseyi (Council of Regions and Communes of Europe) tarafından ortaklaşa atanmaktaydı²⁰⁵. Maastricht Anlaşmasını takip eden süreçte 1994 itibarıyla bu yapının yerini alan ve bu bakımdan halen “AB’nin en genç organı” olarak nitelendirilen²⁰⁶ Bölgeler Komitesi istişari

¹⁹⁹ Jeffery, ss. 1-2.

²⁰⁰ Süreç içinde Komisyonun etkin konumuna ilişkin olarak bkz. Hooghe, Keating, ss. 373-379, 383-384.

²⁰¹ Hooghe ve Keating bölgesel politikalar bağlamında Komisyonun bağımsız davranabildiğini öne sürmektedir (Hooghe, Keating, 384).

²⁰² Amin, Tomaney, 179; Hooghe, Keating, 371.

²⁰³ Keating, Hooghe, ss. 247-248.

²⁰⁴ Keating, Hooghe, ss. 250-251.

²⁰⁵ Keating, Hooghe, 246.

²⁰⁶ Karluk, 272.

nitelikli bir organ olup Komitenin görevi kendisine yapılan başvurular karşısında görüş bildirmektir. Bu başvurular, Avrupa Birliği Anlaşması'nın zorunlu tuttuğu alanlarda olabileceği gibi Komisyon'dan, Konsey'den veya Bölgeler Komitesinin kendi içinden de kaynaklanabilir. Dolayısıyla Komite, kendi inisiyatifiyle de görüş bildirebilir.

Öte yandan yerel ve bölgesel mercilerin seçimle iş başına gelen temsilcileri ya da başkanları olan Bölgeler Komitesi üyelerinin başlıca görevi AB vatandaşlarını kendilerini ilgilendiren gelişmeler hakkında bilgilendirmektir. Nice Anlaşması ile Bölgeler Komitesinin üye sayısı 344 olarak belirlenmiş olup bu sayı 350'yi geçemez²⁰⁷. Avrupa Birliği politikalarının oluşturulmasında şu alanlarda Bölgeler Komitesi'nin görüşünün alınması zorunludur: eğitim ve kültür, toplum sağlığı, Avrupa çapında ulaştırma ve haberleşme, elektrik şebekeleri, ekonomik ve toplumsal bütünleşme. Komisyon, Bakanlar Konseyi ve Amsterdam Anlaşmasından sonra getirilen düzenlemeyle Avrupa Parlamentosu'nun Bölgeler Komitesine ilgili konularda danışması zorunludur. Ayrıca Komite kendi inisiyatifiyle görüş bildirerek bunları Komisyon ve Konseye iletebilmektedir.

Ne var ki özellikle Maastricht sonrası süreçte bölgelerin bütünleşme sürecinde birer aktör haline geldikleri varsayımıyla beslenen Bölgeler Avrupası söyleminin somut temeller bakımından oldukça zayıf olduğu gözlenmektedir²⁰⁸. Zira bu söylemin kurumsal boyutunu oluşturan ve kuruluşu heyecanla karşılanan Bölgeler Komitesi vasıtasıyla bölgelerin topluluk politikalarını etkileyebilecekleri düşünülmüş ise de herşeyden önce istişari bir organ olarak kurulan Komite Topluluk politikalarında başlangıçta umulduğu kadar etkili olmamıştır²⁰⁹. Bu durum şu sebeplere bağlanabilir:

²⁰⁷ Nice Anlaşması m. 263.

²⁰⁸ Luisa Domenichelli, "Le Regioni nel Dibattito sull'Avvenire dell'Unione: dalla Dichiarazione di Nizza alla Convenzione Europea", **Le Regioni**, yıl: 30, sayı: 6, Aralık 2002, s. 1246.

²⁰⁹ A.g.y.

- Pozisyonu Amsterdam ve Nice Anlaşmalarıyla daha da gelişmiş ise de bir yandan bazı üye devletlerin Topluluk politikalarında bölgelerin etkin olmasından duyduğu rahatsızlığa, diğer yandan da Komisyon ve Konsey gibi uluslararası kurumların bağlayıcı kararlar alabilen bir başka organın ortaya çıkmasını istememelerine bağlı olarak²¹⁰ Bölgeler Komitesinin yetkilerinin uluslararası düzeyde başlıbaşına bir organ olarak etkili olacak ölçüde artırılmaması;
- Üyelerinin atanması bağlı buldukları devletlerin siyasal makamlarınca gerçekleştirildiğinden, AB üyesi ülkelerin bu alanda sergiledikleri çeşitlilik Bölgeler Komitesine de yansımaktadır²¹¹. Dolayısıyla Komite bünyesindeki temsilcilerin uluslararası düzeyde politikalara katılım düzeylerinin farklı ve çoğunlukla düşük olduğu gözlenmektedir;
- Kurumsal yapılanmasının köklü temellere dayanmaması, dolayısıyla bir kurum olarak Komisyon gibi uluslararası düzeyde aktör haline gelmesinin henüz ihtimal dahilinde görünmemesi.

Dolayısıyla Bölgeler Komitesi Birlik politikalarını etkileyecek derecede başlı başına bir organ olmaktan çok bölgesel politikaların oluşumunda özellikle teknik aşamalarda destek olan bir birim olarak yine teknik nitelikli bir organ olan Komisyonun bir uzantısını andırmaktadır.

Dile getiriliş biçimi ve sıklığı bakımından oldukça güçlü görünen Bölgeler Avrupası söyleminin somut temellerinin ne kadar zayıf olduğuna işaret eden bir diğer gösterge de bölgelerin Bölgeler Komitesi dışında bireysel olarak Topluluk nezdinde temsilleriyle ilgilidir. Buna göre aşağıda ilgili ülkelerde yeri geldikçe değinileceği gibi özellikle 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren artacak şekilde önce bazı Alman eyaletlerinin, ardından onları örnek alan diğer bölgelerin Brüksel'de açtıkları temsil büroları bölgelerin AB kurumlarıyla doğrudan iletişime geçme çabaları olarak yorumlanmış, hatta kimilerince “mini büyükelçilikler” olarak nitelendirilerek ulusal

²¹⁰ Domenichelli, 1247.

²¹¹ Keating, Hooghe, 247.

diplomasinin yanısıra varolan “paradiplomatik birimler” olarak değerlendirilmiştir²¹². Bu doğrultudaki yorumlar ilk bakışta 1990’lı yılların ilk yarısından itibaren bölgelerin birden güçlendikleri ve uluslararası düzeyde etkili olacak kadar güçlü paradiplomatik birimler haline geldiklerini düşündürmektedir. Ne var ki bu yaklaşım köklü federal gelenekleriyle diğer Batı Avrupa bölgelerinden ayrılan bazı Alman eyaletleri için bir dereceye kadar doğru kabul edilse de, Batı Avrupa’daki bölgeselleşme süreci açısından oldukça aceleci bir tutumu yansıtmaktadır. Zira herşeyden önce aşağıda da yer yer değinileceği gibi bu ofislerin yasal statüleri, örgüt yapıları ve faaliyet alanları bağlı buldukları ülkelerinin idari-siyasi geleneklerine ve temsil ettikleri bölgelerin beklentilerine göre birbirinden büyük ölçüde farklılaşmaktadır²¹³. Daha da önemlisi bu birimlerin ezici bir çoğunluğu için Brüksel’de açılan ve kimisi için “temsilcilik” kimisi için “irtibat bürosu” gibi ifadeler kullanılan ofislerin temel amacı bölgeleri ilgilendiren AB politikalarını özellikle de bu alandaki proje duyurularını, teklif çağrılarını yerinden takip ederek bölgelere doğru bilgi akışını hızlandırmaktır. Zira bölgelerin Brüksel’deki lobicilik faaliyetlerinde etkili olan temel saik mali kaynak sağlamaktır²¹⁴. Bu bakımdan söz konusu birimlerin uluslararası kurumlar nezdindeki temsilcileri büyük ölçüde “sembolik” olarak nitelendirilmektedir²¹⁵. Bununla birlikte bu gelişmeler algılanan merkezin ulusal başkentlerden Brüksel’e doğru kaymasına yorulmaktadır²¹⁶. Buna göre Avrupa ulusaltı birimler tarafından giderek yeni bir arena, yeni bir tür aidiyet alanı olarak algılanmaktadır.

1.3.3. Avrupa Konseyi ve Bölgeselleşme

Günümüzde dar anlamda AB ile özdeşleştirilen Avrupa bütünleşmesinin dışında algılanan Avrupa Konseyi aslında İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan uluslararası örgütler arasında Avrupa Bütünleşmesinin temellerini atan ilk

²¹² Brian Hocking, “Patrolling the ‘Frontier’: Globalization, Localization and the ‘Actorness’ of Non-Central Governments”, **Regional and Federal Studies**, sayı: 9 (1), bahar 1999, ss. 21, 33; Caciagli, 83; Hooghe, Keating, 375.

²¹³ Domenichelli, 1263; Keating, Hooghe, 240.

²¹⁴ Keating, Hooghe, 248.

²¹⁵ Keating, Hooghe, ss. 245-246.

²¹⁶ Keating, Hooghe, 242.

kurum olup²¹⁷ başlangıçta federal bir yapılanma deneyi olarak tasarlanmışsa da²¹⁸ zaman içinde pan-Avrupa yaklaşımıyla özdeşleşen uluslararası bir platform halini almıştır. Bu bakımdan günümüzde geniş anlamda Avrupa bütünleşmesinin pan-Avrupa bağlamındaki uzantısı, bir bakıma en dıştaki halkası olarak değerlendirilebilir. Resmi olarak AB'nin "dışında" yer almakla birlikte hem AB ve Avrupa Konseyi üyelerinin ortak oluşu bakımından hem de bizzat AB uluslarüstü otoritelerinin Avrupa Konseyi nezdindeki temsililerine ve aradaki organik bağlara binaen burada yer alması uygun görülen Avrupa Konseyi de bünyesinde bölgeselleşmeye ilişkin olarak yapılan çalışmalarla dikkati çekmektedir. Zira Avrupa Konseyi 1949'daki kuruluşundan bu yana yerel ve bölgesel örgütlenmeye sürekli önem vermiştir²¹⁹. Öte yandan Konsey bünyesindeki çalışmalar AT/AB bünyesindeki faaliyet ve gelişmelerle de paralellik göstermekte olup özellikle doksanlı yıllardan itibaren ivme kazanmıştır. Nitekim AB'de Bölgeler Komitesinin kuruluşuna paralel olarak Avrupa Konseyi'nde de daha önce Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı olarak anılan platform 1994 yılında Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi adını almıştır. Bu Kongrenin temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir²²⁰:

- Yerel birimlerin Konsey'in yerel yönetimle ilgili çalışmalarına daha etkin katılımının sağlanması;
- Avrupa ülkelerinde özerk yerel ve bölgesel yapıların oluşturulması;
- Avrupa çapında belediyeler ve bölge yönetimleri arasında işbirliğinin özendirilmesi ve desteklenmesi.

İlerleyen süreçte bu hedefler Konseye yeni katılan eski Doğu Bloku ülkelerini de kapsayacak şekilde gözden geçirilmiş, demokrasiye geçiş süreci, bu süreçte özellikle yerel ve bölgesel demokrasinin gelişimi ve etkin katılım gibi hususların

²¹⁷ Ciuffoletti, 162.

²¹⁸ Ciuffoletti, 170.

²¹⁹ Zerrin Toprak, "Giriş Yerine: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Felsefesinde Yerel Yönetimler", Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 1.

²²⁰ Toprak, 2.

yanı sıra bölgeselleşmenin teşviki vurgulanmıştır²²¹. Doksanlı yıllarda ivme kazanan bölgeselleşme eğilimlerinin pan-Avrupa ölçeğindeki uzantıları olarak dikkati çeken bu gelişmeler aynı süreçte kabul edilen bir dizi uluslararası belgeye de yansımıştır. Bu doğrultuda “Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları” olarak anılan birbirini tamamlayıcı nitelikteki²²² şu 10 adet düzenleme Konsey bünyesinde hazırlanmış olup üye devletlerin imza ve onayına açılmış bulunmaktadır:

- **Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı** (European Charter of Local Self-Government): 1985 yılında imzaya açılmış, 1988’den itibaren Konsey bünyesinde yürürlüğe girmiştir. Şartın temel amacı yerel yönetimlerin siyasal, idari ve mali özerkliklerini garanti altına alan temel hükümlerin temin edilmesi²²³ ve yerel düzeyde katılımın teşvik edilerek bu konuda gerekli örgütlenmeyi sağlamaktır²²⁴. Temmuz 2007 itibariyle Şart Avrupa Konseyi’nin 47 üyesinden 42’si tarafından onaylanmış, 2’si tarafından ise imzalamış fakat henüz onaylamamıştır.
- **Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı** (European Charter of Regional Self-Government): Henüz taslak halinde bulunan metin üzerinde çalışmalar devam etmekte olup Şartın temel amacı bölgesel yönetimlerin temel ilkelerinin Konsey üyesi ülkelerin farklı hukuki ve siyasal yapıları göz önünde bulundurularak oluşturulmasıdır²²⁵. Taslak metinde “bölge”nin gerek Avrupa bütünleşmesi, gerek bu sürece iştirak eden devletlerin içsel örgütlenmesi ve yerellik (subsidiarity) ilkesinin uygulanması açısından başlıca yönetim kademesi olduğu vurgulanmakta, Şartın temel amacının Avrupa’da bölgeselleşmenin temel ilkelerini belirlemek olduğu ifade

²²¹ A.g.y.

²²² Toprak, 3.

²²³ “European Charter of Local Self-Government, Explanatory Report”, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/122.htm>, 02.07.2007.

²²⁴ Mustafa Görün, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 15.

²²⁵ Abdullah Taştekin, “Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 32.

²²⁶. Böylelikle bölgeselleşme AB'nin sınırlarını açacak şekilde pan-Avrupa yaklaşımı çerçevesine oturtulmaktadır. Taslak metnin içeriğinde ademi merkeziyetçi yapılanmanın Avrupa ülkelerinin geleceği için, özellikle de Avrupa bütünleşmesi açısından taşıdığı önem vurgulanmış, bu çerçevede bölgelerin üstleneceği rollere dikkat çekilmiştir. Bu noktada taslak metinde yerellik (subsidiarity) ilkesinin hayata geçirilmesi ve etkin bir biçimde işlerliğinin sağlanmasına ilişkin olarak yer alan ifadeler, Maastricht Anlaşması ile kabul edilmiş olan bu ilkenin Avrupa Konseyi bünyesinde de gündeme gelmesi bakımından dikkati çekmekte, Konsey bünyesinde bölgeselleşmeye yönelik olarak yapılan çalışmalarla Avrupa Birliği sürecindeki bölgeselleşme eğilimleri arasındaki karşılıklı etkileşim hakkında fikir vermektedir.

- **Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi** (European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities): 1980 yılında imzaya açılan ve 1981'den itibaren Konsey bünyesinde yürürlüğe giren Sözleşme halen Konsey üyesi devletlerin 34'ü tarafından onaylanmış, 3'ü tarafından ise henüz yalnızca imzalanmıştır. Söz konusu düzenlemenin amacı üye ülkelerin sınır bölgeleri arasındaki işbirliğini mümkün kılacak hukuki çerçeveyi belirlemektir²²⁷. Bu amaca ulaşmada üye devletlerin farklı anayasal hükümleri de gözetilecek, Sözleşme hükümlerinin uygulanacağı “yerel topluluk veya yönetimler” taraf devletlerin iç hukukları doğrultusunda belirlenecektir²²⁸. Temel felsefesi itibariyle AB'nin Interreg programlarıyla örtüşen, dolayısıyla bölgeselleşmeyle yakından ilişkili bulunan Sözleşmenin uzun vadeli hedefi sınırötesi işbirliğini mümkün ölçüde güçlendirerek komşu ülkelerin sınır bölgelerinin birlikte kalkınmalarına imkan vermektir.

²²⁶ Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı, <http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma2.php> , 02.07.2007.

²²⁷ Zerrin Toprak, “Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 54.

²²⁸ Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi, m. 1, 2. <http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma3.php> , 02.07.2007.

Konseyin 47 üyesinden 27'si tarafından onaylanmış bulunan Sözleşmeyi 7 üye ülke de imzalamış fakat henüz onaylamamıştır. Bu Sözleşmenin amaçları peyzajın korunması, yönetimi, ve planlamasında geçerli olacak temel ilkeleri belirleyerek bu alanda Avrupa çapında işbirliğini sağlamaktır²²⁹.

- **Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına İlişkin Sözleşme** (Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level): 1992 yılında imzaya açılan Sözleşmenin amacı temel insan haklarına dayalı olarak yabancıların yerel düzeyde buldukları ülke vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmalarını ve böylelikle buldukları yerel topluluğa entegrasyonunu sağlamaktır²³⁰. Sözleşme kapsamına giren gruplar bir üye ülke vatandaşı olmamakla birlikte söz konusu ülkede yasal olarak oturma iznine sahip bulunan yabancılardır²³¹. Sözleşme bu kişilerin ilgili üye ülke vatandaşlarıyla eşit koşullar altında ifade, toplantı ve örgütlenme özgürlüğünden faydalanmalarını²³², yerel ve bölgesel makamlar nezdinde temsil edilecekleri istişari kurullar oluşturmalarını²³³ ve yerel seçimlerde oy kullanmalarını²³⁴ öngörmektedir. 4 üye ülke ülkenin onayının ardından 1997'den itibaren yürürlüğe giren bu Sözleşme halen ancak 8 üye ülke tarafından onaylanmış bulunmaktadır.
- **Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi** (Framework Convention for the Protection of National Minorities): 1995 yılında imzaya açılan ve 12 üye ülkenin onayının ardından 1998'den itibaren yürürlüğe giren

²²⁹ Hikmet Yavaş, "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi", Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 93.

²³⁰ Hüseyin Gül, "Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına İlişkin Sözleşme", Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 107.

²³¹ "Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level", m. 2, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm>, 02.07.2007.

²³² Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, m. 3.

²³³ Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, m. 5.

²³⁴ Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, m. 6.

²³⁵. Sözleşmeyle amaçlanan, ulusal azınlıkların korunmasına ilişkin genel ilkeleri belirlemek, ulusal düzeydeki hukuki düzenlemelerin de bu genel çerçeveye oturmasını teşvik etmektir²³⁶. Sözleşmede “ulusal azınlık” kavramının tanımına yer verilmemiş olmasının da bu tutumla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Almanya, Çerçeve Sözleşmeyi imzalarken bulunduğu bildirimde bu duruma dikkat çekerek, Sözleşme kapsamına hangi grupların gireceğinin taraf ülkelerin inisiyatifine bırakıldığını belirtmiş²³⁷, sonuçta sözleşmeyi onaylayan devletler kendi ulusal azınlık tanımlarını ayrı ayrı yapmışlardır²³⁸. Çerçeve Sözleşmenin dikkate değer başka bir özelliği de daha önce sözü edilen belgelerde olduğu gibi, Sözleşmeyle güvence altına alınan hakların azınlıklara mensup bireylere tanındığının vurgulanması, dolayısıyla kolektif hakların Sözleşme dışı bırakılmasıdır. Bunlar arasında anadilini öğrenme, bu dilde bilgi edinme ve ifade hürriyetine sahip olma, yayın yapma, eğitim kurumları açma, örgütlenme ve zorla asimile edilmeme gibi haklar bulunmaktadır.

- **Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı** (European Charter for Regional or Minority Languages): Şart 1992’de imzaya açılmış, 5 üye ülkenin onayının ardından 1998’de yürürlüğe girmiştir. Temmuz 2007 itibariyle 22 üye ülke tarafından onaylanmış, 11’i tarafından ise imzalanmış fakat henüz onaylanmamıştır. Şartın temel amacı bölgesel veya azınlık dillerinin, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul edilerek kamusal ve özel hayatta kullanılmalarını kolaylaştırmak ve/veya teşvik etmektir²³⁹. Şart kapsamında korumaya alınan diller, resmi dil dışında olup da belli bir ülkede bir vatandaş

²³⁵ Mustafa Şahin, “Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 124.

²³⁶ Şahin (2004), 126.

²³⁷ “List of Declarations Made with Respect to Treaty No. 157 Framework Convention for the Protection of National Minorities”, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=8&DF=08/02/05&CL=ENG&VL=1>, 02.07.2007.

²³⁸ A.g.y.

²³⁹ Soner Karagül, “Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 153.

grubu tarafından konuşulan dillerdir. Dolayısıyla resmi dilin lehçeleri veya göçmen dilleri bu kapsamda yer almamaktadır²⁴⁰.

- **Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı** (European Charter of Mountain Regions): Kongrenin tavsiye niteliğindeki kararları arasında yer alan Şart henüz taslak aşamasında olup 1995 yılında hazırlanmıştır. Dağlık bölgelerin Avrupa’da geniş alan kapladığından hareketle hazırlanan Taslak Şart özellikle sınıraşan dağlık bölgelerin ve bu bölgelerde yerel ve bölgesel düzeyde yapılacak işbirliğinin önemini, çevrenin korunmasını, yerel ve bölgesel demokrasinin geliştirilmesini vurgulamıştır²⁴¹. Bu bölgelerin idaresi, kalkındırılması ve korunması amacına yönelik genel ilkeleri belirleyen Şart metninde bu amacın öncelikle yerel ve bölgesel yönetimler vasıtasıyla olacağı ifade edilmiş, bu doğrultuda yine yerellik (subsidiarity) ilkesinin uygulanacağı öngörülmüştür²⁴².
- **Avrupa Kentsel Şartı** (European Urban Charter): Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı’nda Mart 1992’de kabul edilmiştir. Şart diğerlerinden farklı olarak Hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır²⁴³. Şartın düzenlenmesinin ardında yatan temel amaçlar kentsel çevrenin gelişimi, barınma imkanlarının geliştirilmesi, bunun için mevcut imkanların etkin kullanımı ve halkın bu süreçlere katılımıdır. Bu doğrultuda Şart, yerel yönetimler için bir tür el kitabı olarak düzenlenmiştir²⁴⁴.
- **(Gözden Geçirilmiş) Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı** (European Charter on the Participation of Young People in Municipal and Regional Life): Bu düzenleme anlaşma niteliğine sahip olmayıp Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 1992’de kabul edilmiştir. Şart gençlerin yerel ve bölgesel düzeyde yönetim

²⁴⁰ Karagül, 155.

²⁴¹ Zerrin Toprak, “Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 177.

²⁴² Toprak, “Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı”, s. 178.

²⁴³ "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu,

<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyanlasma7.php> , 02.07.2007.

²⁴⁴ Hamit Palabıyık, “Avrupa Kentsel Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s. 199.

sürecine katılımlarını hedeflemekte, bu doğrultuda çeşitli katılım mekanizmalarının üye devletler tarafından oluşturulmasını ve katılımın teşvik edilmesini öngörmektedir²⁴⁵.

Görüldüğü gibi bölgeselleşmeye ilişkin göstergeler ilk bakışta pek dikkati çekmese de geniş anlamda Avrupa bütünleşmesinin dış çerçevesini oluşturan Avrupa Konseyi bünyesindeki düzenlemelerde de gözlenmekte olup bu düzenlemelerin özellikle doksanlı yıllardan itibaren AB'deki gelişmelerle önemli ölçüde paralellik taşıdığı dikkati çekmektedir. Tam anlamıyla uygulamaya konmuş bulunmamakla birlikte gerek Avrupa Konseyi bünyesindeki söz konusu düzenlemeler, gerek AB bünyesindeki düzenlemeler Avrupa bütünleşmesinin farklı katmanlarında farklı derecelerde yaşanan ve bu çalışma kapsamında "bölgeselleşme" olarak adlandırılan bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Bir sonraki bölümde bu dönüşüm süreci, belli başlı Batı Avrupa ülkeleri üzerinden kısaca değerlendirilecek, daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacak olan İtalya deneyimine geçilecektir.

²⁴⁵ Gökhan Tenikler, "Gözden Geçirilmiş Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı", Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, ss. 254-256.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI AVRUPA'DA BÖLGESELLEŞME DENEYİMLERİ

Bu bölümün amacı Batı Avrupa'da yaşanan ve ilk bakışta birbirleriyle doğrudan ilişkili bulunmayabilecek bölgeselleşme deneyimlerini ana hatlarıyla inceleyerek çalışmada benimsenen karşılaştırmalı yaklaşıma yönelik bir tür gözlemler ve analizler rezervuarı meydana getirmektir. Bu doğrultuda öncelikle federal ülkeler, daha sonra bölgeselleşme ve yetki devri/ademimerkezileşme deneyimi yaşayan ülkeler, ardından da parçalılık düzeyi düşük üniter nitelikli ülkeler ele alınacaktır. Bu üç kategori birbirinden kesin sınırlarla ayrılamayacağından kabaca ifade edilen bu gruplar ayrı başlıklar altında toplanmamıştır. Bunlardan ilk gruptaki ülkeler arasında gerek Birlik içindeki konumu, gerekse federal yapılanmasına bağlı olarak Bölgeler Avrupası söyleminin temel referans ülkesi, hatta bir model ülke olarak lanse edilen Almanya'ya daha fazla yer ayrılacak, diğerleri arasında da Danimarka, İrlanda gibi kendilerine özgü deneyimleriyle dikkati çeken bazı ülkelere göreceli olarak daha fazla yer verilecektir.

Böylelikle bir yandan ufuk turu tamamlanırken diğer yandan çalışmanın karşılaştırmalı analize dayalı kısımlarının temelleri atılmış olacaktır. Bu değerlendirmeler boyunca çalışmanın kuramsal buyutuna ilişkin gözlemlerin temel kaynağı olarak Batı Avrupa'nın parçalı coğrafyası ve bunun geçirdiği evrimi en iyi örnekleyecek ülke olarak neden İtalya'nın seçildiği de giderek daha da netleşecektir. Zira bir sonraki bölümde de netleşeceği gibi, *Avrupa Jeopolitiğinin laboratuvarı* olarak görülen¹ bu ülke birbirinden yer yer önemli ölçüde farklılaşan ülkelerin özellikle coğrafi parçalılık konusundaki asgari müştereklerini bünyesinde barındırmakta, dolayısıyla kuramsal bölümdeki genellemeleri desteklemek üzere seçilecek en uygun örnekleme temsil etmektedir.

Diğer yandan ortak noktaların ve bütünleşme süreci boyunca yakınlaşarak benzeşen hususların sağlıklı bir biçimde ortaya konması için ilgili ülkelerin

¹ Stemmermann, 97.

birbirlerinden farklılaştıkları noktalara da dikkat çekmek gerekli görülmüştür. Esasen her bir ülkenin tarihsel arkaplanına bağlı olarak farklılaşan yönlerinin çalışmanın geneline ilişkin kuramsal yaklaşımı destekleyebildiği gözlenmektedir. Bu sebeple aşağıda her bir ülkenin ele alınış biçimi ilgili ülkenin kendine özgü koşulları doğrultusunda farklılaşabilecektir.

Çalışmanın kapsamı tarihsel-jeopolitik arkaplan bakımından benzeşen ülkelerin bulunduğu Batı Avrupa ile sınırlı tutulduğundan, AB-15'in üyesi olmasına karşın bu coğrafyanın dışında bulunan ve yakın zamana kadar AB'nin denizaşırı uzantısı olarak fiili bir ada konumunda bulunan Yunanistan bu bölümdeki değerlendirmelere dahil edilmemiştir². Diğer yandan Avrupa siyasi haritasında bir başka "ada" olarak İsviçre de Birlik üyesi olmaması, dolayısıyla da bütünleşme sürecinin ancak dolaylı yoldan parçası olması sebebiyle³ çalışmanın dışında tutulmuştur. Bununla birlikte yer yer dipnotlarda da görüleceği gibi özellikle tarihsel temeller söz konusu olduğunda bu ülkeye atıfta bulunmak kaçınılmaz olacaktır.

Lüksemburg ise AB üyesi olmasına rağmen yüzölçümünün küçüklüğünden dolayı ilgili literatürle uyumlu bir biçimde⁴ değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Gerçi kimi yazarlar AB ortalamasında bölgesel idari birimlere sahip olmak için fazla küçük bir ülke olduğunu kabul etmekle birlikte⁵ Lüksemburg'da dahi bölgesel yaklaşıma ihtiyaç olduğunu savunmakta⁶, Almanya, Belçika ve Fransa'ya sınırı olan bu ülkenin sınırötesi bölgesel işbirliği vasıtasıyla "sınırötesi hinterlandını"

² Yunanistan'ın bölgeselleşmeye ilişkin deneyimleri için bkz. Anneta Antigoni Cassimati, "The EU and Regional Reform in Greece", 21 Haziran 2003 tarihinde London School of Economics'te gerçekleştirilen Yunanistan'da Sosyal Bilimler Araştırmaları (Social Science Research in Greece) konulu sempozyumda sunulan bildiri,

<http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/symposiumPapersonline/CASSIMATI-LSE2003.pdf>, 02.04.2007; Konstantinos Papadoulis, "EU Integration, Europeanization and Administrative Convergence", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 43, sayı: 2, ss. 349-370.

³ Hem geniş anlamıyla Avrupa bütünleşmesi kapsamında düşünüldüğünde, hem de Birlik üyeleriyle uluslararası anlaşmalar vasıtasıyla girdiği sıkı ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda İsviçre'nin de Avrupa bütünleşmesine dolaylı olarak iştirak ettiği düşünülebilir.

⁴ Caciagli, 53; Jones, Keating, a.g.e.

⁵ Claude Gengler, "Le Grand Duché de Luxembourg, un Micro-Etat à la Croisée du Fait Régional et de la Coopération Transfrontalière", Marie-Thérèse Bitsch (der.), **Le Fait Régional et la Construction Européenne**, Etablissements Emile Bruylant, Brüksel, 2003, s. 390.

⁶ Gengler, 382.

kapsayacak bir büyük bölge içinde yer alabileceğine dikkati çekmektedirler⁷. Bununla birlikte, AB'nin uluslararası düzeydeki politika ve programlarının etkili olduğu bu ve benzeri durumlar, ulusal çapta yaşanan bölgeselleşme deneyiminden çok uluslararası düzeyde kotarılan *Bölgeler Avrupası* stratejisini ilgilendirdiğinden bu bölüm kapsamına girmemektedirler.

2.1. Almanya: Kooperatif Federalizmden Rekabetçi Federalizme

Zaten köklü bir federal bir yapılanmaya sahip bulunan Almanya, ilk bakışta bölgeselleşme açısından birinci dereceden önemli ülkeler arasında algılanmayabilir. Fakat hem tam da bu köklü federal/bölgesel geleneğe bağlı olarak federe/ulusaltı birimlerin bütünleşme süreci karşısındaki davranış kalıplarını örneklemesi⁸, hem de söz konusu davranış kalıplarının bütünleşme süreci boyunca gösterdiği evrime paralel olarak Almanya'nın kendi içinde de bir tür "batılılaşma"⁹ ve "avrupalılılaşma" (europeanisation/Europäisierung) süreci yaşaması¹⁰ Almanya'nın deneyimine daha yakından göz atmayı gerektirmektedir. Bu faktörlere bir de bu ülkenin Birlik içindeki ekonomik ve siyasal ağırlığı eklenince Almanya'nın Batı Avrupa'daki bölgeselleşme hareketleri bağlamındaki dikkat çekici konumu daha da netleşmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın kapsamı bakımından Almanya'nın önemi şu üç noktada yoğunlaşmaktadır:

- Aktörleşme düzeyi en yüksek ulusaltı birimlerin (Länder) bu ülkede bulunması¹¹ ve Avrupa'nın en gelişmiş federal sistemi olarak değerlendirilmesi¹² sebebiyle Avrupa bütünleşmesi kapsamındaki federalist

⁷ Gengler, ss. 398-399, 402-403.

⁸ Jeffery, ss. 9-10, 18.

⁹ İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda Batı Almanya'nın müttefikler tarafından demokrasi kültürünü benimseyecek şekilde *yeniden eğitilmeleri* (Umerziehung – Re-education) süreci de bir bakıma Almanya'nın "batılılaşması" olarak yorumlanmaktadır (Kurt Sontheimer, Wilhelm Bleek, **Grundzüge des Politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland**, Piper (Yayımları), Münih, 1997, s. 18).

¹⁰ Martin G. Hüttmann, Michèle Knodt, "Die Europäisierung des deutschen Föderalismus", **Aus Politik und Zeitgeschichte** (B 52-53/22.12.2000), <http://www.bpb.de/publikationen/DLSII8.html>, 28.04.2006.

¹¹ Jeffery, ss.18-19.

¹² Committee of the Regions, **Regional and Local Government in the European Union**, Office for Official Publications of the European Communities, Lüksemburg, 2001, s. 115.

- Gerek federal/ulusal, gerekse federe/ulusaltı düzeydeki makamların bütünleşme sürecindeki federalist eğilimleri desteklemesi, bu ülkenin AB'nin geleceğine ilişkin resmi söylemini de bu yönde kurgulaması¹⁴;
- Fakat diğer yandan Almanya'nın federal yapılanmasının da bütünleşmeden – diğer üye ülkelerden farklı bir biçimde de olsa – etkilenecek dönüşüm sürecine girmesi;

Dolayısıyla Almanya örneği, bireyselleşme düzeyi yüksek federe birimler olarak eyaletlerin bütünleşme süreci karşısındaki tavırlarını yansıtarak düzeylerarası ilişkileri örnekleme bakımından dikkati çekmektedir.

2.1.1. Tarihsel Arkaplan

Köklü federal geleneğiyle dikkati çeken Almanya'nın idari-siyasi yapılanmasının tarih içinde geçirdiği evrim, aynı zamanda Kıta Avrupası'nın parçalı yapısının gerek iç gerekse dış dinamiklerin etkisiyle geçirdiği dönüşüme de ışık tutmaktadır¹⁵. Buna göre, Almanya'da coğrafi parçalılık olgusu Batı Avrupa'nın geneliyle paralel bir biçimde önce feodalitenin üretim ilişkileriyle, 16. yüzyıldan itibaren de reform hareketleri ve mezhep farklılıklarıyla şekillenmiş olup bu faktörler bugünkü federal yapılanmanın tarihsel temelleri olarak gösterilmektedir¹⁶. Dolayısıyla Avrupa'da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılış sürecine paralel olarak gelişen parçalılık olgusu açısından merkezi bir konum teşkil eden Almanya, Orta

¹³ Amin, Tomaney, 179; Ciuffoletti, 184; Jeffery, 9; Stemmermann, 97.

¹⁴ Maxime Lefebvre, "Les Vues Européennes de l'Allemagne", **Revue du Marché Commun et de l'Union Européenne**, sayı: 450, Temmuz-Ağustos 2001, ss. 436-441.

¹⁵ Söz konusu dönüşüm sürecinin ayrıntıları için bkz. Arthur B. Gunlicks, **Länder and German Federalism**, Manchester University Press, Manchester, 2003, ss. 7-41.

¹⁶ Ursula Münch, Kerstin Meerwaldt, "Charakteristika des Föderalismus", **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya'da Federalizm Özel Sayısı), <http://www.bpb.de/publikationen/PIOHGO.html>, 28.04.2006; Gunlicks, ss. 7-8; Keating (1998), 12.

Avrupa'daki onlarca Alman prensliğinin bütünleşmesi sonucu kurulmuş olup, bu süreçte bu devletçikler arasındaki siyasi sınırların ve gümrük engellerinin kalkması (Alman Gümrük Birliği - Zollverein) bugün en çarpıcı örneğini AB ile gözlemlediğimiz bölgesel bütünleşme deneyiminin ilk örneği olarak değerlendirilmektedir¹⁷. 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar birbirinden bağımsız hatta rakip prenslikler şeklinde örgütlenmiş bulunan 40'a yakın Alman devleti, Napolyon Fransası'nın yayılmacı emellerini dengelemeyi amaçlayan dönemin büyük devletlerinin de etkisiyle gevşek bir federatif yapılanmaya giderek 1815 yılında Alman Konfederasyonu'nu (Staatenbund) oluşturmuşlardır¹⁸. 1871'de Alman İmparatorluğunun kurulmasıyla daha sıkı bir federal yapıya kavuşan Almanya, söz konusu idari-siyasi yapılanmasını büyük ölçüde Weimar Cumhuriyeti döneminde de muhafaza ederken merkezileşme süreci de hız kazanmış, bu dönemden itibaren federal yapılanmaya katılan devletçikler "Länder" olarak anılmaya başlamıştır¹⁹. Bu ifade dilimize "eyalet" olarak çevrilmekte, bölgeselleşmeye ilişkin literatürde ise her bir Alman eyaleti (Land) birer bölge olarak telakki edilmektedir²⁰. Burada kısaca özetlenen tarihsel temeller üzerinde şekillenen parçalı yapı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde müttefikler tarafından federal temeller üzerinde yeniden yapılandırılmasında da etkili olmuş²¹, bu yapılanmayla Almanya'nın mekezileşmesinin önüne geçilmek istenmiştir²².

2.1.2. Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Alman Eyaletleri ve Düzeyler arası İlişkiler

Anayasa hukuku açısından bakıldığında Alman eyaletleri yasama yürütme ve yargı erkleriyle donatılmış mali özerkliğe sahip otonom birimlerdir. Eyaletler ayrıca Federal Meclis (Bundesrat) vasıtasıyla federal düzeydeki yasama sürecine de katılırlar. Fakat Almanya'da eyaletlerin geniş yetkilerle donatılmış olması Avrupa

¹⁷ Karluk, ss. 2-3; Gunlicks, 21.

¹⁸ Gunlicks, 19.

¹⁹ Ursula Münch, Kerstin Meerwaldt, "Geschichtlicher Rückblick", **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya'da Federalizm Özel Sayısı), <http://www.bpb.de/publikationen/2T39E6.html>, 28.04.2006; Caciagli, 46.

²⁰ Caciagli, 45.

²¹ Gunlicks, ss. 32-39; Sontheimer, Bleek, ss. 24-25.

²² Keating (1998), 12.

bütünleşmesi sürecinde diğer üye ülkelerde pek rastlanmayan bir temsil krizine yol açmıştır. Buna göre AB tüzük ve yönetmeliklerinin eyaletlerin yetki alanına giren konuları kapsamaması halinde Birliğin yasama organı niteliğindeki Konseyde temsil edilmeyen bu birimlerin yasama yetkileri, kararalma sürecinde etkili olan ve Konseyde temsil edilen federal hükümet lehine kısıtlanmış oluyordu. Bu durum uluslararası politikaların ve uluslararası düzeyde yasamanın artmasına bağlı olarak dikkat çekici boyutlara ulaştı ve zaman içinde Alman eyaletlerini Topluluğun giderek genişleyen yetkileri karşısında kendi yetki alanlarını koruma yolları aramaya yöneltti²³. Esasen şu alanlar halen hem Alman Eyaletlerinin yetki alanına girmekte, hem de AB tarafından düzenlenmektedir²⁴:

- Eğitim: AB düzenlemeleri özellikle mesleki eğitim ve diplomaların karşılıklı tanınması konularındaki düzenlemeleriyle eyaletlerin uygulamalarını doğrudan etkilemektedir;
- Çevre Politikaları: Özellikle deniz ve içsuların kirliliğine ilişkin AB düzenlemeleri eyaletlerin bu alandaki kendi inisiyatiflerini kısıtlamaktadır;
- Taşımacılık Politikaları: kara taşımacılığının yanısıra deniz taşımacılığı ve özellikle liman trafiğine ilişkin AB düzenlemeleri bu kapsamdadır;
- Federal hükümetle koordinasyon içinde yürütülmesi gereken ancak Avrupa Komisyonunun düzenlemelerinin ağır bastığı tarım ve bölgesel kalkınma politikaları;
- Yine esasen eyaletlerin yetki alanına girmesine rağmen giderek artan oranda Topluluk düzenlemelerinin kapsamına giren kültür ve medya politikaları.

²³ Hans-Georg Gerstenlauer, "German Länder and the European Community", Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995, s. 194.

²⁴ Hüttmann, Knodt, a.g.y.; Gerstenlauer, 192.

Avrupa bütünleşmesinin erken safhalarından itibaren yetki alanları kapsamındaki politikaların kendilerinin katılmadığı uluslararası mekanizmalarda şekillenmesi eyalet yönetimlerini tedirgin etmiş, eyaletler bütünleşmenin ilerleyen safhalarında yalnızca yürütmeden sorumlu idari birer birime dönüşmekten endişe duymaya başlamışlardır²⁵. Bu sebeple bütünleşmenin erken aşamalarından itibaren gelişmelere müdahale etmeye çalışmışlar, önceleri gayriresmi olarak uluslararası mekanizmalara katılmaya çalışmışlar, 1980'lerin ortalarından itibaren ise kararalma mekanizmalarına katılımlarını hukuki temellerle sağlamlaştırmışlardır. Dolayısıyla Alman eyaletlerinin bütünleşme sürecine katılım mekanizmalarının evrimi iki aşamada incelenmektedir.

2.1.2.1. Eyaletlerin AT'de Gayriresmi Temsili (1951-1986)

Daha 1950'lerde Bundesrat uzun vadede Avrupa bütünleşmesinin federal düzeydeki güç dengesini kendi aleyhine değiştireceğini farketmiş, Roma Anlaşmalarının onay sürecinde şu iki talebi gündeme getirmiştir:

- Bundesrat'ın bazı üyelerini Avrupa Parlamentosu'na gönderebilmesi;
- Avrupa Konseyinde de temsilci bulundurarak Almanya'nın politikalarını belirlenmesinde Federal hükümete yardımcı olması.

Bu süreçte daha Roma Anlaşmalarının müzakereleri devam ederken Eyaletleri temsilen bir gözlemci makamı (Länderbeobachter) oluşturulmuş ve Avrupa bütünleşmesine ilişkin gelişmeleri takip etmekle sorumlu tutulmuştur²⁶. Gözlemcinin statüsünde yapılan ve aşağıda sözü edilen bazı değişiklikler bir yana bırakılırsa, bu makamın temel işlevi kulislerde edildiği enformasyonu eyaletlere aktarmak olarak kalmıştır²⁷.

²⁵ Gerstenlauer, 192; Hüttmann, Knodt, a.g.y.; Jeffery, ss. 9-10.

²⁶ Bu makamın yapısı, görevleri ve hukuki temelleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Der Beobachter der Länder bei der Europäischen Union", <http://www.laenderbeobachter.de/>, 27.04.2006

²⁷ Hüttmann, Knodt, a.g.y.

Hukuki yönden Bundesrat 1986 yılına kadar bu taleplerinde ciddi bir yol katedememiş, yalnızca federal hükümet tarafından Toplulukla ilgili konularda bilgilendirilme hakkına sahip olabilmıştır. Bilgilendirme ilkesi (Informationsprinzip) olarak ifade edilen bu uygulama sayesinde Bundesrat'ın Almanya'nın Topluluk politikalarının şekillenmesinde 1951-1986 arası dönemde de etkili olduğu görülmektedir²⁸. Buna göre, Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyine iletilen tüm tüzük ve yönetmelik teklifleri, raporlar, programlar vs. Bundestag'a olduğu gibi Bundesrat'a da iletiliyordu. Komisyondan gelen Topluluk belgeleri Bundesrat'ın ilgili komitelerinde enine boyuna tartışılıp değerlendirildikten sonra resmi bir belge halinde federal hükümete sunuluyordu. Çoğunlukla Bundesrat ile federal hükümet arasında yaklaşım farkı veya uyuşmazlık yaşanmamakta, hatta pek çok durumda federal hükümet Bundesrat'ın ve eyaletlerin kendi yetki alanlarına giren konulardaki bürokratik tecrübelerinden yararlanarak Bundesrat'ın önerileri doğrultusunda tavır almaktaydı²⁹. Gerçi bu dönemde Bundesrat'ın federal hükümetin politikalarında ne derece belirleyici olduğu, dolayısıyla ne derece güçlü olduğu kesin verilerle ortaya konmuş değildir. Bununla birlikte ilk bakışta yalnızca formalite icabı gibi görünen Topluluk politikaları hakkında Bundesrat'ı bilgilendirme zorunluluğunun fiiliyatta Bundesrat tarafından oldukça etkin bir biçimde değerlendirildiği açıktır. Bu noktada özellikle çalışmanın kuramsal boyutu açısından dikkat çeken husus Bundesrat'ın, dolayısıyla da eyaletlerin bütünleşme sürecinin başından beri kendi çıkarlarını gözetken birer *aktör* gibi davranmalarıdır.

Bundesrat'ın, dolayısıyla da eyaletlerin uluslararası düzeyde alınan kararlara katılımı 1951-1986 arası dönemde gayriresmi iletişim kanalları vasıtasıyla gerçekleşmiş ise de, bu katılım sürecinin aktörleri resmi görevliler olmuştur. Buna göre, Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyinin çalışma gruplarında Almanya'yı temsilen bulunan resmi görevliler arasında Bundesrat'ın memurları da bulunmakta ve bunlar vasıtasıyla Alman eyaletlerinin ilgili konulardaki tavrı Konseye, dolayısıyla da Alman hükümetinin tavrına yansımaktaydı³⁰. Ayrıca yukarıda sözü edilen

²⁸ A.g.y.

²⁹ Gerstenlauer, 193.

³⁰ A.g.y.

gözlemci statüsündeki temsilci de (Länderbeobachter) Alman delegasyonunun “konuşmayan üyesi” olarak Konsey toplantılarına katılma hakkını elde etmişti³¹. *Länderbeobachter* ayrıca diğer gayriresmi kanallarla Bundesrat’a veya eyaletlere ulaşmamış olan topluluk belgelerini de iletmekle görevlendirilmiştir. 1985 yılında federal hükümetle eyaletler bu makamın Almanya’nın Topluluktaki daimi temsilcileri arasına dahil edilmesi konusunu müzakere etmiş iseler de gözlemcinin delegasyondaki nihai statüsü üzerinde anlaşamadığından müzakereler sonuçsuz kalmıştır. Zira federal hükümet gözlemcinin Almanya’nın Topluluk nezdindeki büyükelçisine tabi olmasını savunmuş, eyaletler bu uygulamayı kabul etmemiştir³².

Avrupa Parlamentosu üyelerinin doğrudan seçimle belirlenmeye başladığı 1979 yılına kadar Bundesrat’ın Avrupa Parlamentosunda parlamenter olarak temsilci buldurmaya yönelik talepleri karşılıksız kaldı. Bu dönemde Strazburg’daki Alman delegasyonu tamamen Bundestag’dan gönderiliyordu. Bununla birlikte, 1979 öncesinde dahi Bundesrat’ın Avrupa Parlamentosu ile doğrudan ilişki kurabildiği dikkati çekmektedir. Bu ilişki özellikle Bundesrat’ın Avrupa Topluluğu Komitesi’nin Avrupa Parlamentosundaki yoğun çalışmalarıyla kurumsal bir görünüm kazandı. Bu Komite bir yandan Parlamentonun Alman üyelerini gerekli gördüğü durumlarda Bundesrat’ın tavrı konusunda bilgilendirirken diğer yandan da Parlamentonun kabul ettiği ilke kararlarını, raporları ve görüşleri de Bundesrat’a iletmekteydi³³.

Bundesrat’ın Topluluk nezdinde yukarıda sözü edilen biçimde temsilinin yanı sıra *kooperatif federalizm*³⁴ anlayışının bir uzantısı olarak gerek federal hükümet ve eyaletlerin gerek eyaletlerin kendi aralarında iletişim kanalları ve daimi temas platformları kurdukları gözlenmektedir. Bu bağlamda Avrupa bütünleşmesine ilişkin

³¹ Gerstenlauer, 194.

³² Gerstenlauer, 195.

³³ Gerstenlauer, 194.

³⁴ Almanya’da 1960’lı yılların sonlarından itibaren gündeme gelen “kooperatif federalizm”, başlangıçta göreceli olarak daha otonom durumdaki kararalma birimlerinin zaman içinde pratik gerekçelerle uyumlu hareket ederek sorun çözümünde birlikte hareket etme eğilimlerini ifade eder. İkinci Dünya Savaşı takip eden yıllarda önce eyaletler arasında “yatay işbirliği” şeklinde gelişen bu eğilim zamanla federal kurumları da kapsayarak dikey işbirliğine dönüşmüş, ve Alman federalizminin temel karakteristiklerinden biri haline gelmiştir (Ursula Münch, Kerstin Meerwaldt, “Politikverflechtung im Kooperativen Föderalismus”, **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya’da Federalizm Özel Sayısı), <http://www.bpb.de/publikationen/TOODMQ.html>, 28.04.2006).

pek çok konu federal ve federe temsilcilerin katıldığı teknik-idari nitelikli yüzlerce komite ve bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen 14 sektörel konferansta ele alınmakta, federal ve federe düzeyleri bir araya getiren ve teknik yönüyle ön plana çıkan bu platformlarda zaman zaman Avrupa Komisyonu temsilcilerinin de yer aldığı, bazan da bu komitelerin bir heyet halinde Brüksel'e giderek Komisyonun ilgili birimleri ile temasa geçtikleri gözlenmektedir³⁵.

Dolayısıyla özellikle bütünleşme sürecinin erken aşamalarında, eyalet temsilcilerinin Almanya'nın Topluluk nezdindeki delegasyonuna katılımları daha çok pragmatik, fonksiyonel ve gayriresmi bir biçimde gerçekleşmiştir. Özellikle eyalet temsilcilerinin teknik bilgi ve donanımlarının gerekli olduğu durumlarda bu katılım her iki tarafın da lehine olmuş, bu süreçte eyaletlerin temsilcileri federal yetkililerin Topluluk nezdindeki tavır ve politikalarında etkili olabilmişlerdir. Bununla birlikte delegasyondaki temsil oranı ve özellikle de delegasyona katılımın resmi dayanaklardan yoksun oluşu eyaletler için sorun teşkil etmiştir. Buna bağlı olarak 70'li yılların ortalarından itibaren konu federal ve federe yetkililerce müzakere edilmiş, nihayet 1979 yılında *eyaletlerin (uluslarüstü temsile) katılım prosedürü* (Länderbeteiligungsverfahren) adıyla resmi bir süreç uygulamaya konmuştur³⁶. Bu prosedürün hukuki dayanaklarının belirlendiği müzakere sürecinde eyaletlerin özellikle üzerinde durduğu konu eyaletlerin Topluluk nezdinde federal bir kurum olan Bundesrat vasıtasıyla değil de kendi başlarına temsil edilmeyi istemeleri idi. Bölgeler Komitesinin henüz mevcut olmadığı bir dönemde eyaletlerden gelen böylesi bir talep, ilerleyen yıllarda diğer Batı Avrupa ülkelerinde gözlenen benzer durumların Almanya'da ne kadar erken dönemlerde ortaya çıktığını yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Bu durum bu ülkenin idari-siyasi yapılanmasına ve kökenlerine yukarıda dikkat çekilen federal organizasyon geleneğinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Federal şansölye ile eyalet başkanları konferansının sekreteri arasındaki yazışmalarla başlayan eyaletlerin uluslarüstü temsile katılım sürecinde öncelikle Avrupa Topluluğu konusunda eyaletleri ilgilendiren konularda bilgilendirme

³⁵ Gerstenlauer, 195.

³⁶ Hüttmann, Knodt, a.g.y.

yükümlülüğünün alanı genişletilmiştir. Buna göre söz konusu prosedürün yürürlüğe girişinden itibaren federal hükümet eyaletleri Komisyonun inisiyatif ve teklifleri daha Konseye ulaşmadan önce bilgilendirme yükümlülüğünü üzerine almış oldu. Federal hükümet ayrıca eyaletleri ilgilendiren konularda Topluluk nezdinde alacağı kararlarda eyaletlerin yaklaşımını mutlaka hesaba katacağını taahhüt etmekteydi. Bu durumun istisnaları olarak zorlayıcı dış politika konuları ve Avrupa bütünleşmesinden kaynaklanan zorunluluklar kabul edildi³⁷. Fakat böyle bir durumda da federal hükümet eyaletleri bilgilendirmek zorundaydı. Bu doğrultuda gelişen karşılıklı yazışmalar ve müzakerelerin sonunda federal hükümet nihayet eyaletlerin yetki alanlarını ilgilendiren konuların ele alındığı durumlarda eyaletleri temsilen iki görevlinin Almanya'nın Topluluk nezdindeki delegasyonunda bulunmasını kabul etti.

Ne var ki çok geçmeden eyaletlerin bu doğrudan katılım sürecinin arzulanan derecede etkin olamadığı farkedildi³⁸. Buna göre kararlarını, dolayısıyla herhangi bir konudaki tavrını oyçokluğuyla belirleyen Bundesrat'ın temsil ve katılımının aksine eyaletlerin Topluluk düzeyindeki tavırlarını oybirliğiyle belirlemek istemeleri fakat bunun neredeyse imkansız oluşu³⁹, artan enformasyon akışıyla ve bürokrasi ile etkin bir biçimde başa çıkılamaması eyaletlerin delegasyonda beklendiği biçimde temsil edilmelerini engellemiştir⁴⁰.

2.1.2.2. Eyaletlerin AT/AB Kurumlarında Resmi Temsili ve Bütünleşme Sürecine Katımları

1980'li yılların ortalarından itibaren Avrupa bütünleşmesinin kazandığı ivmeye bağlı olarak Almanya'nın federal yapılanmasında da düzeyler arasındaki ilişkiler bakımından değişimler gözlenmeye başlandı⁴¹. Bir yandan Tek Avrupa

³⁷ A.g.y.

³⁸ Gerstenlauer, 196.

³⁹ Eyaletlerin doğrudan kendi temsilcileri vasıtasıyla Topluluk nezdinde temsil edilmeye başladıkları 1979 yılından 1986'ya kadar geçen sürede 1070 Topluluk belgesi eyaletlere iletilmiş, fakat eyaletler hiçbiri üzerinde ortak bir tavır belirleyememişlerdir (Gerstenlauer, 196).

⁴⁰ Hüttmann, Knodt, a.g.y.; Gerstenlauer, 196.

⁴¹ Almanya'da mevcut sistemin kurulduğu İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllardan itibaren yetki ve güç dengesi sürekli olarak federal hükümet lehine işlemiş, bir yandan merkezi hükümet güçlenirken

Senediyle iç pazarın tamamlanması süreci ivme kazanırken diğer yandan Maastricht Anlaşmasıyla birlikte Avrupa Toplulukları Birlik çatısı altında birleştiriliyor ve ufukta siyasi bütünleşme perspektifi beliriyor, bu duruma bağlı olarak da klasik dış politika anlayışının yerini *Avrupa iç politikası* almaya başlıyordu⁴². Bir başka deyişle Alman eyaletleri Avrupa bütünleşmesine ilişkin konular söz konusu olduğunda kendilerini henüz inşa halindeki siyasi yapılanmanın (Euro-polity) *içinde* algılıyorlardı⁴³. Eyaletlerin bu tutumunun daha sonra İtalya da dahil olmak üzere diğer belli başlı Batı Avrupa ülkelerinin ulusaltı idari-siyasi birimlerince de örnek alınması bölgeselleşme sürecinde Almanya'nın rolüne işaret eden bir başka gösterge olarak dikkati çekmektedir⁴⁴.

1986 yılına gelindiğinde, Tek Avrupa Senedi'nin onaylanmasının arefesinde eyaletlerle federal hükümet arasında Brüksel'deki temsil krizinden dolayı uzun süredir yaşanan gerginlik iyice su yüzüne çıktı. Söz konusu belgenin onaylanması süreci eyaletlerin talepleri açısından bir fırsat olarak değerlendirildi ve Tek Senedin onaylanmasını geciktirecek kadar çetin geçen tartışmalar sonucunda nihayet eyaletlerin Brüksel'de temsil edilmeleri resmi bir çerçeveye oturtulabildi.

Eyaletler bir yandan federal hükümeti Tek Avrupa Senedi'nin *hükümetlerarası düzeyde* müzakeresi sırasında kendilerine yeterince danışmamakla itham ederek bu durumun *karşılıklı federal güven* (Bundestreue) ilkesiyle bağdaşmadığını öne sürerken, bir dizi eleştiriyle de Topluluk makamlarını, özellikle de Topluluğun yürütme organı konumundaki Komisyon'u hedef alıyorlardı. Buna göre Alman eyaletleri kıtada barış ve özgürlüğün teminatı olarak gördükleri Avrupa bütünleşmesine destek verdiklerini ifade ederken bu sürecin nihai hedefinin çoğulcu federal bir yapılanma olması gerektiğini vurgulamaktaydılar. Ne var ki, eyaletlerin bakış açısına göre bütünleşme süreci beraberinde eyaletlerin hareket alanlarını

diğer yandan *kooperatif federalizm* kurumsallaşmıştır. 1980'lerden itibaren bu trend durmuş, hatta bazı durumlarda eyaletler lehine ters yönde işlemeye başlamıştır. Tam da bu yıllardan itibaren eyaletlerin bazı yetki alanlarını bu sefer uluslarüstü otorite lehine kaybetmesi bu trend açısından anakronistik bulunmakla birlikte (Gerstenlauer, 198), aslında bir düzeyde (federal hükümet) merkezi otoritenin zayıflamasının bir başka düzeyde (AB) güç akümülyasyonuna, dolayısıyla merkezileşmeyle paralel olduğuna işaret etmesi bakımından ilginç görünmektedir.

⁴² Gerstenlauer, 197; Hüttmann, Knodt, a.g.y; Jeffery, 9.

⁴³ Jeffery, 9.

⁴⁴ Jeffery, ss. 9-10.

kısıtlayıcı bir biçimde Topluluk ölçeğinde merkezileşmeyi de beraberinde getirmekteydi⁴⁵. Bu doğrultudaki eleştirilerden en çok dile getirilene AT'nin içme suyu kalitesi, kuş türlerinin korunması, oyuncak güvenliği, eğitim ve kültür gibi konulara kadar varan düzenlemelerinin uluslararası otoritelerin ve özellikle de Komisyon'un sürekli olarak güç kazanma arzusunu yansıttığını, bu aşırılığın da eyaletlerin yetki alanlarını daralttığı yolundaydı⁴⁶. Diğer yandan eyaletler kendi bünyelerinde oluşturdukları kalkınma programları kapsamındaki devlet yardımlarının doğrudan doğruya federal hükümet tarafından yapılmayıp Almanya içindeki bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik olarak federe düzeylerde gerçekleştirildiğine dikkati çekerek Roma Anlaşmasının devlet yardımlarına ilişkin hükümlerinin kendilerine uygulanmaması gerektiğini dile getiriyorlardı. Bu ve benzeri eleştiriler doğrultusunda eyaletlerin dile getirdikleri talepler, 21-23 Ekim 1987 tarihleri arasında gerçekleştirilen Eyalet Başkanları Konferansında benimsenen on ilkeyle formüle edilmiştir⁴⁷:

- Topluluk hukuki düzenlemelerine temel teşkil eden Kurucu Anlaşmalar, söz konusu düzenlemelerin sınırlarını da açıkça belirtmeli, Topluluk hukukunun gerek oluşumu, gerekse uygulanması sürecinde Almanya'nın federal yapısı göz önünde bulundurulmalıdır;
- İkincilik ilkesinin gerçekleştirilmesi. Buna göre Topluluk hukukunun düzenlemelerine ancak ulusal ve bölgesel (Eyalet düzeyi) düzeylerdeki düzenlemelerin yetersiz kalması halinde başvurulmalı, Alman eyaletleri kültür, eğitim ve sağlık politikaları gibi alanlarda yetki ve sorumluluklarını muhafaza edebilmelidirler;
- (Topluluk temelli) merkeziyetçilik yerine federalizm. Buna göre Topluluk politikaları Avrupa'nın çeşitliliğini hesaba katarak bir takım politika

⁴⁵ Alman Eyaletlerinin Topluluğun "merkeziyetçi" politikaları ve özellikle standartlaştırmaya yönelik tutumu karşısındaki tepkileri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir (Hüttmann, Knodt, a.g.y.).

⁴⁶ Gerstenlauer, ss. 198-200.

⁴⁷ Gerstenlauer, 199.

alanlarında aşırı derecede standartlaştırıcı merkezîyetçi eğilimler yerine federal ilkelere dayanmalıdır;

- Eyaletlerin eğitim konusundaki yetki ve sorumluluklarının teminat altına alınması. Ayrıca eyaletlerin bireysel devletler olarak kimliklerinin temelini teşkil eden kültür politikaları alanındaki yetkilerinin Topluluğa yapılan egemenlik devrinden muaf tutulması;
- Eyaletlerin televizyon yayıncılığı alanındaki yetki ve sorumluluklarının teminat altına alınması;
- Rekabetçi tarımın korunup gözetilmesi;
- Eyaletlerin bireysel olarak geliştirdikleri bölgesel politikaların tanınması;
- Özellikle sağlık, güvenlik, çevre ve tüketicinin korunması konularında yüksek standartların Topuluk düzeyinde benimsenmesi⁴⁸;
- KOBİ'ler için ekonomik, hukuki, sosyal ve mali yönden Avrupa çapında asgari müştereklerin belirlenmesi;
- Araştırma politikaları alanında yerellik (subsidiarity) ilkesinin uygulanması.

Yukarıda sözü edilen eleştiri ve talepler, aslında eyaletlerin federal yapılanmanın temeli olarak görülen yerellik ilkesinin sistematik olarak uygulanmasını istemelerinden kaynaklanmaktaydı⁴⁹. Bu talep ve eleştiriler doğrultusunda, eyaletlerin Bundesrat vasıtasıyla Topuluk nezdinde temsil edilmelerine ilişkin prosedür 1987 yılında gözden geçirilip yeniden düzenlenmiştir. Böylelikle bir yandan yukarıda sözü edilen ve uygulama itibarıyla zaten mevcut olan

⁴⁸ Alman eyaletlerinin bu alanlardaki standartları söz konusu dönemde Topuluk ortalamasının oldukça üzerinde olduğundan eyaletler Topuluk düzenlemelerinin kendi standartlarını düşürmesinden çekiniyorlardı (Gerstenlauer, 200).

⁴⁹ Gerstenlauer, 199.

Bundesrat'ın katılım prosedürü biraz genişletilerek resmi temellere dayandırılmış oluyor, diğer yandan yukarıda sözü edilen diğer temsil kanalı, yani eyaletlerin federal bir kurum dışında temsil edilme talepleri üzerine geliştirilen *katılım prosedürü* (Länderbeteiligungsverfahren) terkediliyordu. Bu gelişme iki bakımdan son derece ilginç bulunmaktadır⁵⁰: Öncelikle Topluluk nezdinde temsil sürecinde Bundesrat'ın rolünün güçlendirilmesi, eyaletlerin federal bir birim kanalıyla temsil edilmek istememeleri yolundaki argümandan vazgeçilmesi anlamına geliyordu. İkinci olarak da bu durum Alman federalizminde yeni bir uygulamaya yol açıyordu. Buna göre bundan böyle federal bir kurum (Bundesrat), Topluluk nezdinde eyaletlerin tutum ve tavırlarının koordinasyonunu sağlamak üzere eyaletlerin kendi yetki alanlarına giren konulara dahi müdahale edebilecekti. Bu yeni uygulamayla Bundesrat içinde Avrupa bütünleşmesine ilişkin konularla ilgilenecek yeni bir komite kuruldu (AT İşleri Odası – Kammer für Vorlagen der EG). Bundesrat'ın üyelerinden oluşan bu komitenin kararlarını oyçokluğuyla alması da, önceki olumsuz tecrübelerle dayanılarak getirilmiş bir yenilikti.

Ertesi yıl eyaletleri temsil eden gözlemcinin (Länderbeobachter) statüsünde de birtakım değişiklikler yapılarak o zamana kadar yarı resmi statüye sahip olan bu makamın görev tanımı yapıp personel sayısı artırılarak bütçesi resmi temellere oturtuldu. Ayrıca gözlemcinin Brüksel'deki ofisi de bu şehirdeki Alman Daimi Temsilciliğine taşındı. Bu yeni uygulamada eyaletleri temsil eden gözlemcinin söz konusu temsilcilikteki ofisinin kendine ait bir girişinin olması, bir yandan Alman Temsilciliğinin bir parçası olması fakat diğer yandan bu delegasyona hiyerarşik olarak tabi olmamasını diplomatik olarak yansıtmayı bakımından dikkat çekici bulunmaktadır⁵¹.

2.1.2.3. Eyaletlerin Bireysel olarak Temsili

Eyaletlerin Topluluk nezdinde bireysel olarak temsil edilmeye başlamaları 1980'li yılların ortalarından itibaren Brüksel'de açılan temsilcilikler vasıtasıyla olmuştur. İlki Hamburg tarafından enformasyon ofisi adıyla açılan bu temsilciliklerin

⁵⁰ Gerstenlauer, 201.

⁵¹ Gerstenlauer, 202.

sayısı kısa sürede artmış, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonrasında doğu eyaletleri de benzer kurumlar vasıtasıyla Brüksel'de temsil edilmeye başlanmıştır.

Temel işlevleri göz önünde bulundurulduğunda genellikle birer “enformasyon bürosu” veya “irtibat ofisi” olarak görülen⁵², kimileri tarafından ise birer “mini büyükelçilik” olarak nitelenen⁵³ Brüksel'deki temsilcilikler statü, personel, altyapı ve öncelikleri itibarıyla birbirinden farklılaşmaktadır. Bazı eyaletler temsilciliklerini özel hukuka dayanarak kurmuşken, bazıları doğrudan eyalet bütçesinden ayırdıkları finansmanla kamu hukukuna dayanarak kurmuşlardır. Temsilciliklerin görev ve sorumluluklarıyla faaliyet alanları her ne kadar birbirinden önemli ölçüde farklılık gösterse de, şu noktalar hemen tamamı için geçerlidir⁵⁴:

- Eyalet hükümetini ve parlamentosunu AB konularında, özellikle de Komisyon tarafından hazırlanan projeler ve teklif çağrılarını hakkında bilgilendirmek;
- AB kurumları, Almanya Daimi Temsilciliği, diğer eyalet temsilcilikleri ve ekonomik çıkar grupları ile temas kurarak bunlarla sürekli iletişim halinde olmak;
- AB fonları ve ilgili prosedürleri hakkında eyaletlere bilgi akışını sağlayarak eyalet ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmak;
- Eyalette faaliyet gösteren şirketler adına AB nezdinde lobicilik yapmak, bunlarla AB yetkilileri arasında iletişim kanalları oluşturmak;
- Eyalet yetkililerinin AB kurumlarına yapacakları resmi ziyaretleri organize etmek;

⁵² Hüttmann, Knodt, a.g.y.

⁵³ Caciagli, 81.

⁵⁴ Gerstenlauer, ss. 203-204.

- Eyaletin temsil edildiği kültür-sanat etkinlikleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmek.

Eyaletlerin temsilciliklerinin uluslararası kurumlarla olan iletişim sürecinin genel çerçevesini ortaya koyan bu faaliyetlerin yanı sıra temsilciliklerle söz konusu kurumların, özellikle de Avrupa Komisyonu'nun arasında gelişen organik bağlar dikkati çekmektedir. Bu bağlar temsilciliklerin kurulmaya başlandığı 1980'li yılların ortalarından itibaren bu kurumlarla Komisyon arasında yaşanan yoğun personel hareketliliğinden kaynaklanmaktadır⁵⁵. Örneğin ilk açılan Hamburg Aşağı Saksonya ve Schleswig-Holstein eyaletleri ortak temsilciliğinin başına gelen Wilhelm Haferkamp aslında bu görevinden önce Komisyon'un başkan yardımcılığını yapmaktaydı⁵⁶. Bu noktada dikkati çeken bir başka husus da söz konusu temsilciliklerin temelde Komisyon ile iletişim kurmak ve lobi faaliyeti gerçekleştirme amacına yönelik olarak kurulmuş olmaları ve bu trendin gerek Topluluk/Birlik üyesi ülkelerdeki bölgeselleşme süreçleri, gerekse Bölgeler Avrupası söylemiyle yakından ilişkili bulunmasıdır⁵⁷. Çalışma boyunca yer yer değinildiği gibi gerek Bölgeler Avrupası söyleminin temelde Komisyon tarafından geliştirilip desteklenmiş olması⁵⁸, gerekse hemen yukarıda sözü edilen Komisyon ve temsilcilikler arasındaki organik bağlar ve personel hareketliliği, eyaletlerin Brüksel'de bireysel olarak temsil edilmeleri sürecinde de Komisyonun önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu gözlem özellikle eyaletlerin/bölgelerin aktörleşme sürecinin doğasına işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır. Buna göre çok düzeyli yönetim sistemi çerçevesinde kendilerine aktif roller verilmesi öngörülen, hatta vaadedilen⁵⁹ bölgeler arasında bireyselleşme düzeyleri en yüksek durumda bulunan ve bütünleşme sürecinin başından beri zaten oldukça baskın birer

⁵⁵ Gerstenlauer, ss. 202-204.

⁵⁶ Eyaletlerle uluslararası kurumlar arasındaki bağlar yalnızca Brüksel'deki temsilciliklerin başına eski Komisyon bürokratlarının getirilmesiyle sınırlı görünmemektedir. Özellikle seksenli yılların ikinci yarısından itibaren eyaletlerden gelip Komisyon bürokrasisi içinde görev yapmış kişilerin Komisyondaki görev sürelerinin dolmasının ardından eyalet hükümetlerinde AT/AB işlerinden sorumlu bakanlar olarak görev yapmaları bu yıllardan itibaren neredeyse bir teamül haline gelmiştir (Gerstenlauer, ss. 202-204).

⁵⁷ Gérard Marcou, **Régionalisation en Europe**, Avrupa Parlamentosu Raporu (PE 168.438), Lüksemburg, 1999, s. 6; Hüttmann, Knodt, a.g.y.

⁵⁸ Tömmel, ss. 52-75.

⁵⁹ Hüttmann, Knodt, a.g.y.

aktör davranışı sergileyen Alman eyaletlerinin Brüksel'deki temsil süreçlerinde dahi Komisyonun önemli bir rol oynaması söz konusu kurumun sürecin geneline ilişkin tutumu hakkında önemli ölçüde fikir vermektedir.

Diğer yandan federal hükümet eyaletlerin Brüksel'de temsilcilikler açmasını hoş karşılamamış, bu ofislerin anayasa hukuku açısından meşru olup olmadıkları yolunda çekincelerini dile getirmiş ise de konuyu Federal Anayasa Mahkemesine taşımamış ve söz konusu birimlerin faaliyetlerine göz yummuştur. Bazı eyaletler de Brüksel'de temsilcilik açmak konusunda tereddüt etmişler, her bir eyaletin tek başına böyle bir girişimde bulunmasındansa eyaletlerin aralarında anlaşarak ortak tavır belirlemelerinin ve eyaletleri temsil eden gözlemcinin (Länderbeobachter) statüsünün güçlendirilmesinin yeterli olacağını savunmuşlardır. Bu doğrultuda örneğin Rheinland-Palatinate Eyaleti yönetimi federal hükümetin, özellikle de Alman Dışişleri Bakanlığının bu kurumların gerekliliği ve etkinliği konusundaki kuşkularına katılmıştır⁶⁰. Bununla birlikte zaman içinde Daimi Temsilcilikle eyalet temsilcilikleri arasında pragmatik bir işbirliği gelişmiş, düzenli toplantılarla resmi ve gayriresmi bilgi alışverişi yapılmaya başlanmıştır⁶¹.

Esasen zaman içinde tarafların pragmatik tutumlarıyla aşılacak bu tarz gerilimler bir yana, eyaletlerle federal hükümet arasında Avrupa politikasına ilişkin ciddi bir görüş ayrılığı gözlenmemektedir. Yukarıda da sözü edildiği gibi, bütünleşme sürecinin erken aşamalarından itibaren geçerli olan bu durumdan, 1986 sonrası gelişen temsil mekanizmaları çerçevesinde de ciddi bir sapma olmamıştır. Eyaletler, kendi yetki alanlarını ve federal güç dengesi içindeki konumlarını zaman içinde garantiye aldıktan sonra Avrupa bütünleşmesine oldukça aktif biçimlerde katılmışlar ve bu süreçte federal Alman hükümetiyle paralel politikaları savunmuşlardır. Dolayısıyla her ne kadar federal yapı içindeki güç dengeleri uluslararası dinamiklerin devreye girişiyle değişmiş, federal ve federe düzeyler arasında bir gerilime yol açmış ise de Topluluk nezdinde bu iki düzeyin temsilcileri

⁶⁰ Gerstenlauer, 204.

⁶¹ A.g.y.

oldukça uyumlu bir iletişim içine girerek özellikle de bütünleşme sürecinin geleceği konusunda ortak tavır takınabilmişlerdir⁶².

Bu bağlamda Maastricht Anlaşmasının kabulüyle sonuçlanan hükümetlerarası konferans (IGC – Intergovernmental Conference) süreci hem çok düzeyli yönetim yaklaşımında ulusaltı düzeye karşılık gelen eyaletlerin *hükümetlerarası* platformlarda birer aktör olarak rol almalarını örneklemesi bakımından, hem eyaletlerin Avrupa bütünleşmesinin geleceğine yönelik tutumları hakkında fikir vermesi, hem de söz konusu tutumlarının gerek federal hükümetin gerek uluslararası aktörlerin politikarıyla ne denli uyumlu olduğunu ortaya koyması bakımından ilginçtir. Buna göre, 1990 yılında eyaletlerin Bundesrat kanalıyla federal hükümete ilettikleri talep uyarınca eyaletlerin Maastricht Anlaşmasıyla sonuçlanan Siyasi Birlik ve Ekonomik ve Parasal Birlik konusundaki hükümetlerarası konferanslara katılımı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Baden-Württemberg Eyaleti ve Nordrhein Westfalya Eyaletlerinin temsilcileri Siyasi Birlik konulu hükümetlerarası konferansa, Bavyera ve Hamburg Eyaletleri temsilcileri de Ekonomik ve Parasal Birlik konulu hükümetlerarası konferansa katılmışlardır⁶³. Bu konferanslar süresince eyaletlerin kurumsal reform ve bütünleşme sürecinin geleceğine ilişkin şu talepleri dikkati çekmektedir⁶⁴:

- ekonomik ve parasal birliğin federal ilkeler doğrultusunda oluşturulması;
- federal örgütlenme biçiminin temel unsurlarından olan ikincilliğin kurucu Anlaşmaya eklenmesi;
- bir bölgeler komitesinin oluşturularak bu kurum vasıtasıyla Topluluk kararalma mekanizmalarına bölgelerin doğrudan katılımının sağlanması.

Bu taleplerin tamamının kabul edilerek Maastricht sonrası dönemde yaşama geçirilmesinde eyaletlerin etkili olduğu iddia edilse de, bu doğrultuda alınan

⁶² Gerstenlauer, 206.

⁶³ Gerstenlauer, 205.

⁶⁴ Gerstenlauer, 206.

kararların aynı zamanda federal Alman hükümetinin bütünleşmenin geleceğine ilişkin vizyonunu yansıttığı da göz ardı edilemez⁶⁵. Yine benzer bir biçimde bazı yazarlar “Bölgeler Avrupası” söyleminin eyaletlerin taleplerinin sonucunda ortaya çıkarak uluslararası düzeyde kabul gördüğünü savunurken⁶⁶, bazıları bu söylemin doğrudan doğruya Avrupa Komisyonu tarafından geliştirilen bir stratejinin parçası olarak değerlendirmektedirler⁶⁷. Eyaletlerin Avrupa bütünleşmesine ilişkin tutumlarının gerek federal hükümetle, gerekse uluslararası otoriteyi temsil eden başlıca kurum olarak Komisyonun tutumuyla gösterdiği paralellik bir yandan uluslararası kurumlarla eyalet bürokrasileri arasında yukarıda sözü edilen organik iletişim kanallarıyla, diğer yandan da eyalet bürokrasilerinin zaman içinde kazandıkları güce bağlı olarak bütünleşme sürecine yön veren elitist çevrelerin Avrupa vizyonuna yaklaşımlarıyla ilişkilendirilebilir⁶⁸.

Dolayısıyla bütünleşme sürecinin oldukça erken dönemlerinden itibaren önce bütünleşmenin kurumsal mekanizmalarında, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren de doğrudan doğruya sürece yön veren hükümetlerarası platformlarda söz sahibi olan eyaletlerin, giderek daha bağımsız aktörler gibi davrandıkları gözlenmekle birlikte, süreç boyunca alınan kararlarda ne derece etkili olduklarını kestirmek kolay görünmemektedir. İlk bakışta aceleci bir yargıyla bütünleşme sürecinin Maastricht sonrası girdiği aşamada eyaletlerin payının büyük olduğu düşünülse de söz konusu süreçte Alman hükümetinin de aynı doğrultudaki politikalara destek vermesi dinamikler arasındaki ilişkilere daha yakından bakmayı gerektirmektedir. Esasen özellikle AB’nin geleceğine yönelik vizyonlar söz konusu olduğunda federal ve federe düzeyler arasında fikir birliğinin bulunması, eyaletlerin uluslararası düzeydeki çıkarlarının nihai aşamada federal hükümet tarafından savunulması⁶⁹ ve Bölgeler Avrupası söyleminin her iki düzeyde de kabul görmesi kendine özgü federal

⁶⁵ Lefebvre, ss. 436-441.

⁶⁶ Lefebvre, 207.

⁶⁷ Tömmel, a.g.y.

⁶⁸ Esasen bu ikinci nokta bütünleşme sürecinin geneline hakim olduğu gözlenen “demokrasi açığı” (democratic deficit) sorununun bir uzantısı olarak görünmektedir. Eyalet bürokrasilerinin giderek daha da kemikleşmesi ve yerellik ilkesinin daha alt düzeydeki birimler için uygulanmasına karşı çıkmaları bu durumun göstergesi olarak yorumlanabilir.

⁶⁹ Hooghe, Keating, 382.

geleneğiyle ön plana çıkan Almanya'nın diğer Batı Avrupa ülkelerinden farkını ve bütünleşme sürecindeki ağırlığını ortaya koymaktadır⁷⁰.

2.1.3. Kooperatif Federalizmden Rekabetçi Federalizme Geçiş Süreci

Yukarıda ayrıntılarına değinilen süreç boyunca bir yandan eyaletlerin hareket alanları ve serbestileri artarken diğer yandan da kooperatif federalizmin temel unsurları olan işbirliği ve dayanışmanın yerini hem eyaletler arasında yatay, hem de eyaletlerle federal hükümet arasında dikey rekabet almaya başlamıştır⁷¹. Özellikle eyaletler arasındaki rekabetin ön plana çıkışı öncelikli olarak Alman eyaletlerinin 1980'lerin ikinci yarısından itibaren kendi çıkarlarını Brüksel nezdinde dile getirirken daha bireysel davranmaya başlamalarıyla ilişkilendirilmektedir⁷². Bu tutum literatürde Frank Sinatra'nın "I do it my way" (kendi bildiğim gibi yaparım) adlı parçasından mülhem "Sinatra stratejisi" olarak anılmaktadır⁷³. Kimi yazarlar en somut ifadesini eyaletlerin Brüksel'de temsilcilikler açmasında bulan bu tutumunun temeline yerellik (subsidiarity) ilkesini yerleştirdiler de⁷⁴, federal örgütlenmenin en temel unsurlarından biri olan bu ilkenin her durum ve koşulda rekabeti beraberinde getirmeyeceği, hatta tarihsel tecrübeler göz önünde bulundurulduğunda bilakis dayanışma ve işbirliği kavramlarına daha yakın durduğu açıktır⁷⁵. Dolayısıyla Alman federalizminde kooperatif davranış kalıplarının yerini rekabetçi davranış kalıplarının alması bir dizi faktörün etkileşimiyle açıklanmaktadır. Buna göre Alman eyaletleri arasında rekabetin işbirliği ve dayanışmanın önüne geçişini yansıtan faktörlerin başında eyaletlerin mali özerkliklerinin artırılmasını ifade eden mali federalizm (fiscal federalism) anlayışının giderek daha güçlü bir biçimde kabul görmesi

⁷⁰ Amin, Tomaney, 179-180.

⁷¹ Gerçi kooperatif federalizmin etkisi özellikle eyaletlerin federal ve uluslararası düzey karşısındaki tutumlarında hala gözlenmekte, eyaletlerin halen bireysel hareketten çok ortak tavır yoluyla sürece katıldıkları dikkati çekmektedir (Gerstenlauer, 210). Bu durum özellikle *eyaletlerin (bireysel) katılım sürecinin* (Länderbeteiligungsprozess) pragmatik gerekçelerle terkedilip Bundesrat yoluyla temsile ağırlık verilmesi ve bu temsil sürecinde de 1986 öncesi dönemde süreci felce uğratan oybirliği yerine oyçokluğunun tercih edilmesiyle belirginleşmektedir.

⁷² Hüttmann, Knodt, a.g.y.

⁷³ Michèle Knodt, "Europäisierung à la Sinatra: Deutsche Länder im europäischen Mehrebenensystem", Michèle Knodt, Beate Kohler-Koch (der.), **Deutschland zwischen Europäisierung und Selbstbehauptung**, Frankfurt/M-New York 2000, ss. 237-264; Hüttmann, Knodt, a.g.y.

⁷⁴ Hüttmann, Knodt, a.g.y.

⁷⁵ Uygun, 11; Burgess, ss. 7-8; Urbinati, 31.

gelmektedir⁷⁶. Mali federalizm tartışmasının temelleri 1970’li yılların ekonomik krizlerine dayandırılmakta, o dönemde tüm dünyayı sarsan bu krizlerin Alman eyaletleri arasındaki yapısal farklılıkları artırdığına, özellikle de Kuzey-Güney arasındaki gelişmişlik farkını keskinleştirdiğine dikkat çekilmektedir⁷⁷.

Mali federalizm tartışmalarının eyaletlerin bireysel davranış kalıpları geliştirmesine olan etkisi İtalya’daki benzeri tartışma ve uygulamalarla paralel bir biçimde bakış açısına göre iki farklı biçimde okunabilir. Buna göre mali federalizm yaklaşımı bir yandan bölgesel/yerel mali kaynakların giderek artan ölçüde yerinde kullanımını, dolayısıyla bölgesel idari-siyasi birimlerin güçlen(diril)mesini ifade ederken, orta ve uzun vadede bölgesel gelişmişlik düzeyi farklarını artırması muhtemel hatta muhakkak bulunan bu yaklaşım aynı zamanda merkezi yönetim açısından bakıldığında bir takım mali yüklerin alt idari-siyasi düzeylere devredilerek kamu maliyesinin rahatlatılması olarak da algılanabilmektedir. Bir başka deyişle ilk bakışta bölgesel/yerel idari-siyasi birimlerin güçlendirilmesi olarak algılansa da söz konusu yaklaşım bu birimlerin yükünü – birimlerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak – azaltabileceği gibi artırabilir de. Fakat her iki durumda da mali federalizm uygulamasının ilgili idari-siyasi birimler arasındaki rekabeti artıracığı ve söz konusu birimlerin *bireyselleşme* düzeylerini artıracığı açıktır. Dolayısıyla bir yetki devri türü olarak mali federalizm her ne kadar ilk bakışta genelgeçer bir trendi ifade ediyor gibi görünse de, aslında uygulandığı ülkenin koşullarına, hatta aynı ülkede süreçten etkilenen farklı idari-siyasi düzeylerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri, mali kaynakları, dolayısıyla da rekabet gücüne bağlı olarak hem uygulandığı ülkeye hem de benimsenen bakış açısına göre farklılık göstermektedir. Bu durumun bir uzantısı olarak Almanya’da kuzey ve güney eyaletleri arasında gözlenmeye başlayan rekabetçi davranış kalıpları Doğu eyaletlerinin katılımından sonra da artan biçimde devam etmiştir⁷⁸. Bu noktada gelişmiş eyaletlerle sosyoekonomik yönden dezavantajlı eyaletler arasındaki tutum ve yaklaşım farkları dikkat çekmektedir. Buna göre mali federalizm ve benzeri yetki devri uygulamalarından avantaj sağlayan gelişmiş eyaletler rekabetçi davranış

⁷⁶ Gerstenlauer, 198.

⁷⁷ A.g.y.

⁷⁸ Gerstenlauer, ss. 210-211.

kalıplarını benimserken söz konusu uygulamalardan olumsuz yönde etkilenen eyaletler kendi aralarında kooperatif davranış kalıplarını sürdürmeye devam etmektedirler. Diğer yandan kooperatif eğilimler bazı gelişmiş eyaletler arasında da, daha düşük oranlarda da olsa gözlenmektedir. Hamburg, Aşağı Saksonya ve Schleswig-Holstein eyaletleri Brüksel’de ortak bir ofis vasıtasıyla temsil edilmekteyken Doğu Alman eyaletlerinin tamamının tek bir binada (eski Doğu Almanya Büyükelçiliği binası) temsil edilmeleri bu durumu sembolik bir biçimde örneklemektedir.

Almanya’da kooperatif federalizmden rekabetçi federalizme doğru kayış sürecinde etkili olan bir diğer faktör olarak da 1980’li yıllarda itibaren sosyal demokrat ağırlıklı federal hükümete karşı eyalet yönetimlerinde çoğunluğu Hıristiyan Demokratların alması, dolayısıyla federal ve federe düzeyler arasında siyasi parti rekabetinin de girmesi gösterilmektedir⁷⁹.

1970’lerin sonu ve 80’li yıllardan itibaren Alman eyaletlerinin daha bağımsız davranmaya başlamalarının sebepleri arasında ayrıca çevre sorunlarının giderek daha çok gündeme gelmesi ve yerel ve bölgesel kimlik, gelenek ve değerlerin romantik denebilecek bir biçimde canlandırılması da gösterilmektedir⁸⁰.

Görüldüğü gibi Alman eyaletleri son derece yüksek bir bireyselleşme düzeyi göstererek yalnızca federal hükümet karşısında değil, uluslararası otorite karşısında da başlıbaşına birer dinamik olarak nitelendirilebilecek *aktörler* gibi davranmışlardır. Bu durum iki temel sebebe bağlanabilir: öncelikli olarak zaten bu ülkenin yukarıda da bahsedildiği gibi geleneksel olarak parçalılık düzeyi oldukça yüksek bir idari-siyasi yapılanmaya sahip olması; dolayısıyla eyaletlerin birer *özne* gibi davranmalarına müsait tarihsel arkaplanlara sahip olmaları. İkinci olarak da 19. yüzyıl sonunda Prusya’nın önderliğinde ulusal birliğini kurarak parçalılık düzeyini hızlı bir biçimde düşüren Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında Müttefikler tarafından yeniden oldukça gevşek bir federal yapılanmayla kurulması, dolayısıyla

⁷⁹ Roland Sturm, **Föderalismus in Deutschland**, Opladen 2001, s. 83’ten aktaran Münch vd. “Politikverflechtung in Kooperativen Föderalismus”, a.g.y.; Gerstenlauer, a.g.y.

⁸⁰ Gerstenlauer, a.g.y.

zaten uygun tarihsel arkaplanlara sahip olan eyaletlerin savaş sonrası yeni siyasi yapı içerisinde bireyselleşme süreci içine girmeleridir⁸¹. Bu noktadan hareketle Alman eyaletlerinin bireyselleşme sürecinin – her ne kadar Batı Avrupa’nın hemen tamamında gözlenen parçalılık olgusunun izleriyle şekillense de – diğer Batı Avrupa ülkelerinden önemli bir yönüyle ayrıldığı gözlenmektedir. Buna göre, diğer Batı Avrupa ülkelerinin hemen tamamının aksine Alman eyaletlerinin zaten varolan bireyselleşme potansiyelleri doğrudan dış dinamiklerin – müttefiklerin – etkisiyle İkinci Dünya Savaşı’nın hemen akabinde harekete geçirilmiş, dolayısıyla Avrupa bütünleşmesinin erken dönemlerinden itibaren Alman eyaletleri sürecin aktörleri olarak belirmişlerdir.

2.2. Avusturya: İmparatorluk Geleneğinden “Mitteleuropa”ya

Batı Avrupa’nın siyasal coğrafyasına tarih boyunca hakim olan ve bugün de etkileri yer yer hissedilen coğrafi parçalılık olgusunu kendine has bir biçimde örnekleyen Avusturya’da federal birimlerin çoğu tarihsel temellere sahiptir⁸². Buna göre, federe birer birim olarak yapılanan Styria, Carinthia ve Tyrol bölgelerinin tarihsel geçmişleri eski Alman prensliklerine uzanmaktayken Salzburg bölgesinin kökeni Katolik Kilisesine bağlı bir prensliğe dayanmakta, Aşağı ve Yukarı Avusturya bölgelerinin mevcut sınırları ise 18. yüzyıldaki Avusturya Arşidüklüğü’ne uzanmaktadır⁸³. Dolayısıyla hem çalışmanın geneli açısından sürekli yedeğimizde bulunması gereken tarihsel perspektife katkıda bulunması bakımından, hem de bu ülkenin kendine özgü koşullarına işaret etmesi bakımından bu ülkedeki eyalet sisteminin geçmişine kısaca değinmek gerekmektedir.

⁸¹ Esasen özellikle ulusal bütünleşme eğilimlerinin ivme kazandığı 19. yüzyıldan itibaren Almanya’nın parçalılık düzeyindeki dalgalanmalarda iç dinamikler kadar dış dinamiklerin de etkili olduğu dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya’da gevşek bir federal yapının müttefikler tarafından kurgulandığı dikkati çekmektedir (Caciagli, 46; Sontheimer, Bleek, ss. 24-25; Gunlicks, ss. 32-39).

⁸² Jacques Droz, **Histoire de l’Autriche**, Presses Universitaires de France, Paris, 1969, s. 23.; Caciagli, 50.

⁸³ Committee of the Regions, 53.

2.2.1. Tarihsel Arkaplan

Bir yandan Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, kavimler göçü ve feodalitenin yerleşmesi, diğer yandan dini otoriteyle siyasi otoritenin İmparator ve Papalık arasında paylaşılması/ayrışmasına bağlı olarak ortaya çıkan coğrafi parçalılık olgusuyla mücadele ederek yüzyıllar boyunca Avrupa'yı *yeniden* tek bir siyasi çatı altında buluşturmaya kendisine neredeyse kutsal bir ülkü edinen Avusturya, ancak 18. yüzyılın ortalarında İmparatoriçe Maria Theresa döneminde Roma mirasını esas alan evrensel imparatorluk iddiasından vazgeçmiştir⁸⁴. İlerleyen dönemlerde Habsburg Avusturyası bir yandan doğrudan doğruya Fransız Devrimini hedef alan diplomasisiyle Avrupa çapında monarşilerin meşruiyetini garanti altına alan Viyana sisteminin öncülüğünü yaparken diğer yandan bu devrimin sarsıcı rüzgarlarına maruz kalan çokuluslu yapısını “ikili monarşi” olarak da adlandırılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na dönüşerek korumaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda İmparatorluğun tamamen dağılmasıyla toprakları Almanca konuşan nüfusun yaşadığı bölgelerle sınırlanan Avusturya'nın o dönemde doğal bulunabilecek bir refleksle tek bir ulus çatısı altında Almanya ile birleşmesi söz konusu olmuşsa da⁸⁵, iki savaş arası dönemin siyasi atmosferi buna izin vermemiştir⁸⁶. Nazi Almanyası döneminde yaşanan İlhak deneyiminin (“Anschluss”) son derece olumsuz çağrışımları ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı da birleşmeyi engellemiş, aynı zamanda savaş sonrası dönemde bu ülkenin bağımsızlık ve tarafsızlık politikasına temel teşkil etmiştir. Bu süreç yüzyıllar boyunca Alman kültür ve medeniyetinin özellikle Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da öncüsü olarak algılanan⁸⁷ Avusturya'da Avusturyalılık kimliğinin Alman ulusundan ayrı bir kulvarda gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Bu kısa tarihçe ışığında Avusturya ve Almanya'nın coğrafi parçalılık düzeylerinin birbirlerine yakın olduğu ve federal yapılanma bakımından bu iki ülkenin benzeştiği sonucuna varılabilir. Bununla birlikte, Avusturya, federal yapılanmanın meydana gelişi bakımından Almanya'dan yer yer farklılaşmaktadır.

⁸⁴ Droz, ss. 13-14.

⁸⁵ Droz, ss. 111-112.

⁸⁶ Droz, ss. 112-120.

⁸⁷ Droz, 11.

Buna göre Almanya yukarıda da ifade edildiği gibi her biri birer aktör niteliği taşıyan bölgesel siyasi birimlerin bir araya gelmesi sonucunda kurulmuş olması sebebiyle federalleşme sürecinin ideal bir örneği olarak değerlendirilirken⁸⁸, Avusturya’da federal yapı Birinci Dünya Savaşının ardından gelen yenilgi sonucunda iç dinamiklerden çok dış dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir⁸⁹. Zira Şarlman döneminden 19. yüzyılın son çeyreğine kadar parçalılık düzeyinin had safhada olduğu Almanya’nın aksine Avusturya, özellikle de evrensel imparatorluk söylemini rafa kaldırdığı dönemden itibaren merkezîyetçi politikalarıyla topraklarındaki parçalılık düzeyini hatırı sayılır ölçüde düşürmüştür. Bu süreçte dilsel ve etnik yönden farklılaşan Orta Avrupa coğrafyası idari-siyasi yapılanma bakımından önemli ölçüde homojenleşmiş, kültürel yönden de kaynaşmıştır. Esasen bu bütünlüğün ve kültürel kaynaşmanın izleri neredeyse yüz yılı bulacak olan parçalanmışlığa rağmen bugün halen sürülebilmekte⁹⁰, *Mittleuropa* (Orta Avrupa) kavramı hala belli belirsiz bir bütünlüğü ifade etmek üzere kullanılmaktadır⁹¹. Bu noktada özellikle kıtanın doğu ve batı blokları arasındaki siyasi bölünmüşlüğün ortadan kalkması ve AB’nin bu bölgelere doğru genişlemesi sürecinde *Mittleuropa* kavramı eski Avusturya-Macaristan topraklarının kültürel bütünlüğünü vurgulamak üzere giderek daha fazla kullanılmakta, hatta söz konusu kavramın Avrupa bütünlüşmesi sürecine de olumlu katkıda bulunması umulmaktadır.

2.2.2. İdari Düzeyler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme

Avusturya’da halen geçerli olan ve Birinci Dünya savaşı sonrasında bu ülkeyi federal temellere oturtan 1920 Anayasası idari yetkileri federal bir hükümetle 9 federe eyalet (Länder) arasında paylaşmış, ayrıca “Gemeinde” olarak adlandırılan 2,351 yerel yönetim birimini de üçüncü bir idari düzey olarak belirlemiştir. Söz konusu Anayasa federal hükümetin yetki alanlarını oldukça ayrıntılı bir biçimde ortaya koyarken yerel ve bölgesel düzeye ayrılan yetkileri sınırlı tutmuş, bu duruma

⁸⁸ Croisat, Quermonne, 21.

⁸⁹ Croisat, Quermonne, 22.

⁹⁰ Claudio Magris, **Utopie et Désenchantement**, Gallimard, Paris, 1993, s. 68.

⁹¹ Habsburg mirasını ifade etmek üzere kullanılan ve en geniş yorumuyla Cenova’dan Karadeniz’e kadar uzanan bir kesime karşılık gelen *Mittleuropa* (Orta Avrupa) kavramının ayrıntıları ve Soğuk Savaş sonrası dönemde *Mittleuropa* ruhunun canlandırılmasına ilişkin tartışmalar için bkz. Gerard Delanty, **Avrupa’nın İcadı**, Adres Yayınları, Ankara, Ekim 2005, ss. 63-64, 145-149, 178-179.

bağlı olarak Avusturya kimilerince “ademimerkezileşmiş bir üniter devlet” veya “federal bir üniter devlet” olarak nitelendirilmiştir⁹².

Avusturya Anayasası Federal Hükümet ve Eyaletler arasındaki yetkileri dört kategori çerçevesinde ayırmaktadır⁹³:

- **Yasama ve yürütme bakımından doğrudan federal hükümetin yetki alanına giren konular:** Yüzün üzerinde yetki alanını içeren bu kategoriye giren konuların başında adliye, polis, ulusal yayınlar, silahlı kuvvetler, ulusal ulaştırma sistemi, madenler, ormancılık, su kaynaklarının yönetimi, sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim yetkilerinin önemli bir kısmı gelmektedir.
- **Hem yasama hem yürütme bakımından eyaletlerin yetki alanına giren konular:** esasen bu kategori federal düzeye atfedilmemiş bulunan tüm yetkileri kapsamaktadır. Fakat yukarıda da sözü edildiği gibi pek çok alan zaten federal hükümetin yetkisi kapsamına girdiğinden federe birimlerin yetki alanına giren bir kaç konu şunlardır: çevrenin korunması, inşaat ve şehir planlama, tarım, gençlik politikaları, spor ve turizm.
- **Yasamanın federal hükümete, yürütmenin eyaletlere ait olduğu konular:** vatandaşlık, trafik düzenlemeleri, sosyal harcamalar, konut, sağlıklı şehirleşme vb.
- **Yasamanın federal hükümetle eyaletler arasında paylaşıldığı konular:** Bu kategoride yasamaya ilişkin genel hükümler federal hükümet tarafından belirlenmekte, konunun ayrıntılarına ilişkin yasama eyalet tarafından yapılmakta, yürütme de yine eyaletin yetki alanında yer almaktadır. Bu kapsama giren konular arasında temel sosyal refah uygulamaları, hastaneler, toprak reformu, elektrik dağıtım sisteminin bölgesel ve yerel boyutları, ilk ve ortaokulların inşa ve bakımları yer almaktadır.

⁹² Caciagli, 50.

⁹³ Committee of the Regions, ss. 55-56.

Avusturya’da federal yapılanmaya karşın eyaletlerin yetki bakımından zayıf olmaları savaş sonrası dönemde acil olarak gereken yeniden yapılanmanın merkezi idareyi güçlendirmesine, sosyal tarafların bu yönde mutabık kalmasına ve daha da önemlisi ülkenin savaş sonrası siyasi arenasına iki federal partinin hakim olmasına bağlanmaktadır⁹⁴. Buna göre eyaletlerin temsil edildiği Bundesrat’ta dahi her bir eyaletin çıkarlarını ön planda tutan gruplardan çok ulusal düzeyde faaliyet gösteren partilerin, özellikle de Hıristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratların hakim olması zaten zayıf yetkilerle donatılmış bu kurumun merkezi idare karşısındaki konumunu daha da zayıf kılmıştır. Bu durumun sebebi Bundesrat üyelerinin eyalet meclislerinden seçilmeleri, dolayısıyla eyalet meclislerindeki parti dağılımının Bundesrat’a yansmasıdır.

Diğer yandan Eyaletlerin kendi aralarında işbirliğine giderek federal hükümet karşısında yer yer ortak tutum ve tavırlara varabildikleri, hatta 1970’lerin ortalarından beri yetki devri/ademimerkezileşme yolunda atılan adımlarda belirleyici oldukları gözlenmektedir⁹⁵. Bu süreçte Eyalet Başkanları Konferansı oybirliğiyle aldığı kararlarla önemli bir rol oynamış, zamanla federal hükümet karşısında hatırı sayılır bir güç odağı haline gelmiştir. Bununla birlikte Avusturya’da aşamalı olarak ilerleyen yetki devri/ademimerkezileşme sürecinin doğrudan doğruya eyaletlerden gelen talepler doğrultusunda şekillendiğini iddia etmek aceleci bir tutumu yansıtabilir. Zira özellikle doksanlı yıllarda ivme kazanan yetki devri süreci federe ve yerel idarelerin yetkileri kadar sorumluluklarını da artırmış, bir bakıma AB üyeliğinin özellikle Maastricht Kriterleri ile Büyüme ve İstikrar Paktından kaynaklanan mali yükünün federal ve federe birimler arasında paylaşılması yetki devri sürecinin eyaletler için her zaman cazip olmayan bir diğer boyutunu gündeme getirmiştir⁹⁶. Buna göre her ne kadar Eyalet Başkanları Konferansı 80’li yıllardan beri Avusturya’nın AB üyeliğini desteklemiş olsa da eyaletler 90’lı yıllarda üyeliğin dolaylı sonuçlarıyla ortaya çıkan yetki devrine oldukça temkinli yaklaşmışlardır. Dolayısıyla AB’ye ve özellikle de Euro bölgesine girişin maliyetlerin büyük ölçüde federal hükümetin inisiyatifiyle federal ve federe birimler arasında paylaşılmasına

⁹⁴ Caciagli, 51.

⁹⁵ Caciagli, ss. 51-52.

⁹⁶ Committee of the Regions, 64.

bağlı olarak eyaletlerin giderek *ister istemez* daha fazla ekonomik sorumluluk almaları, dolayısıyla daha fazla inisiyatif almalarının ulusaltı *idari-siyasi birimlerin bireyselleşmesi* sürecine katkıda bulunduğu gözlenmektedir. Avusturya’da bu sürece ilişkin olarak dikkati çeken bir diğer nokta da bölgesel liderlerin her ne kadar ulusal düzeydeki partilere mensup olsalar da son yıllarda daha aktif rol oynamaya başlamalarıdır. Bu durum da ulusaltı birimlerin bireyselleşmesi sürecinde bölgesel elitin önemini ortaya koyması bakımından kaydadeğer bulunabilir.

2.3. Belçika: Denge Arayışında Atipik Federalleşme

Özellikle son yıllarda yapılan reformlarla kendine has bir siyasal yapıya kavuşan Belçika, hem üç farklı etnik grubu ve hem de bunlarla ancak kısmen çakışan bölgeleri içeren federal yapısıyla dikkati çekmektedir. Bu üç grup, bir Cermen dili olan Flamanca konuşan ve nüfusları 5 buçuk milyon civarında olan Flamanlar (Vlaams), yaklaşık 4 milyonluk nüfusa sahip olup Fransızca konuşan Valonlar (Wallons) ve 150 bin civarında da Alman’dan ibarettir⁹⁷.

2.3.1. Tarihsel Arkaplan

Belçika halkını oluşturan söz konusu üç gruptan sayıca fazla olan Valonlar ve Flamanlar, Hollandalılara karşı giriştikleri ortak mücadele sonucunda Belçika’yı bağımsız bir devlet olarak kurduklarında (1830), ‘Belçikalılık’ bilincinin Valon ya da Flaman kimliğine baskın gelerek uzun vadede bir Belçikalı kimliğinin oluşacağı düşünülüyordu⁹⁸. Bu sebeple Belçika başlangıç itibariyle Fransız modeli örnek alınarak kuruldu ve 1831 tarihli ilk anayasasına göre Belçika, “ademimerkezleşmiş bir üniter devlet” olarak kabul edildi⁹⁹. Fakat yeni kurulan devlette seçme hakkına

⁹⁷ Erol Kurubaş, “Avrupa Birliği’nin Azınlıklara Yaklaşımı ve Avrupa Bütünleşmesine Etkileri”, **Liberal Düşünce**, yaz 2001, s. 138.

⁹⁸ Walker Connor, “The Political Significance of Ethnonationalism Within Western Europe”, Abdul Said, Luiz R. Simmons (der.), **Ethnicity in an International Context**, Transaction Books, New Jersey, 1976, s. 125.

⁹⁹ “Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”, s. 9, <http://members.fortunecity.com/podgol/europa/ehu/marcu.htm> 10.04.2001

nüfusun sadece % 1'ini oluşturulan Fransızca konuşan burjuvazinin sahip oluşu¹⁰⁰, devlet yönetiminin hemen her alanında Valonlar'ın hakim olması, ve çok uzun bir süre yalnızca Fransızca'nın resmi dil olarak kabul edilmesi¹⁰¹, özellikle Flaman unsurun tepkisini çekti. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Flamanlar arasında giderek tırmanan milliyetçilik eğilimlerinin bir sonucu olarak, 1960'lara gelindiğinde "etnisite" konusu Belçika'nın temel meselesi haline geldi. Bu dönemde Flaman-Valon ekseninde ortaya çıkan ve 1990'lı yıllara kadar gelecek olan siyasi kutuplaşma iyice belirginleşti¹⁰². Bu ortamda, ılımlı kesimlerin üniter siyasi yapıyı korumaya yönelik çabaları her iki kutbun aşırı sağ unsurları üzerinde de etkili olmadı ve 1963 yılında ülke, birinde Flaman dil ve kültürünün, diğerindeyse Fransızca'nın ve Valon kültürünün hakim olduğu iki ana bölgeye bölündü. Öte yandan Almanca konuşanlar için de küçük bir bölge ayrılırken, Brüksel de resmi olarak çift dilli (bilingual) dördüncü bir bölge olarak kabul edildi¹⁰³. Ülkede bu şekilde başlayan bölgeselleşme süreci, yer yer gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri çerçevesindeki idari reformlarla aşamalı olarak ilerleyerek, 1993 yılında yapılan son anayasa değişikliğiyle yeni bir dönemece girdi.

2.3.2. Federalleşme Süreci

Belçika'nın 1993'de kabul edilen son anayasasının 1. maddesiyle Belçika'nın "Topluluklar ve Bölgelerden meydana gelen federal bir devlet" olduğu hükmü kabul edilerek¹⁰⁴, ülke tarihindeki en köklü idari reform gerçekleştirilmiştir. Bu noktada Belçika'da söz konusu olan federal devlet yapısının kendine özgü niteliği vurgulanarak, bu yapının alışlagelmiş klasik federal modellerden önemli ölçüde farklılaştığına dikkat çekilmektedir¹⁰⁵. Bu durumun temel sebebi, söz konusu yapının ilk bakışta oldukça kompleks görünen bir biçimde¹⁰⁶ aynı zamanda hem bölgeler,

¹⁰⁰ Bu durum Belçika'nın kuruluşundan 1892 yılına kadar devam etmiş ise de, bu tarihten sonra da devlet yönetiminde Valonların – sayıca daha az olmalarına rağmen – üstünlükleri devam etmiştir (Kern, 125).

¹⁰¹ 1831 tarihli Belçika Anayasasının Flamanca versiyonu 1976'da, Almanca versiyonu da 1991 yılında resmi olarak tanınmıştır (Kern, 48).

¹⁰² Connor, ss. 125-126.

¹⁰³ Connor, 125.

¹⁰⁴ "Belgian Constitution", <http://www.uni-wuerzburg.de/law/be00000.html> 20.06.2002

¹⁰⁵ Ginderachter, a.g.y.

¹⁰⁶ a.g.y.

hem de topluluklar temelinde kurulmuş olmasıdır. Buna göre ülkenin idari yapısı Flaman, Valon ve Brüksel-Başkent bölgeleriyle Flamanca, Fransızca ve Almanca konuşan topluluklardan oluşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu üç toplulukla üç bölgenin her durumda çakışmaması (Almanca konuşanlar Valon bölgesinin dokuz kantonunda yaşamaktadırlar, ayrıca Brüksel etnik çoğunluğa göre belirlenmemiş başlı başına bir bölgedir) ve bölgeler düzeyindeki yetki alanlarıyla topluluklar düzeyindeki yetki alanları arasında, miktarı topluluktan topluluğa ve bölgeden bölgeye değişen farklılıklar, bu sistemin de “asimetrik” olarak nitelendirilmesine yol açmıştır¹⁰⁷. Örneğin Flamanlar bir parlamento ve bir hükümetle hem topluluklarını, hem de bölgelerini bir çatı altında birleştirmişken, Valonların Bölgesel idari kurumları yalnızca Valon bölgesini kapsamakta, topluluk kurumları ise Brüksel-Başkent bölgesinde yaşayanlar da dahil olmak üzere ülkede yaşayan tüm Valonları kapsamaktadır¹⁰⁸. Almanca konuşanlar ise, topluluklarının yetki alanına giren kültür, eğitim, sağlık gibi konularda yetkiye sahipken, çevre, kamu hizmetleri, taşımacılık, enerji gibi politika alanlarında, yaşadıkları Valon bölgesinin bölgesel konseyi tarafından alınan kararlara tabidirler¹⁰⁹. Fakat dilsel bakımdan aslında Valon bölgesinin Almanca konuşulan kantonları da, tek dilli Flaman ve Valon bölgeleriyle çift dilli Brüksel-Başkent bölgesinden sonra dördüncü bir dil bölgesini oluşturmaktadır¹¹⁰.

Öte yandan Valon, Flaman ve Alman dilli topluluklar ve bölgeler düzeyinde alınan kararlarla Belçika'nın federal düzeydeki mevzuatı arasında bir “standartlar hiyerarşisinin” bulunmaması da, bu sisteminin kendine özgü bir diğer yönü olarak görülmektedir¹¹¹. Buna göre bir topluluk tarafından örneğin eğitim alanında alınan bir kararın daha önce ulusal düzeyde alınmış bir kararla çelişmesi durumunda, ulusal düzeydeki kanun koyucu bu duruma itiraz edememektedir, çünkü söz konusu alan toplulukların yetkisi dahilindedir. Dolayısıyla klasik federal sistemlerde geçerli olan “federal hukuk federe hukukun üzerindedir” ilkesi Belçika için söz konusu değildir. Belçika'da çeşitli düzeylerde alınan kararların birbiriyle çelişmesi durumunda ortaya

¹⁰⁷ a.g.y.

¹⁰⁸ Kern, 49.

¹⁰⁹ “Deutsch Family”, <http://www.eurolang.net/Languages/German.htm> 2.06.2002.

¹¹⁰ Ginderachter, a.g.y.

¹¹¹ A.g.y.

çıkabilecek bir anlaşmazlık, alınan kararlar yasamaya yönelikse bir tür anayasa mahkemesi niteliğindeki “Arabulucu Mahkeme” (Court of Arbitration) tarafından, yürütmeye yönelikse de federal düzeydeki Devlet Konseyi (Council of State) tarafından çözüme kavuşturulur¹¹². Kimileri bu son derece karmaşık federal yapılanmanın işleyişini Belçika modelinin bir başarısı olarak yorumlarken¹¹³, kimileri de yukarıda da belirtildiği gibi federalleşmenin ancak bütünleşme yoluyla olabileceğini savunarak bu açıdan sağlıklı bir federalleşme örneği sergilediği düşünülen Belçika’da mevcut sistemin halen hassas dengeler üzerinde yürüdüğüne¹¹⁴ hatta tehlikede olduğuna dikkati çekmektedirler¹¹⁵.

2.4. İspanya: Değişken Geometrili Federalizm

Yer yer federal özellikler de sergileyen mevcut siyasal yapılanmasına bağlı olarak ‘bölgesel devlet’¹¹⁶, ‘otonomiler devleti’¹¹⁷, ‘federal-bölgesel’¹¹⁸ veya ‘federalleşmekte olan’ bir devlet¹¹⁹ olarak nitelenen İspanya, tarihinden miras kalan yüksek düzeydeki coğrafi parçalılıkla baş etmek üzere zaman içinde kendine özgü bir model geliştirmiş olmasıdır. Dolayısıyla halen oturmuş, statik bir yapıdan çok devam etmekte olan karmaşık bir süreci ifade eden İspanyol modelinin özelliklerine geçmeden önce kısaca konunun tarihsel arkaplanına göz atmak gerekmektedir.

2.4.1. Tarihsel Arkaplan ve İspanya’da İdari-Siyasi Yapılanmanın Evrimi

İspanya’da bölgeler arasındaki kültürel ve etnik farklılıkların kökeni 15. Yüzyılda Kastilya ve Aragon üzerinde hakimiyet kuran Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella zamanına kadar uzanmaktadır. Yer yer husumete de sebep olan bu

¹¹² A.g.y..

¹¹³ A.g.y.

¹¹⁴ Kern, ss. 49-50.

¹¹⁵ Ursula Münch, Kerstin Meerwaldt, Thomas Fischer, “Deutsche Länder in der Europäischen Union”, **Informationen zur Politischen Bildung**, sayı: 275 (2/2002); Labriola, 28.

¹¹⁶ Odyakmaz vd., 220; M. Guibernau, “Spain: A Federation in the Making”, Smith G. (der.) **Federalism, The Multiethnic Challenge**, Longman, New York, 1995; J.J. Solozabal, “Spain: A Federation in the Making”, J.J. Hesse, V. Wright (der.), **Federalising Europe?**, Oxford University Press, Oxford, 1996.

¹¹⁷ Caciagli, 30.

¹¹⁸ A.g.y.

¹¹⁹ Guibernau, a.g.e.; Solozabal, a.g.e.

farklılıklar özellikle Katalanlarla Kastilyalılar arasında ön plana çıkmış, zamanla Bask bölgesi için de söz konusu olmuştur¹²⁰. Buna göre Katalanlarla Kastilyalılar arasında yüzyıllar boyunca süren politik mücadelelere bağlı olarak hakim durumda olan Kastilya karşısında zaman zaman bir miktar özerklik elde eden Katalonya, 1913-23 ve 1931-38 arasındaki dönemlerde de bir dereceye kadar özerkliğe sahip olmuş, ancak Franco rejimiyle bu imtiyazlarını yitirmiştir¹²¹. Bu konudaki talepler, tıpkı diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi 1960'lı yıllarda tekrar gündeme gelmiş¹²², Katalonya başta olmak üzere Bask bölgesinden ve kısmen de Galiçya bölgesinden özerkliğe yönelik talepler gelmeye başlamıştır. 1975'te Franco'nun ölümüyle demokrasiye geçiş sürecine giren İspanya'da özellikle bu talepler çerçevesinde gelişen bölgeselleşme konusu anahtar bir rol oynamıştır¹²³. Buna göre tüm bölgeler için özerklik öngören 1978 anayasasının kabulünden önce 1977 yılında Katalonya'ya özerklik verilmiş, Katalonya ile birlikte 1978 anayasasında “tarihi bölgeler” olarak kabul edilen Bask bölgesiyle Galiçya da yeni anayasanın kabulüyle aynı yıl özerk bölge halini almışlardır¹²⁴. Öte yandan 1982 yılında Endülüs (Andalucia), bir sonraki yıl da geriye kalan 13 bölge resmen kurularak toplam bölge¹²⁵ sayısı 17 olmuştur.

2.4.2. İdari-Siyasi Birimler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme

Bugün itibariyle üç tarihi bölgeye ilaveten Navarra, Valensiya (Valencia), Endülüs ve Kanarya Adaları bölgeleri de büyük ölçüde özerkliğe sahip bulunmaktadır. Ayrıca Bask bölgesiyle Navarra tam mali özerkliğe de sahiptirler¹²⁶. Öte yandan diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İspanyol bölgelerinin de Avrupa Birliği nezdinde özellikle doksanlı yıllardan itibaren daha aktif rol oynadıkları, Brüksel'de kurdukları ve “mini büyükelçilikler” olarak nitelendirilen¹²⁷ irtibat büroları vasıtasıyla uluslararası otoritelerle doğrudan

¹²⁰ Guibernau, ss. 240-241.

¹²¹ Guibernau, 241.

¹²² Connor, 118.

¹²³ “Les Régions dans les Pays de l'Union Européenne”, 21.

¹²⁴ Guibernau, 245.

¹²⁵ Bu bölgeler ‘özerk topluluk’ (İsp. comunidad autónoma) olarak adlandırılmaktadır.

¹²⁶ Caciagli, 31.

¹²⁷ Caciagli, 81.

bağlantıya geçtikleri gözlenmektedir. İspanyol bölgeleri kendilerini ilgilendiren konular söz konusu olduğunda İspanya delegasyonu içinde AB Bakanlar Konseyinde de temsil edilmektedirler¹²⁸.

İspanyol anayasası bölgeselleşmeyi düzenleyiş biçimindeki esneklik bakımından oldukça ilginç bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk dikkati çeken nokta, özerkliğin tüm bölgeler için öngörülmüş olmasına rağmen 5 yıllık bir geçiş sürecinin şart konması, fakat üç tarihi bölge için bu kısıtlamanın söz konusu olmamasıdır. Aslında bu noktada ‘tarihi bölge’ kavramı da sorgulamaya açıktır, zira resmi olarak ‘tarihi’ addedilen bölgelerin dışındakilerin de kökenleri İber yarımadasının tarihinin derinliklerinde yatmakta olup bunların Fransa’daki bazı bölgelerde olduğu gibi teknik amaçlarla suni olarak oluşturulduğu söylenemez. Bu arada anayasada özerkliğin düzeyi de belirtilmemiş, bunun bölgelerin oluşumu esnasında kendiliğinden belireceği ima edilmiştir. Örneğin İspanyolca’nın resmi dil¹²⁹ olduğu hükme bağlandıktan sonra, İspanya’nın diğer dillerinin de konuşulduğu tüm özerk bölgelerde resmi dil olarak kabul edileceği belirtilmiş, fakat bunların hangi diller olacağı belirtilmemiştir¹³⁰. Benzer bir biçimde, 152. Maddede özerk bölgeleri temsilen birer parlamento kurulması öngörülmüşken, senatoya ilişkin 69. Maddede özerk bölgelerin senatoya gönderecekleri temsilcileri “yasama meclisleri, ya da *bunların bulunmadığı durumlarda* en yüksek idari makamları vasıtasıyla” seçecekleri belirtilmiş, fakat yasama meclislerine hangi bölgelerin sahip olup hangilerinin olmayacaklarına ilişkin bir düzenleme getirilmemiştir. Öte yandan yine 152. Maddede öngörülen prosedür gereği illerin kendi istekleriyle bir araya gelerek bölgeleri oluşturmaları, istemedikleri bir bölgeye dahil edilmemeleri de İspanya’daki bölgeselleşmenin kendine özgü bir yönü olarak dikkati çekmektedir. Örneğin Bask bölgesi Navarra bölgesinin kendi topraklarında olmasını talep etmiş ise de Navarra

¹²⁸ Caciagli, 32.

¹²⁹ İspanyolcanın standart formunu ifade etmek için “Kastilya dili” veya “Kastilya lehçesi” tabirleri kullanılmaktadır.

¹³⁰ İspanyol Anayasası, m. 3 (“Spanish Constitution”, <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sp00000.html>, 16.08.2007).

halkı ayrı bir bölge olmayı tercih etmiştir¹³¹. Bu gibi özelliklerinden dolayı bu sistem “değişken geometri” olarak nitelendirilmektedir¹³².

1978 anayasasıyla getirilen düzenlemelerde bir çelişki, – ya da en azından belirsizlik – olarak dikkati çeken bir başka nokta da bir yandan İspanyol “milletinin” (nación, nation) birliğinden bahsedilip ulusal egemenliğin İspanyol halkına ait olduğu ifade edilirken, diğer yandan da “milliyetlerden” (nacionalidades, nationalities) söz edilmesi, çeşitli bölgelerde yaşayan milliyetlerin özerklik hakkına sahip olduğunun belirtilmesidir¹³³. Ayrıca Anayasanın giriş kısmında İspanyol milletinin tüm İspanyolların ve İspanya’nın halklarının insan haklarını, kültürlerini, geleneklerini, ve kurumlarını koruma isteğine sahip olduğu belirtilirken “İspanya’nın halkları” ifadesiyle durum daha da karmaşıklaşmıştır. Çünkü anayasada “millet” sözcüğüyle İspanyollara doğrudan atıfta bulunulurken “milliyet” ve “halk” sözcükleriyle kimlerin kastedildiği tam olarak belirtilmemiştir. Bu sebeple bazı kaynaklarda İspanyol anayasasının çelişkiler içerdiği yolunda yorumlara rastlanmaktadır¹³⁴. Bu durum bölgesel dinamikler karşısında İspanyol ulus-devletinin bölgeselleşmeyle üniter devlet yapısı arasında bir orta yol bulma çabası olarak yorumlanmakta, buna bağlı olarak bazı araştırmacılar İspanya’nın federalleşmeye doğru bir geçiş sürecinde olduğunu, dolayısıyla dönüşüm halinde bir yapılanmanın söz konusu olduğunu düşünmektedirler¹³⁵.

2.5. İngiltere: Üniter bir Yapıdan “Birleşik Krallığa”

2.5.1. İngiltere’de Mevcut Bölgesel Yapılanma

İngilizce de dahil olmak üzere belli başlı batı dillerindeki gibi, dilimizde de “İngiltere” dendiği zaman resmi adı “Birleşik Krallık” (United Kingdom) olan ve aslında birkaç ülkeden oluşan siyasi bütün kastedilmektedir. Dolayısıyla İngiltere (England) aslında Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler’le birlikte bu bütünün bir parçasını oluşturmaktadır. Öte yandan her ne kadar Birleşik Krallığın parçasını

¹³¹ “Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”, 21.

¹³² “Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”, 25.

¹³³ Guibernau, ss. 246-247

¹³⁴ Guibernau, 246.

¹³⁵ Guibernau, 252; “Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”, 25.

oluşturan İngiltere kendi içinde dokuz idari bölgeye ayrılrsa da, bu ülkedeki bölgeselleşme söz konusu olduğunda genellikle İskoçya ve Galler'e ilişkin gelişmeler kastedilmekte, Kuzey İrlanda'da nüfusun ayrılıkçılar ve İngiltere yanlıları olarak ikiye bölünmüş olmasına, dolayısıyla tam anlamıyla merkez-çevre karşılaşmasının bulunmamasına bağlı olarak bu bölge genellikle bölgeselleşme kapsamı dışında tutulmaktadır¹³⁶. Dolayısıyla İngiltere'nin bölgeselleşme deneyimi de diğer Batı Avrupa ülkelerindeki gibi asimetrik bir karakter taşımaktadır¹³⁷.

2.5.2. Tarihsel Arkaplan ve Yetki Devri (Devolution) Süreci

1700'lü yıllardan beri¹³⁸ İngiltere'nin ayrılmaz parçaları haline gelen bu bölgeleri kapsayan “Birleşik Krallık”, İrlanda'nın 1922 yılındaki bağımsızlığının¹³⁹ ardından dahi uzun bir süre “homojen bir bütün” olarak algılandı¹⁴⁰. Fakat diğer Batı Avrupa ülkelerindeki benzer eğilimlere paralel bir biçimde 1960'lı yılların ortasında bu durum değişerek uzun bir süreden sonra özellikle İskoçya ve Galler'den daha fazla özerkliğe yönelik talepler gelmeye başladı. Bununla birlikte söz konusu taleplerin tabanda geniş ölçüde kabul gördüğü söylenemez. Özellikle Galler için geçerli olan bu durum, gerek yetki devri sürecinde, gerekse bu bölgelerin AB kurumları nezdinde daha aktif roller üstlenmelerinde tabandan gelen taleplerden çok bölgesel elitlerin etkin olduğunu düşündürmektedir¹⁴¹.

¹³⁶ Caciagli, 34.

¹³⁷ Jeffery, 10.

¹³⁸ Aslında İngiltere'nin bu bölgeler üzerindeki iddiaları 12. Yüzyıla kadar gitmektedir. Fakat Birleşik Krallığın temeli olarak genellikle İskoçya Paramentosunun 1707 yılında İngiltere ile birleşmek üzere aldığı karar gösterilmektedir (Union of Act). Bu karar sonunda İngiliz ve İskoç Paramentosuları Westminster'daki Britanya Paramentosunun (British Parliament) çatısı altında birleşmişlerdir. 1154'ten itibaren İngiltere'nin hakimiyeti altında bulunan İrlanda'nın sınırlı özerkliğe sahip olan Paramentosunda 1801 yılında alınan ikinci bir birleşme kararıyla (Second Union of Act) ülke Birleşik Krallığın bir parçası haline almıştır. 11 ve 13. Yüzyıllar arasında İngilizler tarafından ele geçirilen Galler ise 1537'den itibaren İngiltere Krallığının (Kingdom of England) bir parçası haline almıştır (Norman Davies, **Europe, A History**, Pimlico, Londra, 1997, s. 1285).

¹³⁹ 1922 yılında kurulan “İrlanda Bağımsız Devleti” (Irish Free State), aslında yine de Britanya İmparatorluğunun müstemlekesiydi. Bugünkü İrlanda Cumhuriyeti (Republic of Eire) ise 1937 yılında kuruldu, 1949'dan itibaren de İngiltere ile olan tüm resmi bağlarını kopardı (Davies, ss. 943-944).

¹³⁹ Connor, 115.

¹⁴⁰ A.g.y.

¹⁴¹ Caciagli, ss. 36-38.

İngiltere’de bu şekilde başlayan ademimerkezileşme ve bölgeselleşme süreci, 1990’lı yılların sonunda, bugün de iktidarda olan İşçi partisinin (Labour Party) reform inisiyatifiyle yeni bir aşamaya girmiş, bu doğrultuda Birleşik Krallığı meydana getiren üç bölge için doğrudan seçimle işbaşına gelen parlamentolar kurularak Westminster’in yetkilerinin bir kısmı bu parlamentolara aktarılmıştır. Böylece yıllarca adı “Birleşik Krallık” olmasına rağmen fiili olarak “üniter” bir devlet olarak görülen İngiltere, giderek artan federal özellikler göstermeye başlamış¹⁴², hatta bazılarınca doğrudan federal bir devlet olarak nitelendirilmeye başlamıştır¹⁴³. Buna göre, neredeyse üç asır sonra tekrar kurulan İskoç Parlamentosu, eğitim, ekonomi, kır ve ormanlar, taşımacılık, çevre, kamu yatırımları, sağlık, adalet ve sosyal güvenlik gibi konularda karar alma yetkisine sahiptir¹⁴⁴. Cardiff’de kurulan Galler Parlamentosuyla Belfast’ta kurulan Kuzey İrlanda Parlamentosu da hemen hemen aynı alanlarda, fakat daha sınırlı yetkilerle donatılmıştır. Buna göre bu iki parlamentonun karar alma yetkileri daha çok uygulamaya yönelik türev mevzuat ile sınırlandırılmıştır¹⁴⁵. Öte yandan, söz konusu yetki devriyle Avam Kamarasının konumunda ciddi bir değişikliğin olmadığı, egemenliğin hala büyük ölçüde Westminster’da olduğu gözlenmektedir; zira Westminster Parlamentosu, söz konusu yeni parlamentoların kuruluş kanunlarını iptal yetkisini saklı tutmaktadır¹⁴⁶. İskoçya, Kuzey İrlanda ve Galler’e yönelik bu yetki devri (devolution) sürecinde Avrupa bütünlüğünün etkisi tartışma kabul etmeyecek derecede açık bulunmaktadır¹⁴⁷.

Diğer yandan 1990’lı yıllara kadar bölgesel yapılanmadan yoksun olan İngiltere’de bölgesel idari birimlerin oluşumu da AB’ye, özellikle de AB bölgesel politikalarının uygulanmasına bağlı olarak mümkün olmuştur. Bu döneme kadar İngiltere’de bölgelerin tanımları ve sınırlarına ilişkin net bir tavır bulunmayıp çeşitli bakanlıkların, elektrik veya su dağıtım şirketlerinin kendilerine göre bölge tanımları

¹⁴² “Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”, 36.

¹⁴³ Hechter, Levi, 190.

¹⁴⁴ Bruno Rémond, “Montée des Pouvoirs Locaux en Europe”, **Le Monde Diplomatique**, Nisan 2001, s. 27.

¹⁴⁵ A.g.y.

¹⁴⁶ A.g.y.

¹⁴⁷ Ian Bache, “Avrupa Birliği’nde Yerel Kalkınma Yaklaşımı – Genel Çerçeve”, (26-27 Kasım 2005 tarihleri arasında Pendik Yerel Kalkınma Platformu ve Sabancı Üniversitesi tarafından düzenlenen Yerel Kalkınma için Katılımcı Stratejik Planlama konulu uluslararası sempozyumda sunulan bildiri), **Yerel Kalkınma için Katılımcı Stratejik Planlama** (bildiri kitabı), Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, no. 34, s. 87.

mevcuttu¹⁴⁸. Ne var ki AB bölgesel politikalarının ilgili fonlardan yararlanabilmek için bölgesel yapılanmayı şart koşması üzerine özellikle İşçi Partisinin iktidara geldiği 1997’den itibaren İngiltere’de bölgesel yapılanma ivme kazanmış¹⁴⁹, bu doğrultuda dokuz adet ekonomik nitelikli bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur¹⁵⁰.

2.6. İrlanda: Bölgeselleşme sürecinde bir “Bölge-Devlet”

Geleneği itibariyle bölgesel idari yapılanmaya sahip olmamakla birlikte kendisini AB nezdinde bir *bölge* olarak kabul ettirmiş olması sebebiyle İrlanda, üniter bir bölge-devlet olarak ilk bakışta paradoksal bir yapı arz etmektedir¹⁵¹. Fakat bu durum bir yana, bütünleşme süreci içinde ulusal ve uluslararası düzeyler arasındaki etkileşime ilişkin son derece ilginç bir örnek olarak hem ulusal yapının uluslararası politikalarından ne şekilde etkilendiğini ortaya koyması, hem de ulusal otoritelerin davranış kalıpları hakkında fikir vermesi İrlanda’yı konumuz açısından ayrıca önemli kılmaktadır. Bu sebeple bu ülkenin konumuzla olan ilişkisi diğerlerine göre biraz daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.6.1. Tarihsel Arkaplan

Yakın zamanlara kadar AB’nin en merkezîyetçi üyelerinden biri olarak nitelendirilen¹⁵² İrlanda, hala oldukça güçlü bir merkezi idareye sahip olup bu yapılanmanın kökeni 1922’ye kadar süren İngiliz idaresine dayanmaktadır. Esasen Britanya egemenliği süresince İrlanda, İskoçya ve Galler gibi Birleşik Krallığın bir “bölgesi” konumundaydı¹⁵³. Dolayısıyla imparatorluk döneminin düşük düzeyli coğrafi parçalılığına bağlı olarak, imparatorluktan devralınmış olan idari yapılanmanın da beraberinde merkezi bir yapılanmayı getirdiği gözlenmektedir.

¹⁴⁸ A.g.y.

¹⁴⁹ Bache, 88.

¹⁵⁰ Jeffery, 10.

¹⁵¹ Michael Holmes, Nicholas Reese, “Regions within a Region: The Paradox of the Republic of Ireland”, Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995, s. 231; Caciagli, 61.

¹⁵² Caciagli, 61.

¹⁵³ Holmes, Reese, 232.

Gerçi İrlanda'da bölgesel bir idari taksimata gidilmemiş olması Britanya yönetiminin merkezîyetçi mirasının yanı sıra gerek ulusal ve coğrafi bütünlüğe vurgu yapan İrlanda milliyetçiliğine, gerek yeni kurulan ülkede söz sahibi olan siyasi-idari elitin ülkeyi daha rahat kontrol etmek istemesine bağlanmaktadır¹⁵⁴. Bölgesel idari yapılanmanın her durumda ve her koşulda olumlu bir tercih olduğunu ima eden bu yaklaşımın dolaylı bir sonucu olarak, İrlanda'nın mevcut merkezîyetçi yapısı bağımsızlığın hemen ardından yapılan bir *tercih* olarak değerlendirilmektedir.

Oysa zaten yüzyıllarca güçlü bir merkezi İmparatorluk yönetiminde kalan, etnik ve kültürel yönden homojen, oldukça küçük bir yüzölçümüne sahip bir ülkede, asıl dikkat çekici olan, bölgeselleşmenin genelgeçer bir gereklilik olarak tartışılmaya başlanmasıdır. Bir başka deyişle asıl paradoks, ilgili literatürde dikkat çekildiği gibi kendi içinde merkezi bir idareyi savunan İrlanda yönetici elitinin uluslarüstü platformlarda yapısal fonlardan yararlanmak üzere kendi ülkelerini başlı başına bir bölge olarak kabul ettirmeleri değil, yüzölçümü itibariyle zaten ancak bir bölgeye karşılık gelebilecek olan bu ülkenin bölgesel yapılanmaya gitmemiş olmasının bir eksiklik olarak değerlendirilmesidir. Zira zaten geleneksel olarak kendisini İngiliz İmparatorluğu içinde bir "bölge" olarak algılayan İrlanda'nın benzer bir davranışı Avrupa bütünleşmesi sürecinde uluslarüstü düzeyde de sergilemesi aslında doğal bir refleksi yansıtmaktadır. Bu durumun yine doğal bir sonucu olarak İrlandalıların da kendilerini öncelikli olarak yerel çevreleriyle, ikinci sırada da İrlandalılıkla tanımladıkları gözlenmektedir¹⁵⁵.

Diğer yandan özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında ülkenin tamamının ekonomik yönden geri kalmış durumda olması ulusal bir hamleyle topyekün kalkınmanın önemini ortaya koymuş, bu anlayış Avrupa Birliği üyeliği boyunca da devam etmiştir. Bununla birlikte zamanla başkent Dublin'in de içinde bulunduğu doğu kesiminin kalkınma hızıyla daha kırsal nitelikli batı bölgelerinin kalkınma hızları eşit olmadığından ülke içinde bölgesel ekonomik farklılıklar dikkati çekmeye

¹⁵⁴ Holmes, Reese, 233.

¹⁵⁵ Mark Boyle, "Euro-regionalism and struggles over scales of governance: the politics of Ireland's regionalisation approach to Structural Fund allocations 2000–2006", **Political Geography**, sayı: 19 (2000), ss. 744-745; Holmes, Reese, 236.

başlamıştır. Daha 1950'li yılların başında ortaya çıkan bu durum karşısında 1952 yılında adanın batı kesimindeki yörelere özel devlet yardımları sağlanmasını öngören Azgelişmiş Alanlar Kanunu (Underdeveloped Areas Act) kabul edilmiştir. Bazı yazarlarca İrlanda'da bölgeselleşmenin ilk adımı olarak nitelendirilen bu düzenlemeyi, ilerleyen yıllarda benzerleri izlemiştir. Bu doğrultuda özellikle 1963'te Yerel Yönetim Planlama ve Kalkınma Kanununun (Local Government Planning and Development Act) kabul edilmesi ile ertesi yıl 9 adet kalkınma bölgesinin oluşturulması dikkati çekmektedir¹⁵⁶.

Ne var ki ilk bakışta bölgeselleşme sürecinin erken aşamaları gibi görünen bu uygulamalar aslında İrlanda'da 1960'larda ve 1970'lerin başında hakim olan kalkınma anlayışını yansıtmaktaydı¹⁵⁷. Yaygın ekonomi stratejisi (strategy of economic dispersal) olarak ifade edilen ve aslında yabancı yatırımların tercihiyle şekillenen bu yaklaşım, doğrudan yabancı yatırımları ulusal kalkınmanın temeli olarak algılıyordu. Buna göre ülkeye yeni giren yabancı firmaların geleneksel sanayi merkezlerinin dışındaki yöreleri tercih etmesi hükümetin de yabancı yatırımları çekmek üzere bu yörelerin altyapılarına eğilmesini gerektiriyor, bu durum dolaylı yoldan bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesine yol açıyordu.

1970'lerde yaşanan petrol krizinin ardından gelen yüksek enflasyon ve işsizlik dikkatlerin tekrar bütünleşik ulusal kalkınma hamlelerine dönmesine yol açtı ve üretim sanayi merkezlerinde yoğunlaşmaya devam etti¹⁵⁸. Esasen ilerleyen yıllarda AB'nin yapısal fonlarından sağlanan kaynakların da öncelikli olarak ülkenin doğusunda, özellikle de Dublin ve civarındaki sanayi alanlarında kullanıldığı gözlenmektedir¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Holmes, Reese, 234.

¹⁵⁷ Holmes, Reese, ss. 234-235.

¹⁵⁸ A.g.y.

¹⁵⁹ Holmes, Reese, ss. 240-241.

2.6.2. İdari Yapı, Bölgeselleşme ve AB'nin Rolü

Günümüzde halen sınırları belirgin bir bölgesel idari taksimatı bulunmayan İrlanda'nın temel idari düzeyleri merkezi hükümet ve yerel yönetimlerden oluşur. Tarihsel kökenleri ülkede 1922 yılına kadar süren Britanya egemenliği süresince şekillenen yerel yönetimlerin temelini sayıları 29'u bulan il konseyleriyle (county councils) yine il konseylerine benzer yapılanmalar olan il meclisleri (county borough corporations) oluşturur. Bu yerel idari birimlerin statüleri uzun süre muğlak kalmış, üyelerinin seçimle işbaşına gelmesi bile ancak 1999 yılında yapılan anayasal reformla mümkün olmuştur. Bir referandumla kabul edilen söz konusu reformla birlikte nihayet yerel yönetimlerin anayasal statüleri belirginleşmiş, her beş yılda bir yerel seçimlerin yapılması zorunlu hale getirilmiştir¹⁶⁰. Diğer yandan yerel düzeyde yapılan kamu harcamalarının oranı da diğer üye ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük görünmektedir. Buna göre İrlanda'da GSYİH'nin yaklaşık % 5'i, kamu giderlerinin de yaklaşık % 12'si yerel düzeyde yapılan harcamalara karşılık gelmektedir¹⁶¹.

Tüm bunlara karşın İrlanda'da yerel temsilin pek de zayıf olmadığı gözlenmektedir. Buna göre bu ülkenin kendine özgü siyasal yapılanması içinde yerel çıkarlar merkezi kurumlarda etkin bir biçimde temsil edilmekte, yerel grupların gerek ulusal düzeydeki talepleri, gerekse AB konularındaki yaklaşımları ulusal platformlar vasıtasıyla dile getirilmektedir¹⁶². Bu durumun en çarpıcı göstergesi İrlanda Parlamentosundaki milletvekillerinin neredeyse tamamının temsil ettikleri yörenin yerlisi olmaları, yaklaşık % 60'ının da milletvekilliğiyle eşzamanlı olarak yerel meclislerdeki görevlerine devam etmeleridir¹⁶³.

Her ne kadar İrlanda'da bölgesel idare düzeyi bulunmasa da, bir dizi kamu hizmetini koordine etmek üzere bölge temelli bazı yapılanmalara gidilmiştir.

¹⁶⁰ Committee of the Regions, 144.

¹⁶¹ Boyle, 741.

¹⁶² Boyle, ss. 745-746.

¹⁶³ Boyle, 745.

Çalışanları seçimle işbaşına gelmeyen, dolayısıyla çoğunlukla teknik ve bürokratik personelden oluşan bu yapılanmalar şunlardır¹⁶⁴:

- 1994 yılında, AB yapısal fonlarından daha etkin bir biçimde yararlanmak ve bunların kullanımını gözetmek üzere NUTS 3 kriterleri doğrultusunda kurulan 8 adet “bölgesel otorite”;
- Kanalizasyon, mezarlıklar ve kütüphaneler gibi bir dizi kamu hizmeti alanındaki faaliyetleri kontrol etmek üzere oluşturulan bölgesel komite ve kurullar;
- Seçimle işbaşına gelen yerel yönetimlerden bağımsız olarak faaliyet gösteren sağlık kurulları, liman başkanlıkları ve mesleki eğitim komiteleri.

Bölgesel yapılanma açısından oldukça karmaşık bir tablo olarak yorumlanan bu durum, 1999 yılında İrlanda hükümetinin aldığı bir kararla daha da komplike bir hal almıştır¹⁶⁵. Buna göre ülkeyi bu tarihe kadar *başlı başına bir bölge olarak* yararlandığı AB fonları kapsamında tutabilmek için İrlanda hükümeti ülkeyi iki büyük idari birime bölmüştür. Zira bu ülkenin özellikle 90’lı yıllar boyunca geçirdiği hızlı ekonomik büyümenin doğal bir sonucu olarak, İrlanda fonlardan eskisi gibi öncelikli olarak yararlanamayacaktı. Bu sebeple hükümet, yapısal fonların Hedef 1 kriterleri kapsamında kalabilmek amacıyla iki “bölge” meydana getirdi. Buna göre ülkenin daha az gelişmiş olan batı kesimleri Hedef 1 kriterleri kapsamında kalmaya devam etti. Ülkenin gelişmiş olan kesimi ise “Geçiş Sürecinde Hedef 1” kategorisinde kabul edildi¹⁶⁶. Oldukça tartışmalı bulunan bu durum, 1999 yılına kadar tüm ülkeyi NUTS 2 kriterlerine göre tek bir bölge olarak kabul eden AB İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından kabul edilmiş ise de, oluşturulan bölgesel birimlerde seçimle işbaşına gelen kişilerin bulunmaması ve yalnızca bürokratik amaçlı olarak AB yapısal fonlarının koordinasyonu amacıyla kurulmuş olmaları

¹⁶⁴ Committee of the Regions, 145.

¹⁶⁵ A.g.y.

¹⁶⁶ Boyle, 738.

sebebiyle eleştirilmiştir¹⁶⁷. Bu eleştiriler, özellikle de Avrupa Komisyonunun tutumunu yansıması bakımından dikkati çekmektedir. Buna göre, İrlanda hükümeti AB İstatistik Ofisine ülkeyi NUTS 2 kriterleri kapsamında iki bölgeye ayırmak üzere başvurduğu sırada Avrupa Komisyonu yetkilileri bu uygulamanın kabul edilebilmesi için yerel düzeydeki aktörlerin de sürece katılması gerektiğini belirtmişler, aksi takdirde bu bölgeselleşme deneyiminin İrlanda hükümetinin *fon pazarlığı* (subsidy shopping) amacıyla geliştirdiği bir manevra olarak değerlendirileceklerini söylemişlerdir¹⁶⁸. Bu tutumun bir uzantısı olarak¹⁶⁹ AB İstatistik Ofisi İrlanda'nın başvurusunu Şubat 1999'da reddetmiş, gerekçelerini sıralarken de söz konusu uygulamanın gerçek anlamda bir yetki devrine yer vermediğine dikkati çekmiştir¹⁷⁰.

Bu arada İrlanda içinde de özellikle hükümetle muhalefet arasında bölgeselleşme tartışması şiddetlenmiş, söz konusu süreçte AB politikalarının belirleyiciliği ve hükümetin AB karşısındaki tutumu şiddetle eleştirilmiştir. Bu tartışmanın İrlanda Parlamentosuna yansıyan kısmından edindiğimiz izlenimlere göre bölgeselleşmeye karşı çıkanlar söylemlerini AB'nin süreç içindeki belirleyiciliği üzerinde kurguluyorlardı. Bu eleştirilere göre, oluşturulan iki bölge ulusal politikalarla değil AB İstatistik Ofisinin ve Avrupa Komisyonunun talimatları doğrultusunda şekilleniyordu¹⁷¹. İlerleyen aylarda İrlanda hükümeti İstatistik Ofisine yaptığı başvuruyu tekrar gözden geçirerek Hedef 1 kapsamına girecek batı yörelerinin alanını daraltarak aynı doğrultudaki talebini tekrar ilgili makamlara iletmiş, ikinci teklif Mart 1999'da AB tarafından kabul edilmiştir¹⁷².

¹⁶⁷ Caciagli, 61.

¹⁶⁸ A. Dukes, T.D. for Kildare South, Fine Gael, **Irish Times** 20.11.1998 (Aktaran: Boyle, 757).

¹⁶⁹ Gerçi istatistik Ofisinin verdiği kararda Komisyonun yetki devri yanlısı tutumunun ne derece etkili olduğu tartışılmaktadır; zira söz konusu Ofisin alacağı teknik içerikli bir kararda Komisyonun politik duruşunun etkili olmayacağı veya en azından olmaması gerektiği vurgulanmaktadır (Boyle, 761). Bununla birlikte Ofisin İrlanda hükümetine gösterdiği gerekçelerle Komisyonun tutumu arasındaki paralellik açıktır.

¹⁷⁰ Boyle, ss. 760-761.

¹⁷¹ Boyle, 762.

¹⁷² Hem Komisyon'un kendi içinde yaşadığı kriz sebebiyle konuya daha fazla ilgi gösterememesi, hem de o dönemde hassas bir konjonktürde bulunan Euro'nun durumundan kaynaklanan krizden kaçınma arzusu müzakere sürecinde İrlanda'nın elini rahatlatmış ve taleplerinin büyük bir değişiklik olmaksızın kabulünü sağlamıştır (Boyle, ss. 764, 766-767).

Diğer yandan, kuruluşundan bu yana hem idari hem de ekonomik olarak son derece merkezî bir karakter arzeden İrlanda Avrupa Birliği bünyesinde bölgesel politikaların aynı derecede ateşli destekçisi olmuştur¹⁷³. Yukarıda da kısaca değinildiği gibi, ilk bakışta bir paradoks gibi görünen bu durum aslında bu ülkenin idari ve siyasi tarihiyle uyum göstermektedir. Bununla birlikte, tarafların konuya bakış açılarındaki farklılığa bağlı olarak, uluslararası düzeydeki kurumlarla İrlanda hükümeti arasında AB'nin bölgesel politikaları bağlamında gelişen iletişim ister istemez gerilimli bir hal almıştır. Söz konusu iletişim süreci, ulusal ve uluslararası düzeydeki aktörlerin davranış kalıpları hakkında fikir vermesi bakımından son derece ilginç gözlemleri yansıtmaktadır. Buna göre, yukarıda da yer yer değinildiği gibi İrlanda, Avrupa Topluluğunun üyesi olup da Bütünleşme sürecinin bir aktörü haline geldikten sonra Topluluğun derinleşme sürecini hep desteklemiş, Topluluk politikalarını oldukça aktif bir biçimde uygulamıştır. Fakat İrlanda'nın bütünleşme sürecindeki bu tutumu idealist bir çizgiden çok pragmatik gerekçelere dayandırılmakta, özellikle AB'nin ekonomik getirileri, söz konusu tutumun temel belirleyicisi olarak gösterilmektedir¹⁷⁴.

Bütünleşme sürecinin özellikle yapısal fonlar vasıtasıyla bu ülkeye sağladığı yararları yukarıda değinilmişti. İlk bakışta dikkati çekmemekle birlikte İrlanda'nın bütünleşme karşısındaki pragmatik tutumunda en az ekonomik fayda kadar önem taşıyan bir diğer husus da, bu ülkenin Avrupa Bütünleşmesi vasıtasıyla siyasal gücünü artırmasıdır¹⁷⁵. Buna göre, İrlanda'nın siyasal ve idari elitinin bütünleşmenin doğrudan ekonomik faydalarının yanı sıra söz konusu sürecin sağladığı hükümetlerarası platformlar vasıtasıyla da kendi gücünü artırdığına dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla söz konusu platformlar bir bakıma İrlanda'nın uluslararası bir *aktör* olarak olgunlaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Hatta kimi İrlandalı gözlemcilerin Britanya egemenliğinden resmi olarak 1922 yılında bağımsız olan bu ülkenin ancak AB sürecinde tam anlamıyla *bağımsız* olabildiğini savunmaktadırlar¹⁷⁶.

¹⁷³ Caciagli, 61.

¹⁷⁴ Holmes, Reese, 239.

¹⁷⁵ A.g.y.

¹⁷⁶ Bu konuda Semih İdiz'in 14.02.2006 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan "İrlandalılar Osmanlı'yı neden seviyor" başlıklı yorumu oldukça çarpıcı gözlemlere yer vermektedir.

Bütünleşme sürecinin zorunlu olarak ulusal egemenliğin bir kısmını uluslarüstü kurumlara devretmeyi gerektirdiğini göz önünde bulduğumuzda bu durum da başlıbaşına bir paradoks olarak görülebilir. Bu paradoksu ancak çalışmanın kuramsal boyutuna da ışık tutabilecek kısa bir parantezle açıklamak mümkün görünmektedir. Buna göre İrlanda'nın 1922'de İngiltere'den bağımsız olmasına rağmen uzun yıllar İngiltere'nin gölgesinde kalması, bu durumun idari-siyasi yapılanmasından uluslararası platformlardaki etkinliğine kadar bir dizi alanda gözlenmesi, öncelikle bu ülkenin kendisini uzunca bir süre uluslararası ilişkilerin etkin ve bağımsız bir aktörü olarak algılamamasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada uluslararası bir aktör olarak herhangi bir ülkenin politikalarını belirleyen idari-siyasi elit ile bu elitin tarihsel süreç içinde şekillenmiş olan gelenekleri ve davranış kalıplarının belirleyici bir rol oynayacağı açıktır. Dolayısıyla bir ülke, özellikle de yüzyıllar boyunca bir İmparatorluğun parçası olagelmış bir ülke, resmi olarak bağımsızlığını kazansa dahi, *mutlak bağımsızlık*, söyleme dayalı bir kurgudan çok, öncelikle yönetici elitin zihninde yüzyıllar içinde mayalanıp şekillenen bir varoluş biçimini temsil ettiğinden, ancak imparatorluk idealine ve/veya kadim devlet geleneğine sahip ülkeler için kullanıldığında tam karşılığını bulmaktadır. Kendisini yüzyıllar boyunca bağımsızlık sürecinde *ötekileşen* bir yapı içinde—İrlanda örneği için Birleşik Krallık—algılayan bir ülke, bağımsızlığını kazandıktan sonra bu kavramı daha uzun yıllar boyunca önceki yapı ile ilişkili olarak algılayacaktır. Bu durumda ülkenin bağımsızlığı ancak bir nesne aldığı zaman ideal olandan sıyrılıp somut bir hal alır. Bir başka deyişle, bu tarz genç ülkeler için bağımsızlık kavramı ancak “kimden bağımsız?” sorusu sorulduğunda tarihsel gerçekliği içindeki yerini alır. Buna göre İrlanda, *İngiltere'den bağımsız* hale geldikten yarım asır kadar sonra Avrupa Bütünleşmesi sürecine girmiş ve ancak bu süreçte *bütünleşme süreci içinde bağımsız* bir aktör gibi hareket etmeye başlamıştır.

Daha çok eldeki gözlemlere ilişkin bir yorum niteliğindeki bu parantez elbette her biri ayrıntılı durum çalışmalarıyla sınanabilecek hipotezleri içermektedir. Bizim buradaki amacımız ise İrlanda'ya ilişkin bu kısa pasajda ele alınan gözlemlere çalışmanın kuramsal çerçevesiyle uyumlu bir değerlendirme getirmektir. Zira bu

değerlendirmenin ışığından bakıldığında, bu ülkenin ilk bakışta paradoksal görünen ve kimilerince *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde durumu* olarak nitelendirilen¹⁷⁷ davranış kalıpları anlam kazanmaktadır. Buna göre İrlanda ulusal otoritesi, bir yandan bütünleşme sürecine aktif olarak katılıp hem sürecin ekonomik getirilerinden yararlanıp hem de sürecin bir aktörü olarak gücünü artırırken, diğer yandan da kendi iç siyasi-idari yapılanmasında dizginleri elinden bırakmamakta, ademimerkezileşmeyi ve bölgeselleşmeyi minimum düzeyde tutmaktadır. Bu tutum uluslarüstü otoriteyle, özellikle de bu düzeydeki politikaları temsil eden en somut aktör olan Avrupa Komisyonu ile gerilimlere yol açmaktadır. Yukarıda da yer yer örnek olaylarla değinilen bu gerilimli ilişki, ülkeyi temsil eden siyasi-idari elitin Komisyon ile yerel ve bölgesel idari birimler arasında doğrudan ilişki ve iletişim kurulmasını engellemeye yönelik girişimleriyle daha da belirginleşmektedir¹⁷⁸.

Mevcut durum itibariyle ulusal ve uluslarüstü otoriteyle bölgeselleşme bağlamında ortaya çıkan söz konusu gerilim devam etse de, bu ülkede bölgeselleşme sürecini savunan yazarlar uluslarüstü otoritenin argümanlarının güç kazandığına dikkati çekmekte, en azından bu ülkede bölgeselleşme tartışmasının başlamış olmasını dahi başlı başına önemli bir gelişme olarak değerlendirmektedirler¹⁷⁹.

2.7. Danimarka ve “Denizaşırı Bölgeselleşme”

Avrupa'nın en eski krallığı olarak bilinen Danimarka'nın özellikle anakara üzerindeki toprakları oldukça homojen bir etnik, dinsel, kültürel ve ekonomik yapı arz eder¹⁸⁰. Fakat diğer yandan Danimarka Krallığı, dünyanın en büyük adası olarak kabul edilen ve halkının çoğunluğu Eskimolardan oluşan Grönland'ı ve yine etnik ve kültürel bakımdan Krallığın kalanından farklılaşan Faeroe Adalarını da bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla Danimarka bir yandan oturmuş üniter bir ulus-devlet yapılanmasını yansıtırken, diğer yandan da bu eski krallığın denizaşırı

¹⁷⁷ Holmes, Reese, 231.

¹⁷⁸ Holmes, Reese, ss. 244-245.

¹⁷⁹ Caciagli, 62; Holmes, Reese, 246.

¹⁸⁰ Alastair H. Thomas, “Danish Policy-Making, Regionalism, and the European Community”, Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995, s. 281.

hükümlerini bu ülkeyi konumuz açısından ilginç bir noktaya taşımaktadır. Bu sebeple Danimarka'nın bölgeselleşme olgusuyla olan ilişkisini iki farklı bağlamda ele almak gerekecektir: etnik ve kültürel olarak krallığın kalanından farklılaşan yerlere ilişkin düzenlemeler ve anakara üzerindeki idari yapılanma. Zira ilk bakışta birbirinden oldukça farklı görümler de her iki bağlamda da bu çalışma açısından bölgeselleşme olgusunun temel belirleyicisi olarak benimsediğimiz ve ilk bölümde çalışma kapsamında tanımlamaya çalıştığımız “bireyselleşme” olgusuna ilişkin ipuçları gözlenmektedir.

2.7.1. Danimarka'nın “Bölgeleri”

Danimarka'da “bölge” kavramı yukarıda değinilen her iki bağlam içinde de kullanılabilir de anakaradaki idari yapılanma açısından düşünüldüğünde aşağıda da görüleceği üzere bölge sözcüğü biraz eğreti durmaktadır. Bu sebeple bazı yazarlar Faeroe Adaları ve Grönland hariç tutulduğunda Danimarka'nın üniter bir yapılanma arz ettiğini göz önünde bulundurarak yalnızca Krallığın bu iki özerk parçasını “bölge” olarak telakki etmektedir¹⁸¹. Bu bölgeler üzerinde Danimarka dış politika, savunma, din işleri¹⁸², adliye, polis ve para politikaları alanındaki yetkileri elinde bulundurmaktadır. Bu iki bölge kendi iç idari-siyasi yapılanmasına sahip olduğu gibi Danimarka meclisi Folketing'de de ikişer milletvekiliyle temsil edilmektedirler.

2.7.1.1. Faeroe Adaları

Nüfusu 47 bini geçen Faeroe Adalarının dilimizde “Farolular” olarak da adlandırılan¹⁸³ sakinleri İzlanda ve Batı Norveç lehçelerine yakın bir dil olan “Faeroese” dilini konuşmaktadırlar. Yerel seçimle işbaşına gelen 32 üyeli bir meclis (Løgting) ve içişlerinden sorumlu 6 üyeli bir yönetim konseyi (Landsstyri) ile yönetilen Faeroe Adaları'nda Danimarka merkezinden farklılaşan bir siyasi parti sistemi yerleşmiş olup bu partilerin önemli bir kısmı daha fazla özerklik hatta

¹⁸¹ Thomas, ss. 282-286.

¹⁸² Danimarka nüfusunun % 95'i ülkenin ulusal düzeydeki resmi kurumu konumundaki Evanjelik Lüteryan Kilisesine mensuptur (Thomas, 281).

¹⁸³ Kurubaş, 139.

bağımsızlık yanlısı politikaları savunmaktadır. Fakat asıl dikkate değer olan, kuzeyli şüpheciliğinin radikal bir yansıması olarak bu siyasi partilerin hiçbirinin Faeroe Adalarının AB üyeliğine destek vermemeleridir¹⁸⁴. Gerçi Faeroe Adaları politikacılarının AB'ye üye olmama yolundaki ısrarcı tutumlarının somut bir kaynağı olarak tıpkı Norveç örneğindeki gibi Birliğin balıkçılık politikaları da gösterilmektedir. Öte yandan her ne kadar bu partilerin hemen tamamı en azından daha fazla özerklik talep etseler de Danimarka ekonomisi istikrarını koruduğu ve bu bölgenin ekonomisindeki başat rolünü sürdürdüğü müddetçe Danimarka ile olan bağlarını muhafaza etmeye kararlı görünmektedirler¹⁸⁵.

2.7.1.2. Grönland

Nüfusu 55 bini geçen Grönland adası sakinlerinin büyük bir bölümü Eskimo (Inuit) olup bu adada hakim olan Avrupa şüpheciliği ise Eskimoların Avrupa kökenli olmamaları ve giderek kendi etnik kimliklerini daha fazla önemsemeleriyle açıklanmaktadır¹⁸⁶. Bununla birlikte diğer kuzey ülkelerinde olduğu gibi Grönland'da da AB karşıtı tutumun ardında yatan başlıca neden adanın en temel geçim kaynaklarından olan balıkçılık alanında AB politikalarına uyum zorunluluğudur¹⁸⁷. 1953 yılına kadar Danimarka Krallığının kolonisi konumundaki Grönland'a bu yıldan itibaren anayasal düzenlemeyle "il" (county) statüsü verilmiştir. 1979 yılında kendi kendini yönetme hakkı verilen Grönland'ın kendi içişlerine ilişkin yetkileri 1980-89 arası dönemde aşamalı olarak artırıldı. Bu düzenlemelerle amaçlanan Grönland'da Faeroe Adalarındakine benzer bir sistemi oturtmaktı. Son olarak 1992 yılında son derece maliyetli olması bakımından uzun süre ertelenen sağlık hizmetleri de merkezi yönetim tarafından Grönland'a devredildi¹⁸⁸.

Faeroe Adalarında olduğu gibi Grönland'da da merkezden farklı bir yerel parti sistemi gelişmiştir. 1977-78 yıllarından itibaren kurulan ve adanın siyaset

¹⁸⁴ Thomas, 285.

¹⁸⁵ A.g.y.

¹⁸⁶ Thomas, 284.

¹⁸⁷ Thomas, 286.

¹⁸⁸ A.g.y.

sahnesinde boy gösteren başlıca üç partiden ikisi liberal eğilimli partiler olup adanın tekrar AB'ye üye olmasını desteklemektedirler (*Atassut* – Topluluk Hissi Partisi ve *Akuliit Partii* – Merkez Partisi)¹⁸⁹. Zamanında Grönland'ın Avrupa Topluluğu'ndan çıkmasında aktif rol oynayan sol eğilimli üçüncü parti ise aynı yöndeki politikalarına devam etmekte ayrıca Danimarka'dan bağımsızlığı savunan politikalar izlemektedir (*Siumut* – İleri Partisi). 1 Şubat 1985 tarihi itibarıyla “denizaşırı toprak” (overseas territory) statüsüyle Avrupa Topluluğuyla olan ilişkisi tercihli ticarete dayalı bir “ortaklık” (association) olarak belirlenen Grönland ve yine Birlik dışında bulunan Faeroe Adaları bölgesel fonlardan yararlanamamakla birlikte ekonomileri Danimarka tarafından önemli ölçüde desteklenmektedir¹⁹⁰.

2.7.1.3. Güney Jutland

Grönland ve Faeroe Adaları gibi Danimarka'nın kalanından özellikle etnik olarak farklılaşan Güney Jutland yöresi de kimi yazarlarca bu ülkenin üçüncü bir *bölgesi* gibi değerlendirilmektedir. Zira ülkenin güneyinde Almanya sınırında bulunan (Almanca ifadesiyle Nord Schleswig) bu bölge, burada yaşayan Alman azınlıktan dolayı özel düzenlemelere sahiptir. 19. yüzyıl ortalarından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar önce Prusya ile sonra da Almanya ile Danimarka arasında sorunlu bir sınır alanı olan bu bölgede Alman dilinin kullanımına ilişkin kurallar, sınırın güneyinde konuşulan Danimarka dilini de kapsayacak şekilde Almanya ve Danimarka arasında 1955 yılında imzalanmış bulunan “Bonn ve Kopenhag Bildirgeleri” çerçevesinde düzenlenmiştir¹⁹¹. Buna göre bölgede bulunan tüm okullarda Almanca yabancı dil olarak öğretilmekte, ayrıca özel Alman okullarında da eğitim tamamen Almanca olarak yapılabilmektedir. Bu durumda da Danimarka dili yabancı dil olarak öğretilmektedir¹⁹². Ayrıca Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmeyi onaylamış bulunan Danimarka, sözleşme kapsamına yalnızca Jutland Bölgesindeki Almanların gireceğini belirtmiştir.

¹⁸⁹ Grönland Danimarka Krallığının bir parçası olarak 1972 yılında AT'ye girmiş fakat 1982 yılında yapılan referandumun ardından başlayan ve özellikle balıkçılık politikalarına uyum konusunda yoğunlaşan çetin müzakereler sonucunda 1985 yılında Topluluktan çıkmıştır.

¹⁹⁰ Thomas, 286.

¹⁹¹ “Deutsch Family”, a.g.y.

¹⁹² A.g.y.

2.7.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme

Yukarıda sözü edilen bölgeler, özellikle de Grönland ve Faeroe Adaları hariç tutulduğunda Danimarka'nın üniter bir yapılanmaya sahip olduğu kabul edilse de, diğer kuzey ülkeleri gibi Danimarka'da da ademimerkezileşme düzeyinin yüksek oluşu bölgeselleşme kavramıyla ilişkilendirilmektedir¹⁹³. Buna göre anayasal monarşi ile yönetilen Danimarka'da halen geçerli olan 1953 anayasası uyarınca yasama erki meclis (Folketing) ile hükümet arasında paylaşılırken yürütme erki hükümete, yargı erki de mahkemelere aittir. Bu ülkede yerel düzeydeki 271 belediye (komün - kommuner) ve bunların gruplaşmasıyla meydana gelen 14 adet "il" (county) ile Kopenhag ve Frederiksberg büyükşehir (metropolitan) bölgeleri de idari yapılanmanın temelini teşkil etmekte olup kimi yazarlar bu 14 idari birimi de birer "bölge" olarak değerlendirmektedir¹⁹⁴.

Diğer Kuzey ülkeleri gibi Danimarka'da da yerel idari birimlerin geleneksel olarak güçlü oldukları gözlenmekte, söz konusu birimlerin tarihin her döneminde merkez karşısında hatırı sayılır düzeyde söz sahibi oldukları dikkati çekmektedir. Esasen Danimarka'nın mevcut idari yapılanmasının temelleri de tarihsel süreç içinde merkezi idare ile yerel birimler arasında varılan uzlaşmalarla şekillenmiştir. Buna göre Danimarka'nın 1849'da kabul edilen ilk Anayasasında komünlerin merkezi idarenin gözetimi altında kendi kendilerini yönetecekleri hükme bağlanmış ise de, bu ülkenin modern tarihinde merkez-çevre gerilimi özellikle 19. yüzyıl sonunda şiddetlenmiştir¹⁹⁵. Bu gerilimin aktörleri olan Kopenhag'ın elit burjuvazisi ile taşrada yaşayan ve yerel özerklik hatta yer yer bağımsızlık için mücadele eden çiftçiler arasındaki çatışma zamanla yerini bir uzlaşma kültürüne bırakmış, böylece halen bu ülkenin idari-siyasi yapılanmasını büyük ölçüde belirleyen neo-korporatist geleneğin

¹⁹³ Thomas, 282.

¹⁹⁴ Bille Lars, Gyldendal Leksikon, "Danish Political System: An Overview", http://www.denmark.dk/portal/page?_pageid=374,520655&_dad=portal&_schema=PORTAL, 12.01.06

¹⁹⁵ "Denmark, A Green Room in the European House", s.77 www.nordregio.se/Files/r0208p69-101.pdf, 12.01.2006

temelleri atılmıştır¹⁹⁶. Diğer yandan yine söz konusu gerilimin uzun vadeli bir sonucu olarak ortaya çıkan yerinden yönetim geleneği yerellik ilkesinin AB bağlamında tartışılmaya başlamadan çok önceleri Danimarka’da uygulama bulmasını sağlamıştır¹⁹⁷. Zira 1970 yılından itibaren bu ülkede gerçekleştirilen bir dizi yerel yönetim reformuyla merkezi idarenin görev ve sorumluluklarının önemli bir bölümü illere ve belediyelere devredilmiş, söz konusu reform sürecinde merkezi idarenin, illerin ve belediyelerin yetki alanları belirlenirken kararların bireylere mümkün olan en yakın düzeylerde alınması ilkesi benimsenmiştir¹⁹⁸. Dolayısıyla bu ülkede söz konusu ilkenin uygulamaya konması öncelikli olarak ülkenin kökleri tarihin derinliklerine uzanan yerel yönetim gelenekleriyle ilişkilendirilmektedir.

Yetmişli yılların başından itibaren yapılan geniş kapsamlı reform hareketinin önemli bir özelliği de yukarıda sayılan nedenlerden ötürü zaten tarihsel olarak yerel yönetim geleneğinin güçlü olduğu bu ülkede *bölgeleri* oluşturmaya çalışmasıdır¹⁹⁹. Buna göre söz konusu reform kapsamında illerin (counties) sayısı 25’ten 14’e düşürülürken belediyelerin sayısı 1300’den 275’e düşürülmüştür. Dolayısıyla iller bir bakıma bu reform süreciyle birer *bölge* konumuna taşınmaya çalışılmıştır. Bu sistemde her bir belediye bir ile bağlı olup yalnızca Kopenhag ve Frederiksberg büyük şehir bölgeleri hem birer belediye hem de birer il hükmündedir. Diğer yandan il ve belediye arasındaki idari ilişki hiyerarşik değil tamamlayıcı olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple genellikle bu iki birim bir bütün olarak ele alınmakta ve *bölgesel* olabileceği gibi yalnızca *yerel* yönetim olarak da adlandırılabilir²⁰⁰. Mevcut sistem itibarıyla belediyelerin yetki alanları ilköğretim, yakın çevrenin korunması, yaşlılara yönelik bakım hizmetleri, kültür ve boş zaman etkinlikleri gibi alanlarda yoğunlaşırken illerin yetki alanları daha geniş bir alanda ve daha koordineli eylemleri gerektiren hastaneler ve sağlık hizmetlerini, ortaöğretim kurumlarını, toplu taşımacılığı, bölgesel planlamayı ve çevreyle ilgili

¹⁹⁶ Gerçi özellikle 1980’li yılların başından itibaren gerek yapı gerekse çeşitlilik bakımından giderek farklılaşan çıkar gruplarının uzlaşmaya amaçlı müzakere yerine lobiciliği tercih ettikleri gözlenmekte, bu durum Neo-korporatist geleneğin bu ülkede giderek zemin kaybettiği şeklinde yorumlanmaktadır (“Denmark, A Green Room in the European House”, 79).

¹⁹⁷ “Denmark, A Green Room in the European House”, 77.

¹⁹⁸ Committee of the Regions, 79.

¹⁹⁹ A.g.y.

²⁰⁰ A.g.y.

konuları kapsamaktadır²⁰¹. Yerel yönetimler söz konusu yetki alanlarına yönelik olarak vergi toplayabilmekte, fakat hiçbir şekilde yasama erkini merkezi idareyle paylaşmamaktadırlar²⁰². Bu idari birimler AB tarafından sağlanan bölgesel fonları ulusal düzeyde faaliyet gösteren Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (Industri og Handelsstyrelsen) kanalıyla alsalar da, Brüksel’de açtıkları ofisler vasıtasıyla doğrudan AB makamlarıyla da temas kurabilmektedirler²⁰³.

Buraya kadar sözü edilen idari-siyasi yapılanmanın doğal bir sonucu olarak zaten Danimarka ekonomisinde son derece önemli bir yere sahip olan kamu sektörü büyük ölçüde yerel düzeyde işlemektedir. Esasen başta eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler olmak üzere kamu sektöründe çalışanların % 76’sı yerel yönetimlerde istihdam edilirken bu idari birimler kamu harcamalarının yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Bu harcamaların yarısından fazlası ise yerel düzeyde toplanan gelir vergileriyle karşılanmaktadır²⁰⁴. Diğer yandan yerel yönetimlerce gerçekleştirilen kamu harcamaları Danimarka’nın toplam GSYİH’sının üçte birlik kısmına karşılık gelmektedir²⁰⁵.

Tıpkı Grönland ve Faeroe Adalarının merkezle ilişkilerinde olduğu gibi üniter olarak nitelendirilen anakara Danimarkası’nda da merkez ve yerel/bölgesel birimler arasındaki iletişimin hiyerarşik-bürokratik niteliği ağır basan idari bir ilişkiden çok bireysellik düzeyi yüksek aktörler arasındaki müzakere/tartışma ilişkisini andırdığı gözlenmektedir. Bu bağlamda ulusal ve yerel/bölgesel birimler arasındaki ilişkileri örnekleme bakımından yetki devrinin had safhada gerçekleştiği sağlık hizmetleri özellikle ilginç bir uygulama alanı oluşturmaktadır. Buna göre Danimarka’da yerel yönetimde reform sürecinin başladığı 1970 yılından itibaren tamamı kamu hizmeti kapsamına giren ve maliyeti genel vergilerle karşılanan sağlık sistemi büyük ölçüde yerel/bölgesel düzeyde işlemektedir. Sağlık bakanlığının yalnızca koordinasyon ve denetimden sorumlu olduğu bu sistemde sağlık hizmetlerinin planlanması merkezi hükümet ve belediyelerle işbirliği içinde çalışan illerin (counties) yetki alanındadır.

²⁰¹ Committee of the Regions, ss. 80-82.

²⁰² Lars, Leksikon, a.g.y.

²⁰³ Thomas, 286.

²⁰⁴ “Denmark, A Green Room in the European House”, a.g.y.

²⁰⁵ Committee of the Regions, 80.

Dolayısıyla yerellik ilkesiyle uyumlu bir biçimde²⁰⁶ hastaneler ve temel sağlık hizmetlerine ilişkin tüm uygulamalar ve alınan kararlar mümkün olan en alt idari düzeyde gerçekleştirilmekte, bu süreçte bu üç temel idari düzey arasında sürekli bir iletişim söz konusu olmaktadır. “Müzakereye dayalı yönetim sistemi” (governance system of negotiated order) olarak adlandırılan bu iletişim sürecinde dikkati çeken, politikalar belirlenirken farklı idari düzeyler arasında, özellikle de iller ve merkezi hükümet arasında yer yer gerilimlerin de yaşanmasıdır²⁰⁷. Merkezi idare sağlık hizmetleri alandaki kontrolünü artırmak üzere özellikle son yıllarda giderek artan oranlarda merkeziyetçi uygulamalara yönelirken²⁰⁸ yukarıda sözü edilen tarihsel temellerden kaynaklanan güçlü bir otonomi bilinciyle hareket eden yerel/bölgesel birimler bu uygulamalara şiddetle muhalefet etmektedirler²⁰⁹. Dolayısıyla her bir birimin kendi çıkarı doğrultusunda yer yer bağımsız birer aktör niteliği sergileyerek hareket ettiği gözlenmektedir. Bu durum ilk bölümde değinildiği biçimiyle *bireyselleşme* olgusunun Danimarka’da Grönland ve Faeroe Adaları gibi bölgelerin yanı sıra iller (counties) düzeyinde de hatırı sayılır ölçüde var olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, söz konusu olgusunun Avrupa Bütünleşmesiyle olan ilişkisinin oldukça zayıf görünmesidir²¹⁰. Kanımızca bu ülkede yerel/bölgesel birimlerin bireyselleşmesi ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacak olan, kıta Avrupası’nın özellikle orta ve batı kesimlerinde yoğunlaşan yapısal nitelikli, yani tarihsel ve jeopolitik dinamiklerle yüzyıllar içinde ortaya çıkmış olan coğrafi parçalılık olgusuna dayanmaktadır.

2.8. Hollanda: Bölgeselleşen İller

Anayasal monarşi ile idare edilen Hollanda ademimerkezileşmiş üniter bir devlet olarak nitelendirilmekte olup bu ülkedeki idari birimler üç düzeyde

²⁰⁶ “Healthcare Lessons from Denmark”, s.1
www.civitas.org.uk/pdf/Denmark.pdf, 12.01.2006.

²⁰⁷ “Healthcare Lessons from Denmark”, 3.

²⁰⁸ A.g.y.

²⁰⁹ “Healthcare Lessons from Denmark”, 5.

²¹⁰ Gerçi Danimarka’nın yerel/bölgesel birimlerinin Brüksel’de açtıkları ofisler vasıtasıyla uluslararası makamlarla doğrudan doğruya diyaloga girmelerinin kendi merkezi idareleri karşısındaki tutumlarına olan etkisini ele alacak bir çalışma, sürecin bu ülkedeki işleyişiyle ilgili ilginç açılımlar sağlayabilir. Bununla birlikte bu ülkede tarihsel olarak zaten aktörleşme eğiliminde bulunan söz konusu birimlerin merkezi idare karşısındaki tutumlarında uluslararası otoritenin belirleyici olmadığı açıktır.

düzenlenmiştir: merkezi hükümet, iller (provincies) ve yerel düzey (belediyeler – “gemeenten”). Bunlardan ikincisi, “bölgesel düzey” olarak adlandırılmakta, yani iller fiiliyatta “bölge” olarak kabul edilmektedir²¹¹. İllerin sayısı 12 olup bunların altında 548 belediye yer almaktadır.

Hollanda'nın “illerinin” birer “bölge” olarak telakki edilmesi iki sebebe bağlanmaktadır: öncelikle bunların yerel yönetimler ile merkezi hükümet arasındaki ara idari düzeye (meso-level government) karşılık gelmesi, ikinci olarak tarihsel kökenleri ülkenin kuruluşuna kadar uzanan sözkonusu birimlerin üzerinde yaşayan yerli halk tarafından “memleket” olarak algılanması²¹². Buna göre Maastricht'li bir Hollandalının kendisini bu şehrin de içinde bulunduğu Limburg ilinden dolayı öncelikle “Limburglu” (Limburger) olarak tanımlaması söz konusu duruma bir örnek olarak gösterilmektedir²¹³.

Hollanda'nın illerinin birer bölge olarak algılanmasının bir diğer sebebi de AB'nin bölgesel sınıflandırma sistemi NUTS 2 kategorisinde bunların birer *Avrupa bölgesi* olarak sınıflandırılmasıdır. Bu ifade bütünleşme sürecine aktif katılımı ifade etse de, aşağıda değinilecek tarihsel sebepler dolayısıyla bölgelerin söz konusu sürecin *aktörleri* olduğunu iddia etmek güç görünmektedir.

2.8.1. Tarihsel Arkaplan

Hollanda'daki bölgesel yapının tarihsel geçmişine bakıldığında Avrupa'nın bu çalışmanın konusuna giren hemen her kesiminde rastlanan, ve ilgili bölümde

²¹¹ Frank Hendriks, Jos C.N. Raadschelders, Theo A.J. Thoonen, “The Dutch Province as a European Region: National Impediments versus European Opportunities”, Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995, s. 215.; Committee of the Regions, 179.

²¹² Hendriks vd., 215.

²¹³ Hollanda, bugün birer il olarak adlandırılan birbirinden başlangıç itibariyle bağımsız siyasi birimlerin bir araya gelmesiyle kurulduğundan ülkenin Felemenkçe de dahil olmak üzere çeşitli Avrupa dillerindeki ismi dahi başlangıçtaki parçalı yapıyı yansıtmaktadır. Buna göre günümüzde tek bir siyasi bütüne karşılık gelse de Hollanda batı dillerinde “aşağı ülkeler” ifadesiyle karşılanan isimlerle anılmaktadır (Netherlands, Low Countries, Pays-Bas, Paesi Bassi vb.). Diğer yandan bu ülkenin dilimizdeki – ve yer yer İngilizce’de de kullanılan – adı ise aslında ülkenin yalnızca bir kısmını ifade etmekteydi. Günümüzde “Holland”, Noord Holland (Kuzey) ve Zuid Holland (Güney) olmak üzere bu ülkenin iki iline karşılık gelmektedir.

ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi kıtanın tarihinde, Jeopolitiğinde hatta kültüründe son derece belirleyici bir rol oynayan parçalılık olgusunun burada da söz konusu olduğu gözlenmektedir. Bu olgu ülkenin kuruluş sürecinde de belirleyici olmuş, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na, dolayısıyla da o dönemde bu imparatorluğun kontrolünü elinde bulunduran İspanya'ya karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesiyle 16. yüzyılın sonlarından itibaren şekillenmeye başlayan Hollanda'nın kuruluşunda kökenleri Ortaçağın feodal birimlerine dayanan bu *iller* aktif birer rol oynamışlardır. Buna göre, Oranj (Orange) hanedanı prenslerinden William liderliğinde bir cumhuriyet olarak kurulan bu yeni siyasi yapıyı oluşturan ve başlangıçtaki sayıları yedi olan her bir "il" egemenliğini ve özerkliğini hem hukuki hem de fiili olarak korumaktaydı. Bu iller kökenleri Ortaçağa uzanan bir kent ile etrafındaki alana karşılık geliyordu. Dolayısıyla gerek genel olarak Batı Avrupa'nın tarihinde, gerek bu bölgenin tarihinde coğrafi parçalılık kavramının temel belirleyicisi olarak karşımıza çıkan kentlerin, birer siyasi birim olarak Hollanda'nın kuruluş sürecinde de başat rol oynadıkları gözlenmektedir²¹⁴. Hollanda'nın illerinin kimilerince "kent-bölge" (city-region) olarak da anılması²¹⁵ veya önemli Hollanda kentlerinin herbirinin başlıbaşına birer merkez oluşunu ifade etmek üzere bu ülkedeki bölgesel yapının "çok merkezlilik geleneği" tabiriyle özetlenmesi²¹⁶, kökenleri tarihin derinliklerinde yatan bu durumun günümüzdeki uzantılarıdır.

Hollanda'nın konfederal bir cumhuriyet olduğu dönem boyunca en önemli idari düzeyi oluşturan iller, merkezde bir tür konfederal meclis niteliğindeki *Estates-General*'da ve buna bağlı diğer devlet kurumlarında temsil ediliyorlardı. Bu yapı içinde *cumhuriyetin birinci hizmetkârı* konumundaki Oranj prenslerine tanınan makam ise bir nevi devlet başkanlığı statüsündeki *Stadtholder* idi. İkiyüz yılı aşkın bir süre devam eden bu konfederal yapı 1795 yılında, bölgeyi ele geçiren Napolyon tarafından kurdurulan Batavia Cumhuriyetine kadar varlığını sürdürdü. Bu yapının itici gücü konumundaki kentlerle, özellikle de *Holland* olarak adlandırılan ilde bulunanlarla kırsal kesim arasındaki gelişmişlik farklarından dolayı konfederasyonun idari ve siyasi işleyişindeki aksaklıklar konfederal yapıda bir reformu gerektirse de

²¹⁴ Hendriks vd., ss. 217-218.

²¹⁵ Hendriks vd., 219.

²¹⁶ Caciagli, 57.

bu ancak Fransız egemenliği döneminde tepeden inme olarak gerçekleşebildi. Bu doğrultuda, Fransız devriminin merkezi cumhuriyet modeli esas alınarak Napolyon döneminde kurulan Batavia Cumhuriyeti (1795-1806) ve akabinde gelen kısa süreli krallık ve Fransız İmparatorluğu döneminde illerin yetki ve sorumlulukları merkezi idareye ve daha alt düzeydeki belediyelere devredildi²¹⁷. Bu dönemde Hollanda'nın ilk anayasası olarak kabul edilen 1798 tarihli "Devlet Düzenlemesi" (State Regulation) Hollanda topraklarının tek ve bölünmez bir bütün teşkil ettiğini hükme bağlamış, böylece Ortaçağın kalıntıları olan iller de merkezi hükümetin idari birer uzantısı olarak üniter devlet yapılanması içindeki yerlerini almışlardır. Günümüzde Hollanda'nın kendine özgü toplumsal yapılanmasının getirdiği ideolojik yönelim ve mezhep farklılıkları ile son elli yılda sayıları artan yabancılar bir tarafa bırakılırsa bölgeler etnik olarak da oldukça homojen bir yapıyı yansıtmaktadır²¹⁸. Bu durumun istisnası ülkenin kuzeyindeki Fryslan/Friesland ili olup burada Batı Frizyan dili konuşan bir etnik grup yoğun olarak yaşamaktadır²¹⁹. Özellikle bu ilin kırsal alanlarında aktif olarak yaşayan bu dil grubunun toplam sayısının 350 ila 450 bin arasında değiştiği sanılmaktadır²²⁰. Buna göre nüfusu yaklaşık 600 bin olan Friesland sakinlerinin 450 bin kadarı bu dili konuşabilmekteyken, bunların 350 bini için Frizyan dili anadilleridir. Friesland çift dilli bir idari birim olarak kabul edildiğinden bu dil mahkemelerde de kullanılmakta, ayrıca ilköğretimde de zorunlu olarak okutulmaktadır²²¹.

2.8.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Ademimerkezileşme

Hollanda'da kamu harcamalarının yaklaşık beşte biri yerel/bölgesel yönetimlerce gerçekleştirilmekte olup bunlarda belediyelerin payı % 90'a yaklaşırken illerin payı % 10'larda kalmaktadır²²². Yerel düzeydeki yetki ve harcama alanları sosyal refah, barınma, eğitim ve halk sağlığı üzerinde yoğunlaşırken iller

²¹⁷ Hendriks vd., 218.

²¹⁸ Hollanda'nın yerli halkı arasında Katolik ve Protestan mezhepleri yaygınken, Sayıları bir milyonu bulan yabancılar arasında da Müslümanlar yoğunluktadır.

²¹⁹ Bir Cermen dili olan Frizyan dilini (Friisk) konuşan Frizyalılar, Almanya ve Hollanda'da yaşamakta olup, dilleri "Batı Frizyan", "Kuzey Frizyan" ve "Sater Frizyan" (Seeltersk) şeklinde üç ana lehçeye ayrılır ("Friisk Family", <http://www.eurolang.net/Languages/Frisian.htm> 20.06.2002).

²²⁰ "Friisk Family", a.g.y.

²²¹ A.g.y.

²²² Committee of the Regions, 178.

ulaşım, sosyal koruma hizmetleri ve çevre koruma alanlarında yetki ve sorumluluk taşımaktadırlar. Ayrıca Hollanda anayasası yerel ve bölgesel idarelere kendi yetki alanlarını ilgilendirip de merkezi hükümet tarafından açıkça tanımlanmamış konularda da inisiyatif hakkı tanımaktadır.

Merkezi hükümetle yerel/bölgesel birimler arasındaki iletişim, belediye veya illerin görüőülecek konularla ilgili birimlerinin yerel/bölgesel idareyi temsil edecek şekilde merkezi hükümetle yaptığı müzakereler vasıtasıyla gerçekteşir. Bu görüőmelerin sonucu taraflar için bağlayıcıdır. İdari düzeyler arasındaki müzakereler belirli bir takvime bağlı olarak yapılmamakta, merkezi hükümetin veya AB'nin getirdiği birtakım düzenlemelerin belediye veya illeri ilgilendirmesi durumunda gerçekteřtirilmektedir²²³.

Hollanda'da ademimerkezileşme tabandan gelen daha fazla yetki taleplerinden çok merkezi idarenin üzerindeki mali yükü hafifletmeyi amaçlar görünmektedir. Zira yetkilerin yanısıra birtakım hizmet maliyetlerinin de devri belediyeler ve iller için mali riskleri de beraberinde getirmekteyken merkezi idare üzerindeki kamu harcamalarını önemli ölçüde azaltmaktadır. Ademimerkezileşmenin mali boyutuyla ilgili bir başka nokta da bu ülkede söz konusu sürecin yerel/bölgesel düzeyde istihdam edilen personelde hatta yine bu düzeylerde kullanılan bazı harcama kalemlerinde kısıntıya gidilmesini gerektirmesidir. Bu alandaki uygulamaların en çarpıcı göstergesi belediye alanlarının birleştirilerek belediye sayısının azaltılmasıdır. Buna göre son elli yılda Hollanda'daki belediyelerin sayısı 1000'den 548'e gerileyerek neredeyse yarı yarıya azalmıřtır²²⁴.

Bu ülkede idari düzeyler arasındaki ilişkileri yansıtan ilginç bir örnek de vergilendirme konusunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre yerel/bölgesel idarelerin kendi yetki alanlarına giren konularda aşırı vergilendirmeye gitmeleri karşısında merkezi hükümet devreye girmiş ve 1998-2001 arası dönemde üç yıl süreyle vergilerini ödeyen mükelleflere özel bir vergi iade uygulaması getirmiřtir²²⁵.

²²³ Committee of the Regions, 186.

²²⁴ Committee of the Regions, 187.

²²⁵ Committee of the Regions, 188.

2.8.3. Avrupa Bütünleşmesinin Etkisi

Son yıllarda Avrupa bütünleşmesi sürecine bağlı olarak Hollanda'da illerin devlet örgütlenmesi içindeki konumunun güçleneceği yolundaki beklentiler artmıştır. Zira “Bölgeler Avrupası” yaklaşımı uyarınca bütünleşme sürecinin orta düzey idari birimler (meso-level) üzerinden daha rahat işleyeceği düşünülmektedir²²⁶. Bu yaklaşıma göre Brüksel doğrudan doğruya bölgeleri muhatap alarak bütünleşme sürecinin devamını sekteye uğratabilecek ulusal yönelimleri etkisiz kılmaya çalışabilmektedir. Bu doğrultuda bu ülkede bölgesel düzeyi temsil eden illerin uluslararası otoriteyle doğrudan doğruya iletişim kurarak Birliğin bölgesel gelişim fonlarından yararlanmak istemeleri, bu fonları takip edebilmek üzere Brüksel'de temsilcilikler açmaları illerin kendilerine olan güvenlerini uzun bir aradan sonra yeniden kazanmaları olarak yorumlanmaktadır²²⁷. Bu durum bu çalışmada geliştirilen terminoloji ışığında illerin bireyselleşme sürecinin embriyonik aşamaları olarak da düşünülebilir.

Öte yandan yukarıda değinilen tarihsel nedenlerden dolayı geleneksel olarak güçlü konumda bulunan, dolayısıyla *bireyselleşme* potansiyeli taşıyan kentlerin de bu süreç içinde ön plana çıkmaları Avrupa çapında bölgelerden beklenen rolü bu ülkede her biri başlıbaşına önemli bir merkez olan büyük kentlerin üstlenebileceği yolunda tartışmalara yol açmıştır. Kimileri bu durumu Hollanda'nın koşullarıyla uyumlu bir biçimde kendine özgü bir bölgeselleşme deneyimi olarak yorumlarken²²⁸, kimileri söz konusu süreçte büyük kentlerin ön plana çıkmasını daha az nüfusa sahip iller için bir dezavantaj olarak görmekte, bütünleşme sürecinin getirdiği mali imkanlardan yararlanmada bölgelerin – yani Hollanda örneğinde illerin – ön planda tutulması gerektiğini savunmaktadırlar²²⁹. Bu tartışmalar devam ederken iller söz konusu desteklerden yararlanmanın zorunlu bir gereği olarak Brüksel bürokrasisi ile tanışmışlar, Birlik fonlarını ve projelerini daha yakından ve yerinden takip etmek

²²⁶ Hendriks vd., 217.

²²⁷ A.g.y.

²²⁸ Caciagli, 58.

²²⁹ Hendriks vd., ss. 222-230.

üzere diğer pek çok üye ülke örneğinde olduğu gibi Brüksel’de temsilcilikler açmışlardır. Bunların bir kısmının zaman içinde lobcilik faaliyetleri konusunda da tecrübe sahibi oldukları, kendilerine ilişkin olarak AB tarafından şekillendirilen politikaları etkilemeye çalıştıkları yolunda gözlemler mevcut ise de²³⁰, Hollanda illerinin bütünleşme sürecini etkileyecek derecede güçlü aktörler olduğu iddia edilemez.

2.9. Fransa: Ademimerkezileşme Sürecinde Üniter bir Yapı

2.9.1. Tarihsel Arkaplan

Fransa’nın kökleri 16. Yüzyıla dayanan ve Napolyon döneminde daha da güçlenen hiyerarşik nitelikli merkezi idare yapısı ülke çapında sosyo-kültürel standartlaşmayı beraberinde getirmiş²³¹, bu duruma bağlı olarak yakın zamanlara kadar bölgesel bir idari yapılanma söz konusu olmadığı gibi yerel ve bölgesel kültürlerin gelişimi de engellenmiştir²³². Bu ülkede 1956 yılında ekonomik kalkınma amaçlı olarak gerçekleştirilen bölgesel taksimat, 1964 yılında bölgesel ekonomik gelişim komisyonlarının (CODER) kurulmasıyla idari düzeyde kurumsallaşmış, başlangıçtaki taksimata konu olan 22 bölge de idari birer birim halini almıştır. Bu bölgelerin bir kısmı pragmatik amaçlarla suni olarak oluşturulmuş ise de, Fransa’da sayıları hiç de azımsanmayacak düzeyde bulunan pek çok bölgenin tarihsel-coğrafi arkaplanlarının idari-siyasi bir yapılanmaya temel teşkil edecek derecede güçlü olduğu gözlenmektedir. Hatta kimileri, Fransa’da yaşanan bölgeselleşme sürecinde ekonomik gelişim kaygısının yüzeysel bir rol oynadığını ima ederek, 1960’lardaki ilk düzenlemelerin temel sebepleri arasında o dönemde Brötanya bölgesinde yükselişe geçen Kelt milliyetçiliğiyle Korsikalılar hatta Basklar’dan gelen bölgeselci eğilimleri göstermektedir²³³.

²³⁰ Hendriks vd., ss. 226-229; Caciagli, 58.

²³¹ Fransa’da ulusal kimlik oluşturma süreci ve bu süreçteki uygulamalar için bkz. Caroline Ford, **Creating the Nation in Provincial France, Religion and Political Identity in Brittany**, Princeton University Press, New Jersey, 1993.; Robert J. Blackwood, “The Gallicisation of Corsica: The Imposition of French Language from 1768 to 1945”, **Language Policy**, 3/2004, ss. 133-152.

²³² Hechter, Levi, 189.

²³³ Connor, ss. 120-122.

2.9.2. Fransa'nın Bölgesel Yapısı ve Ademimerkezileşme

Fransa'da tarihsel-kültürel arkaplanları bakımından ülkenin kalanından farklılaşan, dolayısıyla diğerlerinden daha köklü birer bölgesel kimliğe sahip olan, Brötanya (Bretagne), Korsika²³⁴ (Corse) ve Alsas'ın (Alsace) yanı sıra Burgonya (Bourgogne), Auvergne, Franche Comte, Normandiya (Yukarı ve Aşağı olarak iki bölge) ile Limousin bölgeleri de tarihsel ve coğrafi olarak kendilerine özgü karakteristikler sergilemektedirler. Bu noktada dikkati çeken, Fransız ulus-devletinin oluşum sürecinde büyük ölçüde ortadan kalkan bölgesel kültürel farkların ulusal kültürün en ileri düzeyde homojenleştiği bir aşamada paradoksal bir biçimde yeniden vurgulanmaya başlamasıdır. Bu durumun bir benzeri diğer bazı Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da gözlenmekte olup bir sonraki bölümde görüleceği gibi söz konusu paradoksu açıklamaya yönelik argümanlar da paralellik taşımaktadır.

Ülkedeki gerek sağ, gerekse sol eğilimli partilerin olumsuz yaklaşımlarının da etkisiyle yetmişli yıllar boyunca ciddi bir gelişmenin gözlenmediği ademimerkezileşme süreci, 1980'li yıllardan itibaren yeni bir aşamaya girmiştir. François Mitterand önderliğindeki sosyalistlerin hem cumhurbaşkanlığı hem de hükümette yer aldıkları bu dönemden itibaren söz konusu sürecin ivme kazanmasında siyasi kaygıların önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekilmekte, yerel düzeyde güçlü bulunan, ayrıca önemli büyük şehirlerin yönetimini elinde bulunduran sosyalistlerin ademimerkezileşmeyi bir bakıma iktidarlarını sağlamlaştırma amacı olarak gördükleri ifade edilmektedir²³⁵. Bu doğrultuda 1982 yılında bölge valilerinden bölge konseylerine ilk yetki devri gerçekleştirilmiş, ertesini yıl kabul edilen bir kanunla da şehirleşme, mesleki eğitim, kültürel faaliyetler, çevre, taşımacılık, turizm, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri alanında pek çok yetki merkezi yönetimden bölgelere devredilmiştir. Özellikle ekonomik gelişim alanındaki kararlara katılan bölgesel konseyler 1986 yılında seçimle iş başına gelecek şekilde yeniden düzenlenmiş, aynı yıl Fransa'da ilk bölgesel seçimler yapılmıştır.

²³⁴ Esasen özel bir duruma işaret eden coğrafi ve kültürel koşullarına bağlı olarak Korsika bir bölge olarak değil 'collectivité territoriale' olarak adlandırılmaktadır.

²³⁵ Caciagli, 26.

Bu süreç doksanlı yıllardan itibaren de yine büyük ölçüde merkezi idare tarafından yukarıdan aşağıya doğru getirilen düzenlemelerle ilerlemiş, 2003 yılında yapılan bir anayasa değişikliğiyle yeni bir aşamaya girmiştir²³⁶. Söz konusu düzenlemeyle “vatandaşlara daha yakın bir cumhuriyet” (une république des proximités) ideali diğer belli başlı Batı Avrupa ülkelerine paralel bir biçimde yerellik ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır²³⁷. Dolayısıyla özellikle bu dönemden itibaren söz konusu süreçte AB’nin etkisi giderek daha fazla hissedilir hale gelmiş, hatta kimileri tarafından bu etki cumhuriyetin üniter yapısına yönelik bir tehdit olarak nitelendirilmiştir²³⁸. Diğer yandan önceki dönemlerde varlıkları pek hissedilmeyen bölgelerin yer yer birer aktör gibi davrandıkları gözlenmekte olup bu durum yeni bir siyasi sınıf olarak bölgesel elitin oluşmasına ve bu elitin özellikle AB nezdinde giderek daha aktif rol oynamasına bağlanmaktadır²³⁹. Buna göre, bölgesel politikalar başta olmak üzere çeşitli politika alanlarında uluslararası kurumların karşısında doğrudan muhatapları olarak bölgelerin yer alması, bu birimlerin aktörleşme süreçlerinde Brüksel’in etkisini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar bu çalışma kapsamında tanımlanan şekliyle ‘bölgeselleşme’ kavramıyla ancak dolaylı bir ilişkiye sahip ise de, giriş kısmında sözü edilen etnik bölgeselcilik veya bölgesel milliyetçilik bağlamında dikkati çeken Korsika sorunu diğer Batı Avrupa ülkelerindeki etnik bölgeselcilik örneklerinde olduğu gibi Fransa’da da bölgeselleşmenin yer yer asimetrik bir görünüm kazanmasına yol açmıştır. Buna göre 1793’ten beri Fransa’nın bir parçası olan Korsika adası, 1970 yılında Provence-Alpes-Côte d’Azur (PACA) bölgesinden ayrılarak başlı başına bir bölge (collectivité territoriale) halini almış, 1982’den itibaren de özel bir statüye sahip olmuştur²⁴⁰; bu statü 1991 ve 2001 yıllarında kültür, spor, eğitim, iletişim, turizm ve tarım konularını kapsayacak şekilde genişletilmiş²⁴¹, bu arada Korsika

²³⁶ Karahanoğulları, 1.

²³⁷ Bu son sürecin ayrıntıları için bkz. Karahanoğulları, a.g.e.

²³⁸ Karahanoğulları, 7.

²³⁹ Caciagli, ss. 28-29.

²⁴⁰ “Décentralisation: Une Cathédrale Inachevée”, **Le Monde Dossiers et Documents**, sayı: 296, Mart 2001, s. 2.

²⁴¹ “Les Députés Autorisent la Corse à ‘Déroger’ aux Lois Nationales”, **Le Monde**, 18 Mayıs 2001, s. 6.

dilinin de diğer bölgesel diller karşısında imtiyazlı bir konuma sahip olması gündeme gelmiştir. Fakat bu durum, bir yandan anayasanın eşitlik ilkesiyle çeliştiğinden, diğer yandan da –ironik bir biçimde—çocuklarının henüz standart bir imladan yoksun olan bu dilde değil de, Fransızca eğitim almasını isteyen Korsikalılara karşı ayrımcılık ihtimalini gündeme getirdiğinden, bazı çevrelerce tedirginlikle karşılanmakta ve olumsuz bulunmaktadır²⁴².

2.10. İsveç: Parçalı Temeller üzerinde Üniter bir Monarşi

2.10.1. İsveç'te Mevcut Bölgesel Yapılanma

Anayasal monarşiyle yönetilen üniter bir devlet olan İsveç her ne kadar bölgeselleşme olgusuyla yakın denebilecek bir dönemde tanışmış ise de köklü bir yerinden yönetim geleneğine sahiptir. Yine Batı Avrupa'nın parçalı yapısının bir yansıması olarak İsveç'te milattan sonraki ilk yüzyıllardan itibaren yerel idari-siyasi birimlerin büyük ölçüde özerk davranışlar sergilediklerini, ilerleyen yüzyıllarda ise bu durumun merkezi otoriteyi temsil eden kral tarafından da tanındığı gözlenmektedir. Örneğin 14. yüzyıla tarihlenen bir anayasal metinde kral mülk sahibi köylülerin yalnızca kişisel ve mali serbestilerini değil aynı zamanda ulusal konulara ilişkin olarak alınacak kararlara katılım haklarını da tanıdığını beyan etmiştir²⁴³. Günümüze kadar devam eden bu tutuma bağlı olarak anayasanın temel hükümlerinin yanı sıra 1974 ve 1991 yıllarında kabul edilen ilave düzenlemelerle yerel yönetimlerin merkezi idare karşısındaki konumları güçlendirilmiştir. 1991 yılında kabul edilen düzenleme ayrıca yerel yönetimlerin kendi iç örgütlenmelerini kendilerinin belirlemelerine izin vermesi bakımından dikkati çekmektedir²⁴⁴.

2.10.2. İdari Düzeyler Arasındaki İlişkiler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme

İsveç'in idari yapılanmasında yerel yönetim teşkilatının temelini oluşturan iki ana unsur belediyeler halinde örgütlenen *komünler* (kommuner) ile il meclisleridir

²⁴² “Le Corse, L’Occitan et le Franco-Provençal Parlent ‘au Coeur et à la Tripe’ des Elus”, **Le Monde**, 18 Mayıs 2001, s. 6.

²⁴³ Committee of the Regions, 220.

²⁴⁴ A.g.y.

(landsting). Bu birimler arasındaki ilişki hiyerarşik olmaktan çok tamamlayıcı olup doksanlı yılların ortalarından itibaren oluşturulan bölgesel yapılanmaya da temel teşkil etmiştir. Bu iki birim arasındaki temel farklılık üstlendikleri görev ve fonksiyonlar bakımından ortaya çıkmaktadır. Buna göre belediyeler düzeyinde örgütlenen komünlerin başlıca görev ve sorumlulukları ilköğretim, sosyal hizmetler, şehir planlama ve inşaat, çevre korumaya ilişkin bazı görevler ve acil hizmetler alanında ortaya çıkmaktadır. Buna karşın iller (län) düzeyindeki görev ve sorumlulukların başlıcaları sağlık hizmetleri, çevre planlama ve ulaştırma alanında söz konusu olmaktadır. Bu illerin sayısı 21 olup her bir ilde merkezi idareyi temsil eden bir idare kurulu, bir de ilin kendi konseyi bulunmaktadır. Diğer yandan komünlerin sayısı ise 289'dur. Bazı komünlerin ikiye bölünmesine bağlı olarak 1990 ve 90'lı yıllarda komünlerin sayısı artarken diğer yandan bazı il meclislerinin yetki alanları da birleştirilmiştir. Zira İsveç'te gerek komünler gerekse il meclisleri hem nüfus hem de yüzölçümü bakımından birbirinden büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Örneğin Stockholm il meclisi 2 milyona yakın bir nüfusu temsil ederken en küçük il meclisinin temsil ettiği yurttaş sayısı 60 bini bulmamaktadır²⁴⁵.

İsveç her ne kadar yukarıda da sözü edildiği gibi köklü bir yerinden yönetim geleneğine sahip ise de, bu ülkede henüz kısmi olarak uygulamaya konmuş bulunan bölgeselleşme son derece yeni bir olgudur. Buna göre 1990'ların ortalarından itibaren başlayan bu sürecin ardında yatan temel neden AB bölgesel politikalarının gerekliliklerine de bağlı olarak merkezi hükümetin bölgesel kalkınmaya yönelik tutumundaki değişim olmuştur. Zira bu dönemden itibaren merkezi yönetim bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalardan çok her bir bölgenin kendi kendisine kalkınmasının önünü açmaya yönelik önlemlere öncelik vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1997'den beri "değişen bölgesel sorumluluklar" a ilişkin bir pilot proje oluşturulan 4 bölgesel birimde uygulamaya konmuştur²⁴⁶. Bu bölgelerden Skåne ve Västra Götaland'da il meclisleri bölgesel yönetim organlarına (regional self-government bodies) dönüşmüş, Gotland'da da doğrudan seçilen yerel otorite bölgesel yönetim birimine dönüştürülmüştür. Kalmar'da ise hem il meclisi hem de ilde bulunan tüm yerel yönetim birimlerinin temsilcilerini kapsayacak bir

²⁴⁵ Committee of the Regions, ss. 220-221.

²⁴⁶ Bu bölgeler Västra Götaland, Skåne, Kalmar ve Gotland'dır.

bölge konseyi oluşturulmuştur. Bu dört bölgesel yönetim birimi bölgesel kalkınmaya ilişkin orta ve uzun vadeli planlamalardan, bölgesel kalkınmaya ilişkin fonların dağılımından ve hükümet fonlarının kültürel hizmetler için nasıl kullanılacağından sorumlu tutulmuşlardır²⁴⁷.

Dolayısıyla kökleri ülkenin tarihsel derinliklerine uzanan yerel yönetim geleneğini bölgesel düzeyde yeniden yapılandırma girişimindeki İsveç, bu doğrultudaki projelerle bu geleneği Avrupa bütünleşmesinin mevcut koşullarıyla uyumlu hale getirerek güncellemeye çalışmaktadır.

2.11. Finlandiya: Bölgeselleşme ve “Maastricht Ruhü”

2.11.1. Finlandiya’da Mevcut Bölgesel Yapılanma

Yasamanın doğrudan seçimle işbaşına gelen tek bir meclise ait olduğu Finlandiya anayasa hukuku açısından da üniter bir devlet olup yürütme erki devlet başkanı ve devlet konseyine aittir. Diğer iskandinav ülkeleriyle birlikte oldukça köklü bir ademimerkezileşme ve yerinden yönetim geleneğine sahip bulunan Finlandiya’da halen geçerli olan idari-siyasi yapılanmanın temelleri 1920’li yıllara uzanmaktadır. Buna göre ülkedeki İsveçli azınlığa bağlı olarak bu azınlığın yoğunlaştığı bölgelere özerklik verilmesi kararlaştırılmış ve bu doğrultuda Åland Adaları 1921 itibarıyla özerk bölge olarak kabul edilmiştir²⁴⁸. 25.000 kişilik nüfusa sahip olan bu bölge kendi meclisine sahip olup oldukça geniş yasama ve yürütme yetkileriyle donatılmış olan bu meclis aynı zamanda bölgenin yıllık bütçesinden de sorumludur²⁴⁹. Bununla birlikte bu bölge dışındaki alanlarda İsveççenin ülkede dağınık olarak yaşayan gruplarca konuşulmasına bağlı olarak Finlandiya etnik temelli bir bölgesel yapılanmaya gitmemiş, 1990’lı yıllara kadar bu ülkenin idari yapısının temelini yerel yönetim birimleri olarak tanımlanabilecek *komünler* (kommuner) oluşturmuştur.

²⁴⁷ Committee of the Regions, ss. 226-227.

²⁴⁸ Kurubaş, 139; Caciagli, 54.

²⁴⁹ Committee of the Regions, 90.

2.11.2. İdari Düzeyler, Yetki Alanları ve Bölgeselleşme

1994 ve 1997 yıllarında yapılan reformlarla toplam sayıları 452 olan bu komünler 19 grupta toplanarak bölgeler oluşturulmuş ve Finlandiya hızlı bir bölgeselleşme sürecine girmiştir. Komünler ilköğretim, sosyal hizmetler, temel sağlık hizmetleri, barınma, şehir planlama ve ulaşım konularında yetki sahibiyken oluşturulan her bir bölgeye de bölgesel planlama ve kalkınma, çevre ve şehirlerarası yolların bakım ve onarımı alanında yetki ve sorumluluklar verilmiştir²⁵⁰. Bölgesel konseyler yerel seçimle işbaşına gelen komün konseylerinin üyelerinden oluşmaktadır, dolayısıyla Bölgesel konsey üyeleri dolaylı seçimle işbaşına gelmektedirler.

Bu noktada, Finlandiya'nın bölgesel yapılanmaya geçişinde AB üyeliğinin doğrudan etkisi dikkati çekmektedir. Buna göre tam üyelikten bir yıl önce başlayan bölgeselleşme reformunun ardında yatan temel sebep Birliğin yapısal fonlarının gerekliliklerine ve bölgesel politikalarına uyum sağlamaktır. Böylece Finlandiya hem bu fonlardan yararlanmak hem de bölgesel politikaların diğer alanlarında Brüksel ile doğrudan birer muhatap teşkil edecek şekilde *Maastricht'in bölgeselci ruhuyla uyumlu* bölgesel idari birimlerini oluşturdu²⁵¹.

2.12. Portekiz: Üniter bir “Bölge-Devlet”

Yalnızca Avrupa'nın değil, “etnik bakımdan dünyanın en homojen devleti” olarak değerlendirilen ve bu bakımdan “gerçek bir ulus-devlet” olarak nitelendirilen²⁵² Portekiz, üniter bir devlet yapılanmasına sahip olup bu yapılanma içinde üç idari düzey belirlenmiştir: merkezi hükümet, henüz uygulamaya konmamış olmakla birlikte anayasa tarafından öngörülen bölgesel düzey (ayrıca özerk bölgeler olarak Azor Adaları ve Madeira) ve 308 belediye (municipios)²⁵³. Ayrıca belediyelerin altında yer alan ve bir kilise etrafında şekillenen yerel idari birimler de

²⁵⁰ Committee of the Regions, ss. 89, 94.

²⁵¹ D. Arter, “Regionalization in the European Peripheries: The Cases of Northern Norway and Finnish Lapland”, **Regional and Federal Studies**, sayı: 2, 2001, ss. 94-114.

²⁵² Connor, 113.

²⁵³ Committee of the Regions, 189.

(Freguesias) 1878'den beri devletin idari yapılanmasının parçası olarak kabul edilirler. Kökenleri Roma Katolik Kilisesinin örgütlenme yapısına dayanan ve her biri genişçe birer mahalle veya köye karşılık gelen bu birimlerin sayısı ise 4.241'dir²⁵⁴.

2.12.1. Tarihsel Arkaplan

Bir krallık olarak Avrupa tarihinin oldukça erken bir döneminde (12. yüzyıl) etnik ve dilsel bakımdan homojen bir yapıya, coğrafi bakımdan da istikrarlı sınırlara kavuşan Portekiz, Batı Avrupa'nın geneline hakim olan parçalılığın son derece düşük düzeylerde gözlenmesi bakımından da bir istisna teşkil eder. Dolayısıyla bu ülkede güçlü bir bölgesel idare geleneği bulunmamaktadır. Biraz İrlanda'yı andıracak bir biçimde²⁵⁵ ülkenin idari yapılanmasının temel unsurları Ortaçağ'dan itibaren yerel düzeyde özellikle de belediyeler ve kilise örgütlenmeleri çevresinde gelişen idari birimler olmuştur²⁵⁶. Esasen Portekiz'de bölgelerin tarihsel olarak gelişmemiş olmasının etkileri günümüzdeki tartışmalarda da açıkça gözlenmektedir. Zira bu tartışmalarda dile getirilen sorunlardan biri de bölgelerin coğrafi olarak nasıl tanımlanacağı ve sınırlarının nasıl belirleneceğidir²⁵⁷. Esasen bu ülkenin AB'ye üye olduğu dönemden itibaren sosyo-ekonomik homojenliğini de büyük ölçüde muhafaza ettiği, Birlik ortalamasının altında olan gelişmişlik düzeyine bağlı olarak ülkenin tamamının Yapısal Fonlardan Hedef 1 kapsamında yararlandığı gözlenmektedir.

Ülkenin tarihi boyunca bölgesel düzeyle ilişkilendirilen tek gelişme, 15 ve 16. yüzyıllarda tamamen idari nitelikli illerin (provinces) kurulması olmuştur²⁵⁸.

²⁵⁴ Portekiz'de bir belediyeye bağlı ortalama nüfus 32.000 civarındayken, Kiliseye bağlı yerel birimlerin ortalama nüfusu 2.300 olup bir belediye ortalama 14 kilise örgütlenmesini bünyesinde barındırmaktadır (Committee of the Regions, 191).

²⁵⁵ Portekiz ve İrlanda'nın idari-siyasi yapılanmalarında ve geleneklerindeki paralellikler konusunda bkz. Jeremy Faro, "**Europeanization as regionalisation: forecasting the impact of EU regional-policy export upon the governance structure of Slovenia**" (Cambridge Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nde (Centre for International Studies) devam etmekte olan araştırma projesi ara raporu), ss. 8-10, http://www.ksg.harvard.edu/kokkalis/workshop_2004.html, 10.08.2007.

²⁵⁶ Michel Drain Mothré, "Les Identités Territoriales du Portugal; Le Poids des Imaginaires", **Lusotopie**, 2002/2, s. 161.

²⁵⁷ Committee of the Regions, 203.

²⁵⁸ Armando Pereira, "Regionalism in Portugal", Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995, ss. 271-272.

Birer bölgesel idari birim olarak değerlendirilen bu birimler 19. yüzyıla kadar ülkenin idari taksimatında yer almışlar, bunların coğrafi, ekonomik ve kültürel uzantıları ise 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu açıdan bakıldığında Portekiz’de zaten son derece düşük olan parçalılık düzeyinin 19. yüzyılda Fransız ekolünün merkeziyetçi reformlarıyla daha da düştüğü, 20. yüzyıl itibariyle de neredeyse tamamen ortadan kalktığı gözlenmektedir²⁵⁹.

Portekiz’in bugünkü siyasi ve idari yapılanması ülkede liberal geleneğin yerleştiği 19. yüzyılda şekillenmiş, bu süreçte ülke, Avrupa’da Fransız devrimi akabinde Napolyon’un seferleriyle yaygınlaşan üniter ulus-devlet yapılanmasını benimsemiştir. Buna göre, 1820 yılında yapılan Liberal Devrimin getirdiği idari-siyasi yapılanma monarşinin lağvedilip cumhuriyet rejimine geçildiği 1910 yılından sonra da ciddi bir değişiklik olmaksızın devam etmiştir²⁶⁰. Diğer yandan ülkede 1926-1974 arasındaki diktatörlük rejimi boyunca son derece otoriter bir merkezi idare ve bürokratik yapı yerleşmiş, bu durum zaten Portekiz’in idari-siyasi geleneğinde varolan jakoben eğilimleri daha da güçlendirmiştir. Bu yarım asırlık otoriter rejime karşı gelişen tepkinin doğal bir sonucu olarak diktatörlüğün sona erdiği 1974 yılından itibaren demokratikleşme ve dekolonizasyonun yanı sıra ademimerkezileşme konusu da ülke gündemindeki yerini almıştır. Bu doğrultuda bir yandan dekolonizasyon süreciyle de uyumlu olacak şekilde ülkenin deniz aşırı uzantıları olan Azor Adaları ve Madeira özerk bölgeler olarak yeniden yapılandırılırken, ülkenin kıtadaki topraklarında da bölgesel idari yapılanmanın oluşturulması kararlaştırılmıştır²⁶¹. Adalardaki yönetimlere getirilen reformlara bağlı olarak kimi yazarlar Portekiz’i “kısmi olarak bölgeselleşmiş üniter devlet” olarak nitelendirmektedir²⁶².

²⁵⁹ Tam bu noktada ironik – hatta paradoksal bir biçimde – bölgeselleşme konusu ülke gündemine girmiş, bölgesel idari yapılanma – ülkenin siyasi-idari gelenekleriyle uyumlu olmasa da – iyi yönetimin ön koşulu gibi algılanmaya başlamıştır. Bu durum benzer süreçlerden geçen diğer Batı Avrupa ülkeleri için de geçerli olup bunların en dinamik ve güncel örneğini oluşturan İtalya deneyimi incelenirken bu noktaya ayrıntılı olarak değinilecektir.

²⁶⁰ Pereira, 270.

²⁶¹ Pereira, ss. 270-271.

²⁶² Marcou, 115.

Gerek adalardaki idari reform, gerekse kıtadaki topraklara ilişkin olarak alınan bölgeselleşme kararının temel çerçevesi 1976 yılında kabul edilen Anayasa ile belirlenmiştir. Portekiz Anayasası aynı zamanda büyük şehir alanlarına ilişkin olarak da benzeri hükümlere yer vermiştir. Adalara ilişkin reform anayasanın kabulünün hemen ardından yapılmış, büyük şehir alanlarına ilişkin karar da 1991 yılında Lizbon ve Porto merkezli iki metropol alanında büyük şehir idaresi oluşturularak uygulamaya konmuştur. Metropol alanına giren belediyelerin temsilcilerinin görev aldığı, karar alma ve yürütme organlarına sahip olan bu idari birimler birer bölge değil iseler de, belediyelerle merkezi idare arasındaki düzeyde oluşturuldukları için bölgeselleşme yolunda bir adım olarak değerlendirilmektedir²⁶³.

2.12.2. Mevcut İdari Yapılanma

Mevcut durum itibarıyla Portekiz'in kurumsallaşmış bölgesel idareleri yalnızca Azor Adaları ve Madeira'dan ibarettir. Bu idarelere devredilmiş olan yetkiler yalnızca söz konusu bölgeleri ilgilendiren konularda yasamayı, yürütmeyi, ulusal kanunları bölgesel düzeyde uygulamak üzere tüzük çıkarmayı, merkezi hükümet tarafından paylarına ayrılan gelirlerle kendi topladıkları vergilerden elde ettikleri gelirleri özerk olarak harcamayı ve kendilerine bağlı yerel yönetimleri denetlemeyi içerir²⁶⁴.

İrlanda örneğine benzer bir biçimde Portekiz'de de bölgesel politikaların merkezi hükümete bağlı bürokratik birimler tarafından yürütüldüğü gözlenmektedir. Bu süreçte bölgesel kalkınmanın temel aktörleri olan Bölgesel Koordinasyon Ofisleri (Comissoes de Coordenação Regional) güçlü bürokratik kurumlar olarak ön plana çıkmışlardır. 1960'larda ve 70'li yılların başında ulusal kalkınma planına katkıda bulunmak üzere birer çalışma grubu olarak oluşturulan bu komisyonlar, ülkede rejim değişikliğini takip eden yıllarda, özellikle de 1980'lerde giderek gerek teknik kapasite, gerekse siyasal ağırlık bakımından giderek ön plana çıkmışlardır²⁶⁵. Halen

²⁶³ Marcou, ss. 31-32, 115; Caciagli, 60; Pereira, 276.

²⁶⁴ Pereira, 272.

²⁶⁵ Pereira, 277.

5 adet bölgeye karşılık gelecek şekilde örgütlenmiş bulunan²⁶⁶ Bölgesel Koordinasyon Ofislerinin öncelikli sorumluluk alanları proje planlama, belediyelere teknik destek ile AB yapısal fonlarının dağılımının kontrolüdür. Ayrıca bu süreçte yerel yönetimlerle üniversite ve iş dünyası arasında iletişim sağlamak da bu birimlerin işlevleri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla bu ülkede uluslararası otorite karşısında onunla muhattap olacak bölgesel birimler bulunmadığından, bölgesel gereksinimleri temsil açısından bu komisyonlar kritik roller üstlenmişler ve bu rolleri günümüze kadar başarıyla yürütmüşlerdir²⁶⁷. Ne var ki bu başarı ülkedeki bölgeselleşme tartışmalarında olumlu olduğu kadar olumsuz değerlendirmelere de yol açmıştır. Bölgeselleşmeye karşı çıkan kimileri bu kurumların resmi yetkilerinin dışına çıkarak neredeyse birer bölgesel aktör gibi davranmaya başlamalarını eleştirirken, bölgeselleşmeyi savunan kimileri de bunların merkezîyetçi, teknik-bürokratik, dolayısıyla da *yeterince demokratik olmayan* kurumlar olduklarını savunarak bu kurumların başarılarının ülkede bölgesel yapılanmayı geciktirdiğinden şikayet etmektedirler²⁶⁸.

Bölgesel Koordinasyon Ofislerinin bölgeselleşme süreci içindeki ikircikli rollerine benzer bir biçimde son yıllarda Portekiz hükümetinin bazı kamu hizmetlerini bölgesel düzeyde sağlamaya başlaması ve bunu başarıyla yürütmesi (deconcentration) de bölgeselleşme tartışmalarında çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Buna göre söz konusu uygulama kimilerince uzun vadede bölgeselleşme açısından olumlu bulunurken, kimileri de merkezi hükümetin belirli kamu hizmetleri bağlamında bölgesel düzeyde *yeniden* örgütlenmesinin yine bölgeselleşmeyi erteleyeceğini savunmakta, hatta bu uygulamayı merkezi hükümetin tam da bölgeselleşmeden kaçınmaya yönelik bir manevrası olarak yorumlamaktadırlar²⁶⁹.

²⁶⁶ Bu bölgeler Kuzey (Norte), Merkez (Centro), Lizbon ve Tagus Vadisi (Lisboa e Vale do Tejo), Alentejo ve Algarve olup özellikle ilk üçünün isminden de anlaşılacağı gibi pratik gerekçelerle gerçekleştirilmiş bir idari taksimatı yansıtmaktadır.

²⁶⁷ Pereira, 275.

²⁶⁸ Pereira, ss. 277-278.

²⁶⁹ Pereira, 278.

2.12.3. Bölgeselleşme Tartışmaları ve Konunun Avrupa Boyutu

Ülkenin kıtadaki topraklarında bölgeselleşme her ne kadar daha 1976 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle öngörülmüş ise de henüz uygulamaya konmamıştır. Buna göre söz konusu anayasa değişikliğiyle kurulması öngörülen bölgesel idari birimlerin şu temel işlevlerle donatılması planlanmıştır: kamu hizmetlerini bölgesel düzeyde karşılamak; belediyelerin faaliyetlerini kontrol ederek onlara destek vermek; bölgesel planlamaları gerçekleştirerek bölgelerin ulusal planlama prosedürlerine katılımını sağlamak²⁷⁰. Bölgesel idari birimlerin Bölgesel Koordinasyon Ofislerinin yetki alanlarına karşılık gelecek şekilde oluşturulup bölgeselleşme sürecine resmîyet kazandırılmak istenmiş, fakat tartışmalar konunun bir referandumla kararlaştırılmasını gerekli kılmıştır. Bunun üzerine 1998 yılında yapılan referandumla Portekiz halkı bölgeselleşme tasarısını kabul etmemiştir²⁷¹. Portekiz'deki bölgeselleşme sürecinin süresiz olarak askıya alınması anlamına gelen bu sonuç kimilerince Avrupa çapında dahi süreci sekteye uğratabilecek bir gelişme olarak yorumlanmıştır²⁷².

Bölgesel yapılanmanın gerçekleşmemiş olması bir dizi sebebe bağlanmakta ve bu ülkede bölgeselleşme tartışmaları hala devam etmektedir. Bu tartışmaların erken aşamalarında ilk bakışta ironik görülebilecek bir biçimde bölgeselleşmeye karşı çıkanlar yerel idareler olmuştur. Buna göre oluşturulması muhtemel bölgeler, 70'lerin ikinci yarısından itibaren yeniden yapılandırılan yerel demokratik mekanizmaları bastırabilecek bir tehdit olarak algılanmış, bu tedirginliğin kaynağı olarak da Azor Adalarında ve Madeira'da oluşturulan bölgesel yapılanma gösterilmiştir²⁷³. Bu eleştirilere göre bu denizaşırı özerk bölgelerde demokrasinin bölgesel düzeyde daha etkin işleyeceği düşünülmüş, fakat sonuçta yerel düzey son derece zayıf kalmıştır²⁷⁴. Yine bu kaygılarla paralel bir biçimde bölgeselleşmeye

²⁷⁰ Pereira, 276.

²⁷¹ Marcou, 19.

²⁷² David Corkill, "Portugal's 1998 Referendums", **West European Politics**, Nisan 1999.

²⁷³ Marcou, 20; Pereira, 273.

²⁷⁴ Gerçi son yıllarda bazı belediyelerin bölgeselleşmeden yana tavır koydukları gözlenmektedir. Bu tavır değişikliğinin sebebi olarak yerel demokrasinin olgunlaşarak bölgeselleşme karşısındaki korkularını yenmesi olarak gösterilse de, aynı derecede – hatta belki de daha fazla – etkili olan bir diğer unsur da yerel yönetimlerde sosyalistlerin yükselişe geçmeleri ve partizanlık dolayısıyla merkezi

getirilen bir diğere eleştiri de bölgesel idari yapılanmanın fuzuli bir formalite olduğunu ima ederek oluşturulacak bölgelerle birlikte bürokrasinin daha da artacağına işaret etmektedir²⁷⁵.

Portekiz’de bölgeselleşme tartışmalarında etkin olan bir diğere kesim de özel sektör temsilcileridir. Bunların tavırları yerel, bölgesel veya ulusal ölçekte faaliyet göstermelerine göre değişmektedir. Yerel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren firmalar ve bunların temsilcileri bölgeselleşmeden yana tavır koyarken, ulusal düzeyde faaliyet gösterenler bu sürece açıkça karşı çıkmakta, bölgeselleşmenin gereksiz bürokrasi doğuracağı yolunda kaygılarını dile getirmektedirler²⁷⁶. Bu tutuma paralel olarak savunulan bir diğere görüş de kalkınmanın en etkin biçimde ulusal düzeyde merkezi planlamayla gerçekleştirilebileceğini öne sürmekte, dolayısıyla bölgeselleşme gereksiz, hatta ulusal kalkınma açısından olumsuz bir süreç olarak değerlendirmektedir²⁷⁷. Bu noktada ironik olan, bölgeselleşme karşıtı bu argümanın da yer yer konunun Avrupa boyutuyla ilişkilendirilmesidir. Buna göre kimileri bölgeselleşmeyi AB politikalarının bir uzantısı olarak bütünleşme ve uyum sürecinin bir parçası olarak görürken, kalkınmada merkezi planlamanın önemini savunanlar Portekiz’in Avrupa’ya tam olarak entegre olabilmesi için tüm çabalarını ulusal düzeyde yoğunlaştırması gerektiğini savunmakta, bu kritik hedefe ulaşmada bölgeselleşmenin kaynakların etkin kullanımını engelleyeceğini öne sürmektedirler²⁷⁸.

Portekiz’de sendikaların da bölgeselleşme karşısında kuşkucu bir tutum takındıkları gözlenmektedir. Ulusal düzeyde merkezi bir örgütlenmeye dahil olan sendikalar, bölgeselleşmenin emek hareketini bölerek sendikaların müzakere gücünü azaltacağından endişelenmektedirler²⁷⁹. Benzer bir biçimde geleneksel olarak ulusal

hükümet karşısında bölgeselleşme yanlısı tavır almalarıdır. Bu tutum değişikliğine sebep olarak gösterilen bir diğere gelişme de yerel yönetimlerde görev alan elitlerin kendilerine daha üst düzeyde siyaset alanı aramaları, fakat ulusal düzeyde de siyaset yapmaya güçleri yetmediğinden bölgesel düzeyi kendilerine uygun politik bir kulvar olarak görmeleridir (Pereira, 273-274). Aşağıda görüleceği gibi siyasal elitler bölgeselleşme arasındaki ilişki İtalya’da da benzer tespitleri yansıtmaktadır.

²⁷⁵ Pereira, 273.

²⁷⁶ Pereira, 274.

²⁷⁷ Pereira, 280.

²⁷⁸ A.g.y.

²⁷⁹ Pereira, 274.

düzeyde güçlü bir liderlik etrafında örgütlenen siyasi partilerin de bölgeselleşme karşısında pek hevesli olmadıkları gözlenmektedir. Konunun merkezi düzeyde güçlü siyasi partiler açısından dikkati çeken bir başka boyutu da yerel düzeyde güçlenebilecek rakip partiler karşısında duyulan tedirginliktir²⁸⁰. Bu durum özellikle Komünist Partinin yerel düzeydeki gücüyle ilişkilendirilmektedir. Buna göre özellikle Lizbon civarında ve Alentejo bölgesinde belediyelerin büyük bir kısmını elinde bulunduran Komünist Partinin olası bir bölgeselleşme süreciyle gücünün artacak olması ülkenin önde gelen politikacılarını bölgeselleşme karşısında daha temkinli davranmaya yöneltmektedir²⁸¹. Bu değerlendirmeler bir sonraki bölümde yer verilecek olan İtalya deneyimine ilişkin değerlendirmeler ışığında daha da anlamlı bulunabilir.

Bu tartışmalarda AB'nin özellikle bölgesel politikaları ve fonları vasıtasıyla etkili olduğu gözlenmekle birlikte, bu etki daha çok bölgeselleşme taraftarlarının söylemlerinde ve argümanlarında retorik düzeyde kalmaktadır. Tahmin edilebileceği gibi bu argümanların başlıca referans noktalarından biri de uluslarüstü otoriteler tarafından kurgulanmış olan²⁸² “bölgeler Avrupası” söylemidir²⁸³. Diğer yandan uygulama ve AB üyeliğinin pratik sonuçları açısından düşünüldüğünde AB bölgesel fonlarının Portekiz'de yaşanan sürece doğrudan doğruya katkısı olduğu söylenemez. Buna göre yapısal fonlar hem yukarıda sözü edilen sebeplerden dolayı, hem de tüm ülkenin Hedef 1 kapsamında tek bir bölge gibi değerlendirilmesinden dolayı Portekiz'deki bölgeselleşme sürecine doğrudan katkıda bulunmamıştır²⁸⁴. Bununla birlikte, yine İrlanda örneğinde olduğu gibi, AB'nin bölgeselleşme tartışmalarına ivme kazandırması bile başlıbaşına bir etki olarak değerlendirilmektedir²⁸⁵.

Bu tartışmaların da son derece açıkça işaret ettiği gibi, Portekiz'de bölgeselleşmenin diğer Batı Avrupa ülkelerindeki gibi işlememesinin en temel sebebi bu ülkenin geleneğinde bölgesel yapılanmanın bulunmamasıdır. Kıta Avrupası'nın

²⁸⁰ Corkill, a.g.y.

²⁸¹ Pereira, 275.

²⁸² Tömmel, ss. 52-75.

²⁸³ Pereira, 280.

²⁸⁴ Pereira, 279.

²⁸⁵ Marcou, 118.

marjiniinde bulunan İrlanda örneğine benzer bir biçimde bu ülkede coğrafi parçalılık düzeyi tarih içinde büyük ölçüde düşmüştür. Yine İrlanda örneğiyle ilişkilendirilebilecek bir biçimde Portekiz'in yüzölçümü itibariyle de nispeten küçük bir ülke olması kendisinin İber Yarımadası içinde ancak başlıbaşına bir bölge olarak değerlendirilmesine yol açmıştır²⁸⁶.

2.13. Batı Avrupa'da Ortak bir Deneyim olarak Bölgeselleşme ve Asgari Müştarekler

Bölgeselleşme olgusu yukarıda ele alınan ülkelerin her birinde yer yer farklı saiklerle ortaya çıkıp gelişmiş gibi görünse de, temel çizgilerin Batı Avrupa'nın büyük bir bölümü için ortak olduğu gözlenmektedir. Ortaya çıkış biçimleri, uygulama yöntemleri ve bugün ulaştıkları düzeyler bakımından her ülkenin bölgeselleşme deneyimi, siyasal yapılanmasına ve iç dinamiklerine bağlı olarak yer yer farklılıklar gösterebilmektedir. Bunların bir kısmında idari yapılanmanın tarihsel temelleri daha etkin bir rol oynarken, bir kısmında bütünleşme sürecinin bölgeselleşme üzerindeki etkileri daha bariz bir biçimde hissedilmektedir. Bununla birlikte hemen tamamında hem tarihsel altyapının hem de bütünleşme sürecinin bir şekilde etkili olduğu gözlenmektedir. Özellikle doksanlı yıllardan itibaren ivme kazanan ve büyük ölçüde AB'nin derinleşme süreciyle ilişkili bulunan süreç bu dönemden itibaren söz konusu ülkelerin hemen tamamında benzer etkilerle şekillenmiş, dolayısıyla başlangıç itibariyle aralarındaki konjonktürel ilişkiler zayıf da olsa her bir Batı Avrupa ülkesinde yaşanan bölgeselleşme deneyimleri zamanla Avrupa bütünleşmesinin ulusaltı düzeydeki uzantıları halini almıştır.

Bu ülkelerden kendine özgü durumları itibariyle kısmen farklılık gösteren İspanya ve Belçika dışındakilerde bölgeselleşme hareketinin hep yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu noktada Almanya da kendine özgü koşullarıyla diğer ülkelerden farklılaşmaktadır. Bu ülke bölgeselleşme sürecindeki Batı Avrupa ülkeleri için bir model olarak anılmanın yanı sıra "Bölgeler Avrupası" söyleminin ve "federal Avrupa" vizyonunun da başlıca temsilcisidir. Alman federe

²⁸⁶ Mothré, ss. 160-161.

birimleri olan eyaletler aktörleşme düzeyi en yüksek birimler olarak Avrupa bütünleşmesi sürecine de etkin bir biçimde iştirak etmekte olup uluslararası platformlarda kendi çıkarlarını korumaya yönelik hamleler gerçekleştirmektedirler. Bununla birlikte, bölgesel çıkarlar ve yetki alanları söz konusu olduğunda yer yer uluslararası otoritelerin ve Federal Alman hükümetinin karşısında yer alsalar da eyaletler ile federal hükümetin bölgeselleşme ve federal Avrupa vizyonları örtüşmektedir.

Bölgeselleşme sürecini farklı biçimlerde deneyimlemiş olsalar da ele alınan ülkelerin tamamı için geçerli olan ortak nokta hemen tamamında gözlenen coğrafi parçalılık olgusudur. Bu durum Batı Avrupa'nın tarihsel arkaplanıyla yakından ilişkili olduğundan bu ülkelerin tamamının Batı Avrupa'dan seçilmesi ve sürecin Avrupa'nın bu kesimiyle sınırlandırılarak analiz edilmesi ikinci bir ortak nokta olarak değerlendirilebilir. Üçüncü olarak da tüm bu ülkelerin Avrupa bütünleşmesinden doğrudan doğruya etkilendikleri, kurumsal yapılanmaları yer yer farklı tepkiler verse de "Avrupalılaşıma" sürecinin tamamı için geçerli olduğu gözlenmektedir. Bölgeselleşme sürecini daha yakından incelemek amacıyla söz konusu asgari müşterekleri en karakteristik biçimde örnekleyen İtalya deneyimi izleyen bölümde ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İTALYA'DA BÖLGESELLEŞME ve AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ

3.1. Bir “Durum Çalışması” Olarak İtalya

İtalya İkinci Dünya savaşı sonrasında “bölgesel devlet”¹ olarak yeniden yapılanması ve Batı Avrupa’da 1990’lardan itibaren giderek ivme kazanan bölgeselleşme deneyimleri arasında sürece en erken başlayan ülke olması bakımından önceki bölümde ele alınan Batı Avrupa ülkelerinden farklılaşmaktadır². Buna göre Batı Avrupa’da bölgeselleşmeyi daha yakından incelemek amacıyla İtalya deneyiminin bir durum çalışması olarak ele alınması öncelikli olarak şu üç temel sebebe dayanmaktadır:

- İtalya’nın Avrupa tarihi ve jeopolitiği içindeki özel konumuna bağlı olarak Batı Avrupa, hatta modern uluslararası sistem açısından uygun bir örneklem alanı teşkil etmesi, hatta bu sebeple “Avrupa’nın çekirdeği”³ ve “Avrupa Jeopolitiğinin Laboratuvarı”⁴ olarak nitelendirilmesi;
- Yakın geçmişte idari-siyasi yapılanma bakımından geçirdiği değişim ve halen sürmekte olan bölgeselleşme/federalleşme süreci;
- En önemlisi de, diğer birtakım Batı Avrupa ülkelerinin aksine İtalya’da etnik temelli bir ayrılıkçı hareketin bulunmaması⁵, dolayısıyla dinamiklerin işleyişinin daha sağlıklı olarak değerlendirilmesine imkan tanıyan bir ortamın

¹ Andrea Morrone, “Lo Stato Regionale nella Transizione”, Stefano Ceccanti, Salvatore Vassallo (der.), **Come Chiudere la Transizione, Cambiamento, Apprendimento e Adattamento nel Sistema Politico Italiano**, Mulino (Yayımları), Bologna, 2004, s. 250; Caciagli, 22; Ciuffoletti, 184; ilgili literatürde “bölgeci devlet” olarak da adlandırılan ve temel örneği İspanya’da gözlenen “bölgesel devlet” aslında başlı başına bir modelden çok üniter yapıdan federal yapıya doğru geçiş sürecini ifade etmektedir (Odyakmaz vd., 220; Guibernau, a.g.e.; Solozabal, a.g.e.).

² Sondra Z. Koff, **Italy, From First to Second Republic**, Routledge, Florence KY (ABD), 1999, s. 191.

³ İlber Ortaylı, **Avrupa ve Biz**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 246.

⁴ L. Caracciolo, M. Korinam, “Editoriale”, **Limes**, 4 (1994), s. 10; Stemmermann, 97.

⁵ Bu noktada Kuzey Ligi Hareketi’nin etnik temele dayandırılmaya çalışılan argümanları bu gerekçeye karşı tez olarak öne sürülebilse de aşağıda da görülebileceği Kuzey Ligi Hareketi klasik anlamda etnik temelli bir ayrılıkçı hareket olmayıp pek çok yönüyle Batı Avrupa’da gözlenen ayrılıkçı hareketlerden farklılaşmaktadır.

varlığı. İtalya’da etnik ayrılıkçılık, azınlık sorunları vb. gibi değişkenlerin etkilerinin asgari düzeyde olması⁶ doğrudan bölgeselleşme kavramı üzerinde yoğunlaşmayı nispeten kolaylaştırmakta, ulusaltı, ulusal ve uluslarüstü dinamiklerin süreçte oynadıkları rolün daha net olarak gözlenmesine imkan vermektedir.

Bu son noktadan da anlaşılacağı üzere bu çalışmanın dayandığı başlıca varsayımlardan biri Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşmenin dinamiklerini incelerken konuyu yalnızca bölgeselleşme ile sınırlandırmak amacıyla çalışmayı kapsam ve hedefinden saptırabilecek etnik ayrılıkçılığa dayalı durumları analiz dışı tutma gereğidir. Örneğin İspanya’nın Katalan ve Bask hareketlerinde ulusaltı dinamiklerin baskınlığı, yaşanan süreçte uluslarüstü bütünleşmenin rolünün ne düzeyde olduğunu ortaya koymayı zorlaştırabilecektir. Bu sebeple bu tarz deneyimlerin her birini ayrı bir durum çalışması olarak alıp kendilerine özgü tarihsel arkaplanları ve spesifik özellikleri çerçevesinde değerlendirmek daha uygun görünmektedir. Fakat bu durumda da Batı Avrupa’nın geneline hakim olan tablo hakkında mümkün ölçüde genelgeçer bir fikir edinmek zorlaşacaktır. Zira etnik gerilimlerin önemli rol oynadıkları bir ülkeyi analizin temel çıkış noktası olarak kabul etmek tablonun geneline ilişkin son tahlilde gözlemciyi yanıltıcı sonuçlara sevkedebilir. Halbuki İtalya üzerinde yoğunlaşan bir durum analizi olarak kurgulanan bu çalışmanın amacı, diğer Batı Avrupa ülkeleriyle asgari müşterekleri olan bu ülkeden hareketle bütünleşme sürecinde İtalya için olduğu kadar diğer ülkeler için de geçerli olacak *mümkün ölçüde* genelgeçer sonuçlara varmaktır. Dolayısıyla, elde edilecek sonuçların sürecin İtalya’da nasıl işlediği kadar AB çapında nasıl işlediği hakkında da fikir vermesi umulmaktadır.

Bu açıdan İtalya, ilgili literatürde rastlanan analizlerin hemen tamamında “Bölgeler Avrupası”nın bir prototipi olarak ortaya konan⁷ Almanya modeli karşısında diğer belli başlı ülkelerin temel özelliklerini, asgari müştereklerini

⁶ Aşağıda da değinileceği gibi bu ülkede Aosta Vadisi ve Trentino-Yukarı Adige bölgelerinde azınlık grupları bulunmakta, fakat bu bölgelerin bölgeselleşme üzerindeki etkileri İspanya, Fransa, gibi diğer Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında sürecin genelinde belirleyici olacak kadar şiddetli görünmemekte, dolaylı biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

⁷ Amin, Tomaney, 179; Ciuffoletti, 184; Stemmermann, 97.

taşımakta, üstelik analizin genelgeçerliğinde bulanıklığa yol açabilecek düzeyde etnik/dinsel gerilimlere de sahne olmamaktadır. Bu bağlamda yukarıda sözü edilen üç temel düzeyde rol oynayan dinamikler arasındaki ilişkileri açıklamak üzere *nispeten genelgeçer* hükümlere varmamızı kolaylaştıracak hususlar şöyle sıralanabilir:

- İtalya'nın aşağıda değinilecek özel jeopolitik durumuna karşın diğer Batı Avrupa devletleriyle aynı coğrafyayı paylaşması, dolayısıyla bir "Batı Avrupa devleti" olarak uygun bir örneklem teşkil etmesi,
- İtalya'nın diğer belli başlı Batı Avrupa ülkeleri gibi ulus-devlet modeli doğrultusunda yapılanmış olması;
- Avrupa bütünleşmesi sürecinin başlangıcından beri söz konusu süreçte aktif olarak yer alması;

Bu sebeplerden dolayı "bölgeselleşme" kavramını merkeze alarak yapılacak bir çalışmanın bu ülkeye yönelik olarak yapılması halinde optimum sonuçları sağlayacağı düşünülmüştür.

Diğer yandan temel amacımız bütünleşme sürecinin bölgeselleşme üzerindeki etkisini ortaya koymak ise de, İtalya bağlamında oldukça karmaşık dinamiklerin karşılıklı etkileşimiyle şekillenen bu çok boyutlu süreçte bütünleşmenin payını ve rolünü ortaya koymak diğer faktörleri de ayrıntılarıyla incelemeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda ilk bakışta ironik, hatta yer yer paradoksal bulunan⁸ birtakım noktaların da açıklığa kavuşması beklenmektedir. Önemli ölçüde bütünleşme sürecindeki diğer Batı Avrupa ülkeleri için de geçerli olan bu noktalar aynı zamanda çalışmanın temel araştırma sorularının İtalya bağlamındaki yansımaları olarak da düşünülebilir:

- Ulusal birlik sürecinde bölgelerin büyük ölçüde homojenize olmasına bağlı olarak coğrafi parçalılığın minimum düzeye düştüğü, dilsel farklılıkların

⁸ Anna Bull, "Regionalism in Italy", **Europa**, sayı: 2, Intellect, Exeter, 1996, <http://www.intellectbooks.com/europa/number2/bull.htm> , 20.05.2001.

- Bölgeselleşme sürecinin çok uzun bir süre bölgelerin ezici çoğunluğu için tabandan ciddi bir talep olmaksızın yalnızca tepeden inme bir yaklaşımla ilerlemesi;
- Kamu gelirlerinin adil paylaşımını güvence altına almak üzere kamu harcamalarının maksimum düzeyde merkezileştiği ve yeknesaklaştığı bir noktada bölgeselleşme vasıtasıyla özellikle sosyal harcamaların bölgesel düzeye devredilmesi.

İlk bakışta paradoksal görünen bu noktaların çözümlenmesiyle hemen her Batı Avrupa ülkesinin kendi spesifik özelliklerinin yanı sıra geçerli olacak birtakım tespitlerin ortaya konması, böylelikle tablonun geneli hakkında sağlıklı bir izlenime ulaşılması beklenmektedir. Bölüm içinde yer yer değinilecek bu noktalara ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler özellikle İtalya’da bölgeselleşme sürecinin faktörlerine ilişkin başlık altında yer alacaktır.

Durum çalışması olarak neden İtalya’nın seçildiğine ilişkin olarak yukarıda sayılan noktalar ışığında bu ülkenin özelde Batı Avrupa, genelde ise Avrupa içindeki, hatta daha geniş ölçekteki kapsayıcı medeniyet alanını ifade eden Akdeniz dünyası içindeki siyasi-coğrafi konumuna değinmek gerekecektir. Zira İtalya’nın neden bu çalışmanın ana konusunu teşkil ettiği sorusu zorunlu olarak bu ülkenin Avrupa jeopolitiği içindeki konumuyla ilgilidir. Bunun için aşağıda öncelikle Avrupa Jeopolitiğinde İtalya’nın konumu üzerinde durulacak, Jeopolitik disiplininin tarih ile olan yakın ilişkisine bağlı olarak⁹ konunun tarihsel arkaplanına da zemin hazırlanmış olacaktır. İlerleyen başlıklar altında ise İtalya’da yaşanan bölgeselleşme ve federalleşme süreçleri incelenerek bu süreçlerde rol oynayan faktörlere değinilecektir.

⁹ William A. Hay, “Geopolitics of Europe”, **Orbis: A Journal of World Affairs**, sayı: 48.2, bahar 2003, s. 295.

3.2. Avrupa Jeopolitiği ve İtalya

3.2.1. Jeopolitik Disiplini, Avrupa ve İtalya: Sınırlar ve “Laboratuar Söylemi”

Çalışmanın ilk sayfalarında da kısaca değinildiği gibi en genel tabiriyle coğrafya ile siyaset bilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen disipline karşılık gelen Jeopolitik kavramı, kendisine yüklenen anlama ve kullanım özelliklerine bağlı olarak yere ve zamana göre farklı biçimlerde yorumlanmıştır¹⁰. 19. yüzyılın sonunda İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından kullanılmaya başlanan ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar özellikle Alman ve Anglo-Sakson dünyasında sınırları pek de belli olmayan¹¹ bir disiplin olarak gelişen Jeopolitik, bu dönemden itibaren Nazi Almanyası'nın dış politikasını şekillendiren bir kavram olarak değerlendirilmiş¹², siyasal coğrafyanın Nazi iktidarı tarafından araçsallaştırılması olarak yorumlanmıştır¹³. Bu duruma bağlı olarak savaş sonrası dönemde “sahte bir bilim dalı”¹⁴ ve “siyasal coğrafyanın zararlı bir sonucu” olarak kabul edilmiştir¹⁵. Bununla birlikte siyaset bilimi kapsamına girip de coğrafyanın hesaba katılmasını gerektiren pek çok durumda jeopolitik fiili olarak geçerliliğini sürdürmüş¹⁶, 1970'li yıllardan itibaren ise yeniden başlı başına bir disiplin olarak kabul edilip coğrafi faktörlerle ilişkili yeni dinamiklerin ışığında şekillenmeye başlamıştır¹⁷. Son yıllarda, özellikle de soğuk savaşın sona ermesi ve spesifik coğrafi ve siyasal özellikleriyle farklılaşan kriz alanlarının uluslararası arenada ön plana çıkmasına bağlı olarak coğrafya ile siyaset bilimi arasındaki ilişki bölgesel bütünleşme hareketleri¹⁸, kültür ve kimlik,

¹⁰ Taylor, 375 ; Jeopolitik kavramının tarihsel gelişimi ve süreç içinde gelişen farklı yaklaşımlar için bkz. İbrahim Atalay, **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2000, ss. 421-425; Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu** (onüçüncü baskı), Küre Yayınları, İstanbul, Haziran 2003, ss. 102-109; David Atkinson, Klaus Dodds, “Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000, ss. 2-4.; Defay, ss. 13-40.

¹¹ Michael Heffernan, “Fin de Siècle, Fin du Monde: On the Origins of European Geopolitics, 1890-1920”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000, ss. 27-28 ; Atkinson, Dodds, 2.

¹² Defay, 7; Lapid, 898; Atkinson, Dodds, ss. 1-3, 7.

¹³ Defay, 29.

¹⁴ Hay, 296.

¹⁵ Defay, 31.

¹⁶ Atkinson, Dodds, 4.

¹⁷ Defay, ss. 43-44; Atkinson, Dodds, 4.

¹⁸ Atalay, 427.

terör, etnik sorunlar¹⁹ ve çevre koruma²⁰ gibi bağlamlarda yeniden ön plana çıkmıştır.

Dolayısıyla söz konusu disiplinin çağdaş yorumlarla şekillenen bu son çıkışı başlangıç döneminden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Buna göre, geçen yüzyılın başında Batı Avrupa merkezli kolonyal imparatorluklar arasındaki güç ilişkilerini Avrupa merkezli bir coğrafi bağlamda ele alan ve çoğunlukla genelgeçer sonuçlara varmayı hedefleyen²¹ anlayış yerini giderek daha “mütevazı”²² bir çabaya bırakmış, bu doğrultuda genelgeçer kural ve kuramlar yerine her biri derinlemesine analiz gerektiren münferit durum ve deneyimler çağdaş Jeopolitiğin temel ilgi alanı olmuştur. Böylelikle bir yandan ilgi alanları belirli bir bağlama dayalı (context-bound)²³ analizlerle zenginleşip genişlerken diğer yandan özellikle doksanlı yıllardan itibaren ön plana çıkan disiplinlerarası yaklaşımın da etkisiyle²⁴ Jeopolitiğin uygulama alanı ve sınırları da iyice belirsizleşmiş, söz konusu disiplin bir bilim dalı olarak değil bir “bilgi türü”, “akıl yürütme biçimi” olarak algılanmaya başlamıştır²⁵. Fakat bu bağlamda da disiplinin temel ilgi alanı büyük ölçüde Avrupa coğrafyası olmuştur²⁶.

Dolayısıyla jeopolitik ister klasik bağlamında, ister çağdaş anlayış çerçevesinde değerlendirilsin, her durumda doğası gereği bir dönem dünyanın dinamosu, günümüzde de “modern sınırların laboratuvarı” olarak adlandırılan²⁷ Avrupa coğrafyası ile yakından ilişkilidir. Zira başlangıç döneminde tam da Avrupa içindeki güç ilişkileri ve coğrafi yapının bu ilişkilerdeki belirleyiciliği üzerine yoğunlaşması bakımından “Avrupa jeopolitiği” neredeyse disiplinin kendisiyle

¹⁹ Defay, ss. 68-78.

²⁰ Jeopolitik disiplininin Ekoloji bağlamında değerlendirilmesiyle ilgili olarak bkz. Timothy W. Luke, “Toward a Green Geopolitics, Politicizing Ecology at the Worldwatch Institute”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000, ss. 353-373.

²¹ Haffernan, ss. 31-47.

²² Defay, 44.

²³ Atkinson, Dodds, 1.

²⁴ David Atkinson, “Geopolitical Imaginations in Modern Italy”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000, ss. 108, 110.

²⁵ Atkinson, 110.

²⁶ Defay, ss. 94-98, 112-116.

²⁷ Defay., 94.

özdeşleşmiş²⁸; 1970'lerden itibaren kabul gören yeni Jeopolitik yaklaşımında ise bu kez bir bütünleşme deneyimi olarak Avrupa Birliği ve Batı Avrupa'da bölgeselleşme söz konusu disiplinin başlıca ilgi alanları arasında yerini almıştır²⁹. 1990'lardan itibaren Jeopolitik yaklaşım Avrupa kimliğinin inşa sürecinde açısından da tekrar ön plana çıkmış, bu süreçte yukarıda sözü edilen tarihsel arkaplana paralel bir biçimde “öteki” jeopolitik bağlamında yeniden gündeme gelmiştir³⁰.

Bu noktada ilgili literatürde ve çalışma içinde sıklıkla dile getirilen “laboratuvar” söylemine ilişkin birkaç tespit hem çalışmanın temel gözlemlerini sağlayan İtalya hakkında, hem genel olarak Avrupa bütünleşmesi hakkında, hem de dünyadaki diğer bütünleşme hareketleri göz önünde bulundurularak küreselleşme bağlamında ilginç bir açılım sağlamaktadır. Buna göre ilgili literatürde “bir modelin uygulama alanı” olarak yorumlayabileceğimiz “laboratuvar” ifadesine çalışma içinde de yer yer atıfta bulunulan şu üç bağlamda rastlanmaktadır:

- Tarih boyunca görece dar bir alanda farklı siyasal-coğrafi birimlerin yer almasına, bunların yüzyıllar boyunca siyasal birlikten yoksun olmalarına, son 50 yıl dışında hemen her dönemde mücadele halinde olmalarına ve son 50 yıldır da sınırları fiili olarak ortadan kaldırıp siyasal bütünleşme yoluna gitmelerine bağlı olarak Avrupa'nın “sınırların laboratuvarı”³¹, “yaşayan

²⁸ Heffernan, ss. 27-48.

²⁹ Defay., ss. 112-116.

³⁰ Thomas Diez, “Europe's Others and the Return of Geopolitics”, **Cambridge Review of International Affairs**, cilt: 17, sayı: 2, Temmuz 2004, ss. 319-333; Diez bu durumu Avrupa kimliğinin “jeopolitikleşmesi” (geopoliticisation) olarak adlandırmakta olup “tarihsel öteki” olarak Türkiye'nin yukarıda değinilen konumunun bu süreçte yeniden sorgulandığına dikkati çekmektedir.

³¹ Defay bu argümanın tarihsel temellerini şu şekilde ifade etmektedir: “Ortaçağ'da Avrupa'da kurulan imparatorluklar devletlerini “sınır bölgeleriyle” (uç beylikleri) korurlardı; bu uç beylikleri istila girişimlerini engellemekle, bunlara karşı koymakla görevli asker-köylülerin buldukları bölgelerdir. Bu kavram da ortaya çıktığı dönemde askeri bir içeriğe sahipti ve mevcut ya da potansiyel bir düşmana karşı kafa tutulan bir bölge anlamına geliyordu. Özellikle krallık topraklarının bittiği yer sınır olduğundan bu bölge modern Fransızca'da devletler arası sınır anlamını almıştır. [...] Bu gelişme Fransa'da yaklaşık 400 yılda gerçekleşebilmiş, İngilizce konuşulan ülkelerde bu kavramı veren frontier (sınır, hudut) sözcüğü “zone” [bölge, mıntıka, kuşak] anlamını da korumuştur. Gerçekten de, sınırın bugün bildiğimiz işlevlerini yerine getirebilen bir çizgi, bir hat olabilmesi için hem bu çizgileri belirleyebilmek amacıyla haritacılık tekniklerinin yeterince gelişmiş olması, hem de ulus-devlet kavramına doğru gelişme gösteren zihniyetlerin bu eğilimleri desteklemesi gerekir. [...] [Dolayısıyla] Sınır sözcüğünün yaygın bir kullanıma doğru gelişmesi 19. yüzyıl sonunda tamamlanmıştır” (Defay, 94-95).

laboratuvar”³² veya bütünleşme deneyinin yapıldığı başlı başına bir “jeopolitik laboratuvarı”³³ olarak nitelendirilmesi;

- Parçalılık düzeyini düşürerek belirli sınırlar dahilinde homojen nitelikli ve merkezi olarak yapılanan ulus devlet modelinin tercih edildiği dönemlerden itibaren bu modelin beşiği olan Fransa’nın Avrupa Jeopolitiğinin laboratuvarı olarak anılması³⁴;
- Nihayet çalışma içinde de yer yer değinildiği gibi Avrupa bütünleşmesi sürecinde yaşanan bölgeselleşme sürecini en çarpıcı biçimde örnekleyen İtalya’nın Avrupa Jeopolitiğinin laboratuvarı olarak adlandırılması³⁵.

Yukarıdaki tespitlerden ilkinde laboratuvar söylemi Avrupa’da yaşanan deneyimin küreselleşme sürecinde dünyanın diğer kesimlerinde yaşanan deneyimlere de ışık tuttuğunu ima ederken ikinci tespit benzer bir biçimde Fransa’nın deneyiminin öncelikli olarak Avrupa’ya sonra da tüm dünyaya örnek teşkil ettiğini ima etmektedir. Haliyle son tespit bu defa İtalya’nın deneyiminin bütünleşen Avrupa’daki gelişmelere ışık tutabileceğini ima etmektedir. Bu söylem doğal olarak yaşanan deneyimlerin aynı zamanda birer “deney” olarak da değerlendirilebileceklerini, dolayısıyla nasıl ki bir dönem Fransa önce Avrupa’ya sonra da dünyaya örnek olmuşsa ilerleyen süreçte de İtalya’nın Avrupa’ya Avrupa’nın da küreselleşen dünyaya örnek-model olacağı beklentisini yansıtmaktadır.

Kanımızca böylesi bir beklenti çağdaş Jeopolitiğin yukarıda sözü edilen durumsallık yaklaşımıyla çelişkili görünmekte, kendine has tarihsel-coğrafi şartlarla gelişip beslenen bir deneyimin önce yakın coğrafyasına, sonra da tüm dünyaya uyacak şekilde genelleşebileceğini öne sürmek genelgeçer kural-model arayışlarının tuzağına düşme tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bugün Avrupa

³² Ernest Haas, **The Uniting of Europe**, Stanford University Press, Stanford, 1958, s. 4’ten aktaran: Cram, 55.

³³ Foucher, ss. 136-137.

³⁴ Defay, 95.

³⁵ Stemmermann, 97.

bütünleşmesine iştirak eden coğrafi alan içinde erken aşamalarından itibaren sürece aktif olarak katılan ülkelerin yoğunlaştığı Batı Avrupa kıtanın kalanından çeşitli yönleriyle farklılaşmakta, kendi içinde de yapısal benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple bir Batı Avrupa ülkesi olarak İtalya'nın deneyimi bilhassa Avrupa bütünleşmesinden etkilenip onun tarafından şekillendirildiği ölçüde diğer Batı Avrupa ülkelerindeki benzer gelişmelere de ışık tutabilir. Bu durum çalışma içinde yer yer değinilen yapısal benzerliklerden, yani büyük ölçüde tarihsel arkaplan ve coğrafyanın oluşturduğu Jeopolitik altyapıdan kaynaklanan ortak noktaların yanı sıra bütünleşme süreci boyunca yaşanan ortak deneyimden de kaynaklanmaktadır. Fakat salt bu deneyimden yola çıkarak tarihsel ve coğrafi arkaplanı, bir diğer ifadeyle jeopolitik altyapısı ve Avrupa bütünleşmesiyle ilişkisi farklı olan ülkelere veya coğrafi alanlara da örnek teşkil edecek bir modele varmak mümkün görünmemektedir.

Bu sebeplerden dolayı çalışma kendi içinde büyük ölçüde benzer yapısal özellikler taşıyan Batı Avrupa ile sınırlandırılmış, İtalya da bir Batı Avrupa ülkesi olmasının yanı sıra Avrupa Jeopolitiği içinde de özel bir konuma sahip olması sebebiyle tekil bir deneyim olarak ele alınmıştır. Bu deneyim kendine has dinamiklerden etkilendiği gibi bütünleşme süreciyle de şekillendiğinden yakın coğrafyasında yaşanan gelişmelere de ışık tutabilir. Doayısıyla İtalya'nın bölgeselleşme deneyiminin ayrıntılarına geçmeden önce bu ülkenin büyük ölçüde benzer yapısal özellikleri paylaştığı yakın coğrafyası ile olan ilişkisine, bir başka deyişle Avrupa Jeopolitiği içindeki konumuna göz atmak gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle kısaca Avrupa Jeopolitiğinin temel çizgilerine değinilecek, ardından İtalya'nın konumu ele alınacaktır. Jeopolitik zorunlu olarak tarihten de beslenen bir alan olduğundan bu bağlamda yapılacak değerlendirmelerin tarihsel arkaplana da ışık tutması beklenmektedir.

3.2.2. Avrupa Jeopolitiğinin Temel Çizgileri

Jeopolitik yaklaşım Avrupa'nın gerek tarihine gerekse de mevcut siyasi manzarasına ilişkin açılımlar sağlamakla birlikte³⁶, yukarıda da değinildiği gibi Avrupa tam da Jeopolitik disiplininin ortaya çıktığı coğrafya olduğundan söz konusu kavramın belirsizliklerle yüklü esnek yapısı Avrupa Jeopolitiğine de yansımaktadır³⁷. Bu durumun temel sebebi Avrupa'nın esasen gerçek anlamda bir kıta değil Avrasya'nın marjinde kalan bir yarımada olması³⁸, dolayısıyla sınırlarının tam olarak belirlenememesidir³⁹. Bu bağlamda Avrupa Jeopolitiğine ilişkin gözlemlerde ilk bakışta dikkati çeken nokta yarımadanın diyagonal yapısı dolayısıyla doğu batı-kuzey güney eksenlerinde yapılacak jeopolitik analizlerin zorluğu ve spekülasyona, hatta manipülasyona açıklığıdır. Buna göre Karadeniz ve Akdeniz üzerinden Atlas Okyanusuna uzanan bu yarımadanın Kuzey-Güney eksenine diyagonal konumda bulunmasına bağlı olarak "Avrupa" olarak adlandırdığımız coğrafi alan üzerinde neresinin tam olarak doğu neresinin batı olduğunun tam olarak kestirilememekte, bu duruma bağlı olarak "Doğu Avrupa", "Batı Avrupa" gibi kavramlar daha çok siyasi ittifaklara binaen ortaya çıkmakta, hatta kimilerine göre kurgulanmaktadır⁴⁰. Avusturya ile ilgili kısımda da değinildiği gibi, benzer biçimde ortaya çıkan Orta Avrupa (Mitteleuropa) kavramı da salt coğrafi bir adlandırmadan çok, ifade ettiği sahanın Habsburg geçmişine göndermede bulunan tarihsel-siyasal bir kavram olarak algılanmaktadır.

³⁶ Hay, 295.

³⁷ Hay, 296.

³⁸ Fernand Braudel, **Uygurılıkların Grameri** (ikinci baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Nisan 2001, s. 347; Rémi Brague, **Avrupa: Roma Yolu**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 10; Mehmet Ali Kılıçbay, "Tarihsizliğin Marjından Marjinalleştirilen Tarih Alanına: Avrupa'nın Kendini ve Dünyayı İnşa Etmesi", **Doğu Batı**, sayı: 14, Şubat Mart Nisan 2001, s. 91; Davies, 47; Coğrafyacılar Avrupa'yı başlı başına bir kıta olarak değil, Asya'nın bir alt kıtası olarak değerlendirirler de bu alt kıtayı asıl kıtanın kalanından ayıran dağların ve steplerin doğal bir engel teşkil ettiği kabul edilir (Hay, 296). Bununla birlikte hangi dağların ve hangi steplerin sınır teşkil edileceği üzerinde mutabakata varılmış değildir. Ayrıca aşağıda görüleceği gibi dağlar ve steplere nazaran daha sorunsuz olması beklenebilecek su engelleri dahi (özellikle boğazlar ve Ege Denizi) tarihsel perspektiften düşünüldüğünde engel olmaktan çok birleştirici yönleriyle ön plana çıkmışlardır. Zira Troia, İstanbul, İskenderiye hatta Venedik gibi Akdeniz'in metropolleri hep coğrafyacılarca doğal bir engel gibi düşünülen önemli su yollarının yanı başında kurulmuştur.

³⁹ Avrupa'nın sınırları sorunu atıf gerektirmeyecek ölçüde yaygın bir tartışma ise de tartışmanın ana hatlarını ortaya koyması bakımından şu kaynaklar dikkati çekmektedir: Fernand Braudel, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, 1. Cilt**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ağustos 1993, s. 230; Delanty, ss. 6-7; Brague, 20; Foucher, ss. 94-96; Hay, ss. 296-297, 307.

⁴⁰ Delanty, ss. 66-71, 74, 80-85; Foucher, ss. 37, 43, 107.

Bu ön tespitlerin de açıkça ortaya koyduğu gibi Avrupa'nın tanımı sorunu zorunlu olarak siyasi bir sorun halini almaktadır. Bir başka deyişle, ikibin yılı aşkın süredir kesin sınırlarla tanımlanmaya ihtiyaç hissedilmemiş olan Avrupa'nın nerede başlayıp nerede bittiği sorusu kaçınılmaz olarak tarihsel, coğrafi ve kültürel bağlamından sıyrılıp tamamen siyasi ve spekülatif bir çerçeveye oturmaktadır.

Halbuki Avrupa-Akdeniz coğrafyasına tarih boyunca egemen olan güçlerin üzerinde hakimiyet kurmaya çalıştıkları alan yalnızca Avrupa değil onun da bir parçasını teşkil ettiği Akdeniz havzası olmuştur. Zira deniz ulaşımının kara yollarından çok daha rahat, hızlı ve ucuz olduğu yüzyıllar boyunca Akdeniz de bir su engeli veya sınır/hat değil tam tersine bilinen tarihin ilk dönemlerinden itibaren yoğun iletişime imkan veren bir “yol kavşağı”⁴¹ hatta başlıbaşına bir “sath” olagelmıştır⁴². Akdeniz dünyasının tarihte ilk defa bütünleştiği Roma döneminde de başkentin başlıca ikmal ve ticaret yolu olma işlevinin yanı sıra Roma'nın *merkezi* haline gelen⁴³ Akdeniz, siyasi birlik ortadan kalktıktan sonra da yüzyıllar boyunca eski dünyanın merkezi olmaya devam etmiştir⁴⁴. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'ya benzer bir biçimde Akdeniz medeniyet alanının sınırlarının belirlenmesi de sorunlu bir görünüm arz edebilir⁴⁵. Nitekim kimi yazarlar geleneksel olarak Akdeniz dünyasının bir parçası olarak kabul gören⁴⁶ Karadeniz havzasının konumunu tartışırken⁴⁷ kimileri Akdeniz coğrafi alanını İran Körfezi, Kafkaslar ve Orta Asya'nın önemli bir bölümünü de kapsayacak şekilde genişletmektedir⁴⁸. Bununla birlikte muhtemelen Akdeniz havzası çapında bir siyasi bütünleşme girişimi söz

⁴¹ Fernand Braudel, **Akdeniz: Mekân ve Tarih**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 8.

⁴² Alessandro Cristofori, “The Maritime City in the Graeco-Roman Perception”, Luc François, Ann K. Isaacs (der.), **The Sea in European History**, Edizioni Plus (Yayınları), Pisa, 2001, ss. 2-3.

⁴³ Turhan Kaçar, “Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006, ss. 203-204.

⁴⁴ Akdeniz'in dünya jeopolitiği içindeki merkezi konumunun evrimine ilişkin olarak bkz. Mehmet Bulut, “Merkez, Akdeniz'den Atlantik'e Kayarken Avrupalılar ve Osmanlılar”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006, ss. 223-230.

⁴⁵ Mehmet Ali Kılıçbay, “Bir Akdeniz Ütopyası: Akdeniz Birleşik Devletleri”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006, s. 232.

⁴⁶ Üner Turgay, “Trabzon”, Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert (der.), **Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 1994, ss. 45-73; Kılıçbay (2005-2006), s. 232.

⁴⁷ Braudel (1993), s. 132; Braudel Karadeniz'i “yarı yarıya Akdenizli” olarak değerlendirmektedir.

⁴⁸ Antonio Marquina, “Conflict Prevention in the Framework of the Euro-Mediterranean Partnership: A European Point of View”, **Perceptions**, cilt: 4, Ağustos 1999.

konusu olmadığından Akdeniz'in sınırlandırılması sorunu gündemi işgal etmemektedir.

Dolayısıyla tıpkı Jeopolitik disiplininin erken dönemlerinde kara temelli ve deniz gücü temelli bakış açısıyla şekillenen yaklaşımlarda olduğu gibi Avrupa ve Akdeniz arasındaki ilişki de önemli ölçüde bakış açısına bağlı olup dağlar, stepler ve çöllerle karşılaştırıldığında doğal bir engel olmak şöyle dursun bütünleştirici bir unsur haline alabilen denizin belirleyici olduğu bu *coğrafi bütünlük* alanını veya Avrupa'yı merkez almak biraz da gözlemcinin konumuna bağlıdır. Esasen yukarıda sözü edilen tarihsel dönüm noktaları da göz önünde bulundurulduğunda bir kavram olarak Avrupa'nın çoğunlukla savunmaya bağlı olarak ön plana çıktığı, halbuki geniş kapsamlı medeniyet projeleri bağlamında düşünüldüğünde asıl bütünleşme alanının bölgede bilinen ilk evrensel İmparatorluğu kuran ve yüzyıllar boyunca Akdeniz dünyasının hem doğusunda hem de batısında mirasları sahiplenilen Romalıların Mare Nostrum (bizim deniz) olarak adlandırdıkları Akdeniz medeniyet alanı olduğu ortaya çıkmaktadır⁴⁹. Dolayısıyla ister Roma'yı ve Aydınlanma sonrası dönemde gelişen Batı medeniyetini besleyen Ege uygarlıklarının kültür birikimini temel alalım, ister bu uygarlıkları besleyen Mısır ve Mezopotamya'ya uzanalım⁵⁰, ister Akdeniz dünyasının tamamında yaygın olan semavi dinleri uygarlığın temel belirleyicileri olara düşünelim, her durumda aslolanın Akdeniz medeniyeti olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda “doğu-batı” ayrımı da eski dünyanın merkezini teşkil eden bu medeniyet alanı içinde Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından itibaren belli başlı kilometre taşlarıyla şekillenen fakat esasen Aydınlanma sonrasında belirginleşen bir “akrabalık ilişkisi” çerçevesinde düşünülmekte⁵¹, hatta Akdeniz dünyasının her iki yönünde de zihniyeti şekillendiren temel parametrelerin aynı olduğundan⁵² “hayali

⁴⁹ Halil İnalçık, “‘Mare Nostrum’: Bizim Deniz, Akdeniz ve Türkler”, **Doğu Batı**, sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006, ss. 133-169; Predrag Matvejević, **Akdeniz'in Kitabı** (ikinci baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 2004, ss. 173-174; Alisa Ginio, “Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel”, **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih Görünüm**, Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsal, Kudret Emiroğlu (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 30-31; Kaçar, ss. 203-204; Kılıçbay (2005-2006), s. 231.

⁵⁰ Mehmet Ali Kılıçbay, “Fakir Akrabanın Talihi”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998, s. 50.

⁵¹ Bu argümanın ayrıntıları için bkz. Kılıçbay (1998), ss. 49-55.

⁵² Brague, ss. 27-28.

bir kurgu”⁵³, “içi boş bir tasnif”⁵⁴ olarak değerlendirilebilmektedir. Zira bugün daha keskin görünse de Doğu ve Batı arasındaki ayrım da sanıldığı kadar köklü görünmemektedir. Örneğin ilgili kısımdan da hatırlanacağı gibi bugün Batı dünyasının ayrılmaz bir parçası olarak görülen Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölünerek batı kesiminin batılı müttefikler tarafından *demokratikleştirilmesi* süreci de bir bakıma Almanya’nın *batılılaşması* olarak yorumlanmaktadır⁵⁵.

İtalya’nın konumu tam da bu noktada, yani Avrupa Jeopolitiğini ölçeği biraz genişletip de Akdeniz medeniyet sahası içinde değerlendirdiğimizde netlik kazanmaktadır. Zira tam da yukarıda sayılan gözlemler ışığında İtalya Akdeniz dünyasında kritik bir konum teşkil etmekte, geniş Akdeniz dünyasının merkezi ile onun uzantısı –hatta yüzyıllar boyunca “marjini” konumunda olan—Avrupa tarafı arasındaki başlıca iletişim kanalını oluşturan bu yarımada ve kendisini çevreleyen adaların Avrupa jeopolitiği içindeki konumu ortaya çıkmaktadır. Esasen Batı Avrupa’nın gelişiminde İtalya’ya yüklenen rolün önemi de⁵⁶ bu konumdan kaynaklanmaktadır.

3.2.3. Avrupa-Akdeniz Ekseninde İtalya

Avrupa’nın Akdeniz dünyasıyla olan ilişkilerinde etkileşimin en yoğun düzeyde yaşandığı bölgelerin İberya, Balkan Yarımadası ve İtalya olduğu gözlenmektedir. Bu üç yarımada da hem kuzeyden gelen istilalarla sarsılmış hem de Akdeniz dünyasını yeniden birleştirme çabalarına sahne olarak doğudan ve güneyden gelen fetih hareketlerine maruz kalmıştır. Bu yönüyle tıpkı Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Türkiye hatta Yunanistan ve diğer Balkan ülkeleri gibi İspanya ve

⁵³ Mustafa Armağan, “Hayalî Doğu’dan Hayalî Batı’ya”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998, ss. 79-84.

⁵⁴ Alev Alatlı, “Doğu-Batı’, İçi Boş Bir Tasnif”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998, ss. 85-87.

⁵⁵ Sontheimer ve Bleek bu süreci batılı demokratik değerler doğrultusunda “yeniden eğitim” (Umerziehung – re-education) ve “yeniden yön verme”, “yönlendirme” (Umorientierung) tabirleriyle ifade etmektedir (Sontheimer, Bleek, ss. 18, 21-23).

⁵⁶ Hay, 297.

İtalya'ya da “Doğu” ile “Batı” arasında köprü olma işlevi yüklenmiştir⁵⁷. Bu işlev, *köprü* söyleminin doğal bir sonucu olarak, olumlu olduğu kadar olumsuz imaları da bünyesinde barındırmış⁵⁸, bu üç yarımada ve kabaca “Doğu Avrupa” olarak adlandırdığımız bölgeler bir yandan Akdeniz’in doğusuyla batısı arasındaki temas ve kaynaşma noktaları olurken diğer yandan buraların Aydınlanma çağı ve özellikle de sanayi devrimiyle kıtanın ve tabii dünyanın diğer kesimlerinden farklılaşarak yoğun bir değişim sürecine giren Batı Avrupa’nın dışında kalması bir nevi gerikalmışlık göstergesi olarak algılanmıştır⁵⁹.

İtalya’yı diğer iki yarımadadan ve Avrupa’nın diğer kesimlerinden ayıran temel noktalar, Akdeniz dünyasının kalanıyla olan ilişkileri en yoğun düzeyde yaşaması, yarımada dışıyla olan yoğun ilişkilerin yanı sıra kendi içinde de anarşik bir dinamizme sahip olmasıdır. Buna göre Balkan Yarımadası 19. yüzyıldan itibaren sancılı bir biçimde yaşanan balkanizasyon sürecine kadar İstanbul merkezli Doğu Roma/Osmanlı İmparatorluk coğrafyasının jeopolitik bütünlüğü içinde kalmışken, İber yarımadası da 15. yüzyıldan itibaren tamamlanan “yeniden fetih” (reconquista) hareketiyle Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu’nun parçası haline gelmiştir⁶⁰. İrili ufaklı bağımsız prensliklerden ve şehir devletlerinden oluşan İtalya ise bir yandan siyasi bütünlükten yoksun kalırken, diğer yandan büyük güçler arasındaki çatışma ortamının tüm olumsuzluklarına rağmen Akdeniz’in doğusuyla olan ilişkilerini her zaman sıcak tutmuştur. Bu bakımdan İtalya bir bakıma Kuzey ve Batı Avrupa’nın

⁵⁷ Halil Demircioğlu, **Roma Tarihi, 1. Cilt** (dördüncü baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss. 2-3.

⁵⁸ Giorgio Ruffolo, **Quando l’Italia era una Superpotenza, Il Ferro di Roma e l’Oro dei Mercanti**, Einaudi (Yayınevi), Torino, 2004, s. 207.

⁵⁹ Söz konusu yarımadaların kaçınılmaz olarak oryantalist bir söylemle beslenen gerikalmışlıklarının veya az gelişmişliklerinin ardında yatan nedenlerin başında bu kesimlerin yüzyıllar boyunca “kıta dışı yabancı güçler” tarafından kültürel, etnik, hatta ırksal olarak kıtanın kalanından – aslında marjinden – farklılaştırılması olarak gösterilmektedir. Ne var ki, kıvılcımını rönesansla alsa da asıl dönüşümünü zihinsel düzlemde Aydınlanma, iktisadi ve sosyal alanda da Sanayi Devrimiyle gerçekleştiren Kuzeybatı Avrupa’yı sosyokültürel bakımdan kıtanın kalanından farklı kılan faktörlerin daha kompleks süreçlerle açıklandığını da gözlemlemekteyiz. Bu doğrultuda, günümüzde “Batı” olarak adlandırdığımız medeniyet alanının oluşumunda etkili olan faktörlerden özellikle Weber’in “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu” (Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu**, Hil Yayınları, İstanbul, Haziran 1997) adlı eserinde dile getirdiği tezlerle ilişkin tartışmalar için bkz. Charles Turner, “The Protestant Ethic Debate”, **International Journal of Politics, Culture and Society**, Cilt 16, Sayı 1, Güz 2002, ss. 147-151; Lutz Kaelber, “Max Weer’s Protestant Ethic in the 21st Century”, **International Journal of Politics, Culture and Society**, Cilt 16, Sayı 1, Güz 2002, ss. 133-144.

⁶⁰ Hay, 300.

doğuya bakan vitrini halini almıştır⁶¹. Zira Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerindeki her türlü iletişim kanalının önemli bir kısmı bugün İtalya olarak adlandırılan ülke üzerinden geçiyordu. Bununla birlikte İtalya'yı Güney-Kuzey veya Doğu-Batı arasında yalnızca bir geçiş alanı, yaygın söylemle bir *köprü* olarak değerlendirmek yetersiz, hatta yanıltıcı olabilir. Zira yarımada bir dönem Britanya adalarından Arabistan'a kadar uzanan bir imparatorluğun merkezi olmuş, ilerleyen dönemlerde ise her biri ayrı birer siyasi bütünlük arz eden Cenova, Venedik, Milano ve Floransa kentlerini çevreleyen bölge, yani Orta ve Kuzey İtalya yüzyıllar boyunca Avrupa'nın ağırlık merkezi olarak algılanmaya devam etmiştir⁶². Akdenizde artan ticari dinamizme bağlı olarak İtalya bilinen tarihin ilk uluslararası ekonomik sisteminin de kalbini oluşturmuştur⁶³. Hem bu merkez algılamasına, hem de tarih boyunca Akdeniz dünyasında siyasal meşruiyet kaynağı olmaya devam eden Roma ideali ve evrensel imparatorluk düşüncesine bağlı olarak İtalya, kıta üzerinde egemenlik kurmaya çalışan güçlerin de odak noktası olmuştur. Nitekim tarih boyunca Iustinianus'tan Napolyon'a kadar pek çok hükümdar ve devlet adamında gözlenen İtalya'yı bütünleştirme ve ona hakim olma çabası bu ülkenin zamanla bir tutkuya dönüşmesi olarak yorumlanmaktadır⁶⁴.

Diğer yandan İtalya yarımadası Sicilya ve Malta adaları ile birlikte düşünüldüğünde aynı zamanda Akdeniz'in batısıyla doğusu arasında da hem doğal sınır, hem de yine zorunlu olarak bir iletişim sahası işlevi görmüştür⁶⁵. Dolayısıyla oluşum halindeki Avrupa'nın dünyanın kalanıyla çatışmadan ziyade diyalog içinde olduğu yegane iletişim kanalı İtalya yarımadası üzerinden seyretmiştir. Bu durumun en çarpıcı göstergesi, üzerinde onlarca farklı lehçe hatta dilin konuşulduğu İtalya'nın

⁶¹ Halil İnalçık, "Kültür Etkileşimi, Küreselleşme", **Doğu Batı**, Sayı: 18, Şubat Mart Nisan 2002, ss. 94-95; Emel Altan Ege, "Venedik: Akdeniz'de Doğu ile Batı'nın Buluşma Noktası", **Doğu Batı**, sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006, ss. 58-59, 70-72; Braudel (1993), s. 470; İtalyan Şehir devletleriyle Doğu Akdeniz arasındaki diplomatik ve ticari ilişkilerin kültürel etkileşime olan katkısıyla ilgili olarak bkz. Rosamond E. Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı, İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı (1300-1600)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, özellikle ss. 32-54; Ortaylı, 246.

⁶² Giuliano Procacci, **Storia Degli Italiani, Birinci Cilt** (üçüncü baskı), Laterza Yayınları, Bari, 2003, s. 5; Braudel (1993), s. 469.

⁶³ Ruffolo, 243.

⁶⁴ M. V. Levchenko, **Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi**, Özne Yayınları, İstanbul, Nisan 1999, s. 84; Roberto S. Lopez, **Storia delle Colonie Genovesi nel Mediterraneo**, Marietti 1820 (Yayınları), Cenova-Milano, Mart 2004, s. 96; Ruffolo, 168.

⁶⁵ Demircioğlu, ss. 2-3.

standart İtalyanca'dan yüzlerce yıl boyunca mahrum kalmasına karşın büyük ölçüde İtalyan lehçelerinden beslenen, Arapça, Türkçe ve Yunanca sözcük dağarcığıyla zenginleşen Lingua Franca'nın Ortaçağlardan itibaren Akdeniz'in ortak dili olarak gelişmesidir. Uzmanlarına göre, özellikle deniz ticaretinde yazışma amaçlı olarak da kullanılan ve denizcilik vasıtasıyla yayılan bu dil, Akdeniz'in kültürel birliğini ortaya koymaktadır⁶⁶. Dolayısıyla Avrupa'nın batısıyla Akdeniz dünyasının kalanı arasında İtalya yarımadası üzerinden sürdürülen iletişim ve diyalogun bilinen tarihin her döneminde savaşlar sırasında dahi kesintisiz sürdüğü, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılıp da Akdeniz dünyasının merkezinin doğuya kaymasının ardından gelen ve "Karanlık Çağlar" olarak adlandırılan dönemde dahi yoğun olarak devam ettiği gözlenmektedir⁶⁷.

Görüldüğü gibi İmparatorluğun Batı kanadının çöküşünden⁶⁸ itibaren siyasi yönden hayli parçalı bir görünüm kazanan İtalya, yine de yarımada olarak Akdeniz'in bütünlüğü içindeki yerini korumuştur. Bu iletişim kanalı hem ticaret yolları vasıtasıyla Akdeniz dünyasını –özellikle de Doğu Akdeniz'i – Kuzey Avrupa'ya bağlıyordu, hem de İtalya'da üretilen sanatı, bilimi hatta diplomasiyi ve siyasi uzmanlığı⁶⁹ Avrupa sarayları üzerinden kıtanın kalanına yayıyordu. Dolayısıyla aşağıda da görüleceği gibi klasik uluslararası ilişkiler kuramının öngördüğü egemen devletlerden oluşan, modern anlamda uluslararası sistemin mikro ölçekte bir örneğini sağlayan İtalya, bu yönüyle Avrupa'yı dönüştüren bir dinamo haline geliyor, Avrupa "dünyanın dinamosu" olmadan önce bir bakıma kendisi "Avrupa'nın dinamosu" işlevini görüyordu. Tam da bu özelliğinden ötürü modern siyaset biliminin ve uluslararası ilişkiler kuramının da temelleri burada atılmış, Otuz Yıl Savaşları sonunda yaygın olarak uygulama alanı bulacak olan⁷⁰ "devlet meselesi – ulusal çıkar" (raison d'état – ragione di stato)⁷¹ kavramı Machiavelli'nin öncülük

⁶⁶ Henry Kahane, Renée Kahane, Andreas Tietze, **The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin**, ABC Kitabevi, İstanbul 1988, s. vii.

⁶⁷ Ege, 72; Mack, a.g.y.

⁶⁸ Batı kanadındaki çöküşün sebeplerine ilişkin tartışmalar için bkz. Kaçar, ss. 203-220.

⁶⁹ Marc' Antonio Bragadin, **Storia delle Repubbliche Marinare**, I Dioscuri (Yayınevi), Cenova, 1989, s. 139.

⁷⁰ Henry A. Kissinger, **Diplomacy**, Touchstone, New York, 1995, ss. 58-67.

⁷¹ Belli bir devletin her ne pahasına olursa olsun güç dengesi içinde daima kendi menfaatini koruması şeklinde açıklanan bu kavram ulus-devletlerin oluşum sürecinde "ulusal çıkar" (national interest) kavramının düşünsel temelini oluşturmuştur (Brown, 71).

ettiği düşünürler tarafından Rönesans İtalyası'nda kodifiye edilmiştir⁷². Bu bakımdan İtalya hem Avrupa'nın çekirdeği hem de “hocası” olarak görülmektedir⁷³. Ne var ki İtalya yüzyıllar boyunca kendi içinden çıkan analistlerin öngörüp salık verdiği parçalılık düzeyi düşük bir ulus-devlete dönüşmemiş⁷⁴ ve ironik olarak bölgeselleşme hareketlerinin hız kazandığı 1990'lı yıllardan itibaren bir kez daha “Avrupa jeopolitiğinin laboratuvarı”⁷⁵ haline gelmiştir.

Yukarda da yer yer değinildiği gibi, dünyanın diğer kesimleriyle karşılaştırıldığında görece dar bir alanda birbirinden oldukça farklı yerel-bölgesel kültürlerin tarihsel süreç içinde Batı Avrupa'ya kazandırdığı parçalı yapı buranın en temel karakteristiklerinden biri halini almıştır⁷⁶. İtalya'da gözlenen parçalılık da bu yapının bir uzantısı olup büyük ölçüde bir önceki başlık altında değinilen sebeplerle şekillenmiştir. Bununla birlikte parçalılık olgusunu bir “derece meselesi” olarak ele alıp İtalya'yı diğer Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırdığımızda parçalılığın yüzyıllar boyunca en yüksek düzeyde olduğu ülkenin İtalya olduğunu gözlemleriz⁷⁷.

Roma İmparatorluğu'nun batı kanadının çöküşünden itibaren ortaya çıkan ve feodaliteyle şekillenen⁷⁸ bu yapı içinde her ne kadar zaman içinde dar bir alanda birden fazla siyasal aktörün (senyörler, prensler, piskoposlar vs.) etkileşimi bir dinamizme yol açmış ve gerek iktisadi gerek kültürel dönüşümü hızlandırmış ise de, yüzyıllar boyunca kronik bir istikrarsızlığı da beraberinde getiren parçalılık, tarih boyunca bir “defo” olarak algılanmıştır. Fakat diğer yandan bu “defo” kıtanın batı kesimlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan bir dinamizmi de getirmiştir. Kılıçbay feodaliteyi münhasıran Batı Avrupa'ya özgü bir toplumsal-ekonomik formasyon olarak değerlendirmekte, hatta Avrupa'nın kendine özgü ilk kurumu olarak nitelendirmektedir⁷⁹. Buna göre feodalitenin en belirgin yönü üretim ve

⁷² Procacci, 246.

⁷³ Ortaylı, 246.

⁷⁴ Ruffolo, ss. 280, 282-286.

⁷⁵ Stemmermann, 97.

⁷⁶ Koff, 191.

⁷⁷ Ciuffoletti, ss. 12, 14-15, 37-38; Hay, 301.

⁷⁸ Le Goff, ss. 68-71.

⁷⁹ Kılıçbay (2001), s. 92.

yönetim biçimlerinin “atomize olması”⁸⁰, bir başka deyişle parçalılaşmasıdır. Bu süreçte “atomize” olan ekonomik-siyasal güç odakları bu güçlerini hükmeden ve ideolojik olarak tabi kılan antik devletten değil bizzat kendilerinden almalarıdır. Kılıçbay Batı Avrupa dışında zaman zaman yaşanan merkez-kaç hareketleri feodal olarak nitelendirmeyi bu durumun engellediğini öne sürmektedir:

*Çünkü Batı Avrupa'nın feodal dönemi hariç dünyanın neresinde olursa olsun merkez-kaç unsurlar iktidarlarını sonuçta, ne kadar zayıf olursa olsun, bir merkezi hükümlanlıktan almaktadır, bu yüzden iktidarları egemen bir iktidar olmak yerine, türev bir iktidar olmakta, merkezden kaynaklanan dinsel-ideolojik bir hükmetme yetkisini yerel bir ortamda sürdürmektedirler. Batı Avrupa'nın bu kendine özgü yanı, onun ilerideki resminin en belirgin renklerini verecektir*⁸¹.

Diğer yandan bu durumun doğal bir sonucu olarak Ortaçağlardan itibaren Avrupa tarihinin hemen her döneminde parçalılık düzeyini düşürerek *İmparatorluğu* yeniden tek bir çatı altında toplama idealinin hep canlı kaldığı gözlenmektedir. Bu ideal bir ara Şarلمان tarafından kurulan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu döneminde “bütünleşik Avrupa” illüzyonu olarak gerçekleştirilmiş görünse de⁸² Voltaire'in deyişimiyle ne kutsal, ne Romalı, ne de tam anlamıyla İmparatorluk olan bu sistem yüzyıllar boyunca ittifaklar, hanedan bağlantıları ve feodal ilişkilerle devam etmiştir⁸³. Ayrıca dini otoriteyi temsil eden Papa'nın aynı zamanda bağımsız bir siyasal aktör olması hemen her dönemde dini otoriteyle siyasi otorite arasında gerginliğe yol açmıştır. Bu gerginliğin reform hareketiyle tabana yayılması ve takip eden Otuz Yıl Savaşları ile bu kez Roma Katolik Kilisesinin birleştirici işlevi de

⁸⁰ Bu noktada “atom” sözcüğünün parçalılığın yanı sıra “birey” kavramıyla da yakından ilişkili olduğunu hatırlamak çalışmada sıklıkla dile getirilen “bireyselleşme”nin kökenlerine ilişkin bir açılım sağlayabilir. Zira harfiyen tercüme edildiğinde “bölünemeyen” anlamına gelen Yunanca kökenli “atom” sözcüğü, bu dilde “fert”, “birey” anlamını taşımaktadır. Batı dillerinde “birey” (individual, individuelle, individuo) sözcüğünün etimolojik kökenini oluşturan Latince “individuus” (bölünemeyen, atom) da aynı mantığı yansıtmaktadır.

⁸¹ Kılıçbay (2001), ss. 92-93.

⁸² Delanty, ss. 61-62.

⁸³ Foucher Batı Avrupa'daki parçalılığın ne düzeyde olduğunu açıklarken söz konusu sistemin beş yüzün üzerinde siyasal birimden oluştuğuna dikkat çekmektedir (Foucher, 38).

ortadan kalkmış, Batı Avrupa'nın parçalılık faktörlerine bir yenisi daha eklenmiştir⁸⁴.

Vestefalya Anlaşmasıyla sonuçlanan ve bir yandan modern ulus-devlet modeline giden yolu hazırlayan, diğer yandan da bugün hala geçerliliğini koruyan uluslararası sistemin temellerini atan⁸⁵ söz konusu süreç zarfında parçalılık düzeyini düşürmeye yönelik geniş kapsamlı hamleler yapılmış, büyük ölçüde de başarıya ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu dönemden itibaren giderek güçlenecek olan ve zamanla merkezi yapılanmaya sahip modern ulus-devletlere dönüşecek olan krallıklar bünyesinde baron, kont, duk gibi aktörlerin merkezi idare karşısındaki güçleri önemli ölçüde azalmış, krallıklar sınırları belirli bir alan dahilinde kültürel olduğu gibi idari-siyasi bakımdan da homojenleşme sürecine girmişlerdir⁸⁶. Bu süreci en belirgin şekilde yaşayan örnek Fransa olup zamanla “son derece merkezi bir ulus-devlete” dönüştüğü ifade edilen⁸⁷ İngiltere (Birleşik Krallık) de bu sürecin ana hatlarını dikkat çekici bir biçimde örneklemektedir.

Bu dönüşümlerinin ideolojik arkaplanının özellikle Rönesanstan itibaren İtalya'da ortaya çıkan uzmanlık ve bilgi birikimiyle şekillendiği, kurulan yeni sistemin düşünsel temellerinin İtalya'da filizlendiği dikkati çekmektedir⁸⁸. Zira Vestefalya sonrası dönemde Avrupa'da kurulan ve ilerleyen yüzyıllarda tüm dünyaya yayılan “uluslararası sistem” Ortaçağlardan itibaren İtalya yarımadasında fiilen ortaya çıkmış durumdaydı. Bir başka deyişle İtalya, bir kısmı neredeyse tamamen seküler biçimde idare edilirken bir kısmı doğrudan doğruya Kiliseye bağlı olarak Piskoposlar tarafından yönetilen onlarca şehir devletin sürekli olarak siyasal, ticari, askeri ve diplomatik düzeyde etkileşim halinde olduğu bir nevi “mini uluslararası sistem” görünümündeydi. Tam da bu nokta hem İtalya'nın Avrupa Jeopolitiği

⁸⁴ Delanty, ss. 95-100.

⁸⁵ Hay, 301.

⁸⁶ Bu süreci Akdeniz dünyasının bütünlüğü içinde modernleşmenin uzantısı olarak ele alan bir yaklaşım için bkz. Linda T. Darling, “Prens, Adil Sultan ve Akdeniz'de Modern Çağın Başlangıcı”, Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsal, Kudret Emiroğlu (der.), **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih Görünüm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 53-56.

⁸⁷ Connor, 115; Procacci, 121.

⁸⁸ Davies, ss. 473, 479, 520.

içindeki konumunun bir uzantısıydı hem de yarımada'nın kendi içindeki jeopolitik koşulların ürünüydü.

3.2.4. İtalyan Jeopolitiğinin Temel Çizgileri

İtalya yarımadasının tarihi üzerine çalışanların büyük ölçüde ittifakla dile getirdikleri gibi İtalya'nın tarihini şekillendiren başlıca faktörler onun coğrafi konumu ve jeopolitik özellikleridir⁸⁹. Bu noktada söz konusu yapının ortaya çıkmasına yol açan jeopolitik faktörler öncelikli olarak iki grupta ele alınabilir: doğrudan doğruya coğrafyadan kaynaklanan faktörler ve tarihsel faktörler.

Doğrudan doğruya coğrafyadan kaynaklanan ve yarımada üzerinde parçalı bir yapının oluşmasında etkili olduğu öne sürülen faktörler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Apenin Dağlarının yarımadayı boydan boya ikiye ayırarak Adriyatik ve Tiren Denizleri kıyısındaki şehirler arasındaki kara ulaşımını, dolayısıyla yarımada'nın bir merkez etrafında bütünleşmesini güçleştirmesi⁹⁰;
- Yarımada'nın Alpler vasıtasıyla Avrupa'nın kalanından ayrılması⁹¹, bu sebeple fiilen bir ada gibi görülebilmesi⁹²;
- Tarih içinde başlı başına siyasi birimler olarak karşımıza çıkacak olan kesimlerin kendi içinde coğrafi bir bütünlük arz ederken yarımada'nın diğer kesimlerinden ayrılması. Bu durumun en çarpıcı örnekleri arasında deniz ile Ligurya Alpleri arasındaki engebeli arazide sıkışmış gibi duran Ceneviz ülkesi (Ligurya), anakarayla oldukça mesafeli bir ilişki içinde gelişmiş olan

⁸⁹ R. B. Bosworth, **Italy and the Wider World, 1860-1960**, Routledge, Londra , 1996, s. 3; Atkinson, 93.

⁹⁰ Ciuffoletti, 13; Mack Smith, **Italy, A Modern History**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1959, s. 1'den aktaran: Atkinson, 93; Matvejević, 100; Demircioğlu, Apenin dağlarının bir yandan yarımada'nın iki tarafı arasındaki iletişimi güçleştirirken diğer yandan Akdeniz'e doğru uzanan dar kıyı şeridini de vadilerle böldüğüne, böylelikle yarımada'ya "kantonal" bir yapı kazandırdığına dikkati çekmektedir (Demircioğlu, ss. 3-4).

⁹¹ Braudel (1993), s. 251; Smith, 93.

⁹² Matvejević, 100.

Venedik'in lagün kesimi (Laguna) ve yine doğal engellerle sınırlanan ancak kendi içinde bütünlük gösteren Lombardiya bölgeleri gösterilebilir.

İtalya'da parçalı yapının oluşumunda etkili olduğu gözlenen tarihsel faktörler ise şunlardır:

- Roma İmparatorluğunu ikiye ayıran hattın yarımada'nın da içinden geçmesi, Avrupa'yı ve Akdeniz dünyasını Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayıran hattın İtalya'yı da Kuzey ve Güney olarak ayırması. Dolayısıyla İtalya bir yandan Akdeniz'in doğusu ile batısı arasında sınır oluştururken Roma dünyasını ikiye bölen hattın da İtalya'dan geçmesi tarihsel süreç içinde bu ülkeyi kendi içinde de farklılaştırmıştır.
- Papalığın rolü ve İtalya'nın Roma merkezli orta kesimlerinde Kilise'ye bağlı devletçiklerin Kuzey ve Güney arasında bütünleşmeyi yüzyıllar boyunca engellemesi. Papalık siyasi otoriteyi temsil eden Cermen İmparatorları karşısında bir denge unsuru olarak yer alarak Batı Avrupa'nın geneline hakim olan parçalı yapıda belirleyici olduğu gibi, yarımada'da da senyörler, prensler ve doçlar karşısında başlı başına bir siyasi aktör olarak etkili olmuştur. Dolayısıyla ironik bir biçimde İtalya yarımadasını tarihte ilk kez bütünleştiren ve burayı merkez alarak tüm Akdeniz dünyasını tek bir siyasi bütünlük içinde birleştiren Roma, yüzyıllar boyunca İtalya'nın bütünleşmesinin önündeki en önemli engeli teşkil etmiş, yarımada'nın merkezi, aynı zamanda yarımada'daki "çok merkezlilik" (policentrismo) geleneğinin temel belirleyicisi olmuştur⁹³.

Bu son iki nokta İtalya'nın kuzey, güney ve orta kesimleri arasındaki farklılıkların temel sebepleridir. Bugün hala devam etmekte olan bu farklılıkların ironik bir sonucu olarak İtalya'nın Avrupa-Akdeniz Jeopolitiği ekseninde konumlandırılması da konuya hangi açıdan bakıldığına bağlı olarak

⁹³ Ciuffoletti, 15; Procacci, 36; Ruffolo da ironik bir biçimde Roma'nın, dolayısıyla Kilisenin İtalya tarihi boyunca hem bütünleştirici, hem de ayrıştırıcı bir role sahip olduğuna dikkati çekmektedir. Zira Roma Kilisesi yarımada'da müdahale eden yabancı güçler karşısında hep bir direnç noktası ve birleştirici unsur rolü üstlenmiş, fakat aynı zamanda ulusal bir devletin oluşmasının önünde de başlıca engeli teşkil etmiştir (Ruffolo, ss. 194-195).

değişebilmektedir. Buna göre ilerleyen bölümlerde de yeri geldikçe değinileceği gibi özellikle Kuzey bölgelerinin Güney İtalya karşısındaki üstünlükleri varsayımına dayanılarak kurgulanan söylemlerde *asıl Avrupa*'nın Alpler'den itibaren başladığı, Kuzey İtalya'nın, özellikle de Po ovasının ve Padania olarak adlandırılan “hayali ülkenin” Avrupa'nın *girişi, başlangıcı* olduğu öne sürülebilmektedir⁹⁴. Burada dikkat çekici olan, İtalya'da yalnızca bölgesel gelişmişlik göstergeleri açısından değil tarihsel, kültürel, linguistik – hatta etnik – yönlerden birbirinden farklılaşan Kuzey ve Güney bölgeleri arasındaki ayrım dile getirilirken Kuzey-Güney karşıtlığının “Avrupalılık” ekseninde gelişen hegemonik bir söylem eşliğinde ifade edilmesi, bu ülkenin Güney bölgelerinden üstün olarak kabul edilen Kuzey Bölgelerinin ise Avrupa'nın ancak *girişi* olarak nitelendirilebilmesidir.

Yukarıdaki tespitlerin de ortaya koyduğu gibi İtalya yüzyıllar boyunca Batı Avrupa'daki parçalı yapının coğrafi bakımdan daha küçük ölçekte, fakat yoğunluk bakımından daha yüksek düzeyde parçalılığa sahip bir örneğini teşkil etmiştir. Avrupa'nın gelişiminde ilk bakışta bir “defo” olarak algılanabilecek olan dar bir alanda gerek coğrafi gerek siyasal bakımdan yüksek düzeyde olduğu gözlenen parçalılık ironik bir biçimde kıtanın özellikle batı kesimlerindeki dinamizmin temel kaynağını teşkil etmiştir⁹⁵. Zira Avrupa tarihi bu parçalı yapıyı oluşturan birimler arasındaki gerilimle şekillenmiş⁹⁶, çoğu kez zıtlarla ilerleyen bu süreç tıpkı bir dinamoda olduğu gibi hareketi ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. İşte tam da bu sebeple Avrupa devletler sisteminin oluşmasının hemen öncesinde bugün halen modern siyaset biliminin temelini oluşturan kuramsal yaklaşımlar burada üretilmiştir.

Fakat en az bunun kadar önemli olan ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde bulunmayan bir diğer faktörü de İtalya'nın Akdenizin doğusuyla olan ilişkilerinde aramak gerekmektedir. Zira o dönemde yarımada'daki siyasal sistemi ve güç ilişkilerini değerlendirenlerin temel referans noktası Doğu Roma İmparatorluğu'nun

⁹⁴ Gianfranco Miglio, **Io Bossi e La Lega, Diario Segreto dei miei Quattro Anni sul Carroccio**, Arnoldo Mondadori (Yayımları), Milano, 1994, ss. 81, 92-94, 96.

⁹⁵ Hay, 297.

⁹⁶ A.g.y.

devamı olarak 15. yüzyıldan itibaren Akdeniz'in doğusunu tek bir çatı altında birleştirerek Balkanlara hatta İtalya'ya yönelen Osmanlı İmparatorluğu idi. İtalyanların "Türkiye" (Turchia)⁹⁷ veya Türk İmparatorluğu (Impero Turco – Imperium Turcorum) olarak adlandırdıkları Osmanlı Devletinin özellikle organizasyon ve disiplin alanındaki başarıları karşısındaki gözlemler aynı zamanda özeleştiriyi de beraberinde getirmiş, bir bakıma "Turchia" siyasal bir sistemde neyin nasıl olması gerektiğinin ölçütü olarak algılanagelmiştir. Bu tutumun en çarpıcı örnekleri modern siyaset biliminin de temellerini attığı kabul edilen⁹⁸ Machiavelli'nin (1469-1527) yazılarında görülmektedir. Floransa'nın senyörü olan Giuliano de' Medici'ye ithafen⁹⁹ 1513'te yazdığı Hükümdar (Il Principe) adlı eserinde Macchiavelli, bir yandan argümanlarını Antik Çağ ve Roma dönemine ilişkin değerlendirmelerle zenginleştirirken diğer yandan Batı Avrupa'daki kadar parçalı yapı arzetmeyen "Türkiye"nin idari yapılanmasını ideal bir model olarak değerlendirmektedir¹⁰⁰. Açıkça "parçalılık" (frammentalità-fragmentality) ifadesini kullanmasa da Fransa ile Türkiye'yi karşılaştırdığı sırada Fransa kralının etrafındaki asil sınıfının, onlara bağlı toprakların ve kendi tebaalarının varlığının bu ülke için zayıflık göstergesi olduğunu ifade etmektedir¹⁰¹. Zira çok sayıda asilden oluşan bu sınıfın mensupları kral karşısında birtakım haklara ve güçlere sahip olup merkezi otorite karşısında birer "aktör" olarak davranabilmekteydiler. Halbuki hem yerel kanun ve geleneklerin devam ettiği, hem de homojenleşme eğiliminin son derece yüksek olduğu, dolayısıyla parçalılık düzeyinin düştüğü İstanbul merkezli imparatorluk için bu gibi durumlar ayanlar dönemine kadar gözlenmeyecekti. Machiavelli diğer yandan İtalyan şehir devletlerindeki heterojen yapıyı Fransa'ya ilişkin gözlemleri ışığında değerlendirmiş, Fransa'nın İtalya'ya göre daha düşük

⁹⁷ Ironik bir biçimde, Selçuklu Türklerinin hakimiyeti altındaki topraklar Selçuklular tarafından Rûm/Roma olarak adlandırılmaya devam etse de, Anadolu merkezli bu coğrafya, 12. yüzyıldan itibaren İtalyan dilinde "Türkiye" anlamına gelen ve esasen bu sözcüğün orijinal biçimi olan "Turchia" sözcüğüyle anılmaya başlamıştır (Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu** (ikinci baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 100-101).

⁹⁸ Darling, 45; Davies, ss. 473, 520; Defay, 24; Procacci, ss. 152, 246.

⁹⁹ Dilimizde "Prens" adıyla da anılan eser birkaç yıl sonra Giuliano'nun yerine geçen Lorenzo de' Medici'ye ithaf olunmuştur.

¹⁰⁰ Niccolò Machiavelli, **Il Principe**, Einaudi (Yayınevi), Torino, 1961, ss. 13-14.

¹⁰¹ Machiavelli, 14

düzyeyde parçalılık arzeden idari-siyasal yapılanmasını Floransa senyörlerine örnek olarak göstermiştir¹⁰².

Machiavelli’de prototipini gördüğümüz rönesans kuşağı, İtalyan prenslerinin saraylarında olduğu kadar diğer Avrupa saraylarında da kabul görmüş, danışmanlık, diplomatlık, tercümanlık vb. hizmetlerle yarımadaının tecrübesini kıtanın kalanına aktarmışlardır. Ne var ki tam da yarımadaının parçalılık düzeyinin son derece yüksek olmasına ve Papalık başta olmak üzere Venedik, Cenova, Milano ve Floransa gibi görece güçlü fakat yarımadaıy bütünlüştirecek güçten – ve iradeden – yoksun siyasi mekanizmalarla kemikleşmiş olmasına bağılı olarak bu tecrübe ve tavsiyeler çoğunlukla İtalya dışındaki ülkelerde uygulama alanı bulabilmiştir. Nitekim iç idari yapılanmada standartlaşma, homojenleşme ve parçalılık düzeyinin düşürülmesi eğilimi öncelikle Fransa’da uygulamaya konmuş, Devrim sonrasında ise tek bir ulusun egemenliğine dayalı tamamen homojen ve merkezi bir yapılanmanın belirleyici olduğu bir model halini almıştır. Söz konusu model ironik bir biçimde ulusal bütünlüşmesini ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde tamamlayan İtalya’ya dönmüş, fakat yarımadaının yüzyıllar boyunca iyice kökleşen parçalı yapısına bağılı olarak bu model doğrutusunda İtalya’nın kurulmasıyla federalleşme-bölgeselleşme tartışmalarının başlaması da bir olmuştur. Bir sonraki başlık altında bugün hala etkileri hissedilen bu yapının tarihsel arkaplanı ele alınacaktır.

3.3. İtalya’da Bölgesel Yapının Tarihsel Arkaplanı

İtalya’da tarihsel sürecin jeopolitiğı etkilemesi gibi coğrafi koşullar da tarihsel süreç üzerinde etkili olduğundan İtalya’nın tarihi geleneksel olarak yarımadaının coğrafi yapısıyla birlikte, onun ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır¹⁰³. Bu sebeple tarihsel temellerin önceki başlıklar altında da zorunlu olarak ele alınmasından dolayı burada yalnızca yarımadaıda bölgesel-parçalı yapının oluşmasında etkili olan başlıca tarihsel olaylara belli başlı dönüm noktaları doğrutusunda değinilecek, bir bakıma tarih içinde bir ufuk turu yapılacaktır. Diğer

¹⁰² Procacci, ss. 150-151.

¹⁰³ Atkinson, 93; Demircioğlu, ss. 2-7.

yandan bu kısım her ne kadar İtalya yarımadasının tarihsel arkaplanı üzerinde yoğunlaşsa da, aslında kıtanın kalanı açısından son derece belirleyici bir konumda bulunan bu ülkeye ilişkin değerlendirmeler büyük ölçüde bir önceki bölümde ele alınan ülkelerin tarihsel arkaplanlarıyla paralel okunmalıdır. Zira hemen yukarıda değinilen sebeplerden dolayı İtalya yalnızca jeopolitik açıdan değil, tarihsel bakımdan da Avrupa'nın oluşum sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla bölgeselleşme olgusunun tarihsel temelleri söz konusu olduğunda İtalya'ya ilişkin değerlendirmeler Batı Avrupa'nın diğer kesimlerine de ışık tutacaktır.

3.3.1. Antikite ve Roma Dönemi

Antik çağlardan itibaren İtalya yarımadasının birbirinden kültürel, dilsel ve etnik yönden farklılaşan üç ana bölgeye ayrıldığı gözlenmektedir¹⁰⁴. Kabaca kuzey, güney ve merkez bölgeleri olarak tasnif edilen bu üç kesimin daha Roma İmparatorluğu kurulmadan önce şekillendiği dikkati çekmektedir. Buna göre tarihin bilinen en eski dönemlerinde yarımadanın kuzeyinde Venetler, Keltler, Liguryalılar gibi halklar yaşamaktayken orta kesimler Latinler ve Etrüskler tarafından iskan edilmekteydi. İlerleyen yüzyıllarda kurulacak olan Roma İmparatorluğunun hakim unsurunu teşkil eden Latinler bugün halen “Lazio” olarak adlandırılan Roma civarındaki düzlüklerde yaşamakta olup isimlerini de düzlük alan anlamına gelen Latium sözcüğünden almaktaydılar. Etrüskler ise Latium'dan biraz daha kuzeyde, bugünkü Toskana topraklarına karşılık gelen Etruria'da yaşamaktaydılar¹⁰⁵. Yarımadanın güney bölgeleri ise Sicilya ile birlikte arkaik dönemlerden itibaren yoğun Helen kolonizasyonuna maruz kaldığından Ege ve Antik Yunan dünyasının bir parçasını oluşturuyordu. İtalya'nın tarihi coğrafyasında “Büyük Yunanistan” (Magna Grecia) olarak adlandırılan bu kesimde yoğun Helen yerleşimlerinin yanı sıra yerel italik halklar yaşamaktaydı. Esasen bu dönemde yarımadanın en hareketli ve dinamik bölgeleri bugünün aksine güney bölgeleri olup bu durumun sebebi, bu kesimlerin Ege havzasının bir uzantısını oluşturmaları dolayısıyla Akdeniz dünyasının o zamanki merkezine daha yakın olmalarıydı.

¹⁰⁴ Demircioğlu, ss. 7-8.

¹⁰⁵ Esasen Toskana (Toscana) ismi de etimolojik olarak “Etrüskler ülkesi” anlamına gelen bir sözcüğün zaman içinde evrilmiş biçimidir (Demircioğlu, 16-17).

Roma döneminde bir nebze ortadan kalkan bu parçalı yapının yarımadaının tarihinin hemen her döneminde gözlenmesine bağlı olarak, “İtalya’nın tarihi” aslında yarımadaında yaşamış olan halkların yerel-bölgesel tarihlerinin bütününe karşılık gelmektedir. Bu sebeple tüm yarımadaının tarihini incelemeye yönelik çabalar söz konusu olduğunda, “İtalya’nın tarihi” gibi bir ifade yerine “İtalyanların tarihi” ifadesi tercih edilmektedir¹⁰⁶.

Yarımadaının bilinen tarihinde siyasi ve kültürel bakımdan yaşanan ilk bütünleşme deneyimi M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiş, İtalya yarımadası M.S. 5. yüzyıla kadar Roma dünyası içindeki bütünlüğünü korumuştur. Ne var ki, Roma İmparatorluğu’nun batı kanadının çöküşünden itibaren yarımadaında yine aşağı yukarı aynı kesimler üzerinden bir kez daha bölünmüştür. Bu dönemde kuzeyden gelen Cermen kökenli bir halk olan ve bugün halen mevcut olan kuzey bölgelerinden Lombardiya’ya ismini veren Lombardlar (Longobardi) yarımadaının kuzeyine hakim olmuşlar, uzun bir süre merkezi kesimler üzerinde de siyasi ve kültürel yönden etkili olarak yerel dil ve lehçelerin dönüşümünde belirleyici olmuşlardır¹⁰⁷. Öte yandan yarımadaının Roma ve civarını kapsayan orta kesimlerinde Papalık etrafında gelişen Kilise Devletleri sistemi ortaya çıkmış, bu sistem İtalyan ulusal birliğinin kuruluşuna değin varlığını sürdürmüştür. Güney bölgeleri ise başlangıçta Doğu Roma’nın uzantısı olarak kalmış, bunlardan Pulya (Puglia) ve Kalabriya (Calabria) 11. yüzyıldaki Norman istilasına kadar Doğu Roma İmparatorluğu’na bağlı kalmıştır. Sicilya’da Doğu Roma’nın egemenliği 9. yüzyıla kadar sürmüştür, bu dönemde Arap egemenliği altına giren ada 11. yüzyıldan itibaren yarımadaının güneyinde kurulan Norman krallığının bir parçası olmuştur¹⁰⁸.

3.3.2. Ortaçağ

İtalya’nın Roma dünyası içinde yeniden parçalı bir yapıya dönmesinin ardında yatan sebepler hem imparatorluğun doğu-batı ekseninde ikiye ayrılmasıyla,

¹⁰⁶ Procacci, xi.

¹⁰⁷ Ruffolo, ss. 203-205.

¹⁰⁸ Procacci, 9.

hem de batı kanadının çöküşü ve feodalitenin yükselişiyle doğrudan ilgili bulunmaktadır¹⁰⁹. Bu sebeple, Akdeniz dünyasının doğu ve batı kesimleri arasındaki farklılaşmanın kökenlerine ve imparatorluğun batı kanadının çöküşünün sebeplerine ilişkin tartışmalar¹¹⁰ İtalya bağlamında da güncelliğini korumaktadır. Roma İmparatorluğunun batı kanadının çöküşüne ilişkin olarak ikiyüzün üzerinde sebep gösterilmekle beraber¹¹¹, bunlar arasında yaygın olarak kabul görüp de doğrudan doğruya İtalya'daki parçalı yapının oluşumunda etkili olan başlıca faktörler şunlardır:

- Yarımada'nın ikmal yollarının güvensiz oluşu ve Roma İmparatorluğunun merkez alanının doğuya kaymasının ardından bu bölgelere olan uzaklığına bağlı olarak Roma'nın başkent olma özelliğini yitirmesi¹¹²;
- Pagan Roma dininin resmi olarak terkedilmesinin ardından pagan anıtlarıyla dolu olan başkent'in de terkedilerek İstanbul'un "Yeni Roma" olarak yeniden kurulmasına karar verilmesi¹¹³;
- Yarımada'nın barbar akınları karşısında savunmasız bir konumda bulunması, buna karşın sosyo-ekonomik yönden çok daha gelişmiş durumdaki doğu eyaletlerinin daha korunaklı ve istikrarlı bir görünüm sergilemeleri¹¹⁴

¹⁰⁹ Ruffolo, ss. 152-155, 160-165.

¹¹⁰ Bu tartışmaların kapsamlı bir özeti için bkz. Kaçar, ss. 204-220.

¹¹¹ Kaçar, 204.

¹¹² Esasen daha Diokletianus döneminde başkent, hem Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenleri ortasındaki merkezi konumu, hem de savunma hatlarına yakın olması sebebiyle Milano'ya (Mediolanum) taşınmıştı. Bu dönemden itibaren yarımada'nın bilhassa Kuzey ile olan ilişkileri açısından merkezi bir konuma sahip olan ve "Diğer Roma" (Altera Roma) olarak da anılan Milano, bu konumunu bugün de muhafaza etmekte olup İtalya'nın başlıca sanayi merkezi ve sosyo-ekonomik bakımdan fiili başkentidir (Ruffolo, 259-265). Dolayısıyla başkent'in Milano'ya taşınması bugün hala etkileri süren "çok merkezlilik" (policentrismo) geleneğinin oluşmasındaki ilk kırılma noktası olarak değerlendirilebilir. Esasen İtalya'nın endüstriyel merkezi durumundaki Milano günümüzde de Kuzey Ligi (Lega Nord, LN) tarafından ülkenin "gerçek başkenti" olarak görülmektedir. M.S. 402'den itibaren ise bu kez hem korunaklı konumu sebebiyle savunma kolaylığı sağlaması bakımından, hem de İmparatorluğun doğu kanadıyla daha rahat iletişim kurulabilecek bir noktada bulunması sebebiyle Ravenna başkent olarak tercih edilmiştir. Bu şehir Iustinianus döneminde tekrar İmparatorluk topraklarına katılmış ve idari yönden eyalet olarak nitelendirilebilecek bir "Eksarhlık" (Eksarkhato, Esarcato) olarak yapılandırılan Bizans İtalyası'nın başkenti olmuştur.

¹¹³ Grzegorz Leopold Seidler, **Bizans Siyasal Düşüncesi** (üçüncü baskı), Göçebe Yayınları, İstanbul, Haziran 1997, s. 9; Ruffolo, 155.

¹¹⁴ Levchenko, 12; Ruffolo, ss. 129, 153-154; Seidler, ss. 8-9.

İstanbul'un ise bu eyaletler açısından son derece elverişli merkezi bir konuma sahip olması¹¹⁵;

- 395'te belirlenen Doğu-Batı eksenindeki temel ayırım çizgisinin yarımadanın içinden geçmesi ve burayı Kuzey-Güney ekseninde bölmesi;
- İmparatorların Roma'yı terketmelerine rağmen Papanın Roma geleneğinden devraldığı Başrahip (Pontifex Maximus) ünvanıyla Roma'da ikamet etmeye devam etmesi¹¹⁶, böylece İmparatorluğun batı kanadının çöküş sürecinde Roma'nın Papalık bünyesinde tekrar bağımsız bir siyasi aktör olarak ortaya çıkması¹¹⁷.

Bu son durumun bir sonucu yalnızca İtalya için değil, Batı Avrupa için de parçalı siyasal yapının temel belirleyicisi olmuştur. Zira Roma'da imparatorun Caesar'lık vasfının yanısıra başrahiplik makamını da bünyesinde barındırması, dolayısıyla dini ve siyasi otoritenin tek elde toplanması geleneği, başkent İstanbul'a taşınmasının ardından İmparatorluğun doğu kanadında muhafaza edilmiştir. Bu amaçla kadim kiliselerden birinin bulunmadığı İstanbul'da Yeni Roma Patrikliği İmparator tarafından kurdurulmuş, bu yeni makam bir bakıma İmparatorluğun dini otoritesini temsil etmiştir¹¹⁸. Nitekim İstanbul Patriği hiçbir zaman papa benzeri bir dünyevi otoriteye sahip olmamış¹¹⁹, devletin resmi kurumu olma niteliğini Osmanlı döneminde de sürdürmüştür¹²⁰. Halbuki İmparatorluğun batı kanadında daha başlangıcından itibaren papalar hem dini hem de siyasi otoriteye sahip olmuşlar, 800 yılında kurulan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunun

¹¹⁵ Seidler, 9.

¹¹⁶ Ruffolo Konstantin'in başkenti İstanbul'a taşırken eski Roma'yı papaya bırakmasını tarihin bir cilvesi olarak değerlendirmekte, yaklaşık bin yıl sonra Dante'nin "Ah Konstantin..." diye serzenişine dikkat çekmektedir (Ruffolo, 156).

¹¹⁷ Ruffolo, ss. 159, 177-181, 191, 273.

¹¹⁸ Münir Yıldırım, **Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, Ocak 2005, ss. 36-40.

¹¹⁹ Yıldırım, 50; Ruffolo, 159.

¹²⁰ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 49-50.

kuruluşundaki aktif rollerine rağmen imparatorlar karşısında bağımsız – ve çoğu kez de muhalif – birer denge unsuru olarak yer almışlardır¹²¹.

Dolayısıyla Papalık, İtalya yarımadası üzerindeki şehir devletleri gibi dünyevi otoritesinden kaynaklanan bir denge unsuru olmasının yanı sıra kıta çapında İmparatorlar ile giriştiği güç mücadelesindeki konumuyla da İtalyan şehir devletlerini etkilemiştir. Buna göre birer parti gibi örgütlenmiş bulunan imparator yanlıları (Ghibellini) ile papa yanlıları (Guelfi) arasındaki mücadele çoğu kez bir şehir devletinin kendi içinde de geçerli olmuştur¹²². Nüfuzlu aileler arasındaki çıkar çatışmalarıyla da beslenen bu mücadeleler, İtalyan şehirlerini sıklıkla savaş alanına çevirmiştir¹²³. Dolayısıyla yarımadaanın jeopolitik görünümüne hakim olan parçalılık bu manzaranın temel unsurları olan şehir devletlerinin kendi içindeki yapılanmalara da yansımıştır. Bu durum özellikle 12 ila 15. yüzyıllar arasında yarımadaadaki çok merkezli yapının evriminde etkili olmuştur. Guelfi olarak adlandırılan Papalık yanlıları aynı zamanda İtalyan şehir devletlerinin İmparatorun otoritesi karşısındaki özgürlük ve bağımsızlıklarını da savunuyorlardı. Bu çatışma süresince yarımadaanın orta kesimlerinde yer alan şehirlerde Papalık yanlısı Guelfi çoğunlukta iken Kuzey kesimlerinde Ghibellini etkili olmuştur. Floransa’da Guelfi etkin olmuş ise de şehir içindeki çatışma zamanla iç savaşa dönmüş, 10 yıllık bir savaşın ardından Ghibellini taraftarları şehirden sürülmüştür. İmparatorların İtalya üzerindeki güç ve etkilerinin iyice zayıfladığı 14. yüzyıldan itibaren, dolayısıyla İtalya’da çok merkezli yapının iyice kemikleştiği dönemlerden itibaren bu ayrım giderek eski anlamını yitirerek yerel siyasi çekişmeleri ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır¹²⁴.

İtalya yarımadasının tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşüm açısından son derece belirleyici olan bu gerilim Brague’a göre Avrupa’yı dünyanın kalanından ayıran temel farklılıktır. Zira Brague, yüzyıllar boyunca “taçla mihrabı birleştirerek” ortadan kaldırılmaya çalışılan bu çatışma-uyuşmazlık durumunun zamanla

¹²¹ Jacques le Goff, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Aralık 1999, ss. 71-73, 213-221; Ruffolo, 164; Delanty, 61.

¹²² Lopez, 107.

¹²³ A.g.y.

¹²⁴ Papa 12. Benediktus’un 1334’te yasaklamasına rağmen bu iki sözcük orijinal anlamlarından hayli farklı da olsa, birbirine rakip siyasi fraksiyonları ifade etmek üzere 16. yüzyıla kadar kullanılmıştır.

Avrupa’da ortaya çıkan dinamizmin temel faktörü haline geldiğini öne sürmektedir¹²⁵.

İtalya’nın Roma’nın batı kanadının çöküşünden itibaren parçalı yapıya geri dönüşünde etkili olan bir diğer sebep olarak da Doğu Roma imparatorlarının ısrarla İtalya üzerinde tekrar hakimiyet kurmak istemeleri gösterilmektedir¹²⁶. Buna göre, İmparatorluğun batı kanadının fiili olarak çökmesinin ardından yarımada’yı istila eden Gotların kralı Theodoric’in İtalya’nın tamamı üzerinde hakimiyet kurması Batı Avrupa’nın diğer kesimlerindeki gibi yarımadanın – barbar bir kralın egemenliği altında da olsa – siyasi bütünleşmesiyle sonuçlanacak iken Iustinianus döneminde uzun mücadelelerle İtalya’nın yeniden İstanbul merkezli imparatorluğa bağlanmaya çalışılması yarımada’da parçalı yapıyı devam ettirmiştir. Bu durum Gotların ardından yarımada’ya kuzeyden giren Lombardlar döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde, yukarıda da değinildiği gibi kuzey ve orta kesimlerde Lombardların hakim oldukları, güneyin ise Bizans’ta bağlı kaldığı gözlenmektedir. Ne var ki bu ayrım da istikrarlı bir görünüm sergilememiş, yarımada üzerindeki mücadele devam etmiştir. Bu mücadele sürecinde deniz ulaşımı bakımından avantajlı konuma sahip yerlerin kuzeyde de olsa – Ravenna şehri gibi – Doğu Roma’ya, karasallığın ön planda olduğu alanların ise güneyde de yer alsalar – Benevento Dukalığı gibi – Lombardlara bağlı olduğu dikkati çekmektedir¹²⁷.

İşte kabaca 6. ve 7. yüzyılları kapsayan bu dönem bir bakıma yarımadanın güneyinin Doğu Roma’da kalıp kuzeyden farklılaşması açısından belirleyici bir geçiş dönemine karşılık gelmektedir. İlerleyen dönemlerde Güney bölgeleri Doğu Roma, Araplar ve Normanlar arasında yer yer el değiştirse de bölgenin kendi içindeki parçalılık düzeyinin Kuzeye oranla önemli ölçüde düştüğü gözlenmektedir¹²⁸. Bu durumun en kayda değer kanıtı bu dönemlerden itibaren İtalya’nın güneyinde kurulan siyasi yapıların kuzeydeki gibi şehir devletleri değil kendi içinde merkezi yapılanma gösteren krallıklar biçiminde örgütlenmesidir. Bu krallıkların sonuncusu

¹²⁵ Brague, ss. 160-162.

¹²⁶ Ruffolo, 168.

¹²⁷ Ruffolo, 206.

¹²⁸ Procacci, ss. 95-96.

hem yarımadanın güneyini hem de Sicilya'yı kapsayan “İki Sicilya Krallığı”dır. Diğer yandan yine bu dönemlerden itibaren ve özellikle de Frank krallarından sağladığı desteğe bağlı olarak Papalık da kendisine bağlı devletlerin yer aldığı Kuzey ve Güney arasındaki merkezi bölge içinde bir bütünlük oluşturmaya çalışmıştır¹²⁹.

3.3.3. Şehir Devletleri

Kuzeyde ise ilerleyen yüzyıllarda İtalya'yı Roma benzeri bir başka altın çağa taşıyacak olan şehir devletleri serpilmiştir. Surlar içindeki şehirlerin yakın çevrelerindeki kırsal kesimi de kontrol altına almaları sonucunda ortaya çıkan ve İtalya'nın idari-siyasi yapılanmasındaki etkileri hala devam eden “comune”ler bu sistemin yapıtaşlarını oluşturuyorlardı¹³⁰. Buna göre bir kent ile yakın çevresindeki daha küçük yerleşim birimleriyle köyleri kapsayan, dolayısıyla zamanla kendi içinde kır-kent dengesi oluşturan ve sosyo-ekonomik birer bütünlük halini alan¹³¹ “comune”ler çoğunlukla bağımsız birer siyasi birim olarak varlıklarını sürdürüyorlardı¹³². Batı Roma'nın siyasi etkinliğinin iyice zayıfladığı dönemlerden itibaren ortaya çıkan siyasal güç boşluğunda bir piskoposun idaresi altında gelişmeye başlayan bu şehir devletlerinde piskopos dini yetkilerin yanı sıra idari, siyasi hatta askeri yetkileri de bünyesinde toplamaktaydı¹³³. Gerek zamanla yakın çevredeki kırsal kesimin kontrol altına almasıyla kırdan kente doğru yaşanan göçe bağlı olarak, gerek siyasi istikrarsızlık veya ekonomik sıkıntılar sebebiyle, “comune” dışından gelenlerle birlikte nüfus artmış, bu arada özellikle kırsal kesimde geniş toprak sahibi olanlar kent içinde de söz sahibi olmaya başlamışlardır. Dolayısıyla bir yandan kır ve kent “comune” içinde ekonomik olarak bütünleşirken diğer yandan kentin içinde piskopos karşısında ekonomik – dolayısıyla siyasal güce sahip – yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Piskoposun otoritesi ile bu kesimler arasında ortaya çıkan gerilime bağlı

¹²⁹ Procacci, ss. 103-104.

¹³⁰ Procacci, 19.

¹³¹ Procacci, ss. 20-24.

¹³² “Comune”lerin erken dönemlerdeki yapılanmaları belirsizliklerle dolu olup halen tartışma konusudur. Buna göre “comune”nin Roma dönemi “municipia”ları ile olan ilişkisi, kamusal mı yoksa özel yönlerinin mi ağır bastığı, demokratik mi yoksa daha ziyade aristokratik niteliklere mi sahip oldukları gibi hususlarda kaynak yetersizliğinden dolayı kesin bir yargı vermek güç görünmektedir (Ruffolo, 247).

¹³³ Ruffolo, 247.

olarak her bir comune kendi çözümünü üreterek kendine özgü birer siyasi yapılanma meydana getirmiştir¹³⁴. Bir kısmı Venedik örneğinde olduğu gibi cumhuriyet olarak gelişirken, Floransa gibilerinde ara sıra cumhuriyet dönemleri yaşansa da senyörlük (signoria) hakim olmuştur. Şirketlerden oluşan bir şehir devleti (città-azienda)¹³⁵ haline gelen Cenova'da ise her biri denizaşırı mülklere ve yatırımlara sahip aileler kentin yönetiminde belirleyici olmuştur¹³⁶. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Cenova kendi içindeki parçalılık düzeyi en yüksek "comune" halini almış, Akdeniz'in güçlü bir siyasi aktör haline geldiği dönemlerde bile her biri birer kuleye sahip onlarca aile arasındaki sokak savaşları ve iç çekişmelerle sarsılmıştır¹³⁷.

Söz konusu şehir devletlerinin giderek daha bağımsız hareket etmelerinde bir taraftan imparatorların Avrupa'nın iç kesimlerinde ikamet etmelerinden kaynaklanan coğrafi mesafe, diğer yandan da imparatorlar ile papalık arasındaki çekişme etkili oluyordu¹³⁸. Özellikle 11. yüzyıldan itibaren *mantar gibi çoğalan*¹³⁹ ve İtalya'nın özellikle orta ve kuzey kesimlerindeki parçalı yapının temel unsurlarını oluşturan bu birimler arasındaki rekabet ve çatışma, ortaçağlardan itibaren yarımadayı modern anlamda uluslararası sistemin erken (ante litteram) bir modeli haline getirirken¹⁴⁰, bunların bir kısmının büyümesi ve diğerlerini kontrol altına almasıyla da yavaş yavaş bugün hala geçerliliğini koruyan bölgesel yapının temelleri atıldı.

Bunlardan Roma'nın çekilişinden sonra kenti Batı Roma İmparatoru ve Papa adına yöneten bir piskoposun idaresi altında yaşam mücadelesi veren Cenova, dağlar ve deniz arasındaki konumundan kaynaklanan zorlu coğrafi koşulları savunmaya yönelik olarak değerlendirmiş¹⁴¹, zaman içinde bağımsız bir deniz gücü olarak tüm Akdeniz'de söz sahibi olmuştur. Benzer biçimde barbar akınlarından kaçarak

¹³⁴ Ruffolo, 248.

¹³⁵ Procacci, 79.

¹³⁶ Lopez, 103.

¹³⁷ Lopez, ss. 107, 109-110, 116.

¹³⁸ Ruffolo, 247.

¹³⁹ Ruffolo, 248.

¹⁴⁰ Ruffolo, güçlü şehir devletlerinin temelini oluşturan "comune"nin ortaya çıkışını Rönesansın iktisadi birikimini hazırlayan bir yenilik, İtalya'ya özgü bir tür siyasi devrim olarak değerlendirmektedir (Ruffolo, 246).

¹⁴¹ Lopez, ss. 12-13, 22.

Lagündeki denizaşırı adalara sığınan Venetoluların kurduğu Venedik de 18. yüzyılın sonuna kadar Akdeniz dünyasının başlıca aktörlerinden biri olarak kalmıştır¹⁴².

Özellikle güneyli kimliği söz konusu olduğunda sıklıkla atıfta bulunulan Doğu Roma/Bizans etkisi, Kuzey ve Güney bölgelerinin parçalılık düzeyleri açısından karşılaştırılması halinde de oldukça ilginç açılımlar sağlamaktadır. Zira parçalılık düzeyi yüksek olan Kuzey bölgelerinin yükselen şehir devletleri – Venedik başta olmak üzere – gelişimlerinin özellikle ilk aşamalarını Doğu Akdeniz ve özellikle de Doğu Roma’ya borçluydu¹⁴³. Buna göre özellikle erken dönemlerinde Doğu Roma’nın başkenti İstanbul’a bağlı olan fakat aradaki mesafeden dolayı fiili olarak bağımsız duruma gelen Venedik, bu konumunu özellikle Kutsal Roma Cermen imparatorları ve Papalık karşısında ustaca değerlendirmiş¹⁴⁴, zaman içine Doğu Roma’dan da tamamen koparak başlı başına bir güç halini almıştır¹⁴⁵. Benzer bir durum altın çağına Doğu Roma’nın iç politikasında aktif rol oynayarak giren, İstanbul’un yanı başındaki Galata kolonisine sahip olarak İtalya’daki en prestijli şehir devleti konumuna yükselen Cenova örneğinde de gözlenmektedir¹⁴⁶.

3.3.4. Güney İtalya’da İdari Geleneğin Farklılaşması

Güneyde Venedik, Cenova ve Pisa benzeri bir denizci şehir devleti olarak ortaya çıkan Amalfi’nin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından bu kesimde kurulan siyasi yapıların merkezi nitelik taşıdığı, dolayısıyla parçalılık düzeyinin de kuzeye göre azaldığı gözlenmektedir. Bu duruma bağlı olarak güneyde sosyo-ekonomik ve siyasal bakımdan kuzeye göre daha homojen bir yapı yerleşmiştir¹⁴⁷. Dolayısıyla Güneyin Kuzeye göre daha yüksek düzeyde siyasi bütünlük sergilemesine bağlı olarak ilerleyen yüzyıllarda Amalfi benzeri şehir devletlerine Güney İtalya’da rastlanmamaktadır.

¹⁴² Venedik tarihinin başlangıcından ortaçağın sonlarına kadar uzanan kısmının kapsamlı bir özeti için bkz. Ege, a.g.e.

¹⁴³ Bragadin, ss. 4-6; Lopez, ss. 20, 96; Procacci, ss. 10-11; Ruffolo, ss. 224-229.

¹⁴⁴ Ruffolo bunu “Venedik Diplomasisi” olarak nitelendirmektedir (Ruffolo, 225).

¹⁴⁵ Ege, ss. 55-60; Ruffolo, ss. 223-226; Bragadin, ss. 7-8.

¹⁴⁶ Bragadin, ss. 86-87.

¹⁴⁷ Procacci, ss. 95-96.

Kanımızca tam da bu durum, Kuzey ve Güneyin bölgeselleşme karşısındaki tutum farklarının ardında yatan tarihsel temellere işaret etmektedir. Buna göre ironik, hatta paradoksal bir biçimde¹⁴⁸ yarımada'nın kuzeyinden tarihsel, kültürel hatta etnik bakımlardan farklılaşan güney bölgeleri İtalya'da bölgeselleşme-federalleşme yolunda ciddi bir talep sergilemezken, hatta bu duruma muhalefet ederken, standart İtalyan kültürü açısından daha homojen, daha sofistike bir bütünlüğü temsil eden kuzey bölgeleri neredeyse siyasal ayrılıkçılığa varacak ölçüde talepleri dile getirebilmektedirler. Kanımızca bu durumun temel sebebi kendi aralarında dil ve kültür farklılıkları göstermeye devam eden güney bölgelerinin, bu özelliklerine karşın tarihsel olarak parçalılık düzeyi düşük merkezi siyasal yapılanmalara alışkın olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum Roma öncesi dönemde Ege havzasının uzantısı olan bu bölgelerin ortaçağlar boyunca da Ege ve Balkan dünyasının bir uzantısı olmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Ortaçağların ardından İtalya'yı yeniden Avrupa-Akdeniz Jeopolitiğinin merkezi haline getiren, henüz bir devletin resmi dili olmadan önce İtalyanca'yı tüm Akdeniz dünyasının Lingua Franca'sı, Avrupa'nın sanat dili haline getiren ve Rönesansın ışığıyla Avrupa'yı Aydınlanmaya taşıyan yarımada'nın bütünleşmesi için yüzyıllarca mücadele veren¹⁴⁹ kuzey bölgeleri ise – belki de paradoksal bir biçimde – İtalya'yı İtalya yapan kentsel-bölgesel özgürlük hislerinin kısırtıcılığına kapılarak Avrupa Jeopolitiğinin bu kadim laboratuvarında hala tepkimeye devam ediyorlar.

Dolayısıyla siyasi yapılar ve egemen güçler değişse de İtalya'da Kuzey, Güney ve orta kesim arasındaki kültürel, dilsel hatta etnik farklılıkların etkisi uzun süre devam etmiş, ulusal birlikle başlayan yoğun homojenleşme eğilimlerine rağmen günümüze de uzanarak İtalya'daki federalist söylemlere temel teşkil etmiştir. Esasen 1990'lı yıllardan itibaren Kuzey Ligi (Lega Nord) partizanlarınca savunulan federal yapılanmanın temel unsurları da bu üç kesimden oluşmaktadır¹⁵⁰. Bu doğrultuda Padania kuzey bölgelerini, Etruria orta bölgeleri, Sud (Güney) ise yarımada'nın güney bölgelerini birleştirecek birer “makro bölge” olarak tasarlanmıştır.

¹⁴⁸ Jean-Louis Veyrac, “Géopolitique Italienne”, 1996

<http://www.ben-vautier.com/ethnisme/Analyses/Etat/Italie.html> , 20.05.2001.

¹⁴⁹ Bu konudaki çabaları Machiavelli ve Dante'ye kadar takip etmek mümkündür (Ruffolo, ss. 156, 285-286).

¹⁵⁰ Veyrac, a.g.y.

3.3.5. Ulusal Birlik

İtalya'nın ulusal birliğin oluşum sürecinde de bu yapının etkileri gözlenmiş, yukarıda da değinildiği gibi özellikle Papalık ve civarındaki kilise devletleri bu süreçte ciddi birer engel teşkil etmiştir. Esasen Papalığın halk üzerindeki nüfuzu göz önünde bulundurulduğunda, büyük ölçüde Fransız devriminin ilkeleriyle bilinçlenmiş elitler tarafından yön verilen bu süreçte yarımada'nın merkezi kesimlerinde bulunan kilise devletlerinin fiziki olduğu kadar manevi yönden de birliğe giden yolda ciddi birer engel teşkil ettikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan ulusal birliğin kurulduğu dönemde standart İtalyanca'nın halkın ancak % 2,5'lik bir kesimi tarafından konuşuluyor olması¹⁵¹, kurulmakta olan ülkenin yeterince güçlü bir ulusal burjuvaziden yoksun olması¹⁵² ve ülkenin önemli bir kısmında Fransa'nın yoğun etkisinin devam etmesi, birlik sürecinde jakoben eğilimlerin ön plana çıkmasında etkili olmuştur¹⁵³. Bu sebeplerden dolayı aynı zamanda Sardinya Krallığı olarak adlandırılan Torino merkezli Piemonte'nin öncülüğünde 1860'ta gerçekleşen ulusal birlik, tabandan gelen taleplerden çok bu krallığın sınırlarını genişleterek tüm yarımadayı hakimiyeti altına alması şeklinde gerçekleşmiştir. İtalya'nın "piemonteleşmesi" (piedmontisation, piemontesizzazione)¹⁵⁴ olarak adlandırılan bu sürece yön veren, hatta doğrudan doğruya süreci şekillendiren elitler arasında Garibaldi ve Mazzini gibi cumhuriyetçilerin bulunmasına ve bunların yarımada'nın cumhuriyet çatısı altında bütünleşmesi yolunda gösterdikleri çabalara karşın ulusal birlik Kont Cavour'un fiili liderliği altında bir krallık olarak gerçekleşti.

Bununla birlikte kültürel, dilsel ve etnik yönden bu kadar çeşitlilik sergileyen bir coğrafyada ulus-devlet kurmaya çalışmanın zorunlu bir sonucu olarak yeni yapılanma büyük ölçüde jakoben bir tutum doğrultusunda şekillendi¹⁵⁵ ve benimsenen rejim cumhuriyet olmasa da idari-siyasi yapılanmada Fransız modeli belirleyici oldu. Bu durumun temel sebepleri Piemonte'de zaten var olan yoğun

¹⁵¹ Stemmermann, 82.

¹⁵² Bull, a.g.y.

¹⁵³ A.g.y.

¹⁵⁴ Bull, a.g.y.; Ciuffoletti, 54; Koff, 10;

¹⁵⁵ Ciuffoletti, ss. 41, 44.

Fransız etkisi ve Napolyon döneminde getirilmiş olan idari ve hukuki yapılanmanın, özellikle kuzey bölgelerinde büyük ölçüde yerleşmiş olmasıydı¹⁵⁶. Yapılan, pek çok durumda bu sistemin “özgürleştirilerek” İtalya’ya katılan yeni bölgelere uygulanmasından ibaretti¹⁵⁷. Bu ilk dönemlerde Fransız etkisi o kadar yoğundu ki, İtalya’nın 1860 yılında açılan ilk parlamentosunun çalışma dili Fransızcaydı¹⁵⁸. Gerçi tahmin edilebileceği gibi, bu durumun en az Fransız etkisi kadar önemli diğer bir sebebi de standart İtalyanca’nın yeterince yaygın olmamasıydı.

Dolayısıyla 1860’ta resmi olarak bütünleşmiş görünse de İtalya, diğer Batı Avrupa ülkelerinde de bir dereceye kadar var olan parçalılık düzeyini en ileri düzeyde ve en çarpıcı bir biçimde sergilemeye devam etmekteydi¹⁵⁹. Coğrafi, siyasi-kurumsal ve ekonomik yapılar, hatta hukuk sistemleri bakımından son derece heterojen bir yapının hakim olduğu yarımada her biri başlıbaşına birer merkez konumundaki onlarca kent¹⁶⁰ ile bunlara bağlı yerleşimler, kökenleri Ortaçağlara uzanan yapılanmalarıyla varlıklarını sürdürüyorlardı¹⁶¹.

İtalyan ulusal birliğinin üniter bir yapılanma doğrultusunda oluşturulmasıyla birlikte bu yerel-bölgesel birimlerin zaman içinde yerleşen yeni idari yapılanma içinde bütünleştikleri ve aralarındaki kültür ve dil farklılıklarının büyük ölçüde ortadan kalktığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda, tarihsel süreçte meydana gelmiş olan “comune”ler varlıklarını devam ettirirken bunların birleşimiyle bir üst derecedeki idari birimler olarak iller (provincia) oluşturulmuştur. Merkezi devletin yerel düzeydeki temsili ise bu birimleri merkez alan valilikler (prefettura) vasıtasıyla sağlanmıştır¹⁶². Esasen daha bu dönemlerde *comune* ve *provincia*’ya ilaveten üçüncü düzeyde bölgesel birimlerin kurulması önerilmiş, fakat bu öneriler birbiriyle sınırdaş olan birtakım illerin özellikle bürokratik amaçlar doğrultusunda birleştirilmesi şeklinde olduğundan siyasi-idari yapılanmada ciddi bir değişiklik iması

¹⁵⁶ Ciuffoletti, ss. 10-11, 13-14, 44; Stemmermann, ss. 81, 86.

¹⁵⁷ Bull, a.g.y.

¹⁵⁸ Stemmermann, 82.

¹⁵⁹ Alessandro Truini, **Federalismo e Regionalismo in Italia e in Europa, Centro e Periferie a Confronto**, cilt 2, Cedam (yayımları), Padova, 2003, s. 13.

¹⁶⁰ İtalyan tarih yazımı geleneğinde bu olgu “yüz kent” (cento città) tabiriyle anılmaktadır (Truini, 13).

¹⁶¹ Truini, 13.

¹⁶² Truini, 14.

taşınamıştır¹⁶³. Dolayısıyla ulusal birliğin bu ilk dönemlerinde dahi bu tarz önerilerin tabandan gelen taleplerle değil tepeden inme yaklaşımlarla şekillendiği dikkati çekmektedir¹⁶⁴.

Diğer yandan daha Risorgimento (ulusal uyanış) döneminde ulusal birlik idealine yön veren elitler arasında söz konusu birliğin federasyon temelli olarak kurulmasını savunanlar çoğunlukta idi¹⁶⁵. Bunların başında gelen ve bugün hala devam eden federalizm tartışmalarında fikirlerinde atıfta bulunulan Carlo Cattaneo'ya göre¹⁶⁶ federasyon İtalya'da birliğin yegane yoluydu. Ona göre bu birlik her biri ayrı birer *canlı birim* gibi yorumlanabilecek *yaşayan merkezlerin* (centri viventi) ortak çıkar, inanç ve ulusal bilinçle bütünleşmelerini ifade ediyordu¹⁶⁷. Her biri başlıbaşına birer ağırlık merkezi olan bu birimler kent devletleri olarak yüzyıllar boyunca yarımadanın kaderini belirlemiş, aralarındaki çatışmalara ve rekabete rağmen aslında İtalya'yı tarihsel ve fiziksel olarak federal bir yapıya büründürmüşlerdi¹⁶⁸. Dolayısıyla Cattaneo'ya göre İtalya zaten doğası itibariyle federal bir karaktere sahipti¹⁶⁹. İtalyan federal geleneğinin babası sayılan¹⁷⁰ Cattaneo'nun liberalizm üzerindeki vurgusu¹⁷¹ ile “özgür” ve “yalnız” bireyin toplum içinde varoluşuna ilişkin görüşleri¹⁷², her biri özgür birer kararalma birimi olan ve kendi istekleriyle aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırarak serbest ticarete ve nihayet “İtalya Birleşik Devletleri”ne¹⁷³ giden yolda “bağımsız birer aktör” olarak

¹⁶³ Truini, ss. 14-16.

¹⁶⁴ Truini, 16.

¹⁶⁵ Ciuffoletti, ss. 17-19, 22-25, 28-30, 33-34, 38-39; Stemmermann, ss. 85-89.

¹⁶⁶ Ciuffoletti, 39.

¹⁶⁷ Carlo Cattaneo, “Lettera ad Agostino Bertani” (Mayıs 1862), **Pagine Federative e Repubblicane. L'insurrezione di Milano e la Successiva Guerra**, Roma, s. 274'ten aktaran: Truini, 13.

¹⁶⁸ Carlo Cattaneo, “Città e Popoli d'Italia”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, ss. 44, 50.

¹⁶⁹ Cattaneo, 50.

¹⁷⁰ Umberto Bossi, “Il liberismo federalista di Cattaneo è un utile insegnamento, non una bibbia”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, s. 232.

¹⁷¹ Carlo Cattaneo, “Liberismo Economico”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, ss. 125-131; Ciuffoletti, ss. 40-41.

¹⁷² Carlo Cattaneo, “l'Uomo Libero e Solo”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, ss. 212-222.

¹⁷³ Cattaneo bunu aynı ilkeler doğrultusunda inşa edilmesini savunduğu “Avrupa Birleşik Devletleri”nin bir ön aşaması olarak görmekteydi (Carlo Cattaneo, “l'Europa”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, ss. 37-42; Ciuffoletti, 47). Esasen “Avrupa Birleşik Devletleri” ideali ilerleyen yıllarda da

davranması beklenen bölge/devletlerin rolleriyle olan ilişkisi bakımından dikkati çekmektedir. Liberal yaklaşımın temelini oluşturan bireysel özgürlüklerle federalleşme süreci arasındaki bu sıkı ilişki¹⁷⁴, 21. yüzyıla girerken federalist/ayrılıkçı Kuzey Liginin liderlerince de vurgulanmış olup¹⁷⁵ kuramsal değerlendirmelerle de dile getirildiği gibi federalleşme/bölgeselleşme ile aktörleşme/bireyselleşme arasındaki ilişkiler bakımından ilginç açılımlar sağlamaktadır.

Esasen hem federal bir yapıyı savunanlar, hem de Fransız modeline dayalı merkezi yapılanmayı savunanlar için temel kaygı, modern anlamda bir ulus oluşturmak amacıyla bölgeler arasındaki kültür ve dil farklılıklarını minimum düzeye indirmek, bir başka deyişle ülkenin parçalılık düzeyini mümkün ölçüde düşürmektir. Yaşanan sürecin sonunda bu hedefe büyük ölçüde ulaşıldığı gözlenmektedir. Zira özellikle Kuzey ve Güney arasında hala gözlenen ekonomik gelişmişlik farklarına rağmen¹⁷⁶ ülkenin tamamı kültür ve dil bakımından büyük ölçüde homojenleşmiş durumdadır¹⁷⁷. Bu süreçte doğrudan doğruya merkezi idare tarafından gerçekleştirilen standartlaştırıcı politikaların (milli eğitim gibi) yanı sıra iletişim ağları ve ulaşım imkanlarının gelişmesinin, ortak dilin, para biriminin ve yarımada içinde artan işgücü hareketliliğinin de önemli ölçüde etkisi olmuştur¹⁷⁸. Bu hareketliliğin güneyin kırsal ağırlıklı bölgelerinden sanayileşen kuzey bölgelerine

İtalyan federalistleri tarafından sıklıkla dile getirilmiş olup bu durum mevcut bütünleşme süreci öncesinde de İtalya'daki federalist/bölgeselci eğilimlerin kıta çapındaki gelişmelerle yakından ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. İtalya'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren gözlenen hemen her federalist hareketin aynı zamanda Avrupa çapında da federal bir yapılanmayı öngörmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki tartışmalarda da kendisini göstermiş, özellikle Churchill'in "Avrupa Birleşik Devletleri"nin kurulması önerisi İtalyan federalistleri tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Bu durum Avrupa bütünleşmesi sürecinde Altiero Spinelli ve Jean Monnet gibi öncülerin fikirleriyle şekillenen federalist eğilimler ve günümüzdeki uzantılarıyla birlikte düşünüldüğünde daha manidar bir görünüm kazanmaktadır (Ciuffoletti, ss. 153-163). Diğer yandan aşağıda görüleceği gibi Kuzey Liginin federalizm yaklaşımı da "Bölgeler Avrupası" doğrultusunda şekillenecek bir "Avrupa Birleşik Devletleri"ni öngörmektedir (Ciuffoletti, 178).

¹⁷⁴ Ciuffoletti, 40; Bu ilişkinin yerel yönetim kuramı çerçevesinde değerlendirilmesine ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. Birgül Ayman Güler, **Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım** (üçüncü baskı), İmge Kitabevi, Ankara, 2006, ss. 47-68.

¹⁷⁵ Gianfranco Miglio "Un'idea orientata verso il futuro", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayımları), Milano, 1991, ss. 242-243; Bossi, 232.

¹⁷⁶ Güneyin az gelişmişliği sorunu sözcük anlamı "günortası", "güney" olan "Mezzogiorno" terimiyle ifade edilmektedir.

¹⁷⁷ Ciuffoletti, 182.

¹⁷⁸ A.g.y.

dođru gerekleŖtiđi dűŖnűldűđűnde gűneyin ilk bakıŖta algılandıđı kadar izole olmadıđı da ortaya çıkmaktadır. FederalleŖmeyi anakronik ve paradoksal bir çerçeveye oturtan bu durum İtalya’da doksanlı yıllardan itibaren gűndeme gelen federalleŖme tartıŖmalarında da gűndeme getirilmiŖtir. Buna gűre kimileri 19. yűzyılda műmkűn olabilecek federal bir yapılanmanın ileri dűzeyde bűtűnleŖmenin sađlandıđı bir aŖamadan sonra yersiz olduđunu, zira eŖitsizlikleri ve dengesizlikleri artırarak űlkeyi ayırıŖmaya gűtűrebileceđini belirtirken¹⁷⁹; kimileri de ABD ve SSCB’ye referansta bulunarak federalleŖmenin 19. yűzyıl İtalya’sı için dahi pek uygun gűrűnmediđini, zira o dűnemde İtalya’nın ABD’nin erken dűnemlerinden farklı olarak sosyokűltűrel bűtűnlűđűn yanı sıra ortak deđerlerden ve ideolojik uyumdan da yoksun olduđuna dikkat ekmektedir¹⁸⁰.

Bűlgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kűltűrel farkları azaltarak standartlaŖmayı ve uyumlulaŖtırmayı hedefleyen politikalara ađırlık verilmesi ve merkezi yapılanmanın gűlendirilmesi ulusal birliđi takip eden bir kaç onyıl boyunca devam etti. Bu dűnemde merkezi yapının gűlendirilmesinin ardında yatan baŖlıca etkenlerden biri birliđi takip eden yıllar boyunca ilhakların devam etmesi, diđerleri ise yeniden dađılma ve eski dűzenin restorasyonu riskinin sűz konusu olmasıydı¹⁸¹. Nitekim bu dűnemde eski dűzenin restore edilerek ulusal birlikten on yıl sonra İtalya’ya katılan ve ertesı yıl – 1871’de – baŖkent olan Roma’nın dahi tekrar Papalıđa verilmesi ihtimali sűz konusuydu.

Bu sebeplerden dolayı Birinci ve İkinci Dűnya SavaŖları arasındaki dűneme kadar mevcut sistemin oturması ve űlkeyi bir arada tutan bađların gűlendirilmesi İtalyan idarecilerinin temel kaygısı olmuŖtur. Bu dűnemde iktidarda bulunan FaŖist idare altında da bu tutum deđiŖmemiŖtir. Sűz konusu dűnemde gűrűnűŖte ademimerkezi bir yapılanma sűz konusu olmakla birlikte kamu yűnetiminin hemen

¹⁷⁹ Giuseppe de Rita, “La federazione nel duemila? Sarebbe un patto leonino”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, s. 237.

¹⁸⁰ Massimo Cacciari, “Federalismo impossibile senza una cultura omogenea”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991, s. 233.

¹⁸¹ Ciuffoletti, ss. 56-57.

her alanında etkin bir kontrol mekanizması işlemekte olup son derece merkezi bir yapılanma söz konusuydu¹⁸².

Dolayısıyla İtalya'da ademimerkezileşme ve bölgeselleşme ancak İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda gündeme gelmiştir. Buna göre, söz konusu dönemde siyasi ve idari yönden yeniden yapılanan İtalya'da bölgeselleşmenin en azından ilke olarak benimsenmesi o dönem için şu sebeplerle ilişkilendirilmektedir:

- Faşizmin getirdiği kısıtlamalara bir tepki olarak yerel ve bölgesel demokratik mekanizmalara ağırlık vermek;
- Özellikle sınır bölgeleri ve adalarda daha önceden de var olan bölgesel talepleri karşılamak.

Aşağıda görüleceği gibi, ilk bakışta dikkati çeken bu iki hususa ilaveten Avrupa bütünleşmesinin erken aşamalarında gözlenen federalist yaklaşımların da süreçte etkili olduğu öne sürülebilir. Ne var ki savaş sonrası dönemde alınan kararların uygulamaya konması ancak 1970'lerden itibaren mümkün olmuş, federalizm tartışmaları ise yaklaşık 150 yıl sonra 1990'lardan itibaren yeniden alevlenmiştir¹⁸³. Aşağıda 1940'lardan 2000'li yıllara uzanan bu sürecin ana hatları ele alınacaktır.

3.4. İtalya'da Bölgeselleşme Sürecinin Ana Hatları

İtalya'da yaşanan bölgeselleşme sürecinin başlıca kilometre taşlarını oluşturan ve doksanlı yılların sonundan itibaren hız kazanan reformları etraflıca değerlendirebilmek için, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan bölgesel yapılanmanın temellerini ortaya koymak ve 1947 Anayasasının konuya ilişkin hükümlerini incelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda, ilkin 1947 Anayasası'ndan önce her biri kendine özgü koşullarla yapılanan ve söz konusu anayasayla da

¹⁸² Truini, 25.

¹⁸³ Bu sebeple 1990'lardan itibaren gündeme gelen federalleşme yanlısı görüşler neo-federalizm olarak da adlandırılmıştır (Avcı, 257).

tanınarak hukuki temelleri ortaya konan özel statülü bölgelerin oluşumu ele alınacak, ardından 1947 Anayasası hükümleri doğrultusunda oluşan bölgesel idari-siyasi yapılanmanın temel unsurları incelenecektir. Daha sonra 1970’li yıllardaki uygulamalar ve 1990’lı yıllardaki reformlara yer verilecek, son olarak da 2001’de başlayan son reform dalgası ele alınacaktır. Dolayısıyla bir yandan kronolojik bir yaklaşımla yaşanan süreç incelenirken aynı zamanda bölgesel yapılanmanın temelleri de tanımlayıcı bir üslupla açıklanacaktır. Zira 1947 Anayasasının bölgesel yapılanmaya ilişkin temel hükümlerinin büyük bir kısmı hala geçerli olduğundan söz konusu hükümlerin incelenmesiyle aynı zamanda bugün hala geçerli olan yapılanmanın temelleri de ortaya konmuş olacaktır.

3.4.1. Özel Statülü Bölgelerin Oluşumu (1946-1948)¹⁸⁴

İtalya’da yaşanan ilk bölgeselleşme dalgası olarak diğerlerinden önemli ölçüde farklılaşan ve *fili* boyutuyla ön plana çıkan özel statülü bölgelerin oluşum süreci, bu ülkede bölgeselleşme deneyimini *resmi* olarak başlatan 1947 Anayasasının ilgili hükümleri (V. Başlık) kapsamına sonradan alınmıştır. Bir başka deyişle heterojen bir biçimde başlayan süreç Anayasayla mümkün ölçüde homojen hukuksal temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Özel statülerle donatılan periferik bölgelerden gelen taleplere bağlı olan ve “larva halinde federal yapılanma” olarak anılan¹⁸⁵ bu durum diğer yandan da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Birleşik Avrupa ideali ve bu ideale yön veren federalist eğilimlerin yansıması olarak da değerlendirilmektedir¹⁸⁶.

İtalya’nın mevcut siyasal rejiminin temelini oluşturan 1947 Anayasası bir yandan bölgeleri sınırlı düzeyde yasama yetkisine sahip idari birimler olarak düzenlerken diğer yandan da üniter ve bölünmez yapıyı güvence altına almıştır (Madde 5). Anayasaya göre ülke toplam 20 bölgeye ayrılmış olup bunlardan beşi özel statüye sahiptir. Bu beş bölgeden Sicilya, Sardinya, Aosta Vadisi (Valle

¹⁸⁴ Aşağıda görüleceği gibi uluslararası bir sorun teşkil etmesinden dolayı yapılanması ancak 1963 yılında tamamlanmış ise de Friuli-Venezia-Giulia Bölgesinin özel statüsü de diğerleriyle birlikte 1947 Anayasasıyla tanınmıştır.

¹⁸⁵ Ciuffoletti, 166.

¹⁸⁶ Ciuffoletti, ss. 153-166

d'Aosta/Val d'Aoste) ve Trentino-Yukarı Adige (Trentino-Alto Adige/Südtirol) bölgelerinin statüleri Şubat 1948 itibariyle yürürlüğe konmuş, ülkenin Kuzeydoğu ucunda yer alan Friuli-Venezia-Giulia bölgesinin idari yapılanması ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında “açık şehir” ilan olunan Trieste'nin statüsünün uluslararası bir anlaşma ile düzenlenmesiyle ancak 1963 yılında tamamlanmıştır. Bu bölgelerden ülkenin kuzeyinde yer alan üçünün (Aosta Vadisi, Trentino-Yukarı Adige ve Friuli-Venezia-Giulia) özel statüleri, barındırdıkları azınlık topluluklarından kaynaklanmaktadır. Buna göre İtalya'nın kuzeybatısında Fransa ve İsviçre sınırlarına bitişik konumdaki Aosta Vadisi buradaki frankofon topluluğundan dolayı, ülkenin kuzeyinde İsviçre ve Avusturya'ya sınırdaş konumda bulunan Trentino-Yukarı Adige bölgesi Almanca konuşan nüfusun yoğunluğundan dolayı, Slovenya ve Avusturya'ya sınırdaş olan ve bir zamanlar “Yugoslav yayılcılığının” söz konusu olduğu¹⁸⁷ Friuli-Venezia-Giulia bölgesi ise Sloven dili konuşan toplulukların yoğunlaşmasına bağlı olarak özel statülerle donatılmıştır¹⁸⁸.

Dolayısıyla bu beş adet özel statülü bölgenin her birinin kendine has koşulları ve dinamikleriyle şekillenen ilk bölgeselleşme dalgası asimetrik bir görünüm arz etmekteydi¹⁸⁹. Bu duruma bağlı olarak aşağıda da yer yer değinileceği gibi özel statülü bölgelere atfedilen yetkiler de birinden diğerine önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Bununla birlikte, bir yandan özel statülü bölgelerin yetki alanlarının 1947 Anayasası vasıtasıyla anayasal temellere oturtulması¹⁹⁰, diğer yandan yine söz konusu Anayasayla birlikte olağan statülü bölgelerin –o zaman için kağıt üzerinde de olsa—oluşturularak yetki alanlarının belirlenmesiyle¹⁹¹ bir ölçüde standartlaşma sağlanabilmiştir¹⁹².

¹⁸⁷ Truini, ss. 30, 51.

¹⁸⁸ Desideri, 66; Caravita, a.g.e.; Gerçi Truini, Sicilya ve Sardinya'da olduğu gibi bu bölgelerde de etnik-dilsel farklılığa bağlı ayrılıkçılığın söz konusu olduğunu ifade etmektedir (Truini, ss. 25, 29, 57) Ayrıca söz konusu bölgelerdeki ayrılıkçı eğilimler ilgili sınırdaş ülkeler tarafından da desteklenmekteydi.

¹⁸⁹ Bu beş bölgenin her birinin deneyimi kendine özgü şartlarla geliştiğinden “genetik süreçler” olarak adlandırılmaktadır (Truini, 51).

¹⁹⁰ 1947 Anayasasının 2001 Anayasa değişikliğinden önceki 116. maddesi özel statülü bölgelerin yetkilerini bu bölgelerin her birinin statüsünde belirtilen şekliyle kabul etmiş, söz konusu yetkileri ayrıntılı olarak saymak yerine ilgili statülere atıfta bulunmakla yetinmiştir.

¹⁹¹ La Costituzione della Repubblica Italiana (İtalyan Cumhuriyeti Anayasası), m. 117 (2001 Anayasa değişikliğinden önceki metin).

¹⁹² Truini, 51.

Özel statülü bölgelerden, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde dahi geniş özerk yönetime sahip bulunan Trentino-Yukarı Adige, uzun süre İtalya ile bu ülke arasında ihtilaf konusu olmuş ve İtalya'nın bütünleşme sürecine en son katılan bölge olmuştur¹⁹³. Po ovasını Avusturya üzerinden Orta ve Kuzey Avrupa'ya bağlayan vadilerin yoğunlaştığı bu dağlık bölge, adından da anlaşılacağı gibi iki kesimden oluşmakta, her bir kesim aynı zamanda birer ile (provincia) karşılık gelmektedir. Buna göre Trento merkezli Trentino kesiminde İtalyanca konuşan nüfus yoğunlaşmaktayken, Bolzano (Alm. Bosen) merkezli kuzey kesiminde Alman dilli topluluk yoğunlaşmaktadır. Adige Irmağının yukarı çıkırına izafeten İtalyan dilinde Yukarı Adige (Alto Adige) olarak anılan bu kesim Almanca'da ise Avusturya'nın aynı adlı sınırdaş bölgesinden (Tirol) dolayı Güney Tirol (Alm. Südtirol) olarak anılmaktadır¹⁹⁴. Bu sınır bölgesi İkinci Dünya savaşı sonunda da İtalya ve Avusturya arasında ihtilaf konusu olmuş, savaş sonunda ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya'nın gözetiminde her iki ülke arasında yapılan bir anlaşmayla mevcut durumun temelleri atılmıştır¹⁹⁵. Söz konusu anlaşmayla öncelikle Yukarı Adige kesiminde yaşayan Alman dilli topluluk ile Trentino kesiminin çift dilli bazı idari birimlerinde (comune) yaşayan Alman dilli toplulukların İtalyanca konuşanlarla eşit haklardan yararlanarak mevcut etnik, kültürel ve ekonomik özelliklerini muhafaza etmeleri güvence altına alınmıştır¹⁹⁶. Bu bağlamda İtalyan hükümetinin daha önce getirmiş olduğu veya zaman içinde getireceği düzenlemelerde Almanca konuşan topluluğun şu haklarının gözetileceği hükme bağlanmıştır¹⁹⁷:

- anadilde ilk ve ortaöğretim;

¹⁹³ Raffaele Bifulco, **Le Regioni, La Via Italiana al Federalismo**, Mulino (Yayımları) Bologna, 2004, s. 9.

¹⁹⁴ Aşağıda değinileceği gibi 2001 yılındaki reform dalgasıyla birlikte her iki isim de İtalyan hükümeti tarafından resmi olarak tanınmıştır. Tahmin edileceği gibi bu isimlerin kullanımı aynı zamanda siyasi bir tercihi yansıtmakta, yer yer İtalyan dilinde de Yukarı Adige'nin (Alto Adige) yanı sıra Güney Tirol ifadesi (Sud Tirolo) geçmektedir (Truini, 30).

¹⁹⁵ 5 Eylül 1946 tarihinde Paris'te imzalanan bu anlaşma, her iki ülkenin başbakanlarının adına atfen "De Gasperi-Gruber Anlaşması" olarak anılmakta olup İtalya'nın müttefiklerle yaptığı 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Anlaşmasına eklenerek (Ek-IV) İtalya tarafından 28 Kasım 1947 tarih ve 1430 sayılı Kararname ile uygulamaya konmuştur (Accordo De Gasperi-Gruber, Decreto Legislativo 28 Novembre 1947, n. 1430, 24 Aralık 1947 tarih ve 295 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi (Gazzetta Ufficiale)).

¹⁹⁶ De Gasperi-Gruber Anlaşması, m. 1.

¹⁹⁷ A.g.y.

- kamu yönetiminde, resmi belgelerde ve çiftdilli yerel adlandırmalarda Alman dilinin İtalyan diliyle eşit şartlarda kullanımı;
- faşist diktatörlük döneminde İtalyanlaştırılan Almanca soyisimleri geri alma hakkı;
- her iki etnik grubun kamu memuriyetlerine eşit dağılımını sağlamak üzere kamu kurumlarına alımda eşit hakların gözetilmesi.

Diğer yandan bir tür çerçeve anlaşma niteliğindeki söz konusu belge ile Almanca konuşan topluluğa kendi yaşama alanlarında yasama ve yürütme yetkilerinin de daha sonra yapılacak düzenlemelerle sağlanması da öngörülmüştür¹⁹⁸. Bu bağlamda İtalya ve Avusturya arasında bu bölgeye ilişkin olarak 1972 yılında yapılan görüşmeler sonucunda Güney Tirol olarak da adlandırılan Yukarı Adige'nin merkezi konumundaki Bolzano (Bosen) kentinde Alman dilli topluluğun kendi kendini yönetmesine ilişkin ilave düzenlemeler getirilmiştir¹⁹⁹. Söz konusu düzenlemelerle Bolzano'nun yanısıra komşu Trento'nun da özerk il olarak kabul edilmesi bir dengeleme politikası olarak değerlendirilmektedir²⁰⁰. Buna göre Almanca konuşanların yanı sıra İtalyanca'yla akraba italik bir dil olan Ladino dilini²⁰¹ konuşan nüfusun yoğunlaştığı Trento'ya verilen özerkliğin asıl sebebi bu dili konuşan nüfusun varlığından çok²⁰² komşu Bolzano iline verilen özerkliği dengelemektir²⁰³.

¹⁹⁸ De Gasperi-Gruber Anlaşması, m. 2.

¹⁹⁹ Desideri, 66; Truini, 49.

²⁰⁰ Gerçi özerklik kararının bir gerekçesi de bu illerin daha önce Avusturya-Macaristan döneminde de özerk olmaları idi (Truini, 56).

²⁰¹ Dolomit Ladinosu (Dolomite Ladin) olarak da anılan bu dil İsviçre'nin resmi dilleri arasında yer alan Romans (Reto-Romance) dilinin çok yakın bir varyasyonu olup kimilerince İtalyanca'nın bir lehçesi olarak görülebilecek kadar bu dile de yakındır (Anna L. Lepschy, Giulio Lepschy, Miriam Voghera, "Linguistic Variety in Italy", Carl Levy, (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996, s. 73).

²⁰² Yer yer yukarıda da değinildiği gibi dilsel çeşitlilik İtalya'nın her bölgesinde görülen bir durumdur. Yerel dillerin çoğu genellikle lehçe (dialetto) olarak anılsa da aslında başlı başına birer dil olup standart İtalyancaya İspanyolca veya Fransızcadan çok daha uzaktırlar (Lepschy vd., ss. 70, 73). Halbuki adından da anlaşılacağı gibi kökeni Alp vadilerinde konuşulan Latin lehçelerine dayanan ve İsviçre'nin resmi dillerinden Romans ile de akraba olan Ladino dili, standart İtalyancaya örneğin bir Sicilya veya Cenova lehçesinden çok daha yakındır (Lepschy vd., 70). Dolayısıyla Trento ilinin de

Öte yandan bu dönemde Sicilya ve Sardinya'dan ise özerklik, hatta özellikle Sicilya'dan ayrılıkçılık talepleri gelmesi de bu iki adanın özel statüye sahip birer bölge olarak tanınmasında belirleyici olmuştur. Bu durum savaşın hemen akabindeki siyasi belirsizlik ortamında bu iki adanın, özellikle de Sicilya'nın yerel elitinin yer yer oldu bitti niteliğindeki karar ve tutumlarının henüz zayıf konumdaki merkezi İtalyan hükümetince tanınmasına da yol açmıştır. Nitekim daha Kurucu Meclis²⁰⁴ oluşmadan önce Sicilya kendi bünyesinde bir Bölge Konseyi (Consulta Regionale) oluşturmuş²⁰⁵, tamamen bu Bölge Konseyi tarafından Mayıs 1946'da hazırlanmış olan ve ayrılıkçı eğilimleri yansıtan "Statü"²⁰⁶ 15 Mayıs 1946 tarih ve 455 sayılı yasayla²⁰⁷ İtalyan devleti tarafından tanınmıştır²⁰⁸. Diğer yandan Anayasanın kabulünden önce tanınmış olan bu statü 1947 Anayasasının kabul edildiği 26 Şubat 1948 tarih ve 2 sayılı Kanunla da tanınip kabul edilmiştir²⁰⁹.

Bolzano ile birlikte özerk statüye kavuşturulmasının standart dilin bir lehçesi olarak görülebilecek bir dili korumaktan çok Alman dilli gruplara karşı bir denge politikasını amaçladığı açıktır.

²⁰³ Truini, 56; bu tutumun bir uzantısı da, Trentino-Yukarı Adige'nin özel statüsünde 2001 yılında yapılan bir değişiklikle Trento ilinde yaşayan Ladino, Mocheno ve Cimbri adlı azınlık gruplarının korunarak kültürel sosyal ve ekonomik yönden gelişmelerine yönelik önlemlerin alınması hükmünün söz konusu statüye eklenmesidir (Legge Costituzionale 31 Gennaio 2001, n. 2, "Disposizioni concernenti l'elezione diretta dei Presidenti delle Regioni a Statuto speciale e delle Province autonome di Trento e di Bolzano", 1 Şubat 2001 tarih ve 26 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi, m. 4, par. 1/d.)

²⁰⁴ 1947 Anayasasını hazırlayan meclis (Assamblea Costituente).

²⁰⁵ Bu kurum 1944 yılındaki ilk kuruluşunda "Giunta Regionale" olarak anılmaktaydı (Truini, 26).

²⁰⁶ Orijinal metinlerde "statuto" (İtalyanca), "statut" (Fransızca) veya "statute" (İngilizce) olarak geçen terim dilimize "kanun", "yasa" veya "tüzük" şeklinde tercüme edilmekle birlikte bu çalışma bağlamında bir nevi bölgesel anayasa anlamı taşıyan "statuto" teriminin bizdeki yasa sözcüğünü de tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Dilimizdeki tüzük sözcüğü ise "regolamento" ve "regulation" gibi terimlerle karşılandığından "statuto" sözcüğünü yine tam olarak karşılamamaktadır. Bu sebeple her ne kadar dilimizde bu anlamıyla kullanılsa da "statü" sözcüğü çalışma bağlamında açıklanan söz konusu hukuki düzenlemeleri ifade etmek üzere tercih edilmiştir. Diğer yandan orijinal metinlerde de "statü" teriminin siyasi bir tercihi yansıttığına dikkat çekilmektedir. Buna göre bu belgelerin ilki olan Sicilya'nın *statüsü* kabul edilirken içeriği daha açık olan ve federal bir yapılanmaya işaret eden "anayasa" sözcüğü yerine daha esnek yorumlara imkan veren "statü" teriminin kullanılması yalnızca merkezi hükümet ile değil Sicilya'nın bölgesel konseyi içinde de özellikle ideolojik kamplara bağlı uzlaşma sıkıntılarının varlığına bağlanmaktadır (Truini, 26). Önce bu terminolojik tercihe rağmen statüye merkezi düzeyde muhalefet eden gruplar söz konusu belgeyi bir otonomi projesinden çok bir devletin anayasasına benzeterek eleştirmeye devam etmişlerdir (Truini, 27).

²⁰⁷ Bu yasa kısaca "rdl n. 455" olarak geçmektedir. "Rdl" kısaltmasına karşılık gelen ve kabaca "kraliyet hükmüyle kanun" olarak tercüme edilebilecek "regio decreto legge" terimi, İtalya'nın ulusal birliğinin bir kraliyet olarak sağlandığı 1861 yılından Cumhuriyet döneminde 1946'ya kadar geçerli olan ve bir tür ferman gibi düşünülebilecek olan kraliyet yasalarını ifade etmektedir. Bu kavram için bundan sonra çalışma içinde "kraliyet kanunu" ifadesi kullanılacaktır.

²⁰⁸ Truini, 26.

²⁰⁹ Gerçi kabul süreci oldukça sancılı geçmiş, statü özellikle sol eğilimli gruplar ve bürokrasiden ağır muhalefet görmüş, ancak statünün kabul edilmemesi halinde ayrılıkçı eğilimin güçleneceği yolundaki endişelerle muhalefet yatıştırılmıştır (Truini, 27).

Benzer bir biçimde Sardinya için de bir konsey (Consulta) ve bir yüksek komiserin oluşturulmasını öngören düzenleme daha Anayasa yürürlüğe girmeden kabul edilmişti²¹⁰. Bununla birlikte, söz konusu düzenlemeyle daha 1944 yılında özerk idari yapılanmaya sahip olan Sardinya’da Sicilya’da olduğu gibi bir statünün kabulü yerel düzeyde de ciddi bir muhalefetle karşılaştı. Benzer gerekçelerle merkezi düzeyde yürütülen tartışmalarda da gözlenen muhalefeti sosyalist ve komünist gruplar temsil ediyordu. Söz konusu kesimlerin ademimerkezileşmeye karşı çıkmalarının temel sebebi aşırı ademimerkezleşmenin merkezi planlamayla yapılması gerektiği düşünülen geniş çaplı reformları engelleyeceği endişesiydi²¹¹.

Aosta Vadisi’nde de özerk yönetimin temellerini oluşturan idari yetkilerle donatılmış bir Konsey (Consiglio) ve bir nevi yönetim kurulu niteliğindeki “Giunta”nın kuruluşu Anayasa’dan önce kabul edilmiştir²¹². Fransa’nın bu yöndeki taleplerinin de etkisine bağlı olarak²¹³ 1945 yılında getirilen söz konusu düzenlemeyle idari yetki devri gerçekleştirilerek söz konusu tarih itibariyle Aosta Vadisi büyük ölçüde özerk bir yapılanmaya kavuşmuştur²¹⁴.

Dolayısıyla İtalya’da halen yürürlükte olan ve mevcut rejimin temellerini oluşturan Anayasa, bir bakıma özel statüye sahip olan bölgelerin daha önce farklı prosedürlerle zaten kabul edilmiş olan ve fiiliyatta geçerli olan konumlarına resmiyet kazandırmıştır. Bu doğrultuda söz konusu bölgelerden Firuli-Venezia-Giulia dışındaki dördünün statüleri dört günlük kısa bir görüşmenin ardından²¹⁵ aynı gün içinde kabul edilmiştir²¹⁶. Dolayısıyla söz konusu statüler benzer şartlar altında kabul

²¹⁰ 1944 yılında kabul edilen 21 sayılı Kraliyet Kanunu (rdl. n. 21).

²¹¹ Truini, 28.

²¹² Decreto legislativo Luogotenenziale 7 settembre 1945, n. 545, “Ordinamento amministrativo della Valle d’Aosta”; Decreto legislativo Luogotenenziale 7 settembre 1945, n. 546, “Agevolazioni di ordine economico e tributario a favore della Valle d’Aosta”; bu iki tasarruf kanun hükmünde olmakla birlikte İtalyan Cumhuriyeti’nin kuruluşu öncesinde henüz resmen krallığın devam ettiği geçiş döneminde kabul edildiğinden “vekaleten çıkarılan kanun hükmünde kararname” (decreto legislativo luogotenenziale) olarak anılmaktadır.

²¹³ Truini, 29.

²¹⁴ 1948 yılında kabul edilen otonomi statüsüyle birlikte idari yetkilere yasama alanındaki yetkiler de eklenmiştir.

²¹⁵ Bifulco, 11.

²¹⁶ Buna göre 26 Şubat 1948 tarihli statüler ve ait oldukları bölgeler şunlardır: Sicilya: 2/1948; Sardinya: 3/1948; Aosta Vadisi: 4/1948; Trentino-Yukarı Adige: 5/1948.

edilmiş gibi görünseler de oluşum süreçleri birbirinden önemli ölçüde farklılaşmakta, bu farklılıklar statülerin içeriğine de yansımaktadır. Diğer yandan İtalyan devletinin üniter yapısı yalnızca Anayasa ile değil, bu bölgelerin özel statüleriyle de güvence altına alınmıştır. Buna göre Sicilya'nın bölgesel statüsü adanın otonomisinin İtalyan devletinin üniter yapısı içinde geçerli olduğunu hükme bağlarken²¹⁷, aynı ifadenin İtalyan devletinin bir ve bölünmez olduğu da vurgulanacak şekilde güçlendirilmiş biçimi diğer dört özel statülü bölgenin statülerinde de yer almaktadır²¹⁸.

Görüldüğü gibi 1947 Anayasasında bölgeselleşmeye ilişkin düzenlemeler şu üç ana gruba ayrılmaktadır:

- etnik ve dilsel azınlıkların yaşadığı sınır bölgelerinde yapılan düzenlemeler;
- Adasallığa bağlı olarak anakaradan ayrı birer kültürel (kimilerine göre etnik) altyapıya sahip bulunan Sicilya ve Sardinya'dan gelen talepler karşısında yapılan düzenlemeler, daha doğrusu bu iki adanın yerel elitince kabul edilen düzenlemelerin merkezi hükümetçe tanınması;
- Yukarıda sayılan iki sebepten dolayı yer yer farklı siyasal hesaplarla da olsa Kurucu Meclis'te ülkenin tamamına yönelik bölgesel yapılanmanın kabulü konusunda uzlaşılması, buna bağlı olarak yukarıda sözü edilen özel koşullarla şekillenen 5 bölgenin yanısıra kıta İtalyası'nın da 15 ayrı bölgeye taksim edilmesi.

Bu üç nokta açısından dikkati çeken, yine kültürel (ve yine kimilerine göre etnik olarak) birbirinden farklılaşan kuzey ve güney bölgelerinden bu tarz taleplerin gelmemesi, bölgesel yapılanmanın anakara İtalyası çapında yayılmasının daha çok Kurucu Meclisteki siyasal grupların tutumlarıyla şekillenmesidir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak 1947 Anayasasıyla hükme bağlanan bölgesel idari yapılanma 1970'lere kadar yine aynı sebeplerden dolayı, yani tabandan bu yönde taleplerin

²¹⁷ Statuto della Regione Siciliana (Sicilya Bölgesi Statüsü) m. 1.

²¹⁸ Sardinya, Aosta Vadisi, Trentino-Yukarı Adige ve Friuli-Venezia-Giulia bölgeleri statülerinin 1. maddeleri.

gelmemesi ve gerek merkezi bürokrasinin gerek İtalyan siyasi elitinin bu konuda yeterince net bir tavır ortaya koymamasından dolayı yürürlüğe girmemiştir²¹⁹.

3.4.2. 1947 Anayasasına Göre Bölgesel Düzeyde Yasama Yetkisi

1947 Anayasası bölgesel düzeyde yasama gücünü üç biçimde düzenlemiş olup olağan statülü bölgeler bu yetki kategorilerinden yalnızca ilk ikisine sahipken münhasır-birincil yetkiler yalnızca özel statülü bölgelere mahsustur:

- paralel-paylaşılan yetkiler;
- bütünleyici-uygulamaya yönelik yetkiler;
- münhasır-birincil yetkiler.

3.4.2.1. Paralel-paylaşılan Yetki

1947 Anayasasının 17. maddesiyle düzenlenen bu yetkiler, gerek özel statülü, gerekse olağan statülü bölgelerin belli politika alanlarında merkezi hükümetle yasama yetkisini paylaşabileceklerini öngördüğünden hem paralel (concorrente) hem de paylaşılan (ripartita) yetkiler olarak adlandırılmaktadır²²⁰. Fakat burada paralellik, söz konusu alanlardaki yasama yetkilerinin gerek merkezi hükümet, gerek bölgeler tarafından eşit düzeyde paylaşıldığı ve her iki düzeydeki kanun koyucu otoritelerin aynı alanda birbirinden bağımsız yasalar çıkarabilecekleri anlamına gelmemektedir. Paralellik iki farklı düzeydeki hukuk kaynağını ifade etmekte olup bunlardan ayrıntıları belirleyen bölgesel düzey, ana ilkeleri ortaya koyan merkezi düzeye tabidir²²¹. Bu kategorideki yasama yetkisi söz konusu olduğunda, ilgili alanda merkezi düzeyde çıkarılan yasalar öncelik taşımakta olup, bunlar birer “çerçeve yasa” olarak bölgesel düzeyde çıkarılacak yasalara rehberlik etmektedirler. Haliyle bölgelerin bu kategoride çıkaracakları yasalar hem ilgili çerçeve yasa ile hem de

²¹⁹ Ciuffoletti, 185.

²²⁰ Bifulco, ss. 56-57; Truini, 54.

²²¹ Bifulco, 57.

ulusal çıkarlarla uyumlu olmalı, ayrıca diğer bölgelerin yetki ve çıkarlarıyla da çelişmemelidir²²². Paralel-paylaşılan yetkiler şu alanları kapsamaktadır²²³:

- ilgili bölgenin bürokratik ve idari düzeni;
- *comune* olarak adlandırılan idari birimlerin sınırları;
- yerel düzeyde, kırsal kesimde ve belediyeler bünyesinde faaliyet gösteren polisiye kurumlar;
- fuarlar ve pazar organizasyonları;
- sosyal yardımlaşma, sağlık ve hastane yardımları;
- zanaat ve meslek eğitimiyle ilk ve orta düzeyde eğitim;
- yerel düzeydeki müze ve kütüphaneler;
- şehir planlama;
- turizm ve otelcilik endüstrisi;
- bölgesel çıkarları ilgilendiren yollar ve ulaştırma;
- bölgesel çıkarları ilgilendiren temel kamu hizmetleri;
- göl limanlarında seyrüsefer;
- maden suları ve termal kaynaklar;
- mağaralara ve bataklık alanların ıslahına ilişkin düzenlemeler;
- avcılık;
- içsularda balıkçılık;
- tarım ve ormancılık;
- zanaatçılık;
- ve anayasal kanunla belirlenecek diğer alanlar.

Son madde bir bakıma Anayasanın kabulünü takip eden dönemlerdeki reformların nasıl yapılabileceğini belirlemek üzere konmuş, böylelikle bir yandan bu listeye zaman içinde eklemeler yapılabileceği hükme bağlanırken diğer yandan bu eklemelerin ancak birer anayasal kanun vasıtasıyla gerçekleşebileceği garanti altına alınmıştır. Bu listede yer almayan yetki alanları tamamen merkezi hükümetin tasarrufundadır.

²²² İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, m. 117 (2001 yılındaki Anayasa değişikliğinden önceki metin).

²²³ A.g.y.

Aşağıda görüleceği gibi 2001 yılında gerçekleşen Anayasal reformla değişikliğe uğrayan 117. Madde hükümleri çeşitli yönlerden eleştirilegelmiştir. Yukarıda sayılan yetki alanları listesine getirilen temel eleştirilerin başında söz konusu alanların hangi ölçütler doğrultusunda belirlendiğinin açık olmaması gelmektedir. Diğer yandan bazı yetki alanlarının çok da fazla önem taşıması, hatta anakronistik özellikler göstermesi de getirilen eleştiriler arasındadır²²⁴.

Paralel-paylaşılan yasama yetkisi yukarıda verilen listedeki yetki alanlarını tüm bölgeler için kapsamaktayken, özel statülü bölgeler için ayrıca kendi statülerinde düzenlenen paralel yetki alanları da mevcuttur. Buna göre özel statülü bölgelerin her birine ait paralel-paylaşılan yetki alanları şöyledir:

- **Sicilya:** İletişim ve bölgesel ulaşım; hıfzıssıhha ve kamu sağlığı; sağlık yardımları; orta ve yükseköğretim; kredi, tasarruf ve sigorta hizmetleri; sosyal hukuk, çalışma ilişkileri ve sosyal yardım; gıda güvenliği; genel kamu hizmetleri; öncelikli bölgesel çıkarları ilgilendiren tüm diğer alanlar²²⁵.
- **Sardinya:** Sanayi, ticaret ve endüstriyel madencilik; özellikle tarım alanında kredi sağlayan kurumlarla tasarruf ve kırsal yardımlaşma fonlarının ve benzeri bölgesel kredi kurumlarının kuruluş ve idaresi; arazi ıslahı; elektrik üretim ve dağıtımı; bölgenin kendi limanlarında ve bu limanları birbirine bağlayan deniz yolları üzerinde kabotaj yetkisi; genel kamu hizmetleri; sosyal yardımlaşma; hıfzıssıhha ve kamu sağlığı; gıda güvenliği; kamuya açık gösteri ve temsiller²²⁶.
- **Trentino-Yukarı Adige Bölgesi:** Sosyal yardımlaşma kuruluşları; tarımsal kredi kurumlarıyla tasarruf ve kırsal yardımlaşma fonlarının ve benzeri bölgesel kredi kurumlarının idaresi²²⁷.

²²⁴ Bifulco, 57.

²²⁵ Sicilya Bölgesi Statüsü, m. 17 par. 1.

²²⁶ Statuto Speciale per la Sardegna (Sardinya Özel Statüsü), m. 4, par.1/a-m.

²²⁷ Statuto Speciale per il Trentino Alto Adige (Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü), m. 5, par. 2-3.

- **Trentino-Yukarı Adige Bölgesine bağlı Trento ve Bolzano Özerk İlleri:** Yerel düzeyde, kırsal kesimde ve kent merkezlerinde faaliyet gösteren polisiye kurumlar; ilk ve ortaöğretim; ara eleman eğitimi; ticaret; çalışma ilişkileri; çalışanların kategori ve vasıflarının belirlenmesi; iş ve işçi bulmaya yönelik yerel komisyonların oluşturulması ve faaliyete geçmesi; kamuya açık gösteri ve temsiller; kamu hizmetleri; sınai üretimin artırılmasına yönelik çalışmalar; kamu sularının kullanımı (hidroelektrik üretimi amacına yönelik akarsular hariç); hıfzıssıhha ve sağlık hizmetleri (sağlık yardımları ve hastane hizmetleri dahil); spor ve dinlenme etkinlikleriyle bunlara yönelik altyapı ve donanımın oluşturulması²²⁸.
- **Aosta Vadisi:** Sanayi ve ticaret; yerel kredi kurumlarının oluşturulması; merkezi hükümetin yetki alanına girmeyen durumlarda kamulaştırmalar; elektrik üretiminde kullanılan su kaynaklarının ve madenlerin kullanımı; bölgesel ve yerel düzeyde faaliyet gösteren finans kurumları; okul öncesi eğitim, ilk ve ortaöğretim; sosyal yardımlaşma ve sosyal sigortalar; hıfzıssıhha ve sağlık hizmetleri (klinik hizmetler ve koruyucu sağlık hizmetleri dahil); tarihi eserler ve güzel sanatlar; bölgesel konsey seçimlerinde disiplin kuralları²²⁹.
- **Friuli-Venezia Giulia Bölgesi**²³⁰: Bölgesel konsey seçimlerine ve referandumlara ilişkin kurallar; bölgesel vergiler; yerel birimlerin faaliyetlerinin kontrolü; *comune*'lerin sınırlarının ve idarelerinin düzenlenmesi; sosyal yardımlaşma kurumları; bölgesel çıkarları ilgilendiren kamu hizmetleri; tasarruf ve tarımsal kredi fonlarıyla bölgenin ekonomik etkinliklerini desteklemeye yönelik fonların idaresi; madenlerin idaresi; mağaralara ve bataklık alanların ıslahına ilişkin düzenlemeler; merkezi hükümetin yetki alanını ihlal etmeyecek şekilde yapılacak kamulaştırmalar; bölgenin liman ve iskeleleri arasında kabotaj; yerel düzeyde kırsal kesimde

²²⁸ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 9, par. 1-11.

²²⁹ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 3, par. 1/a-o.

²³⁰ Yukarıda değinildiği gibi, Friuli-Venezia Giulia Bölgesinin yapılanması 1963 yılında tamamlandığından, sayılan yetki alanları da bu yıldan itibaren geçerlilik kazanmıştır.

ve belediyeler bünyesinde faaliyet gösteren polisiye kurumlar; kamuya ait su kaynaklarının kullanımı (büyük akarsular hariç); zanaatçılık ve mesleki eğitim; hıfzıssıhha, sağlık ve tedavi hizmetleri; kooperatifler; kentleşme; yer adlarının belirlenmesi; itfaiye hizmetleri; gıda güvenliği; doğal afetler²³¹.

Görüldüğü gibi özel statülü bölgelerin asimetrik yapısı paralel yetkiler alanında da dikkat çekici bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu duruma bağlı olarak herhangi bir yetki alanı bir bölge için paralel yasama yetkisi kapsamına girmekteyken, diğer bir bölge için aşağıda da görüleceği gibi münhasır-birincil yetki alanına girebilmektedir.

3.4.2.2. Bütünleyici-Uygulamaya yönelik Yetki

Bu yetki kategorisi, merkezi hükümet tarafından çıkarılmış bulunan bir kanunun uygulanmasına yönelik olarak merkezi idarenin bölgesel idareye spesifik bir yetki vermesini ifade eder. Bu sebeple bu tür yetkiler var olan bir kanunu tamamlayıcı nitelikte olması bakımından bütünleyici (integrativo), bu kanunun bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik olması bakımından da uygulamaya yönelik (attuativo) olarak nitelendirilmektedir²³². Uzun bir süre yeterince uygulama alanı bulamamış olan bu yetki kategorisi, aşağıda 2001 reformuyla yeniden ele alınarak içerik ve uygulama alanı bakımından geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bütünleyici-uygulamaya yönelik yetki, kural olarak ne yukarıda sözü edilen paralel yetkiler, ne de aşağıda ele alınacak olan münhasır yetkilerin kapsamına girer²³³. Özel statülü bölgelerin bazılarının statülerinde bütünleyici-uygulamaya yönelik yetkilere ayrıca yer verilmiştir. Buna göre söz konusu bölgeler şu alanlarda bütünleyici-uygulamaya yönelik yetkilerle donatılmıştır:

²³¹ Statuto Speciale della Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia (Friuli – Venezia Giulia Özerk Bölgesi Özel Statüsü), m. 5, par. 1-22.

²³² Bifulco, 57; Truini, ss. 54-55.

²³³ Truini, 55.

- **Sardinya:** Her düzeyde eğitim ve öğretim; iş ve çalışma ilişkileri; sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar; tarihi eserler ve güzel sanatla; devlet tarafından öngörülecek diğer alanlar²³⁴.
- **Trentino-Yukarı Adige Bölgesi:** Sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar; bölgesel düzeyde ortak tedavi fonu²³⁵ oluşturulması²³⁶.
- **Trentino-Yukarı Adige'ye bağlı Trento ve Bolzano Özerk İlleri:** iş bulma ve işe yerleştirme²³⁷; yerel-bölgesel düzeyde faaliyet gösterecek banka benzeri kredi kurumlarının oluşturulması²³⁸.
- **Friuli-Venezia Giulia:** Anaokulları, ilk ve ortaöğretim kurumlarıyla ara eleman yetiştiren meslek okulları; çalışma yaşamının düzenlenmesi; sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar; tarihi eserler ve güzel sanatlar; peyzaj, flora ve faunanın korunması²³⁹.

3.4.2.3. Münhasır-Birincil Yetki

Bu yetki kategorisi yalnızca özel statülü bölgelere ait olup temel dayanağı bu bölgelerin kendi statüleridir. Dolayısıyla, her bir özel statülü bölgenin statüsünde ayrıntılı olarak sayılmış bulunan yetki alanları bu kategoriye girmekte olup, bu alanlarda söz konusu bölgeler mutlak yasama yetkisine sahiptirler. Bu sebeple bu yetki kategorisi münhasır (esclusivo) ve birincil (primario) olarak adlandırıldığı gibi, kimi kaynaklarda mutlak (assoluto) yasama yetkisi olarak da anılmaktadır²⁴⁰. Bazı durumlarda paralel yetkilerle benzeşmekte hatta çakışmakta ise de, onlardan temel farkı özel statülü bir bölgeye ait münhasır yasama yetkisi alanında merkezi hükümetin çıkardığı yasaların etkisiz olmasıdır. Buna göre örneğin tarım ve

²³⁴ Sardinya Özel Statüsü, m. 5, par. 1/a-d.

²³⁵ Bu fon 2/1993 sayılı Anayasal Kanunla oluşturulmuştur.

²³⁶ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 6, par. 1-3.

²³⁷ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 10.

²³⁸ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 11.

²³⁹ Friuli – Venezia Giulia Özerk Bölgesi Özel Statüsü, m. 6.

²⁴⁰ Bifulco, 58.

ormancılık alanında olağan statülü bölgeler paralel yasama yetkisine sahipken, özel statüsü uyarınca Sicilya bu alanda münhasır yasama yetkisine sahiptir²⁴¹.

Münhasır-birincil yetkiler de, her bir özel statülü bölgenin kendi statüsüne belirlenmiş olduğundan bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Buna göre, özel statülü bölgeler ve sahip oldukları münhasır yetkiler şunlardır:

- **Sicilya:** Tarım, ormancılık ve arazi ıslahı; belediye işleri; sanayi ve ticaret; şehir planlama; ulusal ölçekteki geniş çaplı projelerin dışındaki kamu sektörü projeleri; madenler; mağara, bataklık alanlar ve tuzlaların yönetimi; su işleri (ulusal ölçekteki faaliyetlerin dışında kalanlar); av ve balıkçılık; yerel yönetimler rejimi (yerel yönetimlerin sınırları, düzenlenmesi, idare ve kontrolü); Bölge idaresinde çalışan memurların hukuki ve ekonomik durumları; ilköğretim; müzeler; kütüphaneler; kamulaştırma yetkisi²⁴².
- **Sardinya:** Bölge idaresinin bürokratik örgütlenmesi ve çalışan memurların hukuki ve ekonomik durumları; yerel düzeyde, kırsal kesimde ve kent merkezlerinde faaliyet gösteren polisiye kurumlar; tarım, ormancılık ve arazi ıslahı; bölgesel çıkarları ilgilendiren kamu yatırımları; ulaşım; maden suları ve termal sular; avcılık ve balıkçılık; kamuya ait su kaynakları; madenler, mağara ve tuzlalar; belediye işleri; zanaatçılık; turizm ve otelcilik endüstrisi; yerel yönetimlere ait kütüphane ve müzeler²⁴³.
- **Trentino-Yukarı Adige:** Bölgesel idari ofislerin düzenlenmesi ve personel istihdamı; merkezi hükümetin ve il yönetimlerinin yetki alanına girmeyen durumlarda kamulaştırmalar; toprak kayıtlarının hazırlanması ve muhafazası; itfaiye hizmetleri; sağlık birimlerinin ve hastanelerin idaresi; ticaret odalarının idaresi; bölgesel olmayan kamu kuruluşlarınca yerine getirilen kamu görevlerine katkıda bulunarak sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi²⁴⁴

²⁴¹ Sicilya Bölgesi Statüsü m. 14.

²⁴² Sicilya Bölgesi Statüsü m. 14, par. 1/a-s.

²⁴³ Sardinya Özel Statüsü, m. 3, par. 1/a-q.

²⁴⁴ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 4.

- **Trentino-Yukarı Adige'ye bağlı Trento ve Bolzano Özerk İlleri**²⁴⁵: İl bünyesindeki idari birimlerin organizasyonu ve personel alımı; yer adlarının belirlenmesi (Alman dilli azınlığın yoğunlaştığı Bolzano ilinde yer isimlerinin her iki dilde de verilme zorunluluğu saklı kalmak koşuluyla); tarihsel ve sanatsal mirasın korunması; yöresel adet, gelenek ve kıyafetlerle halk kültürünü yansıtan kurumların korunması; yöresel zanaat, kültür ve eğitim etkinliklerini teşviki; şehir planlama; peyzaj koruma; belediyeler; tarihsel hukuki düzenlemeler ve geleneklerle oluşmuş bulunan çiftlik kompleksleri²⁴⁶ ile tarım alanında faaliyet gösteren benzeri aile işletmelerinin korunması; göl limanları; fuar ve pazar organizasyonları; afet önleme tedbirleri ve afetlerde ilk yardım çalışmaları; madenler (maden suları ve termal su kaynakları da dahil); mağaralara ve bataklık alanların ıslahına ilişkin düzenlemeler; avcılık ve balıkçılık; arıcılık; fauna ve floranın korunmasına yönelik milli parklar; karayolları şebekesi; su yolları; kamu hizmetlerinin doğrudan ve dolaylı olarak (dış kaynaklandırma yoluyla) sağlanması; iletişim ve ulaştırma (teleferik ve telesiyerlerin düzen ve işleyişleri dahil); turizm ve otelcilik endüstrisi (turizm rehberliği, Alp Dağlarında alan kılavuzluğu ile kayak öğretmenliği ve kayak okulları dahil); tarım ve ormanlar; geleneksel hayvancılık ve balıkçılık teknikleri; zirai hastalıklarla mücadele amaçlı enstitüler; tarım konsorsiyumları ve araştırma-geliştirmeye dayalı deneysel tarım merkezleri; doluyla mücadele hizmetleri; arazi ıslahı; il idaresi kapsamına giren alanlarda kamulaştırmalar; iş ve işçi bulma hizmetleri; su işleri; sosyal yardımlaşma; anaokulları; okul binalarının yapımı; mesleki gelişime yönelik staj ve tekamül eğitimi hizmetleri²⁴⁷.
- **Aosta Vadisi**: Bölge idaresinin bürokratik örgütlenmesi ve çalışan memurların hukuki ve ekonomik durumları; *comune*'lerin sınırlarının

²⁴⁵ Bu yetkiler büyük ölçüde Trentino-Yukarı Adige Bölgesi Statüsünün 1971 yılında gözden geçirilmesiyle belirlenmiştir.

²⁴⁶ Bunlar kuzeyi Avusturya'da bulunan Tirol (aynı zamanda Bolzano merkezli Yukarı Adige kesimi) yöresine özgü, mülkiyeti varisler arasında pay edilmeyen aile kooperatifi benzeri tarım işletmeleridir (*maso chiuso*).

²⁴⁷ Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü, m. 8.

belirlenmesi; kırsal kesimde ve kent merkezlerinde faaliyet gösteren polisiye kurumlar; tarım ve ormancılık (ayrıca tarım ve orman alanlarının belirlenmesi); zootekni; flora ve faunanın korunması, arazi ıslahı; bölgesel ulaşımı ilgilendiren karayolları ile teleferik ve telesiyerler; şehir planlama; maden suları ve termal sular; avcılık ve balıkçılık; sulama ve evsel kullanıma yönelik su kaynaklarının yönetimi; yöresel ürünlerin desteklenmesi; belediyeler; esnaf loncaları; zanaatçılık; otelcilik endüstrisi, turizm ve peyzaj koruma; teknik ve mesleki eğitim; yerel birimlere bağlı kütüphane ve müzeler; fuarlar ve pazar organizasyonları; turizm rehberlik hizmetlerinin, kayak okullarının ve Alplerde alan kılavuzluğuna yönelik okulların düzenlenmesi; yer isimlerinin belirlenmesi; itfaiye hizmetleri²⁴⁸.

- **Friuli-Venezia Giulia:** Bölge idaresinin bürokratik örgütlenmesi ve çalışan memurların hukuki ve ekonomik durumları; idari birimlerin organizasyonu; tarım, ormancılık, zootekni, avcılık ve balıkçılık; toprak kayıtlarının hazırlanması ve muhafazası; sanayi ve ticaret, zanaatçılık; fuarlar ve pazar organizasyonları; yerel ve bölgesel çıkarları ilgilendiren su tahliye hatları; turizm ve otelcilik endüstrisi; karayolları şebekesi ve ulaşım; şehir planlama; maden suları ve termal sular; kültür, dinlenme ve spor tesisleri²⁴⁹;

3.4.3. 1947 Anayasasına göre İtalya'da Bölgesel Yapılanmanın Kurumsal Unsurları

Yukarıda da sözü edildiği gibi özel statüye sahip olan bölgeler bu konularını büyük ölçüde Anayasanın kabulü öncesinde kazanmış olup Anayasal düzenleme mevcut durumun hukuki çerçevesini çizmiştir. Fakat diğer yandan bu sürece taban tabana zıt bir biçimde bu defa Anayasal düzenlemeyle diğer 15 bölge oluşturulmuş fakat re'sen çizilen bu hukuki çerçevenin içi ancak 1970'li yıllarda doldurulmuş, böylelikle mevcut bölgesel yapılanma ancak bu yıllardan itibaren somut bir görünüme kavuşmuştur.

²⁴⁸ Statuto Speciale per la Valle d'Aosta (Aosta Vadisi Özel Statüsü), m. 2, par. 1/a-z.

²⁴⁹ Friuli-Venezia Giulia Özerk Bölgesi Özel Statüsü, m. 4.

1947 Anayasasının 1999 ve 2001 değişikliklerinden önceki 115. maddesi olağan statüli bölgeleri (regione ordinaria) düzenlerken 116. maddesi de özel statüdeki bölgeleri düzenlemekteydi. Temel hükümleri bugün de büyük ölçüde geçerli olan bu düzenlemelere göre her bir bölgenin kendi iç idari yapılanmasını kendisinin belirleyerek dilimizde bir tür “tüzük” olarak düşünölebilecek yasal bir düzenlemeyle (statuto) hükme bağlaması gerekmektedir. Buna göre 1947 Anayasasıyla oluşturulmaları öngörölmüş olan 15 olağan statüli bölgenin statüleri olağan kanunlar (legge ordinaria) vasıtasıyla onaylanmaktayken, özel statüli 5 bölgenin statülerinin ise anayasal kanun vasıtasıyla onaylanması öngörölmüştü. Bu doğrultuda söz konusu bölgelerden dördünün statüleri yukarıda da belirtildiği gibi Anayasanın kabulünden kısa bir süre sonra “anayasal kanun” vasıtasıyla onaylanarak anayasa ile eşdeğer düzeyde geçerli olacak şekilde yürürlüğe girmiştir²⁵⁰.

1947 Anayasasının 121 ve 122. maddeleri ile bölgelerin kurumsal yapılanmaları düzenlenmiş, bu doğrultuda 1953 yılında kabul edilen 62/1953 sayılı kanun ile bölgesel idari yapılanmanın ayrıntıları belirlenmiştir²⁵¹. Buna göre bölgelerin temel organları Bölge Konseyi (consiglio regionale) ile Bölge Yürütme Kuruludur (giunta regionale).

²⁵⁰ İtalyan hukuk sisteminde “anayasal kanun” (legge costituzionale) hiyerarşik bakımdan anayasa ile aynı düzeyde bulunan birincil hukuk kaynaklarını ifade etmektedir. Anayasal kanun anayasa ile eşdeğer hükümler içeren anayasa dışı bir düzenleme olabileceği gibi Anayasanın birtakım hükümlerini iptal eden veya ona yeni hükümler ilave eden kanunları da kapsar. İtalyan Anayasasının 138. maddesine göre bu tür kanunların kabulü parlamentonun yetkisinde olup İtalyan Anayasasının değiştirilmesi zor sert bir anayasa olmasına bağlı olarak *ağırlaştırılmış bir porsedüre* (procedimento aggravato) tabidir. Buna göre anayasal kanun tasarısının parlamentonun iki kanadını oluşturan Temsilciler Meclisi (Camera dei Deputati) ve Senato (Cumhuriyet Senatosu-Senato della Repubblica) tarafından ayrı ayrı onaylanması gerekmektedir. Bunun için de parlamentonun her bir kanadı tarafından en az üç aylık arayla yapılacak iki ayrı oylama sonunda mutlak çoğunlukla kabul edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan kanunun kabul edilip resmi gazetede yayınlanmasını takip eden üç ay içinde parlamentonun her iki kanadından herhangi birinin beşte biri, beşyüzbin seçmen veya beş bölgesel konsey tarafından talep edilmesi halinde referanduma gidilebilir. Bu durumda anayasal kanunun yürürlükte kalabilmesi için geçerli oyların çoğunluğunu alması gerekir. Diğer yandan anayasal kanunun parlamentonun her iki kanadında yapılan ikinci oylamalarda en az üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi durumunda kanunun iptali için referandum yolu kapanır (İtalyan Cumhuriyeti Anayasası m. 138).

²⁵¹ Legge 10 febbraio 1953, n. 62, “Costituzione e funzionamento degli organi regionali”, 3 Mart 1953 tarih ve 52 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi; “Scelba Kanunu” (Legge Scelba) olarak da anılan bu kanun Anayasanın yukarıda sözü edilen 121. maddesi hükümlerini düzenlemiş, bölgesel konsey üyelerinin seçimlerine ve konseyin yapılanmasına ilişkin 122. maddenin ayrıntılarını düzenlemek amacıyla da 1968 yılında 108/1968 sayılı kanun çıkarılmıştır (Legge 17 febbraio 1968, n. 108, “Norme per la elezione dei consigli regionali delle regioni a statuto normale”, 6 Mart 1968 tarih ve 61 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi).

3.4.3.1. Bölge Konseyi

Bölge Konseyi bölgesel düzeyde örgütlenen yasama organı olup sayıları bölgeden bölgeye değişen²⁵² üyeleri bölgesel düzeyde yapılan seçimle işbaşına gelirler. Normal şartlar altında beş yıllık süre için oluşturulan Konsey şu durumlarda dağılır ve yeni bir Konseyin oluşması için seçime gidilir:

- Anayasaya aykırı uygulamalar veya diğer kanunların ağır ihlali halinde;
- Milli güvenlik sebebiyle;
- Bölgesel Yürütme Kurulu Başkanının (Bölge Başkanı) görevinin herhangi bir sebepten dolayı sona ermesi halinde;
- Bölge Konseyinin Bölge Başkanının güvenoyunun iptaline yönelik bir talebi onaylaması halinde;
- Konsey üyelerinin çoğunluğunun aynı zamanda istifa etmesi halinde.

İlgili bölgenin yetki alanına giren konularda yasama yetkisini bünyesinde barındırmasından dolayı bir nevi bölgesel parlamento gibi düşünülebilecek olan konsey, kendi bünyesinde çeşitli komisyonlar ve yürütme kurulları içerir²⁵³. Yasama yetkisinin yanı sıra bölge konseyi bölge içindeki idari yapılanmanın iç denetimi ve koordinasyonundan da sorumlu olup ayrıca kamuyu bilgilendirmekle de

²⁵² Bölge Konseyi üyelerinin sayısı her bir bölgenin kendi statüsü doğrultusunda belirlenmekle birlikte olağan statülü bölgeler için asgari 30, azami 80 olarak belirlenmiştir. Özel statülü bölgelerden Sicilya'da bölge konseyinin işlevlerini yerine getiren kurum "Bölgesel Meclis" (Assemblea regionale) olarak adlandırılmakta olup bu kurumun, "bölgesel vekiller/delegeler" (deputati regionali) olarak adlandırılan 90 üyesi bulunmaktadır. Trentino Yukarı Adige bölgesinde ise, bölgenin etnik yapısına bağlı olarak İtalyanca konuşanların yoğunlaştığı Trento ve Almanca konuşanların yoğunlaştığı Bolzano illerinde ayrı ayrı il konseyleri (consiglio provinciale) meydana getirilmiş olup bölgesel konsey üyeleri doğrudan değil, bu il konseylerinin üyeleri arasından seçilmektedir. Bu bölgenin konseyi her iki ilde de toplanmaktadır.

²⁵³ Bifulco, 13.

yükümlüdür²⁵⁴. Başkanlık ofisi ve genel sekreterlik çatısı altında örgütlenen bölge konseylerinin söz konusu faaliyetleri büyük ölçüde bölgenin yetki alanına giren konulara ilişkin olarak oluşturulan komisyonlar vasıtasıyla yürütülür. Ayrıntılar bakımından bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte özellikle özel statüye sahip bölgeler açısından komisyonların temel işlevleri şunlardır²⁵⁵:

- bölgesel düzeyde çıkarılacak kanun ve tüzük tasarılarının hazırlanması;
- ulusal düzeyde kabul edilmesi istenen kanun tasarılarının parlamentoya sunulmak üzere hazırlanması;
- Konseyin yetki alanına giren konularda kararname tasarılarının hazırlanması.

Her biri belli uzmanlık alanları çerçevesinde örgütlenen komisyonların sayısı, büyüklüğü ve çalışma alanları bölgeden bölgeye değişmektedir. Örneğin özel statüye sahip bölgelerden Sardinya Bölgesel Konseyi bünyesinde her biri bir başkan, bir başkan yardımcısı ve bir sekretere sahip ortalama 10-15'er kişilik 8 komisyon bulunmaktayken²⁵⁶, Aosta Vadisi Bölge Konseyi bünyesinde ortalama üye sayısı 7-9 arasında değişen 5 daimi komisyon²⁵⁷, Friuli-Venezia-Giulia bölgesinde ise ortalama 25'er üyeli 5 daimi komisyon, ayrıca 9'ar üyeli 2 özel komisyon bulunmaktadır²⁵⁸.

Bölge Konseyi ayrıca bölgesel düzeyde hükümet gibi faaliyet gösteren Bölgesel Yürütme Kurulu (giunta regionale) ve bu kurulun da başında olan Bölge Başkanı (presidente della regione) üzerinde kontrol yetkisine sahiptir. Örneğin

²⁵⁴ A.g.y.

²⁵⁵ "Le Commissioni", http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/commissioni_i.asp, 25.06.2006.

²⁵⁶ "Commissioni Consiliari", <http://consiglio.regione.sardegna.it/sito/XIIILegislatura/comm000.asp>, 25.06.2006

²⁵⁷ "Le Commissioni", a.g.y.; Aosta Vadisi Bölge Konseyi Bünyesinde bir de yalnızca konseyin iç tüzüğünü gözden geçirerek gerekli gördüğü değişiklikler üzerinde çalışmakla ve tüzüğün yorumlanmasıyla yükümlü bir "Tüzük Komisyonu" bulunmaktadır. Her konsey grubundan (yukarıda sözü edilen siyasi parti grupları) bir temsilcinin bulunduğu Tüzük Komisyonu Konsey başkanını da kapsayan 7 üye ile Konsey Başkanlığı ofisinin diğer 4 üyesinden meydana gelir ("Commissione per il Regolamento",

http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/commissione_regolamento_i.asp, 25.06.06).

²⁵⁸ "Consiglio Regionale",

http://www.consiglio.regione.fvg.it/Consreg/frame/padre_consiglio.htm, 25.06.2006.

Bölgesel Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan yıllık bütçenin 31 Aralık tarihine kadar onaylanması Bölge Konseyinin yetki alanına girmektedir. Ayrıca 1999 yılında yapılan anayasa değişikliğinin ardından Bölge Konseyi, Bölgesel Yürütme Kurulunun ve Bölge Başkanının feshinde de söz sahibi olmuştur²⁵⁹. Bu tarihe kadar Bölgesel Yürütme Kurulunun feshinde tek yetki mercii cumhurbaşkanlığı olup Kurulun feshi için parlamento üyeleri ve senatörlerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan bir cumhurbaşkanlığı kararnamesi gerekiyordu. 1999’da yapılan anayasa değişikliğiyle, merkezi hükümetin tasarrufları saklı kalmakla birlikte bu yetki Bölge Konseyine de verilmiştir.

Bölgesel konseyler ayrıca siyasi olarak örgütlenen grupları da bünyelerinde bulundurmaktadırlar. “Konsey grupları” (gruppo consiliare) olarak adlandırılan bu gruplar bölgesel partiler tarafından oluşturulabileceği gibi ulusal düzeyde örgütlenen partilerin bölgesel düzeydeki temsilcilerince de meydana getirilebilir. Konsey grupları da gerek siyasi parti portföyü gerekse sayı ve büyüklük bakımından bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Örneğin Trentino-Yukarı Adige Bölgesi Konseyi’nde 17 adet konsey grubu bulunmaktayken²⁶⁰ Aosta Vadisi Bölge Konseyinde 6²⁶¹, Friuli-Venezia-Giulia Bölge Konseyinde 9 adet konsey grubu bulunmaktadır²⁶².

3.4.3.2. Bölgesel Yürütme Kurulu (giunta regionale)

Bölgesel düzeyde yürütme erkini elinde bulunduran bir bürokratlar grubunu ifade eden “cunta” (giunta) sözcüğüyle karşılanan bölgesel yürütme kurulu bir bakıma bölgesel hükümet olarak düşünülebilir. Bölge yürütme kurulu başkanı bölge statüsünde aksi belirtilmedikçe 4 yıllık bir süre için doğrudan seçimle iş başına

²⁵⁹ Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, “Disposizioni concernenti l'elezione diretta del presidente della giunta regionale e l'autonomia statutaria delle regioni”, 22 Aralık 1999 tarih ve 299 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi, m. 4, par 1/b, 1/c.

²⁶⁰ “Gruppi Consiliari e Collegio dei Capigruppo”,
http://www.regione.taa.it/archivi/consiglio_regionale/consiglieri/visualizza_gruppi.asp, 25.06.2006.

²⁶¹ “Gruppi Consiliari”,
http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/gruppi_consiliari_i.asp, 25.06.2006.

²⁶² “Gruppi Consiliari”,
http://www.consiglio.regione.fvg.it/Consreg/asp/consiglio/sommario_gruppi.asp, 25.06.2006.

gelir²⁶³ ve bölgenin başkanı olarak (presidente della regione) aynı zamanda merkezi hükümet nezdinde bölgeyi temsil eder²⁶⁴. Bölge yürütme kurulu başkan ve başkan yardımcılarının yanı sıra her biri belli bir takım alanlarda (çevre, turizm eğitim vs.) yetkilerle donatılmış üyelere oluşur. Dilimizdeki karşılığı “belediye meclis üyesi” veya “delege” olan “assessore” terimiyle ifade edilen bölgesel yürütme kurulu üyeleri de bir bakıma bölgesel düzeyde hizmet veren bakanlar olarak düşünülebilir. Başkan tarafından atanan üyeler, seçimle iş başına gelen Bölge Konseyi üyeleri arasından seçilebileceği gibi bölge başkanının takdiriyle açıktan da atanabilirler.

Bölgesel yürütme kurulunun temel görevleri bölgesel konseye yasama teklifi sunmak, bölgesel konseyce kabul edilen tasarrufları uygulamak ve bölgesel düzeyde sahip olunan yetkilerin diğer bölgeler veya merkezi hükümetçe ihlalini takip ederek anayasa mahkemesi nezdinde harekete geçmektir. Buna göre bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin bir bölgenin yetki alanını ihlal etmesi durumunda ilgili bölgenin yürütme kurulu kanun veya kanun hükmünde kararnamenin yürürlüğe girişini takip eden 60 gün içinde Anayasa Mahkemesine başvurarak düzenlemenin iptalini isteyebilir²⁶⁵. 1947 Anayasasının 2001’deki değişikliklerden önceki versiyonuna göre (eski m. 127) merkezi hükümet bir bölge tarafından çıkarılan bir kanunun yetki dairesini aştığına veya ulusal çıkarılara aykırı düştüğüne kanaat getirirse kanunu tekrar görüşülmek üzere bölge konseyine gönderebilmekteydi. İlgili bölge konseyinin mutlak çoğunlukla aynı kanunu kabul etmesi halinde ise hükümet takip eden 15 gün içinde Anayasa Mahkemesine başvurabilmekteydi²⁶⁶. Diğer yandan bir bölge tarafından çıkarılan bir kanunun diğer bir bölgenin yetki alanını

²⁶³ Aşağıda görüleceği gibi bu durum aslında 1999-2001 dönemi reformlarıyla düzenlenmiş olup bölge başkanlarının doğrudan seçimle iş başına gelmelerini hükme bağlayan 1/1999 sayılı Anayasal Kanunun yürürlüğe girmesinden önce başkan Bölge Konseyi tarafından seçilmekteydi.

²⁶⁴ Bölge başkanı için gayri resmi olarak ABD’de eyalet valileri için kullanılan “governor” sözcüğünden mülhem “governatore” sözcüğü de kullanılmaktadır.

²⁶⁵ Legge Costituzionale 9 Febbraio 1948 n. 1, “Norme sui giudizi di legittimità costituzionale e sulle garanzie d’indipendenza della Corte Costituzionale”, 20 Şubat 1948 tarih ve 43 Sayılı İtalyan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, m. 2, s. 574 (bu hüküm 2001 yılındaki Anayasa değişikliği sonrasında 127. maddeye eklenmiştir).

²⁶⁶ 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrasında bu hüküm kaldırılmıştır. Bir önceki dipnotta belirtilen kanunun ilgili hükümlerinin de eklenmesiyle değiştirilen yeni 127. maddeye göre böyle bir durumda hükümetin kanunu bölge konseyine geri gönderme yetkisi ortadan kalkmış, doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurma zorunluluğu getirilmiştir. Halen geçerli olan 127. maddenin ilgili hükmüne göre (par. 1): “hükümet bölgesel bir kanunun ilgili bölgenin yetki alanını aştığına kanaat getirirse kanunun kabulünü takip eden 60 gün içinde Anayasa Mahkemesine başvurarak düzenlemenin meşruiyetinin gözden geçirilmesini isteyebilir”.

ihlal etmesi durumunda da düzenlemeden zarar gördüğünü iddia eden bölgenin yürütme kurulu 60 gün içinde Anayasa Mahkemesine başvurarak düzenlemenin iptalini isteyebilir²⁶⁷.

3.4.3.3. Hükümet Komiseri ve Bölgesel Kontrol Komisyonu

Hükümet komiserliği makamı ve bölgesel kontrol komisyonu 1947 Anayasasının 124. maddesi uyarınca oluşturulmuş olup bölgesel idari birimlerin işlerliğini kazanmasından 2001 yılındaki anayasa değişikliğine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir²⁶⁸. Hükümet komiserliği makamının (commissario del governo) temel işlevi hükümetin bölgesel düzeye ilişkin idari tasarruflarını gözeterek bunları bölgelerin kendi yetki alanları doğrultusunda yürüttükleri faaliyetlerle uyumlu olacak şekilde koordine etmektir²⁶⁹. Ayrıca bölgesel hükümet tarafından çıkarılan kanunların hükümet komiseri tarafından onaylanması gerekmektedir. Bu bakımdan merkezi hükümet tarafından bölgesel düzeyde kendisini temsil etmek üzere atanan hükümet komiseri, kendisine bağlı olarak görev yapan ve yine merkezi hükümet tarafından atanan bölgesel kontrol komisyonu ile birlikte, bulunduğu bölge hükümetinin faaliyetlerini denetlemekle yükümlü olup bir tür “bölge valisi” olarak değerlendirilmekteydi²⁷⁰.

Kısaca “Coreco” (Comitato Regionale di Controllo) olarak anılan bölgesel kontrol komisyonu da 2001 yılındaki anayasa değişikliği sonrasında ortadan kaldırılmıştır. Hükümet komiseri ve başında bulunduğu bu komisyon bölgesel hükümetin idari tasarrufları üzerinde oldukça gevşek bulunan²⁷¹ bir veto yetkisine de sahipti. Diğer yandan bu görevliler ilgili bölge kapsamında görev yapan valilerle işbirliği halinde merkezi hükümetin faaliyetleri ile bölgesel hükümetin faaliyetleri

²⁶⁷ 1/1948 Sayılı Anayasal Kanun, m. 2 (bu hüküm de 2001 yılındaki Anayasa değişikliği sonrasında 127. maddeye eklenmiştir).

²⁶⁸ Aşağıda görüleceği gibi 3/2001 sayılı Anayasal Kanunla birlikte merkezi idare ile bölgesel yönetim birimleri arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenmiş, hükümetin bölgeler üzerindeki denetim mekanizmaları da değiştirilmiştir. Bu doğrultuda hükümet komiseri ve bölgesel kontrol komisyonunu düzenleyen 124. madde ile 125. maddenin ilk paragrafları 3/2001 sayılı kanunla birlikte ilga olunmuştur.

²⁶⁹ Bu hüküm aşağıda ele alınacak olan 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle ilga olunmuştur (3/2001 sayılı Anayasal Kanun, m. 9, par.2).

²⁷⁰ Koff, 193.

²⁷¹ Koff, 194.

arasında uyumu sağlamakla yükümlüydüler. Dolayısıyla hükümet komiseri ve bölgesel kontrol komisyonu hem kontrol hem de merkezi ve bölgesel idareler arasında diyalog ve koordinasyonu sağlama işlevlerine sahiptiler.

3.4.4. Olağan Statülü Bölgelerin Oluşturulması ve Takip Eden Reformlar (1970-1990)

1947 Anayasasında öngörülmesine rağmen, olağan statülü bölgelerin kuruluş süreci ancak 1970’li yıllardan itibaren başladı. 2000’li yıllara kadar uzanan ve ayrıntıları aşağıda ele alınacak olan bu süreç kendi içinde kabaca üç döneme ayrılmaktadır²⁷². Buna göre 1970 ve 1971 yıllarını kapsayan ilk aşamada bölgesel konseyler oluşturularak bölgesel idari yapının temelini oluşturan “statüler” kabul edildi. 1972-75 yıllarına rastlayan ikinci aşamada bu statülerin içleri doldurularak somutlaşmaları sağlanmaya çalışıldı. 1975 sonrası dönemde ise bölgelerin yetki alanlarına giren konularda politika üretmelerine imkan verecek düzenlemelerle bu birimlerin daha aktif olmaları sağlanmaya çalışıldı. Bu son aşama esasen 1990’lı yıllardan itibaren ivme kazanmış olup 70’lerden doksanlı yıllara kadar uzanan sürecin de bölgeselleşme açısından önemli ölçüde sakin geçtiği gözlenmektedir. Fakat bu sürecin ayrıntılarına girmeden önce kısaca bölgesel yapılanmadaki gecikmenin sebepleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

3.4.4.1 Bölgesel Yapılanmadaki Gecikmenin Sebepleri

İtalya’da temelleri Anayasa ile atılan bölgesel yapılanmadaki gecikmenin temel sebebi, 1947 Anayasası çerçevesinde Hıristiyan Demokratlar, Sosyalistler ve Komünistler arasında alelacele²⁷³ oluşmuş olan uzlaşmanın bir daha uzun süre sağlanamamasıydı. Buna göre, Hıristiyan Demokratlar (DC-Democrati Cristiani) ilke olarak bölgeselleşmeden yana tavır koysalar da²⁷⁴ bölgesel idari yapıların

²⁷² Koff, 192.

²⁷³ Caciagli, 20.

²⁷⁴ Esasen bu yıllarda Katolik federalizm geleneğinin etkisi hala önemli ölçüde hissediliyordu (Truini, ss. 33-35). Aşağıda da görüleceği gibi, bu dönemde Katolik doktrininin bir uzantısı ve Hıristiyan demokrasinin parçası olarak algılanan federalizm doksanlı yıllarda bu kez Avrupa bütünleşmesi üzerinden yerellik ilkesi (subsidiarity) vasıtasıyla gündeme gelecekti.

güçlenmesiyle birlikte komünistlerin geleneksel nüfuz alanlarında da –özellikle orta ve Kuzey İtalya’da²⁷⁵—fazlaca güçlenmelerinden çekiniyorlardı²⁷⁶. O dönemde büyük ölçüde İtalyan Komünist partisi (PCI-Partito Comunista Italiano) tarafından temsil edilen sol kesim ise yukarıda da değinildiği gibi ademimerkezileşmenin merkezi planlamayla yapılması gerektiği düşünülen geniş çaplı reformları engelleyeceği endişesini taşımaktaydı. Esasen özellikle komünistler, İtalya’da bu dönemde proletarya diktatörlüğüne dayalı bir devrimin kısa sürede gerçekleşeceğine kesin gözüyle bakıyorlardı²⁷⁷. Fakat Kurucu Meclis’te yer alan söz konusu siyasal gruplar arasında uzlaşmanın kısa süre içinde bozulması ve sol partilerin merkezi düzeyde oluşan koalisyonun dışında kalmaları sosyalistlerin ve komünistlerin bölgeselleşme karşısındaki yaklaşımlarında bir değişikliğe yol açtı. Söz konusu siyasal gruplar merkezi düzeyde yitirdikleri gücü bölgesel düzeyde telafi edebileceklerini düşünerek dikkatlerini bölgesel düzeydeki idari-siyasi yapılanmalara ve özellikle de potansiyel olarak birer “kaleye” dönüşebilecek bölgelere çevirdiler²⁷⁸. Diğer yandan da artık içinde yer almadıkları merkezi koalisyon hükümetinin gücünü bölgeler vasıtasıyla frenleyebileceklerini düşünüyorlardı²⁷⁹. Esasen “taktik bir oportünizm” olarak nitelenen²⁸⁰ bu tutum Hıristiyan Demokratların yukarıda sözü edilen endişelerini de haklı çıkarır nitelikteydi. Dolayısıyla ironik bir biçimde, sağ ve sol kesim arasında temel felsefe farkından çok *konum* farkına, yani iktidara olan mesafelerine bağlı, deyim yerindeyse bir dizi nöbetleşe tutum değişikliği yaşanmıştır²⁸¹. Aşağıda görüleceği gibi benzeri bir durum doksanlı yıllarda da yaşanmıştır.

²⁷⁵ O yıllarda olağan statülü bölgelerin kurulması halinde İtalya’nın orta kesiminde yer alan Emilia-Romagna, Toscana ve Umbria başta olmak üzere en az üç bölgenin sol muhalefetin eline geçmesine kesin gözüyle bakılıyordu (Franco Pizzetti, **Federalismo, Regionalismo e Riforma dello Stato**, Torino 1998, s. 74).

²⁷⁶ David Hine, “Federalism, Regionalism and the Unitary State: Contemporary Regional Pressures in Historical Perspective”, Carl Levy, (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996, s. 111; Pizzetti, 74.

²⁷⁷ Truini, 38.

²⁷⁸ Truini, 40.

²⁷⁹ A.g.y.

²⁸⁰ A.g.y.

²⁸¹ Hine, 111.

Esasen Anayasanın “dondurulmasıyla”²⁸² yirmi yılı aşkın bir süre kesintiye uğrayan bölgeselleşme sürecinin tekrar başlaması da merkezdeki siyasi dengelerin değişmesiyle ilişkilendirilmektedir²⁸³. Buna göre 1960’lı yıllarda yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal alandaki değişim ve dönüşüme bağlı olarak²⁸⁴ 1960’lı yılların başından itibaren merkez sol hükümetlerin iktidara gelmesinin bölgeselleşme sürecinin devamında önemli rol oynadığına dikkat çekilmekte, hatta 1963 yılında yukarıda sözü edilen sebeplerden dolayı kurulamamış olan özel statülü Friuli-Venezia Giulia’nın yapılandırılması da bu iktidar değişikliğiyle ilişkilendirilmektedir²⁸⁵. Bu noktada, muhalafetleyen bölgeselleşmeden yana tavır alan sol kesimin iktidarda bölgeselleşmeye sıcak bakmaya devam etmesi aslında kimilerince paradoksal bulunmakla birlikte, bu durum 1960’lardan itibaren İtalya’da iktidara gelen merkez sol koalisyonun, bölgeselleşmeyi tam da merkezi ekonomik planlamanın bir aracı olarak algılamasıyla açıklanmaktadır²⁸⁶. Merkez solun bölgeselleşme karşısında o dönem için böylesi bir yaklaşım geliştirmesi soğukkanlı ve pratiğe dayalı bir tutumdan çok, tutkulu bir başlangıcın sonucu olarak değerlendirilmektedir²⁸⁷. Diğer yandan sol partilerin bu dönemdeki başarılarının Hıristiyan Demokratlar üzerinde bölgeselleşme yönündeki baskıyı da artırarak sol ve sağ kesim arasında bir kez daha tutum birliğine yol açtığı şeklinde yorumlar da mevcuttur²⁸⁸.

Fakat bu bağlamda daha da dikkat çekici olan, söz konusu tutum değişikliklerinin İtalya’da bölgeselleşmenin dinamiklerine ilişkin olarak sağladığı ipuçlarıdır. Buna göre merkezi düzeyde güç kaybını bölgesel düzeye yönelerek telafi etmek, dolayısıyla merkezi siyaset düzleminde kaybettiği gücü periferik/bölgesel siyaset düzleminde kazanmaya çalışmak, son tahlilde merkezi siyasal

²⁸² Anayasanın yürürlüğe girişinden bölgesel düzeyde seçim sistemini düzenleyen 108/1968 sayılı kanunun kabul edildiği 1968 yılına kadar uzanan bu dönem İtalyan anayasa hukukçuları tarafından “Anayasanın dondurulması” (gelo costituzionale) ifadesiyle anılmaktadır (Lorenza Vallergera, **La Riforma delle Autonomie Regionali alla Luce dei Modelli Federali Europei**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cenova Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İtalyan ve Karşılaştırmalı Hukuk Bölümü, Cenova, 2001, s. 35).

²⁸³ Vallergera, ss. 37-38.

²⁸⁴ Bull, a.g.y.

²⁸⁵ Truini, ss. 62-63.

²⁸⁶ V. Crisafulli, “Vicende della *Questione Regionale*”, **Le Regioni**, 1982, s. 501.

²⁸⁷ A.g.y.

²⁸⁸ A.g.y.

yapılanmaların inisiyatifini yansıtmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi 1940'lı yılların sonunda sol partilerin bu tutumunun bir benzerini 1990'lı yıllarda yaşanan siyasal kriz ortamında da bu defa İtalyan siyasal elitinin tamamı sergilemiş, merkezi siyaset arenasındaki yönetim krizini bir bakıma bölgesel düzeye “sığınarak” atlatmaya çalışmışlardır²⁸⁹. Dolayısıyla, aşağıda ele alınacak olan diğer faktörlerin yanı sıra siyasal elitin bölgelere ve bölgeselleşmeye yaklaşımı aynı zamanda siyasal arenadaki güç mücadelelerinin de uzantısı haline gelmiştir²⁹⁰. Bu açıdan bakıldığında bölgesel düzeyi merkezi siyasetin bir tür manevra alanı gibi²⁹¹ veya merkezi düzeydeki gerilimleri deşarj edecek birer *paratoner* gibi²⁹² algılayan İtalyan siyasal eliti bölgeselleşmenin önemli dinamiklerinden biri olarak ortaya çıkarken, bölgeler ve bölgeselleşme konusu da bu eliti meydana getiren siyasal partilerin temel politika ve eğilimlerinden çok aralarındaki güç ilişkileriyle şekillenen konjonktürel bir *değişken* halini almıştır.

Diğer yandan bölgeselleşmeye liberal ilkeler doğrultusunda ilerleyecek idari nitelikli bir ademimerkezileşme süreci olarak yaklaşan Roma bürokrasisi böylesi bir tutumla, o dönemde bölgeselleşmeye merkezi düzeyde gerçekleştirilmesi gereken köklü reformları engelleyeceği gerekçesiyle soğuk bakan sol kesim karşısında da elini güçlendirmektydi²⁹³. Tahmin edileceği gibi Roma bürokrasisinin henüz kurulmuş olan cumhuriyette merkezi düzeyde elde ettiği güç ve imtiyazları koruma kaygısı da bölgeselleşme karşısındaki çekimser tavrının önemli bir sebebiydi²⁹⁴. Kamu gelirlerinin paylaşımı konusunda da bürokrasi uzun süre merkezîyetçi bir tutum sergilemiş ancak 1970'li yıllardan itibaren bu yöndeki tutumunu değiştirmiştir. Esasen bu yıllardan itibaren bölgeselleşmenin tekrar ivme kazanmasında merkezi bürokrasinin bu konudaki tutum değişikliğinin de etkili olduğu gözlenmektedir. Buna göre tam da kamu gelirlerinin adil ve etkin dağılımını sağlamak üzere kamu harcamalarının maksimum düzeyde merkezileştiği ve yeknesaklaştığı bir dönemde olağan statülü bölgelerin oluşturulmaya başlanması ilk bakışta çelişkili bir durumu

²⁸⁹ Parker (2005), ss. 4, 18-19.

²⁹⁰ Truini, 36.

²⁹¹ Parker bu manevra alanını “alternatif güç topografyası” (alternative topography of power) olarak adlandırmaktadır (Parker (2006), s. 239; Parker (2005), s. 18).

²⁹² Truini, 65.

²⁹³ Truini, 31.

²⁹⁴ Ciuffoletti, 185; Truini, ss. 31-32.

yansıtısa da²⁹⁵ aslında kaynaklarla birlikte maliyetleri de bölgelerle paylaşmak, dolayısıyla merkez üzerindeki mali yükü hafifletmek amacını taşıması bakımından kendi içinde tutarlılık gösteriyordu.

Bölgesel yapılanmadaki gecikmenin en az yukarıda sayılanlar kadar önem taşıyan bir diğer sebebi de olağan statülü bölgelerin hemen tamamında bölgeselleşmeye yönelik ciddi bir talebin bulunmamasıydı. Periferide yer alan ve yukarıda spesifik niteliklerine değinilen özel statülü bölgelerin aksine kıta İtalyası'ndaki bölgelerin önemli bir kısmı her ne kadar tarihsel temellere sahip iseler de, aslında ulusal bütünleşme sürecinde büyük ölçüde homojenize olmuşlardı. Tam da bu noktada İtalya'da bölgeselleşmenin bu bölümün başında değinilen ironik hatta ilk bakışta paradoksal olarak algılanabilecek bir boyutu ortaya çıkmaktadır. Buna göre coğrafi parçalılığın minimum düzeye düştüğü, dilsel farklılıkların hemen tamamen ortadan kalktığı ve ulusal kültürün büyük ölçüde standartlaştığı bir dönemde, üstelik tabandan da ciddi bir talep söz konusu değilken İtalya'da bölgeselleşmenin çok da fazla sorgulanmadan başlı başına bir gereklilik olarak algılanması, sorgulanması gereken bir noktadır. Bölgeselleşmenin ardında yatan yapısal, konjonktürel ve ideolojik faktörlerin incelenmesini gerektiren bu noktaya aşağıda bölgeselleşme sürecinin faktörleriyle ilgili kısımda dönülecektir.

3.4.4.2. Olağan Statülü Bölgelerin Kuruluşu

İşte bu sebeplerden dolayı, Kurucu Meclis tarafından Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde yapılması öngörülen²⁹⁶ bölgesel konsey (consiglio regionale) seçimleri ancak haziran 1970'te yapılabildi²⁹⁷. Bu tarihe kadar yukarıda sözü edilen bölgesel düzeydeki idari birimlere ilişkin 62/1953 sayılı kanun ve bölgesel düzeyde seçim sistemini düzenleyen 108/1968 sayılı kanun dışında²⁹⁸

²⁹⁵ Vallerga, 37; Pizzetti, 72.

²⁹⁶ Bifulco, 17; Bölgesel konsey seçimlerinin Anayasanın yürürlüğe girişini takip eden bir yıl içinde yapılacağı ibaresi Anayasanın 8 sayılı geçici hükmünde (disposizione transitoria) yer almasına rağmen yukarıda sözü edilen siyasi sebeplerden dolayı uygulamaya konmamıştır.

²⁹⁷ 7-8 Haziran 1970.

²⁹⁸ Bölgesel konsey üyelerinin 1970 yılındaki seçimi 1947 Anayasasının 122. maddesine binaen çıkarılan bu kanun doğrultusunda yapılmıştır (Legge n. 108/1968). Buna göre olağan statülü bölgelerde bölgesel ölçekte yapılan seçimlerle bölge konseyleri belirlenmiş, daha sonra konsey üyeleri

konuya ilişkin kapsamlı bir hukuki düzenleme olmadı. 108/1968 sayılı kanun büyük ölçüde teknik içerikli olmakla birlikte dönemin kanun koyucusunun, dolayısıyla da siyasal iktidarının bölgeselleşmeye ilişkin tutumu hakkında ipucu vermektedir. Buna göre söz konusu kanun hükümleri kapsamında bölgelerin iller (*provincia*) ve *comune*'ler ile benzer idari birer birim olarak lanse edilmesi, dolayısıyla bölgeselleşmeye yalnızca idari ve biçimsel bir görünüm atfedilmesi²⁹⁹ dönemin merkez sol iktidarının yukarıda da sözü edilen tutumuyla paralellik göstermektedir. Esasen 1947 Anayasası hükümlerinin uygulamaya konduğu 1968 yılı itibarıyla, bölgeselleşme sürecine işlerlik kazandıran siyasal elit, süreci doksanlı yılların perspektifine paralel bir biçimde algıyordu. Onlara göre bölgesel yapılanma, merkezi ekonomik planlamanın uygulanmasının ve tabii merkezdeki siyasal elitin bölgesel düzeyde kendisini yeniden üretmesinin bir aracı idi. Özellikle bu ikinci nokta bir yandan merkezdeki gerilimleri bölgesel düzeye aktararak deşarj etme arayışı, diğer yandan da bölgesel düzeyde “koltuk sayısının artırılması” olarak yorumlanmaktadır³⁰⁰.

1970 yılındaki seçimlerin hemen ardından oluşturulan bölgesel konseyler kendi statülerini oluşturmak üzere toplandılar ve 15 statü 1971 yılı içinde kabul edilerek yürürlüğe girdi³⁰¹. Böylece 1972'den itibaren İtalya, 5 özel statülü bölge, 15 olağan statülü bölge ve 95 ilden (*provincia*) oluşan mevcut idari siyasi yapılanmasına kavuşmuş oldu. Bununla birlikte tüm iyimser hatta naif tutumlarına karşın yeni kadroların teknik tecrübeden yoksun oluşları³⁰², oluşturulan bu yeni birimlerin işlevselliğinin sorgulanmasını gerektiriyordu³⁰³.

kendi içlerinden başkanlarını seçmişlerdir. Öte yandan tıpkı Anayasa'nın bölgesel konsey seçimlerine ilişkin geçici hükmünde olduğu gibi bu kanun da bölgesel seçimlerin yerel seçimlerle birlikte yürürlüğe girişini takip eden bir yıl içinde (yani 1969 yılı içinde) yapılmasını öngörüyordu. Bu kez de planlanan süre içinde seçimler yapılamayacağı anlaşılınca bir başka kanunla (7 Kasım 1969 tarih ve 4/1969 sayılı kanun) bölgesel seçimler ertesi yıla ertelenmiştir (Vallerga, 38).

²⁹⁹ Vallerga, 38.

³⁰⁰ Bassanini F., Pinto F., “Dieci Anni di Regioni in Italia: Prime Indicazioni per un Bilancio”, E. Cheli, (der.), **Scritti in Onore di E. Tosato**, cilt 2, Milano, 1984, s.793'ten aktaran: Truini, 65.

³⁰¹ Bifulco, 17.

³⁰² Truini, 66.

³⁰³ Nitekim Truini, ilgili literatürün çoğunlukla kuramsal açılımlara yöneldiğine, fakat bölgesel yapılanmanın gelişiminde karşılaşılan pratik güçlüklerin ve oluşturulan yeni birimlerin işlevselliğine ilişkin sorunların ihmal edildiğine dikkati çekmektedir (Truini, 66.).

3.4.4.3. 14-15 Ocak 1972 Kararnameleri

Anayasanın 117 ve 118. maddeleri uyarınca yapılacak yetki devrinin ilk aşaması 14-15 Ocak 1972 Kararnameleri³⁰⁴ ile gerçekleştirilmiştir. Bu kararnamelerle 1947 Anayasasının söz konusu maddelerinde öngörülen hükümlerin ruhuna riayet edildiği gözlenmekle birlikte³⁰⁵, idare ve koordinasyon yetkilerine ilişkin olarak merkezi hükümet lehine bazı hükümlerin eklenmesine bağlı olarak söz konusu tasarruflar sınırlı düzeyde yetki devri olarak değerlendirilmiştir³⁰⁶. Bölgesel yapılanmanın yürütme erkinin farklı idari birimlerde düzensiz bir biçimde parçalanacağı endişesini bertaraf etmek üzere getirilen³⁰⁷ bu hükümlerin dönemin merkez sol hükümetinin yukarıda sözü edilen “biçimci bölgeselleşme” hatta kimilerince “yeni merkezîyetçilik”³⁰⁸ anlayışını yansıttığı gözlenmektedir. Diğer taraftan 1947 Anayasasının 117. maddesi hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilecek yetki devri sürecinde de bir takım düzensizlikler yaşandı. Buna göre yetki ve fonksiyonlar kağıt üzerinde devredilmekle birlikte söz konusu yetkileri ifa eden devlet daireleri ve personel ilgili bakanlıklara bağlı kalmaya devam etti³⁰⁹. Bu duruma bağlı olarak bölgesel düzeyde işleyen kamu kuruluşlarında başlangıçta öngörülmemiş bir karşılıklı bağımlılık rejimi (codipendenza) ortaya çıktı³¹⁰.

3.4.4.4. 616/1977 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

1970’li yıllardaki yetki devri sürecinin ikinci dalgasını başlatan 24 Temmuz 1977 tarih ve 616/1977 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi³¹¹ bölgesel yetkilerle merkezi kamu kurumları arasındaki söz konusu karşılıklı bağımlılığı aşmak üzere 117 ve 118. maddelerde belirtilen yetkilerin kurumsal temellerinin de bölgelere devredilmesini hükme bağladı. Buna göre bölgesel idari yapılanma, sosyal hizmetler,

³⁰⁴ Kabul edildikleri tarihle anılan bu kararnameler (decreto) toplam 11 adet olup 1’den 11’e kadar numaralandırılmışlardır.

³⁰⁵ Truini, 66.

³⁰⁶ Bifulco, ss. 17-18.

³⁰⁷ Truini, ss. 66-67.

³⁰⁸ Truini, 68.

³⁰⁹ Truini, 60.

³¹⁰ A.g.y.

³¹¹ Decreto Presidente Repubblica 24 luglio 1977 n. 616, “Attuazione della delega di cui all’art. 1 della legge 22 luglio 1975, n. 382”, 29 Ağustos 1977 tarih ve 382 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

ekonomik kalkınma ve arazi düzeni alanlarında bölgesel düzeyde kurumsal altyapının temelleri bu kararname ile atılmış oluyordu. Diğer yandan idari yetki ve sorumlulukların azımsanmayacak bir kısmının da bölgelerin altında yer alan birimlere (iller ve comune'ler) devredilmesi³¹² merkezi idarenin bölgesel düzey karşısında hala çekimser ve güvensiz olduğunun göstergeleri olarak yorumlanmaktadır³¹³. 616/1977 sayılı Kararnamenin getirdiği önemli bir yenilik, Avrupa Topluluklarının tüzüklerini ve yönergelerini uygulama yetkisinin de bölgelere devredilmesiydi³¹⁴. Bununla birlikte Topluluklarla olan ilişkiler merkezi idarenin tasarrufunda olup uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirilmeye devam etmekteydi³¹⁵. Ayrıca yabancı ve uluslararası yardım kuruluşları ile Avrupa Toplulukları fonlarından sağlanan kaynaklar da bu kararname hükümlerince merkezi idarenin yetki alanında bulunuyordu³¹⁶. Kısmen merkezi bürokrasinin isteksizliğinden, kısmen de söz konusu yetkilere ilişkin idari altyapının oluşturulmasındaki olağan güçlüklerden dolayı 616/1977 sayılı Kararnamenin uygulamaya konması gecikmiş, buna bağlı olarak 1947 Anayasasında öngörülen bölgesel yapılanma aslında 1970'li yıllarda da tam olarak sağlanamamıştır³¹⁷. 1980'li yıllar boyunca da sürececek olan bu durumun temel sebebi, merkezi bürokrasinin isteksizliğinin yanı sıra gerek iktidar gerekse muhalefet partilerinin bölgeselleşmeye "işlevsellik" ve "etkinlikten" çok "koltuk" ve "iktidar" açısından yaklaşmaları olmuştur³¹⁸.

3.4.5. 1990-99 Dönemi Reformları

İtalyan devletinin cumhuriyet rejimiyle yeniden yapılanmasıyla birlikte öngörülen bölgeselleşme, kurumsal bakımdan başlangıçta planlandığı kadar kapsamlı bir biçimde gerçekleştirilememiş ise de, bu doğrultuda bir perspektifin oluşmasına

³¹² Özellikle 2, 9, 19, 25-27, 54, 60, 95 ve 98. maddeler bu eğilimi yansıtmaktadır (Dpr. 616/1977).

³¹³ Truini, 69.

³¹⁴ Dpr. 616/1977, m. 6; Gerçi yönergelerin uygulanmasına ilişkin ana ilkelerin merkezi yasamayla gerçekleştirileceği, bölgelerin yalnızca uygulama yetkisiyle donatıldığı da söz konusu madde hükümleri arasında yer almaktadır.

³¹⁵ Dpr. 616/1977, m. 4.

³¹⁶ Dpr. 616/1977, m. 24, par.4.

³¹⁷ Truini, ss. 69-70.

³¹⁸ Truini, 70.

zemin hazırlamıştır³¹⁹. Yukarıdaki verilerin de yansıttığı gibi, aslında 1990'lı yılların başında İtalya hala en merkezîyetçi ülkelerden biri konumundaydı³²⁰. Bölgelerin mali kaynaklarının % 90'ından fazlası merkezi bütçeden sağlanmaktaydı ve bunun da büyük bir kısmı belirli harcama kalemlerine mahsustu³²¹. Bu kaynakların da % 60'ından fazlası sağlık harcamalarına gitmekte, kalanı tarım, ulaşım ve mesleki eğitim alanlarında harcanmaktaydı³²².

Fakat tüm bunlara rağmen 1970'lerde oluşturulan bölgesel idari yapı zaman içinde yerleşerek 1990'lara yaklaşırken yeni bir siyasal sınıfın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Her ne kadar tabandan *yeterince* ilgi ve destek görmese de, bölgeler en azından toplumun örgütlü kesimleri ve yeni bürokratik zorunluluklar gereği iller ve comune'ler tarafından giderek siyasal yaşamın önemli birer unsuru olarak algılanmaya başladılar³²³. Bu süreçte merkezi idare ile bölgelerin temsilcilerini bir araya getiren Daimi Konferans³²⁴ zaman içinde bölgesel ve ulusal düzey arasında önemli bir iletişim platformu halini alırken, tüm bölgelerin başkanlarını bir araya getiren Bölge Başkanları Konferansı³²⁵ da işleyiş mekanizmasındaki belirsizliklere karşın³²⁶ merkezi idare ile diyaloga girerek bir takım taleplerde bulunan siyasal bir özne haline geliyordu³²⁷. Bu taleplerin başlıcaları bölgelerin yetki alanlarının genişletilmesi; parlamento bünyesinde bir Bölgeler Kamarası (Camera delle Regioni) kurulması; gelirlerin yeniden dağıtımı; bölgelere kendi gelir kaynaklarını idare konusunda otonomi verilmesi; ve Avrupa siyasetine merkezi idareyle birlikte katılmaktı³²⁸.

Bu son nokta Bölge Başkanları Konferansı'nın Avrupa Bütünleşmesi süreci karşısındaki tutumlarına da ışık tutması bakımından dikkati çekmektedir. Zira bu kurumun zaman içinde iç siyasetin bir öznesi haline gelmesinde Avrupa

³¹⁹ Truini, 31.

³²⁰ Truini, 70.

³²¹ Caciagli, 21.

³²² A.g.y.

³²³ A.g.y.

³²⁴ Conferenza Permanente Stato-Regioni

³²⁵ Conferenza dei Presidenti delle Regioni

³²⁶ Marco Cammelli, **La Pubblica Amministrazione**, Mulino (Yayınları), Bologna, 2004, s. 55.

³²⁷ Caciagli, 21.

³²⁸ A.g.y.

bütünleşmesi sürecinin de önemli ölçüde etkili olduğu gözlenmektedir³²⁹. Bütünleşme sürecinin ve özellikle de uluslarüstü kurumların sürece olan etkilerine aşağıda bölgeselleşmenin faktörleriyle ilgili başlık altında değinileceğinden burada yalnızca doksanlı yılların başından itibaren Bölge Başkanları Konferansı'nın Avrupa Bütünleşmesine giderek daha fazla ilgi duyduklarını ve bu süreci Roma karşısında siyasal erklerini artırmada önemli bir parametre olarak algıladıklarını³³⁰ belirtmekle yetinelim.

Fakat bu bağlamda bölgelerin tamamen tabandan gelen dinamiklerle politika üretip bağımsız birer aktör olarak ortaya çıktıkları yönünde oluşabilecek bir yanlış anlamayı bertaraf etmek üzere şu noktalara dikkati çekmek gerekmektedir:

- Yukarıda da değinildiği gibi 1990'lara doğru bölgeler her ne kadar örgütlü siyasal ve toplumsal grupların ilgi odağı haline gelmiş ise de, bölgeselleşme karşısında tabandan gelen ciddi bir yurttaş ilgisi ve desteği söz konusu değildi. Dolayısıyla bölgelerin giderek güçlenerek birtakım taleplerde bulunması olarak algılanan, hatta yer yer tercihan bu şekilde lanse edilen süreç, aslında halkın talep ve tercihlerinden çok, zaman içinde siyasal birer kimlik kazanan bölgesel idari elitin tutum ve davranışlarıyla şekilleniyordu. Dolayısıyla bu elitin kurumsal platformunu oluşturan Bölge Başkanları Konseyinin zorunlu olarak bölgeleri ve bölgesel talepleri temsil ettiğini düşünmek aceleci bir tutum olabilir.
- Diğer yandan merkezi hükümetle Daimi Konferans bünyesinde bir araya gelerek diyalog içine giren bu kurum, tam da doğası gereği her durumda tüm bölgeleri temsilen ortak bir tutum sergileyemez. Dolayısıyla Bölge Başkanları Konferansının herhangi bir talep veya tutumunun Konferansta temsil edilen bölgelerin tamamı tarafından desteklenip desteklenmediği tartışma konusu olabilir.

³²⁹ Caciagli, ss. 24-25.

³³⁰ A.g.y.

- Bölgesel taleplerden çok tepkileri temsil eden, fakat doğrudan siyasal bir hareket olarak ortaya çıkması sebebiyle süreç içinde ihmal edilmeyecek bir etkisi olduğu gözlenen Kuzey Ligi ve benzeri hareketler aşağıda ilgili kısımda da görüleceği gibi her zaman tutarlı politikalar sergilememişlerdir. Dolayısıyla her iki grup da bölgesel düzeydeki eğilim ve tepkilerin temsilcileri olarak görülseler de Bölge Başkanları Konferansı ile Kuzey Ligi ve benzeri hareketler arasında bir ayırım yapmak ve İtalya'yı bölgeselleşmeye götüren dinamiklerin monolitik karakter taşımadığına bu noktada bir daha dikkati çekmek gerekmektedir. Bu nokta aşağıda bölgeselleşmenin faktörlerine ilişkin kısımda daha fazla netlik kazanacaktır.

Görüldüğü gibi bu üçüncü nokta ilk ikisinde dile getirilen savı da destekler niteliktedir. Zira Bölge Başkanları Konferansının belli bir takım konularda yansıttığı ortak tutumların bölgesel düzeyde tabandan gelen talepleri yansıtmayabileceğinin ve her bir bölgenin söz konusu tutumlarda aynı fikirde olmayabileceğinin en çarpıcı kanıtı Kuzey Ligi hareketidir.

1990'larla birlikte başlayan reform dalgasında bölgesel düzeyde örgütlenen siyasal elitin talepleriyle Avrupa Bütünleşmesinin etkisi daha çok süreci hızlandırıcı yönde olmuş, siyasal iktidarı reformlara yönelten tetikleyici etken ise bu yıllarda iyice belirginleşen iç siyaset ve yönetim krizi olmuştur³³¹. Temel göstergeleri artan düzeyde mali sorunlar, partitokrasi, kayırmacılık (klientelizm) ve politik yozlaşma olarak ortaya çıkan söz konusu kriz, geleneksel partilerin çöküşünü ve “ikinci cumhuriyet” olarak adlandırılan³³² dönemi hazırlarken bölgeselleşme için de yeni bir söylem ve eylem zemini hazırlamıştır. Aşağıda görüleceği gibi bu zeminin oluşmasında kriz ortamına karşı gelişen tepkilerle büyüyen Kuzey Ligi hareketi de önemli bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çalışma içinde yer yer değinilen diğer unsurlarla birlikte, bölgeselleşme sürecinin bu yeni safhasından itibaren ülkeyi çıkış yolunu bölgeselleşmede aramaya yönelten yönetim krizi, buna

³³¹ Franco Bassanini, “La modernisation à l'écoute des usagers”, 27 Kasım 2000 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen “Kamu Hizmeti: Değişimin hizmetinde sosyal diyalog” (Service public: le dialogue social au service du changement) konulu kolokyumda sunulan tebliğ, s. 3, http://www.funzionepubblica.it/fr/paris_27112000.pdf, 15.04.2001.

³³² Stemmermann, 80.

bağlı olarak zemin kazanan Kuzey Ligi hareketi ve süreci çeşitli yönleriyle doğrudan ve dolaylı olarak şekillendiren Avrupa bütünleşmesi, söz konusu sürecin ana etkenleri olarak ön plana çıkmışlardır.

1990'dan itibaren başlayan süreç büyük ölçüde dönemin Kurumsal Reform Bakanı Franco Bassanini'nin adıyla anılan Bassanini kanunlarıyla şekillenmiştir. Aynı zamanda Demokratik Sol Parti³³³ milletvekili olan Bassanini'nin Anayasayı değiştirmeksizin bölgeselleşmeye yön verme çabasını yansıtan³³⁴ bu dört kanun 1997-1999 arasında çıkarılmış ise de 90'ların ilk yarısında konuya ilişkin olarak getirilen düzenlemeler de bu kanunlara eklendiğinden aslında 1990'dan 2001'e kadar uzanan süreci ortaya koymaktadır. Buna göre söz konusu dönem zarfında bölgeselleşmeye ilişkin olarak getirilen düzenlemelerin ilki yerel yönetimlere ilişkin 142/1990 sayılı kanun olup bu kanunun hükümleri daha sonra "2. Bassanini Kanunu" olarak anılan 127/1997 sayılı kanun kapsamına alınmıştır.

3.4.5.1. 142/1990 Sayılı Kanun

142/1990 sayılı kanunla birlikte, yerel yönetim düzeyinin ana birimi olarak kabul edilen comune'ye ilişkin olarak şu hususlar hükme bağlanmıştır³³⁵:

- Comune'lerin bölgeler gibi kendi statülerini belirlemeleri;
- yerel düzeyde yürütme erkini elinde tutan makamın, yani belediye başkanının doğrudan seçilmesi;
- comune'lerin diğer yerel birimlerle işbirliğine girme inisiyatifine sahip olmaları;

³³³ Democratici di Sinistra (DS)

³³⁴ Söz konusu düzenlemelerle, herhangi bir Anayasa değişikliğine gerek kalmadan Bassanini'nin kendisinin deyimıyla "idari federalizmi" oluşturmak amaçlanıyordu (Bassanini, 4); Truini, 86.

³³⁵ Yukarıda da belirtildiği gibi 127/1997 sayılı kanuna dahil edilen bu hükümler, daha sonra 1/1999 sayılı Anayasal Kanuna eklenmiştir.

- comune'lerin kendi sınırları dahilinde diğer idari düzeylere ait olduğu açıkça belirtilmeyen tüm yetkilere zımnen sahip olmaları;

142/1990 Sayılı Kanunun getirdiği önemli bulunabilecek bir yenilik de Torino, Milano, Venedik, Bologna, Floransa, Roma Bari, Napoli ve Cagliari şehir merkezlerini ve yakın çevrelerini kapsayan dokuz adet anakent yönetiminin (città metropolitana) kurulmasını öngörmesiydi. Buna göre önemli bir kısmı aynı zamanda İtalya'nın yukarıda sözü edilen tarihsel çokmerkezliliğinin günümüzdeki birer temsilcisi olan bu kentler bünyesinde oluşturulacak yönetim birimine söz konusu kentlerin kendi comune'leri ile yakın çevrede bulunan ve anakent yönetiminin parçası haline gelecek olan diğer comune'lerin de gönüllü olarak katılımı gerekmektedir. Ne var ki, 1/1999 Sayılı Anayasal Kanun ile diğer idari düzeylerle eşit seviyeye getirilmiş olan bu birimlerin hiçbiri 142/1990 Sayılı Kanunun kabul edilmesinin üzerinden geçen 15 yıl içerisinde planlama ve danışma birimi aşamasını geçememiştir³³⁶.

3.4.5.2. "Bassanini Kanunları"

1990'lı yıllardaki reform sürecinin belkemiğini oluşturan Bassanini kanunlarının ilki 15 Mart 1997 tarih ve 59/1997 sayılı Kanun olup (Bassanini I)³³⁷ bu düzenlemeyle oluşturulan temel üzerinde getirilen ekleme ve düzeltmeler bundan iki ay sonra çıkarılan 15 Mayıs 1997 tarih ve 127/1997 sayılı kanunla düzenlenmiştir (Bassanini II)³³⁸. Takip eden iki yıl içinde getirilen düzenlemeler ise sırasıyla 191/1998 (Bassanini III)³³⁹ ve 50/1999 (Bassanini IV)³⁴⁰ sayılı kanunlarla hükme

³³⁶ Parker (2005), s. 6.

³³⁷ Legge 15 marzo 1997 n. 59, "Delega al Governo per il conferimento di funzioni e compiti alle regioni ed enti locali, per la riforma della Pubblica Amministrazione e per la semplificazione amministrativa", 17 Mart 1997 tarih ve 63 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

³³⁸ Legge 15 maggio 1997, n. 127, "Misure urgenti per lo snellimento dell'attività amministrativa e dei procedimenti di decisione e di controllo" 17 Mayıs 1997 tarih ve 113 sayılı İtalyan Resmi Gazetesinin 98 sayılı eki.

³³⁹ Legge 16 giugno 1998, n. 191, "Modifiche ed integrazioni alle leggi 15 marzo 1997, n. 59, e 15 maggio 1997, n. 127, nonche' norme in materia di formazione del personale dipendente e di lavoro a distanza nelle pubbliche amministrazioni. Disposizioni in materia di edilizia scolastica", 20 Haziran 1998 tarih ve 142 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

³⁴⁰ Legge 8 marzo 1999, n. 50, "Delegificazione e testi unici di norme concernenti procedimenti amministrativi - Legge di semplificazione 1998", 9 Mart 1999 tarih ve 56 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

bağlanmıştır. Birbiri ardına çıkan kanunlarla şekillenen bu reformlar dizisi yalnızca merkezi devletle bölgeler ve yerel idari birimler arasındaki ilişkileri değil, devletle toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden aktörler ve tüm yurttaşlar arasındaki ilişkileri de yeniden düzenlemeyi amaçlamıştır³⁴¹. Bu düzenlemelerin ana metnini oluşturan 59/1997 sayılı Kanunun (Bassanini I) ayrıntılarına girmeden önce, ilgili literatürde birer yenilik olarak değerlendirilen en dikkat çekici yönlerine ve reform sürecinde gözlenen somut gelişmelere değinmek uygun görünmektedir.

Reform sürecinin temel amacı devletin üzerindeki idari ve bürokratik yükün hafifletilerek ancak en temel fonksiyonların ve *asli görevlerin*³⁴² devlete bırakılması olup bu yöndeki reformların başlıca etkisi bakanlık sayısındaki azalmada gözlenmiştir. Bu doğrultuda 1990 yılında 22 olan bakanlık sayısı reformların 3. yılı itibariyle 18'e düşürülmüştür³⁴³. Bu durum İtalya'nın uluslararası kurumlarda temsiline de yansımış, reform süreci öncesinde AB kurumlarından Ekonomik ve Finansal Konsey'de (Ecofin) hazine ve bütçe bakanı ile maliye bakanı tarafından ayrı ayrı temsil edilen İtalya, bu iki bakanlığın tek bir çatı altında birleştirilmesiyle Ecofin'de ekonomi ve maliyeden sorumlu tek bir bakan tarafından temsil edilmeye başlamıştır³⁴⁴.

Diğer yandan yine “devletin küçülmesi” hedefinine bağlı olarak yetki devri yalnızca merkezden bölgelere doğru değil, merkezden yine büyük ölçüde merkezi düzeyde fakat devletten bağımsız olarak faaliyet gösteren ve teknik hatta teknokratik birimlere doğru yönelmiştir³⁴⁵. Düzenleme, kural koyma ve yürütme yetkileriyle donatılmış olan bu bağımsız³⁴⁶ otoriteler birer “ajans” olarak nitelendirilmekte olup

³⁴¹ Bassanini, 4.

³⁴² Bassanini'nin kendi deyişiyle “core business” olarak geçen bu ifade aynı zamanda devlet aparatının bir holding gibi algılandığı imasını da taşımaktadır (Bassanini, 3). Yaşanan sürecin küreselleşmeyle de olan yakın ilişkisini ortaya koyması bakımından bu anlayışa getirilen eleştiriler için bkz. Yeşim Şahin, “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma ve Çalışma Yaşamı”, 22-24 Ocak 2004 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen Birinci Ulusal Sosyal Politika Kongresinde sunulan bildiri, **Yaşam Boyu Sosyal Koruma** başlıklı bildiri kitabı, ss. 255-260.

³⁴³ Bassanini, 4; reform sürecinde 2001 itibariyle 12'ye düşürülmesi öngörülen bakanlık sayısı bugün itibariyle (2007) 17'dir.

³⁴⁴ Bassanini, 4.

³⁴⁵ Cammelli, ss. 115-116.

³⁴⁶ Bu birimlerin bağımsızlığı ile kastedilen devlet otoritesi karşısındaki bağımsızlık olup, bu durumun temel belirleyicisi de söz konusu birimlerin sahip olduğu teknik donanım ve altyapıdır. Buna göre düzenleme, kural koyma ve yürütmede esas aldıkları bu donanım, aldıkları kararların ulusal düzeydeki

aslında uluslarüstü düzeyde de giderek yaygınlık kazanan bir uygulamanın³⁴⁷ ulusal düzeydeki uzantılarıdır. Bu reformlarla İtalya'nın tarihinde ilk kez klasik piramidal bürokratik örgütlenme biçimi terk edilerek çok odaklı bürokratik-teknokratik yapılanmaya geçilmiştir³⁴⁸.

Merkezi idare üzerindeki yükü hafifletmeye yönelik bir diğer strateji de geniş çaplı bir özelleştirme hamlesi olmuştur. Bu yönüyle reform paketi doğrudan doğruya vurgulamasa da 1993'ten itibaren başlamış bulunan özelleştirme süreciyle de yakından ilişkilendirilmektedir³⁴⁹. Nitekim özelleştirme bizzat reformun mimarı Bassanini tarafından yerellik ilkesinin yatay düzlemde uygulanması olarak değerlendirilmektedir³⁵⁰. İtalya'da 90'ların ikinci yarısından itibaren ivme kazanan özelleştirme uygulamaları dünyanın en geniş kapsamlı programı olarak nitelendirilmekte olup 1993-2000 arasında hazineye 103 milyar Euro tutarında gelir sağlamıştır³⁵¹.

Maastricht sonrası dönemde Avrupa Bütünleşmesinin temel parametrelerinden biri haline gelen yerellik ilkesinin bu düzenlemelerle kanuni bir çerçeveye oturtulması³⁵²; buna bağlı olarak bölgelerin yasama yetkilerinin merkezi yasama organının aşağıda belirtilen “rezerv” yetkileri dışındaki tüm alanları kapsamı³⁵³ da söz konusu reform paketinin temel karakteristiklerinden biri olarak dikkati çekmektedir. Buna göre “yerelleşebilen” tüm yetki ve görevlerin –merkezi,

siyasal iradede bağımsız hareket etmelerine imkan vermektedir. Fakat bu süreçte yalnızca ellerindeki teknik bilgi birikimi doğrultusunda hareket etmeleri bu birimlerin eylemleri güçlükle sorgulanabilecek birer teknokratik otoriteye dönüşmeleri riskini de beraberinde getirmektedir. Bağımsız idari otoritelere ilişkin eleştirel yaklaşımlar için bkz. Şahin, 256-257; bu kurumların tarihsel gelişimi ve hukuki durumlarına ilişkin olarak bkz. Odyakmaz vd. ss. 593-605.

³⁴⁷ Ajanslar sistemine ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. Birgül Ayman Güler, “Ajanslar Sistemi üzerine: Merkezi Yatırım Destek Ajansı ışığında Bölgesel ‘Kalkınma’ Ajansları”, **Jeopolitik**, Ağustos 2006, sayı 31, ss. 14-21.

³⁴⁸ Bassanini, 4; Ne var ki bu tarz uygulamaların kamu yönetiminin kuruluş ve işleyişindeki ortak değerler sistemiyle uyummadığı, yasama ve yürütmeden önemli ölçüde bağımsız olan birimler arasında koordinasyon sorunlarının yaşandığı, söz konusu yapıdaki esnekliğin belirsizlik ve tutarsızlığı da beraberinde getirdiği yolunda eleştiriler mevcuttur (Şahin, 256-257).

³⁴⁹ Şahin, 256-257.

³⁵⁰ A.g.y.

³⁵¹ A.g.y.; Bu durum özellikle sol kesimden eleştiriyle karşılaşmakta, “liberal federalizmin tuzağı” olarak değerlendirilmektedir (Sergio Cararo, “Il Federalismo dei Nuovi Boiardi”, **Proteo**, sayı 2000-3, http://www.proteo.rdbucub.it/article.php3?id_article=99, 15.01.2007).

³⁵² Rémond, 27.

³⁵³ Truini, 88.

bölgesel veya yerel—ilgili düzeylere, söz konusu düzeylere karşılık gelen idari birimlerin sınırları ölçüsünde devredilmesi öngörülmektedir³⁵⁴. Diğer yandan yerellik ilkesinin yatay ve dikey olarak ikiye ayrılmasına bağlı olarak burada anlatılan uygulama, ilkenin dikey olarak uygulanmasına karşılık gelmekteyken merkezi idarenin birtakım yetkilerinin bağımsız ajanslara devredilmesi ve özelleştirme programları söz konusu ilkenin yatay düzlemdeki uygulamaları olarak değerlendirilmektedir³⁵⁵.

Yine yerellik ilkesinin uygulanmasına bağlı olarak yetki devri sürecine bir düzeyden diğerine peyderpey sirayet eden düzenlemeler vasıtasıyla yön verildiği gözlenmektedir³⁵⁶. Buna göre 59/1997 sayılı Kanunun uygulama esaslarına yönelik olarak ulusal düzeyde çıkarılan bir kanunu bölgesel düzeyde kabul edilen kanunlar izlemesi, böylece merkezi düzeyden bölgesel düzeye doğru işleyen yetki devri süreci bölgesel düzeyden de yerel birimlere doğru 59/1997 sayılı Kanunun koyduğu çerçevede devam etmesi öngörülmüştür³⁵⁷.

Bölgeler tarafından sağlanan hizmetlerin finansmanınının da bölgesel yetkiler arasında açıkça kaydedilmesi³⁵⁸, ayrıca bu birimlerin vergilendirme yoluyla kendilerine özgü finansal kaynaklar oluşturabilmelerine imkan tanınması Bassanini reformlarının getirdiği bir diğer yeniliktir³⁵⁹. İkincilik ilkesinin dikey düzlemde uygulanarak alt birimlere yetki devrinin gerçekleştirilmesi “idari federalizm” olarak anılırken bu uygulama da “mali federalizm” olarak nitelendirilmektedir³⁶⁰.

Bassanini reformlarının getirdiği bir diğer yenilik alanı da özellikle 127/1997 (Bassanini II), ve 50/1999 (Bassanini IV) sayılı kanunlarla düzenlenen idari ve bürokratik süreçlerin basitleştirilmesine yönelik uygulamalardır. Buna göre devlet ile

³⁵⁴ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 1, par. 2.

³⁵⁵ Bassanini, 4; Levaggi, ss. 280-281.

³⁵⁶ Truini, 91.

³⁵⁷ Bu yaklaşım doktrinde “kademeli süreçsellik” (processualità cadenzata) olarak ifade edilmektedir (Truini, 91).

³⁵⁸ Parker (2005), s. 6.

³⁵⁹ İlerleyen bir kaç yıl içinde Kuzey Bölgelerinden gelen tepkilere de bağlı olarak merkezi düzeyde yapılan bazı vergi indirimleri bu kez bölgelerin koyduğu ilave vergilere bağlı olarak söz konusu uygulamanın mükellefler üzerindeki rahatlatıcı etkisini ortadan kaldırmıştır (Cararo (2000), a.g.y.).

³⁶⁰ Bassanini, ss. 4-5.

vatandaşlar ve işletmeler arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak ve aralarında birer iletişim engeli haline gelen bürokrasiyi azaltmak üzere kanun ve düzenlemelerin sayısında kısıntıya gidilmesi öngörülmüştür³⁶¹. Bu noktada dikkati çeken, bu basitleştirme sürecinde bir takım düzenlemelerin tamamen iptal edilmesi ve kuralsızlaştırmanın (deregulation, déréglementation) bir ilke olarak benimsenmesidir³⁶². Bu ilke doğrultusunda 1997-2000 arasında 200'ün üzerinde prosedür basitleştirilmiş veya tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu kapsamdaki uygulamaların dikkat çekici bir örneği serbest girişimi kolaylaştırmayı ve girişimciliğin önündeki engelleri azaltmayı amaçlayan “tek gişe” uygulamasıdır³⁶³. Buna göre her bir “comune” veya birkaçının ortaklaşa oluşturduğu bir büro vasıtasıyla vatandaşlara ve işletmelere bilgilendirme ve danışma hizmeti sağlanmakta, ayrıca iktisadi bir teşebbüsün gerektireceği tüm bürokratik prosedürler tek bir noktada gerçekleştirilmektedir.

Bassanini reformları olarak adlandırılan reform paketiyle getirilen bir diğer düzenleme de yine büyük ölçüde devlet ile vatandaşlar ve serbest girişim sahipleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmaya yönelik olarak e-hükümet uygulamasına yönelik bir eylem planının yürürlüğe konmasıdır. Bu plan bilgi toplumunun ve yeni ekonominin gelişimi yolunda önemli bir adım olarak görülmekte ve bu yönüyle reformların, dolayısıyla da bu projenin mimarı tarafından “dijital rönesans” olarak adlandırılmaktadır³⁶⁴. Bu plan çerçevesinde özellikle elektronik kimlik kartlarının kullanımı, dijital imzanın teşvik edilmesi ve internet üzerinden yapılacak çevrimiçi ihalelerin kolaylaştırılıp yaygınlaştırılmasına özel bir önem atfedilmiştir³⁶⁵.

³⁶¹ Özellikle serbest girişimin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik olarak getirilen bu uygulamalardan yararlanacak olan vatandaşlar ve özellikle de işletmeler Bassanini tarafından “kullanıcılar” (users) olarak adlandırılmaktadır (Bassanini, ss. 3-6.). Toplam kalite anlayışıyla da ilişkilendirilen bu yaklaşım “çıktı yönelimli”, “müşteri odaklı” kamu hizmeti sunumu olarak nitelendirilmekte, küreselleşmenin kamu yönetimi üzerindeki etkilerinden biri olarak değerlendirilen söz konusu yaklaşım aşağıda değinilecek olan “yeni kamu yönetimi” (new public management) anlayışıyla ilişkilendirilmektedir (Şahin, 257).

³⁶² Bassanini, 5; Esasen 50/1999 sayılı Kanun başlığında “mevzuat kapsamından çıkarma” olarak da tercüme edilebilecek “kanunsuzlaştırma” (delegificazione) ifadesine yer verilmektedir (Legge 8 marzo 1999, n. 50); Kuralsızlaştırma ve serbestleştirilmenin özellikle Kuzey İtalya’daki etkileri ve bunun İtalyan siyasetine olan etkileri için bkz.: Anna Cento Bull, Mark Gilbert, **Legia Nord and the Northern Question in Italian Politics**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001, ss. 140-148.

³⁶³ Bassanini, 5.

³⁶⁴ Bassanini, 7.

³⁶⁵ A.g.y.

Bassanini reformlarıyla düzenlenen bir diğer konu da kamu çalışanlarının istihdam edilmelerine ilişkin esaslar hakkındadır. Buna göre verimlilik ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak üzere her bir kamu kurumuna kendi personelinin eğitim ve yönetiminde özerklik verilmesi amaçlanmıştır³⁶⁶.

Bu yönleriyle söz konusu reform paketinin temelini oluşturan 59/1997 Sayılı Kanun (Bassanini I), İtalyan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri bölgeselleşme yönündeki en önemli hamle olarak görülmekte³⁶⁷, “gerçek bir dönüm noktası”³⁶⁸, hatta bir devrim olarak değerlendirilmektedir³⁶⁹.

3.4.5.2.1. 59/1997 Sayılı Kanun (Bassanini I)

Bölgeler ve yerel yönetimlerle merkez arasındaki yetki paylaşımının yerellik ilkesi uyarınca gerçekleşeceğini hükme bağlayan³⁷⁰ 59/1997 Sayılı Kanuna göre merkezi yönetimin tasarrufunda bulunan şu alanlar dışındaki tüm yetkiler idari yapıları ile uyumlu olacak şekilde comune'ler, iller (provincia) ve dağlık yönetim birimleri (comunità montana) de dahil olacak şekilde yerel ve bölgesel idarenin tasarrufuna bırakılmıştır³⁷¹:

- Dışişleri, dış ticaret ve uluslararası işbirliği;
- Savunma, silahlı kuvvetler, silahlar, patlayıcılar ve stratejik malzemelere ilişkin düzenlemeler;
- Devlet ile dini gruplar arasındaki ilişkiler;

³⁶⁶ Bassanini, 6.

³⁶⁷ Luciano Vandelli, **Il Governo Locale**, Mulino (Yayımları), Bologna 2000, s. 105; Parker (2005), s. 6.

³⁶⁸ Truini, 86.

³⁶⁹ Bassanini, 4; muhalif çevrelerde ise bu devrim refah devletinden kar amacı güden devlet (profit state) veya şirket-devlet (azienda-stato) olarak adlandırılan yeni bir modele geçiş süreci olarak nitelendirilmekte, İngilizce “federal business revolution” ifadesiyle anılmaktadır (Luciano Vasapollo, Rita Martufi, “‘The Federal Business Revolution’. Parte Prima: i Percorsi Attuativi della ‘Grande’ Riforma della Pubblica Amministrazione”, **Proteo**, sayı: 2000-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=98&artsuite=0, 15.01.2007; Sergio Cararo, “Una inquietante riforma ormai alle porte. Le trappole del federalismo”, **Proteo**, sayı: 1999-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=65, 15.01.2007).

³⁷⁰ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 3/a.

³⁷¹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 1, par. 3.

- Kültürel varlıkların, tarihsel ve sanatsal mirasın korunması;
- Medeni hukuk ve nüfus işleri;
- Vatandaşlık, muhaceret, mülteciler, siyasi sığınmacılar ve suçluların ülkelerine iade edilmelerine ilişkin yetkiler;
- Seçimlerin düzenlenmesi, seçim propagandaları ve ulusal düzeyde yapılan referandumlar;
- Para politikaları ve mali kaynakların eşit dağılımı (perequazione);
- Gümrükler, ulusal sınırların korunması ve uluslararası sağlık sorunlarına mücadele;
- Kamu düzeni ve güvenliği;
- Hukuk düzeni ve adalet;
- Posta ve telekomünikasyon hizmetleri;
- Sosyal güvenlik, geçici ve yapısal nedenlere bağlı işgücü fazlasından kaynaklanan sorunlar;
- Bilimsel araştırma;
- Üniversite eğitimi; ilk ve ortaöğretime ilişkin düzenlemeler ve bu alanda çalışan personelin yasal durumları;
- İş ilişkilerinin ve kooperatiflerin gözetimi.

Yukarıdaki listeden de açıkça anlaşılacağı gibi, devletin münhasır yetkisi kapsamında görünen bazı yetki alanları (dış ticaret, gümrükler) aslında uzunca bir süredir hemen tamamen uluslararası kurumlara devredilmişken, örneğin para politikaları da 59/1997 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra AB'nin yetki alanına girmiştir. Mülteciler, siyasi sığınmacılar ve suçluların ülkelerine iade edilmeleri ile kültürel, tarihsel ve sanatsal mirasın korunması gibi bazı yetki alanlarında ise AB'nin bu alanlardaki müktesebatı genişledikçe uluslararası düzeyin etkinliği giderek artmaktadır. Dolayısıyla bu ve benzeri alanlardaki yetkilerin de uzun vadede uluslararası kurumlara devredilmesi ve ulusal otoritenin yalnızca koordinasyonla sorumlu kılınması beklenebilir. Müktesebatın sürekli olarak genişlediği göz önünde bulundurulduğunda, listede bulunup da henüz müktesebat kapsamına girmeyen bazı yetki alanlarının da zamanla düzenleneceği beklenebilir.

Özellikle çalışma ilişkileri, sosyal güvenlik ve istihdam konularında dikkati çeken bir diğer husus da, bu alanda uluslararası düzeyde bağlayıcı düzenlemeler getirilmemesi, fakat bununla birlikte AB Komisyonu tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler vasıtasıyla ulusal düzeydeki uygulamaların şekillendirilmesidir. Bu süreçte sosyal politika alanındaki ulusal düzenlemelerin yer yer kurlsızlaştırmaya (deregulation) uzanan uygulamalarla hukuki bağlayıcılık bakımından giderek zemin kaybettiği düşünülürse³⁷², yukarıdaki listede devletin yetki alanında görünen bu konularda ulusal otoritelerin bağımsız politikalar üretmesi uzun vadede pek de mümkün görünmemektedir. Zira “açık eşgüdüm yöntemi” (open method of coordination) olarak adlandırılan söz konusu uygulamalarla³⁷³ bir yandan sosyal politikalar alanında uluslararası düzeyde bağlayıcı hükümlerden kaçınılırken diğer yandan temel yönlendirici ilkeler vasıtasıyla ulusal düzeyde var olan hükümler de giderek aşınmakta, bilinen bağlayıcı hukuk normlarından (hard law) “ılımlı hukuk” (soft law) uygulamalarına dönüşmektedir³⁷⁴. 59/1997 sayılı Kanunun çıktığı 1997 yılı itibariyle günümüzdeki kadar bariz biçimde gözlenmeyen bu durumdan yukarıdaki listede yer alan sosyal politikalara ilişkin yetki alanları da etkilenmiştir. Bu kez diğer alanlardan farklı olarak yetkiler uluslararası düzeye geçmemiş, fakat ulusal düzeyde varolan yetkiler uluslararası politikaların etkisiyle eski gücünü yitirmiştir.

Diğer yandan bazı alanlar da yine devletin münhasır yetkisi kapsamında görünmekle birlikte, yasama yoluyla değilse de AB'nin ilgili politikalarından dolayı giderek uluslararası düzeyde belirlenen programlara tabi olmaktadır. Böylelikle bazı alanlar devletin yetkisi kapsamında görünmekteyken, aslında bir takım teknik gerekliliklerden dolayı uluslararası düzeyde merkezileşmektedir. Bu duruma dikkat çekici bir örnek olarak yukarıdaki listede de yer alan, dolayısıyla İtalyan devletinin

³⁷² Zeki Erdut, **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002, ss. 14-18; Şahin, 255.

³⁷³ Avrupa bütünleşmesinde giderek yaygınlaşan açık eşgüdüm yönteminin oluşum süreci ve uygulama alanları için bkz. Sabrina Regent, “The Open Method of Coordination: A New Supranational Form of Governance?”, **European Law Journal**, cilt: 9, sayı: 2, Nisan 2003, ss. 190-214.

³⁷⁴ Fritz W. Scharpf, “The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity”, **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 4, 2002, ss. 652-656; Jos Berghman, Kieke G. Okma, “Coordination Ouverte: Entre Science et Politique?”, **Revue Belge de Sécurité Sociale**, sayı: 3/2002, ss. 547-553; Maurizio Ferrera, “l'UEM et la Protection Sociale”, **Lettre Mensuelle Socio-économique**, Ocak 2002, ss. 55-58.

münhasır yetkileri kapsamında görünen bilimsel araştırma konusu verilebilir. Buna göre 59/1997 sayılı kanunun 1. maddesi 3/p paragrafı hükümlerince merkezi otoritenin yetkileri kapsamına alınan bilimsel araştırmalar konusunda yine bu kanunun 18. maddesinde yer alan hükümler Avrupa Bütünleşmesinin önemli bir bileşeni olan “Avrupa Araştırma Alanı” (ERA-European Research Area) hedefiyle birlikte düşünöldüğünde manidar bulunabilir. Zira söz konusu hükümlere göre ulusal araştırma politikalarından, konunun Avrupa boyutu ve uluslararası yönü³⁷⁵ de dikkate alınarak kurulacak bir stratejik planlama ve koordinasyon birimi sorumlu tutulmuştur³⁷⁶. Dolayısıyla İtalyan hükümeti doğrudan doğruya araştırma politikaları belirlemekten çok büyük ölçüde konunun Avrupa boyutu çerçevesinde şekillenen politikaları koordine etmekle yükümlüdür. Elbette İtalyan hükümeti kendi inisiyatifleriyle de ulusal düzeyde birtakım araştırma programları belirleyip yürürlüğe koyabilir. Fakat son tahlilde bu programlar da 2010 yılına kadar yapılmasını tamamlanması planlanan Avrupa Araştırma Alanının dışında düşünölemeyeceğinden, bu alandaki politikalara yön veren temel araç, araştırma öncelikleri uluslararası düzeyde belirlenen AB Çerçeve Programları olacaktır. Bir başka deyişle bu tarz politika alanlarında ulusal düzeyde görünen yetki, aslında uluslararası politikaların uzantısı durumundaki programların ulusal düzeyde koordinasyonundan ibarettir.

Dolayısıyla yerellik ilkesi kapsamı dışında tutularak merkezi idarenin münhasır yetkileri arasına alınan yukarıda sayılan hususlar, aslında hatırı sayılır ölçüde uluslararası kurumların yetkisi alanına girmiş durumdadır. Diğer yandan 69/1997 sayılı Kanunla merkezi idarenin yetki alanına girmesi hükme bağlanan yukarıdaki hususların yanı sıra şu gruplarda yer alan yetkiler de yerellik ilkesinin kapsamı dışında tutulmuş olup, bunların da azımsanmayacak bir bölümü uluslararası düzeyde belirlenen politikalarla şekillenmektedir³⁷⁷:

³⁷⁵ Esasen araştırma politikalarının uluslararası boyutu da AB'nin ABD ve Japonya ile olan rekabetiyle şekillenmekte olup konunun burada sözü edilen “Avrupa boyutu” ile yakından ilişkilidir. Zira AB'de bilim ve araştırma politikaları Lizbon Zirvesinde dile getirilen 2010 yılına kadar Birleşik Avrupa'yı dünyada rekabet gücü en yüksek bilgi toplumuna dönüştürme hedefinin uygulama düzeyindeki uzantısıdır.

³⁷⁶ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 18, par. 1/a.

³⁷⁷ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 1, par. 4.

- Kanunla³⁷⁸ birtakım bağımsız birimlere (ajanslar, düzenleyici kurullar gibi) verilmiş olan düzenleme ve kontrol yetkileri;
- Kanunla düzenlenen ve sıkı bir programlama, projelendirme, uygulama ve bakım-gözetim gerektiren, ulusal çıkarılara yönelik geniş ölçekli altyapı şebekeleri (transit ulaşım ağları vb.);
- İşlevsel otonomi rejimi uyarınca yerel düzeyde faaliyet gösteren ticaret ve sanayi odalarıyla zanaatkar loncaları, tarım birlikleri ve devletten bağımsız üniversiteler;
- AB ile ilişkilerin koordine edilmesi, ayrıca AB Kurucu Anlaşmasından ve diğer uluslararası anlaşmalardan doğup ulusal düzeyde yerine getirilmesi gereken yükümlülükler.

Ayrıca çevre ve hijyen koruma, erozyonla mücadele, enerji üretim ve dağıtım ile enerji nakil hatlarına ilişkin düzenlemeler, devlet ile bölgeler ve Trento ve Bolzano özerk bölgeleri arasındaki ilişki ve iletişimi düzenleyen Daimi Konferans'ta görüşülerek anlaşmaya varıldıktan sonra hükme bağlanacaktır³⁷⁹. Daimi Konferans bünyesinde konuya ilişkin anlaşmaya varılamaması halinde nihai karar yetkisi Başbakanın önerisiyle harekete geçen Bakanlar Konseyine aittir.

59/1997 sayılı Kanunun yerellik ilkesiyle ilgili olarak getirdiği bir diğer hüküm uyarınca, bölgelerin kendi yetki alanlarını düzenleyen statüleriyle uyum içinde bölgesel düzeyde yeknesak bir uygulama gerektirmeyen konulara ilişkin yetki ve işlevlerini illere, comune'lere, ve diğer yerel yönetimlere devretmeleri

³⁷⁸ Burada ve takip eden cümlelerde yalnızca "kanun" sözcüğüyle karşılanan ifade orijinal metinde "devlet kanunu" (legge statale) olarak geçmekte olup söz konusu düzenlemeleri bölgesel düzeyde çıkarılan kanunlardan ayırmak üzere kullanılmaktadır.

³⁷⁹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 1, par. 4/c.

öngörülmüştür³⁸⁰. Bir diğer ifadeyle, “yerelleşebilen” tüm yetki ve görevlerin ilgili düzeylere devredilmesi öngörülmektedir³⁸¹

3.4.5.2.2. Bassanini I Kanununda Yetki Devrine Yön veren Temel İlkeler

Yukarıdaki hükümlerden de açıkça anlaşılacağı gibi 59/1997 sayılı Kanunun temel hükümleri öncelikli olarak yerellik ilkesi doğrultusunda şekillenmiştir. İkincilik ilkesinin Kanuna yön veren en temel ilke oluşu Kanun metni içinde de açıkça belirtilmiş, yetki devrinde riayet edilmesi gereken ilkeler arasında yerellik ilk sırada yer almıştır³⁸². Yetki devri sürecinde benimsenerek uyulması gereken diğer ilkeler ise şunlardır³⁸³:

- **Tamlık ilkesi:** Buna göre bölgelere devredilen idari görev ve yetki alanları, bu alanlarda planlama ve programlama, dolayısıyla bölgesel düzeyde politika üretme yetkisini de kapsamaktadır.
- **Etkinlik ve ekonomik olma:** Gereksiz görülenlerin iptalini de kapsayacak şekilde görev ve yetkilerin maliyetlerinin minimize edilerek yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Aşağıda ayrıca ele alınacağı gibi bu ilke mali kaynakların etkin kullanımını ifade etmektedir.
- **İşbirliği ilkesi:** Devlet, bölgeler ve yerel yönetimler arasında sıkı bir işbirliğinin tesisini ifade eden bu ilke ayrıca AB sürecinde girişilen inisiyatiflere katılımı da içermektedir.
- **İdarenin birliği ve sorumluluğu ilkesi:** Bu ilke uyarınca belirli bir idari düzeyde herhangi bir birime verilen yetki, sözkonusu yetkinin o düzeyde ifasına ilişkin tüm görev, sorumluluk ve hizmetleri de kapsar. Söz konusu

³⁸⁰ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 1, 2, 5.

³⁸¹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 1, par. 2.; Bu bağlamda “yerelleşebilirlik” (localizzabilità/localisability), yetki ve işlevlerin yerellik ilkesi kapsamına girip girmediğini belirlemeye yarayan bir anahtar kavram olarak ön plana çıkmaktadır.

³⁸² Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 3/a.

³⁸³ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 3/a-1.

görev, sorumluluk ve hizmetlerin mümkün ölçüde tek bir makamda toplanması da bu ilke kapsamında değerlendirilmektedir.

- **Homojenlik ilkesi:** Bu ilke, belirli bir idari düzeye devredilen yetki ve sorumlulukların o düzeyde ve aynı alanda daha önce yürürlükte olan yetki ve sorumluluklarla uyumlu homojen bir bütün haline getirilmesini ifade etmektedir.
- **Yeterlilik ilkesi:** Bu ilke yetki ve sorumlulukların devredildiği idari bir birimin aynı zamanda söz konusu yetki ve sorumlulukları sorunsuzca ifa etmesine imkan tanıyacak yeterli kurumsal altyapıyla donatılmasını ifade eder.
- **Farklılaş(tır)ma ilkesi (differenziazione):** Bu ilke uyarınca yetki ve sorumluluklar devredilirken bunları devralan idari birimin kendine özgü karakteristikleri, demografik, coğrafi vb. özellikleri göz önünde bulundurulmalı gerektiğinde aynı düzeydeki diğer birimlerden farklılaşan düzenlemeler getirilmelidir.
- **Maliyetlerin karşılanması ilkesi:** Bu ilkeye göre belli bir düzeye devredilen yetki ve görevlerin etkin bir biçimde yerine getirilmesi için bu idari işlemlerin maliyetleri, söz konusu düzeyde getirilecek vergi vb. uygulamalarla karşılanabilir.
- **Örgütlenme ve düzenleme alanında otonomi ilkesi:** Bu ilke uyarınca belli bir düzeye devredilen yetkilerin etkin bir biçimde ifasını sağlamak üzere yetkileri devralan idari birim gerekli önlemleri alma ve kurumsal altyapıyı oluşturma konusunda hem özerkliğe hem de sorumluluğa sahiptir.

59/1997 sayılı Kanunun kabulünü takip eden dönemde söz konusu kanun hükümlerinin uygulama esaslarını ortaya koyan bu ilkelerle yetki devri sürecinin devam edeceği de ima edilmiş oluyordu.

59/1997 sayılı kanunun politik kriz ortamından büyük ölçüde etkilendiğine yukarıda değinilmişti. Kanunun içeriğinin şekillendiren politik tercihlerde 1990'ların başından itibaren ivme kazanan Avrupa Bütünleşmesinin de etkili olduğu açıkça görülmektedir. En bariz ifadesini yerellik ilkesinin kanunun temelini oluşturmasında bulan bu hususun yanı sıra söz konusu ilkelerin aynı zamanda kanuna yön veren bir takım politik tercihleri de yansıttığı gözlenmektedir. Kanun metninde sıklıkla kullanılan bazı anahtar kavramlar doğrultusunda yapılacak bir söylem çözümlemesi, bu tercihleri daha belirgin bir biçimde saptamamıza, bir başka deyişle söz konusu kanunların ruhu hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olabilir.

3.4.5.2.3. Bassanini Kanunlarının Ruhuna İlişkin Değerlendirmeler: Bir Söylem Çözümlemesi Girişimi

Yukarıdaki ilkelerin ışığında biraz daha derinlemesine bir analizle Bassanini reformlarının temelini oluşturan 59/1997 sayılı kanunun ruhu hakkında fikir sahibi olmak mümkün görünmektedir. Esasen 59/1997 sayılı Kanunun hükümetin ilgili yetki alanlarına ilişkin olarak çıkaracağı kararnameler vasıtasıyla işlerlik kazanacağını düzenleyen hükümlerde, kararnameler hazırlanırken nelere dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koyan ifadeler bu konuda önemli ipuçları sağlamaktadır. Buna göre söz konusu kararnamelerle ekonomik ve endüstriyel faaliyetlere ilişkin disiplin bölgesel düzeyde yeniden tanımlanmış, söz konusu faaliyetlerin rasyonel bir çerçeveye oturtulmasında bilhassa şu hususların göz önünde bulundurulacağı hükme bağlanmıştır³⁸⁴:

- Endüstri, ticaret, zanaat ve tarımsal sanayi alanında faaliyet gösteren işletmelerin desteklenmesi ve geliştirilmesi;
- AB'nin bölgesel ve yapısal politikalarına uyum;
- Uygulamaya yönelik araştırmalar ve teknolojik yenilikçilik;

³⁸⁴ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 4/c.

- İşletmelerin uluslararasılaşmasının teşvik edilmesi ve küresel pazarlarda rekabet güçlerini artırmalarına destek olunması;
- Ticaret şebekelerinin (üretim, dağıtım vs.) rasyonelleştirilerek fiyatlarda düşüşün ve etkin dağıtım sistemlerinin kurulması;
- Verimliliği yüksek olan sektörlerde kooperatifçiliğin desteklenmesi ve yeni iş sahalarının oluşturulması;
- Sanayi tesislerinin çağın gerekleriyle uyumlu biçimde yeniden yapılandırılması, geliştirilmesi ve gerektiği hallerde farklı işlevlere yönelik olarak dönüştürülmesi;
- Sanayi alanlarının çevrenin ve kamu sağlığının korunması amaçlarıyla uyumlu biçimde ekolojik yönden rehabilite edilerek yeniden değerlendirilmesi.

Söz konusu düzenlemeler her ne kadar öncelikli olarak bölgeselleşme/federalleşme bağlamındaki önemleri açısından ele alınsalar da, aslında hem resmin geneli hakkında fikir sahibi olabilmek için, hem de bölgeselleşmenin ilk bakışta kendisinden bağımsız gibi görünebilecek diğer bazı gelişmelerle olan ilişkilerine işaret etmesi bakımından önem taşımaktadırlar. Zira söz konusu düzenlemeler her ne kadar bu çalışmanın sınırlarını zorlasa ve ilk bakışta doğrudan doğruya bölgeselleşmeyle ilgili görünmese de, bunları gerçekleştiren siyasi iradenin ideolojik arkaplanı hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır. Dolayısıyla burada amaçlanan, bir kısmı doğrudan doğruya bölgeselleşme ile ilişkilendirilemeyecek kadar geniş çaplı bir idari reformun yolunu açan söz konusu kanun hükümlerine ilişkin hukuki bir mütalaa değil, kanunun ruhuna, dolayısıyla ona yön veren siyasal tercihe işaret edebilecek anahtar sözcüklerin/ipuçlarının kanun metni içinde izini sürmektir. Böylesi bir yaklaşım ışığında, kanun metninde “yerelleştirilebilen” görev ve yetki alanlarına ilişkin olarak sıklıkla kullanılan kavramları ana hatları ilk

bölümde belirtilmiş olan söylem çözümlemesi perspektifinden ele aldığımızda şu noktaların dikkat çektiğini görüyoruz:

- **Yeniden tanımlama:** ekonomik ve endüstriyel faaliyetlerde disiplinin yeniden tanımlanması³⁸⁵; merkezi ve periferik birimlerin yetkilerinin yeniden tanımlanması³⁸⁶; ilk ve ortaöğretimde organizasyon ve idarenin bölgesel düzeyde yeniden tanımlanması³⁸⁷; bilim ve teknoloji alanında araştırma, disiplin ve prosedürlerin yeniden tanımlanması.
- **Rasyonelleştirme:** ekonomik ve endüstriyel faaliyetlerin rasyonelleştirilmesi³⁸⁸; ticaret ağlarının (dağıtım, lojistik vb. bakımından) özellikle maliyetlerin düşürülmesine yönelik olarak rasyonelleştirilmesi³⁸⁹ bazı bakanlıkların birleştirilip bazılarının lağvedilmesi yoluyla Bakanlar Kurulunun rasyonelleştirilmesi³⁹⁰; bilimsel araştırma ve teknoloji sektörünün teşvikine ve desteğine yönelik doğrudan müdahalelerin rasyonelleştirilmesi³⁹¹; AB üyeliğinin gerekleri doğrultusunda bakanlıklar arasındaki yetki dağılımının rasyonelleştirilmesi³⁹²; bölgesel düzeydeki idari birimlerle uyumu sağlayacak şekilde devletin taşra örgütlenmesinin rasyonelleştirilmesi³⁹³; bazı benzer içerikli prosedürler ve organların birleştirilerek, bazılarının da lağvedilerek rasyonelleştirilmesi³⁹⁴; mali kaynakların kullanımının optimal hale getirilerek rasyonelleştirilmesi³⁹⁵.
- **Aynı işin farklı birimlerce yapılmasının (duplikasyon) önlenmesi:** Gerek tek bir idari birim içinde, gerekse farklı idari birimler arasında, makam ve işlev bakımından benzeşen görev ve yetkilerden kaynaklanan enerji kaybı, belirsizlik ve düzensizliği aşmak üzere bir takım makamları lağvederek

³⁸⁵ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 4/c.

³⁸⁶ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 21, par 15/a.

³⁸⁷ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 21, par. 16/b.

³⁸⁸ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 4/c.

³⁸⁹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 4/c.

³⁹⁰ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 11, par. 1/a; m. 12, par. 1/s; m. 14, par. 1/d.

³⁹¹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 11, par. 1/d.

³⁹² Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/f.

³⁹³ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/h.

³⁹⁴ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/p.

³⁹⁵ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 16, par. 1; m. 21, par 15/b.

bazılarını da birleştirerek ofis sayısında kısıntıya gidilmesi Kanun metni içinde çeşitli bağlamlarda dile getirilmiştir. Buna göre bu uygulama Kanun metninde çoğunlukla kanunun gerektirdiği tasarruflarda yol gösterici bir ölçüt olarak belirlenmiş³⁹⁶, ayrıca eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması bağlamında dile getirilmiştir³⁹⁷

- **Esneklik:** Gerek daimi görev ve hizmetlerin yerine getirilmesini, gerekse spesifik amaç ve misyonların gerçekleştirilmesini garanti altına almak üzere, yeni oluşturulacak yapılarda esneklik ölçütünün esas alınması³⁹⁸; mevcut yapılanmaların program, yapı, işlev ve personel bakımından maksimum düzeyde esnekliğe imkan verecek şekilde yeniden düzenlenmesi³⁹⁹; ilk ve ortaöğretim alanında kaynakları en iyi biçimde kullanarak yerel düzeydeki ihtiyaçlar doğrultusunda yenilikçi teknolojilerin kullanımına imkan verecek esnek yapılanmanın gerçekleştirilmesi, bu amaca yönelik olarak ilgili eğitim birimlerin örgütlenme biçimlerinde otonomi sağlanması⁴⁰⁰;
- **Etkinlik:** Etkinlik konusu öncelikle yukarıda da belirtildiği gibi kanuna ve bu kanun doğrultusunda getirilecek diğer tasarruflara yön verecek temel ilkeler arasında sayılmış⁴⁰¹, ekonomik olma ilkesiyle birlikte dile getirilen bu ilkeye yetki devri esnasında ne şekilde riayet edileceği belirtilirken özellikle idari masraflarda kısıntıya gidileceği vurgulanmıştır⁴⁰². Bu ilke kamu hizmetlerinin sağlanması bağlamında da dile getirilmiş, mali kaynakların rasyonel ve optimal biçimde kullanılması ile ilişkilendirilmiştir⁴⁰³. Etkinlik kavramı kanun içinde ayrıca şu bağlamlarda dile getirilmiştir: her bir idari birimin belirli aralıklarla ve özellikle de yıllık bazda hazırlayacağı raporlar vasıtasıyla etkinlik göstergeleriyle maliyetler ve verimliliğe ilişkin verileri karşılaştırmalı

³⁹⁶ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/g ; m. 13, par. 1/b.; m. 18, par. 1/b.

³⁹⁷ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 21, par. 15/c.

³⁹⁸ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/r; m. 13, par. 1/b.

³⁹⁹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 18, par. 1/b.

⁴⁰⁰ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 21, par 8.

⁴⁰¹ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 4, par. 3/c.

⁴⁰² Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 12, par. 1/b.

⁴⁰³ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 16, par. 1.

olarak deęerlendirmesi⁴⁰⁴; mevcut birimlerin program, yapı, işlev ve personel bakımından maksimum düzeyde etkinliğe imkan verecek şekilde yeniden yapılandırılması⁴⁰⁵; ilk ve ortaöğretim hizmetlerinde etkinliğin sağlanması⁴⁰⁶;

Kanunda sıklıkla atıfta bulunulan bu kavramlar, aynı zamanda küreselleşme ile ivme kazanan süreçte ön plana çıkan “yeni ekonomi” kavramıyla yakından ilişkili görünmektedir. İktisadi faaliyetlerde bilgi ve yenilikçiliğin rekabetçi bir ortamda temel belirleyiciler olarak saptandığı yeni ekonomi anlayışında⁴⁰⁷ sürece yön veren temel aktörler kamusal aktörlerden çok bireysel ekonomik kaygılar doğrultusunda davranan serbest girişimciler olup⁴⁰⁸ yukarıda belirtilen kavramlar aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmelerden çokuluslu şirketlere kadar iktisadi alanda faaliyet gösteren her aktörün küresel ekonomide ayakta kalabilmek için uygulamak zorunda olduğu stratejinin anahtar sözcüklerini yansıtmaktadır⁴⁰⁹. Gerek etkinlik ilkesinin kanuna ve bu kanun doğrultusunda getirilecek düzenlemelere ilişkin ilkeler arasında doğrudan ekonomik olma ilkesiyle ilişkilendirilmesi, gerekse yukarıda belirtilen kanun metni içindeki diğer bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda, etkinlik ifadesinin konunun ekonomik boyutuyla yakından ilişkili olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan 59/1997 sayılı Kanun çerçevesinde bu kavramın mali kaynakların etkin kullanımı anlamında kullanıldığını öne sürülebilir. Diğer yandan rasyonelleştirmeye ilişkin hükümlerde yer alan reformist söylem, rasyonelleştirmeye konu olan alanlarda söz konusu kanundan önce irrasyonel uygulamaların varolduğu imasını taşımaktadır. 59/1997 sayılı Kanunun satır aralarından süzülen bu ve benzeri gözlemler bir yandan yönetim ve meşruiyet krizinin kanun koyucu üzerindeki etkisini yansıtmakta, diğer yandan da genel bağlamına küreselleşmeye ilişkin literatürde de rastlayabileceğimiz neo-liberal eğilimlere işaret etmektedir⁴¹⁰.

⁴⁰⁴ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 17, par. 1/c.

⁴⁰⁵ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 18, par. 1/b.

⁴⁰⁶ Legge 15 marzo 1997 n. 59, m. 21, par. 8.

⁴⁰⁷ Philippe Dulbecco, Pierre Garrouste, “The New Economy and the Austrian Theory of the Firm”, Jacques Birner, Pierre Garrouste (der.), **Markets, Information and Communication, Austrian Perspectives on the Internet Economy**, Routledge, Londra, 2003, <http://atom.univ-paris1.fr/documents/dulbgarr.pdf>, 09.01.2007, s. 1.

⁴⁰⁸ Claude Ménard, “Markets as Institutions versus Organizations as Markets? Disentangling some Fundamental Concepts”, **Journal of Economic Behavior and Organization**, cilt 28, 1995, s. 164.

⁴⁰⁹ Amin, Tomaney, ss. 172, 176, 182.

⁴¹⁰ Nalan Yetim, “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar”, **Doğu Batı**, sayı: 18, Şubat Mart Nisan 2002, s. 130.

3.4.6. Anayasal Reform ve “Federalleşme” Süreci (1999, 2001-)

1990’lı yıllarda İtalya’da yaşanan reform dalgasıyla getirilen yeni düzenlemeler federalleşmeye giden sürecin en geniş kapsamlı aşaması olarak değerlendirilmekte, anayasa değişikliği olmaksızın gelinen nokta federalizmin mümkün olan en ileri düzeyi olarak yorumlanmaktaydı⁴¹¹. Bu anlayışın uzantısı olarak 59/1997 sayılı kanunla çatısı oluşturulan yeni sistem, reformların mimarı olarak görülen Kurumsal Reform Bakanı Bassanini tarafından “idari federalizm” (federalismo amministrativo) olarak adlandırılmış⁴¹², böylece “mali federalizm” örneğinde olduğu gibi İtalya, federalizm literatürüne bir katkıda daha bulunmuştur⁴¹³.

Bununla birlikte doksanlı yıllardan itibaren başlayan reform dalgası 2000’lere doğru Anayasa değişikliğini de içerecek derecede ilerlemiş, başlı başına bir model olmaktan çok sürecin belirli bir aşamasına karşılık gelen “idari federalizm” anlayışı da teorik düzeyde kalmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen ve aşağıda ayrıntıları ele alınacak olan 1999 ve 2001 reformları daha çok o döneme değin yaşanan sürecin kodifikasyonu⁴¹⁴ ve özellikle de doksanlı yılların reformlarını anayasal çerçeveye oturtma çabası⁴¹⁵ olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte aşağıda değinileceği gibi yer yer sembolik görünse de, önemli ölçüde yaklaşım ve söylem farklılıklarının yeni anayasada yerini aldığı gözlenmekte, bu dönemde çıkarılan kanun metinlerinde İtalya’da yaşanan sürecin geleceğine ilişkin önemli ipuçlarına rastlanmaktadır. Yalnız anayasal reform sürecinin ayrıntılarına geçmeden önce bu sürecin İtalya’nın iç siyasal yapılanmalarından nasıl etkilenmiş olabileceği hususunda bir kaç noktaya açıklık getirmek gerekmektedir. Dolayısıyla öncelikle bu sürecin siyasal arkaplanına

⁴¹¹ Truini, 98.

⁴¹² A.g.y.

⁴¹³ Temel kavramlara ilişkin kısımdan da hatırlanacağı gibi daha çok idari düzeyde yetki devrini ifade eden bu süreç aslında “devolution” veya “ademimerkezileşme” kavramlarına karşılık gelmektedir. Fakat İtalya’da 1990’lardan itibaren “federalizm” sözcüğünün idari reformun hemen her bağlamında giderek artan ölçüde ve çoğu kez de sloganvari biçimlerde kullanılmasına bağlı olarak aslında rahatlıkla yetki devri (devolution) veya “ademimerkezileşme” kavramlarıyla karşılanabilecek bir süreç “idari federalizm” olarak adlandırılmıştır. Bu durumun bir sebebi de reformlarda gelinen aşamanın bir tür “son istasyon” gibi algılanmasından, dolayısıyla süreçten ziyade gelinen noktayı tanımlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

⁴¹⁴ Bifulco, 19.

⁴¹⁵ Truini, 116.

değınmek, belli başlı siyasal parti ve parti gruplarının sũreç karşısındaki tutumları hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Bũylelikle aşağıda bũlgeselleřme sũrecinin faktũrleri ve dinamikleri ile ilgili kısımlar için de gerekli altyapı hazırlanmış olacaktır.

3.4.6.1. Anayasal Reformların Siyasal Arkapları

İtalya’da yaşanan bũlgeselleřme sũrecinin 1990’lı yıllardan gũnũmũze uzanan kısmında hangi siyasal partilerin ne şekilde tavır koydukları, sũrecin iktidar partilerinin ideolojik tercihlerinden ne şekilde etkilendiği gibi sorular ilk bakışta son derece çetrefilli bulunabilir. Zira sũreci dışarıdan gũzlemleyen biri için siyasal partilerin ve bunların oluşturdukları koalisyon gruplarının sũreç karşısında aldıkları tavırlar ve sũrece olan etkileri zaman zaman çelişkiye varacak derecede paradoksal gũrũnelebilmektedir⁴¹⁶. Örneğin yukarıda ayrıntıları ele alınan Bassanini kanunlarının çıkarıldığı 13. yasama dũneminde⁴¹⁷ iktidarda merkez sol bir koalisyonu temsil eden Ulivo (Zeytin Ağacı) grubunun⁴¹⁸ yer almasına rağmen, yapılan reformların sağ politikalara daha yakın durması, hatta rahatlıkla neo-liberal eđilimler⁴¹⁹ ve yeni muhafazakarlıkla ilişkilendirilebilmesi ilk bakışta bir çelişki olarak algılanabilir⁴²⁰. Nitekim yukarıda değinilen “vatandaşların birer mũřteri gibi algılanmaları” anlayışı Ulivo’nun 2001-2006 dũneminine ilişkin programında da yer almış, burada “vatandaşlıktan mũřteriliđe geçiş sũreci zamanımızın kũũk bir devrimi” olarak deđerlendirilmiřtir⁴²¹.

⁴¹⁶ Esasen hemen aşağıda gũrũleceđi gibi bu tarz izlenimlere İtalyan gũzlemcilerde dahi rastlanabilmektedir (Cararo (2000), a.g.y.).

⁴¹⁷ İtalya’da Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden dũnemde gerçekleşen yasama dũnemleriyle bu dũnemlerde iktidar olan parti ve koalisyonlar için bkz. **Ek C: İtalya’da Cumhuriyet Dũneminde Kurulan Hũkũmetler ve Oluşturulan Koalisyonlar**.

⁴¹⁸ Ulivo koalisyonunda yer alan partiler hakkında bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dũnemi Sonrası Koalisyon Oluşumları**.

⁴¹⁹ Yerelleşme/bũlgeselleřme ile neo-liberalizm arasındaki ilişki için bkz. Faruk Ataay, **Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması, Tũrkiye’de Kamu Reformu zerine İncelemeler**, De Ki Basım Yayım, Ankara 2006, ss. 180-182.

⁴²⁰ Cararo bu durumu bir “paradoks” olarak nitelendirilmektedir (Cararo (2000), a.g.y.).

⁴²¹ Francesco Rutelli, **Rinnoviamo l’Italia, Insieme: Il Programma dell’Ulivo per il Governo 2001/2006** (Ulivo Parti Programı), Newton & Compton, Roma, 2001, s. 24.

Benzer bir biçimde yine Ulivo iktidarı döneminde 59/1997 sayılı kanun çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar “idari federalizm” adı altında süreçte gelinebilecek “son aşama” olarak lanse edilmişken, iki yıl sonra aynı iktidar döneminde 1/1999 sayılı anayasal kanunun kabulüyle anayasal reform sürecinin önü açılmış, dahası halen geçerli olan (2007) en geniş kapsamlı anayasal reform 3/2001 sayılı anayasal kanunla yine Ulivo tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ikinci durum bir çelişkiye değilse de, bölgeselleşmenin ne şekilde ilerleyeceği konusunda sınırları belirli net bir anlayışın bulunmamasına, yaklaşımların sürekli revize edilmesine işaret etmektedir.

Diğer yandan bölgeselleşme söz konusu olduğunda iktidar partileriyle ana muhalefet arasındaki uzlaşma-çatışma ilişkisi de ilk bakışta oldukça karmaşık bir görünüm arz etmekte olup ancak arkaplanda yer alan bir takım faktörlerin hesaba katılmasıyla netlik kazanmaktadır. Buna göre 2001 yılında gerçekleştirilen reform sırasında İtalyan siyasal partileri iki ana gruba ayrılmış olup bunlardan biri iktidarda bulunan merkez sol koalisyon Ulivo, diğeri de merkez sağ muhalefeti temsil eden “Özgürlükler Evi” (Casa delle Libertà - CdL)⁴²² koalisyonuydu. Reform paketinin içeriğine ilişkin olarak yapılan tartışmalarda bu iki grubun ideolojik arkaplanlarından çok gerek kendi içlerindeki partilerin farklı tutumları, gerek genel olarak iktidar ile muhalefet arasındaki çıkar çatışmaları ve bunlar doğrultusunda yapılan pazarlıklar etkili oluyordu. Bu duruma bağlı olarak reform paketi yürürlüğe giriş sürecinde sürekli hassas dengelere bağlıydı. Nitekim muhalefetteki merkez sağ koalisyon (CdL) reform paketini başlangıçta kabul etmişken mecliste yapılacak oylama öncesi mutabakat bozulmuş ve Mart 2001’de 3/2001 sayılı kanun ancak iktidarı oluşturan merkez sol Ulivo koalisyonunun salt çoğunluğu sağlamasıyla kabul edilebilmiştir⁴²³. Bu arada 2001 yılı bahar aylarında yapılan seçim hazırlıkları sırasında Forza Italia’nın başında bulunduğu merkez sağ muhalefet (CdL) iktidara gelmesi halinde reform paketini referanduma götüreceğini açıklamıştır. Nitekim 2001 yaz başında hükümet değişikliği olmuş, merkez sağ CdL koalisyonu iktidara gelmiş ve anayasa

⁴²² Casa delle Libertà – CdL koalisyonunda yer alan partilerle ilgili olarak bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

⁴²³ Bifulco, 19; Bu olayla İtalya’nın tarihinde ilk kez bir anayasa değişikliği muhalefetin onayı olmaksızın gerçekleşmiş, bu durum merkez sağ muhalefetin referandum talebinin temel dayanağını teşkil etmiştir.

değişikliğini referanduma götürme kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda aynı yılın Kasım ayında yapılan referandumda da anayasa değişikliği kabul edilmiş ve anayasa değişikliği ironik bir biçimde başlangıçta kanuna muhalefet eden merkez sağ koalisyon döneminde yürürlüğe girmiştir⁴²⁴.

Diğer yandan 2001'den itibaren 2006 Mayıs ayına kadar 5 yıl süreyle iktidarda kalan Forza Italia liderliğindeki merkez sağ koalisyon (CdL) reform sürecine tıpkı 3/2001 sayılı anayasal kanunda öngörüldüğü biçimiyle devam etmiş ve hazırlayıp meclise sunduğu kanun tasarısıyla bölgelerin Alman modelinde olduğu gibi parlamentonun bir kanadını oluşturacak “Federal Senato”da (Senato Federale) temsiline de imkan veren bir yapılanmayı gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ne var ki İtalyan Anayasasının parlamenter yapılanmaya ilişkin II. Başlığında yapılacak değişiklikleri içeren anayasal kanun tasarısı bu kez merkez sol koalisyonun muhalefetiyle karşılaşmıştır. Buna göre, 2001-2006 dönemine ilişkin programında federal meclisin oluşturulmasını reform sürecinin ön koşulu olarak benimseyen ve federal yapılanmayı hem “İtalya'nın Avrupa'da kalmasının” önkoşulu⁴²⁵, hem de Avrupa'nın “siyasal bakımdan inşasından” ve “İtalya'nın geleneklerinden” kaynaklanan bir zorunluluk olarak değerlendiren⁴²⁶ merkez sol, 2006 yılında merkez sağ iktidar tarafından gerçekleştirilmek istenen aynı doğrultudaki reforma ulusal bütünlüğe zarar vereceği gerekçesiyle karşı çıkmış ve referandum yolunu açmıştır⁴²⁷. Dolayısıyla 2001'de olduğu gibi söz konusu tasarı meclisten salt çoğunlukla geçmiş ise de yine – fakat bu kez merkez sol – muhalefetin olumsuz yaklaşımından dolayı 25-26 Haziran 2006'da referanduma gidilmiş, % 61,3 oranında “hayır” sonucuna bağlı olarak reform paketi iptal olmuştur. Bu arada tıpkı bir önceki referandumda olduğu gibi iktidar değişikliği yaşanmış, Mayıs 2006 itibariyle merkez sol Ulivo koalisyonunun uzantısı olan Unione (Birlik) koalisyonu iktidara gelmiştir.

⁴²⁴ Bifulco, 20.

⁴²⁵ Rutelli, 21.

⁴²⁶ Rutelli, ss. 26-27.

⁴²⁷ Son süreçte ulusal birlik davasını politik söylemlerinin temeline yerleştiren merkez sol koalisyon adını da bu yeni söylem doğrultusunda “l'Unione” (Birlik) olarak değiştirmiştir (Parker (2006), s. 251).

Görüldüğü gibi bölgeselleşme süreci gerek sağ gerek sol her iki parti grubu tarafından da desteklenmiş, iki ana koalisyon grubunun reformlar karşısındaki tavırları partilerin ideolojik arkaplanına bağlı sınırları belirgin bir muhalefet veya destek politikasından çok, bu partilerin iktidarda veya muhalefette olmalarına bağlı olarak değişmiştir. Nitekim 90'ların ikinci yarısındaki reformları ve 2001 reformunu hazırlayan merkez sol Ulivo koalisyonu açısından bu reformlarda neo-liberal tercihlerin yoğunluğu ideolojik bir çelişki olarak algılanmamaktadır. Bu tutum 2001 yılında iktidarı merkez sağa bırakan Ulivo'nun 2001-2006 dönemine ilişkin parti programında da takip edilebilmektedir. Buna göre yerellik ve "mali federalizm" çerçevesinde ilerleyecek bir bölgeselleşme/federalleşme seçeneği Ulivo tarafından da desteklenmiş olup, söylem bakımından merkez sağdan farklılaşan noktalar şunlardır⁴²⁸:

- asimetrik nitelikli "çok vitesli" bölgeselleşmenin reddedilerek tüm bölgelerin eşit düzeyde olduğu federal bir yapılanmanın desteklenmesi;
- yerellik ilkesinin dayanışma (solidarietà) ile desteklenmesi gerektiğinin ifade edilmesidir.

Dolayısıyla, bölgeselleşme/federalleşme süreciyle bölgelerin ayrı birer birim haline gelip "bireyselleş(tiril)meleri" merkez sol tarafından da kabul edilmiş, ancak bireyselleşmenin yanı sıra eşitliğe de vurgu yapılması gerektiği savunulmuştur.

İki ana koalisyonun bölgeselleşme konusunda kendilerine özgü net tavırlar sergilememelerinin bir diğer sebebi de, bu koalisyonların birbirinden oldukça farklı ideolojik temellere sahip partileri bir araya getirmeleri, dolayısıyla iki ana grup arasında olduğu gibi bu grupların kendi içlerinde de çıkar çatışmalarının, çekişme ve pazarlıkların etkili olmasıdır. Bu durumun en çarpıcı örneği Forza Italia önderliğindeki "Özgürlükler Evi" (CdL) koalisyonunda sağ eğilimli olmak dışında hemen hiçbir ortak noktası bulunmayan, dahası temsil ettikleri söylemler göz önünde bulundurulduğunda taban tabana zıt olması beklenen AN (Alleanza Nazionale –

⁴²⁸ Rutelli, ss. 24-26.

Ulusal Birlikj) ile Kuzey Ligi'nin (Lega Nord) bir arada bulunabilmesidir. "Post-faşist" olarak nitelendirilecek kadar⁴²⁹ aşırı sağ eğilimli AN doksanlı yılların ortalarına kadar federal bir yapılanmaya tamamen karşıyken, 1994 seçimlerinde önce "İyi Yönetim Kutbu" (Polo del Buon Governo) koalisyonuna, ardından bu koalisyonun da bağlı olduğu daha geniş tabanlı bir grup olan "Özgürlükler Evi"ne (CdL) girmesiyle bu tutumunu önemli ölçüde değiştirmiştir. Diğer yandan Kuzey Ligi⁴³⁰ de 1994'te parlamentoya girişi öncesinde ırkçı ve yabancı düşmanı sloganlarla desteklenen ayrılıkçı söylemleriyle dikkati çekmekteyken, yine aynı yıl Forza Italia önderliğindeki CdL koalisyonu altında iktidara ortak olunca bu tutumunu değiştirmiştir. Bu dönemden itibaren Kuzey Ligi ayrılıkçı söylemleri bırakıp federalizmin öncülüğünü yapmaya başlamıştır.

Bu noktada dikkati çeken, bu tarihe kadar federalizmin de marjinal bir yaklaşım olarak karşılanması⁴³¹, fakat 90'ların ortalarından itibaren hemen her partinin İtalya'nın değişmesi ve bu değişimin başlıca unsurunun federalleşme olması söyleminde az çok birleşmeleridir⁴³². Bu süreçte "federalizm", "federalleşme süreci" gibi kavramlar değişim söyleminin ayrılmaz bir parçası olarak yerleşmiş⁴³³, siyasal platformlarda ve kitle iletişiminde sıklıkla kullanılan "medyatik"⁴³⁴ bir kavram haline gelmiştir.

Dolayısıyla 90'ların ortalarından itibaren İtalya'nın federalleşip federalleşmeyeceği değil, hangi model doğrultusunda federalleşeceği tartışılmaya başlanmıştır. Böylesi bir siyasal atmosferde federalleşmeye karşı olmak, bir bakıma değişime karşı olmakla eşdeğer algılanıyordu. Esasen siyasal kriz sonrası dönemde yeni yeni yapılanan siyasal oluşumlar için bu hakim söylemin karşısında yer almak

⁴²⁹ Bkz. **Ek D: İtalya'da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

⁴³⁰ Esasen Kuzey Ligi (Lega Nord) de başlıbaşına bir parti olmayıp adından da anlaşılacağı gibi Kuzey İtalya'nın bölgesel partilerini kapsayan bir koalisyondur. Sözü edilen radikal söylemler, koalisyonun liderliğini yapan Lombard Ligi (Lega Lombarda) tarafından özellikle 1994 öncesi dönemde dile getirilmekteydi.

⁴³¹ Daha 1990'lı yılların başında federalizm yanlıları görüşlerinin "skandal" (scandalo) olarak değerlendirilmesinden yakınmaktaydılar (Giorgio Bocca, "Il federalismo non è uno scandalo", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayımları), Milano, 1991, s. 230).

⁴³² Morrone, ss. 248-249.

⁴³³ Morrone, 249.

⁴³⁴ Cammelli, 123.

pek de kolay görünmemekteydi. Bu süreçte Lega Nord'un federalist söylemleri merkez sağ ve sol hemen tüm siyasal grup ve fraksiyon tarafından benimsenmiş, bu dönemden itibaren değişimi *kimin* gerçekleştireceği sorusu partiler arasında rekabet unsuru halini almıştır. Bir başka deyişle önerilen reformların içeriği veya ideolojik arkaplanından çok bunları hangi grubun gerçekleştireceği önem kazanmıştır. Belli başlı partilerin ve parti gruplarının bölgeselleşme karşısındaki tavırlarının zaman zaman – özellikle de iktidarda olup olmamalarına bağlı olarak – değişmesi bu yüzden ilk bakışta paradoksal görünebilmekte, fakat bu saptamalar ışığında anlam kazanmaktadır. Benzer bir biçimde, bu perspektif gözardı edildiğinde merkez sol Ulivo koalisyonunun yukarıda sözü edilen bölgeler arasında eşitliğe dayalı federalizm planıyla Kuzey Ligi'nin yine eşit bölgelere dayalı planının her ikisinin de Alman modelinden esinlenmiş olması⁴³⁵ da paradoksal bulunabilir.

Fakat bu argümanlar reformların bir takım tercihleri yansıtmadığı anlamına gelmemektedir. Zira gerek yukarıdaki söylem çözümlemesi girişiminden ortaya çıktığı kadarıyla, gerek aşağıda yapılacak benzer değerlendirmeler ışığında, reform sürecinin bir takım politik tercihlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Fakat yine ilk bakışta paradoksal görünebilecek derecede ilginç olan husus, bu tercihlerde siyasal partilerin “klasik” ideolojik arkaplanlarından ziyade, makro düzeydeki trendlerin etkili olmasıdır. Bu trendleri en geniş ölçekte kapsayan küreselleşmenin anahtar kavram olarak ortaya çıktığı bu saptama ışığında bölgeselleşmenin bir bakıma “partiler üstü” bir yaklaşımla karşılandığı dikkati çekmektedir. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri soğuk savaş döneminin klasik “sağ – merkez – sol” ekseninde işleyen siyasal spektrumunun eski belirleyiciliğini yitirmesi ve özellikle merkeze yakın ideolojik fraksiyonlar arasındaki sınırların iyice belirsizleşmesidir. Diğer bir sebep de siyasal kriz sonrası dönemde yeniden yapılanan siyasal partilerin “değişen İtalya'nın yükselen değeri” halini alan ve giderek pek çok sorunun panzehiri olarak algılanmaya başlanan “federalizm” etrafında oluşan popüler havayı politik söylemlerinin bir parçası olarak benimsemeleridir.

⁴³⁵ Stemmermann, ss. 95-97.

Sonuç olarak, İtalya’da politik yozlaşmaya bağlı olarak iç siyasal sistemin çöktüğü doksanlı yılların ortalarından itibaren başlangıçta marjinal bir yaklaşım olarak ortaya çıkan federalizm 2. Cumhuriyet olarak adlandırılan dönemden itibaren faaliyete geçen yeni siyasal oluşumların hemen tamamı tarafından benimsenen “değişen İtalya” söyleminin bir uzantısı olarak algılanmaya başlamış ve ironik bir biçimde bir yandan sloganlaşırken diğer yandan günlük siyasal jargonun parçası haline gelerek sıradanlaşmıştır. Bu süreçte hangi siyasal parti veya parti grubu etkili olursa olsun, bölgeselleşmeye yön veren temel yaklaşımlar küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesinin gerektirdiği doğrultuda şekillenmiştir. Bu konuya aşağıda bölgeselleşmenin iç ve dış faktörleriyle ilgili kısımda tekrar dönmeden önce 1999 ve 2001 yıllarında gerçekleşen anayasal reformların ayrıntılarına değinmek gerekmektedir.

3.4.6.2. 1/1999 Sayılı Anayasal Kanun

1/1999 sayılı Kanunun getirdiği temel değişiklik, bölgesel düzeyde yürütme erkini elinde bulunduran makamın, yani Bölge Yürütme Kurulu Başkanının seçimle iş başına gelmesine imkan tanınmasıdır. Buna göre İtalyan Anayasasının 122. maddesini değiştiren söz konusu kanuna göre, bölgelerin statülerinde aksi belirtilmedikçe, Bölge Yürütme Kurulu Başkanı tüm bölgede yapılacak doğrudan seçimle belirlenir⁴³⁶. Başkan diğer Kurul üyelerini belirleyip atar, ayrıca onları görevden alma yetkisine sahiptir⁴³⁷. Halbuki bu kanundan önce hem Başkan hem de diğer Kurul üyeleri bir tür bölgesel parlamento niteliğindeki Bölgesel Konsey tarafından kendi üyeleri arasından seçilmekteydi. Bu yenilik bölgesel düzeyde “başkanlık sistemi” (presidenzialismo) olarak yorumlanmakta ve bu yönüyle Amerikan federal sistemini çağrıştırmaktadır⁴³⁸. Nitekim 2000 yılında yapılan doğrudan seçimlerin ardından iş başına gelen bölge başkanları çok geçmeden

⁴³⁶ Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, “Disposizioni concernenti l’elezione diretta del Presidente della Giunta regionale e l’autonomia statutaria delle Regioni”, 22 Aralık 1999 tarih ve 299 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi, m. 2, par. 1/d.

⁴³⁷ A.g.y.

⁴³⁸ Arturo Salerni, “Stato, Regioni ed Enti Locali nel Quadro della Riforma della Pubblica Amministrazione”, **Proteo**, sayı: 2000-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=100 , 15.01.2007.

ABD'deki eyalet valileri için kullanılan “governor”dan mülhem “governatore” sözcüğüyle anılmaya başlamışlardır⁴³⁹.

1/1999 sayılı Kanunla ayrıca yukarıda da ifade edildiği gibi bir nevi bölgesel anayasa gibi düşünülebilecek olan statülerin (statuto) kabulüne ilişkin prosedürde de yeni düzenlemeler getirilmiştir. Anayasanın bölgesel statüleri düzenleyen 123. maddesini değiştiren söz konusu kanun uyarınca, bir bölgenin statüsü bölge konseyinde en az iki ay arayla yapılacak iki oylama sonucunda mutlak çoğunlukla kabul edildikten sonra yürürlüğe girer⁴⁴⁰. Halbuki değişiklik öncesi kanun hükmü, bölge konseyinin statünün kabulüne ilişkin kararının ardından statünün merkezi hükümet tarafından çıkarılacak bir kanunla onaylanmasını gerektirmekteydi. 1/1999 sayılı kanun bu prosedürün ayrıntılarını da belirlemiştir. Buna göre bölgenin statüsünün bölge konseyi tarafından kabulünün ardından statü hükümet komiserinin görüşü alınmaksızın yürürlüğe girer⁴⁴¹. Merkezi hükümet söz konusu prosedür üzerindeki kontrol yetkisini hükümet komiseri vasıtasıyla değil, doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi nezdinde harekete geçerek kullanır. Bir bölgenin statüsünün anayasaya aykırı bulunması halinde merkezi hükümet söz konusu statünün yürürlüğe girmesini takip eden otuz gün içinde Anayasa Mahkemesine başvurarak statünün iptalini isteyebilir⁴⁴². Ayrıca statünün yayınlanmasını takip eden üç ay içinde bölgede yaşayan seçmenlerin ellide birinin veya bölge konseyinin beşte birinin isteği üzerine bölgesel düzeyde referanduma gidilebilir⁴⁴³. Bu durumda statünün yürürlüğe girebilmesi için seçmenlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekir.

Bölge statülerinin yalnızca bölge konseyi tarafından belirlenmesi ve merkezi düzeyde onay gerektirmeksizin yürürlüğe girmesi, bölgelere statülerin içeriği hususunda pratik itibariyle sınırsız güç verilmesi olarak yorumlanmış ve

⁴³⁹ A.g.y.

⁴⁴⁰ Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, m. 3, par. 1/b.

⁴⁴¹ A.g.y.; Zaten bu kanunla birlikte hükümet komiserinin ve ona bağlı olarak çalışan bölgesel kontrol komisyonunun işlevleri büyük ölçüde ortadan kalkmış olup 2001 reformuyla birlikte bu kurumlar lağvedilmiştir.

⁴⁴² Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, m. 3, par. 1/b; Anayasa mahkemesi nezdinde eyleme geçme yetkisinin yalnızca hükümete verilmiş olması kontrol mekanizmasının yeterince güçlü olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Salerni, ag.y.).

⁴⁴³ Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, m. 3, par. 1/c.

eleştirilmiştir⁴⁴⁴. Diğer yandan bu prosedürün büyük ölçüde anayasa değişikliği prosedürüyle paralel olduğu dikkati çekmekte⁴⁴⁵, bu duruma bağlı olarak statülerin fiili birer bölgesel anayasa haline dönüştükleri düşünülmektedir⁴⁴⁶. Esasen hukuki doktrin bakımından bölgesel statülerin anayasa karşısındaki durumu oldukça tartışmalı görünmektedir. Kimi yazarlar statülerin yeni birer hukuk kaynağı olarak ortaya çıktıklarına dikkati çekmekte, bunların anayasanın hiyerarşik olarak altında değil “yanında” yer aldıklarını ifade etmektedirler⁴⁴⁷. Buna göre bölgesel statüler anayasa gibi birincil hukuk kaynakları haline dönüşmüş olup başlı başına yeni bir “tür” (species)⁴⁴⁸ olarak ortaya çıkan bölgesel kanunlar açısından anayasa hükmündedirler.

1/1999 sayılı Kanunun getirdiği bir diğer yenilik de Bölge Konseyi’nin Bölgesel Yürütme Kurulu ve bu kurulun da başkanı olan Bölge Başkanı üzerindeki kontrol yetkilerini artırmasıdır. Yukarıda Bölge Konseyine ilişkin kısımda da değinildiği gibi söz konusu değişikliğe kadar Bölgesel Yürütme Kurulunun feshinde tek yetki mercii cumhurbaşkanlığı olup Kurulun feshi için parlamento üyeleri ve senatörlerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan cumhurbaşkanlığı kararnamesi gerekiyordu. İtalyan Anayasasının 126. maddesini değiştiren söz konusu kanun uyarınca, merkezi hükümetin bu alandaki yetkileri saklı kalmakla birlikte Bölge Konseyi de Bölgesel Yürütme Kurulunun feshinde ve Bölge Başkanının görevden alınmasında söz sahibi olmuştur⁴⁴⁹. Buna göre Konsey, üyelerinin en az beşte birinin yazılı isteği üzerine harekete geçerek Bölgesel Yürütme Kurulu karşısındaki güvensizliğini oya sunar. Mutlak çoğunluğun onay vermesi halinde hem Bölgesel Yürütme Kurulu, hem de aynı zamanda kurulun başında bulunan Bölge Başkanı düşer.

⁴⁴⁴ Salerni, a.g.y.

⁴⁴⁵ Truini, 133.

⁴⁴⁶ Salerni, a.g.y.

⁴⁴⁷ Truini, 134; Truini burada, statülerin anayasa ile olan ilişkilerini ifade etmek üzere kabaca “anayasa yanı” veya “yan-anayasal” olarak tercüme edebileceğimiz “paracostituzionale” sıfatını kullanmaktadır.

⁴⁴⁸ Truini, 134.

⁴⁴⁹ Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, m. 4, par. 1/b, 1/c.

3.4.6.3. 3/2001 Sayılı Anayasal Kanun

Bu kanunla İtalyan Anayasasının 114, 116 ve 117. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Bu doğrultuda, daha önce cumhuriyetin bölgeler (regioni), iller (province) ve comune'lerden oluştuğu ifadesinden ibaret olan 114. madde devletin yapılanmasına ilişkin olarak 1990'lı yıllarda getirilen yeni düzenlemeler doğrultusunda tamamen yeniden yazılmıştır. Buna göre İtalyan Cumhuriyeti'nin bileşenleri önceki metnin aksine alt düzeylerden itibaren sıralanmış, cumhuriyetin comune'ler, iller, anakent yönetimleri (città metropolitane), bölgeler ve devletten (lo stato) müteşekkil olduğu hükme bağlanmıştır⁴⁵⁰. Burada ilk bakışta dikkati çeken, dar anlamda ve büyük ölçüde merkezi idareyle eş anlamlı olarak kullanıldığı gözlenen devletin sistemin kendisini değil, ancak bir bileşenini oluşturduğu doğrultusundaki ibaredir. Devlet ve ulusaltı birimlerin “birbirine eşit düzeyde düzenlenmesi” (pariordinazione) olarak adlandırılan ve 3/2001 sayılı kanuna yön veren temel ilkeler arasında sayılan⁴⁵¹ bu yaklaşım “devletin küçültülmesi” yolunda Bassanini kanunlarında yer alan anlayışı da aşan bir noktaya varıldığını ortaya koymaktadır⁴⁵². Zira Bassanini kanunlarında geçerli olan anlayışta devlet hiyerarşik olarak bölgelerin üstünde yer almaya devam etmekteydi⁴⁵³. Cumhuriyetin kuruluşunu düzenleyen bu ifadenin hemen ardından comune'lerin, illerin, anakent yönetimlerinin ve bölgelerin Anayasa ilkeleri doğrultusunda otonom birer birim oldukları hükmüne yer verilmiştir⁴⁵⁴. Bu bağlamda daha önce anayasada ayrıca bulunmasına gerek görülmeyen “Roma'nın cumhuriyetin başkenti” olduğu ibaresine de kanun metninde yer verilmesi dikkati çekmektedir⁴⁵⁵.

3/2001 sayılı kanunun 2. maddesiyle, Anayasanın özel statülü bölgelerin durumunu düzenleyen 116. maddesi özellikle 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen

⁴⁵⁰ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3 “Modifiche al titolo V della parte seconda della Costituzione”, 24 Ekim 2001 tarih ve 248 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi, m. 1, par. 1/a.

⁴⁵¹ Bifulco, 26.

⁴⁵² Truini, 116.

⁴⁵³ 3/2001 sayılı kanunla değiştirilen 114. maddedeki ifadenin Cumhuriyet'i soyut bir kavram haline getirerek hiyerarşik bir sıralamada devleti de aşan bir noktaya yerleştirmesi, İtalyan siyasal geleneğinde devlet algısına ilişkin ipuçları sağlamaktadır.

⁴⁵⁴ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 1, par. 1/b; Bu yeni hükümle birlikte, daha önce yalnızca bölgelerin otonom birer birim oldukları hükmünü içeren 115. madde de ilga olunmuştur.

⁴⁵⁵ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 1, par. 1/c.

reformlar doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Buna göre 1948 yılında kabul edilen metinde 116. maddenin tamamını oluşturan “Sicilya, Sardinya, Trentino-Yukarı Adige, Friuli Venezia-Giulia, ve Aosta Vadisi’ne anayasal kanunlarla belirlenen özel (speciale) statüleri doğrultusunda özel (particolare) otonomi biçim ve şartlarının *verildiği*” ifadesi şu şekilde yeniden düzenlenmiştir⁴⁵⁶:

“Friuli Venezia Giulia, Sardinya, Sicilya, Trentino-Yukarı Adige/Südtirol (Güney Tirol) ve Aosta Vadisi/Vallée d’Aoste anayasal kanunlarla belirlenen özel (speciale) statüleri doğrultusunda özel (particolare) otonomi biçim ve şartlarına sahiptirler”.

Görüldüğü gibi 1948 yılından itibaren zaten otonom durumdaki bölgeler sayılırken bu kez bölgeler eski metinde olduğu gibi yetki devrinin *nesnesi* olarak değil, özel otonomi biçim ve şartlarına *sahip olan* birer *özne* olarak kabul edilmişlerdir⁴⁵⁷. Fakat 3/2001 sayılı kanunla kabul edilen metnin bu hükümlerle getirdiği asıl yenilik, yukarıda da belirtildiği gibi etnik yönden homojen olmayan Trentino-Yukarı Adige ve Aosta Vadisi bölgelerinin isimlerini söz konusu bölgelerde yaşayan azınlıkların dilindeki biçimleriyle anayasa metnine almasıdır. Buna göre Trentino-Yukarı Adige bölgesinin Almanca konuşan azınlık tarafından kullanılan ismi, yani Südtirol (Güney Tirol) ve Aosta Vadisi’nin Fransızca söylenişinin (Vallée d’Aoste) anayasa metnine girişi çift dilliliğin (bilinguismo) en üst düzeyde tanınmasını yansıtmaktadır. Halbuki bu bölgelerdeki çiftdillilik uygulamalarının kökenleri yukarıda da belirtildiği gibi 1947 Anayasasının hazırlandığı dönemlere uzanmakta olup, söz konusu azınlık gruplarının hamisi konumundaki ülkelerle yapılan ikili uluslararası anlaşmalar çerçevesinde düzenlenmiştir.

Benzer bir biçimde çiftdilli yapısı ve mevcut statüsünün temelleri yukarıda değinilen 1946 tarihli De Gasperi-Gruber Anlaşmasına dayanan Trentino-Yukarı Adige’nin tek bir merkeze değil İtalyanca konuşanların ağırlıkta olduğu Trento ve

⁴⁵⁶ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 2, par. 1/a.

⁴⁵⁷ Önceki metinde söz konusu bölgelere otonomi verilmesi edilgen bir kurgu ile “vermek”, “atfetmek” anlamına gelen “attribuire” fiili ile ifade edilmekteyken, 3/2001 sayılı kanunla kabul edilen yeni metinde bu bölgelerin otonomiye *sahip oldukları* etken cümle kurgusu ve “disporre” (sahip olmak, elinin altında bulundurmak) fiiliyle ifade edilmiştir.

Almanca konuşanların ağırlıkta olduğu Bolzano otonom illerinden (province autonome) oluşan iki merkeze sahip olduğu 1972’de Avusturya ile yapılan görüşmeler sonucunda zaten kabul edilmiş bulunmasına karşın bu hüküm 3/2001 sayılı kanunla anayasaya dahil edilmiştir⁴⁵⁸. Dolayısıyla zaten var olan düzenlemelerin anayasal düzeyde kodifikasyonunu yansıtan 116. maddedeki ifadeler somut değişikliklerden çok kanun koyucunun anlayış ve tavır farklılıklarını yansıtmaktadır.

3/2001 sayılı kanunla getirilen ve bu bağlamda somut olarak nitelendirilebilecek en önemli değişiklik İtalyan Anayasasının 117. Maddesini değiştiren 3. maddedir. Bu maddenin getirdiği değişiklikle bölgeler ve merkezi idare arasındaki yetki dağılımını düzenleyen ilkeler “tersyüz” edilmiştir. Dilimizde “başşağı çevirme” veya “tersyüz etme” olarak tercüme edilebilecek “ribaltamento” sözcüğüyle karşılanan bu durum⁴⁵⁹, daha önce bölgelerin yetki alanları belirlenmişken ve kalan yetki alanlarının tamamı merkezi idareye atfedilmişken, bu kanunla birlikte merkezi idarenin yetki alanlarının belirlenmesi ve kalan tüm yetkilerin bölgelere atfedilmesidir. Esasen büyük ölçüde 59/1997 sayılı kanunun (Bassanini I) uzantısı olan bu hükümler 3/2001 sayılı kanun ile Anayasa metnine eklenmiş oluyordu. Yalnız bu noktada 59/1997 sayılı kanundan farklı olarak dikkati çeken önemli bir nokta, yukarıda sözü edilen 1. madde hükümlerine paralel olarak, ulusal düzeyi ifade etmek üzere “merkezi idare” veya “merkezi hükümet” gibi ifadelerin yerine dilimizde “devlet” sözcüğüne karşılık gelen “stato” ifadesinin kullanılması, dolayısıyla bu yapının – en azından söylem düzleminde – merkezi idareyle sınırlandırılmasıdır. Bu doğrultuda “devletin” münhasır yasama yetkisine giren alanlar şunlardır⁴⁶⁰:

- Dış politika ve devletin uluslararası ilişkileri; devletin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri; iltica hakkı ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülke vatandaşlarının durumu;

⁴⁵⁸ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 2, par. 1/b.

⁴⁵⁹ Salerni, a.g.y.

⁴⁶⁰ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m.3, par. 1/b, a-s bendleri.

- Muhaceret (immigrazione);
- “Cumhuriyet” (repubblica) ve dini gruplar arasındaki ilişkiler;
- Savunma ve silahlı kuvvetler;devletin güvenliği; silahlar, cephaneler ve patlayıcılar;
- Para; tasarrufların korunması ve finansal piyasalar; rekabetin korunması; menkul değerler (sistema valutario); vergi sistemi ve kamu maliyesi; mali kaynakların adil dağılımı (perequazione);
- Devletin organları ve seçim kanunları; ulusal düzeyde yapılan referandumlar; Avrupa Parlamentosu seçimleri;
- Devletin idari örgütlenmesi ve ulusal kamu kurumları;
- Kamu düzeni ve güvenliği (yerel idari polis teşkilatının yetkileri dışındaki alanlar söz konusu olduğunda);
- Vatandaşlık ve nüfus işleri;
- Hukuk ve muhakeme usulleri; medeni hukuk ve ceza hukuku düzenlemeleri; idare hukuku;
- Medeni ve sosyal haklar çerçevesinde tahakkuk eden ve tüm ülke sınırları dahilinde geçerli olacak şekilde teminat altına alınması gereken sosyal yardım düzeylerinin belirlenmesi;
- İlköğretime ilişkin genel kurallar;
- Sosyal yardımlar;

- Comune'lerin, illerin ve anakent yönetimlerinin seçim mevzuatlarının, organlarının ve temel fonksiyonlarının belirlenmesi;
- Gümrükler, ulusal sınırların korunması ve uluslararası sağlık sorunlarına mücadele;
- Ağırlıklar, ölçüler ve zaman birimlerinin belirlenmesi;
- merkezi, bölgesel ve yerel düzeydeki idari birimlere ait verilerin istatistiksel olarak bilgi teknolojileri doğultusunda işlenmesi;
- fikir ve sanat eserleri;
- Çevrenin, ekosistemin ve kültürel mirasın korunması.

Bunların dışında açıkça merkezi idareye ait olduğu belirtilmeyen tüm alanlarda bölgeler yasama yetkisine sahiptirler⁴⁶¹. Bu yetki dahilinde çıkaracakları kanunlarda bölgelerin “sosyal kültürel ve ekonomik yaşamda kadın-erkek eşitliğini kısıtlayan her türlü engeli ortadan kaldıracakları, ayrıca seçimle işbaşına gelinen makamlarda kadın-erkek dengesini gözetecekleri” hükme bağlanmıştır⁴⁶². Kadın-erkek eşitliği konusunu anayasal zemine taşıyan bu hükümler, aynı zamanda Maastricht sonrası dönemde ön plana çıkan ayrımcılığın önlenmesi ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin uzantıları olarak değerlendirilebilir.

3/2001 sayılı kanunla bölgelere anayasal düzeyde tanınan bir diğer yetki de diğer bölgeler ve ülkelerle kuracakları ilişkiler alanındadır. Buna göre bölgeler diğer bölgelerle olan ilişkilerini düzenleyen tasarruflarda bulunabilecekleri gibi kanunla belirlenecek sınırlar dahilinde benzer ilişkileri İtalya dışındaki ülkelerle de kurabilirler, bunlarla anlaşmalar imzalayabilirler⁴⁶³.

⁴⁶¹ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 3, par. 1/d.

⁴⁶² Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 3, par. 1/g.

⁴⁶³ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 3, par. 1/h-1.

Diğer yandan şu alanlarda bölgeler ile merkezi idare paralel (concorrente) olarak yetkilendirilmiştir⁴⁶⁴:

- Bölgelerin uluslararası ve uluslararası düzeydeki (AB ile olan) ilişkileri;
- İtalya dışı ile olan ticari ilişkiler;
- Çalışma hayatında koruma ve iş güvencesi,
- İlk ve orta dereceli öğretim kurumlarının otonomileri saklı kalmak kaydıyla ve mesleki eğitim hariç tutulmak kaydıyla eğitim;
- Bilimsel-teknolojik araştırma ve doğrudan üretime yönelik sektörlerde yenilikçiliğe destek;
- Hıfzıssıha;
- Gıda güvenliği;
- Spor düzenlemeleri;
- Vatandaşlık haklarının korunması;
- Toprak rejimi (governo del territorio);
- Sivil liman ve havalimanları;
- Büyük kara ve deniz yolları, ulaşım ağları;
- İletişimin düzenlenmesi;
- Enerjinin ulusal düzeyde üretimi, nakli ve dağıtımı;
- Tamamlayıcı ve bütünsel sosyal güvenlik uygulamaları;
- Bütçe uyumlaştırması; kamu maliyesinin ve vergi sisteminin koordinasyonu,
- Kültürel ve doğal varlıkların değerlendirilmesi; kültürel etkinliklerin teşviki ve organizasyonu;
- Bölgesel tasarruf kurumları (casse di risparmio); kırsal kalkınmaya yönelik tasarruf ve fon kurumları (casse rurali); bölgesel nitelikli kredi kurumları; bölgesel nitelikli tarım-kredi birimleri.

Yukarıda paralel yetkilerle ilgili kısımda da belirtildiği gibi bu yetki alanları söz konusu olduğunda temel ilkeler devletin yasama yetkisine bırakılmaktayken,

⁴⁶⁴ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m.3, par. 1/c.

bunların uygulanmasına yönelik esaslar bölgelerin yasama yetkisi kapsamındadır. Bu ifade aynen anayasanın 117. maddesine de eklenmiştir⁴⁶⁵.

3/2001 sayılı anayasal kanunun getirdiği diğer düzenlemeler her biri kanunun ruhuna ve Avrupa bütünleşmesinin kanun koyucu üzerindeki etkilerine ilişkin ipuçları sağlayan anahtar sözcükler olarak düşünülebilecek olan aşağıdaki alt başlıklar çerçevesinde şekillenmektedir:

3.4.6.3.1. İkincillik ilkesi

Maastricht Anlaşmasıyla AB çapında uygulanması öngörülen ve Bassanini kanunlarıyla açıkça benimsenen yerellik ilkesi, 3/2001 sayılı kanunla birlikte anayasanın 118. maddesinde de yerini almıştır. Merkezi idarenin münhasır yetkileri dışındaki alanlarda düzenleme yetkisi bölgelere bırakılmış olup comune'ler, iller ve anakent yönetimleri de kendi işlevleri doğrultusunda düzenleyici yetkilere sahiptirler⁴⁶⁶. Buna göre düzeyler arasındaki yetki ve işlev dağılımı, kararların mümkün olan en alt düzeyde alınması ve kamu hizmetlerinin yararlanıcılara mümkün ölçüde yakın birimler tarafından götürülmesi anlayışı doğrultusunda, yani yerellik ilkesi temelinde öngörülmüştür⁴⁶⁷. Halbuki 118. maddenin önceki halinde eski 117. maddede sayılan yetkilerin bölgelere ait olduğu ifade edildikten sonra bunların bir kısmının ulusal kanun (legge della repubblica) vasıtasıyla illere veya comune'lere de aktarılabileceği belirtiliyordu. Aynı metinde merkezi idarenin (lo stato) başka idari işlevleri de ulusal kanunlar vasıtasıyla devredebileceği, bölgelerin de kendi alanlarına giren yetkileri alt birimlere devredebileceği hükmüne yer veriliyordu. Yeni metinde ise yetkilerin merkezi idare veya bölgeler tarafından alt birimlere devredildiği gibi devlet merkezli bir kurgu yerine yetki ve işlevlerin en alt düzeylerden itibaren tabii bir biçimde hasıl oldukları varsayımı ön plana çıkmaktadır.

Diğer yandan yukarıda da sözü edildiği gibi yerellik ilkesi, dikey ve yatay olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen

⁴⁶⁵ A.g.y.

⁴⁶⁶ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 3, par. 1/f.

⁴⁶⁷ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 4, par. 1.

reformlarda olduğu gibi burada da yerellik ilkesinin yatay düzlemde uygulanmasına imkan tanıyan ve bunu teşvik eden bir hükme yer verilmiştir. Buna göre vatandaşların bireysel veya ortak teşebbüsleri doğrultusunda genel çıkarlara yönelik olarak yürütecekleri etkinlikler yerellik ilkesi gereği desteklenip teşvik edilecektir⁴⁶⁸. Yukarıda da değinildiği gibi bu hüküm devletin “hafifletilmesine” yönelik geniş bir özelleştirme programının hukuksal temeli olarak değerlendirilmektedir⁴⁶⁹.

3.4.6.3.2. “Mali Federalizm”

1990’lı yıllar boyunca tartışılan ve bir tür slogan halini alan⁴⁷⁰ “mali federalizm” (federalismo fiscale) bölgelerin kendi mali kaynaklarını kullanmalarını ifade etmektedir. Ne var ki bu kaynakların bölgeden bölgeye farklılık göstermesinin yanı sıra ne kadarının ne şekilde bölgeler ve merkezi idare arasında pay edileceği, bölgesel farklılıkların bu süreçte nasıl giderileceği gibi sorular İtalyan elitlerini sürekli meşgul etmiş, mali federalizm yaklaşımı özellikle sol kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tahmin edilebileceği gibi mali federalizm yaklaşımı karşısındaki temel çekince uzun vadede zengin kuzey bölgeleriyle yoksul güney bölgeleri arasındaki dengesizlikleri artıracacağı endişesinden kaynaklanmaktadır⁴⁷¹. Bu durumun, dolayısıyla da federalleşme sürecinin 1947 Anayasasına ilham veren en temel ilkelerden biri olan eşitlik ilkesi ile çelişebileceğine dikkat çekilmektedir⁴⁷². Bu

⁴⁶⁸ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m.4, par. 1/5.

⁴⁶⁹ Bassanini, 4.

⁴⁷⁰ Kavramın sloganvari niteliği literatürde İngilizce’deki “so-called” ifadesinin tam karşılığı olan ve dilimizde de aşağı yukarı “sözümona”, “sözde”, gibi ifadelerle karşılık gelen “cosidetto” sıfatıyla ifade edilmekte olup (Bifulco, 112) aynı durum “federalizm” kavramı için de geçerlidir (Cammelli, 123).

⁴⁷¹ Bifulco, ss. 29, 31; Bifulco bu konudaki tartışmaların ayrıntısına girmeden güney bölgelerinin 1947 anayasasını hazırlayan kurucu meclis döneminde federal bir yapılanmadan yana tavır koyduklarını hatırlatarak aslında bu bölgelerin de bölgeselleşme-federalleşme yanlısı olduklarını ima etmektedir (Bifulco, 32). Halbuki aşağıda değinileceği gibi 1940’lı yıllarda periferik bölgelerden gelen ve tarihsel, jeopolitik veya etnik unsurlarla şekillenen bölgeselleşme-federalleşme talepleri ile özellikle 1990’lı yıllardan itibaren ivme kazanan süreç arasında faktörler ve dinamikler açısından dikkat çekici farklılıklar söz konusudur.

⁴⁷² Bifulco, 31; Casonato, a.g.e.; Bifulco böyle bir çelişkiye dikkati çektikten sonra Almanya gibi köklü federal geleneklere sahip AB üyesi ülkelerde de farklılaştırıcı ilke ve uygulamaların bulunduğunu, fakat bunların eşitsizliğe yol açmadığını, dolayısıyla Alman veya Avusturya modellerinin eşitlik ilkesiyle çeliştiğinin iddia edilemeyeceğini öne sürmektedir (Bifulco, 32). Halbuki önceki bölümde değinildiği gibi Almanya’nın federal olarak yapılanmasını takip eden süreçte farklılaştırıcı unsurlar azalmaya başlamış, Federal Almanya giderek daha merkeziyetçi, dolayısıyla yeknesaklaştırıcı bir yapıya bürünmüştür. Yine ilgili kısımdan hatırlanacağı gibi rekabeti temel alan ilke ve uygulamaların tıpkı farklılaş(tır)ma ilkesi gibi eşitlik ilkesiyle çelişebileceği yolunda endişeler kooperatif federalizmden rekabetçi federalizme geçiş sürecindeki bu ülkede de mevcuttur. Bir başka

durum farklılaş(tır)ma ilkesinin tezahürü olarak değerlendirilmekte, bu noktadan hareketle 3/2001 sayılı kanunun bu ilkeyi “birlik/yeknesaklık” (uniformità) ilkesinin karşısına yeni bir ilke olarak getirdiği ifade edilmektedir⁴⁷³. Ayrıca özellikle yerellik ilkesinin yatay düzeyde uygulanmasıyla birlikte düşünüldüğünde mali federalizm yaklaşımı merkezi idarenin yalnız mali yetkilerinin değil, üzerindeki kamu hizmeti yükünün de bölgelere devrini beraberinde getirmektedir. Bu durum ironik bir biçimde bölgelerin aslında daha fazla yük altına girmelerine yol açmakta, başta sağlık olmak üzere bir takım kamu hizmetlerini kendi başlarına yürütme sorumluluğunu beraberinde getirmektedir⁴⁷⁴. Buna bağlı olarak da bu hizmetler zamanla özel sektörün faaliyet alanına geçmekte, bunlar zamanla “kamu hizmeti” kapsamından “hizmetler sektörü” kapsamına geçmektedir⁴⁷⁵. Fakat bu süreçte bölgelere getirilen mali yükle kendi mali kaynaklarını kullanma konusunda sağlanan özerklik arasındaki dengesizlik orta ve uzun vadede bölgelerin “mecburen” daha fazla mali özerklik talebinde bulunacaklarını düşündürmektedir⁴⁷⁶. Bu durum ulusaltı birimlerin bir bakıma zorunlu olarak “bireyselleşme” ve “aktörleşme” süreçlerine girmeleri olarak yorumlanabilir.

Esasen “mali federalizm” olarak adlandırılan yaklaşım gelirler kadar harcamaların da bölgesel kaynaklardan sağlanmasını ifade etmektedir. Nitekim söz konusu yaklaşımı anayasal düzeyde resmileştiren 3/2001 sayılı kanunun 5. maddesi diğer yerel birimlerle birlikte bölgelerin gelir ve harcamaları bakımından mali özerkliğe sahip olduklarını hükme bağlamaktadır. Anayasanın 119. maddesini değiştiren bu maddeye göre söz konusu birimler anayasa ve kamu maliyesinin genel ilkelerine aykırı düşmemek koşuluyla vergi koyabilirler. Diğer yandan merkezi idare “ekonomik gelişimi teşvik etmek, ekonomik ve sosyal dengesizlikleri ortadan

deyişle İtalya’da benzer bağlamlarda referansta bulunulan Alman modeli de statik bir yapı arz etmemekte olup dönüşüm sürecinde benzer tartışmalar Almanya için de geçerlidir.

⁴⁷³ Bifulco, 31; Farkedileceği gibi bu ilke 59/1997 sayılı kanunun yukarıda sayılan temel ilkeleri arasında olup 2001 reformuyla birlikte anayasal düzeye taşınmıştır. Farklılaş(tır)ma ilkesi her ne kadar öncelikli olarak mali federalizm bağlamında dikkati çekse de, yerellik ilkesinin uygulanmasıyla da yakından ilişkilidir (Bifulco, 29).

⁴⁷⁴ Parker (2006), s. 245; Casonato, 3.

⁴⁷⁵ Kamu sektöründen üçüncü sektöre geçişi ifade eden bu durum eleştirel bir bakış açısıyla temel kamu hizmetlerinin “üçüncüleşmesi” (terziarizzazione) olarak adlandırılmakta, bu durumun paradoksal bir biçimde bölgeleri – özellikle de mali kaynakları ve yatırımlar karşısındaki çekicilikleri kısıtlı bölgeleri – daha da güçsüz kıldığına dikkat çekilmektedir (Vasapollo, Martufi, a.g.y.).

⁴⁷⁶ Parker (2006), s. 246.

kaldırmak, kişi haklarının etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere ilave kaynakları kullanıma açar ve gerekli müdahalelerde bulunur⁴⁷⁷. Söz konusu idari birimler ayrıca borçlanma yoluyla da kendi gelişimlerine yönelik yatırımlar yapabilirler. Borçlanma ancak yatırım harcamaları söz konusu olduğunda kabul edilmekte olup merkezi idare bölgesel ve yerel birimlerin geri ödeme garantisini hiçbir şekilde üstlenmemektedir⁴⁷⁸.

Mali federalizme ilişkin hükümlerin bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ve dengesizlikleri artıracığı yolundaki endişelerden yukarıda bahsedilmişti. Bu endişeleri bertaraf etmek üzere 3/2001 sayılı kanun “eşitleyici fon” (fondo perequativo) olarak adlandırılan bir mekanizmanın kurulmasını öngörmüştür. Bu yaklaşım anayasanın önceki metni ışığında daha da netleşmektedir. Buna göre 119. maddenin eski metninde bölgelerin ulusal kanunla (cumhuriyet kanunu – legge della repubblica) belirlenen sınırlarda mali özerkliklerinin olduğu belirtildikten sonra özellikle de ihtiyaç halinde olan bölgelerin mali ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi vergilerini koyabilecekleri ifade edilmekte, ayrıca merkezi idarenin (devletin) özel yardımlarının olacağı hükme bağlanmaktaydı. Bu noktada özellikle hangi bölgelerin devletten gelecek ilave fonlara ihtiyaç duydukları kanun metninde de açıkça belirtilmekte, Mezzogiorno (İtalya’nın güneyi) ve adaların isimleri zikredilmekteydi. Aşağıda Mezzogiorno sorunuyla ilgili başlık altında kanun metnindeki bu değişikliklerin hangi faktörlerden kaynaklanmış olabileceği tartışılacaktır.

3.4.6.3.3. Bölgesel ve Merkezi Düzeyler arasında Karşılıklı Kontrol

Merkezi idarenin bölgeler üzerindeki denetiminden sorumlu olan, fakat yukarıda değinilen 1/1999 sayılı anayasal kanunla işlevlerini fiili olarak kaybetmiş bulunan hükümet komiseri ve bölgesel kontrol komisyonu 3/2001 sayılı anayasal kanunla birlikte ortadan kaldırılmıştır⁴⁷⁹. Yine bu değişikliğin bir uzantısı olarak yukarıda bölgesel yürütme kuruluna ilişkin başlık altında sözü edilen hükümler

⁴⁷⁷ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 5, par. 1/f.

⁴⁷⁸ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 5, par. 1/g.

⁴⁷⁹ Buna göre anayasanın hükümet komiserinin kuruluşunu düzenleyen 124. maddesi ile bölgesel kontrol komisyonunun kuruluşunu düzenleyen 125. maddesinin ilk paragrafı 3/2001 sayılı kanunla birlikte kaldırılmıştır (m. 9, par. 2).

doğrultusunda merkezi idare ile bölgeler arasındaki yasama ilişkilerini ve karşılıklı kontrolü düzenleyen 127. madde değiştirilmiştir⁴⁸⁰. Buna göre hükümet bölgesel düzeyde çıkarılan bir kanunun anayasaya aykırı olduğuna kanaat getirirse kanunun yayınlanmasını takip eden 60 gün içinde anayasa mahkemesine başvurabilir. Benzer biçimde bir bölge de, bir diğer bölgenin veya merkezi idarenin çıkardığı bir kanunun veya kanun hükmünde bir hukuki tasarrufunun kendi yetki alanını ihlal ettiğini düşünürse aynı şekilde anayasa mahkemesine gidebilir. Bu hükümler merkezi ve bölgesel düzeyler arasındaki hiyerarşik kurguyu değiştiren “eşit düzeyde düzenleme” (pariordinazione) ilkesinin uzantısı olarak yorumlanabilir.

Bölgesel düzey üzerinde merkezi idarenin kontrolüne ilişkin bir başka hüküm de anayasanın 120. maddesinde yapılan bir değişiklikte ortaya çıkmıştır. Buna göre bölgelerin gümrük vergisi koyamayacakları, kişilerin ve malların serbest dolaşımına kısıtlama getiremeyecekleri gibi hükümlerin yer aldığı bu maddeye merkezi idarenin belli durumlarda herhangi bir bölgenin idaresini devralmasına imkan tanıyan hükümler eklenmiştir. Bu hükümlere göre bir bölgenin uluslararası anlaşmaların veya AB müktesebatının gereklerine riayet etmemesi veya kamu bütünlüğünü ve güvenliğinin tehdit altında olması gibi durumlarda merkezi idare bölgelerin ve diğer yerel birimlerin idaresini üstlenebilir⁴⁸¹. Aynı madde bu müdahalenin bir kanun vasıtasıyla yapılacağını ve bu kanunun yerellik ilkesi doğrultusunda hazırlanacağını hükme bağlamıştır.

3.4.6.3.4. Bölgelerin Merkezi Düzeyde Temsili

Bölgelerin merkezi düzeyde temsiline yönelik ilk girişim 1983 yılında bölgeler ile merkezi idare arasındaki iletişimi sağlamaya yönelik olarak kurulan “daimi konferans”tır. Tam adı “Devlet ile Bölgeler ve Trento ile Bolzano Otonom İlleri arasındaki İlişkilerden sorumlu Daimi Konferans” olan bu kurum kısaca “Devlet-Bölge Konferansı” (Conferenza Stato-Regione) olarak adlandırılmaktadır⁴⁸².

⁴⁸⁰ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 8, par. 1/a-b.

⁴⁸¹ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 6, par. 1/b.

⁴⁸² “Conferenza Permanente per i Rapporti tra lo Stato, le Regioni e le Province autonome di Trento e Bolzano”, http://www.governo.it/Conferenze/c_stato_regioni/storia.html, 04.08.2006.

12 Ekim 1983 tarihli Başbakanlık Kararnamesi (D.P.C.M.)⁴⁸³ ile kurulan ve başlangıçta yalnızca danışma kurulu niteliği taşıyan bu kurumun yetkileri zamanla genişlemiş, 1997’de yukarıda sözü edilen reformların uzantısı olarak kabul edilen bir kanun hükmünde kararnameyle (D.Lgs.)⁴⁸⁴ bölgeleri ilgilendiren konularda Konferansa danışılması zorunlu hale getirilmiştir. Bölge başkanları ile Trento ve Bolzano illerinin başındaki yerel otoriteleri hükümet yetkilileriyle buluşturan Konferans, bakanlar kurulu başkanının (başbakan) yönetiminde toplanır, ayrıca bölgesel işler bakanı da başkanın yardımcısı olarak konferansta hazır bulunur⁴⁸⁵.

3/2001 sayılı kanun bu kurumun niteliklerinde herhangi bir değişikliğe yer vermemekle birlikte bölgelerin merkezi düzeyde temsilini daha geniş kapsamlı ve kurumsal bir çerçeveye oturtma amacını yansıtmaktadır. Bu doğrultuda büyük ölçüde idari düzeyde iletişim ve koordinasyonu düzenleyen Konferansın yukarıda sözü edilen işlevleri geniş kapsamlı federal bir yapı için yetersiz bulunduğundan bölgelerin yasama sürecine katılımlarının önünü açan düzenlemeler öngörülmüştür. Buna göre:

“Anayasanın ikinci kısmının birinci başlığının gözden geçirilmesine kadar geçecek süre zarfında parlamentonun her iki kanadı getireceği düzenlemelerle bölgelerin, otonom illerin ve yerel birimlerin temsilcilerinin bölgesel sorunlarla ilgili parlamento komisyonlarına katılımlarını sağlayabilir”⁴⁸⁶.

Anayasanın sözü edilen ikinci kısmının birinci başlığı, parlamentonun örgütlenişini düzenlemekte olup burada parlamentonun bir kanadının bölgelerin temsiline imkan verecek şekilde yeniden düzenlenebileceği ima edilmektedir. O

⁴⁸³ Decreto del Presidente del Consiglio dei Ministri (D.P.C.M.) 12 Ottobre 1983, “Istituzione della Conferenza Stato-Regioni”, 2 Kasım 1983 tarih ve 300 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

⁴⁸⁴ Decreto Legislativo 28 agosto 1997, n. 281 “Definizione ed ampliamento delle attribuzioni della Conferenza permanente per i rapporti tra lo Stato, le regioni e le province autonome di Trento e Bolzano ed unificazione, per le materie ed i compiti di interesse comune delle regioni, delle province e dei comuni, con la Conferenza Stato – città ed autonomie locali”, 17 Mart 1997 tarih ve 63 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi (Gazetta Ufficiale); Bu kararname yukarıda ayrıntıları ele alınan 59/1997 sayılı kanunun Konferansın yetkilerinin artırılmasını öngören 9. maddesi uyarınca çıkarılmıştır.

⁴⁸⁵ D.P.C.M. 12 ottobre 1983, m. 2/1-2.

⁴⁸⁶ Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, m. 11, par. 1.

dönemde yoğunlaşan ve halen de devam eden tartışmalar bu hükümle parlamentonun yapısında gerçekleştirilecek reformun Alman modeli doğrultusunda öngörüldüğü yolundadır. Dolayısıyla bu hükümle kanun koyucu 3/2001 sayılı kanunla geri dönülmez bir dönemece giren “federalleşme süreci”nin devam edeceğini ima etmektedir⁴⁸⁷.

3.5. İtalya’da Bölgeselleşmenin Geleceğine İlişkin Perspektifler

İtalya’da yarım asırı aşkın bir süredir işleyen sürecin sonunda bazı bölgeler merkez ile federal bir ilişki içine girmiş bulunmaktayken (Sicilya ile Trento ve Bolzano otonom illeri), Sardinya, Aosta Vadisi ve Friuli-Venezia-Giulia Bölgeleri 1970’li yıllardan itibaren İtalya’nın diğer kesimlerinde de yerleşen bölgesel yapılanmaya daha yakın bir biçimde, sıradan bölge-merkezi devlet ilişkisi çerçevesinde yapılmışlardır⁴⁸⁸. Dolayısıyla, 1940’larda atılan temellere binaen 1970’li yılların başından itibaren aşamalı olarak “bölgesel devlet”, hatta kimilerine göre söz konusu yapılanmada federal ilişki biçimlerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak “yarı federal” (quasi-federale) bir sistem⁴⁸⁹ görünümü kazanan İtalya, aslında baştan beri “çok değişkenli” veya “çok vitesli”⁴⁹⁰ bir süreci deneyimlemekteydi⁴⁹¹. Bu sürecin kimilerince “ikili (dual) bölgeselleşme”⁴⁹², “topal bölgeselleşme”⁴⁹³,

⁴⁸⁷ Nitekim 2001 reformunu şekillendiren merkez sol Ulivo koalisyonunun 2001-2006 dönemine ilişkin programında da reformların ilerleyen aşamasında parlamentonun senato kanadının bölgelerin temsiline yönelik bir federal meclise dönüştürülmesi öngörülmüştür (Rutelli, ss. 26-27). Yukarıda değinildiği gibi bu reform 2006 yılında merkez sağ koalisyon tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmış, fakat bu kez Ulivo’nun muhalefetiyle karşılaşmıştır.

⁴⁸⁸ Giorgio Pastori, “La Nuova Specialità”, **Le Regioni**, 2001, n.3, s. 488.

⁴⁸⁹ Luca Mezzetti, “Il Sistema (Quasi) Federale Italiano”, **Atti del Convegno Regionale: Le Autonomie Locali Nelle Specialità Locali**, Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi Uluslararası İlişkiler AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü Yayını (Regione Autonoma Friuli-Venezia-Giulia, Direzione Centrale Relazioni Internazionali, Comunitarie e Autonomie Locali), Udine 2003, özellikle ss. 92-93, 107-108 (Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi’nin Uluslararası İlişkiler, AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü tarafından 13 Aralık 2003 tarihinde Udine’de gerçekleştirilen “Özel Statülü Bölgeler Açısından Yerel Yönetimler” konulu konferansta sunulan bildiri).

⁴⁹⁰ Caciagli, ss. 23-24.

⁴⁹¹ Hemen hemen benzer bağlamlarda aynı durumu ifade etmek üzere kullanılan “çok değişkenlilik” (multi-variable) ve “çok viteslilik” (multi-speed) kavramları her ne kadar orijinal bağlamları itibarıyla Avrupa bütünleşmesinin doğasını açıklamak üzere geliştirilmiş iseler de, kanımızca parçalılaşma sürecini anlamamızda da açılım sağlayabilirler. Zira bağımsız birimlerin farklı hızlarla bütünleşmesini ifade eden bu kavramlar İtalya bağlamında da bir bütünün parçalarının farklı hızlarla ve farklı usullerle yeniden yapılanmasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

⁴⁹² Giovanni Moschella, “Principio di Specialità, Forma di Stato e Forma di Governo”, **Atti del Convegno Regionale: Le Autonomie Locali Nelle Specialità Locali**, Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi Uluslararası İlişkiler AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü Yayını (Regione Autonoma Friuli-

kimilerince de “federalleşme süreci” (federalizing process – processo di federalizzazione)⁴⁹⁴ tabirleriyle ifade edilmesi bu sürece bağlı olarak ortaya çıkan yapının hem asimetrik karakterinden, hem de dönüşmeye halen devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu ve benzeri ifadelerin yer aldığı yayınların büyük bir kısmında ve basın-yayın organlarında en az bölgeselleşme kadar “federalleşme” ve “federalizm” ifadelerinin de kullanılması – aceleci bir yaklaşımı değilse – bilinçli bir tercih doğrultusunda kurgulanan ve “mali federalizm”, “federalleşme süreci” (federalising process) vb. sloganvari kavramlarla beslenen bir söylemi yansıtmaktadır. Zira temel kavramlara ilişkin kısımda da belirtildiği gibi federalleşme herşeyden önce başlangıçta bağımsız birer aktör olarak davranan, dolayısıyla *uluslararası ilişkilere* tabi olan birimlerin karşılıklı güven (foedus), anlayış ve *gelenek* doğrultusunda bütünleşmelerini ifade eder. Önceki kısımlarda sözü edilen tarihsel deneyimlerle sabit olan bu yaklaşıma karşın üniter bir yapının çözülerek federal bir görünüm kazanması henüz son derece yeni bir olgudur ve Belçika örneğinde görüldüğü gibi sonuçları bakımından son derece tartışmalıdır.

Ne var ki İtalya’da federalleşme söylemi özellikle 1990’lı yıllardan itibaren günlük siyaset jargonundaki yerini almış, bu bağlamda yapılan bölgeselleşme-federalleşme tartışmaları, sürecin sonunda İspanyol modeline mi, yoksa Alman modeline mi yaklaşılacağı sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır⁴⁹⁵. Fakat yeri geldikçe değinildiği gibi, İspanyol sistemi de statik bir görünüm arzetmediği, sürekli dönüşüm halinde olduğu için başlı başına bir model olarak düşünülememektedir. Dolayısıyla mevcut sistemin asimetrik yapısı, yukarıda sözü edilen farklılaş(tır)ma ilkesinin giderek daha fazla uygulama alanı bulması ve aşağıda görüleceği gibi siyasal düzlemde farklı bölgelerin farklı tavırlar sergilemesi, İtalya’da halen geçerli olan bölgesel yapılanmayı İspanya’daki uygulamalara yaklaştırıyor gibi görünse de, her

Venezia-Giulia, Direzione Centrale Relazioni Internazionali, Comunitarie e Autonomie Locali), Udine 2003, s. 15 (Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi’nin Uluslararası İlişkiler, AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü tarafından 13 Aralık 2003 tarihinde Udine’de gerçekleştirilen “Özel Statülü Bölgeler Açısından Yerel Yönetimler” konulu konferansta sunulan bildiri).

⁴⁹³ Truini, 31.

⁴⁹⁴ Bifulco, 24.

⁴⁹⁵ Ciuffoletti, 184.

iki ülkede yaşanan sürecin de dinamik nitelikler sergilemesi bu yargıyı daha etraflıca değerlendirmeyi gerektirmektedir. Nitekim İspanya'nın da “federalleşmekte olan bir bölgesel devlet” olarak algılanması federalleşme kavramını fiilen alternatifsiz bırakmış, bu konuda Batı Avrupa'daki en tipik örnek olarak Alman modeli ön plana çıkmıştır. Öte yandan bir önceki bölümde Almanya'ya ilişkin olarak yer alan değerlendirmelerden de hatırlanacağı gibi Almanya federal Avrupa vizyonunun da temsilcisi ve destekçisi olup kökeni Alman federal geleneğine dayanan yerellik ilkesinin AB hukukundaki yerini almasından itibaren Alman modeli geleceğin AB'si için de bir model olarak algılanmaya başlamıştır⁴⁹⁶.

İtalyan kamuoyunda son on – onbeş yıldır yapılan tartışmalar bir yana⁴⁹⁷, kanımızca bu hususta en belirgin perspektif yine 3/2001 sayılı anayasal kanunla ortaya konmuştur. Buna göre yukarıda dile getirilen 11. maddedeki ifadelerle süreç içinde bir bölgeler kamarasının oluşturulacağını ima edilmesi ve bu hususun anayasal düzeyde kabul görmesi kanun koyucunun uzun vadeli tercihinin Alman modelinden yana olduğunu açıkça ortaya koymaktadır⁴⁹⁸. Bir başka deyişle 3/2001 sayılı kanun bu konudaki tercihi hem en üst düzeyde, hem de tartışmasız bir biçimde yansıtmaktadır. Nitekim bu madde doğrultusunda anayasanın II. başlığında değişiklikler yapılmasına ilişkin bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Federalleşme yolunda diğer bir takım değişikliklerin yanı sıra bölgelerin parlamentoda temsiline imkan verecek bir federal senatonun (senato federale) 2011 yılından itibaren işlerlik kazanmasını da öngören söz konusu anayasa değişikliği tasarısı 2005 yılı Kasım ayında parlamento tarafından onaylanmıştır. Ancak merkez sol muhalefetin olumsuz oylarından dolayı tasarının yürürlüğe girmesi için gereken 2/3 çoğunluk sağlanamamış, tasarı ancak salt çoğunlukla onaylanmıştır. Bu durum yukarıda da belirtildiği gibi referandum yolunu açmış ve Temmuz 2006'da yapılan referandum

⁴⁹⁶ Flávio Bezerra de Farias, “Critica della filosofia politica dell'Europa”, **Proteo**, sayı: 2006-2, http://www.proteo.rdbcbu.it/article.php3?id_article=510 , 15.01.2007; Ciuffoletti, 184; Lefebvre, ss. 436-438, 440-441.

⁴⁹⁷ Bazı yazarlar Almanya'nın hem genel olarak Avrupa bütünleşmesinin temel yönelimleri, hem de federalizm ve “bölgeler Avrupası” yaklaşımındaki ağırlığını tedirgin edici bulmaktadırlar; Ida Magli, **Contro l'Europa, tutto quello che non vi hanno detto di Maastricht**, Bompiani (Yayınları), Milano, 1997, ss. 58-64; Cararo (1999), a.g.y.

⁴⁹⁸ Bu durum muhalif çevrelerce İtalyan devletinin “cermenizasyonu” (germanizzazione) olarak nitelendirilirken (Cararo (1999), a.g.y.; Cararo (2000), a.g.y.), Avrupa şüphecileri ise “cermenizasyonun” Maastricht sonrası süreçte tüm Avrupa için geçerli olduğunu öne sürmüşlerdir (Magli, 59).

sonucunda tasarı reddedilmiştir. Bununla birlikte, bölgeselleşme sürecinin özellikle 2000'den sonraki aşamasında merkez sağ veya sol hangi taraf iktidarda olursa olsun bu sürecin bir şekilde ilerlediği, tartışmaların daha çok Alman modeli ve benzerleri arasındaki teknik detaylar üzerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir⁴⁹⁹. Diğer yandan özellikle “mali federalizm” çevresinde yoğunlaşan ve yukarıda dile getirilen tartışmalar Almanya’da gözlenen *kooperatif* federalizmden *rekabetçi* federalizme geçiş süreciyle birlikte düşünüldüğünde Alman modeli doğrultusunda federalleşme yönündeki politik tercihin ideolojik arkaplanı hakkında da fikir vermektedir. Bu tespit, Almanya’daki yapının da bir takım ideolojik ve politik tercihler doğrultusunda için için dönüştüğü göz önünde bulundurulduğunda daha da manidar görünmektedir. Zira küreselleşme, Avrupa bütünleşmesi vb. faktörler İtalya gibi Almanya’yı da etkilemektedir.

Bu veriler ışığında İtalya’daki bölgeselleşme sürecinin orta veya uzun vadede tamamen federal bir yapıyla sonuçlanacağı, veya en azından bu yönde geniş tabanlı bir uzlaşmanın bulunduğu sonucuna varmak zor görünmemektedir. Fakat bu uzlaşma zemininin dahi bir takım tercihlerle şekillendiği, bu tercihlerde model alınan yapıların da benzer tercihler doğrultusunda dönüştüğü göz önünde bulundurulduğunda, geniş kapsamlı bir analiz için süreçte rol oynayan faktörleri de değerlendirmek gerekmektedir.

3.6. İtalya’da Bölgeselleşmenin Yapısal Faktörleri

Bu noktaya kadar değinilen hususlardan da anlaşılacağı gibi İtalya’da bölgeselleşme olgusu bir dizi faktörle şekillenmiş olup çok boyutlu bir görünüm arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı öncelikli olarak Avrupa bütünleşmesinin süreç içindeki etkilerini değerlendirmek olduğundan, bu etkilerin daha net olarak ortaya konması ve bir önceki bölümde ele alınan ülkeler hesaba katılarak yapılacak karşılaştırmalı analizlerin sağlıklı temellere oturması için İtalya deneyiminde rol oynayan tüm faktörlerin ele alınması gerekmektedir. Böylelikle bu ülkenin Batı Avrupa’da bölgeselleşme deneyimi geçiren diğer ülkelerle *ortak olmayan* noktaları

⁴⁹⁹ Bifulco, 111; Ciuffoletti, 184.

üzerinde de durulmuş olacak, ortak noktalar ve bütünleşme sürecinin etkisi daha da netleşmiş olacaktır. Diğer yandan yukarıda gerek tarihsel arkaplan kısmında, gerek İtalya’da bölgeselleşmenin ana hatlarının ele alındığı kısımda aslında sürece etki eden faktörlere de yer yer değinildiğinden aşağıda tekrardan mümkün olduğunca kaçınarak sürece etki eden her bir faktör mümkün ölçüde analitik bir perspektifle incelenecektir. Bu doğrultuda önce tarihsel-jeopolitik faktörlere değinilecek, ardından sırasıyla iç siyasetten kaynaklanan faktörler, “Güney” (Mezzogiorno) sorunu ve bölgeselci hareketler ele alınarak bunların süreç içindeki etkileri tartışılacaktır.

3.6.1. Tarihsel-Jeopolitik Faktörler

Bu faktörler ilk bakışta fazla göze çarpmasa da etkileri derinden derine sürecin hemen her aşamasında gözlenmektedir. İtalya’nın Avrupa Jeopolitiği içindeki konumu ve bu ülkedeki bölgesel yapılanmanın tarihsel arkaplanıyla ilgili kısımda oldukça ayrıntılı olarak değinilen bu faktörlerin temelinde, yine ilgili kısımda sıklıkça atıfta bulunulan “parçalılık” olgusu yatmaktadır. Buna göre gerek Batı Avrupa’nın genelinde geçerli olan tarihsel-jeopolitik koşulların İtalya’daki uzantılarına bağlı olarak gelişen, gerek İtalya yarımadasının kendine özgü jeopolitik koşullarından kaynaklanan bu olgu yarımadaının bütünleşmesini yüzyıllar boyunca güçleştirmiş ve geciktirmiştir. Yine yukarıda değinildiği gibi İtalya’nın ulusal birliğinin kurulduğu sıralarda yarımadaının söz konusu tarihsel-jeopolitik koşullarına bağlı olarak bütünleşmenin federalleşme yoluyla olması gerektiği savunulmuş, fakat süreç içinde Piemonte öncülüğünde Fransa modeline dayalı üniter bir yapı tercih edilmiştir. Buna karşın federal yapılanma İtalya’da uzun yıllar tartışılmaya devam etmiştir. Kimileri bu durumu “eski İtalya’nın cenazesinin usullere uygun kaldırılmamasından”, yani bütünleşmenin federal bir temelde gerçekleştirilmemesinden dolayı, federalizmin üniter İtalya’ya “bir hayalet gibi sürekli musallat olması” şeklinde yorumlamaktadır⁵⁰⁰.

⁵⁰⁰ Stemmermann, 79.

Bölgeler arasındaki yapısal farklılıklar ekonomik ve sosyal farklılıkları da beraberinde getirirken bu farklılıklar, özellikle doksanlı yıllardan itibaren Kuzey bölgeleri tarafından ulusal gelirin “eşitsiz dağılımı” söyleminin de temelini oluşturmuştur. Fakat diğer yandan üniter bir model temelinde bütünleşen İtalya’nın zamanla kültürel, dilsel ve etnik bakımdan maksimum düzeyde homojen bir yapıya kavuştuğu da yadsınamaz bir gerçektir. Zira yukarıda da belirtildiği gibi İtalya’nın ulusal birliği sağlandığında halkın çok küçük bir yüzdesi (% 2,5) standart İtalyanca konuşabiliyordu⁵⁰¹. Ayrıca yöresel ve bölgesel dillerin önemli bir kısmının İtalyanca’nın birer lehçesi olmaktan çok başlı başına birer dil görünümünde olduğu⁵⁰² düşünüldüğünde, ulusal bütünleşme sürecinin erken dönemlerindeki kültürel heterojenlik düzeyi daha da belirginleşmektedir.

Fakat ulusal birliğin sağlanmasının hemen ardından İtalya’nın önde gelen devlet adamlarından Massimo d’Azeglio’nun “İtalya’yı oluşturduk, şimdi İtalyanları oluşturmalıyız” sözüyle çarpıcı bir biçimde ifade ettiği gibi⁵⁰³ tüm imkanlar seferber edilerek yoğun bir kültürel homojenizasyon faaliyetine girişilmiştir. Bu süreçte bir yandan milli eğitim, basın yayın organları etkili olurken⁵⁰⁴ diğer yandan da 19. yüzyılın ortalarından itibaren giderek sanayileşen kuzey bölgelerine yapılan göç kültürel bütünleşme ve homojenleşmeyi hızlandırmıştır⁵⁰⁵. Dolayısıyla bölgeselleşme süreci – yine ilk bakışta paradoksal olarak algılanabilecek biçimde – homojenleşme düzeyinin oldukça yükseldiği bir dönemden itibaren başladı.

Diğer yandan coğrafi düzeyde hatırı sayılır ölçüde üstesinden gelinen parçalılık olgusu siyasal düzlemde, özellikle de siyasal partiler sisteminde varlığını hemen her dönemde hissettirdi⁵⁰⁶. Zira İtalya’da anayasal güç büyük ölçüde parlamento üzerinde yoğunlaşmış olup oldukça hassas bir oransal temsil sisteminden

⁵⁰¹ Lepschy vd., 74.

⁵⁰² Lepschy vd., ss. 72-73.

⁵⁰³ Connor, 127; Koff, 10.

⁵⁰⁴ Lepschy vd., 74.

⁵⁰⁵ Adrian Lyttelton, “Shifting Identities: Nation, Region and City”, Carl Levy (der.), **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996, s. 49

⁵⁰⁶ Bull, Gilbert, 39.

dolayı, parlamento hemen her dönemde siyasal bakımdan son derece parçalı ve çekişmeli bir görünüm arz etmiştir⁵⁰⁷.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, yapısal faktörler olarak adlandırdığımız tarihsel-jeopolitik faktörler bölgeselleşme sürecinde doğrudan doğruya etkili olmamıştır. Zira, İtalya'nın bütünleşme sürecinde kuzey-güney arasındaki gelişmişlik farklılıkları giderilememiş, ülkenin siyasal merkezi ekonomik bakımdan Kuzeyin "periferisi" olarak kalmaya devam etmiştir⁵⁰⁸. Bununla birlikte bu alandaki başarısızlık kültürel homojenizasyon ile önemli ölçüde telafi edilmiş, ayrıca kuzey-güney arasında özellikle işgücü hareketliliği ve iç göç vasıtasıyla kurulan organik bağlar bölgesel aidiyetleri ve kimlikleri önemli ölçüde zayıflatmıştır⁵⁰⁹. Bu durumda tarihsel-jeopolitik faktörlerin İtalya'da bölgeselleşme süreci üzerindeki etkileri aşağıda ele alınan üç ana bağlamda netlik kazanmaktadır:

- **Bölgesel Yapılanmanın Meşruiyet Zemini olarak Tarihsel-Jeopolitik Parçalılık:** Yukarıda da belirtildiği gibi bölgesel idari yapılanma 1947 Anayasasıyla öngörülmüş, 1970'lerden itibaren de yavaş yavaş hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte adalar dışındaki bölgelerin gerek coğrafi, gerekse siyasi bakımdan kurgulandığı, dolayısıyla bir bakıma suni olarak yeniden meydana getirildikleri dikkati çekmektedir⁵¹⁰. İşte bu süreçte tarihsel temeller bir tür *meşruiyet zemini* olarak algılanmıştır⁵¹¹. Dolayısıyla diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bölgeselleşmenin yapısal temelleri İtalya'da mevcut olmasına karşın, kadim parçalı yapı yer yer suni müdahalelerle bir bakıma yeniden kurgulanmıştır. Bu süreçte bazı bölgelerin sınırları tarihsel temellere göre çizilmiş bazı durumlarda bir kaç bölge birleştirilmiştir (Friuli-Venezia-Giulia gibi)⁵¹².

⁵⁰⁷ Bull, Gilbert, 3.

⁵⁰⁸ Bull, Gilbert, 5.

⁵⁰⁹ Lyttelton, 49.

⁵¹⁰ Roberto Bin, "Le Potestà Legislative Regionali dalla Bassanini ad Oggi", **Le Regioni**, 2001, no: 4, s. 614.

⁵¹¹ Bölgesel yapılanmayı yarımada'nın gelenekleriyle ilişkilendiren bu ve benzeri yaklaşımlara yönelik eleştirel bir değerlendirme için bkz. Güler, 2006a, ss. 56-68.

⁵¹² Bölgelerin, yani bütünü meydana getiren parçaların sınırlarının kesin olup olmaması esasen parçalılık teziyle de çelişmemektedir. Zira tarihsel olarak bölgelerin sınırları, hatta yer yer isimleri belirsizlik gösterebilse de, Roma'nın çöküşünden itibaren gelişen bağımsız kent devletçikleriyle

- **Federalist Söylemlerin Meşruiyet Zemini olarak Tarihsel-Jeopolitik Parçalılık ve Makro Bölgeler Yaklaşımı:** Bölgelerin oluşturulma sürecine benzer bir biçimde, bölgeselleşme tartışmaları federalleşmeye doğru ilerlerken bu kez üç makro bölge yaklaşımı gündeme gelmiş, bu yaklaşım da zihinsel düzlemdeki meşruiyetini tarihsel-jeopolitik arkaplana dayandırmıştır. Yalnız bu kez yukarıda ilgili kısımda dile getirilen ve kökenleri antik çağlara kadar uzanan üç tarihsel-jeopolitik makro bölge (kuzey, orta ve güney) temel alınmış, İtalya'nın bu makro bölgeler doğrultusunda federal bir yapılanmaya gitmesi gerektiği savunulmaya başlanmıştır. Bu söylem özellikle 1994'ten itibaren ayrılıkçılığı bırakıp federalleşmeyi savunmaya başlayan Kuzey Liginin başını çektiği bölgeselci hareketlerin savlarına temel teşkil etmiştir. Dolayısıyla tarihsel gerçeklerin günümüzdeki uzantıları halen hissedilse de, aynı zamanda bu gerçeklerin güncel söylemlere temel teşkil etmek üzere yeniden üretilip kurgulandığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bir başka deyişle, İtalya'daki parçalı jeopolitik yapının aslında federal bir yapılanmaya elverişli olduğu doğrudur, fakat aynı zamanda ulusal birliğin oluşumundan itibaren ülkenin kültürel, dilsel ve etnik bakımdan son derece homojen bir yapıya kavuştuğu da yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle 1990'lardan itibaren zemin kazanan bölgeselleşme ve federalleşme söylemlerine ülkenin tarihsel parçalılığının önemli bir yer tutması doğal karşılanabilir. Fakat dikkati çeken husus, bölgeselleşmede rol oynadığı gözlenen yapısal faktörlerin yalnızca doğal birer faktör olmanın yanı sıra federalist argümanlara dayanak teşkil etmesidir.
- **Çokmerkezlilik (Policentrismo):** Parçalı yapının İtalya'ya özgü bir tezahürü olarak ortaya çıkan bu durum, yukarıdaki iki tespitin aksine bölgeselleşme

birlikte kemikleşen *çok merkezlilik* (policentrismo) İtalya bağlamında tam da parçalılığın ana eksenini oluşturmaktadır. Esasen parçalılık olgusu, sınırları belirli parçaların yüzyıllar boyunca donuk bir biçimde varolmalarını değil, tam da bunların sürekli hareket halinde evrilmelerini ve zaman zaman kendi aralarında da parça-bütün ilişkisine girmelerini ifade etmektedir. Bu noktada tarihten verilebilecek bir örnek, bağımsız ve güçlü bir denizci devleti olan Pisa'nın zamanla Floransa'ya bağlanarak Toskana'nın bir parçası olmasıdır. Günümüzde ise Kuzey Ligi hareketi bağlamında Kuzey bölgelerinin bir bütün gibi algılanması ve bu perspektiften İtalya'nın üç makro-bölgeden ibaret görülmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

sürecini *söylem* düzeyinde değil, sözcüğün tam anlamıyla yapısal bakımdan etkilemektedir. Fakat kökleri İtalya'nın “doğasında” bulunan bu olgunun da söz konusu süreç zarfında doğrudan doğruya ve birincil düzeyde etkili olduğunu söylemek güçtür. Kanımızca bu bağlamda diğerlerinden bir adım öne çıkan husus, tarihsel olarak yine çokmerkezlilik/parçalılık geleneğinin bir uzantısı olarak istikrarlı bir merkezi yapının *yokluğu* sorunudur. Bir başka deyişle merkezin “çok” olması tek bir merkezin “olmamasını”, dolayısıyla merkezi düzeyde örgütlenme geleneğinin de son derece zayıf olmasını beraberinde getirmektedir. Zira coğrafi parçalılık her ne kadar İtalyan ulus-devletinin oluşum sürecinde önemli ölçüde bertaraf edilmiş ise de ve her ne kadar günümüz İtalyası pek çok yönden oldukça homojen bir görünüm arz etse de parçalılık düzeyindeki azalma ve toplumsal düzeyde deneyimlenen homojenleşme beraberinde istikrarlı bir merkezi yapılanma getirmemiştir. Bu durum da gerek siyasal eliti, gerek merkezi bürokrasiyi hemen her siyasal sistemin karşılaşılabileceği yönetim krizleri karşısında zayıf duruma düşürmüştür.

İşte İtalya'yı bölgeselleşmeyi idari düzeyde tutarak bütünleşme sürecinin bölgesel politikalara ilişkin gereklerini karşılayabilen Hollanda'dan, veya bu politikaların gereklerini karşılamak şöyle dursun uluslarüstü düzeydeki aktif siyasal manevralarla bölgesel politikalardan pragmatik yararlar sağlayan İrlanda'dan ve benzeri davranışlar sergileyen diğer ülkelerden ayıran temel nokta budur. Yukarıda da değinildiği gibi İtalya, Batı Avrupa'nın coğrafi parçalılık geleneğini ve çokmerkezli karakterini yüzyıllar boyunca çarpıcı bir biçimde sergilemiş ve bu özelliği sayesinde bir dönem Avrupa'nın *dinamosu* haline gelmişken yine tam da bu özelliğine bağlı olarak bir türlü siyasi bütünlük sağlayamayıp bu kadim mirasın kurbanı olmuştur. Günümüzde coğrafi parçalılığı büyük ölçüde bertaraf etmiş olmasına karşın benzer süreçlerden geçmiş diğer belli başlı Batı Avrupa ülkelerinin aksine uzun bir krallık veya hiç değilse bir federasyon deneyimine sahip olmadığından, bu kez aynı miras istikrarlı bir merkezi yapılanma eksikliği şeklinde tezahür etmektedir. Bu tespit bizi bölgeselleşmenin iç siyasetten kaynaklanan faktörlerine yönlendirmektedir.

3.6.2. İç Siyasetten Kaynaklanan Faktörler

Buraya kadar yeri geldikçe kullanılmış olan “iç siyaset krizi” ifadesi iç siyasetten kaynaklanan faktörlerin tamamını kapsamakta olup “meşruiyet krizi” olarak da anılmaktadır⁵¹³. Zira 1990’lı yılların ilk yarısında (Mayıs 1991 – Mayıs 1993 arası dönem⁵¹⁴) yaşanan ve siyasal parti sisteminin çöküşüyle sonuçlanan kriz, ardından gelen “İtalyan devrimi”⁵¹⁵ ve “İkinci Cumhuriyet”⁵¹⁶ olarak anılan yeniden yapılanma sürecinde bölgeselleşmenin ivme kazanmasında rol oynayan iç faktörlerin bütününe ifade eder. Buna göre, 1970’li yıllardan itibaren giderek artan yolsuzluk, kayırmacılık (klientelizm) ve İtalyan siyasal sisteminin başlıca unsuru olan partitokrasiye bağlı olarak ivme kazanan politik yozlaşma, doksanlı yıllara gelindiğinde siyasal elite olan güveni neredeyse tamamen ortadan kaldırdığı gibi yurttaşların siyasal yaşama katılımlarını da olumsuz yönde etkilemekteydi⁵¹⁷. Öyle ki, hemen her partinin yolsuzluklarla lekелendiği bir ortamda kamusal alan neredeyse tamamen işlevini yitirmiş, ortak iletişim zeminini oluşturan tüm davranış kalıpları, ritüel ve ortak sembollerin içi boşalmıştı⁵¹⁸.

Bu süreç zamanla bir kısır döngüye dönüşerek siyasi partilerin halkın güvenini kaybetmelerine ve somut sorunlar karşısında kapsamlı çözümler üretmez hale gelmelerine yol açtı. Diğer yandan gerek partiler arasında gerekse partilerin kendi içindeki güç mücadeleleri hem parti yapılarını hem de genel olarak İtalyan siyasal sistemini yıpratmaktaydı⁵¹⁹. Ayrıca partilerin tabana yayılmaktan çok belirli çıkar grupları doğrultusunda faaliyet göstermeleri, bu duruma bağlı olarak parti

⁵¹³ Koff, 2.

⁵¹⁴ Bull, Gilbert, 24.

⁵¹⁵ A.g.y.

⁵¹⁶ 1992-94 yılları arasında yaşanan kriz Birinci Cumhuriyetin sonu olarak değerlendirilmekte, 1994 seçimleri sonrasında İtalyan siyasal partilerinin yeniden organize olmaları ve yeni seçim kanunu doğrultusunda çift partili sistemin yerleştirilmeye çalışılması İkinci Cumhuriyet döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Stefano Fella, “One Step Forward or Two Steps Back ? – Assessing the Italian Transition”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, cilt: 8, sayı: 2, Ağustos, 2006, ss. 135-136).

⁵¹⁷ G.Guagliarello, “Forza Italia, Une Dynamique du Fond”, **Le Monde des Débats**, sayı: 25, Mayıs 2001, s. 10.

⁵¹⁸ A.g.y.

⁵¹⁹ Mauro Fotia, “I Partiti tra Reinvenzione e Rinnovamento”, **Proteo**, 2000-2, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=88, 15.01.2007.

sayısının sistemin kaldırabileceği kotayı aşması ve parlamentoda temsil edilen parti sayısının elliye geçecek kadar artması da sistemin tıkanığının çarpıcı göstergeleriydi. Hal böyleyken, 1990'ların başından itibaren bir dizi yolsuzluk skandalının patlak vermesiyle İtalya'da siyasi-idari kriz iyice belirgin bir hal aldı⁵²⁰. Bir yandan kamu maliyesi krizde iken diğer yandan bölgelerle merkez arasında mali ve idari yetkilerle temsil yetkilerinin nasıl paylaşılacağı gibi sorunlar krizi ağırlaştırmaktaydı. Ayrıca İtalyan siyasal sistemine giderek entegre olan ve bu sistemin içindeki etkileri zamanla hissedilmeye başlanan bölgeler, ironik bir biçimde bu sisteme uyum sağlayarak sistemin kemikleşmiş sorunları olan partitokrazi, kayırmacılık (klientelizm) ve politik yozlaşma düzeyindeki artışa da katkıda bulunmaya başladılar⁵²¹.

Dolayısıyla 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren başlayan reform dalgasının temelinde geleneksel partilerin çöküşü ve giderek artan bütçe açığıyla şekillenen siyasal, mali ve idari kriz yatmaktaydı. Aşağıda ilgili kısımda daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi bu kriz kuzey bölgelerinden gelen tepkilerde ve en azından söylem düzeyinde ırkçılığa ve ayrılıkçılığa kadar uzanan Kuzey Ligi (Lega Nord) hareketinin güçlenmesinde son derece etkili olmuş, süreç içinde Kuzey Ligi'nin İtalyan siyasetinde önemli bir değişken haline gelerek bölgeselleşme, hatta federalleşme sürecinde belirleyici bir rol üstlenmesine yol açmıştır.

Ana hatları yukarıda özetlenen iç siyaset krizi de aslında bir dizi faktör tarafından şekillenmiş olup krizin bölgeselleşme süreci üzerindeki etkilerini daha yakından takip edebilmek için krize yol açan faktörleri biraz daha ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir. Bunların bir kısmı yine yukarıda değinilen yapısal temellerden kaynaklanırken bir kısmı da dış siyasete bağlı konjonktürel şartlarla şekillenmiştir.

⁵²⁰ Skandalların özellikle Milano ve çevresinde yoğunlaşmasından dolayı Milano "Tangentopoli" (rüşvet kenti) olarak adlandırılmış, daha sonra bu sözcük İtalyan siyasal jargonunda "Birinci Cumhuriyet"ın sonunu getiren skandallar zincirinin tamamı için kullanılmaya başlanmıştır. Temiz Eller (Mani Pulite) operasyonu ile sonuçlanan skandallar zinciri kapsamında siyasal partilerin hemen tamamının üst düzey yöneticilerinin iş dünyası temsilcileriyle kamu ihalelerinden kaynaklanan rüşvet ilişkilerine girdikleri ortaya çıkmış, parlamento üyelerinin yarısından fazlası yargı önüne çıkmıştır. Ayrıca yolsuzluk suçlamalarıyla 400'den fazla belediye meclisi lağvedilmiştir. Operasyon süresince ülkenin siyasal sosyal ve ekonomik elitine mensup olup şüpheli bulunanların sayısının 5000'i bulunduğu tahmin edilmektedir (Koff, 2).

⁵²¹ Bull, Gilbert, 24.

3.6.2.1. Siyasi Krizin Yapısal Kökenleri

Yukarıda kısaca özetlenen kısır döngünün temel unsurları olan kayırmacılık (klientelizm), partitokrasi, politik yozlaşma ve bunların yol açtığı kronik yönetim krizi yapısal olarak İtalya’da siyasal oluşumların geleneksel olarak parçalı (fragmented, fractious) bir görünüm arzemesiyle ilişkilendirilmektedir⁵²². Bu tespit çalışmanın diğer kısımlarında sıklıkla dile getirilen parçalılık yaklaşımıyla da örtüşmektedir. Zira siyasal arenada gözlenen parçalılık, büyük ölçüde tarihsel-jeopolitik parçalılığın ve yukarıda sözü edilen merkezi geleneğin *yokluğunun* cumhuriyet dönemi İtalya’sındaki uzantıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, ulusal birliğin sağlanmasının ardından yüzyıllarca küçük ölçekte kent devletleri ve prenslikler çapında yürütülen siyasi ilişkilerin birden Roma’ya taşınması arzu edilen düşünümü de beraberinde getirmemiş, eski adetler yeni biçimlerde devam etmiştir. Bir bakıma coğrafi parçalılık büyük ölçüde bertaraf edilirken daha önce var olan siyasi-coğrafi birimlerin yerini (prenslikler, kent devletleri, vs.) parçalılık geleneğini ısrarla devam ettiren partiler almıştır. Bu doğrultuda İtalya bir “partiler devleti”⁵²³ veya “partiler cumhuriyeti”⁵²⁴ halini alırken sürekli pazarlıklarla, siyasi manevralarla, ittifaklarla ve ayrışmalarla işleyen sistemde (partitokrasi) tabanla olan ilişkilerin ulusal birlik öncesi feodal geleneklere göre devam etmesi kayırmacılık (klientelizm) ve mafyalaşmayı beraberinde getirmiştir.

Aslında dilimize “kayırmacılık” olarak tercüme edilse ve halen ilgili literatürde olumsuz imalar içerecek şekilde kullanılsa da, “klientelizm” kökenleri İtalya’nın Birlik öncesi eski prensliklerine ve kent devletlerindeki birebir kişisel ilişkilere dayanan ve özü itibarıyla çok da sağlıklı olmayan bir siyasal ilişki biçimini ifade etmektedir⁵²⁵. Dolayısıyla yerel düzeydeki yakın ilişkilerin merkezi düzeye taşınarak partiler ve seçmenler arasında karşılıklı oy ve rant kaygısı doğrultusunda şekillenmesi şaşırtıcı olmayabileceği gibi, kimilerince sağlıklı bir

⁵²² Fella, ss. 136-137.

⁵²³ Ciuffoletti, 166.

⁵²⁴ Morrone, 248.

⁵²⁵ Lyttelton, ss. 44-45.

iletişim zemini olarak da değerlendirilebilmektedir⁵²⁶. Diğer siyasal sistemlerde de bir düzeye kadar gözlenebilen bu durumun İtalya’da politik yozlaşmaya temel teşkil edecek ölçüde olumsuz sonuçlar doğurması ise tarihsel parçalılığın ve çokmerkezliliğin bir uzantısı olarak siyasal arenada da parçalılık düzeyinin aşırı derecede yüksek olması, yerel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren partilerin sayısının son derece fazla olmasıdır. Ayrıca 1994’e kadar⁵²⁷ seçim kanununun da maksimum düzeyde temsil adına bu parçalı siyasal yapılanmayı parlamentoya taşımaya imkan vermesi klientelizmin krizdeki rolünü artırmıştır.

Dolayısıyla İtalya’nın ulusal birliğini kurduğu dönemlerden itibaren oluşturulan hükümetler belirli siyasal ilkeler doğrultusunda şekillenen mutabakatlarla değil, kişi ve gruplar arasındaki dalgalı ve değişken pazarlık ve ittifak ilişkileri sonucunda kurulmuştur⁵²⁸. Esasen koalisyonlar “sol” veya “sağ” etiketi altında oluşturulsalar da, aralarında pek az ideolojik fark bulunuyordu ve aynı kişilerin farklı hükümetlerde bakanlık yapmaları sık rastlanan bir durumdu⁵²⁹. 1999-2001 dönemi reformlarının siyasal arkaplanına ilişkin değerlendirmeler bu bağlamda daha da netleşmektedir. Zira söz konusu kısımda belirtildiği gibi bu dönemde bölgeselleşmeye ilişkin genel bir mutabakatın varlığına karşın bu mutabakat bölgeselleşmenin ne şekilde gerçekleştireceğine ilişkin kuramsal temeller üzerinden değil, siyasal grup ve kişiler arasındaki ittifaklarla şekillenmekteydi. Dolayısıyla ittifakların zarar görmesi halinde parlamentodan geçecek kanunlara ilişkin mutabakat da bozulabiliyordu.

Bu bağlamda tıpkı klientelizm gibi tarihsel süreç içinde çok da yıkıcı olmayan, fakat yine siyasal sistemin aşırı derecede parçalı olmasına bağlı olarak zamanla siyasal partileri birbirinden *farksızlaştırarak* son derece parçalı ve kaotik görünen siyasal arenayı paradoksal bir biçimde tekdüzeleştirilen “transformizm”

⁵²⁶ A.g.y.

⁵²⁷ 1994’ten itibaren yeni seçim kanunu doğrultusunda koalisyon oluşumları kurumsal temellere oturtulmaya çalışılmış, merkez sol ve merkez sağ etrafında birleşen Ulivo/Unione, ve CdL gibi koalisyonlarla zamanla çift partili siyasal sisteme dönüşmesi beklenen bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır (Bu koalisyonların ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları**). Bununla birlikte henüz çift partili sistemin tam olarak oturduğu söylenememektedir (Fella, 136).

⁵²⁸ Koff, 11.

⁵²⁹ A.g.y.

(trasformismo) geleneğinin de etkili olduğu gözlenmektedir. Kısaca muhalif grupların “ikna edilerek dönüştürülmesi” olarak tanımlayabileceğimiz bu uygulamanın kökleri İtalya yarımadasının Piemonte öncülüğünde bütünleştirildiği döneme dayanmakta olup etkileri halen yoğun olarak hissedilmektedir⁵³⁰.

3.6.2.2. Krizi Tetikleyen Konjonktürel Şartlar

Siyasi krize zemin hazırlayan iki konjonktürel durum dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki Doğu Blokunun yıkılışı, ikincisi de Avrupa Bütünleşmesi sürecinin ivme kazanmasıdır. Esasen İtalyan iç siyasetinin Doğu Blokunun zayıflama sürecinde sağ-sol ekseninde giderek rutinleşmesi, totaliter bir sol iktidar tehlikesinin de bertaraf olması anlamına geliyordu. Bu durum bölgeselleşmenin birincil sebepleri arasında yer almasa da özellikle doksanlı yıllardan itibaren sürecin önündeki engellerden birini ortadan kaldırması bakımından önem taşımaktadır. Nitekim Sovyet blokunun çöküşünün ardından o döneme kadar Hıristiyan Demokratların (DC) liderliğini yürüttüğü ve aşırı sol partilere, dolayısıyla Sovyet tehdidine karşı bir savunma ittifakı olarak algılanan parti sistemi varlık nedenini yitirmiştir⁵³¹. Bu durum zaten Soğuk Savaş döneminde de hassas olan iç siyasi dengelerin – skandallar gibi – tetikleyici birtakım olaylar karşısında daha da hassaslaşmasına yol açmış, istikrarsızlığı artırmıştır.

Diğer yandan Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanarak ekonomik ve parasal birlik yolunda ilerlemesi, beraberinde Maastricht yaklaşım kriterlerini getirmiş, Euro bölgesine giriş için karşılanması gereken kriterlere bağlı olarak uygulanması gereken mali disiplin kamu maliyesinin yükünü artırmıştır. Bu durum bir yandan klientelizme dayalı sistemin sürdürülebilirliğini fiili olarak ortadan kaldırırken diğer yandan vergi yükünü artırarak halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmuştur⁵³².

⁵³⁰ A.g.y.; “Trasformismo” geleneğinin ayrıntıları için bkz. Güney, ss. 134-137.

⁵³¹ Fella, 134.

⁵³² Radaelli, Bruni, ss. 42, 46.

3.6.2.3. Kriz Sonrası Dönemde Federalist Söylemin Yaygınlaşması

Kriz sonrası dönemde federalist söylemin Kuzey Ligi ve bünyesinde barındırdığı bölgesel partilerin tekelden çıkarak merkez sağ ve sol başta olmak üzere siyasal arenaya hakim olan partilerin hemen tamamınca benimsendiğine yukarıda değinilmiştir. Yine yukarıda değinildiği gibi bu durum krizle birlikte değişimin bir tercih olmaktan öte başlıbaşına bir zorunluluk halini alması, bu süreçte federalleşmenin de değişimin başlıca aracı olarak algılanmasıyla ilgiliydi. Bu durumun temel sebebi başlangıçta ayrılıkçı söylemleriyle dikkati çeken Kuzey Ligi'nin merkezi yönetim karşısındaki muhalif söylemlerinin prim yapması ve 1992 seçimlerinde Kuzey Ligi'ne ulusal düzeyde % 8'in üzerinde oy oranı sağlayarak bu hareketi parlamentoya taşımasıydı⁵³³. Bir önceki alt başlığın ve aşağıda bölgeselci hareketlere ilişkin değerlendirmelerin ışığında, Kuzey Ligi'nin söz konusu başarısının sonradan federalist bir çizgiye dönüşen otonomist ve ayrılıkçı söylemlerden değil, kriz ortamına ve bu ortamdan sorumlu olduğu gözlenen sistem karşısındaki tepkilerine bağlı olduğu sonucuna varılabilir.

Öte yandan 1992 seçimleriyle parlamentoya giren Kuzey Ligi kısa bir süre sonra yukarıda sözü edilen “transformizm” geleneğinin bir sonucu olarak merkez sağ CdL koalisyonuna dahil olmuş, bu yeni konumuna bağlı olarak sistem dışı çözüm arayışlarını yansıtan marjinal ayrılıkçı söylemleri terkederek üç makro bölgesel federalizmi savunmaya başlamıştır. Bu süreçte bir yandan Kuzey Ligi sisteme dahil olurken, diğer yandan 90'ların başında son derece marjinal bir söylem olarak algılanan federalizm de genelleşerek günlük politikanın bir parçası haline almıştır. 2000'li yıllara doğru ise artık federalleşme sürecinin *nasıl* gerçekleşeceği tartışılır olmuş, belli başlı parti grupları (koalisyonlar) “değişen İtalya”⁵³⁴ söyleminin doğal bir uzantısı haline gelen federalleşmeyi programlarına dahil etmişlerdir⁵³⁵.

⁵³³ Bu seçimlerde Kuzey Ligi İtalyan parlamentosunun iki kanadından biri olan Meclis (Camera dei Deputati) üyeleri seçiminde ülke genelindeki oyların % 8,6'sını, Senato üyelerinin seçiminde ise % 8,2'sini almıştı. Kuzey Ligi bu oylarla 25'i senatör, 55'i milletvekili (deputati) olmak üzere toplam 80 parlamentolarla parlamentoya girmiştir.

⁵³⁴ Değişim söylemi genellikle “modernleş(tir)me” (modernizzazione), yenileme (rinnovamento) ve büyük reformlar (grandi riforme) gibi ifadelerle zenginleştirilerek desteklenmektedir.

⁵³⁵ **Programma Elettorale 2006, Casa delle Libertà** (CdL Programı), ss. 8, 11, 15.
http://www.forza-italia.it/speciali/programma_cdl.pdf, 11.02.2007; Rutelli, ss. 21, 24-27.

Dolayısıyla yetki devri, bölgeselleşme ve federalleşme konuları partilerin politik amaçları doğrultusunda başvurdukları söylem araçlarına dönüşmüştür⁵³⁶. Bu süreçte yukarıda da değinildiği gibi değişim sürecinin teknik ayrıntılarından çok değişimi hangi siyasi grubun gerçekleştireceği önem kazanmış, belli başlı siyasi grupların reform sürecine ilişkin eleştirel yaklaşımlar doğrudan reformların özüne değil, onları gerçekleştirmeye çalışan siyasi rakiplere yönelmiştir. Dolayısıyla, İtalyan siyasi elitinin bölgeselleşme ve federalleşme karşısındaki tutumu aynı zamanda siyasi arenadaki güç mücadelelerinin de uzantısı haline gelmiştir⁵³⁷. Bu durum ise bölgeselleşme süreci üzerindeki etkileri bakımından Parker'ın deyimiyle “hakiki” (genuine) bölgeselci hislerle siyasi elitin fırsatçı partizan tutumlarının nasıl ayırdedileceği sorununu gündeme getirmiştir⁵³⁸. Esasen literatürde fazla değinilmeyen⁵³⁹ bu soruna daha yakından bakıldığında bölgeselleşmenin dinamikleri açısından oldukça ilginç verilere ulaşılmakta, bu veriler ışığında ilk bakışta paradoksal bulunabilecek bazı noktalar tutarlı bir çerçeveye oturmaktadır.

Buna göre, meşruiyet krizinin İtalyan siyasi parti sistemini çökertmesi sonucunda sistem karşıtı söylemler kadar bölgesel düzeyin yeniden yapılanmaya çabalayan siyasi elit tarafından yeni bir “varoluş alanı”⁵⁴⁰ olarak algılanması da federalizmin kolaylıkla kabul görmesinde, hatta deyim yerindeyse “sıradanlaşmasında” etkili olmuştur. Zira yukarıda sebepleri açıklanan siyasi kriz sonucunda, merkezi düzeyde kaybedilen gücü bölgesel düzeye yönelerek telafi etmeye çalışan siyasi elit, bir bakıma kendisini periferik/bölgesel siyaset düzleminde “yeniden üretmeyi” amaçlamıştır⁵⁴¹. Böylelikle bölgesel düzey bir yandan merkezi siyaset arenasındaki yönetim krizini atlarmaya yönelik bir tür “sığınak” olarak algılanırken⁵⁴² diğer yandan “Birinci Cumhuriyet” döneminin

⁵³⁶ Parker (2006), ss. 236-237.

⁵³⁷ Truini, 36.

⁵³⁸ Parker (2006), s. 252.

⁵³⁹ A.g.y.

⁵⁴⁰ Bu ifade ilgili literatürde “habitat” veya “habitus” sözcükleriyle karşılanmakta olup belli başlı siyasi aktörler arasındaki iletişim ve etkileşimin cereyan ettiği alana karşılık gelmektedir (Parker (2006), s. 239).

⁵⁴¹ Parker (2006), s. 239; Parker, “kendini yeniden üretme” ifadesi için “autopoiesis” kavramını kullanmaktadır.

⁵⁴² Parker (2005), ss. 4, 18-19; Parker (2006), s. 251.

“partitokrazi” ortamında güvenilirliğini ve inanılrlığını yitirmiş olan ulusal düzeydeki politika, bölgeselci-federalist söylemlerle yeniden kurgulanıp meşrulaştırılmaya çalışılmıştır⁵⁴³.

Bu tespitlere bağlı olarak bölgeselleşme sürecinde tabandan gelen taleplerden çok bu yeni politika alanının sağlayabileceği fırsatları değerlendirmeye çalışan ve bölgesel veya ulusal düzeyde ortaya çıkan fırsatlara göre konumunu ani manevralarla ayarlayabilen siyasal elitin etkin olduğu gözlenmektedir⁵⁴⁴. Esasen Kuzey Ligi'nin aşağıda değinilecek olan ani politika değişiklikleri ve manevraları ancak böylesi bir okuma ışığında anlam kazanmaktadır⁵⁴⁵.

Bu noktada karşılaşılan ironik bir durum, süreçte ulusal dinamiklerin tabandan gelen ulusaltı dinamiklerden daha etkili olduğunu ortaya koyması bakımından dikkati çekmektedir. Buna göre bölgesel düzeye yetki devrinin ve merkezi düzeyde faaliyet gösteren siyasal elitin bölgesel düzeyde yeniden yapılanmasının karşısındaki en büyük sorun, seçmenlerin bölgesel düzeyde aidiyet hissetmemeleri ve bu düzeydeki hükümeti ciddiye almamalarıydı⁵⁴⁶. Bu açıdan bakıldığında bölgesel düzeyi merkezi siyasetin bir tür manevra alanı gibi⁵⁴⁷ veya merkezi düzeydeki gerilimleri deşarj edecek birer *paratoner* gibi⁵⁴⁸ algılayan İtalyan siyasal eliti bölgeselleşmenin başlıca dinamiklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duruma bağlı olarak bölgeler ve bölgeselleşme konusu da bu eliti meydana getiren siyasal partilerin temel politika ve ve ideolojik eğilimlerinden çok aralarındaki güç ilişkileriyle şekillenen konjonktürel bir *değişken* halini almıştır.

Dolayısıyla, iç siyasi krizin yol açtığı tepkiler bir yandan siyasal yapının yeniden kurgulanmasına yol açarken, diğer yandan ortaya çıkan yeni yapı

⁵⁴³ Parker (2005), ss. 4, 18-19.

⁵⁴⁴ Parker (2006), ss. 251- 252.

⁵⁴⁵ Parker (2006), s. 252.

⁵⁴⁶ Joseph Farrell, Carl Levy, “The Northern League: Conservative Revolution ?”, Carl Levy, (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996, s. 144.

⁵⁴⁷ Yukarıda da değinildiği gibi Parker bu manevra alanını “alternatif güç topografyası” (alternative topography of power) olarak adlandırmaktadır (Parker (2005), s. 18; Parker (2006), s. 239).

⁵⁴⁸ Truini, 65.

beraberinde yeni söylemleri getirmiş⁵⁴⁹ ve yukarıda da değinildiği gibi bölgeselleşme ve federalizm İtalya'nın hemen her alandaki sorunları için bir tür panzehir olarak algılanmaya başlamıştır.

3.6.3. “Mezzogiorno” Sorunu

Kısaca “güney, günortası” anlamındaki “mezzogiorno” sözcüğüyle ifade edilen Güney İtalya'nın azgelişmişlik sorunu⁵⁵⁰, aslında yapısal faktörlerin uzantısıdır. Fakat yukarıda sözü edilen kültürel homojenleşme ve işgücü hareketliliğine bağlı olarak Güney İtalya'nın ülkenin kalanından etnik ve kültürel yönlerden ziyade ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından farklılaşması, ayrıca bölgeselleşme sürecinde doğrudan değil de “Kuzey bölgelerinden gelen tepkiler” üzerinden dolaylı olarak etkili olması⁵⁵¹ bu konuyu ayrı bir başlık altında kısaca ele almayı gerektirmiştir.

“Mezzogiorno” sorunu 1990'lı yıllardaki meşruiyet kriziyle sona erdiği kabul edilen “birinci cumhuriyet” dönemi boyunca, büyük ölçüde merkezden koordine edilen ve bölgeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan önlemlerle çözülmeye çalışılmıştır⁵⁵². Veneto Bölgesel Konseyi tarafından yaptırılan bir araştırmaya göre⁵⁵³ bu yıllarda kuzey bölgeleri ulusal düzeyde toplanan gelirlerin tamamının % 45'ini ödemekteyken KDV'nin % 62'sini ödemekteydiler. Yerel vergi gelirlerinin de % 63,5'i kuzey bölgelerinden sağlanmaktaydı. Buna karşın bu

⁵⁴⁹ Burada “yeni yapı” olarak adlandırılan ve doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren kurulan siyasal sistem aslında önceki dönemin gelenek ve pratiklerini önemli ölçüde muhafaza etmekte, değişimin daha çok şekil ve söylem düzeyinde kaldığı izlenimini vermektedir (Fella, ss. 136-137).

⁵⁵⁰ İtalya'nın yarımadadan ibaret olan kısmında kuzey, orta ve güney bölgelerinin kabaca ayrıldılmasına karşın azgelişmiş bölgelerin tamamını ifade etmek üzere kullanılan “Güney”in coğrafi kapsamı net değildir. “Mezzogiorno” sözcüğü sınırları tam olarak belirlenemeyen bu bölgelerin yanı sıra İtalya'ya ait büyük adaları da kapsamakta olup kimilerince başlıbaşına bir gerçeklik değil “geri kalmışlık, suç ve mafya” ile özdeşleştirilen ve oryantalist çizgiler taşıyan bir “kurgu”, (construct) olarak değerlendirilmektedir (John Davis, “Changing Perspectives on Italy's Southern Problem”, Carl Levy (der.), **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996, ss. 53, 56).

⁵⁵¹ Davis, 53.

⁵⁵² Almanya'ya ilişkin kısımda değinildiği gibi, rekabetçi değerlerin ön plana çıktığı doksanlı yıllara kadar Alman sisteminde de benzer bir yaklaşım benimsenmiş, Federal Almanya'nın kuruluşunu takip eden yıllar boyunca giderek merkezileşen bu sistemde dayanışmacı çabalarla eyaletler arasındaki gelişmişlik farkları giderilmeye çalışılmıştır.

⁵⁵³ **La Repubblica**, 1 Nisan 1992 s. 14'ten aktaran: Bull, Gilbert, 24; söz konusu araştırmada 1985-90 arası dönem esas alınmıştır.

bölgeler yerel ve bölgesel yönetimlere dağıtılan fonların % 33,9'undan yararlanmaktaydılar. Bölge bölge analiz edildiğinde ödedikleri her 100 lirenin karşılığında Lombardiyalılara 24,5, Piemontelilere 30, Venetolulara 35 ve Emilialılara 37 lirenin geri dönmekteyken (güney bölgelerinden olan) Moliselilere 80, Kampanyalıılara 64, Pulyalıılara 58, Kalabriyalılara da 84 lirenin geri dönmekteydi. Bu rakamlar ülkenin kuzeyi ile güneyi arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları yansıttığı gibi aşağıda değinilecek olan Kuzey Ligi hareketinin tepkilerine, “hırsız Roma” (Roma Ladrona)⁵⁵⁴ sloganına ve ayrılıkçı söylemlerine temel teşkil ediyordu.

Diğer yandan refah devleti anlayışı ve dayanışmacı yaklaşımlarla şekillenen devlet yardımları, teşvikler vb. uygulamaların Avrupa Tek Pazarına yön veren ilkelerle uyuşmaması, özellikle Maastricht sonrası dönemde İtalya'yı söz konusu uygulamaları terk etmeye mecbur bırakmıştır. Örneğin Mezzogiorno'ya yatırım çekmek amacıyla Güney bölgelerinde kurulan işletmelere sosyal güvenlik kesintilerinde teşvik primi uygulaması 1993'ten itibaren Tek Pazarda rekabeti engellediği gerekçesiyle AB Komisyonu'nun girişimleri sonucunda Adalet Divanı tarafından durdurulmuştur⁵⁵⁵.

Dolayısıyla ilk bakışta ironik, hatta paradoksal olarak algılanabilecek bir biçimde, yarımada'nın kalanından tarihsel, jeopolitik hatta etnik açılarından farklılaşan Güney bölgelerinden bölgeselleşme yönünde kaydadeğer düzeyde talep gelmemiştir. Mezzogiorno sorunu da söz konusu süreç üzerinde dolaylı yönden etkili olmuş, Kuzey-Güney arasındaki gelişmişlik farklılıkları Kuzey'den gelen taleplerde etkili olmuştur⁵⁵⁶. Bu durum Alman federal sistemini dahi etkileyecek derecede Avrupa'nın diğer kesimlerinde de hissedilen, ayrıca yukarıda da değinildiği gibi AB politikalarını da etkileyen bir dönüşümle ilişkili görünmektedir. Çalışma içinde sıklıkla dile getirilen “bireyselleşme” ve “aktörleşme” kavramlarıyla da yakından

⁵⁵⁴ Ciuffoletti, 177 ; Morrone, 248; Geoff Andrews, “Bossi's – and Berlusconi's – last shout?”, s. 3, www.opendemocracy.net, 17.06.2003.

⁵⁵⁵ Stephan Leibfried, Paul Pierson, “Social Policy, Left to Courts and Markets?”, Helen Wallace, William Wallace (der.), **Policy-Making in the European Union** (dördüncü baskı), Oxford University Press, Oxford, 2000, s. 283.

⁵⁵⁶ Ciuffoletti, ss. 177-178.

ilişkili bulunabilecek bu dönüşüm kısaca dayanışmacı yaklaşımlardan rekabetçi yaklaşımlara geçiş süreci olarak ifade edilebilir⁵⁵⁷.

Bu noktada, İtalya'daki bölgeselleşme sürecini topyekün değerlendirirken yukarıda belirtilen dönemler bazında faktörlerin farklılık gösterebileceğine dikkat çekmek gerekmektedir. Buna göre İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde periferik bölgelerden gelen ve tarihsel, jeopolitik veya etnik unsurlarla şekillenen bölgeselleşme-federalleşme talepleri ile özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ivme kazanan süreç arasında farklılıklar gözlenmektedir. Nitekim Mezzogiorno'nun parçası olan Sicilya'dan da söz konusu dönemde benzer talepler gelmesine karşın 1990'lardan itibaren yaşanan süreçte bu yönde kayda değer bir talep gözlenmemiştir.

3.6.4. Bölgeselci hareketler

İtalya bağlamında “bölgeselleşme” ve “bölgeselcilik” ilişkisi ilk bakışta pek net görünmemektedir. Zira birinci bölümde de dile getirildiği gibi burada bölgeselleşme kastedilirken “bölgeselcilik” anlamına gelen “regionalismo” ifadesi kullanılmakta, böylelikle yaşanan süreçte bölgesel dinamiklerin oynadığı rol ima edilmektedir. Halbuki yukarıda oldukça ayrıntılı olarak ele alınan tarihsel süreçten de anlaşılacağı gibi bölgeselleşme süreci muhtelif dinamiklerin belirleyici olduğu karmaşık bir süreç olup, bu süreçte doğrudan doğruya bölgelerin oynadığı rolün ne derece etkin olduğu sorusu temkinli bir yaklaşımı gerektirmektedir. Yukarıda da yer yer değinildiği gibi ilgili literatürde özellikle doksanlı yıllardan itibaren yaşanan süreçte Kuzey Ligi hareketinin etkisine ve önemine sıklıkla yer verilmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllardaki yeniden yapılanma sürecinde bölgelerin ihdas

⁵⁵⁷ Bu çalışma kapsamında “bireyselleşme” temelde bölgeler için kullanılmakla birlikte, aslında söz konusu kavram yine dayanışmanın çözülmesi ve rekabetin ön plana çıkması gibi benzer faktörlere bağlı olarak diğer alanlarda da geçerlidir. Endüstri ilişkilerinde yaşanan bazı gelişmeler bu duruma örnek teşkil etmektedir. İlk bakışta ilgisiz gibi görünebilecek bu iki alan arasında gözlenen paralellikler aynı zamanda küreselleşmenin bireyselleştirici etkilerinin ne kadar derin olduğunu da ortaya koymaktadır. Buna göre işbirliği ve dayanışmanın yerini rekabete bırakması sonucunda bölgesel birimlerin “kendi başının çaresine bakma” anlayışıyla bireyselleşmesine benzer bir biçimde bireysel iş ilişkileri de geleneksel hukuki çerçevenin dışına çıkmakta, koruyucu ağlardan yoksun bireyselliğe dayalı “atipik” biçimler ön plana çıkmaktadır (Zeki Erdut, “Günümüzde Sosyal Politikanın Açılımları”, 22-24 Ocak 2004 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen Birinci Ulusal Sosyal Politika Kongresinde sunulan bildiri, **Yaşam Boyu Sosyal Koruma** başlıklı bildiri kitabı, s. 38).

edilmesinde periferik bölgelerden gelen taleplerin etkili olduğuna da değinilmişti. Bölgeselleşme sürecinin bu iki ayrı dönemde etkili olan söz konusu “bölgeselci” eğilimler her ne kadar son tahlilde yine yarımada'nın tarihsel-jeopolitik koşullarıyla ilişkilendirilseler de oldukça farklı konjonktürlerde ve farklı dinamiklerin etkisiyle ortaya çıktığından, periferik bölgeler, adalar ve Kuzey Ligi hareketi aşağıda iki ayrı alt başlık kapsamında ele alınacaktır.

3.6.4.1. Periferik Bölgeler ve Adalar

Bu kapsama giren bölgeler daha İtalyan Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında ve ilk bölgeselleşme dalgasında etkili olmuşlar, bu dönemden itibaren özel statülerle donatılmışlardır. Bunların bir kısmı, yukarıda ilgili kısımda da değinildiği gibi sınırdaş durumdaki komşu ülkelere bağlı dil azınlıklarını barındırdığından, söz konusu ülkelere Fransız, Avusturya hatta Yugoslavya'nın etkileri altında dış faktörler kapsamında da düşünülebilir. Fakat bizim için bu noktada asıl sorulması gereken soru, bir kısmı bölgeselleşmeden çok azınlıkların korunması kapsamında ele alınabilecek⁵⁵⁸ özel statülü bölgelerin oluşum sürecinin daha geniş çaplı ve kompleks bir süreç olarak halen devam eden bölgeselleşme üzerinde ne derece belirleyici olduğudur.

Kanımızca bu sorunun cevabına İtalya'nın yakın tarihinde bölgeselleşmeyle ilgili olarak yaşanan bir gelişme ışık tutmaktadır. 1972 yılındaki düzenlemeyle Trentino-Yukarı Adige bölgesinin Güney Tirol olarak da adlandırılan Bolzano iline özerklik verilirken aynı düzenlemeyle bu yönde herhangi bir talebin söz konusu olmadığı komşu Trento iline de özerklik verilmesiyle bir dengeleme politikasının güdüldüğüne yukarıda değinilmişti. Zira, her biri standart İtalyanca'dan ileri düzeyde farklılaşan onlarca yöresel ve bölgesel dil dururken bu dilin yakın bir varyasyonu olan Ladino dilini⁵⁵⁹ konuşan topluluğun kültürel ayrıcalıkları gerekçe gösterilerek söz konusu topluluğun yoğunlaştığı Trento iline de özerklik sağlanması, ancak

⁵⁵⁸ Bununla birlikte özel statülü bölgelere ilişkin düzenlemelerde de doğrudan doğruya ilgili bölgelerdeki dil gruplarına veya etnik gruplara ilişkin referanslar bulunmamaktadır (Truini, 56-57).

⁵⁵⁹ Lepschy vd., 73.

dengeleme politikasıyla açıklanmaktadır⁵⁶⁰. Benzer bir biçimde İkinci Dünya Savaşının hemen akabinde henüz kurulan cumhuriyet bir tür emrivaki sonucu kabul etmek durumunda kaldığı özel statüleri 1947 Anayasasıyla teyit ederken periferide yer alan beş bölgeye ilaveten kıta İtalyası'nda da 15 yeni bölge oluşturulmasını hükme bağlamıştı. Böylelikle periferik bölgelerde tabandan gelen bölgeselci talepler ülkenin kalanında tepeden inme bölgeselleşmeyle dengelenmeye çalışılmıştır.

Bu savla elbette dengeleme politikasının 15 özel statülü bölgenin oluşumunda *temel* belirleyici olduğu öne sürülmektedir. Zira daha İtalyan ulusal birliğinin oluşum sürecinde yapılan tartışmaların da yansıttığı gibi federalizm çok erken dönemlerden itibaren zaten İtalyan devletinin yapılanmasında yer alan ve yukarıda sözü edilen yapısal (tarihsel-jeopolitik) faktörlerle beslenen *tercihler* arasında yer almaktaydı. Dolayısıyla bölgeselleşme, federalleşme gibi kavramlar zaten İtalya'yı cumhuriyet rejimiyle yeniden yapılandıran siyasal elitin entellektüel dağarcığına pek de yabancı değildi. Diğer yandan faşizmin hemen ardından demokrasiyi garanti altına alma ve bu amaçla bölgesel birimleri oluşturup güçlendirme gibi pratik deneyimden çok söyleme dayanan eğilimler de kurucu meclisin kararında etkiliydi. Fakat en az bunlar kadar yukarıda açıklamaya çalıştığımız dengeleme politikasının da, olağan statülü bölgelerin oluşturulmasında bir iç siyaset faktörü olarak etkili olduğu kabul edilmelidir. Esasen söz konusu faktörlerin yanı sıra yukarıda dile getirdiğimiz dengeleme politikası savını da bu faktörlerin yanına koymak sürecin ileriki aşamalarının da daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira yukarıda da değinildiği gibi, olağan statülü bölgelerin oluşturul(ma)maması nasıl siyasal elitin kendi içindeki güç ilişkilerine bağlı siyasal manevraların bir sonucu ise aynı şekilde 1970 itibarıyla söz konusu bölgelerin oluşturulmasında da siyasal güç ilişkilerinin önemli düzeyde etkisi olmuştur. Bir başka deyişle süreç içinde önemli bir role sahip olan siyasal güç ilişkilerinin sürecin en başında da etkili olduğu düşünülmektedir.

Yalnız bu noktada sürecin başındaki, yani 1940'lı yılların sonundaki siyasal konjonktürün önemli bir farkını da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Buna göre Kurucu Meclis Anayasayı hazırladığı sırada kendi dışındaki odaklardan yani

⁵⁶⁰ Truini, ss. 56, 63-64.

periferik bölgelerden gelen özerklik, hatta ayrılıkçılık talepleriyle karşı karşıya idi. Dolayısıyla Kurucu Meclis, içindeki siyasal fraksiyonlara ve derin ideolojik farklılıklara rağmen kısa süre içinde –hatta kimilerine göre alelacele⁵⁶¹—daha sonra özel statülerle donatılacak olan bölgelerin kendi hazırladıkları statüleri bir nevi emrivaki kabilinden kabul edip Anayasada olağan statülü bölgeleri de düzenleyen V. Başlık üzerinde uzlaşmaya vardı. Dolayısıyla merkezi idarenin henüz kendini topladığı ve haliyle nispeten zayıf olduğu bu dönemde dengeleme politikası siyasi bir manevra olarak ortaya çıkarken faşizm sonrası demokratikleşme de bu politikanın söylemsel altyapısını oluşturuyordu.

Diğer yandan periferik konumdaki sözkonusu bölgelerin kendi iç dinamiklerinden olduğu kadar komşu-akraba ülkelerden de beslenen bölgeselci eğilimlerin siyasal düzeyde yapılandıkları gözlenmektedir. Bunlardan Trentino-Yukarı Adige bölgesinin Avusturya'ya komşu Yukarı Adige (Güney Tirol) bölgesinde 50 yılı aşkın süredir hakim konumda bulunan Güney Tirol Halk Partisi (Südtiroler Volkspartei – SVP) dikkati çekmekteyken, Aosta Vadisinde de Aosta Vadisi Birliği (Union Valdôtaine) adlı hareket ön plana çıkmaktadır. Yukarı Adige/Güney Tirol yöresinde hakim durumda bulunan SVP buradaki Almanca konuşan dil azınlığının yanı sıra Ladino dili konuşan kesimden de önemli ölçüde destek görmüştür. 1945 yılında kuruluşunun hemen ardından yapılan il konseyi (consiglio provinciale) seçimlerinde % 60 oranında oy almış, bu durum Almanca konuşanların % 90, Ladino dili konuşanların da % 65 oranında SVP lehine oy kullandığını ortaya koymuştur⁵⁶². 1948 yılında yapılan ilk genel seçimlerde ulusal düzeyde ancak % 0,5 oranında oy toplayabilen küçük bir parti olmasına rağmen SVP'nin bölgesel düzeydeki hakim konumu yıllarca devam etmiştir⁵⁶³. Fakat ironik bir biçimde Alman dillilerin çoğunlukta bulunduğu Yukarı Adige/Güney Tirol yöresinin giderek bir Alman-İtalyan sorunu olmaktan çıkmasıyla birlikte SVP'nin bölgesel siyasetteki etkinliği de zayıflamaya başlamıştır. Bu süreçte, 1948 itibarıyla Güney Tirol bazında oyların % 70'e yakınına toplayan SVP 1993'e gelindiğinde

⁵⁶¹ Caciagli, 20.

⁵⁶² Anton Holzer, Barbara Schwegler, "The Südtiroler Volkspartei", Lieven De Winter (der.), **Regionalist Parties in Western Europe**, Routledge, Londra, 1998, s. 158.

⁵⁶³ Holzer, Schwegler, ss. 158-161.

oyların % 52'sini toplayabilmiştir⁵⁶⁴. SVP 2006 yılında yapılan bölgesel seçimlerde ise tüm bölgedeki oyların % 28'ini almıştır⁵⁶⁵. Bu durum SVP'nin başını çektiği bölgeselci ve otonomi yanlısı hareketlerin tam da bölgeselleşme-federalleşme sürecine bağlı olarak varlık nedenlerini yitirmesi olarak yorumlanmaktadır⁵⁶⁶.

Aosta Vadisi Birliği söz konusu olduğunda ise oldukça farklı bir tablo dikkati çekmektedir. 1945 yılındaki kuruluşundan itibaren Fransa ve İsviçre sınırına yakın bulunan bu bölgenin otonomisini, hatta zaman zaman Fransa'ya ilhakını savunan⁵⁶⁷, bir dönem De Gaulle Fransası'ndan da ayrılıkçılık bakımından destek gören⁵⁶⁸ hareketin seyri 70'li yıllarda düşüşteyken 80'li ve doksanlı yıllar boyunca bölge çapında istikrarlı bir yükselişe geçmiştir. Buna göre 1945 yılında, bölge halkının çoğunluğunu oluşturan Fransız dilli nüfusun çıkarlarını gözetmek üzere kurulan ve o yıllarda bölgede bulunan müttefik güçlerce de tanınan Aosta Vadisi Birliği (Union Valdôtaine - UV) 1949 yılında yapılan bölgesel seçimlerde % 43,6 oranında oy almıştır⁵⁶⁹. 1963 bölgesel seçimlerinde bu oran % 20,4'e gerilemiş⁵⁷⁰, 1968'de % 16,67'ye, 1973'te % 11,6'ya düşmüştür⁵⁷¹. 1978'de % 24,7 oranında oy alarak yeniden Aosta Vadisi'nin birinci bölgesel siyasal partisi haline gelen UV'nin oyları 1983'te % 27,1'e, 1988'de % 34,2'ye, 1993'te ise % 37,3'e yükselmiştir⁵⁷². 2003 yılında yapılan seçimlerde ise tarihinin en yüksek oyunu alarak % 47,24 oranında oyla Bölgesel Konseyde mutlak çoğunluğa ulaşmıştır. Ne var ki bu dalgalanmalar ve özellikle son yıllarda gözlenen yükselişi doğrudan doğruya bölgeselciliğe bağlamak aceleci bir tutum olabilir. Zira UV elli yılı aşkın bir süredir bölgenin başlıca partisi olmakla birlikte bölgeselleşmeye bakış açısı zaman içinde farklılıklar göstermiş, zaman zaman ayrılıkçılığa yönelen UV son süreçte federalizmi savunan bir çizgiyi

⁵⁶⁴ Holzer, Schwegler, 159.

⁵⁶⁵ "Südtiroler Volkspartei", http://it.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCdtiroler_Volkspartei, 20.02.2007.

⁵⁶⁶ Holzer, Schwegler, 170.

⁵⁶⁷ Domenico Roy, **Regions of Italy: A Reference Guide to History and Culture**, Greenwood (Yayımları), Westport, 2001, s. 383.

⁵⁶⁸ "Union Valdôtaine", http://fr.wikipedia.org/wiki/Union_vald%C3%B4taine, 02.03.2007

⁵⁶⁹ "Union Valdôtaine, L'histoire 1945-1966", <http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/9-12/5db/.html>, 01.03.2007

⁵⁷⁰ A.g.y.

⁵⁷¹ "Union Valdôtaine, L'histoire 1967-1976", <http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/10-13/0c4/.html>, 01.03.2007

⁵⁷² "Union Valdôtaine, L'histoire 1979-2003", <http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/11-14/a05/.html>, 02.03.2007.

benimsemiştir. Diğer yandan UV'nin siyasal yelpazedeki konumu da – İtalyan siyasal kültürü ile uyumlu olarak – zaman içinde farklılık göstermiş, ilk yıllarda Hıristiyan Demokratlarla işbirliğine giden UV, ilerleyen dönemlerde zaman zaman merkez sol, zaman zaman da merkez sağ ile ittifaka gitmiştir⁵⁷³. Ayrıca diğer bölgesel partiler ile özellikle son seçimlerde girdiği ittifaklar oy oranlarının artmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla UV'nin oy oranlarına yansıyan politik seyri bölge halkının bölgeselleşme/federalleşme karşısındaki tutumunu yansıtmaktan çok UV'nin gerek diğer bölgesel partilerle, gerekse ulusal düzeydeki parti ve parti gruplarıyla oluşturduğu koalisyonların sonucudur. UV'nin oylarında özellikle 90'ların ikinci yarısından itibaren gözlenen artış İtalya'nın geneline hakim olan parti ittifaklarının Aosta bölgesindeki bir uzantısı olup kriz sonrası dönemin genel eğilimlerini yansıtmaktadır.

Dolayısıyla gerek Aosta Vadisi, gerek Trentino-Yukarı Adige bölgelerinde gözlenen bölgeselci eğilimler ulusal ve uluslararası düzeylerde bölgesel talepleri önemli ölçüde yansıtmakta, tarihsel-etnik sebeplere bağlı olarak bölgesel kimliklerini daha baskın bir biçimde sergilemekte iseler de ülkenin tamamında yaşanan süreci doğrudan etkileyecek güçte görünmemektedirler. Esasen yukarıda da değinildiği gibi özellikle 2001 yılında yapılan reformlarda bu bölgelerin burada yaşayan azınlık gruplarınca kullanılan Fransızca ve Almanca isimlerinin resmi düzeyde de tanınması bu bölgelerin bölgeselleşme sürecindeki etkileri olarak yorumlanabilmektedir. Fakat yine de bölgesellikten çok ulusal nitelikli azınlık gruplarıyla dikkati çeken bu iki bölgenin süreçte doğrudan etkili olduğunu iddia etmek güç görünmektedir. Zira hemen yukarıda dile getirildiği gibi bu bölgelerin her birinin kendine özgü şartları içinde ve önemli ölçüde de “ulusal azınlıkların” hami devletleri vasıtasıyla gelişen süreç daha çok kendi münferit statülerinin oluşumunda etkili olmuştur. Her ne kadar özellikle son yıllarda federalist söylemin buralarda da benimsendiği ve ayrılıkçılığın zayıfladığı gözlenirse de bu durum söz konusu bölgelerin tabandan gelen dinamiklerinden çok yukarıda sözü edilen ve doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren tüm İtalya'da yaygınlaşan federalizm eğiliminin bir uzantısıdır. Dolayısıyla İtalya'nın kuzeyinde yer alan bu iki sınır bölgesi ülkenin tamamında yaşanan

⁵⁷³ A.g.y.

bölgeselleşme sürecinde doğrudan doğruya etkili olmaktan çok sürecin gerekçelendirilmesindeki araçsal yönleriyle ön plana çıkmışlardır.

Adalarda, özellikle de Sicilya’da gözlenen bölgeselci eğilimlerin ise özel statülü bölgelerin ihdasında etkili olduğuna, Sicilya’nın “assemblea” (meclis) adında kendine has bir bölgesel konseyinin ve bir tür bölgesel anayasa niteliğindeki statüsünün daha 1947 Anayasasının kabulünden önce mevcut olduğuna yukarıda değinilmişti. Bununla birlikte yine bir önceki alt başlıkta belirtildiği gibi, özellikle doksanlı yıllardan sonra ivme kazanan süreç söz konusu olduğunda Mezzogiorno’nun da bir parçasını teşkil eden Sicilya’dan bölgeselleşmeye yönelik bir talebin gelmediği dikkati çekmektedir. Benzer bir biçimde 1947 anayasasının kabulünün ardından özel statülü bölge haline gelen Sardinya’dan da bölgeselleşme-federalleşme yolunda yoğun bir talep gelmemiştir. Hatta burada Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan ve siyasi yollarla Sardinya halkının egemenliğini sağlayarak adayı bağımsızlığa taşımayı amaçlayan⁵⁷⁴ Sardinya Eylem Partisi’nin (Partito Sardo d’Azione – PSD’Az) oyları son yıllarda iyice düşerek % 5’lere yaklaşmıştır⁵⁷⁵. Dolayısıyla jeopolitik farklılıklar bakımından bölgesel yapılanmada etkili olan ve 1947 Anayasası tarafından özel statülerle donatılan adalar doksanlı yılları takip eden süreçte sanıldığı kadar etkili olmamışlardır.

Görüldüğü gibi periferik bölgelerin hemen her biri için kendine özgü koşullar söz konusu olup bunların her biri doğrudan doğruya süreç üzerinde etkili olmaktan çok sürecin çeşitli aşamalarında ön plana çıkmışlar ve –dengeleme politikasında olduğu gibi—süreç üzerinde dolaylı yönden etkili olmuşlardır. Dolayısıyla bu bölgelerin merkez karşısındaki coğrafi konumları gibi bölgeselleşme süreci üzerindeki etkilerinin de büyük ölçüde “periferik” olduğu ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında tüm süreç içindeki rollerinin deyim yerindeyse “ihmal edilebilir” düzeyde olduğu söylenebilir.

⁵⁷⁴ **Partidu Sardu – Partito Sardo d’Azione Statuto**, m. 1, http://www.psdaz-fedca.it/contents/downloads/psdaz_doc_statuto.pdf, 19.02.2007.

⁵⁷⁵ PSD’Az’in ada çapında topladığı oylar 1984 bölgesel seçimlerinde % 13 civarında olup 1989 seçimlerinde % 10 civarına düşmüş 2005 bölgesel seçimlerinde de 47.000 civarında oyla % 5,5’e gerilemiştir (“Partito Sardo d’Azione”, http://it.wikipedia.org/wiki/Partito_Sardo_d'Azione, 19.02.2007).

3.6.4.2. Kuzey Ligi Hareketi (Lega Nord)

Bölgeselci hareketlerin en ilginç olarak ön plana çıkan Kuzey Ligi hareketi (Lega Nord) ulusal düzeydeki siyaseti hatırı sayılır ölçüde etkilemesinin yanı sıra hem oluşum süreci, hem siyasi etkileri, hem de bölgeselleşmenin diğer faktörleriyle ilişkisi bakımından diğerlerinden farklılaşmakta ve daha ayrıntılı olarak ele alınmayı gerektirmektedir. İlişkili olduğu faktörlerin başında iç siyasette yaşanan meşruiyet krizinin gelmesi sebebiyle aslında Kuzey Ligi hareketi de büyük ölçüde iç siyasal faktörler kapsamına girmektedir. Fakat oluşum sürecinin karmaşık etkenlerle şekillenmesi ve hareketin kendine özgü bir takım motifler taşıması bu konuyu ayrı bir başlık altında ele almayı gerektirmektedir.

3.6.4.2.1. İdeolojik Arkaplan

Kuzey Ligi hareketinin kimileri tarafından protest⁵⁷⁶, popülist⁵⁷⁷, etno-bölgeselci (ethno-regionalist)⁵⁷⁸, neo-federalist⁵⁷⁹ sıfatlarıyla anılırken yer yer bir alt kültür partisi olarak nitelendirilmesi⁵⁸⁰, kimileri tarafından ise aşırı sağ, yeni sağ⁵⁸¹, şovenist⁵⁸² hatta ırkçı⁵⁸³ kategorisinde değerlendirilmesi söz konusu oluşumun ideolojik altyapısının esnekliğinden⁵⁸⁴ ve belirsizliğinden⁵⁸⁵ kaynaklanmaktadır⁵⁸⁶. Dolayısıyla başlı başına bir “fenomen” olarak değerlendirilen söz konusu hareketi tek bir tanımlayıcı çerçeveye oturtmak mümkün görünmemektedir⁵⁸⁷. Aslında Kuzey Liginin başlangıçta paradoksal bulunabileceği gibi derinlemesine analizlerle de

⁵⁷⁶ Bull, Gilbert, ss. 43-45.

⁵⁷⁷ Farrell, Levy, 138; Bull, Gilbert, ss. 45-51.

⁵⁷⁸ Bull, Gilbert, ss. 56-59.

⁵⁷⁹ Avcı, 257; Burada neo-federalizm ile kastedilen yarımada'nın kökenleri 19. yüzyılın ortalarına uzanan federalizm geleneğinin çağdaş uzantısı olup Kuzey Ligi bu geleneğin günümüzdeki temsilcisi olarak değerlendirilmektedir.

⁵⁸⁰ Bull, Gilbert, ss. 51-56.

⁵⁸¹ Bull, Gilbert, 105.

⁵⁸² Hasan Saim Vural, *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 172.

⁵⁸³ Mehmet Taş, *Avrupa'da İrkçılık, Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler*, İmge Yayınları, Ankara, 1999, s. 101; Farrell, Levy, 138.

⁵⁸⁴ Farrell, Levy, 142.

⁵⁸⁵ Ciuffoletti, ss. 179-180, 187; Farrell, Levy, 138.

⁵⁸⁶ Ciuffoletti bu nitelemeye “yüzeyselliği” de eklemektedir (Ciuffoletti, 179).

⁵⁸⁷ Bull, Gilbert, 8.

kolaylıkla açıklanamayacak bir takım davranışlarının bulunduğunu daha bu noktada teslim etmek gerekmektedir⁵⁸⁸. Esasen ani söylem ve politika değişiklikleriyle dikkati çeken “belirsizlik ve esneklik” hareketin genel bağlamını belirlemeye devam etmektedir. Bu doğrultuda Kuzey Ligi’nin hem bu tarz davranışlarını ve politik manevralarını mümkün kılan hem de bunları açıklamaya imkan tanıyan ideolojik esneklik ve belirsizlik şu nedenlerle ilişkilendirilebilir:

- Özellikle 1990’lardan itibaren İtalya’nın genelinde sağ-sol gibi geleneksel ideolojik ayrımların iyice belirsizleşmesi, bu durumun Kuzey Liginin de etkilemesi.
- Her ne kadar daha sonra sisteme dahil olsa da Kuzey Liginin temel söyleminin “sistem karşıtlığı” üzerine kurgulanmış olması⁵⁸⁹, dolayısıyla kendisini klasik ideolojilerden hiçbiriyle ilişkilendirmeyerek kitlelerin karşısına tamamen yeni bir oluşum olarak çıkmaya çalışması. Nitekim Kuzey Ligi tam da klasik sistem partilerinin başarısızlıklarından beslenerek güç kazanmıştır⁵⁹⁰.
- İdeolojik esnekliğin –ironik bir biçimde—tıpkı diğer belli başlı siyasal partiler gibi siyasal pazarlıklara, manevralara ve “taktik değişikliklere”⁵⁹¹ imkan tanınması. Bu durumun uzantısı olarak Kuzey Liginin bölgesel düzeyde kazandığı politik gücü *merkezde varılmaya* yönelik olarak kullanması dikkati çekmiştir.
- Kuzey Ligi’nin İtalya’daki siyasal fraksiyonların çoğu gibi başlı başına bir parti değil bir çok bölgesel partinin bir araya gelmesi sonucu oluşmuş bir üst siyasal yapılanma şeklinde örgütlenmesi, bu duruma bağlı olarak yer yer çatışabilen farklı siyasal eğilimleri bünyesinde barındırması⁵⁹².

⁵⁸⁸ Bull, Gilbert, 2.

⁵⁸⁹ Farrell, Levy, 132.

⁵⁹⁰ A.g.y.

⁵⁹¹ Farrell, Levy, 142.

⁵⁹² Farrell, Levy, 141; Örneğin Kuzey Liginin başlıca unsurlarından olan Lombard Ligi (Lega Lombarda - LL) tek başına hareket ettiği dönemlerde yalnızca Lombardiya’nın özerk bir yapıya

Bu noktalar –özellikle de sonuncusu—Kuzey Liginin tarihsel gelişimine bakıldığında daha da netleşmektedir.

3.6.4.2.2. Tarihsel Arkaplan

Kuzey Ligi hareketinin kökenleri yalnızca hareketin öncü unsurunu oluşturan Lombard Ligine (Lega Lombarda – LL) değil, yukarıda ele alınan Aosta Vadisi Birliğine (UV) kadar uzanmaktadır⁵⁹³. 1979 yılında UV tüm özerklik yanlısı bölgesel partileri⁵⁹⁴ kendi önderliğinde toplayarak oluşturduğu koalisyonla Avrupa Parlamentosu'na girmeye çalıştıysa da bunu başaramadı. Fakat bu süreçte UV önderliğinde oluşan “Özerklikler Avrupası” (Europa delle Autonomie) ittifakı ile ileride Kuzey Liginin meydana getirecek siyasal oluşumun temelleri atılmış oldu⁵⁹⁵. Zira UV'nin o dönemdeki başkanı Bruno Salvadori'nin ittifak arayışı sırasında tanışıp ikna ettiği⁵⁹⁶ Umberto Bossi ilerleyen yıllarda Lombard Liginin ve Kuzey Liginin lideri olacak, İtalya'nın kuzeyinde hayali bir ülke olarak kurgulanan “Padania”yı İtalya'nın gündemine taşıyacaktı. 1979 yılında Bossi “Özerklik için Kuzeybatı Lombard Birliği”ni (Unione Nord Occidentale Lombarda per l'Autonomia – Unolpa) kurdu. Unolpa ertesi sene yapılan yerel ve bölgesel seçimlerde başarı gösterememekle birlikte Lombard hareketinin temellerini atmıştır. Bu arada 1970'lerden itibaren “Veneto Filoloji Topluluğu” olarak faaliyette bulunan hareket 1980 yılında Veneto Ligi (Liga Veneta) adını aldı. Aynı yıl Piemonte Bölgesinde “Piemonteisa Arnassita” (Piemonte'nin yeniden doğuşu) hareketi ortaya çıktı⁵⁹⁷.

kavuşmasını savunmaktaydı. Diğer kuzeyli bölgesel partilerle ittifaka gitmesi ve Kuzey Liginin oluşum sürecinde yukarıda da yer yer değinilen 3 makro bölgeyi yaklaşım savunulmaya başlandı. Aynı dönemde Kuzey Liginin bazı mensupları ise Sicilya ve Sardinya'yı da kapsayacak şekilde daha fazla sayıda birimden oluşan federal bir yapılanmayı savunmaktaydı. Bu tarz görüş farklılıkları Kuzey Liginin kendi içindeki potansiyel gerilimlerin temeli olarak değerlendirilmektedir.

⁵⁹³ Bull, Gilbert, 10.

⁵⁹⁴ Bunlar arasında Sloven Birliği (Unione Slovena), Friuli Hareketi (Movimento Friuli), Güney Tirol Halk Partisi (Südtiroler Volkspartei - SVP) ve Sardinya Eylem Partisi (Partito Sardo d'Azione - PSD'Az) yer almaktaydı (Marco Tarchi, “The Lega Nord”, Lieven De Winter (der.), **Regionalist Parties in Western Europe**, Routledge, Londra, 1998, s. 143).

⁵⁹⁵ Tarchi, 143.

⁵⁹⁶ A.g.y.

⁵⁹⁷ A.g.y.

Tüm bu hareketler kısa sürede siyasal birer partiye dönüşüp sistemde kendilerine birer yer edinmek istemelerine karşın ciddi düzeyde başarı kaydedemediler, zira temsil ettikleri siyasal eğilimler ve çoğunlukla folklorik öğelerle zenginleştirmeye çalıştıkları bölgesel kimlik söylemleri hitap ettikleri tabandan bekledikleri ilgiyi görmedi. Esasen toplantılar, yerel-folklorik kıyafetlerle yapılan gösteriler, yerel lehçeler kullanılarak yazılan duvar yazıları, temsil iddiasında buldukları halka yabancı gelmekteydi⁵⁹⁸. Bu hareketlerin biraz olsun başarı kazanması ancak propagandalarına Güney İtalyalı göçmenler ve Roma partileri karşısı söylemleri katmalarıyla mümkün oldu. Nitekim Veneto Liginin 1983 seçimlerinde Parlamenteoya bir milletvekili (deputato) ve bir senatör gönderebilmesi bu yeni muhalif söylemlerle ilişkilendirilmektedir⁵⁹⁹.

Unolpa, 1984 yılında Lombard Ligne (Lega Lombarda – LL) dönüştü⁶⁰⁰. 1987 yılında yapılan seçimlerde Parlamenteoya bir milletvekili ve bir senatör çıkaran LL, 1989 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Lombardiya bölgesi oylarının % 6,5’ini aldı⁶⁰¹. 1990 yılında Kuzey İtalya’nın altı “Ligi”⁶⁰² bir araya gelerek bir pakt oluşturdular ve ertesi yıldan itibaren resmileşen bu pakt “Kuzey Ligi” (Lega Nord – LN) adını aldı⁶⁰³. Bütünleşik (entegre) değil federal bir yapılanma temelinde kurulan⁶⁰⁴ ve kimi yazarlar tarafından “çok bölgeli federasyon” (multiregional federation) olarak anılan⁶⁰⁵ Kuzey Liginin sekreteri olan Umberto Bossi aynı zamanda LL’nin başkanı olmaya da devam etmektedir.

3.6.4.2.3. Başarı Faktörleri ve Temel Politikaları

Kuzey Liginin kuruluşunu takip eden süreç yukarıda ayrıntılarına değinilen meşruiyet krizine rastlamış olup Ligin bu dönemdeki başarıları ayrılıkçılığa varan

⁵⁹⁸ Tarchi, 144.

⁵⁹⁹ A.g.y.

⁶⁰⁰ Farrell, Levy, 135 ; bu hareketin başlangıçtaki adı Özerklikçi Lombard Ligi (Lega Autonomista Lombarda) idi.

⁶⁰¹ Farrell, Levy, 135.

⁶⁰² Bunlar Lombard Liginin yanı sıra Veneto Ligi (Lega Veneta), Özerklikçi Piemonte (Piemonte Autonomista), Emilia-Romagna Ligi (Lega Emilia-Romagnola), Toskana İttifakı (Alleanza Toscana) ve Liguria Birliği (Unione Ligure).

⁶⁰³ Farrell, Levy, 135.

⁶⁰⁴ A.g.y.

⁶⁰⁵ Tarchi, 145.

bölgeselci söylemlerinden çok merkezi parti sisteminde ortaya çıkan politik boşluğa, söz konusu sistemin değişim sürecinin sağladığı fırsatlara⁶⁰⁶ ve Ligin bu sistem karşısındaki sert muhalif tavrına bağlanmaktadır. Dolayısıyla ilgili kısımda sözü edilen skandallarla sarsılan sistemin karşısına tamamen farklı, yeni, hatta pek çok yönden postmodern bir söylemle çıkan Kuzey Liginin kısa sürede başarı sağlaması şaşırtıcı bulunmamalıdır. Kuzey Liginin çökmekte olan sistem partileri karşısında yürüttüğü propaganda dilinin sert, hatta yer yer kaba yapısı da “protest oyları” kanalize etmede önemli ölçüde etkili olmuştur⁶⁰⁷. “Hırsız Roma” (Roma ladrona) ve benzeri sloganlarla desteklenen bu tavır özellikle sanayileşmiş kuzey kesimlerinde yaşayan orta sınıfa çekici gelmiştir.

Diğer yandan Ligin söylemlerinde büyük işletme sahipleri ve girişimciler için de çekici gelebilecek noktalar bulunmaktaydı. Buna göre bir yandan Küreselleşme, diğer yandan da Avrupa tek pazarının oluşum sürecinde giderek artan rekabet baskısı altında kalan kuzeyli girişimcilerin devlet örgütlenmesinde esnekleşme ve federalleşme yolundaki beklentileriyle Kuzey Liginin aynı doğrultudaki söylemlerinin örtüşmesi de hareketin bu ilk dönemdeki başarısında etkili olmuştur⁶⁰⁸. Serbest Pazar ekonomisinin tam olarak uygulanması, vergi indirimleri, özelleştirme ve devletin küçültülmesi gibi hususlarda yoğunlaşan bu söylemler⁶⁰⁹ özellikle kuzeyli iş çevrelerinde önemli ölçüde yankı buldu⁶¹⁰. Zira bu çevreler mevcut politikaların devamı halinde İtalya’nın ekonomik ve parasal birliğin ön koşulu niteliğindeki kriterleri (Maastricht Kriterleri) karşılayamayacağından endişe etmekteydi. Bu endişe bir ölçüde ayrılıkçı politikaların kurgulanmasında da etkili olmuştur. Bu doğrultudaki anlayışa göre İtalya’nın Avrupa tek pazarına uyum sağlayamaması ve bu sistemin dışına itilmesi halinde Kuzey İtalya’nın girişimci çevreleri üretim yaptıkları başlıca pazardan soyutlanma ve Avrupa’dan dışlanma

⁶⁰⁶ Parker (2006), s. 247.

⁶⁰⁷ Farrell, Levy, 143.

⁶⁰⁸ Bull, Gilbert, ss. 2, 108; Farrell, Levy, ss. 141-142.

⁶⁰⁹ Ciuffoletti, 178; Desideri, 84; Farrell, Levy, 132.

⁶¹⁰ ABD’de Reagan, İngiltere’de de Thatcher dönemi politikalarıyla ilişkiendirilen söz konusu söylemlerin Kuzey Liginin ani başarısı üzerindeki etkisine bağlı olarak bu başarı kimileri tarafından o dönemde “muhafazakâr devrim” olarak nitelendirilmiştir. Fakat kısa süre sonra hareketin çelişkili tutumlarına bağlı olarak Kuzey Liginin kendine özgü bir ideoloji getirmediği ve eleştirdiği sistemin yerine ikame edilebilecek özgün bir vizyondan yoksun olduğu yolundaki görüşler ağır basmıştır (Farrell, Levy, ss. 131-133, 139-143).

tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardı⁶¹¹. Halbuki Kuzey bölgeleri ayrı bir bütün olarak ele alındığında ekonomik performans bakımından tek pazarın gereklerini rahatlıkla karşılayabilecek durumdaydı. Dolayısıyla Avrupa’da güneyin yükünü taşımaksızın tek başına varolmak bu çevrelere oldukça cazip ve “karlı” geliyordu⁶¹².

Bu ekonomik arkaplan kültürel söylemlerle de desteklenmekte, “Avrupa” geri kalmışlıkla özdeşleştirilen İtalya yarımadasına alternatif bir aidiyet alanı olarak lanse edilirken⁶¹³, Maastricht sonrası süreçte ikicillik ilkesi doğrultusunda kurgulanan “Bölgeler Avrupası” formülü de bu alanın ideal modeli olarak vurgulanmaktaydı⁶¹⁴. Zira Avrupa-Akdeniz jeopolitiği ve İtalya’nın bu bağlamdaki konumuna ilişkin olarak yukarıda dile getirilen hususlar ışığında ironik fakat bir o kadar da manidar bulunabilecek bir tutumla, Kuzey Liginin temsil ettiği kesim ülkedeki Kuzey-Güney karşıtlığını Avrupa-Akdeniz karşıtlığının uzantısı olarak algılamaktaydı⁶¹⁵. Bu bağlamda Güney İtalya geri kalmışlık, tembellik, uyuşukluk vb. imajlarla özdeşleştirilen “Akdeniz dünyası” kapsamına girerken, yarımadanın kuzeyi “medeni Avrupa”nın uzantısı olarak lanse edilmekte, özellikle Lombardiya “gerçek Avrupa”ya giden yolun başı olarak değerlendirilmekteydi⁶¹⁶. İtalya’nın “Avrupalı” ve “Akdenizli” olarak bu şekilde ikiye ayrılması kimileri tarafından güneyi hedef alan neo-oryantalist bir tutum olarak değerlendirilirken⁶¹⁷ kimilerince ırkçılığın kibar biçimi (salon tarzı ırkçılık) olarak nitelendirilmektedir⁶¹⁸.

⁶¹¹ Tarchi, 150 ; Bull, Gilbert, 108.

⁶¹² Bull, Gilbert, 109.

⁶¹³ Tarchi, ss. 150, 155.

⁶¹⁴ Farrell, Levy, ss. 132, 139; Miglio (1994), s. 93; Parker (2006), s. 236; Vural, 173; bu yaklaşım uzun vadede “Avrupa Birleşik Devletleri”nin oluşumunu öngörmektedir (Ciuffoletti, 178).

⁶¹⁵ Farrell, Levy, 141; Miglio (1994), ss. 91, 93.

⁶¹⁶ Miglio (1994), ss. 81, 92-94, 96; Gianfranco Miglio’nun bu konulara ilişkin değerlendirmeleri bilhassa Kuzey Ligi hareketinin düşünsel altyapısına olan aktif katkısı ve hareketin “ideologu” olarak nitelendirilmesi bakımından (Ciuffoletti, 177) önem taşımaktadır.

⁶¹⁷ Güney, 268.

⁶¹⁸ Farrell, Levy, 141; esasen güneyin geri kalmışlığının devletçilik, korumacılık ve merkezîyetçilikle ilişkilendirilmesi ve güney karşısında ırkçılıkla şekillenen muhalif bir söylemin gelişmesi yeni bir olgu olmayıp izleri 19. yüzyılın sonuna kadar sürülen bir anlayışı yansıtmaktadır. Söz konusu dönemde özellikle basında dikkati çeken güney karşıtı ırkçı tavırların kıtanın genelindeki eğilimlerle olan paralelliği dikkat çekicidir (Ciuffoletti, 83).

Bu kurguda Rönesansın beşiği olan Toskana bölgesinin “gerçek Avrupa”dan biraz uzak düşmesi gibi tezatlar bir yana⁶¹⁹, “gerçek Avrupa”nın tarihsel Lombard halklarının da akraba olduğu Cermenlikle, dolayısıyla da bugünkü Almanya ile ilişkilendirilmesi⁶²⁰ özellikle dikkati çekmektedir. Zira bu anlayış çerçevesinde Kuzey Liginin öngördüğü “özerk Padania” bir bakıma İtalya’nın kuzeyi olmaktan çıkarak kendisine akraba olarak algıladığı halkların yaşadığı Avrupa’nın merkezi kesiminin, yani *Mittleuropa*’nın güneye uzanan bir parçası halini almaktadır⁶²¹. Bu yaklaşıma göre, bu bölümün başında Akdeniz’e ilişkin değerlendirmelerde dile getirildiği gibi, bu kez Akdeniz’in değil Alp dağlarının doğal engel teşkil etmekten çok yakın çevresini birleştirerek ortak bir kültür alanı oluşturduğu kabul edilmiş, İtalya’nın kuzeyinin de Akdeniz’den ve Akdenizlilikten çok bu kuzeyli dünya ile akraba olduğu vurgulanmıştır⁶²². Bu söylem yalnızca tarihsel-etnik-folklorik öğelerle ve Güney karşıtlığı ile değil, bizzat üretim ve ticaret ilişkileriyle de desteklenmiştir. Zira bu anlayışa göre “çalışkan” dolayısıyla ileri derecede endüstrileşmiş bu kesim, Alplerin ötesindeki “akrabalarıyla” sosyoekonomik ve üretim ilişkileri yönünden de uyum ve benzerlikler sergiliyordu⁶²³. Diğer yandan yine bu söylem doğrultusunda bütünleşme sürecindeki Avrupa’da federal yapılanmanın yükselen değer haline gelmesi “Cermen rönesansı” (*rinascita germanica*) olarak adlandırılmış, Kuzey Liginin oluşturan İtalyan Ligleri de bizzat hareketin teorisyenleri tarafından bu bağlamda değerlendirilmiştir⁶²⁴.

Bu doğrultuda özellikle aşağıda ele alınacak olan ayrılıkçı politikalar döneminde, Kuzey Liginin elitleri tarafından “ortak vatan” olarak algılanan Avrupa, kıtaya sıkı sıkıya entegre olmuş bir “Padania” için merkezi hükümet karşısındaki temel referans noktasını teşkil etmiş⁶²⁵ ve bir tür *stratejik güç rezervuarı* halini almıştır. Ne var ki aşağıda da görüleceği gibi bu söylemler tabandan kaydadeğer bir destek görmemiş, hatta Kuzey Liginin kendi elitinin dahi ayrılıkçılık konusunda pek

⁶¹⁹ Gerçi süreç içinde kabul edilen “üç makro bölge” yaklaşımı anlayışı doğrultusunda Toskana da “Kuzey”in bir parçası haline gelmiş olup halen öyle kabul edilmektedir (Tarchi, 148).

⁶²⁰ Miglio (1994), ss. 92-93.

⁶²¹ Miglio (1994), ss. 92-94.

⁶²² Gilberto Oneto, *L’Invenzione della Padania: la rinascita della Comunità più antica d’Europa*, Foedus, Bergamo, 1997, s. 33; Bull, Gilbert, 113; Miglio (1994), s. 91; Tarchi, 147.

⁶²³ Miglio (1994), ss. 91-92.

⁶²⁴ Miglio (1994), s. 243.

⁶²⁵ Tarchi, 155.

samimi olmadığı, “ayrılıkçılık kartını” merkezde güç kazanmak üzere blöf amaçlı olarak kullandığı yolunda argümanlar öne sürülmüştür⁶²⁶. Takip eden süreçte federalizmin benzer bir amaçla araçsal olarak kullanıldığına ilişkin görüşler de mevcuttur⁶²⁷.

3.6.4.2.4. Kuzey Liginin Siyasal Seyri (1992-2006)

3.6.4.2.4.1. 1992-96 Dönemi

Öncelikli olarak klasik sistem partileri karşısındaki tepkilere, ikincil olarak da hemen yukarıda sözü edilen faktörlere bağlı olarak 1992 genel seçimlerinde ülke çapındaki oyların % 8’den fazlasını alan Kuzey Liginin oy oranı yalnızca Lombardiya’da % 20,5’e ulaşmıştır⁶²⁸. 1993 yerel seçimlerinde ise Lig, İtalya’nın endüstriyel başkenti sayılan⁶²⁹ Milano’nun kent meclisindeki en büyük parti haline gelmiştir.

Bir kaç ay sonra 1994’te yapılan ve İtalya’da kriz sonrası dönemin yeni parti sistemini getiren genel seçimlerde ise Kuzey Ligi Silvio Berlusconi liderliğindeki Forza Italia ile ittifaka giderek Özgürlükler Kutbu (PdL) koalisyonundaki yerini almıştır⁶³⁰. İlgili ekte görüleceği gibi bu seçimlerde merkez sağ toparlayan Berlusconi önderliğindeki Forza Italia Kuzey ve Güney bölgelerine yönelik iki ayrı koalisyon gerçekleştirmiş, böylelikle Kuzey Ligi’nin aşırı sağ AN (Ulusal İttifak) ile aynı çatı altında nasıl yer alacağı sorunu aşılmaya çalışılmıştır⁶³¹. Esasen bu ittifak Forza Italia ile yapılan yoğun pazarlıklar ve müzakereler sonrasında gerçekleşmiştir. Varılan anlaşma sonucunda PdL adaylarının Lombardiya’da % 80’inin, diğer kuzey bölgelerinde ise % 65 ila 70’inin Kuzey Ligine mensup olması başta Forza Italia olmak üzere koalisyonun diğer üyelerine kabul ettirilmiş, bu anlaşmaya bağlı olarak

⁶²⁶ Farrell, Levy, 140.

⁶²⁷ Farrell, Levy, 143.

⁶²⁸ Farrell, Levy, 135.

⁶²⁹ Bu bakımdan Kuzey Ligine göre Milano İtalya’nın gerçek başkentidir (Andrews, 2).

⁶³⁰ Bu dönemdeki siyasal parti ittifaklarının ayrıntıları için bkz.: **Ek: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

⁶³¹ Esasen bu ironik durum 2001 seçimleri öncesinde tamamen aşılmış, “Özgürlükler Evi”nin (CdL) kurulmasıyla LN ile AN’yi aynı koalisyon çatısı altında barındırmak en azından teknik bakımdan sorun olmaktan çıkmıştır. Bu koalisyonun ayrıntıları için bkz.: **Ek: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

1994 seçimleri sonrasında Kuzey Ligi 117 milletvekili ve 61 senatörle parlamentodaki en büyük parti grubu haline gelmiştir⁶³².

Fakat ironik bir biçimde, 1994 genel seçimlerinde Forza Italia liderliğindeki merkez sağ ile girdiği koalisyon vasıtasıyla merkezi hükümette güçlü bir konum elde eden Kuzey Ligi, buna karşın kendi seçim bölgelerinde dramatik bir gerileme yaşamış, etkili olduğu alan 1980’li yılların başındaki sınırlara, Lombardiya’nın kırsal kesimine doğru gerilemiştir. Bu süreçte Kuzey Ligi özellikle büyük kentlerde önemli ölçüde oy kaybı yaşamıştır. Buna göre, yalnızca bir kaç ay önce yapılan yerel seçimlerde oyların % 40’ından fazlasını aldığı Milano için bu oran 1994 genel seçimlerinde % 16 olarak hesaplanmıştır⁶³³. Dolayısıyla Kuzey Liginin bu dönemdeki siyasi başarısı tabandan gelen güce bağlı olmayıp ancak müzakere ve pazarlıklarla şekillenen İtalyan siyasal geleneği ve seçim sistemi çerçevesinde netleşmektedir. Bu durumun ironik bir sonucu olarak Kuzey Ligi temsil ettiği bölgelerden çok merkezi siyasette etkili olmuştur⁶³⁴.

Diğer yandan Kuzey Ligi Forza Italia ile birlikte tek bir koalisyon çatısı altında iktidarı paylaştığı dönemde de bu partiyi en büyük düşmanı olarak algılamaya devam etmiş⁶³⁵, koalisyon içinde muhalefeti sürdürmüştür. Bu durum kriz sonrası yeniden yapılanma döneminde de eski dönemin adet ve uygulamalarının devam ettiği, hatta siyasal partiler sistemi açısından “İkinci Cumhuriyet” olarak anılan dönemde de *pek birşeyin değişmediği* yolundaki endişeleri⁶³⁶ destekler görmektedir. Nitekim “Birinci Cumhuriyet”in temel karakteristiklerinden olan kısa ömürlü hükümetleri hatırlatırcasına, Forza Italia ile Kuzey Ligi arasında baş gösteren anlaşmazlık birkaç ay içinde koalisyon hükümetinin dağılmasına yol açtı. Anlaşmazlık temelde koalisyon içindeki siyasal güç çekişmelerinden kaynaklanmakla birlikte Kuzey Ligi tarafından kabul edilen ve ulusal birlik öncesi dönemdeki siyasal yapılanma doğrultusunda hazırlanan dokuz makro bölgesel federalizm planının da hükümetin dağılmasında etkili olduğu dikkati çekmektedir.

⁶³² Tarchi, 145.

⁶³³ Farrell, Levy, 136.

⁶³⁴ Farrell, Levy, 145.

⁶³⁵ Farrell, Levy, 137.

⁶³⁶ Fella, 136; Bu endişeler son tahlilde İtalyan siyasal kültürünün parçalı yapısıyla ilişkilidir.

Kuzey Liginin koalisyondan ayrılma kararı Forza Italia'yı erken seçime yöneltmiş, seçime kadar devam edecek süre için de bir teknokratlar hükümeti oluşturulmuştur. Takip eden seçimlerde ulusal düzeydeki oylar bakımından başarısını devam ettirerek % 10,1 oranında oy alan Kuzey Ligi, Veneto bölgesinde % 30, Lombardia'da % 25, ulusal düzeyde ise % 10,4 oranında oy toplamıştır⁶³⁷. Fakat bu dönemde Kuzey Ligi herhangi bir ittifaka katılmamıştır. Kuzey Liginin bu tutumu Özgürlükler Kutbu (PdL) koalisyonunu zayıflatırken Romano Prodi önderliğinde yeni kurulan merkez sol eğilimli Ulivo (Zeytin Ağacı) koalisyonunun elini güçlendirerek bu ittifakı iktidara taşımıştır⁶³⁸. İşte bu hükümet, yukarıda ayrıntıları ele alınan büyük reform dalgasını başlatmış, bu dönemden itibaren İtalya'da bölgeselleşme süreci iyice ivme kazanmıştır. Yine bu dönemden itibaren federalleşme ve federalizm kavramları bölgeselleşme yerine kullanılarak günlük siyasal söylemin birer parçası haline gelmiştir.

3.6.4.2.4.2. 1996-2000 Dönemi ve Padania Hareketi

Fakat ilk bakışta paradoksal olarak algılanabilecek bir biçimde bu döneme kadar federal bir yapılanmayı savunan Kuzey Ligi bu noktadan itibaren birden ayrılıkçı politikalar sergilemeye başlamıştır⁶³⁹. Bir bakıma başlangıçta “federalizm”i radikal bir söylem olarak kurgulayan ve merkez sağ PdL hükümetinin seçim öncesi sözlerini tutmayarak “ihaneti” sebebiyle⁶⁴⁰ hükümetten ayrılan Kuzey Ligi, takip eden merkez sol koalisyon döneminde bölgeselleşme/federalleşme yolundaki reformların uygulamaya konmasıyla birlikte bu kez daha radikal bir çizgiye kayarak “hayali bir ülke” olarak kurguladığı⁶⁴¹ ve “Padania” adını verdiği Kuzey İtalya'nın bağımsızlığını savunan politikalara yöneldi⁶⁴². Tarihsel arkaplanı parçalılıkla şekillenmiş olsa da yüzyılı aşkın bir süre içinde büyük ölçüde homojenleşerek

⁶³⁷ Bull, Gilbert, 109.

⁶³⁸ Andrews, 3.

⁶³⁹ Tarchi, ss. 146, 150.

⁶⁴⁰ Andrews, ss. 1, 3.

⁶⁴¹ Bull, Gilbert, 116.

⁶⁴² “Padania” hareketinin özellikle Ernest Gellner ve Eric Hobsbawm'un ulusların oluşumu ve ulus inşa biçimlerine ilişkin görüşleri doğrultusunda eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. Damian Tambini, **Reinventing Nationalism: The Northern Leagues of Italy**, Routledge, Londra, 2001, ss. 9-10, 12.

yarımadaanın kalanıyla bütünleşmiş bulunan, üstelik sınırları da tam olarak belirlenemeyen bir alanda ortak tarih, ortak semboller hatta ritüeller kurgulayarak yeni bir ulus inşa etmeyi öngören bu tavır, tabanda karşılığını bulamadığından “sanal milliyetçilik” olarak nitelendirilmiştir⁶⁴³.

Öte yandan Kuzey Ligi’nin yukarıda değinilen parçalı siyasal yapısı bir nevi “fantezi politikası” olarak nitelenen⁶⁴⁴ bu süreçte de etkili olmuştur. Bir yandan tarihsel olarak yalnızca Po ovası ve civarını kapsayan Padania, içine Toskana’yı da alacak şekilde genişletilmeye çalışılırken⁶⁴⁵ diğer yandan Lig içinde yer almaya devam eden Aosta Vadisi Birliği (UV) ve Güney Tirol Halk Partisi (SVP) gibi unsurlar bu vizyona oldukça mesafeli duruyorlardı. Nitekim “Padania” söyleminin ön plana çıkmasının ardından bazı fraksiyonlar Ligden ayrılmayı tercih etmiş, bu doğrultuda 1998 yılında Ligden kopan bir grup Veneto Cumhuriyeti Liginin (Liga Repubblica Veneta) kurmuştur⁶⁴⁶.

Dolayısıyla zaten başlangıç döneminden itibaren hareketin doğasında bulunan “belirsizlik yaratıcı” faktörler 1990’ların ortalarından itibaren kurgulanan ayrılıkçı söylemler ve Padania hareketinin ardından daha da artmıştır. Esasen tam da bu noktada yukarıda bölgeselleşmenin yapısal faktörleri arasında sayılan parçalılık olgusunun bir kez daha, fakat bu defa ironik bir biçimde tezahür etmesi dikkati çekmektedir. Şöyle ki, Kuzey Ligi başlangıçta kuzey bölgelerine otonomi verilmesi talebine yoğunlaşmış iken ilerleyen süreçte üç makro-bölgeli federasyon anlayışını geliştirmiş⁶⁴⁷, 1996 sonrası süreçte de kuzeyin bağımsızlığını savunarak bu manevrasını bir takım tarihsel-jeopolitik, jeo-ekonomik hatta antropolojik argümanlarla desteklemeye çalışmıştır. Bu süreçte yarımada yapısal bakımdan her dönemde belirleyici olduğu gözlenen parçalılık olgusu söz konusu argümanların

⁶⁴³ Tambini, ss. 1-25.

⁶⁴⁴ Bull, Gilbert, 6.

⁶⁴⁵ Padania’nın icadı/kurgulanması sürecinde (Invenzione della Padania) bu hayali ülke İtalya’nın yarımadaya dahil olmayan kuzey kesimi olarak tanımlanmış, Alp merkezli bir dünyanın parçası olarak kabul edilen Padania’nın Apenin dağları ile “çizme”den ayrıldığı öne sürülmüştür (Oneto, 7).

⁶⁴⁶ Bu hareketin adı Nisan 2001’den itibaren “Veneto Cephesi Ligi” (Liga Fronte Veneto – LFV) olarak değiştirilmiştir.

⁶⁴⁷ Bu üç makro bölge kabaca İtalya’nın tarihsel arkaplana ilişkin kısımda dile getirilen kuzey, orta ve güney kesimlerine karşılık gelmekte olup bu bölgeler sırasıyla Padania, Etruria (Etrüskler ülkesi) ve Güney (Sud) olarak belirlenmişti. Yeni federal yapının ise “İtalyan Birliği” (Unione Italiana) olarak adlandırılması öngörülmekteydi (Ciuffoletti, 178; Farrell, Levy, ss. 143-144).

zihinsel zeminini teşkil etmiştir. Fakat tam da Kuzey Liginin sınırları tam olarak belirlenemeyen “Padania” adlı hayali ülkenin “özgürlük davasını”⁶⁴⁸ gündeme getirmesiyle birlikte parçalılık olgusu bir kez daha kendisini göstermiş, Kuzey İtalya’da sakin bulunan Piemontelilerin, Liguryalıların, Lombardiyalıların, Trentinoluların, Emilianlıların ve Venetoluların “farklı” kimliklerinin ortak “Padania” kimliği ile nasıl uyuşacağı sorusu gündeme gelmiştir⁶⁴⁹. Bu süreçte Kuzey Ligi içindeki bazı fraksiyonlar gevşek bir konfederal yapılanmayı savunurken genel sekreter Bossi’nin de aralarında bulunduğu grup güçlü bir merkezi liderliği savunmuştur⁶⁵⁰. Nitekim bu tartışmalar sonucunda bazı fraksiyonlar Ligden ayrılmışlardır.

Öte yandan Kuzey Liginin ayrılıkçı söylemleri tabandan da ciddi bir destek görmemiştir. Esasen tam da ayrılıkçı söylemlerin ön plana çıkmasıyla birlikte Kuzey Ligine veren taban desteği önemli ölçüde azalmıştır⁶⁵¹. 1996 yılında Diakron adlı Milano merkezli bir ajans tarafından yapılan araştırma İtalyanların % 88,7’sinin ülkenin kuzeyi ile güneyinin ayrılmasına karşı çıktıklarını ortaya koymuştur⁶⁵². Kuzeyli İtalyanların ise yalnızca % 15’i böyle bir durumu desteklediklerini belirtirken bu oran ancak Kuzey Liginin “kaleleri” olarak adlandırılabilir kuzeydoğu yörelerindeki kırsal ağırlıklı yerleşimlerde hatırı sayılır yüzdelere ulaşmıştır. Benzer bir araştırma 1998 yılında Limes adlı jeopolitik içerikli dergi için yapılmış, bunda da kendileriyle görüşülen kuzeylilerin % 68,9’u Kuzeyin bağımsızlığının “kabul edilemez bir felaket” olacağını belirtmişlerdir⁶⁵³. Bunların % 17,4’ü bunun avantajlı olacağını fakat kabul edilemez olduğunu belirtirken, örneklem grubunun ancak % 13,7’si bağımsızlığı “arzu edilir ve kabul edilebilir” bulmuştur. Bu araştırmanın ortaya koyduğu kadarıyla Kuzey Ligine oy verenlerin bile ancak % 45,5’i Padania’nın kurulmasından yana olduklarını belirtmişlerdir.

⁶⁴⁸ Bull, Gilbert, 22.

⁶⁴⁹ A.g.y.

⁶⁵⁰ A.g.y.

⁶⁵¹ Güney, 255.

⁶⁵² Bull, Gilbert, 116.

⁶⁵³ Bull, Gilbert, 117.

Öte yandan bölgesel seçimler karşısındaki genel ilgisizlik de süreçte tabandan gelen taleplerin fazla abartılmaması gerektiği yolundaki görüşü desteklemektedir. Buna göre 2005 yılında Demos-Euriskio adlı araştırma kurumu tarafından yapılan anket seçmenlerin % 46,2'sinin bölgesel seçimlere “hiçbir şekilde ilgi duymadığını”, % 33,9'unun ise “az ilgi duyduklarını” ortaya koymuştur⁶⁵⁴. Söz konusu araştırmaya göre seçmen kitlesinin % 13,4'ü bölgesel seçimlerle “yeterince ilgili” olduklarını beyan ederken grubun ancak % 4,1'i bu konuda “çok ilgili” olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte seçmenlerin % 70'inden fazlası bölgesel seçimlere katılacaklarını beyan etmişlerdir. Nitekim 2000 yılında yapılan bölgesel seçimlere katılım % 72,6 oranında gerçekleşirken 2005 yılında ise bu oran % 71,4 olarak belirlenmiştir⁶⁵⁵.

Bölgesel seçimlere gösterilen ilgi ile katılım oranları arasındaki fark ilk bakışta bir paradoks olarak nitelendirilse de, bu durum İtalya'da bölgesel seçimlerin parlamento seçimlerinden (genel seçimlerden) bir yıl önce yapılmasına, dolayısıyla bir bakıma genel seçimleri provası olarak algılanmasına bağlanmaktadır⁶⁵⁶. Nitekim Demokrasi ve Özgürlük – La Margherita (Democrazia e Libertà – La Margherita - DL) Partisi lideri Francesco Rutelli de bölgesel seçimleri ulusal düzeyde yaşanan siyasal mücadelenin yerelleşmiş versiyonu olarak değerlendirmiştir⁶⁵⁷. Öte yandan bölgesel seçimler karşısındaki ilgisizliğe paralel olarak bölgeselleşmeye yönelik anayasal reform konusu da seçmen kitlesinin fazla ilgisini çekmemektedir. Buna göre İtalyan seçmenlerin ancak % 16'sı son yıllardaki anayasa değişikliği reformuna ilişkin tartışmaları yakından takip ettiklerini beyan ederken, söz konusu kitlenin % 52'si neyin tartışıldığını farkında olmadıklarını ifade etmiştir⁶⁵⁸.

3.6.4.2.4.3. 2000 Sonrası Dönem

Kuzey Liginin ayrılıkçı söylemleri tabandan destek görmediği gibi hem kendi iç dinamiklerinden hem de seçmen kitlesinden gelen tepkilere maruz kalmıştır. Buna göre bir yandan tüm Kuzey İtalya'yı kapsamaya çalışan fakat aynı zamanda

⁶⁵⁴ **La Repubblica**, 17 Mart 2005'ten aktaran: Parker (2006), s. 249.

⁶⁵⁵ Parker (2006), s. 249.

⁶⁵⁶ A.g.y.

⁶⁵⁷ Parker (2006), s. 250.

⁶⁵⁸ Parker (2006), s. 252.

radikalleşen hareket karşısındaki tepkiler öncelikle hareketin kendi içinden çıkmış, yukarıda sözü edildiği gibi bazı fraksiyonlar Kuzey Liginin terk etmişlerdir. Diğer tepki dalgası ise önce 2000 yılında yapılan bölgesel seçimlerde, ardından 2001 genel seçimlerinde tabandan gelmiş, doksanlı yılların ilk yarısında sistemin tamamına karşı gösterilen tepkiyle yükselen Kuzey Ligi, radikalleşen söylemleri sonucunda seçmen desteğinin önemli bir kısmını kaybetmiştir. 1996 seçimlerini takip eden süreçteki politika değişiklikleri karşısında gelişen bu seçmen tepkisi, önce 2000 yılında yapılan bölgesel seçimlerde açığa çıkmış, bu seçimlerde ulusal düzeyde % 5 oranında oy alabilen Kuzey Liginin oy oranı 2001 yılında yapılan genel seçimlerde % 4 civarına düşmüştür⁶⁵⁹.

Bu durum 2001 seçimleri öncesine rastlayan süreçte Kuzey Liginin ayrılıkçı politikaları büyük ölçüde terk etmesine ve “federalizm” yanlısı politikalara tekrar yönelmesinde etkili olmuştur. Bu politika değişikliğinin uzantısı olarak Kuzey Ligi tekrar merkez sağa yaklaşmıştır. Bu doğrultuda 2001 seçimleri öncesinde Kuzey Ligi tıpkı 1994 seçimlerinde olduğu gibi Silvio Berlusconi önderliğindeki Forza Italia ile ittifaka girerek “Özgürlükler Evi” (Casa delle Libertà – CdL) koalisyonunda yer almıştır⁶⁶⁰. Bu kez Kuzey Liginin aşırı sağ Ulusal İttifak (AN) ile aynı çatı altında bulunması da sorun teşkil etmemiş, 1994 seçimleri öncesinde olduğu gibi kuzey ve güney partilerinin iki ayrı “kutup” halinde ittifaka gitmelerine gerek görülmemiştir⁶⁶¹. Seçim sonrası kurulan CdL hükümetinde yer alan Kuzey Ligi, Adalet ve Refah bakanlıklarının yanı sıra Reformlar ve Yetki Devri Bakanlığını (Ministro delle Riforme e della Devoluzione) da almış, partinin genel sekreteri Umberto Bossi bu bakanlığın başına getirilmiştir.

İşte yukarıda sözü edilen ve bu kez merkez sol koalisyonun muhalefetiyle karşılaşarak 2006 yılında yapılan referandumla reddedilen

⁶⁵⁹ Andrews, 4.

⁶⁶⁰ CdL Koalisyonunun diğer üyeleri ve oluşum sürecinin ana hatları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

⁶⁶¹ Yukarıda da sözü edildiği gibi 1994 seçimleri öncesinde AN ve Kuzey Liginin merkez sağda aynı çatı altında bulunması sorun teşkil etmiş, bu sebeple merkez sağ eğilimli partiler için ülkenin güneyinde “İyi Yönetim Kutbu” (Polo del Buon Governo), kuzeyinde de “Özgürlükler Kutbu” (Polo delle Libertà) oluşturulmuştur (Bu ittifakların ana hatları için bkz.: **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**)

bölgeselleşme/federalleşme/yetki devri reformları bu koalisyon tarafından tasarlanmıştır. Bu arada tekrar sisteme entegre olan ve ayrılıkçı söylemleri bırakan Kuzey Liginin oy oranı takip eden dönemde gerçekleştirilen seçimlerde bir nebze artmış, 2004 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ulusal düzeydeki oyların % 5,1'ini alan Lig, ertesi yıl yapılan bölgesel seçimlerde ise ulusal düzeyde % 5,6 oranında oy almıştır.

2006 seçimleri öncesinde ise Kuzey Ligi bir başka manevrayla bu sefer güneyli bir siyasal fraksiyonla ittifaka gitmiş, seçimlere yine Özgürlükler Evi (CdL) koalisyonuna dahil olacak şekilde Sicilya merkezli “Otonomi Hareketi” (Movimento per l’Autonomia – MPA)⁶⁶² ile birlikte girmiştir. Dolayısıyla bu iki parti söz konusu seçimlere “Lega Nord-MPA” olarak tek bir listeden katılmıştır. Ne var ki bu ittifaka rağmen Kuzey Ligi – MPA ittifakı 9-10 Nisan 2006 seçimlerinde ulusal düzeyde oyların ancak yaklaşık % 4,5’ini alabilmiştir. 2008 seçimlerinde ise LN yine MPA ile aynı çatı altında yer alarak bu kez 2007 yılı sonlarında Silvio Berlusconi önderliğinde kurulan merkez sağ eğilimli Özgürlüğün Halkı (Popolo della Libertà - PdL) ile ittifaka girmiş olup halen PdL ile koalisyon hükümetinde yer almaktadır⁶⁶³.

Tahmin edilebileceği gibi bu ittifakları zihinsel düzlemde meşrulaştırmak üzere “kuzeyliliğin” tekrar tanımlanması gerekmiştir. Buna göre “kuzeylilik” salt coğrafi aidiyet olmaktan çıkarak bir değerler bütünü olarak lanse edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda “dürüstlük”, “çalışkanlık” ve “tutumluluk” gibi değerleri benimseyen herhangi bir İtalyanın rahatlıkla Kuzey Ligi taraftarı (legista) olabileceği kabul edilmiştir⁶⁶⁴. Kuzey Liginin politik söylemlerinin ağırlık merkezinin federalleşmeden yabancı düşmanlığı, göçmen ve mülteci karşıtlığına doğru kaymasına⁶⁶⁵ paralel olarak bu süreçte AB dışından gelenler (extra-communitari) ve

⁶⁶² “Otonomi Hareketi” (MPA) 2005 yılında çoğunluğu Hristiyan Demokrat kökenli siyasetçiler tarafından “Güneyden yeniden başlayalım” sloganıyla kurulmuş olup asıl tabanını Sicilya olarak belirlemiştir. Henüz oldukça yeni bir siyasal oluşum olması sebebiyle siyasal çizgisi çok net görünmemekte, bununla birlikte Kuzey Ligi ile “şimdilik” çakışan noktalarının “bölgesel otonomi” ile “federalizm” arasında bir uzlaşma arayışı üzerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir (“Movimeto per l’Autonomia, Presentazione”, <http://www.mpa-italia.it/presentazione.php>, 13.03.2007).

⁶⁶³ Bu oluşumun ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

⁶⁶⁴ Farrell, Levy, 135.

⁶⁶⁵ Andrews, 2.

kaçak sığınmacılar da “yeni güneyliler” olarak algılanmaya başlamıştır⁶⁶⁶. Bu tutum kuzeyliliğin “Avrupalılık” kavramıyla ilişkilendirilmesi ve aynı yıllarda kıta çapında ön plana çıkan “değerler Avrupası” söylemiyle de örtüşmesi bakımından dikkati çekmektedir. Dolayısıyla Kuzey Ligi’nin Güney karşıtı söylemlerinde baştan beri dikkati çeken Avrupa ve Avrupalılık vurgusu farklı bir formatta, fakat yine hegemonik bir söylem çerçevesinde yeniden kurgulanmıştır. Güney karşıtı söylem ise önemli ölçüde yumuşamış görünse de güneylilerin de *isterlerse* kuzeyli olabilecekleri gibi bir yaklaşım hala radikal tınılar taşımaktadır. Dolayısıyla “çalışkanlık”, “işci ciddiye alma” gibi unsurların yanı sıra “girişimcilik, bireycilik, bireysel özgürlük” gibi ideolojik arkaplan bakımından liberalizmle ilişkilendirilebilecek yeni değerlerle zenginleşen bu güncellenmiş kurguda da kuzeylilik “mutlak olumlu” olarak lanse edilmekte, Güneyin, dolayısıyla Akdeniz’in zıttı olarak algılanmaya devam etmektedir.

Görüldüğü gibi Kuzey Ligi *hakiki* bir bölgeselci hareketten çok merkezi hükümet karşısındaki tepkileri ustaca kanalize ederek etno-bölgeselci söylemlerle destekleyen ve kısa süreli siyasal başarılar sağlayabilen pragmatist bir siyasal teşebbüstür. Bölgeselci söylemi *merkezde* güç kazanmak üzere araçsal olarak kullanan Kuzey Liginin başarısındaki temel etken merkez karşısındaki eleştirel tavrı olmuştur. Nitekim tam da bu tavırla kazandığı konuma dayanarak merkezi hükümette, hem de ezeli rakibi olarak algıladığı Forza Italia ile ve *normal şartlar altında* bir arada bulunmaları mümkün görünmeyen aşırı sağ eğilimli AN ile birlikte yer almasının ardından siyasal gücünü, özellikle de büyük kentlerdeki desteğini önemli ölçüde yitirmiştir.

Sonuçta kendisini sistem karşıtı, hatta “devrimci” bir siyasal oluşum olarak lanse eden Kuzey Ligi, içinden çıktığı siyasal gelenekle uyumlu olarak “İkinci Cumhuriyet” sürecinde yeniden kurgulanan sisteme çabucak intibak etmiştir. Bu süreçte bir yandan oy oranları siyasal tabanının kemikleşen kısmına doğru gerilerken diğer yandan Kuzey Ligi doksanlı yılların başında radikal bir söylem olarak algılanan

⁶⁶⁶ Andrews, 3.

“federalleşme” kavramını İtalyan siyasal gündemine iyice yerleştirerek⁶⁶⁷ tarihi bir işlevi yerine getirmiştir.

3.7. Avrupa Bütünleşmesinin İtalya Deneyimindeki Rolü

Dil azınlıklarıyla bağlantılı olarak Avusturya ve Fransa'nın sırasıyla Trentino-Yukarı Adige Bölgesinde ve Aosta Vadisi Bölgesinde oynadıkları “ulusal azınlığın bağlı bulunduğu hami devlet” rolleri bir tarafa bırakılırsa, İtalya'da bölgeselleşmenin dış kaynaklı iki temel faktörünün olduğu görülmektedir. Birbiriyle yakından ilişkili bulunan bu iki temel faktörden ilki küreselleşme, diğeri de onun bir uzantısı, hatta bir tür fonksiyonu gibi değerlendirilecek olan ve bu çalışma açısından da merkezi bir konum teşkil eden Avrupa Bütünleşmesidir. Dolayısıyla bütünleşme sürecinin İtalya'da bölgeselleşme üzerindeki rolünü etraflıca ortaya koyabilmek için aşağıda öncelikle sürecin küreselleşmeyle ilişkisi ele alınacak, ardından Avrupa Bütünleşmesinin çeşitli boyut ve yönlerinin İtalya'da bölgeselleşme ile ilişkisine yer verilecektir.

3.7.1. Avrupa Bütünleşmesi, Küreselleşme ve Bölgeselleşme İlişkisi

Çok geniş kapsamlı ve karmaşık bir süreçler bütünü ifade etmesi bakımından⁶⁶⁸ Küreselleşmeyi gerek İtalya'da, gerek diğer Batı Avrupa ülkelerinde bölgeselleşmenin başlıca faktörleri arasında düşünmek için yeterli ölçüde delil gösterilebilir⁶⁶⁹. Bunların başında dünya çapında giderek daha fazla dikkati çeken ademimerkezileştirici trendlerin küreselleşmenin getirdiği yapısal dönüşüm süreci ve üretim biçimlerindeki değişimle olan ilişkisi gelmektedir⁶⁷⁰. İtalya'da 1990'lı yıllardaki reform dalgasına damgasını vuran Bassanini kanunlarına yönelik söylem

⁶⁶⁷ Nitekim son süreçteki tartışmalarda söz alan Demokrasi ve Özgürlük (Democrazia e Libertà – La Margherita - DL) Partisi lideri Francesco Rutelli, yetki devrini (devolution) İtalya'nın Kuzey Liginin lideri Umberto Bossi'ye ödediği bir tür gümrük vergisine (dazio) benzetmiştir (“Riforme, l'aula del Senato approva la devolution”, **La Repubblica**, 16 Mart 2006).

⁶⁶⁸ Küreselleşmeye ilişkin muhtelif tezlerin ve sürecin farklı yönlerini ön plana çıkaran yayınların değerlendirildiği bir analiz için bkz. Chris Scholl, “The Many Splendored Creature, Globalization: Impact on States, Cultures, and the Individual”, **International Politics**, sayı: 38, Aralık 2001, ss. 593-600.

⁶⁶⁹ Bölgeselleşme ve yerelleşmenin küreselleşmeyle ilişkisi için bkz. Zerrin Toprak, **Yerel Yönetimler** (dördüncü baskı), DEÜ Yayınları, İzmir, 1998, ss. 10-16; Şahin, 257; Yetim, ss. 129-138; Jeffery, 8; Keating, Hooghe, 251; Ohmae, ss. 78-87.

⁶⁷⁰ Yetim, ss. 129-138; Jeffery, 8; Ohmae, ss. 81-86.

çözümlemesine ilişkin kısımda dile getirilen tespitler bu bağlamda da geçerli olup küreselleşmenin söz konusu süreç üzerindeki etkisi hakkında fikir vermektedir. Zira küreselleşmenin etkileri kamu yönetiminde ve merkez-çevre/periferi ilişkilerinde de önemli ölçüde hissedilmekte olup, bu karmaşık süreçte ön plana çıkan trendler şunlardır⁶⁷¹:

- ekonomik ve toplumsal yaşamda düzenleyici bir rolü ifade eden sosyal devlet anlayışının giderek terk edilerek devletin toplumsal boyutunun küçültülmesi;
- artan rekabete bağlı olarak kamu yönetiminin şirket yönetimine benzer biçimde algılanmaya başlaması⁶⁷²;
- özelleştirme yoluyla kamu çalışanlarının veya kamu harcamalarının azaltılması⁶⁷³;
- kamu hizmetlerinin ve işlevlerinin ademimerkezileştirilmesi; bunların bir kısmı bölgesel-yerel düzeye devredilirken bir kısmının da bağımsız kurullara/ajanslara devredilmesi;
- Bir yandan sermaye hareketlilik kazanırken üretim zincirlerinin de esnekleşerek ucuz işgücünün bulunduğu alanlara/bölgelere/ülkelere doğru kayması, diğer yandan giderek artan uluslararası göç hareketlerine bağlı olarak yabancı düşmanlığının artması ve Kuzey Ligi örneğindeki gibi bölgeselci söylemlerde etkili olması.

Söz konusu süreçte dikkati çeken anahtar kavramlar da yine yukarıda girişilen söylem çözümlemesine paralel bir biçimde esneklik, rekabet, özelleştirme,

⁶⁷¹ Şahin, 255.

⁶⁷² Bu durum dilimizde her ikisi de “idare” veya “yönetim” anlamına gelen, fakat kullanım alanları farklı olan “administration”dan “management”e geçiş olarak değerlendirilmekte, “kamu yönetimi”nin “public administration”dan “public management”e ve “new public management”e doğru dönüştüğüne dikkat çekilmektedir (Şahin, ss. 257-258); bu anlayışa paralel olarak İtalya’da ortaya çıkan yeni idareci tipi “girişimci patron”, “idareci-manager” (dirigente-manager) olarak değerlendirilmektedir (Vasapollo, Martufi, a.g.y.).

⁶⁷³ Cammelli, ss. 102-104.

bağımsız idari otoriteler ve yerelleşmedir⁶⁷⁴. Bütün bu kavramlar özellikle 1990'lı yılların başından itibaren giderek daha fazla dikkati çekmeye başlamıştır.

Doğu blokunun çöküşünün İtalyan siyasal sistemi üzerindeki etkilerine yukarıda iç siyasete ilişkin kısımda değinilmişti. Bu sürecin bir diğer etkisi de küreselleşme üzerindeki hızlandırıcı rolüyle İtalya'nın özellikle sanayi bakımından gelişmiş kuzey bölgelerindeki işletmeleri rekabet gücü açısından zorlamaya başlamasıydı. Buna göre, fordist üretim tarzına bağlı işletme modellerinden “yeni ekonominin” gerekleri doğrultusunda esnek üretim biçimlerine geçiş sürecinin getirdiği sancılar⁶⁷⁵ özellikle Kuzey bölgelerindeki büyük işletmeleri ve Agnelli Vakfı (Fondazione Agnelli) gibi bunların sivil toplum düzeyindeki uzantılarının dikkatini idari-siyasal reformlara yöneltmiştir⁶⁷⁶. Bu doğrultuda devletin de tıpkı yeni işletmeler gibi esnek bir yapılanmaya gitmesi ve kuralsızlaştırmanın yaygınlaştırılması savunulmaya başlanmış⁶⁷⁷, temel ideolojik arkaplanı neo-liberal ilkelerle şekillenen⁶⁷⁸ bu tutumun siyasal düzlemdeki izdüşümü de bölgeselcilik ve federalizm olarak kendisini göstermiştir⁶⁷⁹.

Bu süreçte doğrudan doğruya küreselleşmenin etkisi görülmekle birlikte ekonomik düzlemde onun – tamamlayıcı veya alternatif – bir uzantısı olarak kabul edebileceğimiz Avrupa bütünleşmesi de önemli ölçüde rol oynamıştır. Zira bu süreçte bir yandan uzakdoğu ticareti İtalyan firmalarının rekabet gücünü zorlarken diğer yandan Avrupa tek pazarının rekabeti artırıcı rolü etkili olmuş, artan rekabet karşısında Kuzey Ligi tarafından da desteklenen vergi indirimleri, kuralsızlaştırma ve Güney bölgelerine yapılan devlet yardımlarının kısılması gibi hususlar sıklıkla dile getirilmeye başlamıştır⁶⁸⁰. Esasen yolsuzluklardan kaynaklanan bir dizi skandalın tam da küreselleşmenin birden ivme kazandığı 1990'lı yılların başına rastlaması da bu genel bağlam çerçevesinde okunmalıdır. Zira yolsuzlukların temelini oluşturan

⁶⁷⁴ Şahin, ss. 256-257.

⁶⁷⁵ Post-fordist yaklaşımlarla bölgeselleşme/yerelleşme arasındaki ilişkiler için bkz. Ataay, ss. 183-186; Yetim, ss. 132-134, 136-138.

⁶⁷⁶ Bull, Gilbert, ss. 4, 139-140; Stemmermann, ss. 93-94.

⁶⁷⁷ Bull, Gilbert, ss. 2, 140-141.

⁶⁷⁸ Ataay, ss. 178-186; Amin, Tomaney, ss. 172-174; Bull, Gilbert, 141; Farrell, Levy, 139; Keating, Hooghe, 251.

⁶⁷⁹ Farrell, Levy, 139.

⁶⁸⁰ Bull, Gilbert, 4.

rüşvetin özellikle kamu ihalelerinde son derece yaygınlaşarak bir nevi “gayri resmi vergi”⁶⁸¹ ve “bütçe dışı gizli maliyet”⁶⁸² halini alması bu dönemden itibaren üzerindeki rekabetçi baskı iyice artan özel sektörün kamu ile olan “geleneksel” ilişkilerini tekrar gözden geçirmesini gerektirmiş, bu kesimden gelen tepki iç siyasette yaşanan meşruiyet krizine ivme kazandırırken Kuzey Liginin yükselişinde de etkili olmuştur.

Diğer yandan bu gelişmelerin Maastricht sonrası süreçte ivme kazanan, Lizbon Zirvesini takip eden süreçte ise küresel bir strateji olarak açıkça kodifiye edilen politik tercihler üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, küreselleşmenin AB üzerindeki etkisi de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla İtalya’da Küreselleşmenin bölgeselleşme üzerindeki etkileri Avrupa Bütünleşmesiyle de yakından ilişkilidir. Esasen Avrupa Birliği’nin kendisi de Küreselleşme sürecinin uzantısı olarak değerlendirildiğinden ve aşağıda da değinileceği gibi AB’de gözlenen kimi politik tercihler küreselleştirici trendlerle şekillenip örtüştüğünden, küreselleşmenin bölgeselleşme üzerindeki etkisinin konumuz bağlamında daha çok Avrupa bütünleşmesi üzerinden gerçekleştiği gözlenmektedir. Diğer yandan yukarıda sözü edilen trendler ve bu trendlerde ön plana çıkan anahtar kavramlardan da anlaşılacağı gibi bölgeselleşme-yerelleşme eğilimleri yalnızca Avrupa bütünleşmesi kapsamındaki ülkelerde değil dünyanın pek çok diğer kesiminde de gözlenen, hatta uluslararası dinamiklerce de demokratikleşmeyle ilişkilendirilerek teşvik edilip desteklenen⁶⁸³ bir olgudur.

Dolayısıyla ister kimilerinin öne sürdüğü gibi küreselleşmeye bir tepki olarak ortaya çıkmış olsun, isterse doğrudan doğruya küreselleşmenin sonucu olarak ve onu hızlandıracak biçimde yapılsın, bu sürecin etkileri Avrupa bütünleşmesinde hem

⁶⁸¹ Bull, Gilbert, 3.

⁶⁸² Bull, Gilbert, 4.

⁶⁸³ Birleşmiş Milletler bünyesinde tüm dünya çapında desteklenen yerel gündem uygulaması bu tutumun en yaygın örnekleri arasında gösterilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Zerrin Toprak, “Yenilikçi-Düşünen Kentler ve Toplumsal İlişkiler”, 27-30 Mart 2003 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler konulu uluslararası konferansta sunulan bildiri, **Uluslararası Seminer “Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler”** (bildiri kitabı), Türkiye Belediyeler Birliği yayını, Ankara, 2003, ss. 65-66; Ayşegül Mengi, Nesrin Algan, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, ss. 156-168; Michael Keating, **Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi, Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmalarının Popüler Metinleri**, UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Ankara ss. 95-99.

AB'nin resmi söylemleri vasıtasıyla doğrudan doğruya, hem de küreselleşmenin aktörleri vasıtasıyla⁶⁸⁴ hissedilmektedir. Bu sebeple başlıbaşına ayrı bir analiz konusu oluşturabilecek olan küreselleşme-bölgeselleşme ilişkisini konumuzun sınırları bakımından Avrupa bütünleşmesi üzerinden incelemeyi, bir bakıma küreselleşmeyi konumuzun bir üst bağlamı olarak belirleyip, Avrupa bütünleşmesini ise onun spesifik bir boyutu olarak daha derinlemesine ele almayı tercih etmekteyiz.

Aslında Avrupa Bütünleşmesinin süreç içindeki etkileri bölgeselleşmenin her bir faktörüyle yakından ilişkili olduğundan yukarıda ele alınan her bir konunun kendi bağlamı çerçevesinde yeri geldikçe dile getirilmiştir. Bununla birlikte hem yukarıda değinilmeyen noktaların da ele alınması, hem de tablonun genelinin bütünleşik ve analitik bir yaklaşımla ortaya konması için başlı başına bir faktör olarak Avrupa Bütünleşmesinin süreç üzerindeki etkisini ayrı bir başlık altında ele alma gereği duyulmuştur. Dolayısıyla bu kısım hem Avrupa bütünleşmesinin yukarıda yeri geldikçe değinilen etkilerini özetlemek hem de buraya kadar değinilmemiş noktalarla birlikte bütüncül bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Avrupa bütünleşmesi ve özellikle de AB'nin kuruluşuyla ivme kazanan siyasal bütünleşme süreci öncelikle bölgesel politikalar bağlamında gelişen teknik gerekliliklere bağlı olarak önceki bölümde yer verilen Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da bölgeselleşme sürecinin etkin bir dinamiği haline gelmiştir⁶⁸⁵. Bütünleşme süreci ayrıca Bölge Başkanları Konferansı⁶⁸⁶ gibi platformlar vasıtasıyla bölgelerin daha etkin politikalar gütmelerinde teşvik edici bir rol oynamıştır. Avrupa bütünleşmesinin dolaylı biçimde ortaya çıkan bir diğer etkisi de istikrar unsuru olarak algılanmasıyla ilişkilidir. Buna göre Soğuk Savaşın son safhalarına kadar yukarıda anılan sebeplerden dolayı aşırı sol partilerin, özellikle de komünistlerin (PCI) lehine algılanan bölgeselleşme olgusu İtalya'nın "Avrupa

⁶⁸⁴ Bu noktada çokuluslu şirketler ve bunların AB kurum ve politikaları üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmeler dikkat çekici tesbitleri yansıtmaktadır (Bastiaan van Appeldoorn, "The Struggle over European Order: Transnational Class Agency in the Making of 'Embedded Neo-Liberalism'", Andreas Bieler (der.), **Social Forces in the Making of the New Europe: The Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001, s. 86; Amin, Tomaney, 176).

⁶⁸⁵ Salerni, a.g.y.

⁶⁸⁶ Ciuffoletti, 183.

limanına demir atması” ve iç siyasetin ideolojik bağlamda “rutinleşmesiyle” birlikte artık komünizm tehdidi ile ilişkilendirilmemektedir⁶⁸⁷. Tabii bu durum da bölgeselleşmenin doğrudan bir sebebi olarak değil, ancak onu kolaylaştıran, önündeki birtakım engelleri kaldıran bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

İlk bakışta dikkati çeken bu noktaların yanı sıra Avrupa bütünleşmesinde federalist eğilimler ve Birliğin kendi içinde geçirdiği yapısal dönüşüm süreci de bölgeselleşme sürecinde doğrudan etkili olmaktadır. Fakat uluslararası düzeyden ulusaltı düzeye doğru olan etkileri ifade eden bu hususların ayrıntılarına geçmeden önce büyük ölçüde bölgesel elitler tarafından temsil edilen bölgesel dinamiklerin bütünleşme sürecini nasıl algıladığına değinmek gerekmektedir.

3.7.2. İtalya’da Bölgesel Elit ve AB

İtalya’daki bölgelerin Batı Avrupa’daki diğer örneklerin çoğuna paralel bir biçimde tabandan gelen dinamiklerle hareket etmediklerini, dolayısıyla bireyselleşme-aktörleşme düzeylerinin oldukça düşük olduğuna yukarıda değinilmişti. Fakat diğer yandan bölgesel düzeyin merkezi siyaset arenasının bir uzantısı haline gelmesiyle birlikte bölgesel elitlerin ortaya çıktığı, özellikle Kuzey İtalya’da bölgesel siyasetçilerle iş çevrelerinin bu kesimin ana unsurlarını teşkil ettiği gözlenmektedir. Bu durum bölgelerin aktörleşme potansiyelinin nüvesini teşkil eden bu kesimin bütünleşme süreci karşısındaki algı ve davranışlarını kaydedeğer kılmaktadır.

Yukarıda da değinildiği gibi daha 1980’lerin sonunda Bölge Başkanları Konferansı Avrupa Bütünleşmesi karşısındaki ilgisini ortaya koymuştu. Aslında bu tarihe kadar pek çok bölge, özellikle de güney bölgeleri Avrupa fonlarından yararlanma konusunda pek de parlak bir performans sergileyememişlerdi. Fakat doksanlı yıllardan itibaren – tabii Avrupa Bütünleşmesinin bu yıllardan itibaren aldığı kritik seyre de bağlı olarak – Avrupa Birliği’nde merkezi idare karşısındaki konumlarını güçlendiremelerine yarayacak fırsatlar algılamaya ve sürece daha fazla

⁶⁸⁷ “Les Régions dans les Pays de l’UE”, 16.

ilgi göstermeye başladılar⁶⁸⁸. Diğer yandan 90'ların ikinci yarısından itibaren bölgelerin uluslarüstü kurumlarla doğrudan ilişki kurabilmelerine imkan sağlanması AB kurumlarıyla bazı bölgelerin daha önceden oluşturmuş buldukları iletişim kanallarını resmi bir çerçeveye oturtarak güçlendirdi. Böylelikle bölgelerin bir kısmı Avrupa düzeyinde de etkinlik göstermeye başladılar. Ayrıca AB'nin ilgili politikalarının gereklerine uygun bir biçimde, anayasal reformla bölgelerin diğer ülkelerin bölgesel idari-siyasi birimleriyle “uluslararası” ilişkilere girmelerine imkan verilmesi zaten bu yönde ilerlemekte olan sürece hız kazandırdı. Böylelikle İtalya'da bölgeselleşme/federalleşme süreci aynı zamanda AB bağlamının/sürecinin de ayrılmaz bir bileşeni haline geldi⁶⁸⁹.

Fakat burada “bölgeler” ifadesinin temelde 1980'li yıllardan itibaren bölgesel düzeyde meydana gelen siyasal elite karşılık geldiğini bir kez daha belirtmekte fayda var. Zira çalışma içinde yer yer değinildiği gibi, her birinin spesifik durumuna kısaca değindiğimiz özel statülü bölgeler bir yana, olağan statülü bölgeler söz konusu olduğunda bölgelerin birer *siyasal özne/aktör* olmaları yolunda tabandan gelen ciddi bir talep söz konusu olmamıştır.

Bu bağlamda yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan Kuzey Liginin temsil ettiği kesimin algı ve davranışları önemli ipuçları sağlamaktadır. Buna göre Ligin temsil ettiği bölgeselci hareketler bağlamında⁶⁹⁰ AB'nin şu hususlarda etkili olduğu gözlenmektedir:

- Gümrük engellerinin kaldırılması ve tek para birimi ile AB, ulus devletin sınırlarını aşan yeni bir karşılıklı etkileşim evreni meydana getirmektedir;
- Böylesi bir alanda savaş tehdidi ve güvenlik kaygılarının azalması siyasal otonominin “maliyetlerini” düşürmektedir⁶⁹¹;

⁶⁸⁸ Caciagli, 25.

⁶⁸⁹ A.g.y.

⁶⁹⁰ Daha önce de belirtildiği gibi Kuzey Ligi tek bir parti olarak örgütlenmiş ise de aslında pek çok bölgesel partinin ittifakıyla meydana gelmiş olup bünyesinde farklı bölgesel fraksiyonları barındırmaya devam etmektedir.

⁶⁹¹ Bull, Gilbert, 145.

- Bir yandan savaş ve askeri güvenlik kaygıları ortadan kalkarken diğer yandan Birliğe dahil olan hemen her birim arasında (ülkeler, bölgeler, büyük firmalar, KOBİ'ler vd.) rekabet giderek kızışmakta, bu durumda özellikle Kuzeyde gözlenen bölgeselci hareketler açısından daha esnek bir siyasal yapılanma çerçevesinde gerek küresel düzeyde, gerek AB çapında otonom bir yapıya sahip olmak özellikle ekonomik bakımdan daha “verimli” ve “karlı” bulunmaktadır.
- Bu duruma bağlı olarak karşılaştırmalı üstünlükleri bulunan birimler/bölgeler kazananlar arasında yer alırken yollarına tek başlarına devam etme eğilimine girmektedirler⁶⁹².

İşte tam da bu noktada Avrupa Bütünleşmesinin bölgelerin *bireyselleşmesi* sürecinde nasıl etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bölgesel siyasal elitin Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanmasına bağlı olarak devreye giren uluslarüstü kurumların da etkisiyle merkezde bulunan siyasal elitten giderek daha bağımsız davranmaya başladığını gözlenmektedir. Bu durum *siyasal evrenin* uluslarüstü düzeyi de kapsayacak şekilde genişlemesi, ve *algılanan merkezin* Roma'dan Brüksel'e doğru kaymasının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

3.7.3. Bütünleşme Sürecinde Federalist Eğilimler

Avrupa bütünleşmesiyle İtalya'da yaşanan bölgeselleşme açısından ilk bakışta göze çarpan bu değerlendirmelerden çok daha önemli bulunabilecek bir nokta genellikle dikkatlerden kaçmaktadır. Buna göre Avrupa Bütünleşmesi ile bu ülkedeki bölgeselleşme süreci arasındaki ilişki bihassa Maastricht sonrası dönem açısından dikkati çekmekteyse de, aslında İtalya'da bölgeselleşme, erken aşamalarından itibaren Avrupa bütünleşmesiyle doğrudan ilişkiliydi. Bölgeselleşmeyle Cattaneo zamanından beri İtalya'da varlığını sürdüren federalist hareketler arasındaki bağlantıya dayanan bu ilişki, söz konusu hareketlerin aynı zamanda Avrupa çapında

⁶⁹² A.g.y.

da federal bir yapılanmayı öngördüğü⁶⁹³, bunların İkinci Dünya Savaşı akabinde kalıcı barış arayışlarında etkili olduğu⁶⁹⁴ ve Avrupa bütünleşmesinin düşünsel zeminini oluşturduğu⁶⁹⁵ göz önünde bulundurulduğunda daha da netleşmektedir. Bir başka deyişle İtalya'daki federalizm geleneği Avrupa federalizminden ayrı olmayıp İtalya bağlamında bunlar bir madalyonun iki yüzü gibidirler⁶⁹⁶. Nitekim daha savaş devam ederken Churchill'in getirdiği "Avrupa Birleşik Devletleri"nin kurulması önerisi İtalyan federalistleri tarafından ilgiyle karşılanmış, bunlar arasında bulunan Altiero Spinelli ilerleyen yıllarda Avrupa bütünleşmesinin federal temeller üzerine inşasına ilişkin fikirleriyle hem AB'nin "kurucu babaları" arasındaki yerini almış, hem de Avrupa bütünleşmesinde federalist eğilimlerin öncüleri arasına girmiştir⁶⁹⁷.

Bu yıllarda federal bir birliğin kısa sürede kurulabileceğine olan inanç Avrupa Savunma Topluluğu gibi bu dönem için fazlaca iddialı bulunabilecek başarısız projelerle akamete uğramış görünse de⁶⁹⁸, günümüze kadar gelen süreçte federalist eğilimler hemen her aşamada hissedilmiştir. Nitekim fikirlerinin özü itibariyle yine federalist çizgide bulunan⁶⁹⁹ Jean Monnet tarafından önerilen biçimde, yani fonksiyonalizm/neo-fonksiyonalizm doğrultusunda ilerleyen⁷⁰⁰ bütünleşme süreci aslında uzun vadede büyük ölçüde Spinelli'nin öngördüğü biçimde federal bir yapılanmaya doğru evrilmiştir⁷⁰¹. Bu doğrultuda 1987'den itibaren yürürlüğe giren Tek Avrupa Senediyle başlayan ve Maastricht Anlaşmasıyla ivme kazanan süreçte Avrupa Birliği'nin federal nitelikleri hızla artmıştır⁷⁰². Buna göre, daha Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşunun ardından "ekonomik bir konfederasyon"⁷⁰³ olarak nitelendirilen bütünleşme sürecinde özellikle Maastricht Anlaşmasıyla

⁶⁹³ Ciuffoletti, ss. 153-163, 167-172.

⁶⁹⁴ Cattaneo, "l'Europa", ss. 37-42; Ciuffoletti, ss. 154-159.

⁶⁹⁵ Ciuffoletti, ss. 158-160, 162-163; Avrupa'daki bütünleşme sürecini açıklamaktan çok ona yön vermeyi amaçlayan ve bütünleşme sürecinin federal bir yapıyla son bulması gerektiğini savunan yaklaşımlar bir bütün olarak "federalizm" adı altında anılmakta olup bu kavram bazı yazarlarca Avrupa Bütünleşmesi sürecine özgü bir "bütünleşme kuramı" olarak değerlendirilmektedir (Rosamond, ss. 23-31).

⁶⁹⁶ Ciuffoletti, 167.

⁶⁹⁷ Burgess, 36.

⁶⁹⁸ Ciuffoletti, ss. 163, 171.

⁶⁹⁹ Dimitris Chrysochoou, **Democracy in the European Union**, Tauris, New York, 2000, s. 148; Chrysochoou Monnet'nin yaklaşımı "fonksiyonel federalizm" olarak adlandırmaktadır.

⁷⁰⁰ Burgess, 32 ; Ciuffoletti, 161.

⁷⁰¹ Ciuffoletti, ss. 171-172.

⁷⁰² Ciuffoletti, ss. 173-175.

⁷⁰³ Burgess, 41.

getirilen yerellik ilkesinin kabulü önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir⁷⁰⁴. Kökenleri itibariyle hukuki bir kavram olmaktan çok temelleri Kıta Avrupa'sının – bilhassa da Almanya'nın⁷⁰⁵ – federal geleneklerine dayanan bu ilkenin kabulüyle, siyasal güç ve yetki alanlarının katmanlar halinde hiyerarşik olarak belirlendiği federal bir sistemin çatısı oluşturulmuştur. Diğer yandan yine Maastricht'le birlikte Ekonomik ve Parasal Birliğin yürürlüğe konması ve Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması federalleşmeye giden yolda belirleyici bir aşama olarak değerlendirilmektedir⁷⁰⁶. Bu bağlamda kimi yazarlar Avrupa Birliği'nin artık bir tür federasyon halini aldığı öne sürmekteyken⁷⁰⁷, AB “neo-federal”⁷⁰⁸, “proto-federal”⁷⁰⁹ gibi sıfatlarla nitelendirilmekte, Birliğin geleceğine ilişkin olarak yapılan tartışmalarda “nasıl bir federasyon” sorusu ön plana çıkmaktadır⁷¹⁰.

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı akabinde kurulan İtalyan Cumhuriyetinin daha başından itibaren bölgesel bir yapılanmayı beraberinde getirmesi, bünyesinde barındırdığı federalist akımlarla ilişkili olup bunlar daha geniş ölçekte Avrupa federalizminin İtalya'daki uzantılarıydı. Gerçi bu akımlar 1940'lı yılların sonunda İtalya'nın federal temeller üzerinde yeniden yapılanmasını sağlayamamışlardı. Bu bakımdan İtalya'da federalizm bir kez daha akamete uğramış görünse de 1947 Anayasasıyla temelleri atılan bölgesel yapılanma tam da federal yaklaşımlarla jakoben eğilimlerin uzlaşmasını yansıtmaması bakımından son tahlilde yine federalist akımların etkisini taşımaktaydı⁷¹¹. Bu bağlamda İtalya'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren gözlenen federalist akımlarla kıta çapındaki benzeri hareketlerin hemen her dönemde karşılıklı etkileşim içinde oldukları ve birbirlerini doğrudan etkileyerek ilişkili buldukları yapıları dönüştürdükleri öne sürülebilir. Nitekim kimi yazarlar

⁷⁰⁴ Ciuffoletti, ss. 182-183.

⁷⁰⁵ Ciuffoletti, 184.

⁷⁰⁶ Dusan Sidjanski, **Per un Federalismo Europeo, una Prospettiva Inedita sull'Unione Europea**, Franco Angeli (Yayımları), Milano, 2002, s. 62.

⁷⁰⁷ Rey Koslowski, “Understanding the European Union as a Federal Polity”, Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen, Antje Wiener (der.), **Social Construction of Europe**, Sage Publications, Londra, 2001, ss. 32-48; Michael Newman, “Democracy and Accountability in the EU”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy-Making**, Routledge, Londra, 2001, s. 363

⁷⁰⁸ Richardson, 5.

⁷⁰⁹ Guy Peters, “Agenda-Setting in the European Union”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001, ss. 85-86.

⁷¹⁰ Vural F. Savaş, **Çağımızın Deneyi Euro**, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 1999, ss. 239-240.

⁷¹¹ Ciuffoletti, ss. 163-164, 166.

İtalya’da yaşanan bölgeselleşme süreciyle Avrupa bütünleşmesinde giderek artan federal unsurlar arasındaki ilişkiyi değerlendirirken bölgeselleşmeyi Avrupa çapında yaşanan “federalleşme” sürecinin ulusal düzeydeki uzantısı olarak değerlendirmektedirler⁷¹².

3.7.4. AB Bölgesel Politikalarının İtalya’da Bölgeselleşme üzerine Etkisi

AB’nin bölgesel politikalarının temel amacı ulusal, uluslararası ve bölgesel düzeyler arasında karşılıklı etkileşim ve işbirliğini desteklemek olup bölgelerin bu düzeyler arasındaki etkileşime katılımları esastır⁷¹³. Fakat bölgesel idari-siyasi birimler arasındaki gelişmişlik farkları bunların “aktörleşme” düzeylerinde doğrudan etkili olacağından, dolayısıyla *katılım* istenen düzeyde olmayacağından, özellikle az gelişmiş bölgelerin istatistikî kategoriler (NUTs) çerçevesinde belirlenerek bir takım politika araçlarıyla desteklenmesi gündeme gelmiştir. Birinci bölümde de belirtildiği gib bu alandaki temel politika araçları yapısal fonlar, Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu (FEOGA) olup⁷¹⁴, ayrıca sınırötesi işbirliğini destekleyen Interreg gibi programlarla komşu ülkelerin bölgeleri arasında işbirliği teşvik edilmekte, iki veya daha fazla ülkenin bir kaç bölgesini kapsayan büyük Euro-bölgelerin oluşturulması teşvik edilmektedir. Bu süreçte AB fonları miktar ve bölge ekonomisine yaptığı etkiden çok düzeyler arasındaki ilişkileri dönüştürmesi bakımından önem kazanmaktadır. Zira bölgesel fonların kullanımı için uluslararası otorite karşısında bağımsız nitelikli bölgesel koordinasyon birimlerinin (ajansların) varlığı *teknik bir gereklilik* olarak ortaya çıkmakta, dolayısıyla bölgesel düzeyle uluslararası düzey arasında doğrudan iletişim kanalı oluşturulmaktadır⁷¹⁵. “Devletler Avrupası’ndan halklar/bölgeler Avrupası’na geçiş” olarak nitelendirilen bu süreçte İtalya da bölgelerin rollerini yeniden tanımlamak durumunda kalmıştır.

⁷¹² Ciuffoletti, 187.

⁷¹³ Ciuffoletti, 183.

⁷¹⁴ A.g.y.

⁷¹⁵ Ciuffoletti, 183; Desideri, 79.

Bütünleşme süreci erken dönemlerinden itibaren İtalyan liderler tarafından fakir güney bölgelerinin kalkındırılmasına yönelik önemli bir imkan olarak algılanmaktaydı. Bununla birlikte bütünleşmenin erken aşamalarında AET İtalya'dan çok Kuzey Avrupa'da yetişen tahıl, pirinç vb. ürünleri desteklemiş, Güney İtalya ekonomisinin temelini oluşturan meyve ve sebzeler ise fazla destek görmemiştir⁷¹⁶. İşte tam da bu sebepten dolayı İtalya, Topluluğun Ortak Tarım Politikaları dışında yeni bir mali araç olarak Avrupa Bölgesel Gelişme Fonunun (ERDF) oluşturulmasında etkili olmuştur⁷¹⁷. 1975'ten itibaren yürürlüğe konan bu fon 70'li yılların ilk yarısında yaşanan petrol krizinden dolayı başlangıçta pek etkin kullanılamamış ise de ilerleyen yıllarda İtalya'nın az gelişmiş bölgelerine hatırı sayılır ölçüde faydalı olmuştur. Bununla birlikte fonlardan yine de tam kapasite yararlanılamadığı gözlenmektedir. örneğin 1994-99 arası dönemde yararlanılabilecek fonların ancak % 10'undan daha düşük bir kısmı kullanılabilmiştir⁷¹⁸. Bu doğrultuda yaşanan başlıca sorun bölgelerin AB fonlarından yararlanmak üzere başvuru yapmamalarıydı. Bu durumun ulusal otoritelerle bölgesel otoriteler arasındaki koordinasyonsuzluktan kaynaklandığına dikkat çekilmektedir. Nitekim bölge yönetimleri özellikle 1990'lı yıllarda AB fonları konusunda merkezi hükümet tarafından yeterince bilgilendirilmediklerinden yakınmaktaydılar. Esasen pek çok durumda bu gözlemin doğru olduğu ifade edilmekte, bürokratların fonlar konusunda bölgeleri bilgilendirme zahmetine girmedikleri belirtilmektedir⁷¹⁹. Diğer yandan uzun süre AET/AT'nin dış politika alanında kabul edilmesi, dolayısıyla AET/AT kurumlarıyla yapılacak her türlü teması Dışişleri Bakanlığı kanalıyla gerçekleştirme zorunluluğu bölgeler ile Brüksel arasında doğrudan temas kurulmasını engellemiştir⁷²⁰.

Bölgelerle Topluluk kurumları arasında doğrudan ve istikrarlı ilişkiler kurulamamasının bir diğer sebebi de 1970'lerin ortalarından itibaren aktif olarak faaliyete geçen bölgelerin idari ve siyasi tecrübeden yoksun olmaları, bir başka deyişle "bireyselleşme" düzeylerinin düşük olmasıydı. Brüksel ile kurulacak temaslar

⁷¹⁶ Koff, 209.

⁷¹⁷ A.g.y.

⁷¹⁸ A.g.y.

⁷¹⁹ A.g.y.

⁷²⁰ Desideri, 78 ; Koff, 209.

birtakım Anayasa Mahkemesi kararları ve bazı kararnamelerle bir nebze kolaylaştırıldıysa da AET/AT 1988 yılına kadar bir dış politika alanı olarak kalmış, ancak bu yıl kabul edilen 400/1988 sayılı kanunla dışişleri ile AT işleri arasında kesin bir ayırım yapılmıştır⁷²¹.

Diğer yandan Maastricht sonrası süreçte istişari nitelikli bir kurum olarak kurulan Bölgeler Komitesi Brüksel ile doğrudan ilişki kurmayı kolaylaştırmış⁷²², devam eden süreçte bölgeler AB fonlarını takip etmek ve Brüksel’de faaliyet gösteren danışmanlık firmalarıyla doğrudan temasa geçmek üzere “bölgesel temsil ofisi” (ufficio di rappresentanza regionale)⁷²³ veya “bölgesel enformasyon ofisi” (Regional Information Office – RIO) olarak adlandırılan temsilcilikler açmaya başlamışlardır⁷²⁴. Büyük ölçüde fonları takip etmek, bölgeleri ilgilendiren konularda lobicilik yapmak gibi pratik zorunluluklardan doğan ve isimleri ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişen⁷²⁵ bu temsilcilikler “Bölgeler Avrupası” söylemini destekleyecek şekilde “mini büyükelçilikler” (mini ambasciate) olarak anılmakta⁷²⁶, bunların AB kurumları nezdindeki faaliyetleri de “paradiplomasi” olarak nitelendirilmektedir⁷²⁷. Bununla birlikte bu kurumların bölgelerin aktif temsilini gerçekleştirerek birer diplomatik kurum gibi uluslararası kurumlara mensup bürokratlarla –hiç değilse teorik olarak– eşit statüde iletişim kurduklarını söylemek güçtür. İtalya’da 52/1996 sayılı kanun⁷²⁸ vasıtasıyla resmi olarak 1996 yılından itibaren meşrulaşan bu kurumlar daha çok “pasif temsil” olarak nitelendirebileceğimiz bir biçimde Brüksel’de bölgeleri ilgilendiren gelişmeleri takip ederek AB programları, fonlar vb. konularda bölgesel otoriteleri haberdar etmektedirler.

⁷²¹ Legge 23 Agosto 1988, n. 400, “Disciplina dell’Attività del Governo e Ordinamento della Presidenza del Consiglio dei Ministri”, 12 Eylül 1988 tarih ve 214 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi, m. 2, par. 3/h; m. 5, par. 3/a; m. 12, par. 5/b.

⁷²² Ciuffoletti, 182.

⁷²³ Domenichelli, 1262.

⁷²⁴ Caciagli, 78; Koff, 209.

⁷²⁵ Caciagli, 79.

⁷²⁶ Caciagli, 81.

⁷²⁷ Caciagli, 83; Hocking, ss. 21, 33; Hooghe, Keating, 375.

⁷²⁸ Legge nr. 52 del 6 Febbraio 1996 “Disposizioni per l’adempimento di obblighi derivanti dall’appartenenza dell’Italia alle Comunità europee”, 10 Şubat 1996 tarih ve 34 sayılı İtalyan resmi Gazetesi, 24 sayılı eki.

3.7.5. AB'nin Derinleşme Süreci ve Bölgeselleşme

Bilindiği gibi Avrupa bütünleşmesinin geçirdiği yapısal dönüşüm “derinleşme” olarak adlandırılmaktadır. Özellikle Maastricht sonrası süreçte bölgeselleşme üzerindeki etkileri iyice belirginleşen derinleşmenin söz konusu etkileri hukuki ve iktisadi ve siyasi olmak üzere üç ana grupta ele alınabilir. AB'nin hukuki altyapısındaki dönüşümün bölgeselleşmeye etkisi büyük ölçüde yerellik etkisine bağlı olarak gerçekleşmiş olup bu konunun ayrıntılarına yukarıda yer geldikçe değinilmiştir. İktisadi etkiler yine ilgili kısımlarda değinildiği gibi Tek Pazarın yapılanmasına, Ekonomik ve Parasal Birliğe, Büyüme ve İstikrar Paktına bağlı olarak ortaya çıkmakta⁷²⁹, bunların sonucunda artan rekabet baskısı Kuzey Ligi gibi oluşumların ve iş çevrelerinin liberal politikalar ve bölgeselleşme yönelik taleplerini körüklemekteydi. Yine aynı etkenlere bağlı olarak merkezi idare özellikle sağlık ve sosyal güvenlik alanındaki harcamaları kısarak bu alanlardaki mali yükü bölgelere devretmekteydi.

Bu bağlamda İtalya'da yaşanan bölgeselleşme sürecinde sergilenen bir takım politik tercihler de Avrupa bütünleşmesinin söz konusu süreç üzerindeki etkileri hakkında fikir vermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bölgeselleşme sürecinin özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren başlayan merhalesi reform sürecine yön veren İtalyan siyasal elitinin neo-liberal yönde tercihlere ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Bu tercihler kısmen siyasi krizle zirveye ulaşan yönetim zaafiyetine, kısmen de küreselleşmeye bağlı olarak gelişmekteydi. Fakat gözden kaçırılmaması gereken bir husus da söz konusu tercihlerin Avrupa Birliğinin gelişimine yön veren ilke ve politikalarla da önemli ölçüde paralellik taşımasıdır. Özellikle Maastricht sonrası süreçte⁷³⁰ bir yandan siyasal bütünleşme süreci ivme kazanırken diğer yandan sosyal politikalar ve devlet yardımları gibi alanlarda kuralsızlaştırmanın AB nezdinde de benimsenmesi, Avrupa Tek Pazarının tam rekabete dayalı serbest piyasa

⁷²⁹ Bull, Gilbert, ss. 6-7; Cararo (1999), a.g.y.

⁷³⁰ Maastricht Anlaşmasını takip eden süreçte özellikle de Ekonomik ve Parasal Birlik kapsamında neo-liberal uygulamaların ağırlık kazanmasıyla ilgili olarak bkz. Stephen Gill, “Constitutionalising Capital: EMU and Disciplinary Capitalism”, Andreas Bieler (der.), **Social Forces in the Making of Europe: The Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001, ss. 47-69.

anlayışı doğrultusunda inşası, işgücü piyasasında ve çalışma koşullarında gözlenen esnekliğin yaygınlaşması ve desteklenmesi, eğreti çalışma biçimlerinin yaygınlaşması ve desteklenmesi vb. gözlemler⁷³¹ AB'nin inşa sürecinde de neo-liberal ağırlıklı tercihlerin etkin olduğunu ortaya koymaktadır⁷³². Bu süreçte özellikle Delors Raporu olarak bilinen 1993 tarihli Büyüme Rekabet Gücü ve İstihdam konulu Beyaz Kitap⁷³³ bir dönüm noktası teşkil etmiş, bu noktadan itibaren rekabet gücünü artırma hedefi AB'nin gayri resmi politika önceliği halini almıştır⁷³⁴. Yine aynı dönemden itibaren Avrupa kökenli çokuluslu şirketlerin üst düzey temsilcilerinden oluşan Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masasının (European Roundtable of Industrialists - ERT) da Komisyon politikaları üzerinde etkili olduğu gözlenmekte⁷³⁵, öncelikli olarak Birliğin küresel düzeydeki rekabet gücünü artırmayı hedef alan söz konusu politikalarda neo-liberal eğilimlerin iyice ön plana çıktığına dikkat çekilmektedir⁷³⁶. Bu gelişmelere bağlı olarak kimileri söz konusu inşa sürecini neo-liberal kurumsalcı yaklaşım ışığında değerlendirirken⁷³⁷ kimi yazarlar neo-iberal politik tercihlerin söylem düzeyinde doğrudan doğruya dile getirilmemesine ve sosyal Avrupa idealinin en azından yine söylem düzeyinde geçerli olmaya devam etmesine bağlı olarak söz konusu yaklaşımı “örtülü neo-liberalizm” (embedded neo-liberalism) olarak adlandırmaktadırlar⁷³⁸. Dolayısıyla gerek Bassanini kanunlarındaki hakim söyleme ilişkin analizlerde dile getirilen tespitler, gerek takip eden federalleşme sürecinin getirdiği hususlar aynı zamanda uluslararası düzeyde de benimsenip uygulamaya konan politik tercihlerin İtalya'da ulusal düzeydeki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷³¹ Nihat Yılmaz, **Küreselleşme ve Toplu Pazarlıktaki Değişim**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını, ss. 47-48; Iain Begg, “L’UEM et l’Emploi”, **Lettre Mensuelle Socio-économique**, Ocak 2002, ss. 18-22; Véronique Letourneux, **Précarité et Conditions de Travail dans l’Union Européenne**, Fondation Européenne pour l’Amélioration des Conditions de Vie et de Travail (Avrupa Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı) yayını, Dublin, 1998, ss. 60-62; Scharpf, ss. 647-650.

⁷³² Esasen neo-liberal eğilimlerin Birlik kurumlarında yaygınlaşması sosyal demokrat ve neo-merkantilist yaklaşımlarla neo-liberal eğilimleri yansıtan uluslararası sermaye gruplarının mücadelesine bağlanmakta olup bu mücadelede neo-liberal eğilimlerin özellikle 1990'lardan itibaren güç kazandığına dikkat çekilmektedir. Bu konuya ilişkin tartışmalar için bkz. Appeldoorn, ss. 70-88.

⁷³³ Commission of the European Communities, **Growth, Competitiveness, Employment – The Challenges and Ways forward into the 21st Century (White Paper)**, Office for Official Publications of the European Communities, Lüksemburg, 1993.

⁷³⁴ Appeldoorn, 86.

⁷³⁵ A.g.y.

⁷³⁶ Amin, Tomaney, 176.

⁷³⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, **Doğu Batı**, Sayı: 10, Şubat Mart Nisan 2000, s. 128.

⁷³⁸ Appeldoorn, 71.

AB'nin derinleşme sürecinin siyasal düzlemdeki etkisi de “Bölgeler Avrupası” söyleminin yaygınlaşmasıyla kendisini göstermektedir. Zira AB düzeyinde Maastricht sonrası süreçten itibaren ön plana çıkan bu söylemin İtalya’da yaşanan süreçte de etkili olduğuna dikkat çekilmektedir⁷³⁹. Nitekim Kuzey Ligne ilişkin değerlendirmelerden de hatırlanacağı gibi söz konusu yaklaşım Kuzey Ligi tarafından da kabul edilerek konunun Avrupa boyutu sıklıkla vurgulanmıştır.

İlgili literatürde bir “strateji” olarak da anılan⁷⁴⁰ “Bölgeler Avrupası” yaklaşımı uluslararası otoriteler tarafından, özellikle de Avrupa Komisyonu tarafından derinleşme sürecinin uzantısı olarak kabul edilmekte, aynı zamanda politik bir tercihi de yansıtmaktadır⁷⁴¹. Maastricht Anlaşmasını takip eden süreçte Bölgeler Komitesinin kuruluşunda da etkili olan bu anlayış, bölgelerin orta ve uzun vadede birer “aktör” olarak bütünleşme sürecine ve uluslararası düzeyde kararalma mekanizmalarına *katılımlarını* öngörmektedir. Bu bağlamda bölgeler Avrupası söylemi bölgelerin uluslararası mekanizmalardaki temsiline ve kararalma mekanizmalarına katılımlarına bir tercihten de öte bir nevi *zorunluluk* olarak yaklaşmaktadır⁷⁴². Bu yaklaşım doğrultusunda bölgelerin uluslararası düzeyde resmi ve gayri resmi olarak temsilleri her bakımdan teşvik edilmektedir. Ne var ki mevcut durumda bu pek mümkün olmadığı gibi bütünleşme sürecinin yakın geleceğinde de bölgelerin uluslararası politikalarda etkin rol oynaması mümkün görünmemektedir.

⁷³⁹ Parker (2006), s. 236.

⁷⁴⁰ Tömmel, ss. 52-75.

⁷⁴¹ Bu tercihin karşıtı geleneksel olarak Fransa'nın savunduğu “vatanlar Avrupası” yaklaşımıdır (Ciuffoletti, 173).

⁷⁴² “Katılım” kavramı ilk bakışta paradoksal olarak algılanabilecek bir biçimde hegemonik tutumlarla da ilişkilendirilmekte, tecrübe, teknik bilgi vs. gibi gerekli donanımdan yoksun birimlerin birer aktör varsayılarak kararalma, yönetim vb. her hangi bir süreçte katılımlarının *ısrarla* teşvik edilmesi bu birimlere yönelik hegemonik bir yaklaşımın uzantısı olarak da yorumlanmaktadır. Katılım kavramının kuramsal boyutları, eleştirel yaklaşımlar ve burada dile getirilen argümanın ayrıntıları için bkz. Bill Cooke, Uma Kothari, “The Case of Participation as Tyranny”, Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004, ss. 1-15; David Mosse, “People’s Knowledge, Participation and Patronage: Operations and Representations in Rural Development”, Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004, ss. 16-34; Frances Cleaver, “Institutions, Agency and the Limitations of Participatory Approaches to Development”, Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004, ss. 36-55.

Zira uluslarüstü düzeyde merkezileşen politika alanları⁷⁴³ çoğunlukla yoğun teknik bilgi gerektirmekte, benimsenen politikalarda AB’de zaten mevcut olduğu kabul edilen demokrasi açığını “teknokrasi”⁷⁴⁴ ile ilişkilendirecek derecede teknik donanım gerektiren kararlar etkili olmaktadır. Hal böyleyken bölgelerin temsilcilerinin her politika alanında ayrıntılı teknik bilgiye sahip olmaları ve yer yer doktrinlerin çatışabileceği tartışmalarda belirleyici olmaları pek mümkün görünmemektedir. Bu durumun uzun vadede değişmesi de kolay görünmemektedir, zira özellikle teknik uzmanlığa dayalı politika alanlarında kararlara etkin katılım pratik itibariyle son derece zor görünmektedir. Diğer yandan jeopolitik ve tarihsel geleneklerin yanı sıra her bir ülkenin kendine özgü bölgeselleşme deneyimlerinden kaynaklanan farklar bölgelerin uluslarüstü temsil mekanizmalarında “aktörleşme” düzeylerini farklılaştıracak, bu da bölgeler arasında fiili bir eşitsizliğe yol açacaktır. Gerek önceki bölümlerden, gerek İtalya örneğine ilişkin değerlendirmelerden çıkarsanacağı gibi Batı Avrupa’da yoğun olarak devam eden bölgeselleşme sürecine karşın bölgelerin önemli bir kısmı henüz birer aktör olarak değerlendirilebilecek durumda görünmemektedir. Bu noktada Alman eyaletlerinin birer istisna teşkil ettiğini not ederken Almanya’da eyaletlerle federal hükümetin bölgeler Avrupası vizyonu bakımından uyuştuklarını, Alman modelinin tüm Avrupa için önerildiğini hatırlamak resmin bütünü hakkında fikir verebilir.

“Asimetrik aktörleşme” olarak adlandırabileceğimiz bu sürecin bir başka sonucu da süreç-yapı ikileminin halen devam ettiği Avrupa Bütünleşmesinde aktörler arası ilişkilere yön veren ilkelerin kuramsal temelleri üzerindeki muhtemel etkileridir. Zira her ne kadar tarihsel arkaplanları ve devlet geleneklerine bağlı olarak ulus devletlerin etkinlik ve güç düzeyleri birbirinden farklılık gösterse de sonuçta bu bağımsız birimler köklü birer örgüt altyapısına sahip olup aralarındaki ilişki biçimleri nispeten daha nettir. Klasik uluslararası ilişkiler kuramının halen büyük ölçüde

⁷⁴³ Avrupa bütünleşmesi sürecinde bölgeselleşme-ademimerkezileşme eğilimlerinin yanı sıra bir takım politika alanlarının uluslarüstü düzeyde merkezileşmesine de tanık olunmaktadır. Örneğin İtalya’da yaşanan bölgeselleşme deneyiminin 1990’ların ikinci yarısındaki aşamasına ilişkin değerlendirmelerden hatırlanacağı gibi ilgili kanunlarla merkezi idareye bırakılan yetkilerin önemli bir kısmı aslında Avrupa Birliği düzeyinde merkezileşmiş durumdadır.

⁷⁴⁴ Avrupa bütünleşmesi sürecinde aşırı uzmanlaşma ve “teknokrasinin” rolüyle ilgili olarak bkz. Peter Haas, “Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination”, **International Organization**, cilt: 46 sayı: 1, 1992, ss. 1-35.

geçerli olacak şekilde açıkladığı bu ilişkiler ağına birer aktör olarak bölgelerin de dahil olması kuramsal düzlemde farklı bir yaklaşımı gerektirmekte, çoğunlukla çok düzeyli yönetim bağlamını ön plana çıkaran ve aktörlerden çok düzeylere yoğunlaşan analizleri yetki ve güç dağılımları çerçevesinde yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bir sonraki bölümde bu konuya yer verilecek, İtalya deneyiminden yola çıkarak mümkün ölçüde Batı Avrupa'nın genelini de kapsayacak bir yaklaşıma ulaşılmaya çalışılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BÖLGESELLEŞMENİN DİNAMİKLERİ:
BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE DÜZEYLERARASI ETKİLEŞİM VE AKTÖR
TEMELLİ BİR YAKLAŞIM

Önceki bölümlerde de görüldüğü gibi Batı Avrupa’da gözlenen bölgeselleşme deneyimlerinin en dikkat çekici özelliği uluslarüstü düzeyde bütünleşme ile ulusaltı düzeyde parçalılaşma sürecinin birbirine paralel olarak ilerlemesidir. İlk bakışta paradoksal görünen bu durumu açıklamak ve söz konusu süreçte ilgili dinamiklerin rolünü ortaya koyabilmek için düzeyler arasındaki ilişkilere daha yakından bakmak gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle bölgeselleşmenin temel faktör ve dinamikleri ile bunlar arasındaki ilişki ve etkileşim analitik bir yaklaşımla ele alınacak, böylelikle çalışmanın sonuçları kuramsal bir temele oturtulmaya çalışılacaktır. Daha sonra ortaya çıkan tablo hakim söylemi ifade eden “Bölgeler Avrupası” yaklaşımı açısından eleştirel olarak değerlendirilecek, nihayet bu eleştirel hususlar da dikkate alınarak “bireyselleşme” ve “aktörleşme” kavramları mümkün ölçüde kuramsal boyutlarıyla temellendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Bölgeselleşmenin Temel Faktör ve Dinamikleri: Çok Düzeyli Etkileşim

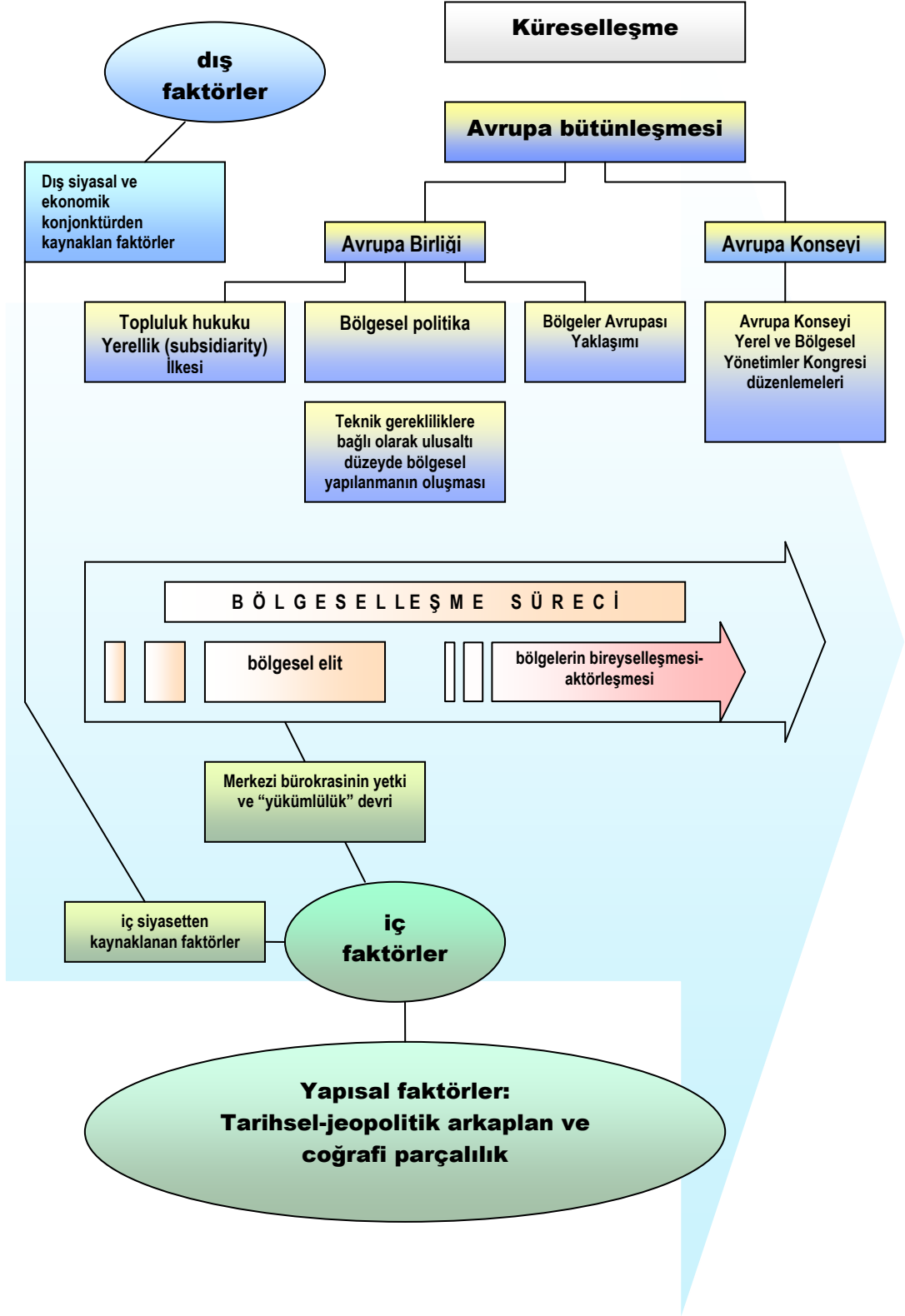
Önceki bölümlerde bölgeselleşmenin faktörlerine ilişkin olarak yer verilen değerlendirmeler ışığında bölgeselleşmenin dinamikleri, bunların rolleri ve davranış kalıpları da netleşmektedir. Buna göre, aşağıdaki şemada da gözleneceği gibi, bir yandan Avrupa bütünleşmesi ve onun da içinde yer aldığı konjonktür olarak değerlendirilebilecek Küreselleşme hukuki, teknik ve politik kanallarla süreçte belirleyici olmakta, diğer yandan bu sürece maruz kalan her bir ülkenin kendi iç sosyopolitik koşulları ve dinamikleri sürecin ilerleyiş biçiminde etkili olmaktadır.

İtalya örneğine ilişkin olarak yukarıda dile getirilen tespit ve değerlendirmelerin ortaya koyduğu gibi, bu ülkede yaşanan bölgeselleşme süreci tabandan gelen bir hareketin merkezi yönetim karşısındaki tepkilerinden çok İtalyan siyasal elitinin kriz sonrası dönemde “kendisini yeniden üretme” çabalarının, iş çevrelerinin bir takım reform beklentilerinin ve AB düzeyindeki uluslarüstü politik

tercihlerin birer vektör gibi örtüşmesine bağlı olarak gelişen önemli ölçüde elit kaynaklı⁷⁴⁵ bir süreçtir. Sürecin arkaplanını ise bu ülkenin tarihsel-jeopolitik koşulları oluşturmakta, bu koşullar doğrudan olmasa da sürecin kritik aşamalarında etkili olmaktadır. Öte yandan yine İtalya örneğine ilişkin olarak dikkati çeken bir nokta, İkinci Dünya Savaşının hemen ardından anayasal düzeyde benimsenen bölgesel yapılanmanın Avrupa çapında etkinlik gösteren federalist eğilimlerle de yakından ilişkili olmasıdır. Dolayısıyla bölgeselleşme süreci özellikle doksanlı yıllardan itibaren önemli ölçüde bütünleşme sürecine bağlı olarak şekillenmiş ise de, sürecin erken aşamaları da aslında Avrupa bütünleşmesiyle yakından ilgilidir.

⁷⁴⁵ Parker (2006), s. 253.

Şekil 1: Bölgeselleşmenin Dinamikleri

Bölgeselleşme sürecinin başlıca faktörlerini ve bu faktörler arasındaki ilişkileri bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlayan bu tablo ışığında söz konusu süreç, İtalya bağlamında etkili olan belli başlı dinamikleri açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

- **Siyasal elit açısından:** Sürecin çeşitli aşamalarında siyasal elit bölgeselleşme karşısında şu davranışları sergilemiştir:

- Sürecin erken aşamalarında bölgeselleşme periferik bölgelerdeki ayrılıkçı eğilimleri dengelemek amacıyla desteklenmiştir.

- Yine bu dönemde federalist eğilimlerin etkisi kurucu meclisin bölgesel yapılanmadan yana tavır koymasında etkili olmuştur.

- İlerleyen aşamalarda değişen siyasal konjonktüre ve iktidarla olan ilişkilerine göre siyasal erki muhafaza etmek veya iktidar karşısında güç kazanmak amacıyla hem sağ hem de sol eğilimli siyasal elit bölgeselleşme yanlısı veya karşıtı tavır içine girmiştir. Bu durumda bölgeselleşme bir yandan merkezde yitirilen gücü geri kazanmaya yönelik bir tür manevra alanı, diğer yandan da yine siyasal konjonktüre göre merkez karşısında muhalefeti destekleyebilecek bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Bu durum özellikle soğuk savaş döneminin keskin sağ-sol ayrımı boyunca geçerliliğini korumuştur.

- Nihayet 1990'lardan itibaren yaşanan yönetim zaafiyetinin de etkisiyle siyasal elit bölgesel düzeyi bir tür "sığınak" olarak algılayarak merkezi düzeyde yozlaşan iç siyaseti bölgesel düzeyde yeniden kurgulamaya çalışmıştır.

- **Merkezi bürokrasi açısından:** Özellikle doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren ivme kazanan süreçte gelirin yanı sıra – hatta kimilerine göre ondan ziyade – mali yükün de paylaşımı merkezi bürokrasi tarafından kamu maliyesi üzerindeki külfeti

rahatlatıcı bir çıkış yolu olarak algılanmıştır. Bu süreçte özellikle sosyal harcamalardan kaynaklanan mali yük neo-liberal politikalar doğrultusunda bölgesel ve yerel düzeye devredilmiştir. Merkezi bürokrasinin bu tavrının düşünsel altyapısı yukarıda değinilen Bassanini reformlarına eşlik eden modernleşme söylemiyle belirginleşmektedir. Zira reform süreci, özellikle de Bassanini kanunlarının açıkça ortaya koyduğu gibi, aslında bölgeselleşmeyi de aşan geniş kapsamlı bir modernizasyon projesini yansıtmaktadır. Bölgeselleşme ise mimarlarınca “modernleşme” olarak anılan bu geniş kapsamlı ve karmaşık reform sürecinin itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Bölgeler açısından:** İtalya bağlamında bölgeselleşmenin olağan ve özel statülü bölgeler açısından farklı algılandığı gözlenmektedir. Buna göre, oluşum süreci yukarıda açıklanan özel statülü bölgelerde İtalyan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren aktif konumda bulunan bölgesel elite bağlı olarak buralarda “bireyselleşme” düzeyinin zaten nispeten yüksek olduğu gözlenmektedir. Özellikle sınır bölgeleri söz konusu olduğunda Avrupa bütünleşmesinin etkisi sınırdaş ülkelerdeki komşu – ve akraba – bölgelerle ilişkilerin yoğunlaşması şeklinde kendini göstermektedir. Bu süreçte AB'nin sınırötesi işbirliği programlarının da desteğiyle Euro-bölgelere dönüşme perspektifi önemli bir yer tutmaktadır. Olağan statülü bölgeler açısından ise bölgeselleşmenin şu hususlar bakımından etkili olduğu gözlenmektedir:

- İdari yetkilerle birlikte bir takım kamu hizmetlerinin ve mali yükümlülüklerin de bölgesel düzeye devri bölgesel eliti kendi başına kararlar almak durumunda bırakarak bölgeleri bireyselleşmeye itmektir.
- Bölgeleri bireysel davranışlara iten bir diğer husus da bölgesel gelişime ilişkin yaklaşımlarda rekabetin ön plana çıkmasıdır. Esasen bireyselleşmenin temel itici gücü olarak kabul edebileceğimiz “rekabet gücü”⁷⁴⁶ (competitiveness) Avrupa'da hakim olduğu gözlenen sosyo-

⁷⁴⁶ Bölgesel kalkınmada rekabetin rolüne ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. Güler, 2006b, ss. 16-17.

ekonomik söylemde karşılaşılan başlıca anahtar sözcük olarak dikkati çekmektedir⁷⁴⁷.

- Bu süreçte AB alternatif bir etkinlik alanı haline gelmekte, zamanla bölgelerin kendilerini “içinde algıladıkları siyasal evren” ulusal sınırları aşarak Avrupa düzeyini kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu doğrultuda bazı bölgeler “bireyselleşen” ulusaltı birimler olarak yine diğer AB üyesi Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi uluslararası kurumlarla temaslar kurmaya başlamıştır. Bu durumun en belirgin göstergesi bölgelerin Brüksel’de açtıkları – ve Bölgeler Avrupası söylemi açısından fazlaca iyimser bir tutumla “mini büyükelçilikler” olarak nitelenen – temsilciliklerdir. Ne var ki bölgelerin bu süreçte bütünleşmenin gidişini etkileyecek ölçüde birer aktör olmaktan çok süreç içinde varılmaya çalışan pasif katılımcılar konumunda buldukları gözlenmektedir.
- Olağan statülü bölgeler açısından dikkati çeken bir diğer husus da özellikle Kuzey Ligi hareketi tarafından temsil edilen bölgeselci eğilimlerdir. Ne var ki ilgili başlık altında ayrıntılarıyla ortaya konduğu gibi, merkezi iktidar karşısında özellikle de siyasal krize bağlı olarak (politik yozlaşma, yolsuzluklar ve skandallar) gelişen tepkilerin bölgeselci motiflerle deyim yerindeyse araçsal olarak manipülasyonu olarak nitelendirilebilecek bu fenomen, tabandan gelen talepleri yansıtmamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar “bölgeselcilik” (regionalism) kapsamında değerlendirilse de bu hareketlerin sürecin tabandan kaynaklanan itici gücünü teşkil ettiğini söylemek güçtür.

- **Uluslararası otorite açısından:** AB, bölgeselleşme sürecinde tıpkı diğer Batı Avrupa ülkeleri gibi İtalya’da da hızlandırıcı ve teşvik edici bir rol oynamış, hatta özellikle 1990 sonrası süreçte belirleyici bir dinamik halini almıştır. Bu bağlamda

⁷⁴⁷ Appeldoorn, 86.

uluslarüstü otoritenin rolü ve etkinliği öncelikli olarak şu üç hususta kendisini göstermiştir:

- **Vazettiği hukuk bakımından:** Yukarıda ilgili kısımda da değinildiği gibi özellikle Maastricht sonrası süreçte yerellik (subsidiarity) ilkesinin Topluluk hukukunun temel ilkeleri arasına girmesi süreç içinde AB hukukunun etkisinin başlıca göstergesidir.
- **AB'nin rutin politikaları bakımından:** İlgili kısımda da ayrıntılarıyla değinildiği gibi bu kapsama bölgeler politikası ve yapısal fonlar girmekte olup bu politikaların getirdiği teknik gereklilikler sonucu ivme kazanan Avrupalılaşıma (Europeanisation) süreci bölgeselleşmeyi tetiklemektedir.
- **Uzun vadeli stratejiler bakımından:** Bu bağlamda bir söylem olarak kurgulanıp yaygınlaşan Bölgeler Avrupası yaklaşımı ve bunun kuramsal düzlemdeki uzantısını teşkil eden çok düzeyli yönetim (multi-level governance) etkili olmuş, bölgelerin birer aktöre dönüşüp dönüşmediklerinin sorgulanmasından çok dönüşmelerinin *gerekliliği* vurgulanmıştır.

Bu veriler ışığında bölgeselleşme sürecini aktör temelli bir yaklaşımla ele almak öncelikle bu son noktada dile getirilen çok düzeyli yönetim ve Bölgeler Avrupası söyleminin eleştirel bir analizini gerektirmektedir. Daha sonra bireyselleşme ve aktörleşme kavramlarıyla bunların yapısal arkaplanını oluşturan parçalılık olgusu çözümlenecek, böylelikle bölgeselleşme süreci dinamik bir yaklaşım ışığında açıklanmaya ve tanımlanmaya çalışılacaktır.

4.2. Bölgeler Avrupası Söylemine ilişkin Eleştirel Hususlar

Gerek hemen yukarıdaki değerlendirmeler, gerek çalışmanın geri kalan kısmındaki veriler çok düzeyli yönetimin en azından şimdilik öngörüldüğü biçimde işlemediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bölgelerin uluslarüstü düzeyde birer

aktör olarak davranmaları – henüz – söz konusu değildir. Bölgelerin klasik uluslararası ilişkiler kuramının öngördüğü biçimde ulus-devlet benzeri birer aktör olabilmeleri için öncelikle iç dinamikleriyle hareket etmesi ve bu dinamiklerin mümkün ölçüde geniş tabanlı olması gerekmektedir. Ne var ki bazı Alman eyaletleri dışında bu şartları karşılayan bölgesel birimlerin varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir. Bölgeselleşme sürecinin yoğun bir biçimde yaşandığı İtalya’da dahi tabandan bölgeselleşme yönünde bir talep gelmediği, Kuzey Ligi gibi ülkeyi “federalleşmeye” taşıyan bir hareketin dahi tabandan gelen “sahici” dinamiklerden büyük ölçüde yoksun olduğu düşünüldüğünde uluslarüstü düzeydeki durum daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu düzeyde bölgelerin birer aktör olarak ortaya çıkarak bütünleşme sürecine aktif olarak katılmaları teşvik edilse ve bu vizyon “Bölgeler Avrupası” adıyla AB’nin geleceğine yönelik bir proje olarak benimsense de, gerek ulusal gerek uluslarüstü düzey söz konusu olduğunda bölgelerin halen edilgen konumda oldukları gözlenmektedir. Bununla birlikte çalışma içinde de sıklıkla dile getirildiği gibi bölgesel birimlerin bir takım şartların zorlamasına bağlı olarak “mecburen” bireyselleşme-aktörleşme sürecine girdikleri gözlenmektedir.

İtalya özelinde yoğunlaşan bu tespitleri ikinci bölümdeki veriler ışığında değerlendirdiğimizde söz konusu tespitlerin Batı Avrupa ölçeğinde ne derece genellenebileceği netlik kazanmaktadır. Esasen bu ülkenin diğer belli başlı Batı Avrupa ülkeleriyle benzeşen yönleri temelinde Batı Avrupa için mümkün ölçüde genel geçer birtakım sonuçlara da varılabilir. Bu tespit ve sonuçlar, kuramsal düzlemde de açılım sağlaması beklenebilecek “aktör” tipolojileri ve bunlardaki değişime/dönüşüme ilişkin bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Çalışmanın hemen her aşamasında sıklıkla dile getirilen, dolayısıyla bir bakıma çalışmanın boyunca kendisini hissettiren bu yaklaşım bölgeselleşme sürecinin dinamik boyutunu yansıtan bireyselleşme-aktörleşme ve söz konusu sürecin altyapısını belirleyen parçalılık kavramları çerçevesinde belirginleşmektedir. Dolayısıyla parçalılık aktörleşme – bireyselleşme süreçlerinin yapısal temelini oluşturmakta, yer yer süreci hatırı sayılır ölçüde hızlandırmaktadır.

4.3. Dinamik bir Süreç olarak Bölgeselleşme: Parçalı temeller üzerinde Bireyselleşme - Aktörleşme

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerden açıkça anlaşılacağı gibi çalışmanın tam da dinamik bir sürece odaklanması ve analiz konusu olan aktörlerin/dinamiklerin de yoğun bir değişim/dönüşüm sürecinde bulunmaları statik bir analizi imkansız kılmış, buna bağlı olarak yeni kavramlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmanın kuramsal düzlemde ortaya çıkan bulguları olarak söz konusu kavramların aynı zamanda aktör temelli kuramsal analizler açısından da birer katkı olması beklenmektedir. Çalışma içinde de yeri geldikçe açıklanıp sıklıkla atıfta bulunulan bu kavramlar “bireyselleşme” ve “aktörleşme” olarak adlandırılmıştır. Bu iki temel kavramı açıklamada oldukça kritik bir öneme sahip bulunan “parçalılık” kavramı da literatürdeki anlamlarından farklı bir biçimde⁷⁴⁸ çalışma bağlamında yeniden tanımlanarak kuramsal açımları büyük ölçüde rahatlatmıştır. Çalışma içinde sıklıkla dile getirilen, dolayısıyla içerikleri önemli ölçüde belirginleşen bu kavramların sonuçlar bakımından değerlendirilmesi gerek İtalya’da, gerek diğer Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan bölgeselleşmenin ulusaltı dinamiklerinde gözlenen dönüşüme kuramsal bir perspektif kazandırmaktadır.

Bu çalışma boyunca “parçalılık” olarak adlandırılan durum literatürde çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir. “Parçalı” ifadesi batı dillerinde “fragmental”, “frammentale” gibi sözcüklerle karşılanmakta, kimileri doğrudan doğruya “fragmented” (parçalanmış)⁷⁴⁹ ifadesini kullanmaktadırlar. Örneğin Kissinger, tam da Batı Avrupa’da imparatorlar ve papalık arasındaki güç mücadelesinden ortaya çıkan dinamizmin anayasal yapıların oluşmasına ve kuvvetler ayrılığı ilkesine zemin hazırladığına dikkat çekerken aynı durumun dükalıklardan, kontluklardan, şehir devletlerinden ve piskoposluklardan oluşan bir kırkyama misali “parçalanmış bir

⁷⁴⁸ Literatürde bu kavram İletişim, Edebiyat ve Çeviribilim bağlamında ve özellikle de “Parçalılık-metinlerarasılık” ekseninde kullanılmakla birlikte bu kullanım bu çalışmanın kapsamı dışında olduğundan ancak bir eşseslilik olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan kamusal alanda parçalılığa ilişkin tespitler bu çalışma bağlamındaki “parçalılık” kavramının geliştirilmesinde temel ilham kaynağı ve çıkış noktasını teşkil etmiştir (Etyen Mahcupyan, “Osmanlı’dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset”, **Doğu Batı**, Sayı: 5, Kasım Aralık Ocak 1998-1999, ss. 22-47).

⁷⁴⁹ Parçalılaştırma-parçalanma ilişkisi için bkz. Birinci Bölüm 4. dipnot.

Avrupa'ya" (a fragmented Europe) yol açtığını ifade etmektedir⁷⁵⁰. Demircioğlu, İtalya yarımadasının coğrafi özelliklerinin yarımadaadaki parçalı yapının oluşumundaki etkilerine değinirken "parçalı" yerine "kantonal" sıfatını kullanmakta, yarımada üzerinde oluşan parçalılık olgusunu da "partikularizma" ve "geopolitik tenevvü" (jeopolitik çeşitlilik) ifadeleriyle karşılamaktadır⁷⁵¹. Çalışma boyunca dile getirilen değerlendirmelerin ve yer yer yapılan açıklamaların ortaya koyduğu gibi bu çalışma bağlamında parçalılık, coğrafi-teritoryal düzleme ilişkin olarak kullanılmış olup belirli bir coğrafi bölgede (bu çalışma kapsamında Batı Avrupa'da) yer alan birimlerin hem sayıca fazlalığını hem de bu birimlerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki görece yüksek otonomi düzeyini ifade etmektedir. İlgili kısımlarda dile getirildiği gibi Batı Avrupa'da tarihsel olarak yüksek düzeyde bulunan parçalılık ulus-devletlerin oluşum sürecinde önemli ölçüde telafi edilmiş ise de bölgeselleşme süreciyle birlikte tekrar ön plana çıkmış olup söz konusu sürecin yapısal arkaplanını teşkil etmektedir. Bir başka deyişle bölgeselleşmeyle birlikte artan parçalılaşıma eğilimleri doğrudan tarihsel sebeplere bağlanamamakla birlikte parçalılaşımanın temelleri bilhassa söylem düzeyinde tarihsel-coğrafi parçalılıkla ilişkili görünmektedir. İlgili kısımlarda dile getirildiği gibi parçalılaşıma bütünü meydana getiren parçaların giderek daha otonom, daha bireysel davranmalarını ifade ettiğinden tam da bu noktada bireyselleşme ve aktörleşme kavramları devreye girmektedirler.

Birinci bölümdeki değerlendirmelerden de hatırlanacağı gibi bölgeselleşme bölgesel idari-siyasi birimlerin zaman içinde güç kazanarak birer aktör haline geldiği bir bireyselleşme süreci olarak tanımlanmıştır. Hangi şartlar altında ve hangi dinamiklerin etkisiyle gerçekleştiği yukarıda aydınlatılmaya çalışılmış bulunan bu "güçlenme" sürecini ifade ederken de aktörleşme kavramı sıklıkla kullanılmıştır. Çalışma içinde ortaya konan gözlemler ışığında birbirini tamamlayan bu iki kavram arasındaki temel fark da netleşmektedir. Buna göre bireyselleşme analize konu olan birimlerin zamanla kendi başına karar alıp uygulayan, eylemlerinin temel güdüsünü kendi bünyelerinde barındıran dinamikler haline gelmelerini ifade etmekten, aktörleşme bu birimlerin benzerleriyle girdikleri etkileşimi ifade etmektedir. Bir

⁷⁵⁰ Kissinger, 57.

⁷⁵¹ Demircioğlu, ss. 5-6.

başka deyişle bireyselleşme herhangi bir birimin kendi içindeki yapısal dönüşümü ifade ederken aktörleşme söz konusu birimin çevresiyle girdiği yatay ve dikey iletişim süreci boyunca davranış kalıplarındaki dönüşüme karşılık gelmektedir. Öte yandan bu iki temel kavramın Batı Avrupa'nın temel karakteristiğini teşkil eden parçalılıkla olan ilişkisi şu veriler ışığında daha da netleşmektedir:

- Feodaliteyle birlikte üretim ve yönetim biçimlerinin parçalanmasına bağlı olarak feodal birimlerin bağımsız birer kararalma birimi olarak ortaya çıkmaları, yani coğrafi düzeyde bireyselleşme en orijinal biçimiyle Batı Avrupa'da gözlenmiştir⁷⁵²;
- Rönesansla birlikte bu kez modern bireyin temelleri atılmış⁷⁵³, böylelikle Avrupa “öznenin doğum yeri”⁷⁵⁴ haline gelmiştir;
- Yine özne ve birey kavramlarının uzantısı olarak hür teşebbüs ve liberalizm dünyanın bu kesiminde ortaya çıkmış olup bir önceki bölümdeki gözlemlerin de ortaya koyduğu gibi halen kıtayı etkileyip dönüştürmeye devam etmektedir.

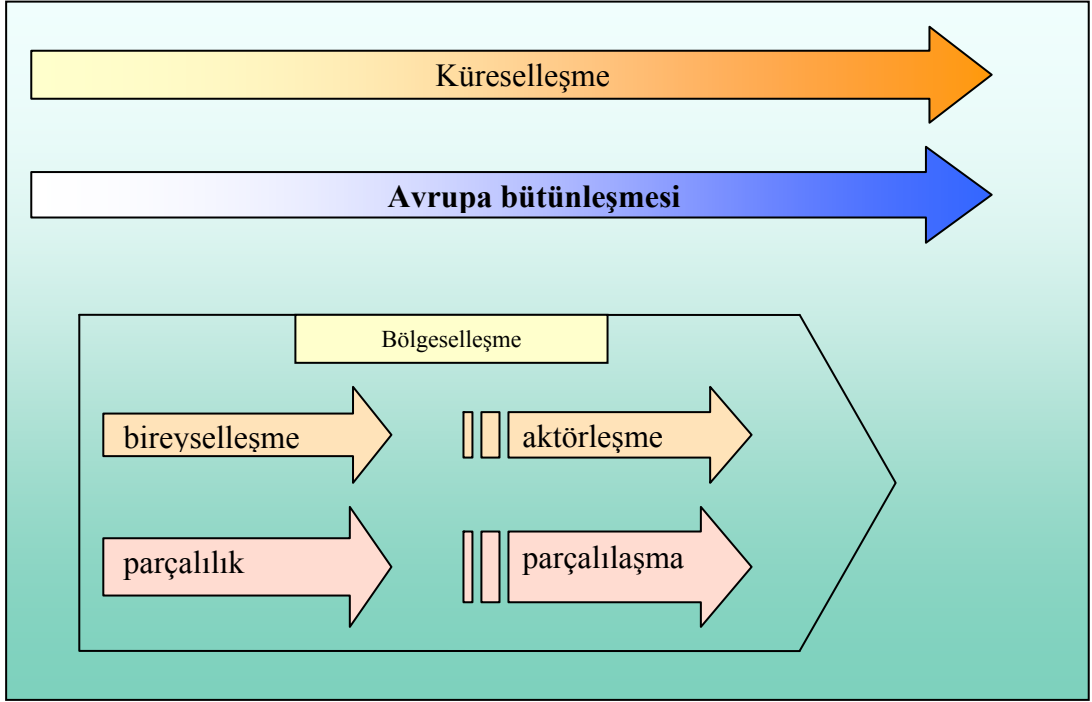
Bu veriler parçalılığın sürecin altyapısını teşkil ettiği yolundaki değerlendirmeyi de desteklemektedir. Fakat parçalılıkla bölgeselleşme, bireyselleşme ve aktörleşme arasındaki ilişki tek yönlü olmayıp nasıl ki parçalılık bu süreçlerin altyapısını teşkil ediyorsa söz konusu süreçler de parçalanma eğilimlerini artırmaktadır. Bu değerlendirmeler Şekil 2'de görselleştirilmeye çalışılmıştır.

⁷⁵² Kılıçbay, 2001, ss. 92-93.

⁷⁵³ Kılıçbay, 95.

⁷⁵⁴ Betül Çotuksöken, “Avrupa: ‘Öznenin Doğum Yeri’ ”, **Doğu Batı**, sayı: 14, Şubat Mart Nisan 2001, ss. 47-52.

Şekil 2: Süreçler Arasındaki İlişkiler

Görüldüğü gibi Küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesi bir bakıma iç içe geçmiş üst süreçler olarak bölgeselleşmenin içinde yer aldığı bağlamı belirlemektedirken bireyselleşme ve aktörleşme de alt süreçleri teşkil etmektedir. Fakat bu süreçte ilk bakışta statik bir yapısal unsur olarak görünen parçalılık da karşılıklı etkileşime bağlı olarak evrilmekte, ulusaltı düzeyde parçalılığın giderek arttığı gözlenmektedir.

Tam da bu noktada çalışmanın başında dile getirilen temel araştırma sorusunun cevabı yukarıdaki değerlendirmeler ışığında netleşmektedir. Çalışmanın başından hatırlanacağı gibi ulusaltı birimlerin birer aktör olarak ön plana çıktıklarının öne sürüldüğü bir ortamda hala uluslararası ilişkiler kuramının temel savlarının geçerliliğini koruması bu birimlerin konumunun, hatta aktör olup olmadıklarının sorgulanmasını gerektirmekteydi. Yine ilk bölümden hatırlanacağı gibi çalışma boyunca cevabı aranan araştırma sorularının başında çok düzeyli bir sisteme iştirak ederek orada geleneksel aktörlerle etkileşime giren bölgesel birimlerin devreye girdiği bir sistemde realizm olarak da adlandırılan klasik uluslararası ilişkiler kuramının nasıl işleyeceği, veya işleyip işlemeyeceği sorusu gelmekteydi.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında bu sorunun cevabı şu tespitler doğrultusunda netleşmektedir:

- Süreç içinde yer yer etkili oldukları gözlenmekle birlikte bu birimlerin başlı başına birer aktör olarak ne bütünleşme sürecine ne de bölgeselleşme sürecine yön vermeleri söz konusudur. Dolayısıyla – bir kaç Alman eyaleti dışında – bölgelerin ezici bir çoğunluğunu klasik kuramın odak noktasını oluşturan ve birer birey gibi davrandıkları varsayılan “uluslararası aktör” kavramı kapsamında değerlendirmek zor görünmektedir.
- Bununla birlikte bu birimler yukarıda ayrıntıları dile getirilen faktörlerin etkileşimine bağlı olarak dinamik bir süreç içinde bireyselleşmekte ve zamanla *aktörleşmektedirler*.
- Bölgeselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bölgesel bürokrasi zamanla oluşan bölgesel elitin çekirdeğini teşkil etmekte, bölgesel elit de bireyselleşmenin itici gücünü meydana getirmektedir.
- Fakat bu süreç öngörüldüğü veya arzu edildiği gibi tabandan kaynaklanan dinamiklerle işlememekte, bireyselleşme ve aktörleşme büyük ölçüde uluslarüstü ve ulusal düzeyde benimsenen politik tercihlerin ve şartların zorlamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ulusaltı birimler için bireyselleşme-aktörleşme rekabete dayalı yeni bir politik evrende ayakta kalmanın yolu olarak bir bakıma mecburiyet halini almaktadır.
- Öte yandan bireyselleşme-aktörleşme sürecinde Birlik politikalarının bölgeleri ilgilendiren kısımları hakkında bilgi edinmek, yeri geldiğinde görüş bildirmek, Birlik fonları hakkında daha fazla bilgi toplayarak bu fonlardan ve programlardan aktif olarak yararlanmak üzere lobi faaliyeti yapmak gibi hususlar da etkili olmaktadır.

- Bu süreçte bir yandan söz konusu birimler ulusal ve uluslararası düzeylerde temsil edilirken, diğer yandan algılanan merkez ulusal başkentlerden Brüksel'e doğru kaymaktadır.
- Fakat söz konusu birimlerin ancak bir kısmı ulusal otoritelerle birlikte uluslararası düzeyde temsil edilirken bir kısmının Bölgeler Komitesinde temsili dahi sembolik düzeylerde kalabilmektedir. Bu durum bireyselleşme-aktörleşme düzeylerine bağlı olup Batı Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde bu düzey gerek ülkenin tarihsel arkaplanına, gerek jeopolitik özelliklerine, gerek idari-siyasi geleneklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Dolayısıyla aktörleşme asimetrik nitelikli bir süreçtir.

Sonuç olarak hükümetlerarası işbirliği yaklaşımının öngördüğü biçimiyle uluslararası ilişkiler kuramının temel savları Avrupa bütünleşmesi bağlamında geçerliliğini sürdürmekte olup üye devletler ve Komisyon gibi bireyselleşme düzeyi yüksek uluslararası kurumlar temel aktörler olarak etkinliklerini korumaktadırlar. Bölgesel birimler ise bu temel aktörler arasındaki ilişkiler açısından edilgen bir konumda olup uluslararası bir aktör olmanın gerektirdiği teknik donanım, bilgi ve diplomatik gelenekten yoksundurlar. Hükümetlerarası düzeydeki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde bölgeselleşme bir strateji ve teknik gereklilik olarak büyük ölçüde uluslararası yapılanmanın öngörüp teşvik ettiği bir süreçtir. Bu bağlamda sıklıkla dile getirilen ve çoğunlukla kabul gören tez, parçalılaşma eğilimlerinin ve parçalılık düzeyinin artmasıyla uluslararası otoritenin ulusal hükümetler karşısındaki elinin kuvvetleneceği, dolayısıyla bütünleşme sürecinin ivme kazanacağı yolundadır. Fakat bu durumda dahi bölgesel idari-siyasi birimler bölgeselleşmenin itici gücü veya temel aktörleri olmaktan çok süreci hızlandırıcı *faktörler* olarak etkili olmaktadır. Bu noktada dikkati çeken, politik-ideolojik yönelimlerden bağımsız olarak bölgeselleşme yanlısı taleplerin hem ulusal hem de ulusaltı düzeyde aynı yönde geçerli olduğu tek ülkenin Almanya olmasıdır. Almanya'nın bu özelliği bu ülkenin aynı zamanda hem AB'nin lokomotifini, hem de federal Avrupa idealinin başlıca savunucularından olduğu hesaba katıldığında daha da manidar

görünmektedir. Bu durumda İtalya deneyimi de, bütünleşme ve bölgeselleşme süreçlerinde – uluslarüstü otoritenin yanı sıra – Almanya'nın etkinliğini ortaya koyan bir tür turnusol kağıdı işlevi görmektedir.

SONUÇ

Avrupa bütünleşmesinde bölgeselleşme ulusal, ulusaltı ve uluslararası dinamiklerin etkileşimine bağlı olarak ilerleyen bir süreç olup bu sürecin dış konjonktürünü küreselleşme, yapısal arkaplanını ise Batı Avrupa'nın temel karakteristikleri arasında yer alan coğrafi parçalılık oluşturmaktadır. Tarihsel arkaplan bir tarafa bırakıldığında kökenleri Avrupa bütünleşmesinin ilk dönemlerine kadar uzanan fakat özellikle Maastricht sonrası süreçte ivme kazanan bölgeselleşme, Batı Avrupa bağlamında kabaca “bölge” olarak adlandırılan ulusaltı birimlerin yetki ve sorumluluklarının zamanla artmasına bağlı olarak giderek bireysel nitelik kazanmalarını, bu duruma paralel olarak da ulusal idari-siyasi yapılanmanın giderek parçalanmasını ifade eder. Gerek bu çalışmaya temel teşkil eden İtalya deneyimi bağlamında, gerek diğer bazı Batı Avrupa ülkelerinde bu süreç “federalleşme” olarak da anılmaktadır. Ne var ki, federalleşme doğası gereği eşitler arasında yapılan bir pakt sonucu bütünleşmeyi ifade etmekte olup Almanya ve ABD gibi ülkelerin tarihsel tecrübeleri bu pakt çevresinde oluşan yapının zamanla güçlendiğini ve merkezileştiğini ortaya koymaktadır. Halbuki bölgeselleşme başlangıçta bir bütünü parçası konumundaki birimlerin zamanla otonomlaşmalarını ve merkezi yapının zayıflamasını ifade etmektedir.

Çalışmanın temel kaygısı bölgeselleşme sürecinde etkili olan dinamikleri ve bunların bütünleşme-bölgeselleşme eksenindeki davranış kalıplarını analiz etmek olduğundan, kuramsal temeller aktör düzeyli bir yaklaşım benimsenmiş, her biri birer aktör/güç birimi olarak nitelendirilebilecek dinamikler arasındaki ilişkilerde yol gösterici olarak da klasik uluslararası ilişkiler kuramının temel varsayımları sorgulanmıştır. Analiz kendi içinde jeopolitik bütünlük arz eden Batı Avrupa ile sınırlı tutulmuş, bu bölgede yer alan ülkelerin deneyimlerine ilişkin bir ufuk turunun ardından Avrupa Bütünleşmesi sürecinde bölgeselleşmeyi en çarpıcı biçimde örnekleyen İtalya deneyimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Batı Avrupa'nın jeopolitik karakteristikleri bakımından asgari müşterekleri bünyesinde barındıran, geçmiş tecrübeleriyle “Avrupa'nın hocası”, halen deneyimlediği mevcut süreç açısından da “Avrupa jeopolitiğinin laboratuvarı” olarak nitelendirilen İtalya son derece uygun bir

örneklem teşkil ederken diğer Batı Avrupa ülkelerinden ayrılan yönleriyle de aynı derece ilgi çekici bir tablo ortaya koymuştur. Bu bağlamda dikkati çeken başlıca husus İtalya’da yaşanan bölgeselleşme sürecinde siyasal elitin oynadığı roldür. Buna göre, diğer Batı Avrupa ülkelerinde de gözlenen AB politikalarının ve AB’ye uyum sürecinin getirdiği teknik zorunlulukların yanı sıra İtalya’da doksanlı yılların ilk yarısında yaşanan siyasal meşruiyet krizinin de bölgeselleşme sürecinde hızlandırıcı etkisi olmuş, siyasal elitin kriz sonrası dönemde “kendisini yeniden üretme” çabaları, ve bölgesel düzeyi bir tür yeni varoluş alanı olarak algılaması süreci hızlandırmıştır. Yine İtalya’yı diğer Batı Avrupa ülkelerinden ayırması bakımından dikkati çeken bir diğer husus da bölgeselleşme sürecinin erken safhalarının İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine kadar uzanmasıdır. Fakat bu dönemde anayasal düzeyde benimsenen bölgesel yapılanmanın Avrupa çapında etkinlik gösteren federalist eğilimlerle de yakından ilişkili olması özellikle doksanlı yıllardan itibaren bütünleşme sürecine bağlı olarak şekillenen bölgeselleşmenin aslında başından beri Avrupa bütünleşmesiyle yakından ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Sürecin arkaplanını ise diğer Batı Avrupa ülkelerinin hemen tamamında olduğu gibi bu ülkenin tarihsel-jeopolitik koşulları oluşturmakta, bu koşullar doğrudan olmasa da sürecin kritik aşamalarında etkili olmaktadır.

İtalya deneyimine özgü bu tarz spesifik tespitler bir tarafa bırakılırsa çalışma boyunca benimsenen karşılaştırmalı yaklaşım temel araştırma soruları bakımından İtalya deneyiminin Batı Avrupa geneliyle büyük ölçüde örtüştüğünü ortaya koymuştur. Dolayısıyla hem diğer Batı Avrupa ülkelerinde gözlenen, hem de İtalya örneğinde daha ayrıntılı olarak ortaya konan bir takım hususlar bütünleşme sürecinin asgari müşterek düzeyinde Batı Avrupa’nın tamamı için geçerli tespitleri gündeme getirmektedir. Temelde bireyselleşme-aktörleşme ve bu süreçlerin yapısal arkaplanını teşkil eden coğrafi parçalılık ekseninde belirginleşen bu tespitler şöyle özetlenebilir:

- Batı Avrupa’nın kadim coğrafi parçalılık geleneği ulusal bütünleşme süreçleri akabinde gerçekleşen bölgeselleşme deneyimlerine – en azından söylem

düzeyinde – temel teşkil etmiş, bölgeselleşmenin yapısal-tarihsel zeminini oluşturmuştur.

- Söz konusu temel üzerine bazı ülkelerde yeniden inşa edilen, bazılarında ise varolmaya devam etmekle birlikte ulusal bütünleşme sürecinde büyük ölçüde homojenleşen bölgesel idari-siyasi birimler tekrar ayrılmaya başlamıştır
- Bu süreçte hem AB başat rolü oynarken küreselleşme de etkili olmuştur. AB'nin etkisi daha çok teknik gerekliliklere bağlı olarak ortaya çıkmış, neo-fonksiyonel yaklaşımlarla uyumlu bir biçimde işleyen süreçte “yayıma” (spillover) etkisinin sonucu olarak bölgeselleşme fiilen zorunlu bir prosedür halini almıştır. Dolayısıyla AB bölgesel politikalarına bağlı olarak bölgesel birimlerin kurulması veya mevcut bölgesel birimlerin yeni mekanizma ve yetkilerle donatılması sonucunda bölgeler ilgili AB programları ve fonlarına yönelik birer “muhattap” olarak gelişmişlerdir.
- Bölgesel birimler bu programlardan ve fonlardan etkin olarak yararlanmak üzere Brüksel ile doğrudan temas arayışına girmişlerdir. Bu süreçte kurulan ofisler “mini büyükelçilikler” olarak adlandırılmış ve bazı çevreler bölgelerin AB sürecinde aktif rol almaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Halbuki bu iletişim-etkileşim sürecinde asıl belirleyici olan fonları, programları ve teklif çağrılarıyla AB kurumları olup eşitler arası diplomatik ilişkilerden bahsetmek güç görünmektedir.
- Bu sürece yetki devrinin de eşlik etmesi, yetki devrinin yetkilerin yanı sıra sorumlulukların ve özellikle kamu hizmetlerine ilişkin mali külfetin devrini de içermesi bölgelerde ortaya çıkan idari-siyasi eliti bir bakıma fiili zorunluluk olarak “bireyselleşme”ye sevk etmiştir.
- Öte yandan neo-liberal politikalara ve Avrupa’da hakim olduğu gözlenen sosyo-ekonomik söylemin temel unsurunu teşkil eden rekabete bağlı olarak işbirliğine dayalı birarada varoluş modellerinden (kooperatif federalizm)

rekabetçi modellere geçiş ivme kazanmaktadır. Bu durum bölgesel birimleri yalnız hareket etmeye, dolayısıyla bireysel davranış kalıplarına sevketmektedir.

Dolayısıyla bölgeler bir bakıma mecburen aktörleşmeye yönelmişlerdir. Ne var ki aktörleşme ancak bölgesel çıkarların korunması ve uluslararası düzeyde bölgesel politikaların desteklenmesi ölçüsünde mümkün olmakta, uluslararası düzeydeki politik tercihleri etkileyecek derecede aktif katılım gözlenmemektedir. Zira bu birimler bütünleşme sürecine yön veren diğer aktörlerle eşit düzeyde olmadıkları gibi uluslararası mekanizmalara katılımlarını etkinleştirecek ölçüde teknik donanımdan ve diplomatik temsil geleneğinden de yoksundurlar. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler kuramı doğrultusundaki hükümetlerarası işbirliği yaklaşımı geçerliliğini korumakta, buna karşın Bölgeler Avrupası söyleminin öngördüğü gibi bölgeler üye devletlerin ve uluslararası kurumların etkin olduğu hükümetlerarası platformlarda yer almamaktadırlar. Hükümetlerarası düzeydeki ilişkiler söz konusu olduğunda bölgeselleşmenin öncelikli olarak Avrupa Komisyonu tarafından temsil edilen uluslararası otorite tarafından bir strateji olarak teşvik edildiği gözlenmektedir. Buna göre bölgesel birimlerin güçlenerek birer aktör haline gelmesi uluslararası yapılanmayı güçlendirecek, AB'nin derinleşmesine ivme kazandıracaktır. Şu halde bölgesel idari-siyasi birimler bölgeselleşmenin itici gücü veya temel aktörleri olmaktan çok süreci hızlandırıcı *faktörler* olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bu noktada vurgulanması gereken husus, bölgeler bütünleşme sürecine aktif olarak yön vermeseler de Bölgeler Avrupası stratejisinin söylem ve politika düzeyinde etkili olmasıdır. Bu bağlamda İtalya için de bir model olarak algılanan Almanya diğer Batı Avrupa ülkelerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Zira uluslararası otorite karşısında Almanya'nın konumu diğer üye ülkelerden farklı olup diğerlerinin aksine bu ülke hem ulusal/federe hem de federal düzeyde Bölgeler Avrupası stratejisini desteklemektedir. Öte yandan federal yapılanmaya sahip bulunan ve geleneksel olarak da parçalı siyasal yapılanmayı benimsemiş olan Almanya yalnızca İtalya için değil diğer Batı Avrupa ülkeleri için bir model olarak gösterilmekte, dolayısıyla hem kendisi hem de uluslararası otorite tarafından bir strateji olarak benimsenen Bölgeler Avrupası'nın prototipi olarak algılanmaktadır. Bu durumda bu çalışmanın odak

noktasını teşkil eden İtalya deneyimi bir yandan Batı Avrupa’da bölgeselleşmenin hangi dinamikler doğrultusunda işlediğini yansıtırken diğer yandan söz konusu süreçte Almanya’nın – ilk bakışta pek de hissedilmeyen – etkinliğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle bir dönem Avrupa’nın dinamosu olup rönesansın ışığıyla onu aydınlatan İtalya, günümüzde de bölgeselleşmenin laboratuvarı olarak kıtanın geleceğine ışık tutmakta, bu arada süreç içinde Almanya’nın etkinliği belirginleşmekte, bu ülkenin öncülüğündeki federal Avrupa vizyonu giderek ivme kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

ADSHEAD, Maura, **Developing European Regions?: Comparative Governance, Policy Networks and European Integration**, Ashgate, Aldershot, 2002.

ALATLI, Alev, “Doğu-Batı’, İçi Boş Bir Tasnif”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998.

AMIN, Ash, TOMANEY, John, “The Regional Dilemma in a Neo-Liberal Europe”, **European Urban and Regional Studies**, sayı: 2 (2), 1995.

ANDREATTA, Filippo Andreatta, “Theory and the European Union’s International Relations”, Christopher Hill, Michael Smith (der.), **International Relations and the European Union**, Oxford University Press, Oxford, 2005.

ANDREWS, Geoff, “Bossi’s – and Berlusconi’s – last shout?”, www.opendemocracy.net, 17.06.2003.

APPELDOORN, Bastiaan van, “The Struggle over European Order: Transnational Class Agency in the Making of ‘Embedded Neo-Liberalism’”, Andreas Bieler (der.), **Social Forces in the Making of the New Europe: The Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001.

APPLEGATE, Celia, “A Europe of Regions: Reflections on the Historiography of Sub-national Places in Modern Times”, **American Historical Review**, sayı: 104 (4), Ekim 1999.

ARMAĞAN, Mustafa, “Hayalî Doğu’dan Hayalî Batı’ya”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998.

ARSAVA, Ayşe Füsün, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları: Ankara, 1993.

ARTER, D., “Regionalization in the European Peripheries: The Cases of Northern Norway and Finnish Lapland”, **Regional and Federal Studies**, sayı: 2, 2001.

ATAAY, Faruk, **Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması, Türkiye’de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler**, De Ki Basım Yayım, Ankara 2006.

ATALAY, İbrahim, **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2000.

ATKINSON, David, “Geopolitical Imaginations in Modern Italy”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000.

ATKINSON, David, DODDS, Klaus, “Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000.

BACHE, Ian, “Avrupa Birliği’nde Yerel Kalkınma Yaklaşımı – Genel Çerçeve”, (26-27 Kasım 2005 tarihleri arasında Pendik Yerel Kalkınma Platformu ve Sabancı Üniversitesi tarafından düzenlenen Yerel Kalkınma için Katılımcı Stratejik Planlama konulu uluslararası sempozyumda sunulan bildiri), **Yerel Kalkınma için Katılımcı Stratejik Planlama** (bildiri kitabı), Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, no. 34.

BALKIR, Canan, vd. “The Impact of Europeanisation on the Institutional and Administrative Transformation, Case Study of Public, Private and Civil Society Institutions in Izmir”, Muhittin Demiray, Hüsamettin İnaç, Rafet Aktaş, Tansel Çetinoğlu, Niyazi Kurnaz (der.), **The Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey within the EU Negotiations** (16-18

Mart 2006 tarihleride Kütahya Dumlupınar Üniversitesi tarafından düzenlenen konferansta sunulan tebliğler), Kütahya, 2006.

BASSANINI, Franco, “La modernisation à l’écoute des usagers”, 27 Kasım 2000 tarihinde Paris’te gerçekleştirilen “Kamu Hizmeti: Değişimin hizmetinde sosyal diyalog” (Service public: le dialogue social au service du changement) konulu kolokyumda sunulan tebliğ, s. 3,

http://www.funzionepubblica.it/fr/paris_27112000.pdf , 15.04.2001.

BEGG, Iain, “L’UEM et l’Emploi”, **Lettre Mensuelle Socio-économique**, Ocak 2002.

BERGHMAN, Jos, OKMA, Kieke G., “Coordination Ouverte: Entre Science et Politique?”, **Revue Belge de Sécurité Sociale**, sayı: 3/2002.

BIFULCO, Raffaele, **Le Regioni, La Via Italiana al Federalismo**, Mulino (Yayınları) Bologna, 2004.

BIN, Roberto, “Le Potestà Legislative Regionali dalla Bassanini ad Oggi”, **Le Regioni**, 2001.

BİLGİN, Nuri, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.

BLACKWOOD, Robert J., “The Gallicisation of Corsica: The Imposition of French Language from 1768 to 1945”, **Language Policy**, 3/2004.

BOCCA, Giorgio, “Il federalismo non è uno scandalo”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco Yayınları, Milano, 1991.

BOSSI, Umberto, “Il liberismo federalista di Cattaneo è un utile insegnamento, non una bibbia”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991.

BOSWORTH, R. B., **Italy and the Wider World, 1860-1960**, Routledge, Londra , 1996.

BOYLE, Mark, “Euro-regionalism and struggles over scales of governance: the politics of Ireland’s regionalisation approach to Structural Fund allocations 2000-2006”, **Political Geography**, sayı: 19 (2000).

BRADBURY, Jonathan, “The political dynamics of sub-state regionalisation: a neo-functional perspective and the case of devolution in the United Kingdom”, **British Journal of Politics and International Relations**, cilt 5, sayı: 4, Kasım 2003.

BRAGADIN, Marc’ Antonio, **Storia delle Repubbliche Marinare**, I Dioscuri (Yayınevi), Cenova, 1989.

BRAGUE, Rémi, **Avrupa: Roma Yolu**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.

BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz: Mekân ve Tarih**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.

BRAUDEL, Fernand, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, 1. Cilt**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ağustos 1993.

BRAUDEL, Fernand, **Uygurlıkların Grameri** (ikinci baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Nisan 2001.

BREWER, Garry D., “The Challenges of Interdisciplinarity”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999).

BREWER, Garry D., LÖWGREN, Kerstin, “The Theory and Practice of Interdisciplinary Work”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999).

BROWN, Chris, **Understanding International Relations**, Macmillan Press, Londra 1997.

BULL, Anna C., GILBERT, Mark, **Lega Nord and the Northern Question in Italian Politics**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001.

BULL, Anna, “Regionalism in Italy”, **Europa**, sayı: 2, Intellect, Exeter, 1996, <http://www.intellectbooks.com/europa/number2/bull.htm> , 20.05.2001.

BULUT, Mehmet, “Merkez, Akdeniz’den Atlantik’e Kayarken Avrupalılar ve Osmanlılar”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006.

BURGESS, Michael, **Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950-2000**, Routledge, Londra, 2000.

CACCIARI, Massimo, “Federalismo impossibile senza una cultura omogenea”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayımları), Milano, 1991.

CACIAGLI, Mario, **Regioni d’Europa, Devoluzioni, Regionalismi, Integrazione Europea**, Mulino (Yayımları), Bologna, 2003.

CAHEN, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu** (ikinci baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

CAMMELLI, Marco, **La Pubblica Amministrazione**, Mulino (Yayımları), Bologna, 2004.

CAN, Ergüder, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye için bir Değerlendirme**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara: 2004.

CANATAN, Bilal, **Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliğinde Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınları, Ankara, 2001.

CARACCILO, L., KORINAM, M., “Editoriale”, **Limes**, 4 (1994).

CARARO, Sergio, “Il Federalismo dei Nuovi Boiardi”, **Proteo**, sayı 2000-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=99 , 15.01.2007.

CARARO, Sergio, “Una inquietante riforma ormai alle porte. Le trappole del federalismo”, **Proteo**, sayı: 1999-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=65 , 15.01.2007.

CARAVITA, Beniamino, “Italy: toward a federal state? Recent constitutional developments in Italy”, New Jersey Devlet Üniversitesi (The State University of New Jersey at Camden) Anayasal Çalışmalar Merkezi (Center for State Constitutional Studies) tarafından 22-27 2004 tarihlerinde Bellagio’da düzenlenen “Subnational Constitutions and Federalism: Design and Reform” konulu konferansta sunulan bildiri, <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/caravita.pdf> , 10.07.2005.

CASONATO, Carlo, “‘Devolution’ and basic rights between unity, equality and diversity: the Italian case”, www.jus.unitn.it/dsg/ricerche/biodiritto/docs/devolution_casonato.pdf, 15.07.2005

CASSEN, Bernard, “L’Europe Minimal de Mme Thatcher”, **Le Monde Diplomatique**, Haziran 1989.

CASSIMATI, Anneta Antigoni, “The EU and Regional Reform in Greece”, 21 Haziran 2003 tarihinde London School of Economics’te gerçekleştirilen

Yunanistan'da Sosyal Bilimler Araştırmaları (**Social Science Researh in Greece**)
konulu sempozyumda sunulan bildiri,

<http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/symposiumPapersonline/CASSIMATI-LSE2003.pdf>, 02.04.2007

CASTLES, Francis G., "Decentralization and the Post-War Political Economy",
European Journal of Political Research, sayı: 36 (1999).

CATTANEO, Carlo, "Città e Popoli d'Italia", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991.

CATTANEO, Carlo, "l'Europa", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991.

CATTANEO, Carlo, "l'Uomo Libero e Solo", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991.

CATTANEO, Carlo, "Liberismo Economico", Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayınları), Milano, 1991.

CHRYSSOCHOOU, Dimitris, **Democracy in the European Union**, Tauris, New York, 2000.

CIUFFOLETTI, Zeffiro, **Federalismo e Regionalismo da Cattaneo alla Lega**, Editori Laterza, Roma-Bari, 1994.

CLEAVER, Frances, "Institutions, Agency and the Limitations of Participatory Approaches to Development", Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004.

Collins Latin Dictionary, Harper Collins Publishers, Glasgow, 2002.

Commission of the European Communities, **Growth, Competitiveness, Employment – The Challenges and Ways forward into the 21st Century (White Paper)**, Office for Official Publications of the European Communities, Lüksemburg, 1993.

“Commissione per il Regolamento”,

http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/commissione_regolamento_i.asp,

25.06.06).

“Commissioni Consiliari”,

<http://consiglio.regione.sardegna.it/sito/XIIILegislatura/comm000.asp>, 25.06.2006

Committee of the Regions, **Regional and Local Government in the European Union**, Office for Official Publications of the European Communities, Lüksemburg, 2001.

“Conferenza Permanente per i Rapporti tra lo Stato, le Regioni e le Province autonome di Trento e Bolzano”,

http://www.governo.it/Conferenze/c_stato_regioni/storia.html , 04.08.2006.

CONNOR, Walker, “The Political Significance of Ethnonationalism Within Western Europe”, Abdul Said, Luiz R. Simmons (der.), **Ethnicity in an International Context**, Transaction Books, New Jersey, 1976.

“Consiglio Regionale”,

http://www.consiglio.regione.fvg.it/Consreg/frame/padre_consiglio.htm, 25.06.2006.

COOKE, Bill, KOTHARI, Uma, “The Case of Participation as Tyranny”, Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004.

CORKILL, David, "Portugal's 1998 Referendums", **West European Politics**, Nisan 1999.

CRAM, Laura, "Integration Theory and the Study of the European Policy Process", Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001.

CRESSWELL, John W., **Research Design: Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches** (ikinci baskı), Sage Publications, California, 2003.

CRISAFULLI, V., "Vicende della *Questione Regionale*", **Le Regioni**, 1982.

CRISTOFORI, Alessandro, "The Maritime City in the Graeco-Roman Perception", Luc François, Ann K. Isaacs (der.), **The Sea in European History**, Edizioni Plus (Yayınları), Pisa, 2001.

CROISAT, Maurice, QUERMONNE, Jean-Louis, **L'Europe et le Fédéralisme**, Montchrestien (Yayınları), Paris 1999.

ÇELİK, Edip F., **Milletlerarası Hukuk, Cilt 1**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 456, İstanbul, 1975.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, "Avrupa: 'Öznenin Doğum Yeri' ", **Doğu Batı**, sayı: 14, Şubat Mart Nisan 2001.

DARLING, Linda T., "Prens, Adil Sultan ve Akdeniz'de Modern Çağın Başlangıcı", Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsal, Kudret Emiroğlu (der.), **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih Görünüm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

DAVIES, Norman, **Europe, A History**, Pimlico, Londra, 1997.

DAVIS, John, “Changing Perspectives on Italy’s Southern Problem”, Carl Levy (der.), **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu** (onüçüncü baskı), Küre Yayınları, İstanbul, Haziran 2003.

“Décentralisation: Une Cathedrale Inachevée”, **Le Monde Dossiers et Documents**, sayı: 296, Mart 2001.

DEFAY, Alexandre, **Jeopolitik**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

DELANTY, Gerard, **Avrupa’nın İcadı**, Adres Yayınları, Ankara, Ekim 2005.

“Denmark, A Green Room in the European House”,
www.nordregio.se/Files/r0208p69-101.pdf , 12.01.2006

DEMİRCİOĞLU, Halil, **Roma Tarihi, 1. Cilt** (dördüncü baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara , 1998.

“Der Beobachter der Länder bei der Europäischen Union”,
<http://www.laenderbeobachter.de/>, 27.04.2006

“Deutsch Family”, <http://www.eurolang.net/Languages/German.htm> , 2.06.2002.

DIEZ, Thomas, “Europe’s Others and the Return of Geopolitics”, **Cambridge Review of International Affairs**, cilt: 17, sayı: 2, Temmuz 2004.

DIEZ, Thomas, “Speaking ‘Europe’: the Politics of Integration Discourse”, **Journal of European Public Policy**, 6:4, 1999.

DIEZ, Thomas, WHITMAN, Richard, “Analysing European Integration: Reflecting on the English School – Scenarios for an Encounter”, **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 1.

DOMENICHELLI, Luisa, “Le Regioni nel Dibattito sull’Avvenire dell’Unione: dalla Dichiarazione di Nizza alla Convenzione Europea”, **Le Regioni**, yıl: 30, sayı: 6, Aralık 2002.

DROZ, Jacques, **Histoire de l’Autriche**, Presses Universitaires de France, Paris, 1969.

DULBECCO, Philippe, Pierre Garrouste, “The New Economy and the Austrian Theory of the Firm”, Jacques Birner, Pierre Garrouste (der.), **Markets, Information and Communication, Austrian Perspectives on the Internet Economy**, Routledge, Londra, 2003, <http://atom.univ-paris1.fr/documents/dulbgarr.pdf> , 09.01.2007.

EGE, Emel A., “Venedik: Akdeniz’de Doğu ile Batı’nın Buluşma Noktası”, **Doğu Batı**, sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006.

ELCOCK, Howard, “Regionalism and regionalisation in Britain and North America”, **British Journal of Politics and International Relations**, cilt: 5, sayı: 1, Şubat 2003.

ERDUT, Zeki, “Günümüzde Sosyal Politikanın Açılımları”, 22-24 Ocak 2004 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen Birinci Ulusal Sosyal Politika Kongresinde sunulan bildiri, **Yaşam Boyu Sosyal Koruma** başlıklı bildiri kitabı.

ERDUT, Zeki, **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.

FARIAS, Flávio Bezerra de, “Critica della filosofia politica dell’Europa”, **Proteo**, sayı: 2006-2, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=510 , 15.01.2007.

FARO, Jeremy, “Europeanization as regionalisation: forecasting the impact of EU regional-policy export upon the governance structure of Slovenia” (Cambridge Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Merkezi’nde (Centre for International Studies) devam etmekte olan araştırma projesi ara raporu), http://www.ksg.harvard.edu/kokkalis/workshop_2004.html , 10.08.2007.

FARRELL, Joseph, LEVY, Carl, “The Northern League: Conservative Revolution?”, Levy, Carl (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Oxford, Berg Publishers, 1996.

FELLA, Stefano, “One Step Forward or Two Steps Back ? – Assessing the Italian Transition”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, cilt: 8, sayı: 2, Ağustos, 2006.

FERRERA, Maurizio, “l’UEM et la Protection Sociale”, **Lettre Mensuelle Socio-économique**, Ocak 2002.

FORD, Caroline, **Creating the Nation in Provincial France, Religion and Political Identity in Brittany**, Princeton University Press, New Jersey, 1993.

FOTIA, Mauro, “I Partiti tra Reinvenzione e Rinnovamento”, **Proteo**, 2000-2, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=88 , 15.01.2007.

FOUCHER, Michel, **La République Européenne**, Belin (Yayımları), Paris, 2000.

“Friisk Family”, <http://www.eurolang.net/Languages/Frisian.htm> , 20.06.2002.

GAMBINO, Silvio, “Regioni e Diritti Fondamentali. La Riforma Costituzionale Italiana nell’Ottica Comparatistica”, Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo *devolution*, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayımları), Milano, 2003.

GEE, James Paul, **An Introduction to Discourse Analysis, Theory and Method**, Routledge: New York 1999.

GENGLER, Claude, “Le Grand Duché de Luxembourg, un Micro-Etat à la Croisée du Fait Régional et de la Coopération Transfrontalière”, Marie-Thérèse Bitsch (der.), **Le Fait Régional et la Construction Européenne**, Etablissements Emile Bruylant, Brüksel, 2003.

GERSTENLAUER, Hans-Georg, “German Länder and the European Community”, Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

GILL, Stephen, “Constitutionalising Capital: EMU and Disciplinary Capitalism”, Andreas Bieler (der.), **Social Forces in the Making of Europe: The Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001.

GINDERACHTER, J. van, “The Belgian Federal Model”, Avrupa Topluluğu Çalışmaları Birliği (European Community Studies Association - ECSA) tarafından 5-6 Mayıs 1994’te Brüksel’de düzenlenen **Federalism, Subsidiarity and Democracy in the European Union** başlıklı konferansta sunulan bildiri, <http://www.ecsanet.org/conferences/ecsaworld2/Ginderachter.htm> , 10.10.2006.

GINIO, Alisa, “Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel”, **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih Görünüm**, Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsal, Kudret Emiroğlu (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

GIORDANO, Benito, “Italian regionalism or ‘Padanian’ nationalism – the political project of the Lega Nord in Italian Politics”, **Political Geography**, sayı: 19 (2000).

GOFF, Jacques Le, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Aralık 1999.

GÖRÜN, Mustafa, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

“Gruppi Consiliari e Collegio dei Capigruppo”,

http://www.regione.taa.it/archivi/consiglio_regionale/consiglieri/visualizza_gruppi.asp, 25.06.2006.

“Gruppi Consiliari”,

http://www.consiglio.regione.fvg.it/Consreg/asp/consiglio/sommario_gruppi.asp, 25.06.2006.

“Gruppi Consiliari”,

http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/gruppi_consiliari_i.asp, 25.06.2006.

GUAGLIARELLO, G., “Forza Italia, Une Dynamique du Fond”, **Le Monde des Débats**, sayı: 25, Mayıs 2001.

GUIBERNAU, M., “Spain: A Federation in the Making”, Smith G. (der.) **Federalism, The Multiethnic Challenge**, Longman, New York, 1995.

GUNLICKS, Arthur B., **Länder and German Federalism**, Manchester University Press, Manchester, 2003.

GÜL, Hüseyin, “Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına ilişkin Sözleşme”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel**

Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

GÜLER, Birgül Ayman, “Ajanslar Sistemi üzerine: Merkezi Yatırım Destek Ajansı ışığında Bölgesel ‘Kalkınma’ Ajansları”, **Jeopolitik**, Ağustos 2006, sayı 31.

GÜLER, Birgül Ayman, **Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım** (üçüncü baskı), İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

GÜNEY, Aylin Avcı, **Regionalism as a Failure of National Integration: A Case Study of Italy**, yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, Aralık 1998.

HAALAND-MATLARY, Janne, “International Theory And International Relations Theory: What Does The Elephant Look Like Today And How Should It Be Studied?”, Avrupa Topluluğu Çalışmaları Birliği (European Community Studies Association - ECSA) tarafından 5-6 Mayıs 1994’te Brüksel’de düzenlenen **Federalism, Subsidiarity and Democracy in the European Union** başlıklı konferansta sunulan bildiri, <http://www.ecsanet.org/> , 10.10.2006.

HAAS, Peter, “Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination”, **International Organization**, cilt: 46 sayı: 1, 1992.

HANSSON, Bengt, “Interdisciplinarity: For what purpose?”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999).

HAY, William A., “Geopolitics of Europe”, **Orbis: A Journal of World Affairs**, sayı: 48.2, bahar 2003.

“Healthcare Lessons from Denmark”, www.civitas.org.uk/pdf/Denmark.pdf , 12.01.2006.

HECHTER, Michael, LEVI, Margaret, "Ethno-Regional Movements in the West", John Hutchinson, Anthony D. Smith (der.), **Nationalism**, Oxford University Press, Oxford-New York, 1994.

HEFFERNAN, Michael, "Fin de Siècle, Fin du Monde: On the Origins of European Geopolitics, 1890-1920", David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000

HENDRIKS, Frank, RAADSCHELDERS, Jos C.N., THOONEN, Theo A.J., "The Dutch Province as a European Region: National Impediments versus European Opportunities", Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

HILL, Christopher, SMITH, Michael, "International Relations and the European Union: Themes and Issues", Christopher Hill, Michael Smith (der.), **International Relations and the European Union**, Oxford University Press, Oxford, 2005.

HINE, David, "Federalism, Regionalism and the Unitary State: Contemporary Regional Pressures in Historical Perspective" Carl Levy, (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996.

HOCKING, Brian, "Patrolling the 'Frontier': Globalization, Localization and the 'Actorness' of Non-Central Governments", **Regional and Federal Studies**, sayı: 9 (1), bahar 1999.

HOLMES, Michael, REESE, Nicholas, "Regions within a Region: The Paradox of the Republic of Ireland", Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

HOLZER, Anton, SCHWEGLER, Barbara, "The *Südtiroler Volkspartei*", Lieven De Winter (der.), **Regionalist Parties in Western Europe**, Routledge, Londra, 1998.

HOOOGHE, Liesbet, KEATING, Michael, “The Politics of European Union Regional Policy”, **Journal of European Public Policy**, sayı 1:3, 1994.

http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=98&artsuite=0 , 15.01.2007.

HUEGLIN, Thomas O., “Regionalism in Western Europe: Conceptual Problems of a New Political Perspective”, **Comparative Politics**, Temmuz 1986.

HÜTTMANN, Martin G., KNODT, Michèle, “Die Europäisierung des deutschen Föderalismus”, **Aus Politik und Zeitgeschichte** (B 52-53/22.12.2000),

<http://www.bpb.de/publikationen/DLSII8.html>, 28.04.2006.

İDİZ, Semih, “İrlandalılar Osmanlı’yı neden seviyor”, **Milliyet**, 14.02.2006.

İNALCIK, Halil, “Kültür Etkileşimi, Küreselleşme”, **Doğu Batı**, Sayı: 18, Şubat Mart Nisan 2002.

İNALCIK, Halil, “‘Mare Nostrum’: Bizim Deniz, Akdeniz ve Türkler”, **Doğu Batı**, sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006.

JEFFERY, Charlie, “Sub-National Mobilization and European Integration: Does it Make any Difference?”, **Journal of Common Market Studies**, Mart 2000.

JONES, Barry, KEATING Michael (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

KAÇAR, Turhan, “Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006.

KAELBER, Lutz, “Max Weer’s Protestant Ethic in the 21st Century”, **International Journal of Politics, Culture and Society**, Cilt 16, Sayı 1, Güz 2002.

KAHANE, Henry, KAHANE, Renée, TIETZE, Andreas, **The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin**, ABC Kitabevi, İstanbul 1988.

KARAGÜL, Soner, “Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

KARAHANOGULLARI, Onur, “Fransa’da 2003 Anayasa Değişikliği: Özeksizleştirilmiş Cumhuriyet”, **Ankara Üniversitesi SBF Türkiye Kamu Yönetimi Ağı Bülteni** sayı: 1,

<http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/bulten/belgeler/02.pdf>, 27.01.2007.

KARLQVIST, Anders, “Going Beyond Disciplines, the Meanings of Interdisciplinarity”, **Policy Sciences**, sayı: 32 (1999).

KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (sekizinci baskı), Beta Yayınları, İstanbul, 2005

KEATING, Michael, “Europeanism and Regionalism”, Barry Jones; Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

KEATING, Michael, “Is there a Regional Level of Government in Europe?”, Patrick le Gales, Christian Lequesne (der.), **Regions in Europe**, Routledge, Londra-New York, 1998.

KEATING, Michael, HOOGHE, Liesbet, “Bypassing the Nation-State? Regions and the EU Policy Process”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001.

KEATING, Michael, **Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi, Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmalarının Popüler Metinleri**, UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Ankara.

KELEŞ, Ruşen, “Yerellik İlkesi (Subsidiarity) ve Avrupa Konseyi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004

KERN, Rudolf, “Dynamik und Gleichgewicht der Sprachgemeinschaften Belgiens – Die Situation nach der Verfassungsreform 1993”, **Minderheiten**, (1997 yılı Nisan ayında İtalya’nın Meran şehrinde Avrupa Halk Partisi (EPP) tarafından düzenlenen “Azınlıklar” konulu sempozyumun bildirileri).

KERSBERGEN, Kees van, WAARDEN, Frans van, “Governance as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy”, **European Journal of Political Research**, sayı: 43 (2004).

KILIÇBAY, Mehmet Ali, “Bir Akdeniz Ütopyası: Akdeniz Birleşik Devletleri”, **Doğu Batı**, Sayı: 34, Kasım Aralık Ocak 2005-2006.

KILIÇBAY, Mehmet Ali, “Fakir Akrabanın Talihi”, **Doğu Batı**, sayı: 2, Şubat Mart Nisan 1998.

KILIÇBAY, Mehmet Ali, “Tarihsizliğin Marjından Marjinalleştiren Tarih Alanına: Avrupa’nın Kendini ve Dünyayı İnşa Etmesi”, **Doğu Batı**, sayı: 14, Şubat Mart Nisan 2001.

KISSINGER, Henry A., **Diplomacy**, Touchstone, New York, 1995.

KNODT, Michèle, “Europäisierung à la Sinatra: Deutsche Länder im europäischen Mehrebenensystem”, Michèle Knodt, Beate Kohler-Koch (der.), **Deutschland zwischen Europäisierung und Selbstbehauptung**, Frankfurt/M-New York 2000.

KODRAS, Janet E., “Geographies of Power in Political Geography”, **Political Geography**, sayı: 18 (1999).

KOFF, Sondra Z., **Italy, From First to Second Republic**, Routledge, Florence KY (ABD), 1999.

KOSLOWSKI, Rey, “Understanding the European Union as a Federal Polity”, Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen, Antje Wiener (der.), **Social Construction of Europe**, Sage Publications, Londra, 2001.

KRAHMANN, Elke, **Multilevel Networks in European Foreign Policy**, Ashgate, Aldershot, 2003.

KURUBAŞ, Erol, “Avrupa Birliği’nin Azınlıklara Yaklaşımı ve Avrupa Bütünleşmesine Etkileri”, **Liberal Düşünce**, yaz 2001.

LABRIOLA, Silvana, “Il Decentramento Politico: Definizione e Casi”, Silvano Labriola (der.) **Il Decentramento Politico negli Stati dell’Unione Europea**, Maggioli Editore, Rimini, 2001.

LAPID, Yosef, “Where Should We Begin? Political Geography and International Relations”, **Political Geography**, sayı: 18 (1999).

LARS, Bille, LEKSIKON, Gyldendal, “Danish Political System: An Overview”, http://www.denmark.dk/portal/page?_pageid=374,520655&_dad=portal&_schema=PORTAL , 12.01.06

“Le Commissioni”,

http://www.consiglio.regione.vda.it/organismi/commissioni_i.asp, 25.06.2006.

“Le Corse, L’Occitan et le Franco-Provençal Parlent ‘au Coeur et à la Tripe’ des Elus”, **Le Monde**, 18 Mayıs 2001.

LEFEBVRE, Maxime, “Les Vues Européennes de l’Allemagne”, **Revue du Marché Commun et de l’Union Européenne**, sayı: 450, Temmuz-Ağustos 2001.

LEIBFRIED, Stephan, PIERSON, Paul, “Social Policy, Left to Courts and Markets?”, Helen Wallace, William Wallace (der.), **Policy-Making in the European Union** (dördüncü baskı), Oxford University Press, Oxford, 2000.

LEPSCHY, Anna L., LEPSCHY, Giulio, VOGHERA, Miriam, “Linguistic Variety in Italy”, Carl Levy, (der.) **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996.

“Les Députés Autorisent la Corse à ‘Déroger’ aux Lois Nationales”, **Le Monde**, 18 Mayıs 2001.

“Les Régions dans les Pays de l’Union Européenne”

<http://members.fortunecity.com/podgol/europa/ehu/marcu.htm> 10.04.2001

LETOURNEUX, Véronique, **Précarité et Conditions de Travail dans l’Union Européenne**, Fondation Européenne pour l’Amélioration des Conditions de Vie et de Travail (Avrupa Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı) yayını, Dublin, 1998.

LEVAGGI, Rosella, “Il Federalismo Italiano dal Decentramento alla Devolution”, Amedeo Fossati, Rosella Levaggi (der.), **Dal Decentramento alla Devolution: Il Federalismo Fiscale in Italia e in Europa**, Franco Angeli (Yayınları), Milano, 2004.

LEVTCHENKO, M. V., **Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi**, Özne Yayınları, İstanbul, Nisan 1999.

“List of Declarations Made with Respect to Treaty No. 157 Framework Convention for the Protection of National Minorities”,
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=8&DF=08/02/05&CL=ENG&VL=1> , 02.07.2007.

LOPEZ, Roberto S., **Storia delle Colonie Genovesi nel Mediterraneo**, Marietti 1820 (Yayınları), Cenova-Milano, Mart 2004.

LOVERING, John, “Theory Led by Policy: The Inadequacies of the ‘New Regionalism’ (Illustrated from the Case of Wales)”, **International Journal of Urban and Regional Research**, sayı: 23 (2).

LUKE, Timothy W., “Toward a Green Geopolitics, Politicizing Ecology at the Worldwatch Institute”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra, 2000.

LUSTICK, Ian S., “Geography and Political Science”, **Political Geography**, sayı: 18 (1999).

LYTTELTON, Adrian Lyttelton, “Shifting Identities: Nation, Region and City”, Carl Levy (der.), **Italian Regionalism: History, Identity and Politics**, Berg Publishers, Oxford, 1996.

MACAR, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

MACHIAVELLI, Niccolò, **Il Principe**, Einaudi (Yayınevi), Torino, 1961

MACK, Rosamond E., **Doğu Malı Batı Sanatı, İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı (1300-1600)**, Kitap Yayınevi, İstanbul.

MAGLI, Ida, **Contro l'Europa, tutto quello che non vi hanno detto di Maastricht**, Bompiani (Yayınları), Milano, 1997.

MAGRIS, Claudio, **Utopie et Désenchantement**, Gallimard, Paris, 1993.

MAHÇUPYAN, Etyen, "Osmanlı'dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset", **Doğu Batı**, Sayı: 5, Kasım Aralık Ocak 1998-1999.

MARCOU, Gérard, **Régionalisation en Europe**, Avrupa Parlamentosu Raporu (PE 168.438), Lüksemburg, 1999.

MARQUINA, Antonio, "Conflict Prevention in the Framework of the Euro-Mediterranean Partnership: A European Point of View", **Perceptions**, cilt: 4, Ağustos 1999.

MARTINEZ-HERRERA, Enric, "From nation-building to building identification with political communities: Consequences of political decentralisation in Spain, the Basque Country, Catalonia and Galicia, 1878-2001", **European Journal of Political Research**, sayı: 41 (2002).

MATTIONI, Angelo, "Federalismo e regionalismo, considerazioni istituzionali", Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere (der.), **Il Federalismo nella Storia**, Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Milano, 1998.

MATVEJEVIĆ, Predrag, **Akdeniz'in Kitabı** (ikinci baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 2004.

MENARD, Claude, “Markets as Institutions versus Organizations as Markets? Disentangling some Fundamental Concepts”, **Journal of Economic Behavior and Organization**, cilt 28, 1995.

MENĞİ, Ayşegül, ALGAN, Nesrin, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

MEZZETTI, Luca, “Il Sistema (Quasi) Federale Italiano”, **Atti del Convegno Regionale: Le Autonomie Locali Nelle Specialità Locali**, Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi Uluslararası İlişkiler AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü Yayını (Regione Autonoma Friuli-Venezia-Giulia, Direzione Centrale Relazioni Internazionali, Comunitarie e Autonomie Locali), Udine 2003 (Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi'nin Uluslararası İlişkiler, AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü tarafından 13 Aralık 2003 tarihinde Udine'de gerçekleştirilen “Özel Statülü Bölgeler Açısından Yerel Yönetimler” konulu konferansta sunulan bildiri).

MIGLIO, Gianfranco, “Un'idea orientata verso il futuro”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d'Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayımları), Milano, 1991.

MIGLIO, Gianfranco, **Io Bossi e La Lega, Diario Segreto dei miei Quattro Anni sul Carroccio**, Arnoldo Mondadori (Yayımları), Milano, 1994.

MIGNONE, Andrea, **La transizione al regionalismo differenziato, Le Riforme Giorno per Giorno**, Andrea Mignone, Luca Destefanis, G.B. Cassulo (der.), Mauro Traverso (Yayımları), Gavi, 2002.

MITCHELL, James, “Devolution and the Future of the Union”, Justin Fisher, David Denver, John Benyon (der.), **Central Debates in British Politics**, Longman, Londra, 2002.

MORENO, Luis, “Europeanisation, Mesogovernments and ‘Safety Nets’”, **European Journal of Political Research**, sayı: 42, 2003.

MORRONE, Andrea, “Lo Stato Regionale nella Transizione”, Stefano Ceccanti, Salvatore Vassalo (der.), **Come Chiudere la Transizione, Cambiamento, Apprendimento e Adattamento nel Sistema Politico Italiano**, Mulino (Yayınları), Bologna, 2004.

MOSCHELLA, Giovanni, “Principio di Specialità, Forma di Stato e Forma di Governo”, **Atti del Convegno Regionale: Le Autonomie Locali Nelle Specialità Locali**, Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi Uluslararası İlişkiler AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü Yayını (Regione Autonoma Friuli-Venezia-Giulia, Direzione Centrale Relazioni Internazionali, Comunitarie e Autonomie Locali), Udine 2003 (Friuli-Venezia-Giulia Bölgesi'nin Uluslararası İlişkiler, AB ve Yerel Yönetimler Merkezi Müdürlüğü tarafından 13 Aralık 2003 tarihinde Udine'de gerçekleştirilen “Özel Statülü Bölgeler Açısından Yerel Yönetimler” konulu konferansta sunulan bildiri).

MOSSE, David, “People’s Knowledge, Participation and Patronage: Operations and Representations in Rural Development”, Bill Cooke, Uma Kothari (der.), **Participation: The New Tyranny?** (üçüncü baskı), Zed Books, New York, 2004.

MOTHRE, Michel D. “Les Identités Territoriales du Portugal; Le Poids des Imaginaires”, **Lusotopie**, 2002/2.

“Movimeto per l’Autonomia, Presentazione”,

<http://www.mpa-italia.it/presentazione.php> , 13.03.2007

MÜNCH, Ursula, MEERWALDT, Kerstin, “Charakteristika des Föderalismus”, **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya’da Federalizm Özel Sayısı) <http://www.bpb.de/publikationen/PIQHGO.html>, 28.04.2006.

MÜNCH, Ursula, MEERWALDT, Kerstin, “Geschichtlicher Rückblick”, **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya’da Federalizm Özel Sayısı), <http://www.bpb.de/publikationen/2T39E6.html>, 28.04.2006.

MÜNCH, Ursula, MEERWALDT, Kerstin, “Politikverflechtung im Kooperativen Föderalismus”, **Informationen zur Politischen Bildung**, 2/2002, sayı: 275 (Almanya’da Federalizm Özel Sayısı) <http://www.bpb.de/publikationen/TOODMQ.html>, 28.04.2006.

MÜNCH, Ursula, MEERWALDT, Kerstin, FISCHER Thomas; “Deutsche Länder in der Europäischen Union”, **Informationen zur Politischen Bildung**, sayı: 275 (2/2002).

NEWMAN, Michael, “Democracy and Accountability in the EU”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy-Making**, Routledge, Londra, 2001.

ODYAKMAZ, Zehra, KAYMAK, Ümit, ERCAN, İsmail, **Anayasa Hukuku – İdare Hukuku** (altıncı baskı), Savaş Yayınevi, Ankara 2006.

OHMAE, Kenichi, “The Rise of the Region State”, **Foreign Affairs**, sayı: 72 (2), bahar 1993.

OKUTAN, Gül, **Tekinalp/Tekinalp, Avrupa Birliği Hukuku** (güncelleştirilmiş ikinci baskı), Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

ONETO, Gilberto, **L’Invenzione della Padania: la rinascita della Comunità più antica d’Europa**, Foedus, Bergamo, 1997.

ORTAYLI, İlber, **Avrupa ve Biz**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

ÖZEN, Çınar, “Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations”, **Perceptions**, cilt:3, sayı: 3, Eylül-Kasım 1998

<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/September-November1998/ozen.PDF>

PAASI, Anssi, “Place and Region: Regional Worlds and Words”, **Progress in Human Geography**, sayı: 26, 6, (2002).

PALABIYIK, Hamit, “Avrupa Kentsel Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

PAPADOULIS, Konstantinos, “EU Integration, Europeanization and Administrative Convergence”, **Journal of Common Market Studies**, cilt: 43, sayı: 2.

PARKER, Simon, “Devolution from below? Italian regions and the reterritorialisation of politics in the Second Republic”, 6 Nisan 2005 tarihinde Leeds’te düzenlenen Political Studies Association (PSA) konferansında sunulan bildiri, <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2005/Parker.pdf>, 15.07.2005.

PARKER, Simon, “Managing the Political Field: Italian Regions and the Territorialisation of Politics in the Second Republic”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, cilt: 8, sayı: 2, Ağustos 2006.

“Partito Sardo d’Azione”, http://it.wikipedia.org/wiki/Partito_Sardo_d'Azione, 19.02.2007.

PASTORI, Giorgio, “La Nuova Specialità”, **Le Regioni**, 2001, n.3.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap** (gözden geçirilmiş üçüncü baskı), Turhan Kitabevi, Ankara 1993.

PEREIRA, Armando, "Regionalism in Portugal", Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

PETERS, Guy, "Agenda-Setting in the European Union", Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001.

PETERSON, John, "The Choice for EU Theorists: Establishing a Common Framework for Analysis", **European Journal of Political Research**, sayı: 39, 2001.

PIZZETTI, Franco, **Federalismo regionalismo e riforma dello Stato**, Giappichelli (Yayınları), Torino, 1998.

PIZZETTI, Franco, **Federalismo, Regionalismo e Riforma dello Stato**, Torino 1998.

PREECE, Jennifer Jackson, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devletler Sistemi**, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001.

PROCACCI, Giuliano, **Storia Degli Italiani, Birinci Cilt** (üçüncü baskı), Laterza Yayınları, Bari, 2003.

Programma Elettorale 2006, Casa delle Libertà (CdL Programı), http://www.forza-italia.it/speciali/programma_cdl.pdf , 11.02.2007

PUCHALA, Donald, "Of Blind Men, Elephants and International Integration", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 10, sayı: 3, Mart 1972.

RADAELLI, Claudio M., BRUNI, Marcello G., "Beyond Charlemagne's Europe: A Sub-national Examination of Italy within the EMU", **Regional and Federal Studies**, cilt: 8, sayı: 2, yaz 1998.

READ, Melvin, MARSH, David, “Combining Research Methods”, David Marsh, Gerry Stoker (der.), **Theory and Methods in Political Science** (gözden geçirilmiş ikinci baskı), Palgrave Macmillan, New York, 2002.

REGENT, Sabrina, “The Open Method of Coordination: A New Supranational Form of Governance?”, **European Law Journal**, cilt: 9, sayı: 2, Nisan 2003.

REMOND, Bruno, “Montée des Pouvoirs Locaux en Europe”, **Le Monde Diplomatique**, Nisan 2001.

RICHARDSON, Jeremy, “Policy-making in the EU Interests, Ideas and Garbage Cans of Primeval Soup”, Jeremy Richardson (der.), **European Union Power and Policy Making**, Routledge, Londra, 2001.

“Riforme, l’aula del Senato approva la devolution”, **La Repubblica**, 16 Mart 2006. 03.05.2007.

RITA, Giuseppe de, “La federazione nel duemila? Sarebbe un patto leonino”, Daniele Vimercati (der.), **Carlo Cattaneo, Stati Uniti d’Italia, Il Federalismo, le Leghe**, Sugarco (Yayımları), Milano, 1991.

ROKKAN, Stein, “Territories, Centres and Peripheries: Toward a Geoethnic-Geo-economic-Geopolitical Model of Differentiation within Western Europe”, Jean Gottmann (der.), **Centre and Periphery: Spatial Variation in Politics**, Sage Publications, Londra, 1980.

ROSAMOND, Ben, **Theories of European Integration**, Macmillan Press, New York, 2000.

ROY, Domenico, **Regions of Italy: A Reference Guide to History and Culture**, Greenwood (Yayımları), Westport, 2001.

RUFFOLO, Giorgio, **Quando l'Italia era una Superpotenza, Il Ferro di Roma e l'Oro dei Mercanti**, Einaudi (Yayınevi), Torino, 2004.

RUGGIU, Ilena, "Conferenza Stato-Regioni: un istituto del federalismo 'sommerso'", **Le Regioni**, yıl: 28 sayı: 5, Ekim 2000.

RUTELLI, Francesco, **Rinnoviamo l'Italia, Insieme: Il Programma dell'Ulivo per il Governo 2001/2006** (Ulivo Parti Programı), Newton & Compton, Roma, 2001.

SABELLA, Marco, "Sabino Cassese, Federalismo e Regionalismo: Un falso problema", Marco Sabella, Nadia Urbinati (der.), **Quale Federalismo? Interviste sull'Italia del Futuro**, Vallecchi Editore, Floransa, 1994.

SALERNI, Arturo, "Stato, Regioni ed Enti Locali nel Quadro della Riforma della Pubblica Amministrazione", **Proteo**, sayı: 2000-3, http://www.proteo.rdbcub.it/article.php3?id_article=100 , 15.01.2007.

SAVAŞ, Vural F., **Çağımızın Deneyi Euro**, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 1999.

SCHARPF, Fritz W., "The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 4, 2002.

SCHMITTER, Philippe, "Neo-Neofunctionalism", Antje Wiener, Thomas Diez (der.), **European Integration Theory**, Oxford University Press, Oxford, 2004.

SCHOLL, Chris, "The Many Splendored Creature, Globalization: Impact on States, Cultures, and the Individual", **International Politics**, sayı: 38, Aralık 2001.

SEIDLER, Grzegorz L., **Bizans Siyasal Düşüncesi** (üçüncü baskı), Göçebe Yayınları, İstanbul, Haziran 1997.

SHARPE, L. J., “The European Meso: An Appraisal”, L. J. Sharpe (der.), **The Rise of Meso Government in Europe**, Sage Publications, Londra 1993.

SIDJANSKI, Dusan, **Per un Federalismo Europeo, una Prospettiva Inedita sull’Unione Europea**, Franco Angeli (Yayınevi), Milano, 2002.

SOLOZABAL, J.J., “Spain: A Federation in the Making”, J.J. Hesse, V. Wright (der.), **Federalising Europe?**, Oxford University Press, Oxford, 1996.

SONTHEIMER, Kurt, BLEEK, Wilhelm, **Grundzüge des Politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland**, Piper (Yayımları), Münih, 1997.

SOYALTIN, Diğdem, **Avrupalılaşma ve Türkiye'nin Dönüşüm Süreci**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü AB Anabilim Dalı, İzmir, 2006.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi** (üçüncü baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

STEMMERMANN, Klaus, “Die Föderalismusdiskussion in Italien: ‘Ein Gespenst ging um in Italien...’ oder der Weg zu einer föderalen Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung”, Günther Ammon, Matthias Fischer, Thorsten Hickmann, Klaus Stemmermann (der.), **Föderalismus und Zentralismus: Europas Zukunft zwischen dem deutschen und dem Fransözischen Modell**, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1996.

“Südtiroler Volkspartei”,

http://it.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCdtiroler_Volkspartei, 20.02.2007.

ŞAHİN, Mustafa, “Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

ŞAHİN, Yeşim, “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma ve Çalışma Yaşamı”, 22-24 Ocak 2004 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen Birinci Ulusal Sosyal Politika Kongresinde sunulan bildiri, **Yaşam Boyu Sosyal Koruma** başlıklı bildiri kitabı.

TAMBINI, Damian, **Reinventing Nationalism: The Northern Leagues of Italy**, Routledge, Londra, 2001.

TARCHI, Marco, “The Lega Nord”, Lieven De Winter (der.), **Regionalist Parties in Western Europe**, Routledge, Londra, 1998.

TAŞ, Mehmet, **Avrupa’da Irkçılık, Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler**, İmge Yayınları, Ankara, 1999.

TAŞTEKİN, Abdullah, “Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

TAYLOR, Peter J., “Geopolitics, Political Geography and Political Science”, David Atkinson, Klaus Dodds (der.), **Geopolitical Traditions**, Routledge, Londra: 2000.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, **Doğu Batı**, Sayı: 10, Şubat Mart Nisan 2000.

TENİKLER, Gökhan, “Gözden Geçirilmiş Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

TEYMUR, Necdet, “Disiplinlerin Aralığında(ki) Mekân”, 26-28 Şubat 1998 tarihlerinde “Toplum ve Bilim” ve “Defter” dergileri ortak çalışma grubunca düzenlenen **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek** konulu sempozyumun bildirileri (ikinci baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, Eylül 1986.

THOMAS, Alastair H., “Danish Policy-Making, Regionalism, and the European Community”, Barry Jones, Michael Keating (der.), **The European Union and the Regions**, Oxford University Press, New York, 1995.

TOAL, Gerard, “Re-asserting the Regional: Political Geography and Geopolitics in a World Thinly Known”, **Political Geography**, sayı: 22 (2003).

TOPRAK, Zerrin, “Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

TOPRAK, Zerrin, “Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları: İzmir, 2004.

TOPRAK, Zerrin, “Giriş Yerine: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Felsefesinde Yerel Yönetimler”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

TOPRAK, Zerrin, “Yenilikçi-Düşünen Kentler ve Toplumsal İlişkiler”, 27-30 Mart 2003 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler konulu uluslararası konferansta sunulan bildiri, **Uluslararası Seminer “Avrupa**

Birliği ve Yerel Yönetimler” (bildiri kitabı), Türkiye Belediyeler Birliği yayını, Ankara, 2003.

TOPRAK, Zerrin, **Yerel Yönetimler** (dördüncü baskı), DEÜ Yayınları, İzmir, 1998.

TORRE, Alessandro, “Organizzazione territoriale, diritti fondamentali e *devolution* nel Regno Unito”, Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo devolution, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayınları), Milano, 2003.

TÖMMEL, Ingeborg, “Transformation of Governance: The European Commission’s Strategy for Creating a ‘Europe of the Regions’”, **Regional and Federal Studies**, cilt: 8, sayı: 2, yaz 1998.

TREMONTI, Giulio, “Il Federalismo Fiscale”, Istituto Lombardo Accademia di Scienze e Lettere (der.), **Il Federalismo nella Storia**, Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Milano, 1998.

TRUINI, Alessandro, **Federalismo e Regionalismo in Italia e in Europa, Centro e Periferie a Confronto, cilt 2**, Cedam (Yayınları), Padova, 2003, s. 13.

TURGAY, Üner, “Trabzon”, Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert (der.), **Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 1994.

TURNER, Charles, “The Protestant Ethic Debate”, **International Journal of Politics, Culture and Society**, Cilt 16, Sayı 1, Güz 2002.

“Union Valdôtaine”, http://fr.wikipedia.org/wiki/Union_vald%C3%B4taine , 02.03.2007.

“Union Valdôtaine, L’histoire 1945-1966”, <http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/9-12/5db/.html> , 01.03.2007.

“Union Valdôtaine, L’histoire 1967-1976”,

<http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/10-13/0c4/.html> , 01.03.2007.

“Union Valdôtaine, L’histoire 1979-2003”,

<http://www.unionvaldotaine.org/uv/index.php/1/2/11-14/a05/.html> , 02.03.2007.

URBINATI, Nadia, “Augusto Barbera, Federalismo Democratico e Regionalismo”, Marco Sabella, Nadia Urbinati (der.), **Quale Federalismo? Interviste sull’Italia del Futuro**, Vallecchi Editore, Floransa, 1994.

UYGUN, Oktay, **Federal Devlet, Temel İlkeler Kuramlar ve Uygulama**, İtalik Yayınları, Ankara 2002.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme**, Gündoğan Yayınları, Ankara 2002.

VALDES, Roberto Blanco, “Cinque tesi sul decentramento in Spagna”, Silvia Gambino (der.), **Regionalismo federalismo devolution, Competenze e Diritti**, Giuffrè (Yayınları), Milano, 2003.

VALLERGA, Lorenza, **La Riforma delle Autonomie Regionali alla Luce dei Modelli Federali Europei**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cenova Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İtalyan ve Karşılaştırmalı Hukuk Bölümü, Cenova, 2001.

VANDELLI, Luciano, **Devolution e altre Storie**, Mulino (Yayınları), Bologna, 2002

VANDELLI, Luciano, **Il Governo Locale**, Mulino (Yayınları), Bologna 2000.

VASAPOLLO, Luciano, MARTUFI, Rita, “‘The Federal Business Revolution’. Parte Prima: i Percorsi Attuativi della ‘Grande’ Riforma della Pubblica Amministrazione”, **Proteo**, sayı: 2000-3,

VEYRAC, Jean-Louis, “Géopolitique Italienne”, 1996
<http://www.ben-vautier.com/ethnisme/Analyses/Etat/Italie.html> , 20.05.2001.

VRIES, Michiel De, “The Rise and Fall of Decentralization: A Comparative Analysis of Arguments and Practices in European Countries”, **European Journal of Political Research**, sayı: 38, 2000.

VURAL, Hasan Saim, **Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

WALLACE, Helen, “Studying Contemporary Europe”, **British Journal of Politics and International Relations**, cilt 2, no. 1, Nisan 2000.

WEBER, Max, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, Hil Yayınları, İstanbul, Haziran 1997.

Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language, Gramercy Books, New York, 1996

WODAK, Ruth, “What CDA is about – A Summary of its History, Important Concepts and its Developments”, Ruth Wodak, Michael Meyer (der.), **Methods of Critical Discourse Analysis**, Sage Publications, California, 2001.

WODAK, Ruth, WEISS, Gilbert, “Analyzing European Union Discourses: Theories and Applications,” Ruth Wodak, Paul Chilton (der.), **A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis**, John Benjamin (Yayınları), Amsterdam, 2005.

YAVAŞ, Hikmet, “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi”, Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (der.), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004.

YEĞENOĞLU, Meyda, “Çokkültürlülük Disiplinlerarasılık mıdır?”, 26-28 Şubat 1998 tarihinde “Toplum ve Bilim” ve “Defter” dergileri ortak çalışma grubunca düzenlenen **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek** konulu sempozyumun bildirileri (ikinci baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2001.

YETİM, Nalan, “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar”, **Doğu Batı**, sayı: 18, Şubat Mart Nisan 2002.

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (güncellenmiş beşinci baskı), Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.

YILDIRIM, Münir, **Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, Ocak 2005.

YILMAZ, Nihat, **Küreselleşme ve Toplu Pazarlıktaki Değişim**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını.

HUKUKİ METİNLER

Accordo De Gasperi-Gruber (De Gasperi-Gruber Anlaşması), Decreto Legislativo 28 Novembre 1947, n. 1430, 24 Aralık 1947 tarih ve 295 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

“Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı”,

<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma2.php> , 02.07.2007.

“Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu”,

<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma7.php> , 02.07.2007.

Belgian Constitution, http://www.servat.unibe.ch/law/icl/be00000_.html , 16.08.2007

“Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level”,
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm> , 02.07.2007.

Decreto del Presidente del Consiglio dei Ministri (D.P.C.M.) 12 Ottobre 1983,
“Istituzione della Conferenza Stato-Regioni”, 2 Kasım 1983 tarih ve 300 sayılı
İtalyan Resmi Gazetesi.

Decreto Legislativo 28 agosto 1997, n. 281, “Definizione ed ampliamento delle
attribuzioni della Conferenza permanente per i rapporti tra lo Stato, le regioni e le
province autonome di Trento e Bolzano ed unificazione, per le materie ed i compiti
di interesse comune delle regioni, delle province e dei comuni, con la Conferenza
Stato – città ed autonomie locali”, 17 Mart 1997 tarih ve 63 sayılı İtalyan Resmi
Gazetesi.

Decreto legislativo Luogotenenziale 7 settembre 1945, n. 546, “Agevolazioni di
ordine economico e tributario a favore della Valle d’Aosta”.

Decreto legislativo Luogotenenziale 7 settembre 1945, n. 545, “Ordinamento
amministrativo della Valle d’Aosta”.

Decreto Presidente Repubblica 24 luglio 1977 n. 616, “Attuazione della delega di cui
all’art. 1 della legge 22 luglio 1975, n. 382”, 29 Ağustos 1977 tarih ve 382 sayılı
İtalyan Resmi Gazetesi.

“European Charter of Local Self-Government, Explanatory Report”,
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/122.htm> , 02.07.2007.

La Costituzione della Repubblica Italiana (İtalyan Cumhuriyeti Anayasası)

Legge 8 marzo 1999, n. 50, “Delegificazione e testi unici di norme concernenti procedimenti amministrativi - Legge di semplificazione 1998”, 9 Mart 1999 tarih ve 56 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge 10 febbraio 1953, n. 62, “Costituzione e funzionamento degli organi regionali”, 3 Mart 1953 tarih ve 52 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi

Legge 15 maggio 1997, n. 127, “Misure urgenti per lo snellimento dell'attività amministrativa e dei procedimenti di decisione e di controllo”, 17 Mayıs 1997 tarih ve 113 sayılı İtalyan Resmi Gazetesinin 98 sayılı eki.

Legge 15 marzo 1997 n. 59, “Delega al Governo per il conferimento di funzioni e compiti alle regioni ed enti locali, per la riforma della Pubblica Amministrazione e per la semplificazione amministrativa”, 17 Mart 1997 tarih ve 63 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge 16 giugno 1998, n. 191, “Modifiche ed integrazioni alle leggi 15 marzo 1997, n. 59, e 15 maggio 1997, n. 127, nonche' norme in materia di formazione del personale dipendente e di lavoro a distanza nelle pubbliche amministrazioni. Disposizioni in materia di edilizia scolastica”, 20 Haziran 1998 tarih ve 142 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge 17 febbraio 1968, n. 108, “Norme per la elezione dei consigli regionali delle regioni a statuto normale”, 6 Mart 1968 tarih ve 61 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi

Legge 23 Agosto 1988, n. 400, “Disciplina dell'Attività del Governo e Ordinamento della Presidenza del Consiglio dei Ministri”, 12 Eylül 1988 tarih ve 214 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3 “Modifiche al titolo V della parte seconda della Costituzione”, 24 Ekim 2001 tarih ve 248 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, “Disposizioni concernenti l'elezione diretta del presidente della giunta regionale e l'autonomia statutaria delle regioni”, 22 Aralık 1999 tarih ve 299 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge Costituzionale 22 Novembre 1999, n. 1, “Disposizioni concernenti l'elezione diretta del Presidente della Giunta regionale e l'autonomia statutaria delle Regioni”, 22 Aralık 1999 tarih ve 299 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge Costituzionale 31 Gennaio 2001, n. 2 “Disposizioni concernenti l'elezione diretta dei Presidenti delle Regioni a Statuto speciale e delle Province autonome di Trento e di Bolzano”, 1 Şubat 2001 tarih ve 26 sayılı İtalyan Resmi Gazetesi.

Legge Costituzionale 9 Febbraio 1948 n. 1, “Norme sui giudizi di legittimità costituzionale e sulle garanzie d'indipendenza della Corte Costituzionale”, 20 Şubat 1948 tarih ve 43 Sayılı İtalyan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi.

Legge nr. 52 del 6 Febbraio 1996 “Disposizioni per l'adempimento di obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia alle Comunità europee”, 10 Şubat 1996 tarih ve 34 sayılı İtalyan resmi Gazetesi 24 sayılı eki.

Partidu Sardu – Partito Sardo d’Azione Statuto (Sardinya Eylem Partisi tüzüğü),

“Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”,

<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararası/avrupakonseyanlasma3.php> , 02.07.2007.

Spanish Constitution,

http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sp00000_.html , 16.08.2007.

Statuto della Regione Siciliana (Sicilya Bölgesi Statüsü).

Statuto Speciale della Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia (Friuli – Venezia Giulia Özerk Bölgesi Özel Statüsü).

Statuto Speciale per il Trentino Alto Adige (Trentino Yukarı Adige Bölgesi Özel Statüsü).

Statuto Speciale per la Sardegna (Sardinya Özel Statüsü).

Statuto Speciale per la Valle d'Aosta (Aosta Vadisi Özel Statüsü).

Treaty of Nice (Nice Anlaşması)

EKLER

EK A: BATI AVRUPA'DA BÖLGESEL YAPILANMAYA İLİŞKİN HARİTALAR

İTALYA'DA BÖLGESEL YAPILANMA

EK: A-1

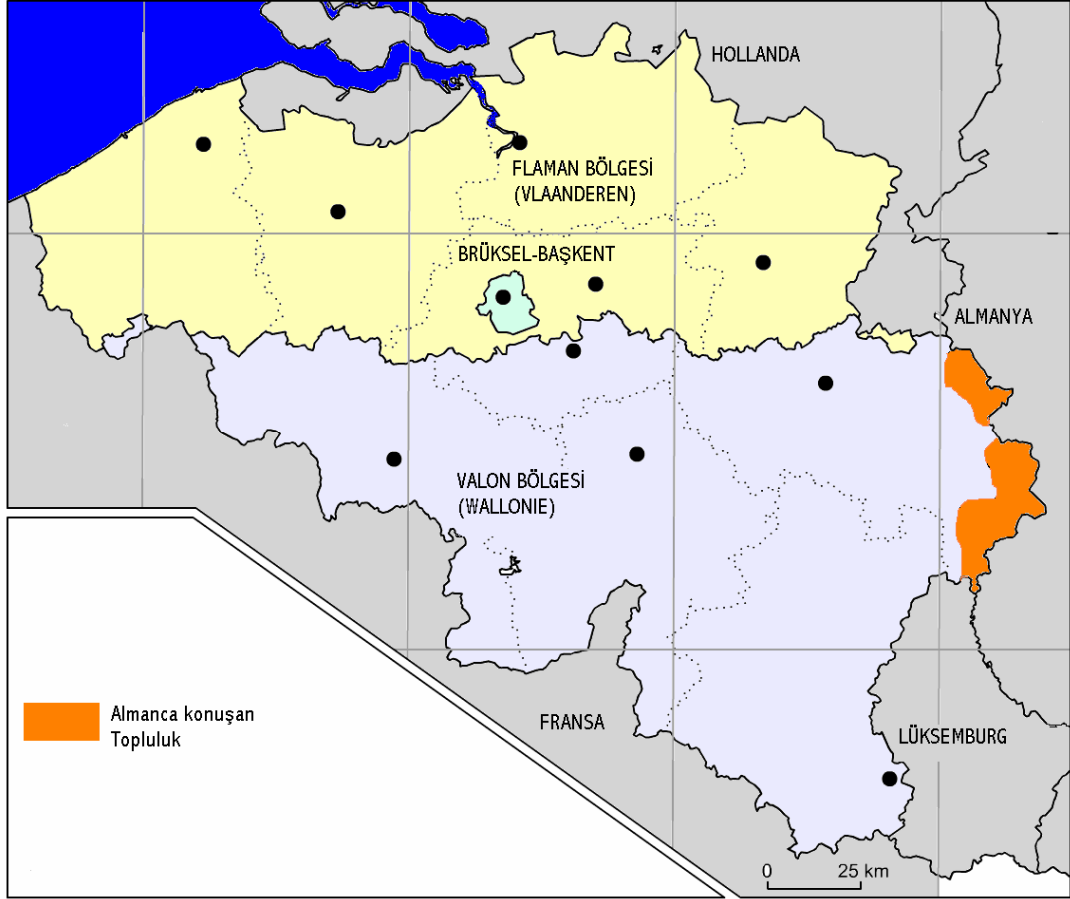

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/deutschland/map_germany.jpg

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/oesterreich/oesterreich_administrativ.gif

İNGİLTERE'DE BÖLGESEL YAPILANMA
ve "BİRLEŞİK KRALLIK"

EK: A-6

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/irland/irland_administrativ.gif

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/daenemark/daenemark_politisch.gif

Kaynak: http://www.amsterdam.co.kr/general/maps/nl_map_provinces.gif

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/frankreich/frankreich_administrativ.jpeg

Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/schweden/schweden_administrativ.jpeg

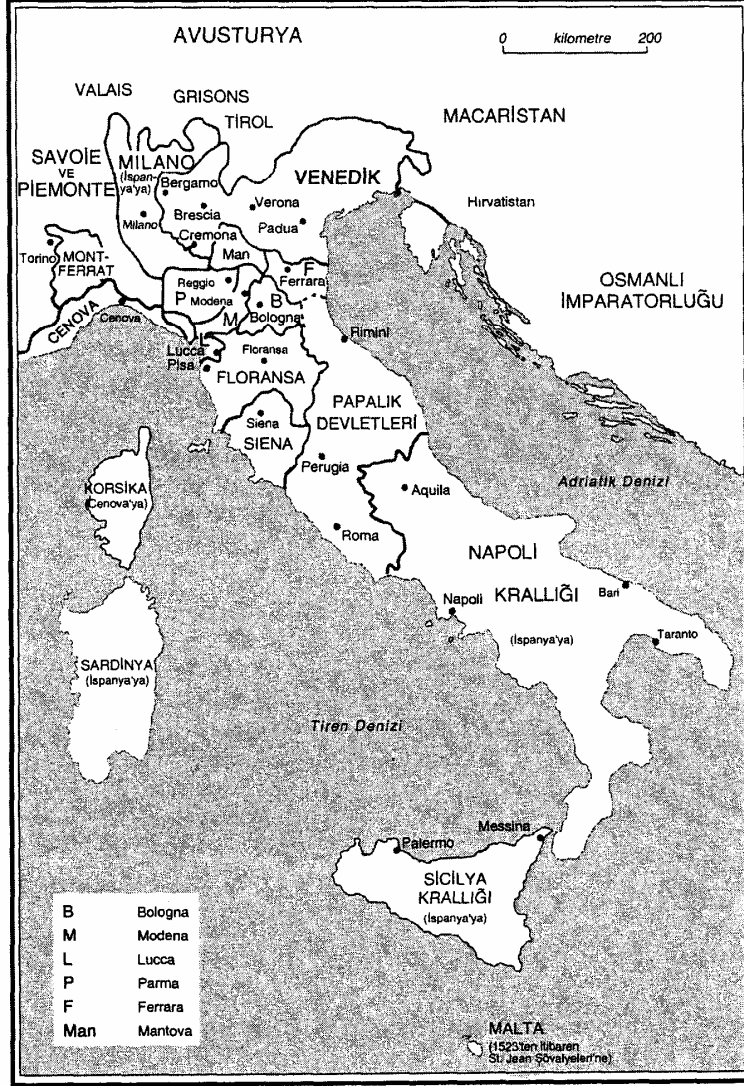
Kaynak: http://www.mygeo.info/landkarten/finnland/finnland_politisch.gif

EK B: BATI AVRUPA'DA COĞRAFI PARÇALILIĞIN TARİHSEL ARKAPLANINA İLİŞKİN HARİTALAR

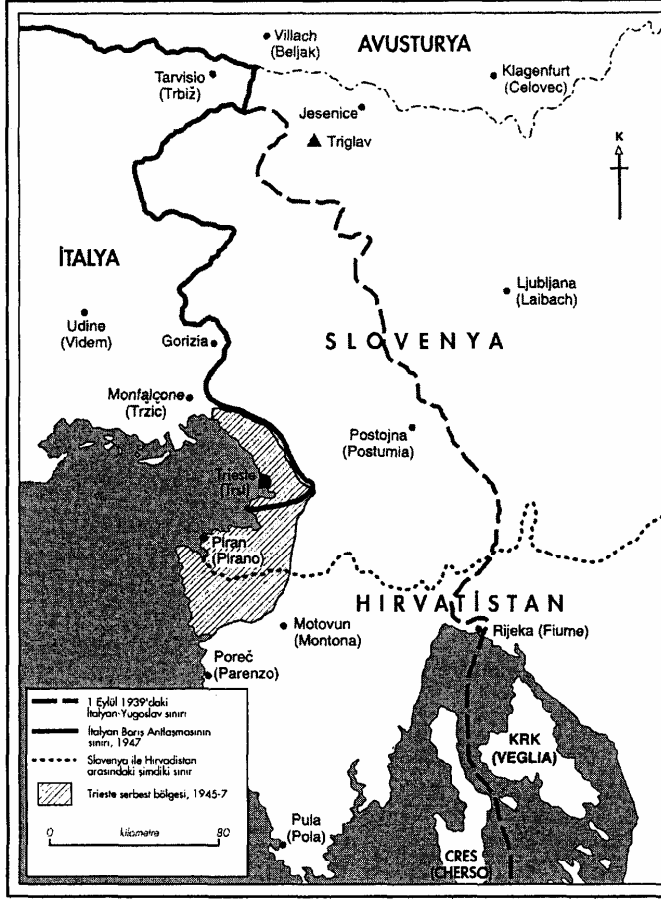
EK: B-1

Rönesans İtalyası

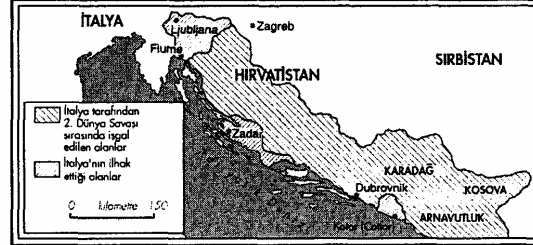
Kaynak: Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi: Ankara 2006, s. 1329.

İtalyan-Slav Sınırları, 1939-92

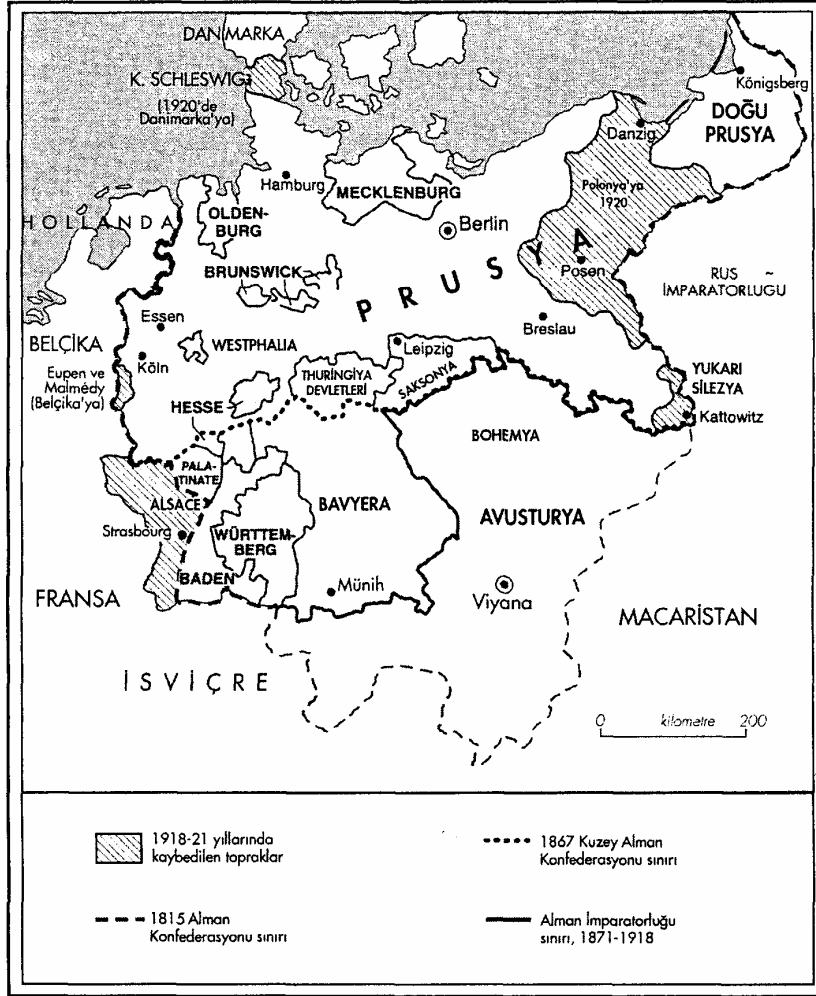
(a) İtalya'nın
Kuzeydoğu
sınırı
1939-92

(b) İtalyan
işgal alanları
1939-44

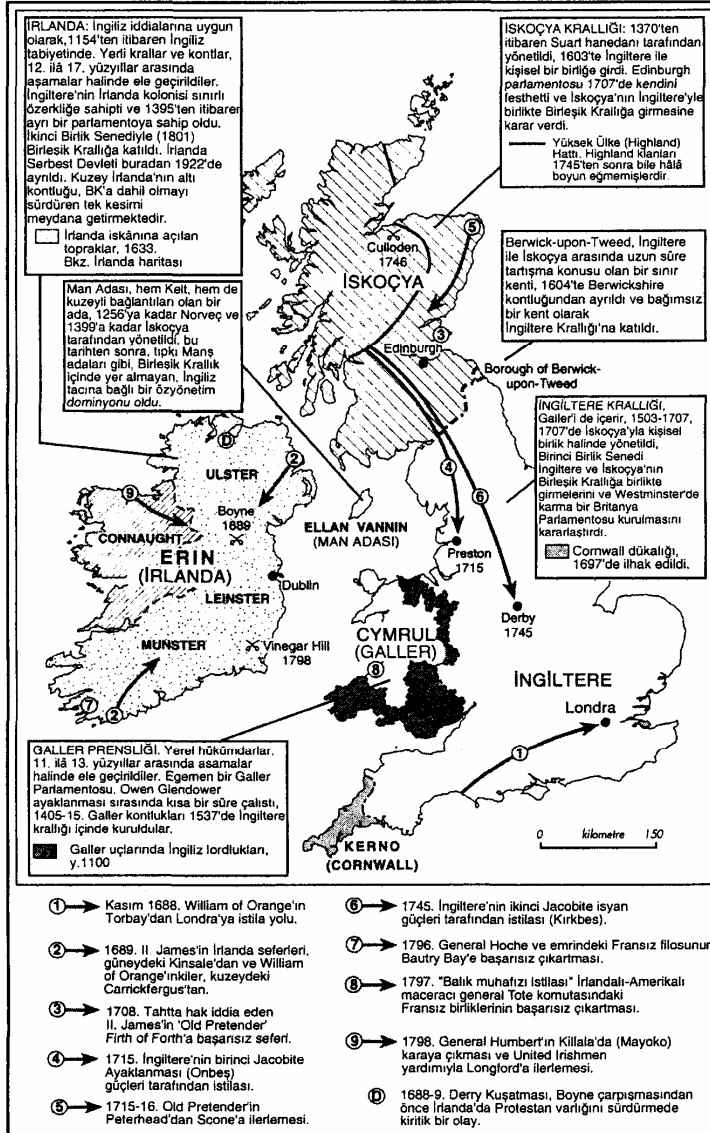
Kaynak: Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi: Ankara 2006, s. 1373.

Almanya: Konfederasyon ve İmparatorluk, 1815-1918

Kaynak: Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi: Ankara 2006, s. 1359.

Birleşik Krallığın Oluşumu, 1707-1922

Kaynak: Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi: Ankara 2006, s. 1345.

EK C : İTALYA'DA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KURULAN HÜKÜMETLER VE OLUŞTURULAN KOALİSYONLAR

Yasama Dönemleri	Hükümetin adı	Başbakan (Presidente del Consiglio)	Parti	Koalisyon
Kurucu Meclis (Assemblea Costituente) Dönemi				
13 Temmuz 1946 – 28 Ocak 1947	De Gasperi II	Alcide De Gasperi	DC	DC-PCI-PSIUP-PRI
2 Şubat 1947 – 31 Mayıs 1947	De Gasperi III	Alcide De Gasperi	DC	DC-PCI-PSI
31 Mayıs 1947 – 23 Mayıs 1948	De Gasperi IV	Alcide De Gasperi	DC	DC-PSLI-PRI-PLI
I. YASAMA DÖNEMİ				
23 Mayıs 1948 – 14 Ocak 1950	De Gasperi V	Alcide De Gasperi	DC	DC-PSLI-PRI-PLI
27 Ocak 1950 – 19 Temmuz 1951	De Gasperi VI	Alcide De Gasperi	DC	DC-PSLI-PRI
26 Temmuz 1951 – 7 Temmuz 1953	De Gasperi VII	Alcide De Gasperi	DC	DC-PRI
II. YASAMA DÖNEMİ				
16 Temmuz 1953 – 2 Ağustos 1953	De Gasperi VIII	Alcide De Gasperi	DC	-
17 Ağustos 1953 – 12 Ocak 1954	Pella	Giuseppe Pella	DC	-
18 Ocak 1954 – 8 Şubat 1954	Fanfani I	Amintore Fanfani	DC	-
10 Şubat 1954 - 2 Temmuz 1955	Scelba	Mario Scelba	DC	DC-PSDI-PLI
6 Temmuz 1955 - 15 Mayıs 1957	Segni I	Antonio Segni	DC	DC-PSDI-PLI
19 maggio 1957 - 1 luglio 1958	Zoli	Adone Zoli	DC	-
III. YASAMA DÖNEMİ				
1 Temmuz 1958 - 15 Şubat 1959	Fanfani II	Amintore Fanfani	DC	DC-PSDI
15 Şubat 1959 - 23 Mart 1960	Segni II	Antonio Segni	DC	-
25 Mart 1960 - 26 Temmuz 1960	Tambroni	Fernando Tambroni	DC	-
26 Temmuz 1960 - 21 Şubat 1962	Fanfani III	Amintore Fanfani	DC	-

21 Şubat 1962 - 21 Haziran 1963	Fanfani IV	Amintore Fanfani	DC	DC-PSDI-PRI
IV. YASAMA DÖNEMİ				
21 Haziran 1963 - 4 Aralık 1963	Leone I	Giovanni Leone	DC	-
4 Aralık 1963 - 22 Temmuz 1964	Moro I	Aldo Moro	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
22 Temmuz 1964 - 23 Şubat 1966	Moro II	Aldo Moro	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
23 Şubat 1966 - 24 Haziran 1968	Moro III	Aldo Moro	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
V. YASAMA DÖNEMİ				
24 Haziran 1968 - 12 Aralık 1968	Leone II	Giovanni Leone	DC	-
12 Aralık 1968 - 5 Ağustos 1969	Rumor I	Mariano Rumor	DC	DC-PSI-PRI-PSDI
5 Ağustos 1969 - 27 Mart 1970	Rumor II	Mariano Rumor	DC	-
27 Mart 1970 - 6 Ağustos 1970	Rumor III	Mariano Rumor	DC	DC-PSI-PSU-PRI
6 Ağustos 1970 - 17 Şubat 1972	Colombo	Emilio Colombo	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
17 Şubat 1972 - 26 Haziran 1972	Andreotti I	Giulio Andreotti	DC	-
VI. YASAMA DÖNEMİ				
26 Temmuz 1972 - 7 Temmuz 1973	Andreotti II	Giulio Andreotti	DC	DC-PSDI-PLI
7 Temmuz 1973 - 14 Mart 1974	Rumor IV	Mariano Rumor	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
14 Mart 1974 - 23 Kasım 1974	Rumor V	Mariano Rumor	DC	DC-PSI-PSDI
23 Kasım 1974 - 12 Şubat 1976	Moro IV	Aldo Moro	DC	DC-PRI
12 Şubat 1976 - 29 Temmuz 1976	Moro V	Aldo Moro	DC	-
VII. YASAMA DÖNEMİ				
29 Temmuz 1976 - 11 Mart 1978	Andreotti III	Giulio Andreotti	DC	-
11 Mart 1978 - 20 Mart 1979	Andreotti IV	Giulio Andreotti	DC	-
20 Mart 1979 - 4 Ağustos 1979	Andreotti V	Giulio Andreotti	DC	DC-PSDI-PRI

VIII. YASAMA DÖNEMİ				
4 Ağustos 1979 - 4 Nisan 1980	Cossiga I	Francesco Cossiga	DC	DC-PSDI-PLI
4 Nisan 1980 - 18 Ekim 1980	Cossiga II	Francesco Cossiga	DC	DC-PSI-PLI
18 Ekim 1980 - 28 Haziran 1981	Forlani	Arnaldo Forlani	DC	DC-PSI-PSDI-PRI
28 Haziran 1981 - 23 Ağustos 1982	Spadolini I	Giovanni Spadolini	PRI	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
23 Ağustos 1982 - 1 Aralık 1982	Spadolini II	Giovanni Spadolini	PRI	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
1 Aralık 1982 - 4 Ağustos 1983	Fanfani V	Amintore Fanfani	DC	DC-PSI-PSDI-PLI
IX. YASAMA DÖNEMİ				
4 Ağustos 1983 - 1 Ağustos 1986	Craxi I	Bettino Craxi	PSI	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
1 Ağustos 1986 - 17 Nisan 1987	Craxi II	Bettino Craxi	PSI	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
17 Nisan 1987 - 28 Temmuz 1987	Fanfani VI	Amintore Fanfani	DC	-
X. YASAMA DÖNEMİ				
28 Temmuz 1987 - 13 Nisan 1988	Goria	Giovanni Goria	DC	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
13 Nisan 1988 - 22 Temmuz 1989	De Mita	Ciriaco De Mita	DC	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
22 Temmuz 1989 - 12 Nisan 1991	Andreotti VI	Giulio Andreotti	DC	DC-PSI-PSDI-PLI-PRI
12 Nisan 1991 - 24 Nisan 1992	Andreotti VII	Giulio Andreotti	DC	DC-PSI-PSDI-PLI
XI. YASAMA DÖNEMİ				
28 Haziran 1992 - 28 Nisan 1993	Amato I	Giuliano Amato	PSI	DC-PSI-PSDI-PLI
28 Nisan 1993 - 10 Mayıs 1994	Ciampi	Carlo Azeglio Ciampi		DC-PSI-PSDI-PLI
XII. YASAMA DÖNEMİ				
10 Mayıs 1994 - 17 Ocak 1995	Berlusconi I	Silvio Berlusconi	Forza Italia	Polo delle Libertà/Polo del Buon Governo*
17 Ocak 1995 - 17 Mayıs 1996	Dini	Lamberto Dini	teknokratlar hükümeti	
XIII. YASAMA DÖNEMİ				
17 Mayıs 1996 - 21 Ekim 1998	Prodi I	Romano Prodi	Ulivo**	Ulivo**

21 Ekim 1998 - 22 Aralık 1999	D'Alema I	Massimo D'Alema	DS	Ulivo**
22 Aralık 1999 - 25 Nisan 2000	D'Alema II	Massimo D'Alema	DS	Ulivo**
25 Nisan 2000 - 11 Haziran 2001	Amato II	Giuliano Amato	Ulivo**	Ulivo**
XIV. YASAMA DÖNEMİ				
11 Haziran 2001 - 23 Nisan 2005	Berlusconi II	Silvio Berlusconi	Forza Italia	Casa delle Libertà***
23 Nisan 2005 - 17 Mayıs 2006	Berlusconi III	Silvio Berlusconi	Forza Italia	Casa delle Libertà***
XV. YASAMA DÖNEMİ				
17 Mayıs 2006 - 8 Mayıs 2008	Prodi II	Romano Prodi	Ulivo**	L'Unione*****
XVI. YASAMA DÖNEMİ				
8 Mayıs 2008 -	Berlusconi IV	Silvio Berlusconi	PdL*****	PdL-LN

Kaynaklar: “Elenco dei Governi Italiani”, http://it.wikipedia.org/wiki/Elenco_dei_Governi_Italiani, 02.02.2009
 “I governi dal 1943 ad oggi”, <http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>, 02.02.2009

* “Özgürlükler Kutbu/İyi Yönetim Kutbu”; Merkez sağ eğilimli bu fraksiyonların ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**
 ** “Zeytin Ağacı”; Merkez sol eğilimli bu fraksiyonun ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**
 *** “Özgürlükler Evi”; “Özgürlükler Kutbu/İyi Yönetim Kutbu” fraksiyonunun devamı niteliğindeki merkez sağ eğilimli bu grubun ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**
 **** “Birlik”; Merkez sol eğilimli bu oluşumun ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**
 ***** PdL: Popolo della Libertà; Özgürlüğün Halkı. Merkez sağ eğilimli bu grubun ayrıntıları için bkz. **Ek D: İtalya’da Kriz Dönemi Sonrası Koalisyon Oluşumları.**

SİYASİ PARTİLER:

DC: Democrazia Cristiana; Hıristiyan Demokratlar

DS: Democratici di Sinistra; Sol Demokratlar

LN: Lega Nord; Kuzey Ligi

PCI: Partito Comunista Italiano; İtalyan Komünist Partisi

PLI: Partito Liberale Italiano; İtalyan Liberal Partisi

PRI: Partito Repubblicano Italiano; İtalyan Cumhuriyetçi Partisi

PSDI: Partito Socialista Democratico Italiano; İtalyan Sosyalist Demokratik Partisi

PSI: Partito Socialista Italiano; İtalyan Sosyalist Partisi

PSLI: Partito Socialista dei Lavoratori Italiani; İtalyan Emekçilerin Sosyalist Partisi

PSIUP: Partito Socialista Italiano di Unità Proletaria; İtalyan Proletarya Birliği
Sosyalist Partisi

PSU: Partito Socialista Unitario; Üniter Sosyalist Parti

PSU: Partito Socialista Unificato; Birleşik Sosyalist Parti

EK D: İTALYA'DA KRİZ DÖNEMİ SONRASI KOALİSYON OLUŞUMLARI

“Özgürlükler Kutbu” (Polo delle Libertà - PdL)

İtalya'da 1994 genel seçimlerinde kuzey bölgelerindeki seçim listelerine yönelik olarak oluşturulmuş olan merkez sağ eğilimli bu koalisyon şu partilerden oluşmaktaydı:

- Forza Italia: Silvio Berlusconi liderliğindeki merkez sağ eğilimli bu parti koalisyonun ana unsurunu oluşturmaktaydı.
- Pannella Grubu – Reformcular (Lista Pannella - Riformatori): Marco Pannella öncülüğündeki radikal hareket (günümüzde Radikal Parti (Partito Radicale) adıyla varlığını sürdürmektedir).
- Kuzey Ligi (Lega Nord): Umberto Bossi öncülüğündeki ayrılıkçı/federalist hareket. Aslında Kuzey Ligi de kendi içinde bir koalisyon olup Kuzey bölgelerinde örgütlenmiş pek çok parti ve parti grubunun (Liga Veneta – Venedik Ligi gibi) birleşmesi sonucunda meydana gelmiştir.
- Hristiyan Demokrat Merkez (Centro Cristiano Democratico - CCD): Ana Hristiyan Demokrat grubundan ayrılan bir grup tarafından kurulmuş merkez eğilimli hareket.
- Merkez Birliği (Unione di Centro - UdC): Siyasal spektrumun daha sağında bulunan İtalyan Liberal Partisinden (Partito liberale italiano) ayrılan bir grup tarafından kurulmuştur.

2001 seçimleri öncesinde Özgürlükler Kutbu kendisine yakın bir çizgide bulunan “İyi Yönetim Kutbu” ile birleşmiş, ve “Özgürlükler Evi” adındaki merkez sağ koalisyon oluşturulmuştur.

“İyi Yönetim Kutbu” (Polo del Buon Governo)

Yine 1994 seçimleri vesilesiyle oluşturulmuş olan bu koalisyon da merkez sağ eğilimli olup büyük ölçüde Özgürlükler Kutbu ile aynı partileri bünyesinde barındırmaktaydı. Fakat Özgürlükler Kutbu kuzey bölgelerindeki seçim listelerine yönelik iken “İyi Yönetim Kutbu” orta ve güney bölgelere yönelik olarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu iki “kutup” merkez sağın kuzey ve güney kanatlarını oluşturmakta olup her iki kutbun da başını çeken Forza İtalia'nın hem Kuzeyden hem de Güneyden oy toplamak üzere geliştirdiği bir manevra olarak değerlendirilebilir.

İyi Yönetim Kutbu'na dahil olan partiler şunlardı:

- Forza Italia
- Pannella Grubu – Reformcular
- Hristiyan Demokrat Merkez (Centro Cristiano Democratico - CCD)
- Merkez Birliği (Unione di Centro - UdC)
- Liberal Demokrat Kutup (Polo Liberal-Democratico)
- İtalyan Sosyal Hareketi – Ulusal Sağ (Movimento Sociale Italiano-Destra Nazionale - MSI) – Alleanza Nazionale (AN): Kökenleri faşizm dönemine uzanan hareket 1946'da İtalyan Sosyal Hareketi (Movimento Sociale Italiano) adıyla kurulmuş olup 1972 yılında adına “Ulusal Sağ” (Destra

Yukarıda da belirtildiği gibi 2001 seçimleri öncesinde Özgürlükler Kutbu ve İyi Yönetim Kutbu “Özgürlükler Evi” (Casa delle Libertà – CdL) adı altında birleşmiştir.

Ulivo (Zeytin Ağacı)

Ulivo (Zeytin Ağacı) koalisyonu 1995 yılında Romano Prodi önderliğinde kurulan merkez sol koalisyondur. 1996 ve 2001 seçimlerine iştirak eden ve bu iki seçim arasında iktidarda bulunan Ulivo başlangıçta şu partileri bünyesinde toplamaktaydı:

- Demokratik Sol Parti (Partito Democratico della Sinistra - PDS): İtalyan Komünist Partisi'nin (Partito Comunista Italiano) uzantısı olup liderliğini Massimo d'Alema yapmaktadır.
- İtalyan Halk Partisi (Partito Popolare Italiano - PPI): Kriz dönemiyle birlikte çöken Hıristiyan Demokratların (Democrazia Cristiana - DC) uzantısıdır
- Demokratlar Paktı (Patto dei Democratici): Bu harekt de kendi içinde bir koalisyon olup şu üç partiden oluşmaktadır:
 - Eski İtalyan Sosyalist Partisi'nin (Partito Socialista Italiano - PSI) uzantısı olan İtalyan Sosyalistleri hareketi (Socialisti Italiani),
 - Yine kriz döneminde kurulan merkez sol eğilimli Demokratik İttifak (Alleanza Democratica) hareketi.
 - Ulusal Yeniden Doğuş Paktı (Patto di Rinascita Nazionale): Mario Segni öncülüğünde kriz döneminde kurulan bu hareket kurucusunun adında izafeten “Segni Paktı” olarak da anılmakta olup Demokratik İttifak herektinden koparak meydana gelmiştir. Hareket kurulduktan kısa bir süre sonra kendi içinde de bölünmeler yaşamıştır.
- 1985 yılından itibaren İtalya'da faaliyet gösteren Yeşiller Federasyonu (Federazione dei Verdi);
- Lamberto Dini önderliğindeki İtalyan Yenilenme hareketi (Rinnovamento Italiano);
- İtalyan Cumhuriyetçi Partisi (Partito Repubblicano Italiano), İtalyan Liberalleri Federasyonu (Federazione dei Liberali Italiani), İşçi Federasyonu (Federazione Laburista), Üniter Komünistler Hareketi (Movimento dei Comunisti Unitari) ve Sosyal Hıristiyanlar (Cristiano Sociali) gibi diğer küçük gruplar.

Kuruluşunu takip eden dönemde şu gruplar da Ulivo koalisyonuna katılmışlardır:

- Prodi tarafından 1999'da kurulan Demokratikler (I Democratici),
- 1999'da kurulan Avrupa için Demokratlar Birliği (Unione Democratici per l'Europa - UDEUR),

- 1998’de kurulan İtalyan Komünistleri Partisi (il Partito dei Comunisti Italiani),
- İtalyan Sosyalist Demokratik Partisi (PSDI)
- Daha önceki Demokratik Sol Parti’ye (PDS) diğer bazı sol grupların ve Hristiyan Demokratların katılımı sonucunda oluşan “Sol Demokratikler” hareketi (Democratici di Sinistra),
- Yine aynı süreçte kurulan İtalyan Demokratik Sosyalistleri (Socialisti Democratici Italiani - SDI) hareketi,
- İtalyan Halk Partisi (Partito Popolare Italiano - PPI), İtalyan Yenilenmesi (Rinnovamento Italiano) ve Demokratikler (Democratici) tarafından kurulan la Margherita (Papatya) koalisyonu,
- Bunların yanı sıra Sardinya Eylem Partisi (Partito Sardo d'Azione), Güney Tirol Halk Partisi (Südtiroler Volkspartei) ve Aosta Vadisi Birliği (l'Union Valdôtaine) de Ulivo Koalisyonuna iştirak etmişlerdir.

2001 yılında yapılan genel seçimleri kaybederek iktidarı merkez sağa devreden Ulivo koalisyonu bu başarısızlık karşısında bünyesindeki partileri daha sıkı bağlarla bir araya getirmeye çalışmış, bu amaç doğrultusunda 2004 yılında bir “partiler federasyonu”na dönüşmüştür. Bu federal yapılanmanın amacı daha büyük ve tek bir partinin kurulmasına yönelikti. Bu yeni yapılanmayla bir yandan oluşuma katılan partiler arasındaki bağlar federal temellere oturtulurken diğer yandan ittifak yeni üyelerle güçlenmiştir. İtalya’daki son derece parçalı siyasal partiler sistemini iki partili bir yapıya oturtma girişimlerinin de uzantısı olan bu bütünleşme süreci devam etmiş, nihayet 2006 seçimleri öncesinde “Birlik” (L’Unione) koalisyonu kurulmuş, böylece İtalyan solunu tek parti çatısı altında birleştirme yolunda bir adım daha atılmıştır. İtalya’da halen (2007) Romano Prodi önderliğindeki L’Unione koalisyonu hükümettedir.

Özgürlükler Evi (Casa delle Libertà)

Özgürlükler Evi (La **Casa delle Libertà** - CdL) 2001 seçimlerinden bir yıl önce Silvio Berlusconi önderliğinde kurulmuş olan merkez sağ eğilimli koalisyondur. Esasen Özgürlükler Evi yukarıda sözü edilen ve yine Berlusconi önderliğinde kurulmuş olan merkez sağ eğilimli diğer iki koalisyonun birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Özgürlükler Evinin kurucu üyeleri şu partilerdir:

- Berlusconi önderliğindeki **Forza Italia**,
- **Ulusal İttifak** (Alleanza Nazionale),
- Hristiyan Demokrat Merkez (CCD – Centro Cristiano Democratico), Birleşik Hristiyan Demokratlar (CDU – Cristiani Democratici Uniti) ve Avrupa Demokrasisi (DE – Democrazia Europea) partilerinin birleşmesiyle meydana gelen **Hristiyan Demokratlar ve Merkez Birliği** (Unione dei Democratici Cristiani e di Centro),
- **Kuzey Ligi** (Lega Nord),
- **Yeni İtalyan Sosyalist Partisi** (Nuova Partito Socialista Italiana – Nuova PSI),

- **İtalyan Cumhuriyetçi Partisi** (Partito Repubblicano Italiano)

2001 seçimlerinden başarıyla çıkan koalisyon Berlusconi önderliğinde 2006 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Özgürlükler Evi önderliğinde kurulan ikinci Berlusconi hükümeti İtalya Cumhuriyetinin bugüne kadarki (2007) en uzun ömürlü hükümetidir.

“Özgürlüğün Halkı” (Popolo della Libertà - PdL)

2007 yılı sonlarında Silvio Berlusconi önderliğinde kurulan bu oluşum resmen 28 Şubat 2008 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir. Merkez sağ nitelikli PdL çatısı altında Forza Italia ve Ulusal İttifak (Alleanza Nazionale) partilerinin yanı sıra parlamentoda tek bir grup oluşturmuş bulunan bazı Hıristiyan Demokrat, Liberal ve Sosyal Demokrat gruplar da yer almaktadır. 2008 seçimleri öncesinde Kuzey bölgelerinde Kuzey Ligi (LN) ve Orta ve Güney İtalya’da da Otonomi Hareketi (Movimento per l’Autonomia) adlı partilerle ittifaka giren PdL 2008 itibariyle LN ile birlikte koalisyon hükümetinde yer almaktadır.

Kaynaklar:

John Agnew, “The Dramaturgy of Horizons: Geographical Scale in the ‘Reconstruction of Italy’ by the New Italian Political Parties, 1992-95”, **Political Geography**, cilt 16, sayı: 2, ss. 99-121.

“Forza Italia”, http://it.wikipedia.org/wiki/Forza_Italia , 01.08.2007.

“Polo della Libertà”, http://it.wikipedia.org/wiki/Polo_delle_Libertà , 01.08.2007.

“Polo del Buon Governo”, http://it.wikipedia.org/wiki/Polo_del_Buon_Governo, 01.08.2007.

“L’Ulivo”, <http://it.wikipedia.org/wiki/L'Ulivo> , 01.08.2007.

“Casa delle Libertà”, http://it.wikipedia.org/wiki/Casa_delle_Libertà , 01.08.2007.

“Il Popolo della Libertà”, http://it.wikipedia.org/wiki/Popolo_delle_Libert%C3%A0 , 10.10.2008.